

੧ ਓ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਨੰ: ੧੧੦

ਪੀਊ ਦਾਦੇ ਕਾ ਖੋਲਿ ਡਿਠਾ ਖਜਾਨਾ ॥
ਤਾ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਇਆ ਨਿਧਾਨਾ ॥

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼

ਅਰਥਾਤ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਔਖੇ ਪਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਵਿਆਕਰਣ, ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਨਿਰਣਾ।

[ਜਨਵਰੀ ੧੯੩੯]

*** ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ***

ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੋਸਾਇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

[ਰਜਿਸਟਰਡ ਮੁਤਾਬਕ ਐਕਟ ੨੧ ਸੰ: ੧੮੬੦]

ਤੀਜੀ ਵੇਰ ੫੦੦] [ਭੇਟਾ ਬਿਨਾ ਜਿਲਦ ੬) ਸਣੇ ਜਿਲਦ ੭॥)

ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਦੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਮੁਦਤ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਜਾਨੀ ਨੇ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਰਦੂ, ਫਾਰਸੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਜਾ ਦੇ ਭਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਬਣਾਉਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿੱਦਜਾ ਦੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵੇਤਾ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਯੁਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਮਸ਼ਾਹੂਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਸੀਗੇ—ਆਦਿ ਗਜਾਨੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਜਾਨੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤ ਪੁਰਖਾਂ ਤੋਂ ਸੰਥਾ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੱਗ੍ਰ ਅਰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੜ੍ਹੇ, ਅਰ ਫੇਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਰਖ ਰਖਕੇ ਹਰ ਪਦ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਗਹਿਰੀ ਖੋਜ ਰਖੀ। ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਜਾਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤਾਂ ਬਾਹਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਲਿਆਕਤ ਅਫ੍ਰੋਈ ਅਫ੍ਰੋਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਇਕ ਚੁਪ ਚਾਪ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬੀਨ ਗਜਾਨੀ ਅਰ ਪੰਥ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਹਨ।

ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਅਧਾ ਕੁ ਰਚ ਲਿਆ ਤਦ ਇਕ ਸਾਧੂ ਨੇ ਜੋ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਸੰਥਾ ਲਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕੋਸ਼ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਕੁਝਕੁ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਛਡ ਦਿਤਾ। ਉਧਰੋਂ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਰੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਛਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੁਝਕੁ ਪੱਤਰੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਗਜਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖੇ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਣੋਂ ਨਯੂਨ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਫੇਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਯੂਨਤਾਈਆਂ ਅਰ ਕੌਮ ਦੀ ਉਖਿਆਈ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰੱਦੀ ਕੀਤਾ ਅਰ ਫੇਰ ਤੀਸਰੀ ਵੇਰ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ। ਗਲ ਕੀ ਸਤ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕੋਸ਼ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਇਆ ਅਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਛਪਵਾਉਣ ਲਗੇ ਸਨ ਕਿ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਆਪ ਇਸ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੋ, ਅਰ ਆਪਨੂੰ ਰਮੀਨਯੂਰੇਸ਼ਨ ਦੇਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਸਾਇਟੀ ਕਰੇਗੀ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮ ਉਦਾਰਤਾ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਦਿਤਾ, ਅਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਆਪਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਜਾਣਕੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਆਪ ਦੀ ਭੇਟਾ ਹੈ।

ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਇਕ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਅਰ ਤਕੜੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਹਨ। ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਜਾਨੀ, ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਰੱਖੇ ਗਏ, ਅਰ ਇਕ ਬਰਸ ਦੇ ਬਾਦ ਕਈ ਸੌ ਪਦ ਨੂੰ ਵਧਾਕੇ ਅਰ ਰਹੀ ਖਹੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਕੋਸ਼ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ ਏਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪਦਾਂ ਦਾ ਜੋ ਕ੍ਰਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਸੋ ਕੇਵਲ ਦੋ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਇਕੁਰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਔਖ ਹੋਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ

ਮਹੀਨੇ ਲਾ ਕੇ ਦਸ ਦਸ ਅੱਖਰ ਤਕ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹ ਦਿੱਤਾ, ਐਸਾ ਕਿ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਵਾਂਛਤ ਪਦ ਲੱਭ ਪਵੇ। ਹੁਣ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਫੇਰ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਲਿਖਵਾਇਆ ਅਰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਇਸਦੇ ਛਾਪਣੇ ਦਾ ਹੋਇਆ। ਤਦ ਇਕ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਦੀ ਇਸ ਪੁਰ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਡਤਾਈ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹਰ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਵਿਤਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਵਿਤਪਤੀ ਦੇ ਕੋਈ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਆਪ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਕੀਮਤੀ ਰਾਇ ਨੂੰ ਸ੍ਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਅਰ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਫੇਰ ਆਰੰਭੀ, ਵਿਚ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਸਹਾਯਤਾ ਬੀ ਲਈ, ਅਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕਰਕੇ ਹਰ ਪਦ ਪੁਰ ਬਹਿਸ ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਕਰਕੇ ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆਃ—

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ ਜੋ ਕਲਕਤੇ ਦੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਸੰਚਿਆ ਅਤੇ ਵਿਲਸਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।
ਪਦਮ ਚੰਦ੍ਰ ਕੋਸ਼ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ
ਧਾਤੂ ਰੂਪਾਕਰ ,, ,,
ਧਾਤੂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ,, ,,
ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਜੋ ਥਾਮਪਸਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਕਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੋਸ਼ ਜੋ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਦਾ ਕਰਕੇ ਸਦੀਦਾ ਹੈ।
ਲੁਗ਼ਾਤਿ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ੀ ਫਾਰਸੀ ਦੀ
ਲੁਗ਼ਾਤਿ ਕਰੀਮੀ ,, ,,
ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਛਾਪੇ ਦਾ।

ਪਾਯਲਛੀ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ
ਦੇਸੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਗ੍ਰਹ ,, ,,
ਹਠ ਪ੍ਰਦੀਪਕਾ ,, ,,
ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਬਿਲਾਸ ,, ,,
ਜੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਤੰਜਲ
ਟੀਕਾ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ
,, ,, ,, ,, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਗ ਜੀ
ਪ੍ਰਯਾਯਜ ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੇ
,, ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
,, ਭਾਈ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਕੋਸ਼ ਅਨਨ ਡੇਲ
ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸਵਯੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਛਪਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕੈਦ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਜਤਨ ਕੀਤਾ,ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਸੀਗਾ ਬੀ, ਤਦ ਕਿਸੇ ਨ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਤਯਾਰੀ ਦੀ ਦੇਰੀ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸੱਜਣ ਉਕਤ ਗਏ ਅਰ ਦ੍ਵੈਸ਼ੀ ਪੁਰਸ਼ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਕਿ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੁਸਾਇਟੀ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਹਿਸਾ ਆਪਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਪੱਪੇ ਤਕ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕਈ ਵਿਦ੍ਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਰੜੀ ਮਿਹਨਤ ਇਸ ਪੁਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਰੁਪਯਾ ਭੀ ਇਸ ਪਰ ਚੋਖਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਸ ਦੈਵੀ ਬਾਣੀ ਪੁਰ ਕੋਈ ਦਮ ਮਾਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ

ਕਿ ਹੋਰ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਭੁੱਲਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਪੰਥ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੱਜਣ ਇਸ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਦੇਖਣ ਸੋ ਤਤਕਾਲ ਦਫਤ੍ਰ ਵਿਚ ਲਿਖ ਭੇਜਣ। ਜੋ ਸੱਜਣ ਇਸ ਪਰ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨਗੇ ਸੋ ਧੰਨਜਵਾਦ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ:—

'ਭੁਲਣ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੋ ਅਭੁਲ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ'

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ
ਮਿਤੀ ੧ ਫਗਣ ਸੰਮਬ ੪੩੦ ਨਾ: ਸ਼ਾਹੀ* } ਲੇਖਕ ਸਕੱਤ੍ਰ

ਨੋਟ—ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਗਜਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਨਰੋਤਮ ਪੰਡਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਜੀ ਨੇ ਨਰੋਤਮ ਜੀ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਮੁਹੱਯਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੰਨਜਵਾਦੀ ਹਨ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਛਪੇ ਪ੍ਰਯਾਯ, ਸੰਤ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯਾਯ, ਆਦਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਮਸ਼ਵਰੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਪਰਮ ਧੰਨਜਵਾਦੀ ਹਨ।

ਦਾਸ—ਸੱਕਤ੍ਰ

---

*ਮੁਤਾਬਕ ਫਰਵਰੀ ੧੮੯੯ ਈਸਵੀ

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕੋਸ਼ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਵੇਰ ਦੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ

ਭੂਮਿਕਾ

[ਲਿਖਿਤ-ਸਰਦਾਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲੇ]

੧.

ਇਹ ਕੋਸ਼ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅਕਾਰ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੪੩੦ ਨਾ: ਮੁਤਾਬਕ ੧੮੯੯ ਈਸ੍ਵੀ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਲਗ ਭਗ ੨੮ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਕਾ ਹੁਣ ਵੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਾਸੀ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਡਤ ਤੇ ਗਜਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਬਨਾਯਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕੋਸ਼ ਇਕ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਓਹ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸਚ ਖੰਡ ਵਾਸੀ ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਸਮਾ ਇਸਨੂੰ ਵਾਧਉਣ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਕਰਨ ਪਰ ਲਾਯਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਉਸੇ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਇਕ ਸਭਾਸਦ ਨੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕੋਸ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਤਯਾਰ ਕੀਤੀਆਂ । ਉਹ ਸਭਾਸਦ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਕਰਤਾ ਗਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਸੇ,ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਨਵੇਂ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲਕੇ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਤਦੋਂ ਹੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਇੰਨਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰਿ ਆਮ ਹੋਯਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁਕ ਗਈ ਸੀ। ਐਥੋਂ ਤਾਈਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਬਾਜ਼ੇ ਵੇਲੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਜਿਲਦ ੫੦) ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੇਚੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਫਿਕਰ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਫਿਰ ਛਪੇ, ਰਹਿ ਗਏ ਪਦ ਵਿਚ ਹੋਰ ਆ ਜਾਣ, ਸੁਧਾਈ ਬੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਵੇਂ ਪਦ ਪੂਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਦਰਜ ਹੋਣ। ਪਰ ਗਜਾਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰ ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਸਚਖੰਡ ਪਜਾਨੇ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਗੁਣੀ ਸੁਸੈਟੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ। ਗਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਹਾਂ ਕਾਵਯ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦੇ ਯੋਗ ਦਿਸਦੇ ਸੀ ਤੇ ਆ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਪ ਤੇ ਹੀ ਟਿਕਦੀ ਸੀ, ਕਿੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਲਮੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜੋ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਸਨ, ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਮੰਗਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਬਰਸਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਤਰੱਦਦ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਚਾਇਆ ਤੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਸੀ ਵੀ

ਇਹ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਜੋਗਾ । ਹੁਣ ਇਹ ਛਪ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਐਡੀਸ਼ਨ ਹੁਣ ੧੪੨੦ ਸਫ਼ੇ ਦੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇਵਲ ੪੯੦ ਕੁ ਸਫ਼ੇ ਸਨ, ਮਾਨੋ ਕੋਸ਼ ਅਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਅਕਾਰ ਤੋਂ ਤੀਊਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਓਨੀਅਰ ਕੰਮ ਅਰਥਾਤ ਅਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਹਰਲਾ ਕੰਮ ਹੈ । ਆਪ ਨੇ ਜੂਨ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਅਰੰਭ ਕੇ ਹੁਣ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੭ ਨੂੰ ਲਗ ਪਗ ਸਾਢੇ ਸਤ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਅਥਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪਣਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਸੈਟੀ ਯਾ ਦੂਸਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ–ਜਿਵੇਂ ਪਾਠਕ ਦੇਖਣਗੇ–ਮਾਨੋਂ ਕਾਯਾਂ ਪਲਟ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਇਕ ਪੂਰਣ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਠਨ ਪਦ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਤੇ ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਮਾਨੋਂ ਇਕ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਗੰਗਾਸਾਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਆਦਮੀ ਅਸਚਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਇਕੱਲੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇੰਨੀ ਜਵਾਹਰਾਤੀ ਪਰਖ, ਇੰਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਗੂਹੜੀ ਵਾਕਫੀਅਤ, ਇੰਨੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਲਮੀਅਤ–ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ, ਕੀ ਪੱਛਮੀ ਫਲਸਫ ਦੀ, ਕੀ ਯੋਗ ਸੂਤਰਾਂ ਦੀ, ਕੀ ਆਤਮਿਕ ਵਿਦਯਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ–ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜ਼ਾਤੀ ਖੋਜ,ਕੀ folklore ਪਰੰਪਰਾ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਬਾਰੀਕਬੀਨੀ,ਕੀ ਸਿਖੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਤਲਾਸ਼ Comparative religion ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਥੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਮਾ ਕੀਤੇ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਅਰਥ, ਤੇ ਤਜਰਬੇ ਮੇਲ ਮੇਲ ਮਣੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰਾਂ ਵਤ ਪ੍ਰੋ ਪ੍ਰੋ ਧਰੇ ਹਨ ਤੇ ਗੋਂਦਾਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਬੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਯੋਗ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸੁਸੈਟੀ ਵਲੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਵੇਤਾ, ਨਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪੰਡਤ, ਨਾ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਆਲਮ, ਨਾ ਅਰਬੀ ਦਾ ਮੌਲਵੀ, ਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਕਾਲਰ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਾਸਤੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਇਕੱਲਿਆਂ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਕਮਾਲ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਅਮਰੀ ਤੀਖਣਤਾ ਨਾਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਹਿੰਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਧੀ, ਮਰਹਟੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਪਸ਼ਤੋ, ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ, ਤੁਰਕੀ, ਡਿੰਗਲ, ਡੋਮ ਆਦਿ ਅਨਿਕ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦ–ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਨਾਲ ਭੇਸ ਬਦਲ ਬਦਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਮਾਨੋਂ ਇਸ ਰਬੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਇਮਾਰਤੀ ਸਾਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ–ਟੋਲ ਟੋਲ ਕੱਢੇ ਹਨ, ਸਿਞਾਤੇ ਹਨ, ਅਸਲੇ ਸਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਤੇ ਰੂਪਾਂਤਰ, ਅਰਥ, ਤੇ ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਕੱਢ ਰਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਡੀ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੀ ਐਸੀ ਉਸਤਤਿ ਯਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸ਼ਾ ਯਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਦਰਦਾਨੀ ਦੀ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਘੰਟਿਆਂ ਬਧੀ ਮੇਜ਼ ਪਰ ਬੈਠੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਪ ਹੀ ਇਹਦੇ ਪ੍ਰੂਫ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇਕ ਜੁਆਨ ਵਿੱਦਯਾਰਥੀ ਵਾਂਗ ਬੈਠਾ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਕੋਸ਼ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅੰਨਯ ਅੰਨਯ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਕ ਭਾਰੇ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਖੋਜੀ ਸਹਾਇਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸ

ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਕੇ ਸਰੀਰਕ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰੀ ਤੇ ਆਸਾਇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਵੱਸ਼ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਕਿ ਬਾਕੀ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਇਸ ਕਠਨ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮਾਹਰਾਜੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਬਹਿਮ ਪੁਚਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਜ ਵਲੋਂ, ਤੇ ਹੋਰ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸੁਖੈਨਤਾ ਬਹਿਮ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,ਕਿੰਤੂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਕ ਇਕੱਲੇ ਇਸ ਮਹਾਨ genius ਦੀ ਹੱਥੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਖ਼ੂਬੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਓਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੱਜਣ ਜਨ ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ, ਤੇ ਹਾਂ, ਜਦ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਕਾਲਰਾਂ ਦੇ ਮੇਜ਼ ਪਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਦ ਪਿਆ ਹੋਸੀ ਤੇ ਉਹ ਲੋਕੀ ਹਰ ਪਦ ਉਪਰ ਐਉਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਸਨ ਜਿਵੇਂ ਟਰੈਂਚ ਨੇ "ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ" ਨਾਮੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ–ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤਜ ਦੇ ਕਿਸੀ ਟੀਸੀ ਪਰ ਅੱਪੜਣ ਉਪਰ–ਹੁਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ– ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੁਰਦਬੀਨ ਨਾਲ ਵੇਖੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਦਜਵਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਸਣ ਤਾਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਭ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਯਤਨ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਸਾਹਿਤਜਕ ਮਸਾਲੇ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਥੀਂ ਅਤੀ ਜ਼ਿਜਾਦਾ ਭਰਜਾ ਪਾਣਗੇ, ਤੇ ਲਫਜ਼ ਲਫਜ਼ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਰੌਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਰੀ ਦਾ ਸਰੂਰ ਮਿਲੇਗਾ । ਉਹ ਪਜਾਰ ਤੇ ਸਤਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਣਗੇ ਤਦ ਉਹ ਲੋਕ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਚੰਭਾ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਂ ਕਠਨ ਕੰਮ ਇਕੋ ਦਿਮਾਗ ਨੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਤੇ ਅਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਿਬਾਹਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਦਦ, ਜੇ ਸੀ ਤਦ ਕੁਛ ਵਿਖੇਪਤਾ ਜਿਹੀ, ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਭਵਾਂ ਚੜ੍ਹੇ ਮੱਥੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਆਪ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਜੁਵਾਨ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਦੇ ਵਿਦਜਾਰਥੀ ਵਾਂਗ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਉਮਾਈਂ ਉਮਾਈਂ ਆਪਣੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਮਝਦੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਆਪਣੇ ਦੂਸਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਂਗ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਸ਼ ਮੁਕਾ ਕੇ ਅੰਤ ਪਰ ਇਕ ਨਿਕਾ ਜਿਹਾ ਡੈਡੀਕੇਸ਼ਨ (ਸਮਰਪਨ) ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਲਿਖਯਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਦੀ ਅਰਦਾਸ ਰੂਪੀ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਭਾਵ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ:–

ਕਾਰਜ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪਨਾ ਅਪਨੀ ਸੱਤਜਾ ਪਾਇ
ਆਪੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਸੁਖਦਾਇ !!

ਇੰਨਾਂ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਅਪੂਰਬ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਕੇ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਅਗਾਧ ਹੋਣ ਦਾ ਤੇ ਅਪਣੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਐਨਾ ਤੀਬ੍ਰ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਦੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਬਾਬਤ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:– 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਗਾਧ ਹੈ, ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਭੁੱਲ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ੇ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ, ਖੋਜ ਸਦਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ,ਅਰਥ ਹੋਰ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਰਹਿਣ, ਅਸਲੀਯਤ ਲਭਦੀ ਰਹੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਉੱਚੇ ਭਾਵ

ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਗਿਆਨ ਨਿਰਾ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ,ਹੁਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੀ ਹੈ, ਅਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਇਨਸਾਨ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਥੇ ਓਹ ਬੀ ਹੈਨ।'

ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਜੋ ਇਕ ਸੋਹਣੀ ਪੱਕੀ ਇਮਾਰਤ ਵਾਂਗ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਇਕ ਅਨੂਪਮ ਰਸਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ,ਨਿਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਨਿਰਾ ਕੋਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਨਹੀਂ,ਇਹ ਇਕ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਇਹ ਕਦੀ ਖੁਸ਼ਕ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਭਰਿਆ ਨਿਰੇ ਸਕਾਲਰੀ ਨੁਕਤੇ (ਪੰਡਤਾਈ) ਦਾ ਕੋਸ਼ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਬਣਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜੇ ਪੰਡਤ ਹਨ ਤਦ ਉੱਚਾ ਅਨਭਵੀ Intutional ਤਰਜ਼ ਦਾ ਕਵੀ ਰੰਗ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਫਿਲਾਸਫਰ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅਕੱਥਨੀਜ ਸਾਧ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇ ਸਭ ਕੁਛ ਹੋਵੇ ਬੀ ਤਦ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਲਗਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਦਜਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ,ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਦਿੱਸੇ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮਿਸ਼ਨਰੀ(ਕਾਜ਼ੀਆਨਾ) ਜੋਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ Artistic Expression (ਕੋਮਲ ਉਨਰੀ ਵਿਕਾਸ਼) ਥੀਂ ਸ਼ੂਨਜ ਪਾਈਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਕਾਸ਼ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਅਰੂਪ ਵਿਦਜਾ ਸੰਗਮਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਇਲਾਹੀ ਕਸ਼ਫ ਦੀ ਕਿਰਨ ਖੇਲ ਰਹੀ ਹੋਵੇ,ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਨ ਥੀਂ ਅਕਲ ਅਸਮਰਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਸੰਗਮ ਸਮੂਹਾਂ ਥੀਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੀ ਹੋਰ ਵਿਚ ਇਹ ਅਣੋਖੀ ਤਾਂਘ ਜਿਹੜੀ ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਖੜੋਂਦੀ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਬੇਗਰਜ਼ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਖੜੇ ਕਵੀ, ਸਕਾਲਰਲੀ (ਵਿਦਜਾ ਵਾਲੀ), ਫਿਲਾਸਫਿਕ (ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ), ਮਿਸਟਿਕ (ਅਧਜਾਤਮਕ) ਤੇ ਸੁਧਾਰਿਕਪਨੇ ਦੇ ਮਿਲਵੇਂ ਸੰਗਮਾਂ ਦਾ ਮਰਕਜ਼ ਬੰਦੇ ਵਿੱਚ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ? ਉਹ ਤਾਂਘ ਜਿਹੜੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜਦ ਥੀਂ ਜੁਵਾਨੀ ਸੰਭਾਲੀ ਹੋਵੇ ਇਹ ਤਾਂਘਦੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ 'ਆਦਰਸ਼-ਜੀਵਨ' ਦੇ ਸਦਾ ਜੀਂਵਦੇ 'ਮਨੁਖ ਟਾਈਪ' ਬੁੱਤ ਬਣਾਕੇ ਆਮ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਸਭ ਸਤਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਂ-ਤੇ ਕੁਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ-ਰਖ ਦਿਤੇ ਜਾਣ; ਉਹ ਤਾਂਘ ਜਿਹੜੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਹ ਤਾਂਘਦੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਇਕ ਇਕੱਲਾ ਦੁਕੱਲਾ ਵੀ ਐਸਾ ਓਪਰਾ ਪਦ ਯਾ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਜਿਸਦੇ ਗੁਰੂ ਪਹਿਨਾਏ ਲਿਬਾਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਲੋਕੀ ਸਮਝ ਨਾ ਸੱਕਣ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਕੁਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਨਾ ਕਰਾਈ ਜਾਏ, ਕਿਆ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵੇਤਾ ਤੇ ਕਿਆ ਫਾਰਸੀ ਦਾਨ ਤੇ ਕਿਆ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਾਲੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਅਪਣੇ ਅਰਥਾਂ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਪਏ ਦਿੱਸਣ, ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਧਾਰਕੇ ਅਪਣੇ ਸਫਲ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਅਮਰ ਵਾਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਥੀਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਵਿੱਦਜਵਤਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤਜ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੇ ਨਜ਼ਾਕਤ ਤੇ ਲਤਾਫਤ ਤੇ ਲਿਫਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈਨ । ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਏ ਹਨ ਤਦੋਂ, ਫਾਰਸੀ, ਤੁਰਕੀ, ਅਰਬੀ ਦੇ ਪਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਅਜ ਕਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮਿਲਕੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਉਰਦੂ ਵਰਗੀ ਬੋਲੀ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਬਣੀ,

ਤਿਵੇਂ ਤਦੋਂ ਬੋਲੀ 'ਉਰਦੂ' ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਆਪੋਂ ਵਿਚ ਘੁਲ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਥੀਂ ਬੀ ਵੱਧ ਅਣੋਖਾ 'ਗੁਣਸੰਗਮ' ਇਕ ਹੋਰ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਸਤਕਾਰੇ ਅਨੇਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤਾਂ (Persons) ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਮਾਮੂਲੀ ਗ੍ਰੈਮਰ (ਵਯਾਕਰਣ) ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਆਇਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਲਾਪ ਉਪਰ ਸਧਾਰਣ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਵਰਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਕਰਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਸਿਸਟਮ (ਪ੍ਰਬੰਧ) ਹੈ, ਰਾਗ ਦਾ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸਿਸਟਿਮ ਹੈ, ਓਹ ਆਸਾ ਸਵੇਰੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਆਸਾ ਸਵੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਉਪਰ ਕਰਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਪਿਤਾ ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਕੋਲੱਤ੍ਰੇ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਨੋਟ ਲੱਭਕੇ ਤਰਤੀਬ ਦੇਕੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਯਾਕਰਣ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਅਣੋਖੇ ਹਨ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਸਨੀਫਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਨੀਂਹ ਉਪਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਦ੍ਵਤਾ ਦੀਆਂ ਉਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਉਡੀਕਵਾਨ ਕਰਨਗੀਆਂ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਈ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਬ੍ਰਿਧੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਤੇ ਕੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪੂਰਣਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕੀ ਸਾਹਿਤਕ, ਕੀ ਸੰਗੀਤਕ, ਕੀ ਆਤਮਿਕ, ਅਧਯਾਤਮਕ, ਯੋਗ, ਧਯਾਨ, ਗਯਾਨ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ, ਸਭ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਤੇ ਮਿਲ ਮਿਲ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਉਸਾਰੀਆਂ ਕਰਨਗੇ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਇਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਟੇਕ ਹੋਵੇਗਾ।

੨.

ਜਦ ਕੋਈ ਗੈਰ ਨਾ ਮਹਿਰਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਲਫਜ਼ ਉਪਰ ਹੱਥ ਰਖੇ ਤੇ ਆਖੇ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਲਫਜ਼ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਲਟਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਗ੍ਰਾਮੀਨ ਗੰਵਾਰੀ ਜਹੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਰਖ ਧਰਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਾਂ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਤੇ ਅਨਜਾਣ ਪੁਣੇ ਉਪਰ ਭਾਵੇਂ ਖਫ਼ਾ ਹੋਕੇ ਕੁਛ ਮੁਕਾ ਚਪੇੜ ਕਢ ਵੀ ਮਾਰੀਏ ਤਦ ਵੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਬੁਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਬੀ ਦੇਈਏ ਤਦ ਬੀ ਸਾਡੀ ਮੂਰਖਤਾ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਹਨੇਰਾ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਵਿੱਦਯਾ ਦੀ ਸਭ ਥੀਂ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਚਾਨਣ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗਯਾਨਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿੱਚ ਆਯਾ, ਸਜਾਯਾ, ਵਰਤਿਆ ਸ਼ਬਦ ਅਸ਼ੁਧ ਨਹੀਂ, ਗੰਵਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵਿਗੜਿਆ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਾਂ, ਮੁਰਦਾ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਪਦ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਪਦਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹਨ, ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਆਪਣੀ ਜੀਉਂਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਟਹਿਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਗਰੂਰ ਭਰੀਆਂ ਸੁਹਜ ਭਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸੁਬਕਪਣੇ, ਸੁਗੰਧ ਪਣੇ, ਆਪਣੇ ਜਾਗਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਤਖਤ ਬੈਠੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਹਿਲਦੀਆਂ, ਚਲਦੀਆਂ, ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੂਫਾਨ ਲਿਆਂਦੀਆਂ, ਅੱਗਾਂ ਬੁਝਾਂਦੀਆਂ, ਜੰਗ ਕਰਾਂਦੀਆਂ, ਠੰਢ ਵਰਸਾਂਦੀਆਂ,

ਕਲੋਲ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਸੂਰਮਾ ਬਨਾਣ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਕਾਇਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਆਦਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਹਸ, ਮਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਮਜ਼੍ਹਬ ਚਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਅਮਰੀ ਅਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ,ਭੈਣ ਦੇ ਵਿਰਹੇ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਰੂਹ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਬਾਲਕਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣਦੇ ਬੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਦੁਖ ਦਰਦ ਮੌਤ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦੀਆਂ ਏਹ ਜੀਂਦੀਆਂ ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਵੇਂ ਆਖੇ 'ਅਸ਼ੁਧ' ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ (ਮੁਰਦਾ) ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ 'ਅਸ਼ੁਧ' ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਵਧਦੀ ਸਰੂ ਕਦ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਛਬੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਨਿੰਦਨੀਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। –ਇਉਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਚੁਣਿਆਂ ਕਿਸੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਤਦ ਓਹ ਹੋਰ ਬੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋਯਾ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਹਥੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ,ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਬੀ ਸਿੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹੋਯਾ ਸ਼ਬਦ ਅਸ਼ੁਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੈ। ਹਾਂ, ਹੁਣ ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜ ਆਣਕੇ ਹੱਥ ਲਾਵੇ ਤੇ ਆਖੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਪੁਤਰ ਸਿਖ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹਜੇ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਜੀਉਂਦਾ ਪਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਲਓ–ਬਿਰਦ–ਪਦ, ਇਸਦੇ ਮੂਲ ਅਰਥ ਹਨ (ਵਿ+ਰੁਦ੍=) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਕਣਾ ਯਾ ਪੁਕਾਰਣਾ। ਫੇਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਉਸਤਤ ਦੇ ਗੀਤ,ਯਸ਼,ਤੇ ਮਹਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਿਤਾਬ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸਦੇ ਅਰਥ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੋਲਦੇ ਬੋਲਦੇ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ, ਓਹ ਹਨ 'ਧਰਮ' 'ਸੁਭਾਵ' 'ਉਹ ਸ਼ੁਭ ਨਿਯਮ ਜੋ ਮਹਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਅਟੱਲ ਹੋਵੇ' ਆਦਿ, (ਦੇਖੋ ਏਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪਦ, ਬਿਰਦ) ਉਚੀ ਪੁਕਾਰਨ ਯਾ ਜਸ ਦਾ ਗੀਤ ਏ ਅਰਥ ਹੁਣ ਜੀਉਂਦੀ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਮਾਨੋਂ ਅਸ਼ੁਧ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸੋ ਇੰਵ ਜੀਉਂਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੂਰਣਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੁਣ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਪਾਠੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਐਸੇ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਖਯਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜੇਹੜੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਥੀਂ ਸਿਧੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ,ਓਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਹੈ ਨਯਾਯ, ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ ਨਿਆਉਂ। ਇਹ ਨਿਆਉਂ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਬੋਲੀ ਦੇ 'ਣਿਅਇਉ' ਪਦ ਤੋਂ ਵਟੀਂਦਾ ਆਯਾ ਹੈ। ਇਸੇ 'ਣਿਅ ਇਉ' ਤੋਂ ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ 'ਨਾਉਂ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਡਿੰਗਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਰੂਪ 'ਨਜਾਵ' ਤੇ 'ਨਯਾ' ਬੀ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪਦ ਨਿਆਉਂ ਤੇ ਨਾਉਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਖੋਜੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਭਉ ਖਉ ਆਦਿ ਪਦ ਕਿਵੇਂ ਊੜੇ ਨਾਲ ਅੰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਯਯੇ ਨਾਲ ਅੰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

'ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ' ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਸ ਨਿਯਮਾਂ ਨਾਲ ਪਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਏ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੀ ਫੁਰਮਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਰਤਾ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਕੀ ਜਹੀ ਸੈਂਚੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ, ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਓਹ ਵਕੈਬੁਲਰੀ (ਵਾਕ ਸੰਗ੍ਰਹ) ਦੇਣ ਜਿਸ ਵਲ ਆਪ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਦੀ ਖੋਜ ਆਪ ਹੁਣ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ

ਜੇਹੜੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ, ਬਲਕਿ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਆਮ ਇਤਹਾਸ ਲਈ ਇਕ ਨਵੀਂ ਲੱਭੀ ਲੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਵੇਗਾ। ਕਈ ਐਵੇਂ ਭੂਮਕਾ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ (Probability) ਅਗਲਬ ਦੀ ਹਦ ਤਕ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਆਰਯਨ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਉਣ ਥੀਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕੀ ਤੇ ਜ਼ਾਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਤਦੋਂ ਲਫਜ਼ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇ ਹੋਣੇ ਹਨ, ਤੇ ਦਿਸਦਾ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਆਰਯਨ, ਜੂਟ, ਗੱਟੇ, ਹੂਨ, ਮੁਗਲ, ਪਠਾਨ, ਚੀਨੀ, ਅਸਿਰਯਨ ਤੇ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਰੂਤ, ਭੇਸ, ਆਦਤਾਂ, ਸ਼ਕਲਾਂ, ਨਕਲਾਂ ਬਦਲਕੇ, ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਕਈ ਅਸਲੀ ਲੋਕ ਸਕੰਦਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਆਏ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ ਦੀ ਬਾਕੀ ਹੁਣ ਤਕ ਅਸਾਂ ਪਾਸ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਕੋਈ ਯੂਨਾਨੀ ਆ ਕੇ ਬਾਰ ਦੇ ਅਸਲੀ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਏ ਤੇ ਆਖੇ ਕਿ ਤੁਸੀ ਯੂਨਾਨੀ ਹੋ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਤੇ ਉਸ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਕੋਸੇ ਜਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਰਖਜਾ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਗੁਸਤਾਖ ਹੋ ਕਹਿਣਾ ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਫਜ਼ ਹਨ ਤੇ ਗਲਤ ਕਰ ਕੇ ਰਖੇ ਹਨ, ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਖੇਲ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰਿਆਂ ਤੇ ਵਟਾਵਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਦਾ ਚਲਦੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਵਿਚ ਦਿਲ-ਚਸਪੀ ਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮੁਰਦਾ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਫਲ ਯਾਦਾਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੂਨਾਨੀ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭੇ ਤੇ ਕੋਸੇ । ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਖਰੀਆਂ ਵਖਰੀਆਂ ਮਿਲਾਕੇ ਕੈਮਿਸਟਰੀ (ਰਸਾਯਨ ਵਿਦਜਾ) ਦੇ ਅਮਲਾਂ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਮੁਰੱਕਬ ਬਣਾਈਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸੋਸ਼ਲ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਤੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮੁਲਕੀ ਅਮਲਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਰਥਾਤ (Physical) ਜਿਸਮਾਨੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ Chemical ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ, ਸੁਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਕੌਮਾਂ, ਨਵੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੀਮੀਆਈ ਤਬਦੀਲੀ ਜਦ ਕਿਸੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਅਰ ਨਵੇਂ ਹਨ। ਜਿੱਕੁਰ ਕਿਸੇ ਘਾੜਤ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਮਸਾਲਾ ਲਭ ਸਕੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਬਣਾ ਸੁਆਰ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤ ਕੇ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਬੋਲੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ, ਹਾਂ ਉਸ ਜੀਵਾਂ ਦੀ, ਮਨੁਖਾਂ ਦੀ ਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਲਾਹੀ art (ਹੁਨਰ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰੰਗਣ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਰਸ਼ੀ ਘਾੜਤ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਅਰਸ਼ੀ ਅਰਥ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਮੁਢ ਤੋਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਟੁਰਿਆ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵੀ ਆਪਣਾ ਵਖਰਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਟੀਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਲੂਮ ਹੋ

ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਕਿਸ ਖਾਸ ਖਾਸ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਮਾਨੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਸਬਦਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਚੇ ਖੋਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕਰਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਦੇਖੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦਿਆਂ 'ਵਾਹ' ਦੇ ਅਰਥ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਕਢੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-"ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ 'ਵਾਹ' ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਦਸੇ ਹਨ:-ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਯਥਾ-'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅਗਮ ਅਥਾਹੁ ਹੈ'। 'ਵਾਹ' ਅਰਥ ਵਜਾਪਕ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-ਯਥਾ-'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਤਿਸਨੋ ਆਖੀਐ ਜਿ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ'। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ:-ਯਥਾ-'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਹੈ' ਫੇਰ-ਵਾਹੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ਜਪਣੇ ਯੋਗ ਨਾਮ ਬੀ ਦਸਿਆ:-ਯਥਾ-'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਹੈ' ਤਥਾ-'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਬਾਣੀ ਸਚੁ ਹੈ' ਆਦਿ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸਬਦ' ਪਦ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ 'ਹੁਕਮ', 'ਬ੍ਰਹਮ' ਤੇ 'ਜਗਤ' ਆਦਿ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਯਥਾ-

੮. ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਹੋਈ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਓਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-'ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ' ਹੁਕਮ ਨਿਰਗੁਣ ਵਿਚ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਰ ਜਗ ਰਚਨਾਂ ਵੇਲੇ ਸਬਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕਈ ਥਾਂ-ਹੁਕਮ-ਹੈ। ਯਥਾ-'ਸਭੁ ਤੇਰਾ ਸਬਦੁ ਵਰਤੈ ਉਪਾਵਣ ਹਾਰਿਆ' ਹੇ ਉਤਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਾਰੇ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੯. ਅੰਕ ਅੱਠ ਵਿਚ ਦਸੇ ਕਾਰਣ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਸਬਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਸਬਦ ਪਦ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਯਾ-ਬ੍ਰਹਮ-ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਸਭੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵਰਤਦਾ ਜੋ ਕਰੇ ਸੋ ਹੋਈ' ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੦. [ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ-ਇਕੋ ਕਵਾਉ-ਤੋਂ ਹੋਈ, ਸੋ ਸਬਦ ਤੋਂ ਉਤਪਤ ਹੋਏ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬੀ ਕਿਤੇ ਸਬਦੁ ਪਦ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ] ਸੋ ਸਬਦ ਦਾ ਅਰਥ-ਜਗਤ-ਬੀ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਤੇਰਾ ਸਬਦੁ ਸਭੁ ਤੂੰ ਹੈ ਵਰਤਹਿ ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਈ' ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤੇਰਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਚ) ਤੂੰ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਜੋ ਤੂੰ ਕਰੇਂ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਹਰਿਸਰ ਦੇ ਅਰਥ 'ਸਤਿਸੰਗ' ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-

੧. ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਤਲਾ, ਭਾਵ ਸ੍ਵਰੂਪ।

੨. ਸਾਧ ਸੰਗਤ। ਇਹ ਅਰਥ ਗੁਰ ਪਰਮਾਣ ਨਾਲ ਠੀਕ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਕਰਿ ਮਜਨੁ ਹਰਿ ਸਰੇ ਸੰਤ ਧੂੜੀ ਨਿਤ ਨਾਪੈ ਰਾਮ' ਕਰ ਇਸਨਾਨ ਹਰਿ ਸਰਿ ਵਿਚ। ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਅਗਲੀ ਅਧੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸੰਤ ਧੂੜੀ ਨਿਤ ਨਾਪੈ ਰਾਮ'

ਅਰਥਾਤ ਹਰਿ ਸਰਿ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਤਲਾ) ਦਾ ਇਸਨਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਈਏ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨਕ ਦੇ ਅਰਥ 'ਗਜਾਨਵਾਨ ਤੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰਖਣ ਵਾਲਾ' 'ਜਨਕੁ ਸੋਇ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਆ ਉਨਮਨਿ ਰਥੁ ਧਰਿਆ' ਗੁਰਵਾਕ ਦੇ ਆਸ੍ਰੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਦੀ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸ਼ੁਧ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਰਥ ਰਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬੀ ਖੋਜ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਨਗੀ ਲਈ ਦੇਖੋ, ਹਰਨਾਖਸ਼ ਪਦ,ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਕਿ ਚਾਚ ਦਾ ? ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਕਰਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਟੁੱਭੀ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਮਰਹਟੀ, ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ, ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਨਜ਼ਰ ਲੰਘੀ ਹੈ ਮਾਨੋ ਉਹਨਾਂ ਵੇਲਿਆਂ, ਹਾਂ ਜੀ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਦੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਂਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਲੀ ਤਰਫ ਦੇ ਖੰਡਰਾਤ ਤੇ ਨਾਮ ਪੁਛਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਦੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹਨ, ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ "ਹਰਨਾਖਸ਼" "ਹਰਨਾਖਸ਼" ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਨਾਉਂ ਖਲਕਤ ਨੇ ਪਾਜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਖਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਦ ਪਿਉ ਨੂੰ (ਸ਼) ਬਿਦਾਰਿਆ ਹੈ [ਹਰਿ + ਨਾਖ + ਸ਼] ਤੇ ਉੱਧਰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਥੀਂ ਆਈਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਕੀ ਪੂਰਬੀ ਹਿੰਦ ਦੇ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਕੀ ਮਰਹਟੀ ਬੋਲੀ ਵਾਲੇ ਦੱਖਣ ਦੇ ਨਾਮਦੇਓ ਜੀ, ਸਾਰੇ ਆਪਨੀ ਆਪਨੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤੇ ਆਪਨੀ ਆਪਨੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ "ਹਰਨਾਖਸ਼" ਪਦ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਸਾਫ ਹਰੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਖਾਂ ਨਾਲ ਬਿਦਾਰਿਆ ਉਸੇ ਦਾ ਨਾਮ 'ਹਰਨਾਖਸ਼' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨਾਂ ਦੀ ਵਯਾਖਯਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਜਦ ਪੰਡਤ ਲੋਕ ਇਸ ਜੀਉਂਦੀ ਅਰਥਾਤ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁਸਤਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਲਗੇ, ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਿਧੇ ਸਾਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜੋ ਨਵ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ ਰਾਖਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਬਾਨ ਜ਼ਦ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਆਪਣੀ ਵਿਦਗ੍ਯਤਾ ਦੀ ਸ਼ੁਸਤਗੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਹਰਿਨ+ਕਸ਼ਜਪ' ਤੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਨਾਮ 'ਹਰਿਨ+ ਆਖਸ਼' (ਅਰਥਾਤ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸ੍ਰੀਰ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਅੱਖ ਵਾਲਾ) ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ ਇਸ ਮਹਰਾਬਦਾਰ ਬਣਾਏ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ। ਹੋਣ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਗਈ ਤੇ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਸਲ ਪਦ ਸੀ 'ਹਰਿਨਾਖਸ਼' ਉਹ ਦੱਖਣੀ ਹਿੰਦ, ਪੂਰਬੀ ਹਿੰਦ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਠੱਪੀ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤੇ ਬੀ ਨਾ ਬਦਲਿਆ। ਸੋ ਇਸ ਨਮੂਨੇ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਐਵੇਂ ਨਿਰਾ ਮੇਜ਼ ਪਰ ਬੈਠ ਤੇ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਆਂ ਫੋਲ ਫਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਹਰ ਅਣੋਖੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਪੂਰੀ ਜੁਸਤਜੂ, ਖੋਜ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਇਲਮੀ ਧਿਆਨ ਉਸ ਪਾਸੇ ਰਖ ਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਸੁਬਕ ਸੁਬਕ ਫੁਟਨੋਟ ਰੱਖੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਫੁਟਨੋਟ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਕਰਤਾ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਹਨ। ਕਿਸੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਯਾ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫੁਟਨੋਟਾਂ ਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਰਿਵਾਜ ਮੈਂ ਨਹੀ ਡਿੱਠਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁਟਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੀ ਖੋਜ, ਲਗਦੇ ਹਥ ਦੀ ਵਧੇਰੀ ਵਾਕਫੀ, ਕਿਸੇ ਪਦ ਦੀ ਖੋਜ ਪਰ ਬਹਿਸ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਸੰਭਾਵਨਾਂ ਅਸਲਿਆਂ ਦੀਆਂ, ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਭਾਵਾਂ ਤੇ

ਨੋਟ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਥੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਇਹ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਉਹੀ ਮੁਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਕ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਖੋਜੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰਹਿ ਗਏ ਕੰਮ ਦੇ ਸਜੈਸ਼ਨ ਦੇ ਨੋਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਣ ਵਾਲੇ ਸਾਇੰਸ ਵੇਤਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ Philology ਸ਼ਬਦ ਵਿਦਿਆ ਆਦਿ ਦੀ ਰੀਸਰਚ ਖੋਜ ਦੇ ਨੋਟ ਹਨ। ਫਿਰ ਜਿਸ ਪਰ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਛ Probability ਅਗ਼ਲਬ ਤੱਕ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਓਹ ਫੁਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਕੰਮਲ ਨੋਟ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਲੀਆਂ ਪਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਸੰਤ-ਛੁਹ ਪਾਕੇ ਫੁਟ ਬਾਹਰ ਫੁਲ ਹੋ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਅੰਦਰਲੀ ਹੁਬ ਤੇ ਤੀਬਰ ਪਜਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਅਨਿਨਜ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸਵਾਦ ਨੂੰ ਛੋਹਕੇ ਕੁਲ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਯੋਗੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਪਏ ਹਨ, ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਹਰਮ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਸਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਿਆਣਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਲਈ ਹੁਣ ਅਨੇਕ ਨੈਣਾਂ ਬਝੱਕ ਹੋ ਵੇਖਣਗੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸਾਹਿਤਜਕ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਚੋਟੀ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਗੇ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਉਪਰ ਕਹਿ ਆਯਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਜ ਦਾ ਨਵਾਂ ਵਜਾਕਰਣ ਹੈ,ਨਵਾਂ ਰਾਗ ਹੈ, ਤੇ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੀ ਨਾ ਕਿਸੀ ਜੀਂਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਟਹਿ ਟਹਿ ਕਰਦਾ ਕੋਈ ਫੁੱਲ ਹੈਸੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਕੋਈ ਨਵੇਂ ਕਾਇਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ, ਬਲਕਿ ਸੰਵਾਰਕੇ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਦਿ ਨਾ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਫੁਰਮਾਯਾ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ਕ ਪੰਡਤਾਂ ਗਜਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਮੁਲਖਈਏ ਦੇ ਸਨ, ਆਮ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਗਜਾਨ ਦੇਕੇ ਸਰਬ ਸਧਾਰਣ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਲਯਾਨ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਵਿਦਜਾ ਅਨੁਭਵ ਫਿਲਸਫਾ ਤੇ ਹੋਰ ਉਚੇ ਖਜਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਗਮ ਤੋਂ ਸੁਗਮ ਲਫਜ਼ਾਂ ਤੇ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੇ ਗੌਰਵਤਾ ਲੱਭਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਲ ਹੈਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਜੀ ਦੀ ਖੋਜ ਆਰਯਨ ਲੋਕਾਂ ਥੀਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਵਸੋਂ ਤਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਆਰਕੀਓਲਾਜੀ (ਪੁਰਾਤਣ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਦਜਾ) ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਖੰਡਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਕ ਅੱਧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੁਣ ਦੀ ਜੀਉਂਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲੱਭ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੩.

ਅੱਜ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਗਜਾਨੀਆਂ ਸਾਧੂਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਰੰਗਾਂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸੰਗਤਾਂ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰਖਾ ਵਾਂਗੂੰ ਵਰ੍ਹਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਜੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਖੋਜ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਓਸਦੀ ਪ੍ਰਨਾਲੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਜਾਨੀ ਨੇ ਅਰਥ ਸੁਣੇ ਤੇ ਪ੍ਰਨਾਲੀ ਐਉਂ ਹੈ*:-

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਹਿਬ
|
ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ
|
ਭਾਈ ਦਿਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
|
ਭਾਈ ਕੌਲ ਸਿੰਘ ਜੀ
|
ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ
|
ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

- ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਡਤ ਤੇ ਗਜਾਨੀ
  - ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
- ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤ ਵਿਰੱਕਤ
  - ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
    - ਭਾਈ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
    - ਭਾਈ ਫਤੇ ਚੰਦ ਜੀ (ਸੰਤ)
      - ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸੰਤ)

ਇਹ ਪ੍ਰਨਾਲੀ ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਸਭ ਸਿਖ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਥੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ† ।

---

*ਇਸ ਪ੍ਰਨਾਲੀ ਦੀ ਅਸਾਂ ਕੇਵਲ ਵੱਡੀ ਸਾਖ ਦੀ ਖੋਜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਂਞ ਸਾਖ ਦਰ ਸਾਖ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸੱਜਣ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ।

†ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੇਠੇ ਚੇਲੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਮੂਲ ਕਰਤਾ

[ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ]

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਨਿਰੇ ਸੀਨਾ ਬਸੀਨਾ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੱਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਜਿਉਂ ਕੇ ਤਿਉਂ ਚਲੇ ਆਏ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੇਲੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਪਾਣ ਤੇ ਸੂਫੀ ਅਰ ਵੇਦਾਂਤਕ ਤੇ ਪੌਰਾਣਕ ਰੰਗਣਾਂ ਚਾੜ੍ਹ ਚਾੜ੍ਹ ਅਰਥ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੱਦਦ ਮਿਲੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਠੁਕ ਬੱਝਵੀਂ ਸੂਰਤ ਨਾ ਰਹੀ। ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਧ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਭਾ ਸੀ, ਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਹੁਣ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅਰਥ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਅਪਣੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਉਂ ਰਸਨਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੇ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਅਰਥ ਟੁਰੇ ਆਏ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਸਨ, ਪਰ ਏਹ ਲਫਜ਼ੀ ਅਰਥ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਅਸਲੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਜਾਰਿਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪੀ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਆਤਮ-ਤੀਰਥ ਉੱਪਰ ਸਦਾ ਵਸਦੀ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨਿਨਜ ਭਗਤੀ, ਭਰੋਸਾ, ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਰਸਨਾ ਦੀ ਮਧੁਰਤਾ (ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਨੋਹਰ ਬੈਨ) ਦੀ ਮਿਲਵੇਂ ਰੰਗਾਂ, ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ, ਅਸਰਾਂ, ਨਦਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮਾਈ-ਸੁਰਿਤ ਦੀ ਰਾਗ-ਛੇੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜੇਹੜੀ ਅਰੂਪ ਬਾਣੀ ਥੀਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤਰਬਾਂ ਹਿਲਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਅਜੀਬ ਅਸਰ ਜੀਵਨ ਪਰ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੁਦਰਤ ਵਾਂਗ ਇਕ ਈਟਰਨਲ(Eternal) ਅਜ਼ਲੀ ਤੇ (Complex) ਵਚਿਤ੍ਰ ਰਚਨਾ ਹੈਨ, ਤੇ ਅਨਗਿਣਤ ਜੀਵਨ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਦਾ ਅਖੁੱਟ ਭੰਡਾਰ ਹਨ,ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦਰਸਾਨਾ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਕ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵਿਚ ਸਮੁਚੇ ਤੇ ਗੂਹੜੇ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਅਗਮ ਅਲੱਖ ਭਾਵ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਤੇ ਲਖਤਾ ਕਰਵਾਣਾ,ਇਕ ਅਨੇਕ'ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਮ ਤੀਰਥ' ਵਾਲੀ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ,ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਰੇ ਖੁਸ਼ਕ ਅਰਥ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ

[ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਟੂਕ]

ਜੀ ਸਨ, ਆਪ ਨੇ ਤ੍ਰੈ ਵੇਰ ਅਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰੇ ਸਨ, ਆਪ ਦੇ ਤਅੱਲਕਾਤ ਗਜਾਨੀ ਜੀ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਤ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਨ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹਿੱਸਾ ਆਪ ਇਕੱਠੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ੧੮੪੭ ਈਃ ਦੇ ਰੌਲੇ ਵਿਚ ਗਜਾਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕੱਠੇ ਕਟਾਸ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਦੋਂ ਗਭਰੂ ਸਨ, ਗਜਾਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਫਕੀਰਾਨਾ ਲਿਬਾਸ ਪਰ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁਲਸ ਸ਼ੱਕ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦੀ ਤੇ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਅਖ਼ੀਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਜਿਸਨੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਰਥ ਸੁਣੇ ਸਨ ਆਪਨੂੰ ਇਕ ਰਾਹਦਾਰੀ ਦਾ ਪਰਵਾਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪ ਫੇਰ ਬੇ-ਰੋਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਰਮਾ ਸਿੰਘ ਸੇ। ਆਪਦੀ ਕਲਮੀ ਬਣੀ ਤਸਵੀਰ ਆਪ ਦੇ ਸੁਸਖਿਜਤ ਗਜਾਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀਨ ਹਜਾਤ ਆਪ ਬਨਵਾਈ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਹੁਣ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ।

ਹਿੱਸਾ ਹੈ,ਜੋ ਜੋ ਭਗਤੀ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੁਗੰਧਿਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਦ ਤਕ ਐਸਾ ਕੋਸ਼ ਰਸਦਾਇਕ ਕੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਪਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈਆਂ ਯਾ ਉੱਵ ਬਣ ਗਈਆਂ ਭੁਲਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕੱਢ ਵਿਖਾਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਚਮਤਕਾਰੀ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਫਖਰ ਤੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਗਰੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ–ਸਰੂਪ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪਾਯਾ ਹੈ, ਉੱਚੀ ਨਾਨਕ-ਅਟਾਰੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਏ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਨਹੀਂ ਪਾਵਾਂਗੇ।

ਇਕ ਪਾਠਕ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਦਾ ਦਿਲ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੀ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੋਹਣਾ ਦਿਲ ਖਿਚਵਾਂ ਪਾਠ ਹੋਵੇ। ਠੀਕ! ਆਤਮ-ਰਸ, ਸੁਰਤਿ-ਆਸ਼ਕੀ, ਦਿਲ ਜਾਨ ਘੋਲੀ ਘੋਲ ਘੁਮਾਈ ਦੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਰਸ ਭਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ, ਲਫਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮਾਖਿਓਂ ਹੋਠਾਂ ਨਾਲ ਲਗ ਗਿਆ, ਜੀਭ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਗਿਆ, ਤਾਲੂ ਮਿੱਠਾ ਹੋਯਾ ਤੇ ਨਰਮ ਨਰਮ ਮਿਠਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪ ਪਾਠ ਕਰੀ ਗਏ, ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਸੁਖ ਦੀ ਛੂਹੀ ਮੂਹੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਅਨੰਦ ਮਇ ਰਸ ਭਰੀ ਇਕ ਅਜੀਬ ਤੁੱਲਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ–ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਕਦੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰ ਫੇਰਾ ਪਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ–ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਕੇ ਤਜਰਬਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ ਘੜੀਆਂ ਤਕ ਪਾਠ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸਭ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਦਿਲ ਅੱਕਿਆ, ਸਿਰ ਦੁਖਿਆ, ਕਲੇਜਾ ਸੁੱਕਿਆ ਤੇ ਜੀ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਸ ਇਕ ਦਫਤਰੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਔਖੀ ਘੜੀ ਪਲ ਛਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਜ਼ਕ ਕੰਬਦੀ ਦਿਵਯ ਹਾਲਤ ਉਡੰਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਤੀਰਥ-ਸ਼ਨਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਹਾਲਤ ਆਈ ਤਦ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਕਿਆ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਤੱਕਿਆ ਕਿ ਦਿਲ ਖੁਭਿਆ ਮਿਠਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਲਈ ਪਜਾਰ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕੌਂਪਲਾਂ ਫੁਟਦੀਆਂ ਅੰਗੂਰੀਆਂ ਦਿਸੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਚ ਜਾਚ ਕੇ sensation ਅੰਦਰਲੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਆਵਾਜ਼ਾ ਆਯਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ? ਕੀ ਇਹ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿ ਗਗਨਾਂ ਦੇ ਰੰਗ, ਕੀ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਸਾਧ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ? ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਰਸਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਰਸਿਕ ਕ੍ਰਿਤ art creation ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਸਾਦੀ ਜਿਹੀ ਦਿੱਸੇ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਰੂਪ symbol ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦਾ suggestion ਅਰਥ ਸੰਭਾਵਨਾ ਅਨੰਤ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਦਾ ਅਪੂਰਣ ਪੂਰਣਤਾ ਰਸਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਲ ਖਿਚਵੀਂ, ਸੁਰਤਿ ਉਭਾਰਨੀ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨੀ,ਪ੍ਰੀਤ ਪਾਵਨੀ,ਰੂਹ ਫੰਗ ਖੋਲ੍ਹਣੀ, ਜਾਨ ਪਾਵਣੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਸਾਵਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਜਾਦੂ ਭਰੀ ਕਲਮ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਿਕ ਕ੍ਰਿਤਾਂ 'ਸੁੰਦਰੀ' 'ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ' 'ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ' 'ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ' 'ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ' ਆਦਿ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਗਦਯ ਤੇ ਪਦਯ ਵਿਚ ਉਚੇ ਸਿਖ ਖਾਲਸਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜੀਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਹਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਬੁੱਤ ਸਦਾ ਲਈ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜੋ ਕਲਮ ਕਿ ਲੇਖਣੀ ਨਹੀਂ, ਬੁਤ ਤਰਾਸ਼ਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਂਦੇ

ਜਾਗਦੇ ਬੁਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅਗੇ ਆਣ ਵਾਲੇ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਸੰਗ ਮਰਮਰ ਵਿਚ ਰੂਪ ਤਰਾਸ਼ਣਹਾਰ ਨਵੇਂ ਥੀਂ ਨਵੇਂ ਵੰਨ, ਅਨੇਕ ਤਰਜ਼ਾਂ ਰੰਗਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਜ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਆਏ ਸਾਹਿਤਜ਼ਕ ਆਰਟਿਸਟਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਫਰਕ ਹੈ। ਹੋਰ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀਆਂ astral plane (ਐਸਟਰਲ ਪਲੈਨ*) ਦੇ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਸਾਏ ਤੇ ਆਵੇਸ਼ ਹੇਠ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਸਧਾਰਣ ਤੇ ਹੈਵਾਨ, ਤੇ 'ਹੈਵਾਨ ਤੇ ਮਨੁਖ ਮਿਲੇ' ਤੇ ਜਾਦੂਗਰ ਤੇ ਭੂਤ ਅਸਰਾਂ ਹੇਠ ਪਾਗਲ ਹੋਏ ਮੁਜਰਮਾਂ ਚੋਰਾਂ ਯਾਰਾਂ,ਯਾ ਇਖਲਾਕੀ ਉਚ ਆਚਰਣਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਚਿਤ੍ਰ ਇਉਂ ਖਿਚੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਰਵੱਗਜ ਸਨ, ਜਿੰਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਖਾਲੀ ਯਾ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਐਸਟ੍ਰਲ ਪਲੈਨ ਦੇ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਤਲੇ ਕੀਤਾ ਓਨੀ ਹੀ ਸਾਡੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਥੀਂ ਸਰਵੱਗਜਤਾ ਤਕ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਰਖ ਦਿੱਸੇ, ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਚੇ ਲੇਖਕ ਆਪੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਫਾਇਲੀਅਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੇ, ਮਹਿਫੂਲੀਅਤ ਦੇ (Genius) ਗੁਣੀ ਸੇ। ਇਥੇ ਇਸ ਰਸ ਭਰੀ ਕਲਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਵਰੋਸਾਏ ਬਖਸ਼ੇ ਪਾਰਸ ਛੁਹ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਥੀਂ ਕੰਚਨ ਕੀਤੇ ਮਨੁਖਾਂ ਥੀਂ ਦੇਵਤੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਹਰੀ ਜਨਾਂ ਦੇ 'ਸ਼ਬਦ-ਬੁਤ' ਰਚੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਿਤਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਿਖ-ਜੀਵਨ ਸਦਾ ਲਈ ਅੰਕਤ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਕੈਰੈਕਟਰ ਪਾਰਥਿਵ (ਧਰਤੀ ਦੇ) ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਇਹੋ ਫਰਕ ਐਸਟ੍ਰਲ ਪਲੈਨ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਂ ਅਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗਗਨਾਂ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਅਸਰਾਂ ਦੀ ਝਲਕ, ਰੂਹਾਨੀ ਪਿਉਂਦ-ਇਨਸ ਨੀ ਮਨ ਉਤੇ ਰੱਬੀ ਨਕਸ਼ ਖਿਚਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਤਮਕ ਭਾਵਾਂ ਗੁਣਾਂ ਆਚਰਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠੀਕ ਚਿਤ੍ਰ ਕਾਰੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਾਯਾਂ ਪਲਟ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਮੂਜਬ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਮਾਨੁਖ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਬਣੇ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਦਰਸ਼ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਜਾਗ ਉਠੇ, ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਜੀਵੇ, ਓਹ ਜੀਅ ਦਾਨ ਪਾਏ ਹੋਏ ਜੀਵ ਅਪਣੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਵਿਚ ਦੇਵਤੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਹਾਂ, ਐਉਂ ਓਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਲੋਕੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਇਹੋ ਜਿਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਲਮ ਨੇ ਲਿਖਯਾ ਹੈ ਕਿਸੀ ਹੋਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਯਾ।

ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹਾਲੇ ਆਪਣੇ ਅਯਾਣੇ ਅਣਵਧੇ ਆਦਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਏ ਬਿਆਨ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਨਏ ਅੰਦਾਜ਼ੇ, ਨਈ ਚਾਲ, ਇਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਇਕ Genius ਸੁਤੇ ਸਰ੍ਪਨ ਬੁਧੀ ਦਾ ਇਕ ਅਮਰੀ ਅਕਲ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਕਾਰਡੀਨਲ ਨੀਊਮੈਨ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਐਉਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

"When a language has been cultivated in any particular department of thought, and so far it has been generally perfected, an existing want has been supplied, and there is no need for further workmen. In its earliest times, while it is yet unformed, to write in it at all, is almost a work of genius..................

---

*ਧਰਤੀ ਦੇ ਲਾਗਲਾ ਰੂਹਾਨੀ ਤਬਕਾ।

It requires the courage and force of Great Talent to compose in the language at all; and the composition when effected, makes a permanent impression on it."

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਚਨਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਨਿਰੀ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ,ਪਰ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇਸ ਸਾਹਿਤਯ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਲਮ ਕਿਵੇਂ ਦਿਵਯ Atmosphere ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਝਟਾ ਪਟ ਬੱਦਲ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਰਖਾ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਝਟ ਸੂਰਜ ਚਮਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੁਲ ਖਿੜਨ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਗਗਨ-ਮਥੇ ਆਣ ਟਹਿਕਦਾ ਹੈ, ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਡੂੰਘੇ ਦਰਯਾ ਤੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਰੁੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੌਤ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਚਾਉ ਦਾ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਰੂਹ ਦਾ ਤੰਬੂਰਾ ਵਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਥੇ ਲੋਕੀ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਂਦੇ ਹਨ ਓਥੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਕਿਉਂ ਜਦ ਬੇੜੀ ਡੁਬ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਭ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ? ਸਿਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਹਾਂ, ਜੇ ਕੁਛ ਵੇਲਾ ਕਿਸੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਮੈਂ ਬਚਾਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ, ਕੁਛ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਦਾ, ਪਰ ਬੇੜੀ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਡੁਬ ਚੁਕੀ, ਪਲ ਛਿਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕਾਲ ਛਿਨ ਵਿਚ ਸੁਕੜਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਚਾ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਰਾਂ, ਹਾਂ ਬਦਲਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵੇਖੋ ਔਹ ਸੂਰਜ ਮੇਰਾ ਚਮਕਦਾ ਹੈ।

ਰਾਵੀ ਵਿਚ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਲਾਲ ਮਨ ਬੀਬੀ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਦਾ ਸੰਗਮਰਮਰੀ ਬੁਤ ਤ੍ਰਾਸ਼ਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਮਾਸਟਰ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਦੋ ਬ੍ਰਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਪਏ ਧੱਬਿਆਂ ਜਿਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਇਲਾਹੀ ਮੂਰਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਮਿਲਾਪ, ਪਿਤਾ ਮਿਲਾਪ, ਵੀਰ ਆਗਾ ਖਾਨ-ਅਲਾਂਬਾ ਸਿੰਘ ਜੀ-ਦੀ ਭੈਣ ਲਾਲ ਮਨ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਦਾ ਲਈ ਰਸਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਬੁਤ ਹਨ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀਵਾਰ ਨਾਲ ਖੜੀ ਫਾਤਮਾ ਤੇ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ, ਇਹ ਮਿਲਾਪਾਂ ਦਾ ਤੇ ਜੁਦਾਈਆਂ ਦਾ ਦਿੱਵਯ ਸਿਖ-ਮੰਡਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਨਿਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਨਿਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ,ਨਿਰੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਨਿਰੀ ਭਗਤੀ ਤੇ ਗਯਾਨ ਦਾ ਫਿਲਸਫਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ,ਨਿਰੀ ਨਵੀਨ ਪੁਰਾਤਨ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਜਿਥੇ ਪਯਾਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗਦੇ ਅੱਥਰੂਆਂ ਨਾਲ ਲਾਲ ਮਨ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਨਸਰ ਸ਼ਬਦ(ਗਦਯ ਰਚਨਾਂ) ਆਪ ਮੁਹਾਰੀ ਫੁੱਟ ਫੁੱਟ ਕਵਿਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਵਯ ਬੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਸਰ ਬੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ "ਸਮਾਧ" ਚਿਤ੍ਰ ਰੂਪ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਤਕੀ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਣੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਰੱਬ ਥੀਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਰੂਹ ਹੈ ਤੇ ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਦੀ ਇਨਸਾਨੀ ਤਾਂਘਾਂ, ਤ੍ਰੇਹਾਂ, ਭੁੱਖਾਂ ਆਤਮਿਕ ਜੋਸ਼ਾਂ, ਆਸ਼ਾਵਾਂ, ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ,-ਕੀ ਬਿਰਹੋਂ ਜੀਵਨ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲਣਾ ? ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਪਯਾਰ ਹੈ ਕਿ ਵਿਛੁੜਨਾ? ਕੁਛ ਪ੍ਰਥਕ ਪ੍ਰਥਕ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦਾ, ਸਬ 'ਰਸਿਕ-ਕ੍ਰਿਤਾਂ' ਜੂ ਹੋਈਆਂ, ਆਪਣੀ ਸਾਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਅਨੰਤ ਦਾ ਭਾਨ ਕਰਵਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੀ ਸ਼੍ਰੋਤਾਗਣਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਭਾਨ ਹੋਯਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਚਖੰਡ ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਗੀ ਆਪਣੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਆਖਯਾ ਵਿੱਚ ਜੋ (ਐਟਮਸਫੀਅਰ) ਵਾਯੂ

ਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਇਸ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਧਯਾਨ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਛਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਪੜ੍ਹੋ, ਤਦ ਛਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ 'ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਾਹਿਤਯ ਵਿਦਯਾ' ਨੂੰ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਸਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਤੱਕਿਆ ਹੈ, ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਦੇ ਧਯਾਨੀ ਪਾਠੀ ਸਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੁਣ ਅਚੰਭਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਓਹ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਨੈਣ ਤ੍ਰਿਪ ਤ੍ਰਿਪ ਕਰਦੇ ਕਿਸੀ ਮਹਰਮ ਪਾਠੀ ਉੱਪਰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਟ੍ਰੈਕਟ ਦਾ ਪਾਠ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਕਲਮ ਦਾ ਏਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਕ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਜਦ ਕਦੀ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਗੀ ਵਰਗੀ Genius ਅਮਰੀ ਬੁਧੀ (ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਬੀਨ ਬੁਧਿ,) ਮੁੜ ਇਹਨਾਂ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗੀ ਉਥੇ ਹੀ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ ਰਸਭਰੀ, ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚਵੀਂ ਵਕੱਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਮੁੜ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹ ਚੰਦ ਉੱਪਰਲੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਆਰਟਿਸਟ ਦੀ ਕਲਮ ਜੋ ਗੁਰਪੁਰਬ ਟ੍ਰੈਕਟਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ ਇਕ ਐਸੀ ਤੀਬਰਤਾ ਤੇਜੀ, ਤਲਵਾਰ ਵਰਗੀ ਚਮਕਦੇ ਅਸਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੀ ਖਾਸ ਸੰਜੋਗੀ ਇਨਸਾਨੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੰਗਮ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਇਕ ਛੁਪੀ ਕਣੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਨੂੰ ਗਗਨ ਜਿੰਨਾਂ ਵੱਡਾ ਅਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਦੇ ਭਾਵ ਹੇਠ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਸੀ ਇਕ ਆਰਟਿਸਟਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਫੇ ਸਫੇ ਸਤਰ ਸਤਰ ਪਰ ਪੈਣ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਤੇ ਉਸ ਛੁਪੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਜੋ ਖ਼ੁਰਦਬੀਨੀ ਸੰਖੇਪਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਰੇ ਹਨ ਕਿਸੀ ਖਾਸ ਤਬੀਅਤਾਂ ਦਿਆਂ ਸੰਗਮਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਭਾਰੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਸਤਾਰ ਵਾਲੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ। ਕਦੀ ਕੋਈ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਪਿਆਰ ਕਣੀ ਦੀਆਂ ਜੀਂਦੀਆਂ ਰਸ਼ਮੀਆਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇੰਵ ਖੇਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸੁਅੰਗਣੀਆਂ ਕਿਸੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇਹ ਇਕ ਅਪੂਰਣ ਪੂਰਣਤਾ ਹੈ ਉਸ ਤਰਜ਼ ਦੀ ਉਸ ਧਯਾਨ ਦੀ ਉਸ ਪੂਜਾ ਭਰੀ ਅਕਲੀ ਅਥਵਾ (Scholarly Attitude) ਮਨ ਦੀ ਗੁਰੂ ਵਲ ਸੇਧ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਰਚਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਪਹਿਲਾ ਹੈ ਤੇ ਹਾਲਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਕੋਸ਼ ਬਣਨਗੇ, ਪਰ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਕਹੀ 'ਅਪੂਰਣ ਪੂਰਣਤਾ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਛਾਦਿਤ ਕਰੇਗੀ।

੪.

ਆਰਟਿਸਟ ਗੁਣੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਧੁਨਿ ਦੀ ਮੁੱਖਯਸੇਧ Direction ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਅਨੰਤ ਅਸਲੇ ਵਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਸਚੇ ਆਰਟਿਸਟ ਦਾ ਇਹੋ ਲਖਣ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਅਗੇ ਦਿਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ:–

ਰਾਜਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਕਹੀਅਹਿ ਭੂਮਨ ਮਹਿ ਭੂਮਾ ॥
ਠਾਕੁਰ ਮਹਿ ਠਕੁਰਾਈ ਤੇਰੀ ਕੋਮਨ ਸਿਰਿ ਕੋਮਾ ॥ ੧ ॥

ਪਿਤਾ ਮੇਰੋ ਬਡੋ ਧਨੀ ਅਗਮਾ ॥
ਉਸਤਤਿ ਕਵਨ ਕਰੀਜੈ ਕਰਤੇ ਪੇਖਿ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾ ॥ ੧ ॥ਰਹਾਉ ॥
ਸੁਖੀਅਨ ਮਹਿ ਸੁਖੀਆ ਤੂੰ ਕਹੀਅਹਿ ਦਾਤਨ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ ॥
ਤੇਜਨ ਮਹਿ ਤੇਜਵੰਸੀ ਕਹੀਅਹਿ ਰਸੀਅਨ ਮਹਿ ਰਾਤਾ ॥ ੨ ॥
ਸੂਰਨ ਮਹਿ ਸੂਰਾ ਤੂੰ ਕਹੀਅਹਿ ਭੋਗਨ ਮਹਿ ਭੋਗੀ ॥
ਗ੍ਰਸਤਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਬਡੋ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੋਗਨ ਮਹਿ ਜੋਗੀ ॥ ੩ ॥
ਕਰਤਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਕਹੀਅਹਿ ਆਚਾਰਨ ਮਹਿ ਆਚਾਰੀ ॥
ਸਾਹਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਹਾ ਵਾਪਾਰਨ ਮਹਿ ਵਾਪਾਰੀ ॥ ੪ ॥
ਦਰਬਾਰਨ ਮਹਿ ਤੇਰੋ ਦਰਬਾਰਾ ਸਰਨ ਪਾਲਨ ਟੀਕਾ ॥
ਲਖਿਮੀ ਕੇਤਕ ਗਨੀ ਨ ਜਾਈਐ ਗਨਿ ਨ ਸਕਉ ਸੀਕਾ ॥ ੫ ॥
ਨਾਮਨ ਮਹਿ ਤੇਰੋ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮਾ ਗਿਆਨਨ ਮਹਿ ਗਿਆਨੀ ॥
ਜੁਗਤਨ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਜੁਗਤਾ ਇਸਨਾਨਨ ਮਹਿ ਇਸਨਾਨੀ ॥ ੬ ॥
ਸਿਧਨ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਸਿਧਾ ਕਰਮਨ ਸਿਰਿ ਕਰਮਾ ॥
ਆਗਿਆ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਆਗਿਆ ਹੁਕਮਨ ਸਿਰਿ ਹੁਕਮਾ ॥ ੭ ॥
ਜਿਉ ਬੋਲਾਵਹਿ ਤਿਉ ਬੋਲਹਿ ਸੁਆਮੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਨ ਹਮਾਰੀ ॥
ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ।੮।੧।੮।

[ਗੂਜ: ਮ: ੫ ਘਰ

ਆਰਟਿਸਟ ਦੇ ਧਯਾਨ ਦਾ ਉਚਾ ਕੇਂਦਰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਨੁਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਵਿਚ ਨਾ ਕਾਂਪ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਰਟਿਸਟ ਸੁਹਣੇ ਕੋਝੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਏ ਝਮੇਲਿਆਂ, ਦੁਖਾਂ, ਪੀੜਾਂ, ਸੁਖਾਂ, ਭੋਗਾਂ, ਤਜਾਗਾਂ, ਆਦਿ ਦੇ ਵਗਦੇ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਨਹਾਉਂਦਾ ਤੇ ਖੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੂਰਜ ਵਲ ਟਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇਵਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲੇ ਸਭ ਜ਼ਿੰਦਗੀ (Events) ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ ਤੇ (Experience) ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੇ (Sensation) ਪ੍ਰਤੀਤੀਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਸਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਇਕ ਅਹਿਲ (Attitude) ਯਾ (Direction) ਰੁਖ਼ ਦਾ ਲਖਸ਼ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਦੀ ਆਛਿਦਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਚੇ ਰਖੇ ਸਿਰ ਦੀ ਫੁਲ-ਲਟਕ ਨਾਲ ਆਛਾਦਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ, ਕੀ ਮਿਤ੍ਰਚਾਰੀ, ਕੀ ਭਾਈਚਾਰੀ, ਕੀ ਸਤਿਸੰਗ, ਕੀ ਦੁਨੀਆਵੀ ਐਸ਼ੂਰਯ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਾਕਤਾਂ, ਸੁਖ–ਕ੍ਰੀੜਾ, ਕੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਫ਼ਾਕੇ ਦੀਆਂ ਮਸਤੀਆਂ "ਤੰਗ–ਦਸਤੀ ਦੀਆਂ ਐਸ਼ਾਂ" ਸਬ ਵਿਵਹਾਰਕ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਵਿਦਜਕ ਖੋਜਾਂ, ਦੁਃ ਕਾਂਬੇ, ਅਸਮਰਥ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀਆਂ ਬੇਰਸੀਆਂ, ਨਾ ਪੂਰਣ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਉੱਚ ਖ਼ਯਾਲੀਆਂ ਸਭ ਦੇ ਖਾਧੇ ਅਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੀ ਸਵਾਂਤੀ ਨਛੱਤ੍ਰ ਵਾਲੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਯਾ ਕਿਸੀ ਰਸਿਕ ਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸਮੁਚੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਕੇ ਅਥਵਾ ਦੱਸਕੇ ਫਿਰ ਨਵਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਆਰਟਿਸਟ ਸਦਾ ਗੱਭਰੂ ਜੁਵਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਏ ਬੀਜ ਵਾਂਗੂੰ ਆਖ਼ਰ ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਉਗਕੇ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੋਕੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਉਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਦਰਯਾ ਝੀਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਮੁੜ ਉਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੂਰ ਜਹੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚੂੰਕਿ ਆਰਟਿਸਟ

ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਸਦਾ ਘਾੜਾਂ ਘੜਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਵੀਂਆਂ ਘਾੜਾਂ ਵਿਚ ਪਈ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਨਾ ਗਿਣਤੀ ਨ ਚੇਤਾ ਰਖ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਕੇ ਦਰਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਤਿ ਅਨੇਕ ਤੀਖਣ ਨੋਕਾਂ ਵਾਲੀ ਬਿਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਫੜ ਫੜ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹਲ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਕਰਕੇ ਇਉਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਰਿਆਜ਼ੀਦਾਨ ਆਪਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਵਾਲ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ:—

ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਦੇ ਅਰਥ "ਮੋਹਰਛਾਪ" ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਗ਼ਲਤ ਲੱਗੇ, ਇਕ ਦਿਨ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕੀ ਕੋਈ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿੱਚ ਆਏ ਲਫਜ਼ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਜਲੀ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਪੋਠੋਹਾਰੀ ਨੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ "ਸਿਧੀ ਗੱਲ ਕਰੋ ਨਾ ਕੀ ਮੁੰਦਾਵਣੀਆਂ ਪਾਨੇ ਓ"—"ਹੈਂ" ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੀ ਕਿਹਾ ਜੇ ?" ਤਦ ਉਸਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਦੁਹਰਾਯਾ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ "ਜੀ! ਜਦ ਜਾਂਞੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਦਾਵਣੀ (ਬੁਝਾਰਤ) ਪਾਕੇ ਥਾਲੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਤਕ ਓਹ ਖੋਲ੍ਹਣ ਨਾ ਓਹ ਰੋਟੀ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ" ਇਉਂ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਲੱਭੇ। ਜੋ ਸੋਰਠ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਆਈ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਤੇ ਬੀੜ ਦੇ ਅਖੀਰ ਪਰ ਆਈ ਮੁੰਦਾਵਣੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੰਦਰਲੀ ਉਗਾਹੀ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸਲ ਅਰਥ ਹੈ।

ਪੰਖਣੂ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪੰਛੀ ਹੈ ਪਰ "ਨਾਰ ਨ ਪੁਰਖੁ ਨ ਪੰਖਣੂ" ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਪੰਖਣੂ ਪਦ ਦਾ ਖੁਸਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇਹ ਪਦ ਪੰਖਣੂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ 'ਨਪੰਖਣੂ' ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਨਿਪੁੰਸਕ ਪਦ ਤੋਂ ਜਾ ਲੱਭੀ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਨਪੰਖਣੂ ਤੇ ਪੰਖੁਣ)।

ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਆਦਿ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੇ ਅਰਥ ਵੇਦਾਂਤ ਮਤ ਦੀ ਵੰਡ ਗਜ਼ਾਨ, ਕਾਂਡ,ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਾਂਡ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਸਦਾ ਇਕ ਝਮੇਲਾ ਜਿਹਾ ਟੁਰਯਾ ਆਯਾ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿੱਚ ਮੁਦਤ ਹੋਈ ਕਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ 'ਗਜ਼ਾਨ ਖੰਡ' ਲਫਜ਼ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟੀਕਾ ਇਕ ਯੋਗੀ ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਵਿਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ, ਡਾਂਟੇ ਵਰਗੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਉੱਚੀ ਅੰਤਰਧਜ਼ਾਨ ਹੋਏ ਗਗਨ—ਮਨ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ।

ਨਵਾਂ ਅੱਖਰ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਹਰ ਅੱਖਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਵਜ਼ਾਕਰਣੀ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਲਾਂਭੇ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ,ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੋਟਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਪਣੇ ਵਜ਼ਾਕਰਣ ਦੀ ਮਾਨੋਂ ਨੀਂਹ ਧਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਦ ਅਨੇਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂ ਸ੍ਵਾਦਲੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਪਦ—**ਸਬਦ ਹੰਸ, ਗੰਧ, ਘਰ** ਆਦਿ।

ਫੋਕਲੋਰ ਵਿਚੋਂ ਲਭੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ–ਗੋਇਲ ਪਦ ਹੇਠਾਂ ਫੁਟਨੋਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:– ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬਾਰਾਂ ਉਜਾੜ ਪਈਆਂ ਸਨ ਤਦ ਬਰਖਾ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਸਰਵੇ ਥਾਈਂ ਬੜੇ ਘਾਹ ਹੋ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਤਦ ਗਊਆਂ ਵਾਲੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਘਿਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਥੋਂ ਬਹੁਤ ਕੱਠਾ ਕਰ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬਾਰਾਂ ਹੁਣ ਵਸ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਗੋਇਲ ਜਾਣਾ ਬੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਗੋ+ ਯੁਤ=ਗਾਈਆਂ ਦੀ ਥਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਗੋਇਲ ਜਿੱਥੇ ਗਊਆਂ ਚਰਨ] ਜਿੱਥੇ ਗੁੱਜਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਰੁਤ ਵਿਖੇ ਚਾਰਣ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:–'ਗੋਇਲ ਆਇਆ ਗੋਇਲੀ' ਗੁੱਜਰ ਗੋਇਲ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਆਇਆ, ਮੁਸਾਫਰ ਵਾਙੂ ਇਥੇ ਡੰਫ ਕੀ ਪਸਾਰ ਬੈਠੇ (ਕਿਉਂ ਕਿ ਬਰਖਾ ਰੁਤ ਹਟੇ ਤੇ ਉਸਨੇ ਘਰ ਮੁੜ ਜਾਣਾ ਹੈ) ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਅਰਥਾਂ ਉਪਰ ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਸੋਸ਼ਲ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਫੁੱਟਨੋਟ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਕ ਦੋ ਨਮੂਨੇ ਹੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ:–**ਪਖਿਆਰੀ**।ਪੱਖੀ ਸਿਰਕੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕੜੇ ਦੀਆਂ ਛਪਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਅਸਲੀ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਰਾ ਫਿਰਨ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਕੀਆਂ ਤਾਣ ਕੇ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ, ਦਿਨੇ ਵਲੇਵਾਂ ਵਹਤਰਾਂ ਤੇ ਲੱਦਕੇ ਅਗੇ ਟੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਖੀਵਾਸ ਤੇ ਪਖਵਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਸਜਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀ ਕਰਦੇ, ਪਖਿਆਰੀ ਪਦ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਬਾਤ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵੇਸਵਾ ਆਬਾਦੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਥਾਂ ਸਿਰਕੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਖਾਂ ਤੇ ਪੱਖੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਖਿਆਰੀ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਤਕ ਕਈ ਥਾਈਂ ਵਸੋਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵੇਸਜਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–"ਕਰਿ ਸੀਗਾਰੁ ਬਹੈ ਪਖਿਆਰੀ"

ਖਾਟ ਸ਼ੁਜਾਵਾਦ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਖੱਟ ਰੰਗੀਲ ਪਾਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਲੰਘ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਜ਼ੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਖੱਟ ਦਾਜ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਕਿ ਦਾਜ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਦਾਜ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਲੰਘ ਉਤੇ ਰਖਦੇ ਸਨ ਜੋ ਵਧੇ ਹੇਠਾਂ ਧਰਦੇ ਸਨ। ਖੱਟ ਦਾ ਅਰਥ ਪਲੰਘ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਖਟ ਦਾ ਅਰਥ ਦਾਜ ਹੋ ਗਿਆ, ਭੱਟ ਜੋ ਦਾਜ ਵੇਲੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਕਸਰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖੱਟ ਕਾ ਤਤਕਰਾ ਕਰ ਧਿਆਨ ਸੁਣੀਏ, ਪਰ ਉਪਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਜੋ ਪਦ ਖਾਟ ਹੈ ਉਹ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਖਾਟ ਮੰਜੀ ਹੈ।

[ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਖਟ੍ਵਾ। ਹਿੰਦੀ–ਖਾਟ, ਪੰਜਾਬੀ ਖੱਟ] ਮੰਜੀ। ਯਥਾ–"ਖਾਟ ਮਾਗਉ ਚਉਪਾਈ"

ਫਿਲਾਸਫੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ

ਫਿਲਾਸਫੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਆਪ ਨੇ ਵਡੇ ਅਪੂਰਬ ਤੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਪੂਰਣ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰ ਪੂਰਨ ਸੰਖੇਪ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਦੇਖੋ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਅਰਥ:–

ਮੁਕਤਿ ਮੁਕਤੀ } ੧.ਛੁਟਕਾਰਾ। ਖ਼ਲਾਸੀ।
੨.ਆਖ਼ਰੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਜੋ ਰੂਹ (ਜੀਵਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਨਾ ਧਾਰੇ।

੩. ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੁਖ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਮੁਕਤੀ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹਰੇਕ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਿਚ ਥੋੜਾ ੨ ਫਰਕ ਹੈ—੧. ਮੀਂਮਾਂਸਾ ਵਾਲੇ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ੨. ੩. ਨਜਾਯ ਤੇ ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ ਮਤ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਗਿਣੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜਾਣ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ੪. ਸਾਂਖ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਅਸੰਗ ਜਾਣਨਾ ਮੁਕਤਿ ਦਸਦੇ ਹਨ। ੫. ਯੋਗ ਮਤ ਵਿੱਚ ਸਬੀਜ ਨਿਰ-ਬੀਜ ਸਮਾਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਮੁਕਤਿ ਹੈ। ੬. ਬੇਦਾਂਤ ਦਾ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਜਾਣ ਲੈਣਾ (ਗਜਾਨ ਦੁਆਰੇ) ਮੁਕਤਿ ਹੈ। ੭. ਚਾਰ ਵਾਕੀਏ ਜੋ ਰੂਹ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੇਹ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ੮. ਬੋਧੀ ਅਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਣ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਰਬ ਇੱਛਾ ਦੇ ਤਯਾਗ ਤੋਂ ਅੱਠ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਲਭਦੀ ਹੈ; ਇਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਨਿਰਬਾਣ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਕ ਵਿਚ ਸਾਂਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਢੁਕਦਾ ਹੈ। ਜੈਨ ਮਤ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਮੁਕਤੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੁਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲੱਭਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਸਾਂਖ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਖ ਰੂਪ ਕਹਿਣਾ ਐਵੇਂ ਰੁਚੀ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਦੁਖ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਕਿਸੇ ਬੇਵੱਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਯਾ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਰਚਨਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਤੋਂ ਛੁੱਟੋ, ਤੇ ਛੁਟਣ ਵਾਸਤੇ ਰਸਤਾ ਇਹੀ ਲੱਭਾ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਨ ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ (ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਅਲੱਗ। ਯਹੂਦੀ, ਈਸਾਈ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਦਿ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ—ਸੁਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ—ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਿਸਨੂੰ ਓਹ ਕਯਾਮਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਆਵੇਗਾ, ਉਸ ਦਿਨ ਮੁਰਦੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੇਰ ਜੀ ਉਠਣਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸਦਾ ਜੀਉਣਗੇ, ਮਾੜੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਚੰਗੇ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਨਾਲ ਹਜ਼: ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਇਸ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ ਹਜ਼: ਈਸਾ ਉਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁੜ ਜੀ ਉਠਣ ਉਤੇ ਈਮਾਨ ਲਿਆਉਣਾ ਵਸੀਲਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੂਫੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈ ਮਿਸਟਕਾਂ (ਫਕੀਰਾਂ) ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕੁਛ ਕੁਛ ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਤੇ ਕੁਛ ਕੁਛ ਵੇਦਾਂਤ ਨਾਲ ਆ ਟੱਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਦਜਾ ਵਾਲੇ, ਪਲਾਤੂਸ, ਕੈਂਟ, ਸ਼ਾਪਨਹੂਰ ਆਦਿ, ਵੇਦਾਂਤ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਹੀ ਲਾਗੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੂਰਨ ਤਿਆਗ ਤੇ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਜਿਹੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੁਕਤੀਆਂ ਦੇ ਖਯਾਲ ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਮੁਕਤਿ ਬਪੁੜੀ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਤਿਆਗੇ' ਏਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ:—

'ਰਾਜ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ'

ਇਸੇ ਤੁਕ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੁਕਤਿ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਜਾਰ ਪੈ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉਹ ਮੁਕਤਿ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।
ਯਥਾ–'ਸੋ ਜਨ ਮੁਕਤੁ ਜਿਸੁ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਸਦਾ ਰਹੈ ਹਰਿ ਨਾਲੇ'
ਜਿਸਦੀ ਲਿਵ ਲਗੀ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨਾਲ, ਅੰਤ੍ਰ
ਆਤਮੇ, ਸੋਈ ਮੁਕਤ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਤੇ
ਕਾਦਰ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦਸੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਉਸੇ ਦੇ ਤੇ ਉਸੇ ਤੋਂ ਰਚੇ ਦਸੇ
ਹਨ, ਮਾਨੁਖ ਉਸਤੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਹੈ, 'ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸੁ'।
ਉਸਦੀ ਅੰਸ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਸੁਧ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਤੋਂ ਵਿਛੜਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ
ਵਿਚ ਖਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਦੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਵਿਛੋੜਾ ਉਸਤੋਂ ਜਿਸਦੀ ਕਿ
ਇਹ ਅੰਸ ਹੈ, ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਹੇਤੂ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸਦਗਤੀ ਤੇ ਕਲਜਾਨ
ਹੈ। ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਦੂਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਅੰਤ੍ਰਾਤਮੇ ਸਦਾ ਸਾਈਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਯਾ ਇਉਂ
ਕਹੋ ਕਿ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ। (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ–ਜੀਕੂੰ ਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਕੇ ਬਾਲਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ
ਗੁਆਚਿਆ ਹੋਇਆ ਮੇਲੇ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਂ ਦੀ ਉਂਗਲ
ਫੜੀ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦਾ ਮੇਲੇ ਦੇ ਗਰਦ ਗੁਬਾਰ, ਭੀੜ ਤੋਂ ਭੀ ਦੁਖਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) ਇਸ
ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਚਿੰਤਨ, ਇਸਤੋਂ ਲਿਵ ਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਰਸ ਨਿਰੰਤਰੀ ਸਦਾ
ਮੇਲ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ
ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਭੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਈ ਇਕ ਲੱਛਣ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਪਰ ਦਸੇ ਹਨ, ਕੁਝ
ਹੋਰ ਏਹ ਹਨ:–

'ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਆਗਿਆ ਆਤਮ ਹਿਤਾਵੈ। ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸੋਊ ਕਹਾਵੈ। ਤੈਸਾ ਹਰਖੁ ਤੈਸਾ ਉਸੁ ਸੋਗੁ । ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਤਹ ਨਹੀ ਬਿਓਗੁ। ਤੈਸਾ ਸੁਵਰਨੁ ਤੈਸੀ ਉਸੁ ਮਾਟੀ । ਤੈਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤੈਸੀ ਬਿਖੁ ਖਾਟੀ । ਤੈਸਾ ਮਾਨੁ ਤੈਸਾ ਅਭਿਮਾਨੁ । ਤੈਸਾ ਰੰਕੁ ਤੈਸਾ ਰਾਜਾਨੁ । ਜੋ ਵਰਤਾਏ ਸਾਈ ਜੁਗਤਿ । ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਪੁਰਖੁ ਕਹੀਐ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ॥ ੭ ॥' (ਸੁਖਮਨੀ) ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਨਿਰਾਸਤਾ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਚਾਉ ਤੋਂ ਉਠਦਾ ਤੇ ਇਕ ਉਚੀ ਠੰਢੀ, ਟਿਕਾਉ, ਅਨੰਦ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੋ ਸਰੀਰ ਛੋਡ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸਚਾ ਮੇਲ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਇਕ ਰੂਪਕ ਇਸਦੇ ਬੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਗਮ ਕਰਨੇ ਲਈ ਦਿਤੇ ਹਨ।"

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖੋ **ਮਨ** ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਫਿਲਸਫਾ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਗੂਹੜ ਤੇ ਅਮਲੀ ਸੂਧਜਾਯ ਦੇ ਫਲ ਅਰ ਇਸ ਕਲਮ ਦੇ ਅਜੀਬ ਤੁਹਫੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਸਰਬ ਗ੍ਰਾਹਣੀ ਅਰਥ ਵਾਲੇ, ਇੰਨੇ ਰਸੀਲੇ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਤੇ ਸੁਵਾਦਲੇ ਤੇ ਸਾਫ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਸ਼ਜਾਂ ਉਪਰ ਇੰਨੇ ਥੋੜੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਨੋਟ ਕਿਤਨੀ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਾਕਫੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਨਾਲੇ ਦੇਖੋ **ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ** ਬੋਲੀ ਪਰ ਕਿਹਾ ਖਬਰਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਕਾਲਰਲੀ ਖੋਜ ਭਰਯਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ ।

ਦੇਖੋ ਫੁਟ ਨੋਟ ਸ਼ਬਦ **ਨਿਹੰਗ** ਉਪਰ "ਆਏ ਨੀ ਨਿਹੰਗ । ਬੂਹਾ ਖੋਲਦੇ ਨਿਸ਼ੰਗ" ਵਾਲੀ ਜ਼ਰਬੁਲ ਮਿਸਾਲ ਵਿਚ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਉੱਚਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਆਦਰ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਹੇ ਇਤਹਾਸਕ ਚਾਨਣ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਮੁੜ ਦੇਖੋ ਸਬਦ **ਬਿਸਮਾਦ** ਕਿਸਤ੍ਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਹਾਨੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਦੱਸਜਾ ਹੈ।

ਸਤਸੰਗ ਤੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦੇ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ

ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਅਵਸਰ ਹੋਯਾ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ, ਅਭਜਾਸ ਤੇ ਸਤਸੰਗ ਦੇ ਗੁਹਜ ਭੇਤ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕੰਮ ਕਿ ਇਕ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਸਦਾ ਹੀ ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅਪੂਰਬ ਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਸੱਚੇ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ ਅਮੁਲ ਖਜ਼ਾਨਾ ਰਹੇਗਾ । ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਦੇਖੋ:-

ਉਨਮਨ- ਉਚਾ ਮਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ, ਤੁਰੀਆ ਪਦ-ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਈਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਸੁਰਤਿ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹਾਵੀ ਹੋਕੇ ਉੱਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ "ਆਪਾ" ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ (ਹਾਲਤਿ ਮਅਫ਼ੂਲੀਅਤ) ਤੇ ਫਤੇ ਪਾਕੇ ਸਾਖੀ ਯਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾ ਪਦ (ਹਾਲਤਿ ਫਾਇਲੀਅਤ) ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤੋਂ ਮਨ ਉੱਚਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਹਲਕਾ, ਸੁਖੀ ਟਿਕਿਆ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦ ਹੈ। ਯਥਾ:-'ਉਨਮਨਿ ਰਥੁ ਧਰਿਆ' ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਰਥ ਰਖਜਾ ਹੈ, ਤਥਾ:-'ਪਵਨ ਪਤ ਉਨਮਨ ਧਰਾ' [ਪਵਨ ਪਤ] ਜੀਵ ਦਾ ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੋਯਾ। ਫਿਰ ਇਸ ਪਰ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਫੁਟ ਨੋਟ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਕਿ ਹਠ ਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੁਦਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਨਮਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੱਕ ਦੀ ਨੋਕ ਤੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾੜੀ ਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ-ਤੁਰੀਆ-ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ, (ਨਿਹ ਪਦ)।

ਨਾਉਂ ਹੇਠ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸ ਨਾਜ਼ਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ (Idealism) ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦੇ (Magic realism) ਸਰਗੁਣ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ, ਇਹ ਖਜਾਲ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਵਰਤਾਈ ਅਣੋਖੀ ਤੁਕ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਯਥਾ-'ਆਪੀਨੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ' (ਉਸ) ਆਪੇ ਨੇ ਅਥਵਾ ਆਪ ਨੇ ਆਪੇ ਤੇ ਹੀ ਨਾਮ (ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਜਗਤ) ਰਚਿਆ ਹੈ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਤੇ ਵੇਦਾਂਤਕ 'ਆਤਮ ਏਕਤਾ' (ਇਕੋ ਭਵਰ ਵਸੇ ਤ੍ਰੈ ਲੋਈ) ਇਕ ਰਿਆਜ਼ੀ ਦੇ ਫ਼ਾਰਮੂਲੇ ਵਰਗਾ (Impersonal) ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਸੱਚ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਕੁਲ ਰੰਗਾਂ ਦਾ, ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁਲ ਦੀ ਲਾਲੀ ਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ, ਜਲ ਦੇ ਜਲਪਣ ਆਦਿ ਦਾ

ਕਾਰਣ ਸੂਰਜ ਹੀ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਹੈ, ਪਰ ਆਰਟਿਸਟ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਲਈ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰੰਗ ਤੇ ਮਿਠੇ ਕੋੜੇ ਵੱਖਰੇ ਪਨਾਂ ਦੇ ਸ੍ਵਾਦ ਜੋ ਪਜਾਰ ਗ੍ਰਹਸਤ ਪੰਛੀ ਦੇ ਗਾਣ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪੰਛੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਟੁੱਟ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਦੀਆਂ ਹਨ ਕੀ ਉਹ ਫੁਲ ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹਨ ? ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਖ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਪਿਆਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਉਸੇ (Impersonal) ਨਿਰਾਕਾਰ ਸੱਚ ਨੂੰ (personal) ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਕਰਕੇ "ਏਕੋ ਭਵਰੁ ਭਵੈ ਤਿਹੁ ਲੋਇ" ਦੇ ਰਿਆਜ਼ੀ ਵਰਗੇ ਸੁੱਚੇ ਸੱਚ ਦਾ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਦੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਬੱਸ ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹੈ ਤੇ ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ ਵਾਂਗ ਕਥੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਅਕਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨਾ ਜ਼ਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ, ਹੋਏ ਹਨ ਅਰ ਹੋਵਣਗੇ।

ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਯਾ ਕੈਸੀ ਹੈ:—

ਅਨਹਦ | ਅਨਾਹਦ } ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਸ਼ਬਦ। ਡਾਢੇ ਏਕਾਗਰ ਚਿਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਨੋਹਰ ਅਰਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੂੰ ਘੂੰ ਅਨਹਦ ਯਾ ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ। ਤੇ ਏਹ ਅਰਥ ਲਫਜ਼ "ਸ਼ਬਦ" ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੜਫਦੇ ਜਗਯਾਸੂਆਂ ਲਈ ਇਉਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਡਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੀ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੇ ਤਣੇ ਜਾਲ ਦੀ ਮੌਤ ਥੀਂ ਰੋਕਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ:—"ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਸਿੱਧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਨਾਟੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਏਕਾਂਤ ਯਾ ਕੰਨ ਮੁੰਦਿਆਂ ਯਾ ਖੁਸ਼ਕੀ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕੀਤਿਆਂ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਹਤ ਹੈ ਤੇ ਸਿਧ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਾਹਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ* ਕਿਤੇ ਸਿੱਧ ਅਨਾਹਤ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਟੇਕ ਮਿਹਰ ਪਰ ਹੈ, ਸੋ ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪਦ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਣੇ ਸ਼ਬਦ—ਆਦਰਸ਼—ਦਾ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਕਸਰ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਭ੍ਰਮ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਕੱਟਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ—ਨਾਮ—ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਸ਼ਬਦ ਥੀਂ ਮੁਰਾਦ—ਬ੍ਰਹਮ—ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲੀਨ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਪਣੇ ਉਚਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਯਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਲੱਛਣ ਉਹ ਆਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:—"ਸੁ ਸ਼ਬਦ ਕਉ ਨਿਰੰਤਰਿ ਵਾਸੁ ਅਲਖੰ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਸੋਈ" ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਯਾ ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਸਦਾ ਲੱਛਣ ਇਹ ਆਪ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਵਾਸ ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ ਉਹ ਅਲਖ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਡੀ ਤਯਾਰੀ ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੋਂ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਕੁੰਡਲਨੀ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਕੁੰਡੁਲਿਨੑ] ਸ੍ਰਪਨੀ। ਹਠ ਯੋਗ ਵਿਖੇ ਇਕ ਖਯਾਲ ਕੀਤੀ

*ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ 'ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ'।

ਗਈ ਨਾੜੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੂਪਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਕੁੰਡਲ ਮਾਰਕੇ ਮੂਲਾ ਧਾਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਸੁਤੀ ਪਈ ਹੈ। ਜੋਗ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਜਗਾਕੇ (ਸੁਰਤ ਨੂੰ) ਸੁਖਮਨਾ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਰਾਜ ਯੋਗ ਵਾਲੇ ਜੜ੍ਹ ਚੇਤਨ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨੂੰ ਕੁੰਡਲਨੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਸਾਖੀ ਪਦ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਕੁੰਡਲਨੀ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਕੁੰਡਲਨੀ ਸੁਰਝੀ ਸਤ ਸੰਗਤਿ' (ਮੇਰੀ) ਕੁੰਡਲਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ ਸੁਰਝ ਗਈ ਹੈ (ਹਠ ਯੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ) ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸੁਰਤ ਜੋ ਹਾਲਤ ਮਫਊਲੀਅਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਫਾਇਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਰਥਾਤ ਸਾਖੀ (ਯਾ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਾ) ਪਦ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਸਹਜ ਸੁਭਾ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ

ਕਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀ ਚੀਜ਼ ਲਿਖੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਚਮਤਕਾਰੀ, ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੀ ਨਾ ਟਪਕੇ। ਦੇਖੋ ਆਪ ਸਾਧੂ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੰਤ, ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਿਤ ਤੇ ਧਯਾਨ ਮਗਨ ਮਹਾਤਮਾ, ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸੀ ਜੋ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਹਜ ਸੁਭਾ ਰਾਗ ਤੇ ਮੀਟਰ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ,ਤੇ ਇਕ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਸਾਧੂ ਦੀਆਂ ਕੇਹੀਆਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਰਖੀਆਂ ਦੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ।

ਛਾਵਨੀ [ਸੰਃ। ਪੰਃ ਕੋਈ ਥਾਉਂ ਜੋ ਰਹਿਣ ਲਈ ਛਾਏਦਾਰ ਬਣਾਈ ਜਾਏ] ਛਪਰਾਂ–ਦੀ ਥਾਂ– ਇਹ ਪਦ ਸਹਿਜੇ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਛਾਵਨੀ ਪਾਉਣਾ, ਯਾ ਛਾਵਨੀ ਡਾਲਨਾ, ਟਿਕ ਕੇ ਰਹਣ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ: - 'ਘਟਿ ਘਟਿ ਲਾਲਨ ਛਾਵਨੀ ਨੀਕੀ।' ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਿਚ [ਲਾਲਨ] ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਛਾਵਨੀ ਹੈ ਭਾਵ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਹੈ।

ਕੌਣ ਸਾਹਿਤਯ ਦਾ ਰਸਿਕ ਇਸ ਫੁਲ-ਬੂਰ ਵਾਂਗ ਹਵਾ ਵਿਚ ਤਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਕਵੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਸਮੁਚੇ ਨੂੰ ਇਕ ਨਸਰ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਕਹਣ ਤੇ ਰਸ ਲੈਣ ਬੀਂ ਬਿਨਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਛੋਹਰੇ [ਗੁਃ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਛਾਣਕ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਛੋਕਰਾ ਤੇ ਛੋਹਰਾ ਪਦ ਬਣੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ] ਛੋਹਰਾ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ ਛੋਹਰੇ=ਛੋਟੇ ਬਾਲਕੇ ਯਥਾ:–"ਛਛਾ ਛੋਹਰੇ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ" ਤਥਾਃ–'ਸਦਾ ਸਦਾ ਹਮ ਛੋਹਰੇ ਤੁਮਰੇ ਤੂ ਪ੍ਰਭ ਹਮਰੋ ਮੀਰਾ।'ਇਹ ਜਾਦੂ ਬਯਾਨੀ ਕਾਵਯ ਤੁੱਲਯ ਹੈ।

ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਕਵਿਤਾ ਕਟਾਖਯ ਭਰਯਾ ਅਰਥ ਪਦ "**ਮੇਘਾ ਰੋਮਾਵਲੀ**" ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ:–[ਸੰਸੁਕ੍ਰਿਤ,ਮੇਘ=ਬੱਦਲੀ। ਰੋਮ=ਪਾਣੀ। ਆਵਲੀ=ਪੰਕਤੀ]
ਪਾਣੀ (ਨਾਲ ਭਰੇ) ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਯਥਾ:'ਧਨਿ ਧਨਿ ਮੇਘਾ ਰੋਮਾਵਲੀ' ਧੰਨ ਹੈ ਧੰਨ ਹੈ ਓਹ (ਪਾਣੀ ਭਰੇ) ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਪੰਕਤੀ (ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਨੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕੰਬਲੀ ਪਹਿਨ ਰੱਖੀ ਹੈ)। ੨. ਮੇਘਾ ਦਾ ਅਰਥ ਮੀਢਾ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ:–ਧੰਨ ਹੈ ਧੰਨ ਹੈ ਮੇਢੇ ਦੀ ਰੋਮਾਵਲੀ, ਜਿਸਤੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੰਬਲੀ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ। ਅੰਕ ਦੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਅਰਥਾਂ ਪਰ ਨੋਟ

ਦਿੱਤਾ ਹੈ:–ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਜੋ ਰੂਹ ਤੇ ਨੇਚਰ ਦੇ ਕਵੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਤਾਂਤੇ ਰੋਮਾਵਲੀ ਉੱਪਰ ਇਕ ਫੁਟ ਨੋਟ ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਭੁੱਲ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ:–

"ਰੋਮਵਾਲੀ ਪੇਟ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਲੀਕ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਕੰਬਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਕੰਬਲ ਤੇ ਕੰਬਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਦੀ ਉੱਨ ਤੋਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਿਰੇ ਰੋਮਾਂ (ਵਾਲਾਂ) ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਆਰਤੀ (ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲ) ਵਾਂਙੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਥਾਇ ਲਗਦਾ ਹੈ"।

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਉਂ ਦਾ ਅਰਥ ੨. ਵਿਚ **ਨਾਉ** ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਆਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਣਿਆਇਓ' ਤੋਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਨਾਉਂ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਜੇ ਹਰ ਥਾਵੇਂ ਨਾਮ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਤੇ ਬਲਵੰਡ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੀ ਗਲਤ ਬੱਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਨਿਆਉਂ ਅਰਥ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਵਾਰ ਦੇ ਅਰਥ ਖੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਟਿਕੇ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਤਾ ਟੀਕਾ ਆਪ ਦਾ ਜੋ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਛਪਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਕੁਛ ਹੋਰ ਦਿਲਚਸਪ ਵੰਨਗੀਆਂ

ਸਿਸੀਅਰ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ, ਸਿ=ਬੰਨਣਾ + ਸੀਅਰ=ਠੰਢ] ਫੁਟ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੀਅਰਾ ਠੰਢੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ, ਯਥਾ–' ਸੀਰਾ ਤਾਤਾ ਹੋਇ'

ਸਰਦੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਰੁਤ। ਡਾਢੀ ਠੰਢ ਦੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ (ਮੱਘਰ ਪੋਹਿ) ਵਾਲੀ ਰੁਤ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਯਥਾ:–"ਰੁਤਿ ਸਿਸੀਅਰ ਸੀਤਲ ਹਰਿ ਪ੍ਰਗਟੇ ਮੰਘਰ ਪੋਹਿ ਜੀਉ" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਤਾਬੀ ਹਿਸਾਬ ਤੋਂ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਰੁੱਤਾਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਗਲੀ ਰੁੱਤ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਬਦਲਦੇ ਹਨ, "ਹੇਮੰਤ" ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੇ, ਪਰ "ਹਿਮਕਰ"। ਹਿਮਕਰ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਬਰਫ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਰੁਤ। ਸੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਬਰਫ ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਾਘ ਫੱਗਣ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸ਼ੁਰੂ ਚਾਹੇ ਪਹਿਲੇ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਗੜੇ, ਹਨੇਰੀਆਂ, ਬਰਫਾਂ, ਗੱਲ ਕੀ ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਬਰਸਾਤ ਪਰਬਤਾਂ ਪਰ ਮਾਘ ਫੱਗਣ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਉਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਤਜ ਨੂੰ। ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਵਿਚ ਖੋਹਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਸੀਅਰ ਤੇ ਹੇਮੰਤ ਦੇ ਅਰਥ ਹੁਣ ਇਉਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨੋਖੇ ਤੇ ਅਸਲੀ ਹਨ।

ਹੇਵਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ, ਹੇਵਨਾ] ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੁਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਇਉਂ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ "ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹਿਮ (ਬਰਫ) ਦਾ ਪ੍ਰਃ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ–ਹਿਵ, ਹੇਵ ਹੈ–ਹੇਵ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਹੇਵਨਾ = ਬਰਫ–ਸਰਦੀ ਆਦਿ ਦਾ ਦੁਖ ਝੱਲਣਾ। ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ ਹਿਵ (=ਤਸੱਲੀ ਹੋਣੀ) ਤੋਂ ਜੋ ਹਿਨ੍ਰਿਤਿ, ਹਿਵ੍ਰਿਤਿ ਆਦਿ ਪਦ ਬਣੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਿਵਨਾ ਤੇ ਹੇਵਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ ਬਣਕੇ ਪੁਰਾਤਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀਂਦੇ ਹੋਣ।

ਕੁਹਤ [ਕ੍ਰਿ। ਪੰਜਾਬੀ, ਕੁਹਣਾ] ਮਾਰਦਿਆਂ, ਗਲ ਵੱਢਦਿਆਂ, ਕੁਹੰਦਿਆਂ। ਯਥਾ—'ਜੀਆ ਕੁਹਤ ਨ ਸੰਗੇ ਪ੍ਰਾਣੀ' ਤੇ ਫੁਟਨੋਟ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹਨਨੰ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁ+ਹਨਨ ਤੋਂ ਕੁਹਣਾ ਬਣਿਆਂ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਨਾ। ਕੁਹਣਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੇਰਹਮੀ ਨਾਲ ਯਾ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਯਾ ਕੁਠਾਰ ਪਦ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁਹਾੜਾ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕੁਹਾੜੇ ਤੋਂ ਕੁਹਣਾ ਬਣਿਆਂ—ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਮਾਰਨਾ=ਕੁਹਣਾ।

ਪਠਾਣ ਪਦ ਹੇਠ ਆਪ ਪਸ਼ਤੋ ਤੇ ਪਠਾਣ ਪਰ ਇਕ ਸੁਾਦਲਾ ਫੁਟਨੋਟ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

"ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਪਸ਼੍ਚਿਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ—ਪਚ੍ਛਾ ਪਦ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੱਛਮ ਲਾਂਭ ਦਾ ਦੇਸ਼, ਇਸੇ ਪੱਛਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਛੋਂ, ਬਣਿਆ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ—ਪਸ਼ਤੋ—ਪਦ ਇਸ ਪੱਛਾ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ। ਦੇਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਟ-ਸ਼੍ਠ ਕੇਈ ਵੇਰੀ ਠ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਿਸ਼੍ਠ ਤੋਂ ਪੁਠ, ਅੰਗੁਸ਼੍ਠ ਤੋਂ ਅੰਗੂਠਾ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸ਼੍ਠੋ ਤੋਂ ਪੱਠੋ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਠਾਣ ਬਣਿਆਂ ਹੋਵੇ। ਅਰਥਾਤ ਪੱਛੋਂ ਦਾ ਵਾਸੀ ਜਿਸਦਾ ਘਰ ਪੱਛੋਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਇਹ ਬੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪੁਖਤਾਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੋਂ ਵੱਸਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਸ਼ਤੋ ਤੇ ਪਠਾਣ ਪਦ ਬਣੇ।

ਈਰਾਨ ਦੀ ਇਕ 'ਪਾਰਥੀਅਨ' ਕੌਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉੱਜੜ ਕੇ ਆ ਵੱਸੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਤਰ ਪੱਛਮੀ ਇਲਾਕੇ (ਗਾਂਧਾਰ) ਦੇ ਅਸਲੀ ਹਿੰਦੂ ਯਾ ਬੋਧੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਯਹੂਦੀ ਯਾ ਈਰਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਲ ਮਿਲਕੇ ਪਠਾਣ ਬਣਨਾ ਇਸ ਦੇ ਲੱਛਣ ਸਪਸ਼੍ਟ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

੫.

ਅੰਤਮ ਸੂਚਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲੇਖਣੀ ਨੇ ਚਾਹੇ ਕਾਵ੍ਯ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਚਾਹੇ ਪੁਰਾਤਨ ਖਾਲਸੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਿਖੇ, ਚਾਹੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ, ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਲਿਖੇ, ਚਾਹੇ ਹੁਣ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਰਚ੍ਯਾ, ਸੁਨੇਹਾ ਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਮੈਂ ਇੰਨਾਂ ਕਹਿਣ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਫਾਈਲਾਲੋਜੀ, ਵ੍ਯਾਕਰਣ, ਆਦਿ ਦੀ ਉਚੀ ਸ੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਰੀਸਰਚ(ਖੋਜ)ਦੀ ਤੇ ਅਥੱਕ ਰੀਸਰਚ ਦੀ ਅਗ ਜਹੀ ਲਗਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਰ ਹਕੀਕਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਆਪਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸੁਨੇਹਾ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਰਚੇ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਦੀਪਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤ੍ਯਕ ਮਹਾਨਤਾ ਜੋ ਸਦਾ ਸੁਚੀ, ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਪੰਨ ਪੂਰਣਤਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ, ਦੇਖਣ ਤੇ ਅਨਭਵ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਸਿਖ ਸੁਰਤਿ ਤੇ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ "ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ॥" ਤੇ ਇਕ ਖਿਚ ਇਕ ਪਜਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਵੇ ਤੇ ਦਿਲ ਧੜਕੇ, ਨੈਣ ਸਜਲ ਹੋਣ, ਹੋਠ ਕੰਬਣ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਉਚਾ ਜੀਵਨ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਆਵੇ ਤੇ ਓਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਵਾਂਗ ਉਚਾਈਆਂ

ਹੋਣ। ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਮਨ, ਠੰਢ, ਚਾ, ਮਿਤ੍ਰਤਾ, ਪਜਾਰ, ਅਦਬ, ਲਿਹਾਜ਼, ਇਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪਰ ਜਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਾਨੁਖ ਮਾਤਰ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਕਾਦਰ ਰੂਪ ਦਿਸੇ ਤੇ ਕਾਦਰ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਦਿਸੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਅਖਡ ਸਮਾਧੀ ਹੋਵੇ।

ਡੇਹਰਾ ਦੂਨ
ਅਗਸਤ ੧੯੨੭

ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਲਵੋ !

ਪਦ ਲਭਣ ਦਾ ਵਲ

(੧) ਏਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੀ ਪੈਂਤੀ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਕੇਵਲ ਵਿੰਜਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਸ੍ਵਰਾਂ ਵਿਚ ੳ, ਅ, ੲ, ਦੀ ਥਾਂ ਅ, ੲ, ੳ, ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਝੀ ਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅਆ, ਇਈ, ਉਊ, ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅ, ੲ, ੳ, ਸ, ਹ, ਕ, ਖ, ਗ, ਘ, ਆਦਿ ਕ੍ਰਮ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ–ਅ–, ਫੇਰ–ੲ–, ਫੇਰ–ੳ–, ਫੇਰ ਸਸਾ ਫੇਰ ਪੈਂਤੀ ਮੂਜਬ ਹ, ਕ, ਖ, ਗ, ਆਦਿ ਵੇਖਣੇ।

(੨) ਲੋੜ ਵਾਲਾ ਪਦ ਯਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਲਭਣ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮ 'ਮਾਤ੍ਰਾ' ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।"ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਕੇਵਲ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਹੈ।"

ਜਦ ਆਪ ਕੋਈ ਪਦ ਲਭਿਆ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਸ ਅਖਰ ਦੇ ਅਗੇ ਕਿਹੜਾ ਅਖਰ ਹੈ। ਇਹ ਕਦੀ ਨਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਸਿਹਾਰੀ ਬਿਆਰੀ ਤੇ ਔਂਕੜ ਕਿਥੇ ਹੈ।

ਜਿਹਾਕੁ ਸਸਾ ਅਖਰ ਤੁਰਿਆ, ਤਦ

ਪਹਿਲੇ	ਸ	ਆਊ। ਭਾਵੇਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੋਣ ਨਾ ਹੋਣ।
ਫੇਰ	ਸ ਅ	ਆਊ। ਭਾਵੇਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੋਣ ਨਾ ਹੋਣ।
ਫੇਰ	ਸ ੲ	ਆਊ। ਭਾਵੇਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੋਣ ਨਾ ਹੋਣ।
ਫੇਰ	ਸ ਸ	ਆਊ। ਭਾਵੇਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੋਣ ਨਾ ਹੋਣ।
ਫੇਰ	ਸ ਹ	ਆਊ। ਭਾਵੇਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੋਣ ਨਾ ਹੋਣ।

ਅਗੇ ਇਕੁਰ ਹੀ।

ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਦੇਖੋ:–

ਸੁ, ਸੂਆ, ਸੁਆਉ, ਸੁਅਸਤ, ਸੁਆਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੋਹ ਕਰਕੇ ਦੇਖੋ, ਕੇਵਲ ਅਖਰ ਕ੍ਰਮ ਹੈ, ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਕੋਈ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਇਕੁਰ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕੋਸ਼ ਹੈ।

ਜੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਖਰ ਵਾਲਾ ਪਦ ਨਾ ਆਊ ਤਦ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਅਖਰ ਵਾਲਾ ਪਦ ਹੋਊ।

(੩) ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਦੋ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਪਦ ਯਾ ਲਫਜ਼, ਮਾਤ੍ਰਾ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਕਈ ਆ ਗਏ ਹੋਣ, ਉਥੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਹੈ, ਜਿਹਾਕੁ:—ਹਰ, ਹਰਾ, ਹਰਿ, ਹਾਰੀ, ਹੀਰ, ਹੀਰਾ, ਹੂਰ, ਹੇਰੂ, ਹੋਰੀ, ਹੋਰੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖ ਲਵੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੇਵਲ 'ਹ' 'ਰ' ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਲਗਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਹੋਣੇ ਤੇ ੧੦ ਪਦ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਐਸੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ 'ਮਾਤ੍ਰਾ' ਦਾ ਲਿਹਾਜ ਹੈ।

—o—

ਕੋਸ਼ ਦੇ ਨਿਯਮ

ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਜੋ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਭੀ ਸਮਝ ਲਵੋ:--

(੧) ਮੂਲ ਪਦ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ।

(੨) ਮੂਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜੋ ਕੁਝ [ ] ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸੋ ਪਦ ਦਾ ਵਿਆਕਰਨ ਅਰ ਵਿਤਪਤੀ† ਹੈ।

(ੳ) ਵਿਆਕਰਨ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਡੰਡੀ ਤਕ।

(ਅ) ਜਦ ਡੰਡੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਵਿਤਪਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਵਿਤਪਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਦੇਖ,..............] ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਵਿਤਪਤੀ ਅਸੀ ਪਿਛੇ ਦੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਉਹੀ ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਵਿਤਪਤੀ ਦੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਦੇਖੋ।

(੩) [ ] ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੋਯਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੂਲ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(੪) ਜਦ ਇਕ ਪਦ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਅੰਗ ਦੇਕੇ ਹਰ

†Etymology.

ਅਰਥ ਨਵੀਂ ਸਤਰ ਤੋਂ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਅੰਗ ਵੱਖਰਾ ਪਿਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਜਦ ਉਹ ਅਰਥ ਜੋ ਅੰਗ ਦੇਕੇ ਦੱਸੇ ਹਨ। (ਦੇਖੋ ਉੱਪਰਲਾ ੪ ਅੰਗ) ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਤਦ ਅੰਗ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੂਜੀ ਵਿਤਪਤੀ ਦਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਾਕੁ:--

ਨਿਹਾਲ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਨਿਹਾਲ,=੧. ਬੂਟਾ, ੨. ਪ੍ਰਸੰਨ, ਕਾਮਯਾਬ] ੧. ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ। ਪ੍ਰਸੰਨ ।....................

੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਨਿਭਾਲਨ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਨਿਹਾਲਿਅ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਨਿਹਾਲਨਾ। ਹਿੰਦੀ, ਨਿਹਾਰਨਾ] ਦੇਖੋ।

(੬) ਜਦ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁਕ ਚੁਕੇ, ਤਦ ਬਹੁਤੀ ਥਾਈਂ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ–ਯਥਾ– ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਤੁਕ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ' ' ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(੭) ਜੇਕਰ ਇਕ ਤੁਕ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਤੁਕਾਂ ਨਮੂਨੇ ਅਰਥਾਤ ਉਦਾਹਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਹਰੇਕ ਤੁਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ-ਤਥਾ–ਪਦ ਦਿਤਾ ਹੈ।

(੮) ' ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਕਿਆਂ ਬਾਹਰ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(੯) ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦਿਆਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਪਦ ਕੋਲੋਂ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਬਿਨਾਂ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਉਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ( ) ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

(੧੦) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗ੍ਯਾਨੀ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦੱਸਦੇ ਹੋਣ ਤਦ ਅਥਵਾ ੨. ਅਥਵਾ ੩. ਆਦਿ ਲਿਖਕੇ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਅਰਥ ਦਿਖਲਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਕੇਵਲ ਯਥਾ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ। ਜੇ ਮੂਲ ਪਦ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਅਰਥ ਹਨ ਤਦ ੧. ੨. ੩. ਨੰਬਰ ਦੇਕੇ ਨਵੀਂ ਸਤਰ ਤੋਂ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਉਪਰਲਾ ਅੰਗ (੪)।

(੧੧) ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦਿਆਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੂਲ ਦਾ ਪਦ ਜੋ ਤੁਕ ਦੇ

ਵਿਚ ਹੈ ਅਰ ਔਖਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਅਰਥ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਿਤਾਉਣਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਉਦਾਲੇ { } ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਾਂ { } ਏਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਹ ਮਤਲਬ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗਜਾਨੀ ਲੋਕ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:—ਆ ਕਹੀਏ ਉਹ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਐਉਂ ਹੋਊ, {ਆ} ਉਹ।

(੧੨) + ਏਹ ਜੋੜ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ ਕਮ+ਬਲ।

(੧੩) ਇਕ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਜਦ ਅੱਗੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਦੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ = ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,ਜਿਕੁਰ—ਕਬੀਰ = ਵਡਾ। ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਾ ਅਰਥ ਬਰਬਰ ਤੋਂ ਬੀ ਹੈ, ਐਉਂ ਬੀ ਕਈ ਥਾਈਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ ਕੰਮ+ਬਲ = ਕੰਬਲ।

(੧੪) ਹਰ ਪੰਨੇ ਤੇ ਹਰੇਕ ਕਾਲਮ ਦੇ ਉਤੇ ਲੀਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤਿੰਨ ਅਖਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕਾਲਮ ਵਿਚ ਅੰਤ ਤੀਕ ਇੰਨੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਾਲਾ ਪਦ ਹੈ। ਜਿਸਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨੇ ਵਾਲਾ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਲਮ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਦੇ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਵਾਂਛਤ ਪਦ ਇਸ ਕਾਲਮ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

(੧੫) ਕਈ ਤੁਕਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਪਦ ਔਖੇ ਹਨ ਅਰ ਦੋਵੇਂ ਪਦ ਅੱਡ ਅੱਡ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ ਅਰ ਦੋਹਾਂ ਥਾਈਂ ਉਹੋ ਤੁਕ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਰ ਦੋਹੀਂ ਥਾਈਂ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਅਰਾਮ ਵਾਸਤੇ।

(੧੬) ਕਈ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਫਲਾਣਾ ਪਦ ਅਰ ਪਦ ਦੇ ਹੇਠ ਲੀਕ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਤੁਕ ਦੇ ਜਾਂ ਪਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਨ ਯਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਉਸ ਨਾਲ ਹੈ।

(੧੭) ਬਾਜੇ ਪਦਾਂ ਨੂੰ * † ‡ § ¶ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ

ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਕੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੀਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਉਸ ਪਦ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਦਿ ਲਈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਧਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

(੧੮) , ਚਿੰਨ ਵਿਰਾਮ, ਥੋੜੇ ਠਹਰਾਉ ਦਾ ਹੈ।

; ਚਿੰਨ ਉਪਰਲੇ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਠਹਰਾਉ ਦਾ ਹੈ।

। ਚਿੰਨ ਪੂਰੇ ਠਹਰਾਉ ਦਾ ਹੈ।

? ਚਿੰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਹੈ।

! ਚਿੰਨ ਹੈਰਾਨੀ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੱਦ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੈ।

ঃ ਚਿੰਨ ਸੰਖੇਪ ਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪਾਂ ਦੇ ਭਾਵ

ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰੇ ਪਦ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਤਪਰਯ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਸੰਖੇਪ ਅਰ ਉਸਦਾ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਦਿਖਾਲਦੇ ਹਾਂ:-

ਅਃ,.........ਅਵ੍ਯਯ।
ਅਧਿਃ, ਅਧਿਕਰਣ।
ਅਃ ਭ੍ਰੰਃ ਅਪਭ੍ਰੰਸ।
ਅਪਾਃ ਆਪਾਦਾਨ।
ਸੰਃ..............ਸੰਗਯਾ।
ਸੰਖਃ ਵਾਃ, ਸੰਖ੍ਯਾ ਵਾਚਕ।
ਸੰਬਃ ਕਾਃ, ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ।
ਸਃ ਨਾਃ,.........ਸਰਬ ਨਾਮ।
ਕਥਃ ਵਾਃ, ਕਥਨਾਤਮਕ ਵਾਕ੍ਯ।
ਕ੍ਰਿਃ, ਕ੍ਰਿਯਾ।
ਕਃ ਧਃ ਸਃ, ਕਰਮ ਧਾਰਯਸਮਾਸ।
ਕਰਃ ਕਾਃ ਕਰਣ ਕਾਰਕ।
ਕਰਃ ਵਾਃ, ਕਰਤ੍ਰੀ ਵਾਚ੍ਯ।
ਕਰਮਃ ਵਾਃ, ਕਰ੍ਮ ਵਾਚ੍ਯ।
ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ, ਕ੍ਰਿਯਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ।
ਖਃ ਤਃ ਸਃ ਖਸਟੀ ਤਤਪੁਰਖ ਸਮਾਸ।
ਗੁਃ,.................ਗੁਣ ਵਾਚਕ
ਤ੍ਰਿਃ ਤਃ ਸਃ, ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਤਤਪੁਰਖ ਸਮਾਸ।

ਪ੍ਰਃ.............ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਾਚਕ।
ਪੂਃ ਕ੍ਰਿਃ, ਪੂਰਬ ਕਾਲਕ ਕ੍ਰਿਯਾ।
ਬਿਃ ਬੋਃ,...........ਵਿਸਮਯ ਬੋਧਕ।
ਬਹੁਃ ਬਃ, ਬਹੁ ਬਚਨ।
ਯੋਃ,.............ਯੋਜਕ।
ਵਰਃ ਵਾਃ, ਵਰਣਾਤਮਕ ਵਾਕ੍ਯ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਾਝ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਸੰਖ੍ਯੇਪ ਬੀ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਜਿਹਾਕੁ:-

ਅਰਃ.............ਅਰਬੀ।
ਸੰਸਃ...........ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ।
ਹਿੰਃ, ਹਿੰਦੀ।
ਦੇਃ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ।
ਫਾਃ, ਫਾਰਸੀ।
ਪੁਃ, ਪੁਰਾਤਨ।
ਲੰਃ, ਲਹਿੰਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਦੀ ਬੋਲੀ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅ਼ਰਬੀ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ

ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਾਸ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ
ਜੋ
ਇਸ ਕੋਸ਼ ਲਈ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਹਨ

ऋ–ਰਿ਼
ॠ–ਰੀ਼
ऌ–ਲ੍ਰਿ
ॡ–ਲ੍ਰੀ
श–ਸ਼
ष–ਖ਼
ज्ञ–ਕ੍ਸ਼
क्ष–ਗਜ

ث–ਸ̤̣
ح–ਹ਼
خ–ਖ਼
ذ–ਜ਼
ز–ਜ਼
ژ–ਯ਼
ش–ਸ਼
ص–ਸ̤̣
ض–ਦ਼
ط–ਤ਼
ظ–ਜ̤̣
ع–ਅ਼
غ–ਗ਼
ف–ਫ਼
ق–ਕ਼

ਨੋਟ–ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ੍ਵਰ ਹੀਨ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਸ ਅੱਖਰ ਦੀ ਟੰਗ ਹੇਠ ˎ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਗਿਜਾਨਿਨ੍।

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼

ਅ

ਅ—ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਾਂਝੀ ਸਤਰ ਮੁਹਾਰਨੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਪਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਣ ਮਾਲਾ (ਪੈਂਤੀ) ਦਾ ਦੂਜਾ ਅੱਖਰ ਹ, ਅਤੇ ਸ੍ਵਰ ਅੱਖਰ ਹੈ।

੧. ਸਾਂਝੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਐੜਾ ਐਤਨੇ ਸੰਕੇਤਕ ਸਰੂਪ ਰਖਦਾ ਹੈ :—ਅ, ਆ, ਐ, ਔ, ਅੰ, ਆਂ। ਅਰਥਾਤ ਮੁਕਤੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਇਸ ਦੀ ਅਪਨੀ ਹੈ, ਲੰਮੀ ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਕੰਨਾ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਉਪਰਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਦੁਲਾਵਾਂ, ਤੇ ਗੋਲ ਉਪਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਕਨੌੜਾ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਟਿਪੀ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਬਿੰਦੀ ਬੀ ਐੜੇ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਹਨ।

੨. ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਯਾ ਅਭਾਵ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਰ = ਅ+ਮਰ = ਜੋ ਨ ਮਰੇ। ਸੰਖ = ਗਿਣਤੀ, ਅਸੰਖ = ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਵਰ ਹੋਵੇ ਤੇ 'ਅ' ਲਾਈਏ ਤਾਂ 'ਅ' ਦਾ ਰੂਪ 'ਅਨ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅ +ਏਕ = ਅਨ + ਏਕ= ਅਨੇਕ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਬੀ ਆਏ ਹਨ।

੩. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਕਈ ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 'ਅ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਿਖੇਧੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਨਿਖੇਧੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਭੀ ਦੇਂਦਾ। ਯਥਾ— "ਸਿਥਰ" ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 'ਅ' ਲਗ ਨਿਖੇਧੀ ਦੇ ਅਰਥ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਏ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ "ਅਸਥਿਰ" ਪਾਠ ਦਾ ਅਰਥ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ "ਸਥਿਰ" ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਐੜੇ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਅਕਸਰ ਸੰਯੋਗੀ (ਦੋ) ਜੁੜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਂ) ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸਿਥਰ, ਸਥੰਭ,ਸ੍ਨੇਹ, ਸਥਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਾਰਸੀ ਪਦ 'ਸ੍ਵਾਰ' ਬੀ 'ਅਸਵਾਰ' ਰੂਪ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਆ—ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਗ ਕੇ ਅਰਥ ਉਲਟਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਮ= ਜਾਣਾ, ਆਗਮ = ਆਉਣਾ। ਇਹ ਆਗਮ ਪਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਗ ਕੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ = ਖਿੱਚਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਆਕਰਖ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਆਕ-ਰਖੈ ਪਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਆ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਨਹੀਂ' ਅਰਥ ਵਿਚ ਬੀ ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਆਜਾਣੰਤਾ = ਜੋ ਨਹੀਂ ਜਾਂਣਦਾ। ਪੁਨਾ: ਆਨੀਤਾ = ਜੋ ਨਿਤ ਨਾ ਰਹੇ।

ਆਂ–[ਸ਼ਨ਼। ਫ਼ਾਰਸੀ, ਆਂ = ਉਸ] ਉਸ, ਯਥਾ 'ਨ ਰਿਜਕ ਦਸਤ ਆਂ* ਕਸੇ' ਉਸ ਸ਼ਖਸ ਦੇ ਹੱਥ ਰਿਜਕ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਛੁਟ) ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ।

ਆਈ–[ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਇਕ ਜੋਗਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜਿਹਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਚੱਲੀ। ਪਾਰਬਤੀ।]

੧. ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਪੰਥ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਯਥਾ 'ਆਈ ਪੰਥੀ ਸਗਲ ਜਮਾਤੀ' ਸਭ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਹੋਣਾ ਇਹੋ ਸਾਡਾ ਆਈ ਪੰਥ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੈਤ੍ਰੀ।

੨. [ਕ੍ਰਿਃ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੰਮ ਕੇ, ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ। ਯਥਾ 'ਇਕ ਆਵਹਿ ਇਕ ਜਾਵਹਿ ਆਈ'।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਃ = ਲਖਮੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।] ਮਾਇਆ, ਯਥਾ 'ਆਈ ਪੂਤਾ ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਾਰਾ' ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ।

੪. ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਥਾ 'ਆਈ ਪੂਤਾ ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਾਰਾ' ਹੇ ਪੁੱਤਰ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ {ਅ} ਸਭ ਪਾਸਿਉਂ {ਇ} ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਹੈ।

੫. ਆਈ ਹੋਈ, ਵੜੀ ਹੋਈ। ਯਥਾ 'ਆਈ ਪੂਤਾ ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਾਰਾ' ਹੇ ਪੁਤਰ ! ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸੱਤਾਂ) ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਥੇ ਸੱਤਾ ਦਾ ਅਧਜਾਹਾਰ‡ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੬. ਮੌਤ। ਯਥਾ'ਆਈ ਨਾ ਮੇਟਣ ਕੋ ਸਮਰਥੁ‡'

ਅਈਏ–[ਸਃ ਨਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ]

੧. ਇਹ। ਯਥਾ–'ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ' ਇਹ (ਅਰ) ਮੈਂ ਇਕ ਹਾਂ, ਹੇ ਜੀਵ! (ਇਹ ਗੱਲ) ਮਨ ਵਿਚ ਲਿਆ।

੨. ਹੇ, ਯਥਾ 'ਅਈਏ ਮਈਏ ਏਕ ਆਨ ਜੀਉ' ਹੇ ਜੀਵ! ਮੇਰੀ {ਏਕ ਆਨ} ਇਕ ਸ਼ਰਨ ਲੈ।

ਆਇ ਗਇਆ–[ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆ ਗਿਆ। ਯਥਾ 'ਆਇ ਗਇਆ ਕੀ ਨ ਆਇਓ ਕਿਉ ਆਵੈ ਜਾਤਾ'।

੧. (ਜੇਕਰ ਹਰੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਤਦ ਹੋਰ) ਕੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਅਰ) ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ ਹਰੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰ ਇਕ ਵੇਰ ਦਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਤਾਤਪਰਜ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

੨. ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕੰਹਦੇ ਹਨ:–(ਕਿ ਇਹ ਜੀਵ) ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ (ਹਰੀ ਦੇ ਪਾਸੇ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਅਰ) ਕਿਉਂ {ਆਵੈ ਜਾਤਾ} ਜਨਮ ਮਰਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ?

ਆਇਬੋ–[ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਂਵਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ 'ਨਾ ਕਿਛੁ ਆਇਬੋ ਨਾ ਕਛੁ ਜਾਇਬੋ' ਨਾ ਕੁਛ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕੁਛ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਈ ਵਾਰੀਐ–[ਇਹ ਅੱਖਰ ਆਈ ਵਾਰੀ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਵਾਰੀ ਆਉਣੇ ਪਰ, ੨. ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਗਟਨੇ ਪਰ, ਯਥਾ 'ਸਭੁ ਕੋਈ ਆਈ ਵਾਰੀਐ'।

ਆਇੜੈ–[ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਐੜਾ ਅੱਖਰ ਯਥਾ– 'ਆਇੜੈ ਆਪ ਕਰੈ ਜਿਨ ਛੋਡੀ' ਐੜੇ (ਅੱਖਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੰਹਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਜਿਸਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ {ਕਰੈ} ਰਚੀ ਹੈ (ਅਰ) {ਛੋਡੀ} (ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ) ਰੱਖੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਜਗਤ ਦਾ

---

* (ਈਸ਼੍ਵਰ ਭਿੰਨ ਜੋ ਰਿਜਕ ਦਾਤਾ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ਉਹ 'ਰਬ' ਨਹੀਂ। 'ਕਸ' ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਰਿਜਕ ਨਹੀਂ। †ਜੋ ਉਤੋਂ ਪਦ ਪਾਯਾ ਜਾਵੇ ਅਰਥ ਕ੍ਰਮ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਸਤੇ। ‡ਗਯਾਨੀ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਆਈ' ਦਾ ਮਾਯਾ ਅਰਥ ਬੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਭਿੰਨ ਨਿਮਿੱਤੋਪਾਦਾਨ* ਕਾਰਣ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਆਇੜਿਆ[ਗੁ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੇ ਆਏ ਹੋਏ। ਯਥਾ 'ਜੇ ਮੈ ਹੋਦਾ ਵਾਰਿਆ ਮਿਤਾ ਆਇੜਿਆ' ਹੇ ਆਏ ਹੋਏ ਮਿਤ੍ਰ! ਜੇ ਮੈਂ (ਕੋਈ) ਹੁੰਦੀ ਵਸਤੂ (ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ) ਵਾਂਢ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਅਉ–ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਅਵ' ਉਪਸਰਗ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲੱਗਕੇ, ੧ ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ, ੨ ਨਖੇਧੀ, ੩ ਉਲਟ, ੪ ਸਹਾਰਾ ਆਦਿ ਕਈ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਛਾਯਾ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਏਹ 'ਅਵ' ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਵੇਰ 'ਅਉ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਅਉਹਾਰ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ 'ਅਵ' ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ 'ਅਉ' ਦਾ ਅਰਥ ਇਕੋ ਰਹੇਗਾ, ਜੈਸੇ ਅਉਤਾਰ ਵਿਚ ਤੇ ਅਉਧੂਤ ਵਿਚ ਅਉ (ਅਵ) ਹੈ।

ਅਉਆਹਿ[ਯੋਃ ਤੇ ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ ਔ=ਔਰ + ਆਹਿ] ਅਤੇ ਹੈ। ਯਥਾ 'ਸਰਸਬਾਨ ਅਉ ਆਹਿ ਬਿਨੋਦਾ' ਸਰਸਬਾਨ (ਨਾਮੇ ਰਾਗ) ਅਤੇ ਬਿਨੋਦਾ (ਨਾਮੇ ਰਾਗ) ਹੈ।

ਅਉਸਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਸਰ] ਵੇਲਾ। ਯਥਾ– 'ਅਉਸਰਿ ਹਰਿਜਸੁ ਗੁਣ ਰਮਣ ਜਿਤੁ ਕੋਟਿ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨੁ' {ਜਿਤ} ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਦੇ ਜਸ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰ (ਹੋਵੇ) ਉਹ ਕ੍ਰੋੜ {ਮਜਨ} ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਇਸਨਾਨ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਅਉਹਠ[ਸੰਃ। ਪੁਰਾਃ ਪੰਜਾਬੀ। ਅਉ= ਵਿਸੇਸ ਕਰਕੇ, ਯਾ ਅਤੇ। ਹਠ = ਹਿਰਦਾ]

੧. ਫੇਰ ਹਿਰਦਾ। ਯਥਾ–'ਅਉਹਠਿ ਹਸਤ ਮੜੀ ਘਰੁ ਛਾਇਆ ਧਰਣਿ ਗਗਨਿ ਕਲ ਧਾਰੀ' ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ {ਧਰਣ} ਧਰਤੀ {ਗਗਨ} ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਅਪਨੀ ਕਲਾ ਧਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ (ਉਹ) ਹਿਰਦੇ (ਰੂਪੀ) ਮੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਘਰ ਬਣਾ ਬੈਠਾ ਹੈ।

੨. ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਘਰ {ਛਾਇਆ} ਪਾਇਆ ਹੈ। ਤਥਾ– 'ਅਉਹਠਿ ਹਸਤ ਮਹਿ ਭੀਖਿਆ ਜਾਚੀ ਏਕ ਭਾਇ ਲਿਵ ਲਾਗੀ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ (ਹੀ) ਭਿੱਛਿਆ ਮੰਗੀ ਹੈ(ਜਿਸ ਕਰਕੇ) {ਏਕ ਭਾਇ} ਨਿਰੰਤਰ (ਆਤਮਾ) ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਗ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਤਿ ਅੰਤਰ ਮੁਖ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਅਉਹਾਣੀ [ਗੁਃ। ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ, ਅਉ ਉਪਸਰਗ ਹੈ; ਹਾਣੀ=ਬਰਾਬਰ ਦਾ]

੧. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ,ਵਰਗਾ,ਸ਼ਰੀਕਾ ਯਥਾਃ 'ਓਹ ਅਉਹਾਣੀ ਕਦੇ ਨਹਿ ਨਾ ਆਵੈ ਨਾ ਜਾਇ' ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ (ਪੱਕ) ਸ਼ਰੀਕ ਕੋਈ ਕਦੀ ਭੀ ਨਹੀਂ, (ਉਹ) ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਅਜਨਮਾ ਤੇ ਅਮਰ ਹੈ।

੨. [ਅਉ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ। ਹਾਣੀ=ਨਾਸ ਰੂਪ] ਯਥਾ–'ਅਉਹਾਣੀ ਕਦੇ ਨਾਹਿ' ਉਹ ਕਦੇ ਭੀ ਨਾਸ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਸਦਾ ਅਟਲ ਹੈ।

ਅਉਹਾਰ [ਕ੍ਰਿਃ। ਅਉ, ਉਪਸਰਗ, ਹਾਰ=ਨਾਸ ਹੋਣਾ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ='ਬਿਨ ਮੁਕੰਦ ਤਨੁ ਹੋਇ ਅਉਹਾਰ' ਬਿਨਾ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ

*ਆਪ ਹੀ ਰਚੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਰਚੇ, ਅਰ ਆਪ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ। ਜਿਕੂਰ ਕਹਣਾ ਅਪਣੇ ਤੋਂ ਜਾਲਾ ਕਢਦਾ ਤੇ ਆਪ ਰਚਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਈਸ਼ੂਰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਆਪ ਜਗਤ ਰਚਦਾ ਤੇ ਆਪ ਪੂਰਣ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਜੀਵ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।

ਦੇਹੀ ਮੂਲੋਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਉਹੇਰੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਅਉ=ਔਰ+ਉਪਸਰਗ । ਹੇਰੀ=ਦੇਖੀ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੋਰ ਵਲ ਦੇਖਿਆ । ਯਥਾ: 'ਖਸਮਿ ਦੁਹਾਗਨਿ ਤਜਿ ਅਉਹੇਰੀ' {ਦੁਹਾਗਣ} ਵਿਭਚਾਰੀ ਤੀਮੀਂ ਨੇ ਪਤੀ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੇ ਵਲ ਦੇਖਿਆ।

੨. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ: 'ਸਗਲ ਮਾਰਿ ਅਉਹੇਰੀ' (ਮਾਇਆ) ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੇਰੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਅਉਹਾੜ [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]

੧. ਬਰਖਾ ਦੇ ਜਲ ਦਾ ਪਰਵਾਹ;

੨. ਮਾਯਾ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਜੋ 'ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਜਲ' ਦਸਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ—'ਝੜ ਝਖੜ ਓਹਾੜ'

ਅਉਖੀ [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕਠਨ, ਔਖੀ। ਯਥਾ—'ਅਉਖੀ ਘੜੀ ਨ ਦੇਖਣ ਦੇਈ'।

ਅਉਖਧ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦਵਾ, ਦਾਰੂ, ਯਥਾ—'ਅਉਖਧੁ ਮੰਤ੍ਰ ਮੂਲ ਮਨ ਏਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸ੍ਵਾਸ ਪ੍ਰਭ ਧਾਰਿਆ' ਸਭ ਦਵਾਵਾਂ (ਤੇ) ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਇਕੋ (ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਮਨ (ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ।

ਅਉਖੀਵਨਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਔਖਿਆਂ ਹੋਣਾ । ਯਥਾ—'ਬਹੁੜਿ ਨ ਕਬਹੂ ਅਉਖੀਵਨਾ' ਫੇਰ ਕਦੇ ਬੀ ਔਖੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਅਉਗਣ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਗੁਣ] ਦੋਖ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਉਲਟ, ਐਬ।

ਅਉਗਣ ਮੁਠੀ [ਗੁ: । ਅਵਗਣ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ; ਮੁਠੀ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਔਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਮੁੱਠੀ ਹੋਈ। ਭਾਵ, ਛੁਟੜ ਹੋ ਗਈ।

ਅਉਘਟ [ਗੁ: । ਹਿੰਦੀ] ਔਖਾ ਰਸਤਾ ਯਥਾ—'ਅਉਘਟ ਕੀ ਘਟ ਲਾਗੀ ਆਇ' ਔਖੇ ਰਸਤੇ ਵਾਲੀ ਘਾਟ {ਲਾਗੀ ਆਇ} ਆ ਗਈ । ਅਥਵਾ ਔਖੀ ਘਾਟ {ਘਟ} ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆ ਲੱਗੀ। ਭਾਵ ਔਖ ਦੀ ਘੜੀ ਆ ਬਣੀ। ਦੇਖੋ ਅਵਘਟ

ਅਉਜਾਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਵ=ਪਰੇ, ਦੂਰ । ਜਾਤਿ=ਵਰਨ] ਨੀਚ ਜਾਤਿ।

ਅਉਝੜ [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਜਾੜ, ਜੰਗਲ, ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਦੂਰ । ਯਥਾ—'ਅਉਝੜ ਰੁਧੇ ਰਾਹ'।

ਅਉਤ [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਨਿਪੁੱਤ੍ਰਾਂ, ਬੇ ਔਲਾਦ । ਯਥਾ—'ਅਉਤ ਜਣੇਦਾ ਜਾਇ' ਬੇ ਔਲਾਦ ਜਾਵੇ ਉਸਨੂੰ ਜਣਨ ਵਾਲਾ।

ਅਉਤਾਕ [ਗੁ: । ਤ਼ਾਕ਼=ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਮਹਰਾਬ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਰਕੀ ਵਿਚ ਔਤਾਕ=ਘਰ, ਹੁਜਰਾ। ਸਿੰਧੀ ਭਾਸ਼ਾ=ਬੈਠਕ] ਬੈਠਕ।

੧. ਯਥਾ—'ਕਿਥੇ ਘਰ ਅਉਤਾਕ ਮਹਲ ਨ ਪਾਈਐ' ਘਰ, ਬੈਠਕਾਂ ਤੇ ਮਹਲ ਕਿਥੇ (ਗਏ ? ਹੁਣ) ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ।

੨. [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਉਸ ਵਲ ਤੱਕ ਯਥਾ— 'ਕਿਥੇ ਘਰ ਅਉਤਾਕ ਮਹਲ ਨ ਪਾਈਐ' ਕਿਥੇ (ਹੈ ਤੇਰਾ ਸੱਚਾ) ਘਰ ? ਉਸ ਵਲ ਤਕ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਸਦੇ) ਘਰਾਂ ਵਿਚ {ਮਹਲ} ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਭਾਵ, ਝੂਠੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਕੱਢੋ ਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਲਾਓ।

ਅਉਤਾਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਤਾਰ]

੧. ਜਨਮ, ਉਤਪਤੀ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਨਾ।

੨. ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਗਮਨ।
੩. ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਸ ਰੂਪ ਜੋ ਉਸਨੇ ਧਾਰੇ:—ਕੱਛ੧. ਮੱਛ੨. ਬਿਰਾਹ ੩. ਨਰਸਿੰਘ ੪. ਬਾਵਨ ੫. ਪਰਸਰਾਮ ੬. ਰਾਮਚੰਦ੭. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ੮. ਬੋਧ੯. ਨਿਹ-ਕਲੰਕ੧੦.।

ਅਉਤਰੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਤਰਣ] ਜਨਮਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਅੰਤਿਕਾਲਿ ਜੋ ਲਛਮੀ ਸਿਮਰੈ ਐਸੀ ਚਿੰਤਾ ਮਹਿ ਜੇ ਮਰੈ ॥ ਸਰਪ ਜੋਨਿ ਵਲਿ ਵਲਿ ਅਉਤਰੈ' ਸੱਪ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਜਨਮਦਾ ਹੈ।

ਅਉਧ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਧਿ=ਹੱਦ] ਉਮਰਾ, ਆਯੂ। ਯਥਾ—'ਅਉਧ ਘਟੈ ਦਿਨ ਸੁ ਰੈਣਾ ਰੇ' ਹੇ (ਭਾਈ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਉਧੂ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਵਧੂਤ=ਸੰਸਾਰਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਧੂ ਧਾਤੂ ਹੈ ਹਿਲਨਾ ਅਰਥ ਵਿਚ, ਅਵਧੂਤ= ਜੋ ਨਾ ਹਿਲੇ।] ਜੋਗੀ ਯਥਾ—'ਸੁਣਿ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰਾ ਅਉਧੂ ਨੀਸਾਣੀ' (ਹੇ) ਮਛਿੰਦ੍ਰ, ਜੋਗੀ ਦਾ ਲੱਛਣ ਸੁਣ।

ਅਉਧੂਤ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਵਧੂਤ= ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਿਤ] ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕੀਤੇ । ਮਾੜੇ, ਅਸ਼ੁੱਧ। ਯਥਾ—'ਦਸ ਨਾਰੀ ਅਉਧੂਤ ਦੇਨਿ ਚਮੋੜੀਐ' ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਸ਼ੁੱਧ (ਵਿਸ਼ਿਆਂ) ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਧੂਤ] ਜੋਗੀ, ਤਜਾਗੀ।

ਅਉਧੂਤਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧੂ ਧਾਤੂ ਹਿਲਨਾ। ਜੋ ਨਾ ਹਿਲੇ ਸੋ ਅਉਧੂਤ] ਜੋਗੀ, ਅਵਧੂਤ, ਯਥਾ—'ਸਿਮਰਹਿ ਬਨ ਪਰਬਤ ਅਉਧੂਤਾ' ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਬਨ ਪਰਬਤਾਂ (ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ) ਜੋਗੀ।

ਅਉਧੂਤੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਵਧੂਤ = ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਿਤ] ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਵਾਲੇ । ਯਥਾ— 'ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਫਿਰਹਿ ਅਉਧੂਤੀ ਆਪੇ ਭਿਖਿਆ ਪਾਵੈ'
੨. ਤਜਾਗੀ। ਯਥਾ—'ਨਾ ਅਉਧੂਤੀ ਨਾ ਸੰਸਾਰੀ'

ਅਉਰ [ਯੋਃ। ਹਿੰਦੀ] ਹੋਰ, ਯਥਾ—'ਅਉਰ ਦੁਨੀ ਸਭ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨੀ'
੨. ਅਤੇ, ਅਰ।

ਅਉਰਤ [ਸਃ। ਅਰਬੀ, ਔਰਤ] ਇਸਤ੍ਰੀ। ਯਥਾ—'ਕਾਇਆ ਕਿਰਦਾਰ ਅਉਰਤ ਯਕੀਨਾ' ਦੇਖੋ ਕਾਇਆਂ

ਅਉਰਾਤ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਔਰਤ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਤੀਮੀਆਂ, ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ। ਯਥਾ— 'ਦਸ ਅਉਰਾਤ ਰਾਖਹੁ ਬਦਰਾਹੀ' ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਰੋਕੋ।

ਅਉਲ [ਸੰਃ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਲੀ = ਭਗਤ। ਅਉਲਜਾ ਬਹੁਬਚਨ ਹੈ ਵਲੀ ਦਾ] ਭਗਤ ਜਨ, ਰੱਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ। ਦੇਖੋ ਅਵਲ

ਅਉਲੀਏ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਵਲੀ ਦਾ ਬਹੁ-ਬਚਨ ਅਉਲਜਾ] ਫਕੀਰ, ਬਲਵਾਨ ਸੰਤ, ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਤ ਯਾ ਰੱਬ ਦੇ । ਯਥਾ—'ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ ਅਉਲੀਏ'

ਅਉਲਦੀਨ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ । ਫਾਰਸੀ, ਔਲਜਾ+ਦੀਨ] ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ*, ਵਲੀਆਂ ਦਾ ਦੀਨ । ਯਥਾ—

*'ਸੰਤ ਕਾ ਮਾਰਗ ਧਰਮ ਕੀ ਪਉੜੀ ਕੋ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਏ' । ਔਲਦੀਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਏਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਹੇ 'ਸੰਤ ਮਾਰਗ' ਤੋਂ ਹੈ।

'ਅਵਲਿ ਅਉਲਿ ਦੀਨੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ'
ਦੇਖੋ ਅਵਲ

ਅਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸ੍ਵ] ਘੋੜਾ । ਯਥਾ– 'ਅਸਪਤਿ ਗਜਪਤਿ ਨਰਹਿ ਨਰਿੰਦ'
ਦੇਖੋ ਅਸਪਤ

ਅਸਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਖੜਗ, ਤਲਵਾਰ।

ਅਸੀ [ਸਃ ਨਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਮੈਂ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ, ਯਥਾ–'ਅਸੀ ਖਤੇ ਬਹੁਤ ਕਮਾਂਵਦੇ'

ਅਸੂ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸ਼੍ਵਿਨ] ਅਸੂ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਕੁਆਰ ਮਾਸ, ਯਥਾ– 'ਅਸੂ ਸੁਖੀ ਵਸੰਦੀਆ'

ਆਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਃ ਆਸ਼ਯ] ਉਮੈਦ, ਚਾਹ, ਯਥਾ–'ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਮੈਂ ਫਿਰਾਂ'

ਆਸਾ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਇਕ ਰਾਗਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗਾਂਵੀਦੀ ਹੈ, ਗੁਰਮਤ ਸੰਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲੇ ਬੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਘ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ।
੨. [ਅਰਬੀ=ਅ਼ਸ਼ਾ ਹੱਥ ਦਾ ਸੋਟਾ,] ਸੋਟਾ। ਯਥਾ–'ਮਨਸਾ ਮਾਰਿ ਨਿਵਾਰਹੁ ਆਸਾ' ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ {ਮਨਸਾ} ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਹੀ {ਆਸਾ} ਸੋਟਾ ਹੈ।
੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਸ਼ਯ] ਉਮੈਦ, ਆਸ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਦੇਖੋ ਆਸਾਵਰੀ।

ਆਸੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੈ, ਯਥਾ–'ਮੇਰੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝਿ ਗਈ ਆਸੇ'
੨. ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਚੋਂ।

ਐਸੇ / **ਐਸੋ** [ਅਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਐਸ ਤਰਾਂ। ਯਥਾ 'ਰਾਮ ਜਪਉ ਜੀਅ ਐਸੇ ਐਸੇ'।

ਅੰਸ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਸ਼] ੧. ਹਿਸਾ, ਅਵੈਵ, ਭਾਗ, ਯਥਾ–'ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਰਾਮ ਕੀ ਅੰਸ'।

ਆਸਾਈ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸਯ] ਆਸ, ਉਮੈਦ। ਯਥਾ 'ਮਨ ਮਹਿ ਚਿਤਵਉ ਐਸੀ ਆਸਾਈ' ਮਨ ਵਿਚ (ਮੈਂ) ਅਜਿਹੀ ਆਸ ਚਿਤਵਦਾ ਹਾਂ।

ਆਸਾਸੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਆਸ ਸੰਗਜਾ ਤੇ ਆਸੇ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ ਆਸ ਦਾ, ਆਸ ਆਸਣਾ ਭਾਵ ਉਮੈਦ ਰਖਣਾ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਆਸੰਸਾ=ਇੱਛਾ] ਆਸਾ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ– 'ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਆਸਾਸੇ' ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।
੨. [ਆ ਉਪਸਰਗ; ਸਾਸੇ=ਸੰਸੇ] ਸੰਸੇ ਰੂਪ। ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਸੇ ਰੂਪ ਹਨ।
੩. [ਆ ਉਪਸਰਗ; ਸਾਸਨਾ=ਆਗਿਆ] ਛੀ ਦਰਸਨ ਆਪ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹਨ।

ਆਸਾਸਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਆਸਾਸੈ]
੧. ਆਸਾ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।
੨. ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਯਥਾ–'ਗੁਰੁ ਅਮਰਦਾਸੁ ਪਰਸੀਐ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਆਸਾਸਹਿ'

ਅਸੀਸੜੀਆਂ [ਸੰਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸ਼ੀਰ ਵਾਦ] ਅਸੀਸਾਂ, ਅਸ਼ੀਰ ਵਾਦਾਂ, ਯਥਾ–'ਦੇਹੁ ਸਜਨ ਅਸੀਸੜੀਆ'

ਆਸਾਹ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸ੍ਵਾਸ ਹੀਨ, ਯਥਾ–'ਜੀਵਾਲੇ ਤਾ ਕਿ ਆਸਾਹ' (ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜੇ ਤੂੰ) ਸ੍ਵਾਸ ਹੀਨ ਨੂੰ (ਸ੍ਵਾਸ ਦੇਕੇ) {ਜੀਵਾਲੇ} ਜੀਂਵਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ (ਗੱਲ ਹੈ,) ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਆਸਕ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਆ਼ਸ਼ਕ] ਪ੍ਰੇਮੀ, ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਆਸਕੁ ਕਾਂਢੀਐ' ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਹ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਆਸਕੀ [ਸੰਤ। ਅਰਬੀ ਅਸ਼ਕ ਤੋਂ] ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰੀਤ, ਯਥਾ – 'ਇਹ ਕਿਨੇਹੀ ਆਸਕੀ'

ਆਸਕਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਸ਼ਕ੍ਤ] ਖਚਿਤ ਹੋਕੇ, ਯਥਾ–'ਬਿਖੇ ਰਸ ਸਿਉ ਆਸਕਤ ਮੂੜੇ ਕਾਹੇ ਸੁਖ ਮਾਨਿ'

ਅਸੰਖ [ਗੁਃ। ਸੰਸ: ਅਸੰਖਯ] ਅਨਗਿਣਤ, ਯਥਾ–'ਅਸੰਖ ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਘੋਰ' ਬੇਗਿਣਤ ਹਨ ਮੂਰਖ, ਅੰਧ ਤੇ ਘੋਰ। ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਇਕ ਮੂਰਖ ਉਹ ਜੋ ਅਤਿ ਸਮਝਾਇਆਂ ਅੰਤ ਮੰਨ ਲੈਣ, ਦੂਜੇ ਅੰਧ ਮੂਰਖ ਉਹ ਜੋ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੀਜੇ ਘੋਰ ਮੂਰਖ ਉਹ ਜੋ ਸਿੱਖਯਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੋਸਦੇ ਹਨ।

ਅਸਗਾ [ਸਃ ਨਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਸਦੀ, ਯਥਾ–'ਅਸਗਾ ਅਸ ਉਸਗਾ' ਇਸ (ਮਾਯਾ ਦੀ ਸੱਤਾ) ਉਸ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿਚ) ਗਈ (ਅਰ) ਉਸ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸੱਤਾ) ਇਸ (ਵਿਚ) ਆਈ। ੨. ਅਥਵਾ ਜੀਵ ਦਾ ਜੀਵੱਤ ਤੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਈਸ਼੍ਵਰੱਤ ਤਯਾਗ ਕੇ ਏਕ ਲਖ ਵਿਚ ਲੱਛਨਾਂ ਕਰਨ ਥੋਂ ਗਯਾਨੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਹੀ ਬਾਗ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸੰਗ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਰਬ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਵੱਖ, ਅਲਿਪ।

ਅਸਗਾਹ [ਗੁਃ। ਅਸ, ਉਪਸਰਗ; ਗਾਹ, ਥਾਹ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]
੧. ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਹ ਨ ਹੋਵੈ, ਅਥਾਹ ਯਥਾ–'ਸੁਣਿਐ ਹਾਥ ਹੋਵੈ ਅਸਗਾਹ' (ਈਸ਼ਰ ਦਾ) ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਅਥਾਹ (ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਹੈ) ਥਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਲੋਕ ਸੌਖੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ੨. ਅਥਾਹ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਹਸਤਾਮਲ* ਵਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਣਨ ਕਰਕੇ। ਅਥਵਾ ੩. {ਹਾਥ} ਜੋ ਜੀਵ ਹੈ, ਨਾਮ ਸੁਣਨੇ ਕਰਕੇ {ਅਸਗਾਹ} ਅਥਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਰਜ ਰੂਪੰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸ਼੍ਚਰਯ] ਜਿਸ ਰੂਪ ਦੀ ਉਪਮਾਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਯਥਾ– 'ਨ ਸੰਖੰ ਨ ਚਕ੍ਰੰ ਨ ਗਦਾ ਨ ਸਿਆਮੰ ਅਸ੍ਚਰਜ ਰੂਪੰ ਰਹਤ ਜਨਮੰ' ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੰਖ, ਚਕ੍ਰ, ਗਦਾ ਆਦੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤਥਾ ਸ਼ਯਾਮ=ਕਾਲ਼ਾ ਆਦੀ ਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਸ੍ਚਰਜ ਹੈ, ਉਹ ਜਨਮ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ।

ਅਸਾਜਨੰ ੧. [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਾਧਯ]
੧. ਜੋ ਬਣ ਨਾ ਸਕੇ। ੨. ਅਣਬਣਦੀ ਥਾਂ ਯਾ ਗਲ੍ਹ।
੨. [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ਸਜ] ਜੋ ਸਜੇ ਨਾ, ਫਬੇ ਨਾ। ਅਯੋਗ, ਯਥਾ–'ਅਸਾਜਨੰ ਸਾਜ ਸਮਜਜਾ' ਜੈਸੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਧ੍ਰੋਹ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਜਦਾ, ਪਰ ਹੇ ਲੋਭ ! ਤੂੰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।{ਸਮਜਜਾ}ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਾ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਜੋ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਸਜਦੀ ਤੂੰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।

ਅਸਜਰ [ਸੰਬੰਃ ਕਾਃ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਸ= ਅਪਨੀ; ਫਾਰਸੀ, ਜ਼ਰ=ਧਨ।] ਅਪਨੀ ਮਾਇਆ। ਯਥਾ–'ਅਸਜਰ ਪਰਜਰ ਜਰ ਜਬ ਰਹੇ' ਅਪਨੀ ਦੌਲਤ ਦੇ (ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੇ) ਪਰਾਈ ਦੌਲਤ (ਦੀ ਆਸਾ ਨੂੰ) ਜਦ ਜਰ ਕੇ ਰਹੇ, ਭਾਵ ਮੋਹ ਤੇ ਈਰਖਾ ਨਾ ਕਰੇ। ੨. ਅਥਵਾ ਅਪਣੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਪਰਾਈ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਜਦ ਜਰ ਕੇ ਰਹੇ।

*ਜਿਕੁਰ ਹੱਥ ਪਰ ਆਉਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੱਖ।

ਅਸਟ ਸਿਧਿ [ਸੰਖ਼ਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ । ੧. ਛੋਟਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਣਿਮਾਂ ਸਿਧਿ ਹੈ, ੨. ਦੇਹ ਦਾ ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਕਰਨਾਂ 'ਮਹਿਮਾਂ' ਨਾਮ ਸਿਧਿ ਹੈ, ੩. ਦੇਹ ਦਾ ਰੂਈ ਵਾਂਗੂ ਹਲਕਾ ਕਰਨਾ 'ਲਘਿਮਾਂ' ਸਿਧਿ ਹੈ, ੪. ਮਨ ਇੱਛਤ ਭੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ 'ਪ੍ਰਾਪਤੀ' ਸਿਧਿ ਹੈ, ੫. ਇਕ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਵੇਖਣਾਂ, ਸੁਣਨਾਂ, ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਬਾਤ ਕਹਣੀ ਪ੍ਰਾਕਾਮਜ ਸਿਧਿ ਹੈ, ੬. ਅਪਨੀ ਇਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਇਹ 'ਈਸ੍ਰਿਤਾ' ਸਿਧਿ ਹੈ, ੭. ਜੋ ਜੋ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਤਤਕਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋਣੀ ਇਹ 'ਵਸ਼ਿਤਾ' ਸਿਧਿ ਹੈ, ੮. ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਾ 'ਗਰਮਾ' ਸਿਧਿ ਹੈ, ਯਥਾ—ਅਸਟ ਸਿਧਿ ਨਵਨਿਧਿ ਏਹ'

ਅਸਟਧਾਤ [ਸੰਖ਼ਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅਠ ਧਾਤਾਂ:—ਤੁਚਾ ਅਰਥਾਤ ਖਲੜੀ, ਰੋਮ, ਲਹੂ ਨਾੜਾਂ, ਹੱਡੀ, ਮਿੱਝ, ਚਰਬੀ, ਬੀਰਜ, ਯਥਾ—'ਅਸਟ ਧਾਤ ਪਾਤਸਾਹ ਕੀ' (ਇਨ੍ਹਾਂ) ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਤੋਂ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ) ਸਰੀਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ 'ਅਸ੍ਰਮੀ ਅਸਟ ਧਾਤ ਕੀ ਕਾਇਆ ।' ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਕਾਇਆਂ ਹੈ। ਇਹ ਬਚਨ ਅਸ੍ਰਮੀ ਤਿਥ ਪਰਥਾਇ ਹੈ।

ਅਸਟਪਦੀ [ਸੰਖ਼ਃ ਵਾਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੱਠ ਪਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸਬਦ । ਇਥੇ ਪਦ ਅਨੇਕ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾ ਰੂਪ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਤੁਕਾਂ ਦਸ ਦਸ ਹਨ, ਸਤ ਪਦ, ਨੌ ਪਦ ਵਾਲੇ ਬੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਸੋ ਛੇ ਪਦੀ ਤੋਂ ਅਗੇ ਦਸ ਪਦੀ ਤਕ ਦਾ ਨਾਮ ਅਸ਼੍ਰਪਦੀ ਹੈ। (ਬਾਣੀ ਬਿਓਰਾ)

ਆਸੂਣੀ [ਸੰਃ । ਆਸ ਤੋਂ ਆਸੂਣੀ, ਜਿਵੇਂ ਪਲੰਘ ਤੇ ਪਲੰਘੀਰੀ) ਆਸ, ਉਮੈਦ। ਯਥਾ—'ਵਤਿ ਆਸੂਣੀ ਬੰਨਿ'ਆਸਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ {ਵਤ} ਭਟਕਦਾ ਹੈ।

ਅਸਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਸ੍ਰੁ] ਸਮਾਪਤ ਡੁੱਬਣਾ।

ਅਸਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਸਤ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਸਿ] ਹੈ, ਯਥਾ—'ਅਸਤ ਏਕ ਦਿਗਰਿ ਕੁਈ' ਹੈ ਇਕ, ਦੂਸਰਾ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਅਸਤਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਿਥ] ਹੱਡੀ। ਯਥਾ—'ਬਿਸਟਾ ਅਸਟ ਰਕਤੁ ਪਰੇਟੇ ਚਾਮ'

ਆਸਤ [ਸੰਃ। ਆ, ਉਪਸਰਗ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸੱਤਜ = ਸੱਤ, ਸੱਚ] ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਜੋ ਸਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ 'ਕਿਉ ਮਰੈ ਮੰਦਾ ਕਿਉ ਜੀਵੈ ਜੁਗਤਿ' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਹੈ 'ਆਸਤ ਨਾਸਤ ਏਕੋ ਨਾਉ' (ਇਕ ਆਤਮਾ) {ਆ} ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਸਤ ਹੈ (ਅਤੇ) ਨਾਮ ਰੂਪ {ਨਾਸਤ} ਨਾਸੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਇਹ ਭਾਵ ਬੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਸਰੂਪ ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਤਿਸ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੀਂਵਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਨਾਸੀ ਜਾਣਨ ਕਰ ਕੇ ਮੰਦਾ ਸੁਭਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਥਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਿਤ੍ਰ] ਹੱਡੀ।

ਅਸਥਿਤੰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਤ੍ਰਤੰ] ਅਡੋਲ, ਯਥਾ—'ਅਸਥਿਤੰ ਸੋਗ ਹਰਖੰ'।

ਅਸਥਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਤਨ] ਥਣ, ਦੋਧੀਆਂ । ਯਥਾ— 'ਬਿਨੁ ਅਸਥਨ ਗਊ ਲਵੇਰੀ' ਥਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਲਵੇਰੀ ਗਊ, ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਇਸਥਤੀ ਰੂਪ ਥਣਾਂ ਤੋਂ

ਬਾਝ ਹੀ ਲਵੇਰੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਅਨੰਦ ਦਾਇਕ ਹੈ, ਫੇਰ ਕੁਛ ਨਾ।

ਅਸਥਾਨੁ [ਸੰ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸਥਾਨੰ] ਥਾਂ, ਟਿਕਾਣਾ, ਜਗਹ।
ਯਥਾ–'ਅਸਥਾਨੁ ਹਰਿ ਨਿਹਕੇਵਲੰ'

ਅਸਥੰਭੰ [ਸੰ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਤਰ] ਆਸਰਾ। ਯਥਾ–'ਅਸਥੰਭੰ ਅਸਥੰਭੰ ਅਸਥੰਭੰ ਸਬਦ ਸਾਧ ਸ੍ਵਜਨਹ' ਸ੍ਵਜਨ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ (ਇਸ ਜੀਵ ਦਾ) ਆਸਰਾ (ਰੂਪ) ਹੈ।

ਅਸਥੰਮਨ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਤੰਭ । ਅ, ਸੰਜੋਗੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਗਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਪੰਜਾਬੀ ਲਘੂ ਵਿਯਾਕਰਨ ਇਸੇ ਕੋਸ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਫਾ] ਥੰਮਾ, ਆਸਰਾ। ਯਥਾ 'ਤਿਉ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦ ਮਨਹਿ ਅਸਥੰਮਨ' ਤਿਵੇਂ ਗੁਰ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਮਨ ਲਈ ਥੰਮਾ ਹੈ । ਭਾਵ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਡੋਲਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ।

ਅਸਥਿਰੁ [ਗੁ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਤਰ] ਨਾ ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ।
ਯਥਾ–'ਅਸਥਿਰੁ ਸੇ ਭਏ ਹਾਂ'।

ਅਸਥਲ [ਸੰ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸਥਲ=ਖੁਸ਼ਕ ਜ਼ਮੀਨ] ਅਸਥਾਨ, ਟਿਕਾਣੇ । ਯਥਾ–'ਸੇ ਅਸਥਲ ਸੋਇਨ ਚਉਬਾਰੇ'।

ਅਸਾਧ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਾਧ੍ਯ] ਕਿਸੇ ਉਪਾਇ ਨਾਲ ਭੀ ਨਾ ਹਟਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਅਸਾਧ ਰੋਗਣਹ' (ਜਾਤੀ ਅਰ ਧਨਾਦਿਕਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਗਰੀਬੀ ਵਸਾਇਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਉਪਾਇ ਨਾਲ ਨਾ ਹਟਨਾ) ਅਸਾਧ ਰੋਗ ਹੈ।

੨. [ਗੁ: । ਅ+ਸਾਧੂ = ਜੋ ਸਾਧੂ ਨਾ ਹੋਵੇ] ਕੁਸੰਗੀ।
ਯਥਾ–'ਪੰਚ ਦੂਤ ਸੰਗਿ ਮਹਾ ਅਸਾਧ'

ਅਸਾਧਿਓ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਾਧ੍ਯ] ਕਠਨ, ਔਖਾ।

ਅਸਨ [ਸੰ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸ਼ਨ] ਭੋਜਨ।

ਅਸੁਨ [ਸੰ: । ਸੰਸ:, ਆਸ਼੍ਵਿਨ; ਅਸ੍ਵਨੀ] ਅੱਸੂ, ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ । ਯਥਾ–'ਅਸੁਨ ਪ੍ਰੇਮ ਉਮਾਹੜਾ'

ਆਸਨ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਿਤਤਿ, ਬੈਠਣ ਦੀ ਥਾਂ। ਯਥਾ–'ਆਸਨ ਜਾ ਕਾ ਸਦਾ ਬੈਕੁੰਠ'
੨. ਕੋਈ ਚੀਜ ਜੋ ਬੈਠਣ ਲਈ ਹੇਠ ਵਿਛਾਈ ਜਾਵੇ।
੩. ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸਮਾਧੀ ਆਦਿਕ ਲਈ ਬੈਠਣ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਜੋ ੮੪ ਹਨ।

ਆਸੀਨਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਸਨ, ਤੋਂ] ਇਸਥਤਿ। ਪੱਕਾ । ਯਥਾ–'ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਨ ਆਸੀਨਾਂ' ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਣ ਹੋਕੇ (ਸੰਤ) ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਇਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਆਸਨੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸ਼ਯ] ਆਸਾ।
ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਭ ਪੂਰਨ ਆਸਨੀ ਮੇਰੇ ਮਨਾ'

ਆਸੀਨੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸਨ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ] ਬੈਠੇ। ਬੈਠ ਗਏ।

ਅਸਨਾਈ [ਭਾ: ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ, ਆਸ਼ਨਾਈ = ਦੋਸਤੀ] ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਯਥਾ–'ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਆ ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੁਝ ਤੇ ਤੇਰੀ ਸਭੁ ਅਸਨਾਈ' (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਆਪ ਦੀ ਸਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਕ੍ਯੋਂ ਜੋ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਆਪ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਸਨਾਹਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਨੇਹ = ਹਿਤ, ਦੇਖੋ ਅਸਨੇਹ] ਸਨੇਹੀ, ਪ੍ਰੇਮੀ। ਯਥਾ–'ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਗ੍ਰਹ ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਅਸਨਾਹਾ' ਪੁੱਤਰ, ਵਹੁਟੀ, ਘਰ ਤੇ ਸਾਰਾ ਲਟਾ ਪਟਾ ਝੂਠੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ। ਭਾਵ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦੇ।

ਅਸਨੇਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਨੇਹ, ਹਿਤ। ਅ, ਸੰਜੋਗੀ ਦੇ ਪਹਲੇ ਲਗਾ ਹੈ, ਨਖੇਧੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ] ਪ੍ਰੇਮ, ਯਥਾ–'ਲਹਰੀ ਨਾਲਿ ਪਛਾੜੀਐ ਭੀ ਵਿਗਸੈ ਅਸਨੇਹ' (ਕੌਲ ਫੁੱਲ) ਲਹਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਟਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ(ਪਰ ਤਾਂ)ਬੀ ਖਿੜਦਾ ਹੈ, ਕਾਰਣ-ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ।

ਅਸਨੇਹੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ ਅਸਨੇਹ] ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਸਨਬੰਧੀ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ–'ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ ਕੋ ਖਰਾ ਨ ਹੋਸੀ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਅਸਨੇਹੀ' ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਭ ਝੂਠਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਆਸਾ ਨਿਵਾਸ [ਗੁਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸ਼ਜ। ਨਿਵਾਸ] ਆਸ ਪੂਰਣ ਕਰਨ ਦਾ ਠਿਕਾਣਾ। ਯਥਾ–'ਤਿਤ ਕੁਲ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਆਸਾ ਨਿਵਾਸ ਤਾਸ ਗੁਣ ਕਵਣ ਵਖਾਣਉ'

ਆਸ ਪਿਆਸ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਆਸਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ,ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਪਿਆਸ।

ਆਸ ਪਿਆਸੀ [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਬੜੀ ਚਾਹ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਸੀ। ਯਥਾ–'ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਮੈ ਫਿਰਉ'।

ਆਸਾ ਪਿਆਸੀ [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਬੜੀ ਚਾਹ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆਸੀ। ਯਥਾ–'ਆਸਾ ਪਿਆਸੀ ਰੈਨਿ ਦਿਨੀਅਰੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕੀਐ ਇਕੁ ਤਿਲੇ'

ਅਸਪਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਸ੍ਵਃ ਘੋੜਾ+ ਪਤਿ = ਮਾਲਕ] ਭਾਵ ਸੂਰਜ। ਯਥਾ–'ਅਸਪਤਿ ਗਜਪਤਿ ਨਰਹ ਨਰਿੰਦ। ਨਾਮੇ ਕੇ ਸੁਆਮੀ ਮੀਰ ਮੁਕੰਦ' ਸੂਰਜ, ਇੰਦ੍ਰ, {ਨਰਹ ਨਰਿੰਦ} ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਵਾ ਸ੍ਵਯੰਭੁ ਮਨੁ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ {ਮੀਰ} ਮਾਲਕ, ਨਾਮੇ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੀ {ਮੁਕੰਦ} ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਾਮੇ ਦਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੈ।

ਆਸਾ ਬੰਧੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਸ਼ਯ। ਬੰਧ] (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ) ਆਸਾ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਹੋਈ। ਯਥਾ–'ਆਸਾ ਬੰਧੀ ਮੂਰਖ ਦੇਹ'

ਆਸੰਭਉ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸੰਭਵ= ਉਤਪਤੀ ਰਹਤ] ਉਤਪਤੀ ਰਹਤ, ਅਜਨਮਾ, ਯਥਾ–'ਅਸੰਭਉ ਉਦਵਿਓ' ਇਨਾਂ ਉਤਪਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਸਮਾਨ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਆਸਮਾਨ] ਆਕਾਸ਼, ਅੰਬਰ, ਭਾਵ ਰਿਦਾ। ਯਥਾ'ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਖੋਜਉ ਅਸਮਾਨ'ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ {ਅਸਮਾਨ} ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਖੋਜੋ।

ਦੇਖੋ ਲਹੰਦਰੀਆ।

ਅਸਾਰ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਬੇ ਖਬਰ। ੨. ਬੇ ਮਤਲਬ।

ਅਸੁਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸੁਰ=ਜੋ ਦੇਵਤਾ ਨ ਹੋਵੇ] ਰਾਖਸ਼। ਯਥਾ–'ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੈ ਸੁਖਿ ਵਸੈ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਹੋਇ' {ਅਸੁਰ} ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰੇ ਤੇ ਜੋ ਤਿਸ(ਪ੍ਰਭੂ)ਨੂੰ ਭਾਂਵਦਾ ਹ ਸੋ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ) ਤਾਂ ਸੁਖ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

ਆਸਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸ਼੍ਰਯ] ਆਸਰੇ

ਯਥਾ—'ਜਿਹ ਆਸਰ ਇਆ ਭਉਜਲ ਤਰਨਾ'

ਅਸਰਾਉ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸ਼੍ਰਯ] ਆਸਰਾ, ਭਰੋਸਾ, ਤਕੀਆ। ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਚੂਕੈ ਸਭ ਅਸਰਾਉ' ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਆਸਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ । ਤਥਾ—'ਅੰਬਰੁ ਧਰਤਿ ਵਿਛੋੜਿਅਨੁ ਵਿਚਿ ਸਚਾ ਅਸਰਾਉ' {ਸਚਾ} ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵਿੱਥ ਪਾਈ ਹੈ।

੨. ਅੰਬਰ (ਅਕਾਸ਼, ਵਿਥ, ਪੁਲਾੜ) {ਵਿਛੋੜਿਅਨ = ਵਿਚ ਛੋੜਿਅਨ} ਵਿਚ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ, ਆਸਰਾ ਵਿਚ ਸੱਚਾ (ਅਪਨੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਦਾ) ਦਿੱਤਾ ਨੇ।

ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੇ [ਸੰਬੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸੁਰ ਸੰਹਾਰ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਹ' ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਐਸੇ ਥਾਈਂ 'ਘ' ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸਿੰਹ=ਸਿੰਘ, ਸੰਹਾਰ=ਸੰਘਾਰ] ਹੇ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰ! ਹੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ! ਯਥਾ—'ਜਗਦੀਸੁਰ ਹਤਿ ਜੀਉ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੇ'

ਅਸਰੂਪ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸ: ਅਸ=ਹੋਣਾ+ਰੂਪ] ਹੈ ਰੂਪ, ਯਥਾ—'ਪਉਣ ਪਾਣੀਅਗਨੀ ਅਸਰੂਪੁ' ਪੌਣ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ (ਆਦਿ ਪੰਜੇ ਤੱਤ ਆਤਮਾ ਦਾ ਹੀ) ਰੂਪ ਹਨ।

ਆਸ਼੍ਰਮ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆ, ਉਪਸਰਗ +ਸ਼੍ਰਮ੍=ਤਪ ਕਰਨਾ—ਥਕੰਨਾ।]

੧. ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਧਰਮ, ਵਿਦਯਾ ਯਾ ਧਰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇ।

੨. ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਧਰਮ, ਜੋ ਚਾਰ ਹਨ:—
੧. ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ, ੨. ਗ੍ਰਿਹਸਤ,
੩. ਬਾਨਪ੍ਰਸਤ, ੪. ਸੰਨਯਾਸ।

੩. ਠਿਕਾਨਾਂ, ਕੁਟੀਆ, ਤਪੱਸੀ ਦਾ ਥਾਉਂ।

ਆਸ੍ਰਮਾਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਵਣ=ਚੋਣਾ, ਰਿਸਨਾ] ਚੋਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਮਧ ਆਸ੍ਰਮਾਈ' ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆ ਕੇ ਚੋਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਸਰਾਲ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਵੱਡਾ ਲੰਮਾ ਸੱਪ] ਭਾਵ ਭਯਾਨਕ। ਯਥਾ—'ਜਲ ਸਾਗਰ ਅਸਰਾਲ' (ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਖਾਰੇ) ਜਲ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ {ਅਸਰਾਲ} ਭਯਾਨਕ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਚਾਰਿ ਨਦੀ ਅਗਨੀ ਅਸਰਾਲ' ਚਾਰ ਨਦੀਆਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ (ਹਿੰਸਾ, ਹੇਤ, ਲੋਭ, ਅਤੇ ਕੋਪ) ਭਯਾਨਕ ਹਨ।

ਅਸਲ [ਗੁਃ। ਅਰਬੀ, ਅਸੁਲ] ਜੜ੍ਹ, ਮੂਲ, ਸਾਰ, ਨਿਸਚੇ, ਠੀਕ, ਨਿਰੋਲ । ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਤੇ ਨਰ ਅਸਲ ਖਰੇ'

ਅਸਲੂ [ਗੁਃ । ਅਰਬੀ, ਅਸੁਲ=ਜੜ੍ਹ] ਅਸਲ, ਮੂਲ, ਯਥਾ—'ਅਸੁਲੂ ਇਕੁ ਧਾਤੁ' (ਜਗਤ ਦਾ) ਮੂਲ ਇਕੋ ਧਾਤ ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. (ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ) {ਅਸ} ਘੋੜੇ ਦੇ {ਲੂ} ਵਾਲ ਦਾ {ਧਾਤੁ} ਪਸਾਰਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੩. ਮੂਲ ਇਕ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈ) (ਹੋਰ ਸਭ) {ਧਾਤੁ} ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ।

ਆਸਵਸੇ [ਸੰਃ । ਆਸ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ; ਵਸੇ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਬਸੇ=ਬਹੁਤ ਦਾ ਅਃ ਭ੍ਰੰ] ਬਹੁਤੀ ਆਸ । ਯਥਾ—'ਹਮਾ ਰਾ ਏਕੁ ਆਸਵਸੇ' {ਹਮਾ ਰਾ} ਸਭਨਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਉਮੈਦ ਬਹੁਤ ਹੈ।

ਆਸਾਵੰਤ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ; ਆਸ਼ਯ] ਆਸਾ ਵਾਲਾ, ਉਮੈਦਵਾਰ।

ਆਸਾਵੰਤੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸ਼ਯ] ਆਸਾ ਵਾਲੀ, ਉਮੈਦਵਾਰ।

ਅੰਸਾ ਅਉਤਾਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਉਹ ਅਵਤਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਕੁਛ ਅੰਸ਼ ਆਈ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਪੂਰੇ ਅਵਤਾਰ ਨਾ ਹੋਣ। ਯਥਾ–'ਅੰਸਾ ਅਉਤਾਰੁ ਉਪਾਇਓਨੁ'। ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਅੰਸਾਵਤਾਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ।

ਅਸਵਾਰ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ,ਸ੍ਵਾਰ]੧. ਘੋੜੇ ਆਦ ਪਰ ਜੋ ਚੜ੍ਹੇ। ਯਥਾ–'ਇਕਿ ਹੋਏ ਅਸਵਾਰ ਇਕਨਾ ਸਾਖਤੀ। ਇਕਨੀ ਬਧੇ ਭਾਰ ਇਕਨਾ ਤਾਖਤੀ' ਭਾਵ ਇਕ ਗਿਆਨ ਘੋੜੇ ਪਰ ਅਸਵਾਰ ਹੋਏ, ਅਰਥਾਤ ਪਰੋਖ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ {ਸਾਖਤੀ} ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਧਜਾਸਨ ਵਿਖੇ ਲਗੇ, ਇਕ ਗੁਰੂ (ਨਗਾਰਚੀ) ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਾਜਾ ਸੁਣਦੇ {ਭਾਰ} ਸ੍ਰਵਣ ਮੰਨਨ ਕਰਨ ਲਗੇ, ਇਕ {ਤਾਖਤੀ} ਦੌੜ ਗਏ ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ।

ਆਸਾਵਰੀ [ਸੰ: ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਸਾ ਰਾਗਨੀ ਗੁਰਮਤ ਸੰਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮੇਘ ਰਾਗ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ, ਜੇਹਾਕੁ 'ਪੁਨ ਗਾਵਹਿ ਆਸਾ ਗੁਨ ਗੁਨੀ' ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਤੇ ਮਾਰੂ ਮਿਲ ਕੇ ਮੇਘ ਦੀ ਛਾਯਾ ਕਰ ਕੇ ਆਸਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਆਸਾ ਅਤੇ ਆਸਾਵਰੀ ਇਕੱਠੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਇਹ ਆਸਾਵਰੀ ਮੇਘ ਦੀ ਛਾਯਾ ਕਰ ਕੇ ਆਸਾ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਆਸਾਵਰੀ ਓਥੇ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੇਵਲ ਆਸਾਵਰੀ ਅਥਵਾ ਸੁਧੰਗ ਵਾ ਸੁੱਧ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸੁੱਧ ਅਤੇ ਆਸਾਵਰੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਹੋਰਨਾਂ ਮਤਾਂ ਵਿਚ (ਜੈਸੇ ਕਾਲੀ ਨਾਥ ਮਤ ਵਿਚ) ਪੰਚਮ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਅਤੇ ਰਾਗਾਰਣਵ ਦੇ ਮਤ ਵਿਚ ਮਲਾਰ ਦੀ ਰਾਗਣੀ ਆਸਾਵਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਲ ਵੀ ਆਸਾ ਭੈਰੋਂ ਪਰਜ ਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਗੰਧਾਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਜੋਗੀਆ ਆਸਾਵਰੀ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਆਸਾ ਤੇ ਆਸਾਵਰੀ ਦਾ ਮੇਲ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮਤ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ*।

ਅਸਾੜੀ [ਸੰਬੰ: । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਹਮਾਰੀ, ਸਾਡੀ। ਯਥਾ–'ਰਾਖਹੁ ਸਰਮ ਅਸਾੜੀ ਜੀਉ'

ਆਸਾੜ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਖ਼ਾਢ:] ਹਾੜ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਗਰਮ ਮਹੀਨਾ। ਯਥਾ–'ਆਸਾੜੁ ਤਪੰਦਾ ਤਿਸੁ ਲਗੈ ਹਰਿ ਨਾਹੁ ਨ ਜਿੰਨਾ ਪਾਸਿ' ਹਾੜ ਉਸਨੂੰ ਤੱਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹਰੀ ਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਸਾੜਾ [ਸੰਬੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸਾਡਾ। ਅਸਾਡਾ। ਯਥਾ–'ਹੈ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਅਸਾੜਾ' ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

ਆਸੜੀ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸ਼ਯ] ਆਸਾ, ਉਮੈਦ, ਯਥਾ–'ਜਿਨਾ ਕੀ ਮੈ ਆਸੜੀ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਉਮੈਦ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਆਸੜੀ ਨਿਬਾਹਿ [ਗੁ: । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਸਾ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨੇ ਹਾਰਾ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ।

ਅਹਿ [ਸੰ: । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਹ=ਦਿਨ]

੧. ਦਿਨ, ਯਥਾ–'ਅਹਿ ਨਿਸਿ ਨਾਮ ਜਪੈ ਜੋ ਨਾਨਕ' ਦਿਨ ਤੇ {ਨਿਸਿ} ਰਾਤ ਜੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ=ਅਹਿ] ਸਰਪ।

੩. [ਗੁ: ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਐਸੀ, ਯਥਾ–'ਕੁਦਰਤਿ ਅਹਿ ਵੇਖਾਲੀਅਨੁ' ਸ਼ਕਤੀ ਐਸੀ ਵਿਖਾਲੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਅਹਿਕਰ

*ਗੁਰਮਤ ਸੰਗੀਤ ਕ੍ਰਿਤ ਡਾ: ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਅਹੀ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਹੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ] ਚਾਹੀ। ਯਥਾ–'ਸਰਨ ਤੁਮਾਰੀ ਅਹੀ'

ਅਹੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ ਆਹਿ]

ਅਹੋ [ਸੰਬੋਧਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ, ੧ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ, ੨ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਦਾ, ੩ ਵਾਜ ਮਾਰਨ ਦਾ ਆਦਿ] ਹੇ, ਹੋ। ਯਥਾ–'ਅਹੋ ਜਸ ਰਖੇਣ' ਹੋ (ਭਾਈ) ਜਿਸਦੀ ਰੱਖਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੋਪਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੈ।

ਅਹੰ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹਮ੍=ਮੈਂ] ਹੰਕਾਰ ਯਥਾ–'ਅਹੰ ਫਾਸ ਤੀਖਣ ਕਠਨਹ' ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਫਾਹੀ {ਤੀਖਣ} ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਨ ਹੈ।

ਆਹ [ਸੰ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਸ਼ਯ। ਆਸ ਦੇ 'ਸ' ਨੂੰ 'ਹ' ਦਾ ਅਦੇਸ† ਹੈ] ਆਸ। ਚਾਹ। ਯਥਾ–'ਜੋ ਆਵੈ ਤੁਧ ਆਹ' ਜੋ ਤੇਰੀ ਆਸ (ਕਰ) ਆਵੇ ਅਰਥਾਤ ਚਾਹ ਕੇ ਆਵੇ। ਯਥਾ–'ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੂ ਤਾ ਕੋ ਆਹਿ' ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਉਸ (ਆਤਮਾਂ) ਨੂੰ ਚਾਹ। ਏਥੇ ਆਹ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ ਹੈ।

ਆਹਾ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੈ, ਯਾ ਹੈਸੀ ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਸੰਤ ਜਨਾ ਪੈ ਆਹਾ'

ਆਹਿ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਸ੍=ਹੋਣਾ ਤੋਂ ਆਹੇ ਪੁਰਾ: ਪੰਜਾਬੀ] ਹੈ, ਯਥਾ–'ਸਰਸ ਬਾਨ ਅਉ ਆਹਿ ਬਿਨੋਦਾ' (ਇਕ) ਸਰਸ ਬਾਨ ਤੇ ਬਿਨੋਦਾ ਰਾਗ {ਆਹਿ} ਹੈ।

ਆਹੇ [ਆ:। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ]

੧. ਅਹੋ, ਹੇ, ਯਥਾ–'ਆਹੇ ਮਨ ਅਵਰ ਨ ਭਾਵੈ' ਅਹੋ (ਅਨੰਦ) ਮਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ।

੨. [ਗੁ:।] ਚਾਹੁੰਦਾ। ਯਥਾ–'ਆਹੇ ਮਨ ਅਵਰ ਨ ਭਾਵੈ' ਚਾਹੁੰਦੇ ਪਦਾਰਥ (ਅਨੰਦ) ਥੋਂ ਬਾਝ ਮਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ।

ਅਹੀਐ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਸ ਦਾ ਆਹ=ਚਾਹੁਣਾ] ਚਾਹੀਏ, ਯਥਾ–'ਸਰਨ ਸੁਆਮੀ ਕੀ ਅਹੀਐ'

ਆਹਿਆ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਸ ਦਾ ਆਹ। ਆਹ ਦਾ ਸਮਾਨ ਭੂਤ] ਚਾਹਿਆ। ਯਥਾ–'ਇਕੋ ਸੁਆਮੀ ਆਹਿਆ ਜੀਉ' ਇਕੋ ਸੁਆਮੀ ਨੂੰ ਚਾਹਿਆ।

ਅਹੋਈ [ਸੰ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੋਈ ਦਾ ਵਰਤ ਜੋ ਕੱਤਕ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨ ਛਾਡਕੈ ਅਹੋਈ ਰਾਖੈ ਨਾਰ' (ਜੋ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛਡ ਕੇ ਅਹੋਈ (ਦਾ) ਬ੍ਰਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਆਹਿਓ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ ਆਹਿਆ] ਚਾਹ ਕੇ।

ਅਹਕਰ [ਤ੍ਰਿਤੀਆ। ਪੰਜਾਬੀ, ਐਹ+ਕਰ =ਹੱਥ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਐਸ ਹੱਥ ਨਾਲ।

ਅਹਕਰਣ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹਙ੍ਕਾਰ] ਹੰਕਾਰ, ਗੁਮਾਨ। ਯਥਾ–'ਜਿਨਿ ਵਿਚਹੁ ਅਹਕਰਣੁ ਚੁਕਾਇਆ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਅਹੰਕਾਰ ਚੁਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਅਹੰਕਾਰ ਨਿਵਾਰਣ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਹਙ੍ਕਾਰ। ਨਿਵਾਰਣ=ਦੂਰ ਕਰਨਾ] ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸਰ। ਯਥਾ–'ਅਹੰਕਾਰ ਨਿਵਾਰਣ ਹੈ ਭਵ ਖੰਡਨ'

ਅਹਾਜ [ਗੁ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਜਿਸਦੇ ਖਾਣ ਦਾ ਹੱਜ ਨ ਹੋਵੇ] ਹਰਾਮ ਖਾਣਾ, ਜੋ ਨਾ ਪਚੇ ਯਾ ਨਾ ਖਾਣ ਯੋਗ, ਯਥਾ–'ਖਾਣਾ ਖਾਜ ਅਹਾਜ' ਹਰਾਮ ਦਾ ਜਾਂ ਅਯੋਗ ਖਾਣਾ

† ਜੋ ਅੱਖਰ ਕਿਸੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਲਗੇ।

ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਹੰ ਤੋਰੋ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੋ।

ਅਹਿਨਿਸਿ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹਨ੍+ਨਿਸ਼, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਹ + ਨਿਸ਼ਾ] ਦਿਨ ਰਾਤ, ਯਥਾ–'ਅਹਿਨਿਸਿ ਜਾਗੈ ਨੀਦ ਨ ਸੋਵੈ'

ਅਹੰਫਾਸ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ। ਹਿੰਦੀ] ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਫਾਹੀ।

ਅਹੰਬੁਧਿ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਹੰ, ਬੁਧਿ] ਅਹੰਤਾਦੀ ਬੁਧੀ, ਯਥਾ–'ਅਹੰਬੁਧਿ ਕਉ ਬਿਨਸਨਾ ਇਹ ਧੁਰ ਕੀ ਢਾਲ'

ਅਹੰਬੰਧ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਹੰ, ਬੰਧ] ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਬੰਧਨ।

ਅਹੰਭ੍ਰਮਣੀ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਹੰ= ਹੰਕਾਰ, ਭ੍ਰਮਣ=ਭਟਕਨਾ] ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਭਟਕਨਾ, ਯਥਾ–'ਚੂਕੀ ਅਹੰ ਭ੍ਰਮਣੀ' ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਭਟਕਨਾ ਚੁਕ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਥਵਾ ੨. ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭਟਕਨਾ ਸੀ ਸੋ ਮਿਟ ਗਈ।

ਅਹੰਮਣੀ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ। ਹਿੰਦੀ] ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮਨੌਤ। ਯਥਾ–'ਭ੍ਰਮ ਬਿਆਪੀ ਅਹੰ-ਮਣੀ' ਭ੍ਰਮ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮਨੌਤ {ਬਿਆਪੀ} ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਹੰਮਤ [ਕਃ ਧਾਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਹੰਮਤਿ] ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮਤ। ਯਥਾ–'ਅਹੰਮਤ ਅਨਰਤ ਕੁਮਤ' ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਮਤ ਕਰ ਕੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦੀ ਖੋਟੀ ਸਿੱਖਯਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਹੰਮੇਵ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹਮੇਵ] ਅਹੰਕਾਰ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਸਮ ਉਦਾਰ ਅਹੰਮੇਵ ਨਿਵਾਰਣ' ਹਰੀ ਦੇ ਤੁਲ ਉਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਥਵਾ ੨-ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਹਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹਾਰ]ਭੋਜਨ।

ਅਹੀਰ [ਸੰਃ। ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੁੱਜਰ ਜਾਤੀ। ਯਥਾ–'ਗਲਾ ਬਾਂਧ ਦੁਹਿ ਲੇਇ ਅਹੀਰ'

ਅਹੇਰਾ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਸ਼ਿਕਾਰ। ਯਥਾ–'ਅਹੇਰਾ ਪਾਇਓ ਘਰ ਕੈ ਗਾਇ'

ਅਹੇਰੀ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਯਥਾ–'ਕਾਲੁ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜਿਉ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ' ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕਾਲ ਤਾਂ ਫੰਧਕ ਵਾਂਙੂ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਡੌਲ (ਬਚਣ ਦੀ) ਕਰੀਏ ?

ਆਹਰ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕੰਮ, ਉੱਦਮ*। ਯਥਾ–'ਆਹਰ ਸਭਿ ਕਰਦਾ ਫਿਰੈ ਆਹਰੁ ਇਕੁ ਨ ਹੋਇ' ਹੋਰ ਉੱਦਮ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਉੱਦਮ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਤਥਾ–'ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦੱਮ ਜਾ ਆਹਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਰਿਆ' ਹੇ ਮਨ! ਤੂ ਉੱਦਮ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ (ਫਿਕਰ) ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਜਦ ਤੇਰੇ (ਰਿਜਕ ਦੇ) {ਆਹਰ} ਉੱਦਮ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਆਪ) ਹੈ।

ਆਹਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਭੋਜਨ। ਯਥਾ–'ਜੀਆ ਕਾ ਆਹਾਰੁ ਜੀਅ ਖਾਣਾ'

ਅਹਿਰਖਵਾਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹਰ੍ਖ ਉਦਾਸ, ਨਾ ਖੁਸ਼। ਵਾਦ=ਬਚਨ।] ਨਾ

*ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਆਹਰ ਦਿਨ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਬਚਨ। ਈਰਖਾ ਮਤਸਰ ਦਾ ਵਾਕ, ਯਥਾ–'ਅਹਿਰਖਵਾਦੁ ਨ ਕੀਜੈ ਰੇ ਮਨ' ਹੇ ਮਨ ! ਈਰਖਾ ਦਾ ਬਚਨ ਨਾ ਕਰ, ਭਾਵ ਈਰਖਾ ਰਹਤ ਹੋ।

ਅਹਰਣ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜਿਸ ਪਰ ਲੋਹਾ ਘੜਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਅਹਰਣ ਜਿਉ ਸਿਰ ਦੇਇ' ਜਿਹਾ ਅਹਰਣ (ਵਦਾਨ) ਦੇ ਹੇਠ ਸਿਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਤਥਾ–'ਅਹਰਣਿ ਮਤਿ ਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ' ਬੁਧਿ ਨੂੰ ਅਹਰਣ ਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਬਨਾਵੇ।

ਅਹਰਾਵਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹ=ਹੰਕਾਰ +ਰਾਵਣ=ਰੁਆਉਣ ਵਾਲਾ। ਇਕ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ] ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਰਾਵਣ ਯਥਾ– 'ਰਾਮਚੰਦਿ ਮਾਰਿਓ ਅਹਿਰਾਵਣੁ' ਦੇਖੋ ਸੇਤ

ਅਹਲਾ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸੁੰਦਰ। ਦੁਲੱਭ ਯਥਾ–'ਅਹਲਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ'

ਅਹਲੈ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅ+ਹਲ= ਹੱਲਣਾ] ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਹਿੱਲਣ, ਪੱਕੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਯਥਾ–'ਘਰੁ ਬੰਧਹੁ ਸਚ ਧਰਮ ਕਾ ਗਡਿ ਥੰਮੁ ਅਹਲੈ' ਪੱਕੇ ਥੰਮ ਗੱਡ ਕੇ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ ਬਣਾਓ।

ਅਹਲਾਦ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅਨੰਦ। ਯਥਾ– 'ਮਨਿ ਹਰਿ ਕਉ ਅਹਲਾਦ'ਮਨ ਵਿਖੇ ਹਰੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ।

ਅਹਵਾਲ [ਸੰਃ। ਫ਼ਾਰਸੀ, ਹਾਲ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਦਸ਼ਾ, ਹਾਲ। ਯਥਾ–'ਮਮ ਈ ਚਿਨੀ ਅਹਵਾਲ' ਮੇਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ।

ਅਹਾੜ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਸ਼ਾਢ:] ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਮ। ਯਥਾ–'ਸਾਵਣ ਰਾਤਿ ਅਹਾੜ ਦਿਹੁ'

ਆਹਾੜਾ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੋ ਹਾੜਿਆ (ਮਿਣਿਆਂ) ਨਾ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ–'ਹੈ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਆਹਾੜਾ' ਮਿਣੇ ਜਾਣ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ, ਰੂਪ ਤੇ ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਅਥਵਾ ੨. ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਕੋਈ ਵਸਤੂ [ਆਹਾੜਾ] ਅਣਮਿਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਣ ਰਖਿਆ ਹੈ ਆਤਮਾ ਨੇ।

ਅਕ ਦੇਖੋ ਅਕਹੁ, ਅਕਤਿਡਾ,

ਅਕੈ [ਯੋਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਤੇ, ਅਰ, ਜਾਂ, ਯਥਾ–'ਜੇ ਕਿਸੈ ਕਿਹੁ ਦਿਸਿ ਆਵੈ ਤਾ ਕੋਈ ਕਿਹੁ ਮੰਗਿ ਲਏ ਅਕੈ ਕੋਈ ਕਿਹੁ ਦਿਵਾਏ ਏਹੁ ਹਰਿ ਧਨੁ ਜੋਰਿ ਕੀਤੈ ਕਿਸੈ ਨਾਲਿ ਨ ਜਾਇ ਵੰਡਾਇਆ' ਭਾਵ ਹਰਿ ਧਨ ਅਦਿਸ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਜੇ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੁਛ ਮੰਗੇ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦਿਵਾਏ, ਇਹ ਹਰਿ ਧਨ ਜੋਰ ਕੀਤਿਆਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਵੰਡਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਾਵ ਇਹ ਟਹਲ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਜੋਰੀ ਖੋਹਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਕ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰਬੀ] ਅੱਕ। ਯਥਾ–'ਆਕ ਨੀਂਬ ਕੋ ਤੂੰਬਰ'।

ਆਕੀ [ਗੁਃ। ਅਰਬੀ, ਆ਼ਕ਼ੀ] ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ, ਯਥਾ–'ਦਿਲਿ ਖੋਟੈ ਆਕੀ ਫਿਰਨਿ'

ਅੰਕ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਅੰਗ ੨. ਪਿਆਰਾ ੩. ਸਰੂਪ। ਯਥਾ–'ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਿਅ ਅੰਕਿ ਅੰਕ ਮਿਲਾਈ' {ਅੰਕ} ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣੇ {ਅੰਕ} ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਈ ਤਦ ਸਾਰੀ ਮਨਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਤਥਾ–'ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭੈ ਭੰਨਿ ਨ

ਘੜਿਓ ਰਹੈ ਅੰਕਿ ਸਮਾਇ' ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਭਉ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭੰਨ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਘੜਿਆ, ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਰਹ ਗਏ। ਤਥਾ—'ਅੰਕ ਸਹੇਲੜੀਆ' ਪਿਆਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਜਾਂ ਸਰੂਪ ਦੀਆਂ ਸਖੀਆਂ।

ਆਕੀਆਂ [ਗੁਃ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਕੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਤਲਬਾਂ ਪਉਸਨਿ ਆਕੀਆਂ'।

ਅਕੂਅਣਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਅ+ਕੂੰਣਾ=ਬੋਲਨਾ] ਨਾ ਬੋਲਣਾ, ਰੁੱਸ ਰਹਣਾ। ਯਥਾ—'ਤੈ ਸਹ ਨਾਲਿ ਅਕੂਅਣਾ' ਤੈ ਪਤੀ ਨਾਲ ਨਾ ਬੋਲਣਾ, ਭਾਵ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਰੱਖਣਾ।

ਅਕਾਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਕਾਸ਼] ਅਸਮਾਨ, ਸੁਰਗ, ਯਥਾ—'ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਅਕਾਸ ਤੇ ਟਾਰਉ'।

ਆਕਾਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਕਾਸ਼ = ੧. ਪੰਜਵਾਂ ਤਤ। ੨.ਅਸਮਾਨ ਅਰਥਾਤ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ। ੩. ਪੁਲਾੜ, ਵਿਥ]
੧. ਅਸਮਾਨ। ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਲੀ ਰੁਖ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ। ਦੇਖੋ ਗਗਨ

ਆਕਾਸੀ [ਸੰਬੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਕਾਸ਼] ਅਕਾਸ਼ ਭਾਵ ਸੁਰਗ ਦੇ (ਪਦਾਰਥ) ਯਥਾ—'ਆਕਾਸੀ ਪਾਤਾਲੀ ਸਖਨੀ' (ਸਤਗੁਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾਂ) ਸੁਰਗ ਤੇ ਪਤਾਲ ਦੇ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬੁੱਧੀ) ਖਾਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਸਨਾਲੂ ਹੈ।

ਅੰਕੁਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਕੁਸ਼] ਹਾਥੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਕੁੰਡਾ, ਯਥਾ—'ਹਸਤੀ ਸਿਰਿ ਜਿਉ ਅੰਕਸੁ ਹੈ'

ਅਕਹ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ਕਹ] ਜੋ ਕਹਿਆ ਨ ਜਾਵੇ, ਜਿਸਦੀ ਉਪਮਾਂ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਅਕਹੁ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅੱਕ=ਇਕ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਬੂਟਾ ਹੈ] ਅੱਕ ਥੋਂ। ਯਥਾ—'ਅਕਹੁ ਪਰਮਲ ਭਏ' ਭਾਵ ਅੱਕ ਵਤ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੀ ਚੰਦਨ ਵਤ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਗਏ।

ਅਕਹੀਓ [ਗੁਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅ + ਕਹਨ] ਅਕਹ, ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਯਥਾ—'ਰਿਦੈ ਬਸੈ ਅਕਹੀਓ'

ਅਕਤਿਡਾ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਕ ਦੇ ਬੂਟੇ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ ਮੱਕੜੀ, ਯਥਾ—'ਅਕ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰੇ ਅਕਤਿਡਾ'

ਅਕਾਥ* [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਕਾਰਥ, ਵਿਅਰਥ, ਯਥਾ—'ਅਵਰ ਸਿਆਣਪ ਸਗਲ ਅਕਾਥ'

ਅਕਾਥਾ* [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਅਕਾਰਥ ਭਾਵ ਬਿਅਰਥ।

ਅਕਥਕਹੇ† [ਕਥਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਕਥਨੀ (ਨਾ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਕਹੇ।

ਅਕਥ ਕਥਾ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਰਹਤ (ਅਗੋਚਰ) ਦੀ ਕਥਾ, ਯਥਾ—'ਅਕਥ ਕਥਾ ਲੇ ਰਹਹੁ ਨਿਰਾਲਾ'

ਅਕਥ ਕਥ ਕਾਥੰ† [ਕਥਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਕਥਾ ਕਥਨ ਕਰਨ ਨਾਲ {ਅਕਥ} ਅਕਹ ਹੈ, ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।

ਅਕਥ ਘਰੰ† [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜਿਸ ਘਰ

* ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਕਾਰਯਾਰਥ। † ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਕਥ (ਅ+ਕਥ) ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਦਾ ਵਰਣਨ ਨ ਹੋ ਸਕੇ।

ਅਕਾਮ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਕਾਮਨਾ ਰਹਤ (ਨਿਸਕਾਮ)

ਅਕਜਬ* [ਗੁਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ] ਅਕਾਰਥ।
ਦੇਖੋ ਅਕਾਥ

ਅਕਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਕਾਰ] ਪਸੂ ਅਰ ਮਨੁੱਖਾਦਿ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ, ਸੂਰਤਾਂ, ਸਰੂਪ, ਵਜੂਦ। ਯਥਾ–'ਜਬ ਅਕਾਰੁ ਇਹੁ ਕਛੁ ਨ ਦ੍ਰਿਸਟੇਤਾ'

ਅਕੋਰ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਹਿੰਦੀ ਅੰਕੋਰ=੧. ਛਾਤੀ ੨. ਭੇਟ, ਨਜ਼ਰ] ਨਜਰ, ਭੇਟਾ। ਯਥਾ–'ਦੀਜੈ ਪ੍ਰਾਨ ਅਕੋਰ' ਪ੍ਰਾਨ ਹੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦੇਣੇ।

ਆਕਾਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੂਰਤਾਂ, ਵਜੂਦ, ਦੇਹਾਂ। ਯਥਾ–'ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ'

ਅੰਕੁਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅੰਗੂਰ, ਯਥਾ–'ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ' ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਜਦ ਪੁੰਗਰਿਆ, ਤਦੋਂ ਰਸਕ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਫੇਰ ਬੈਰਾਗੀ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਖ {ਭੇਟਿਓ} ਮਿਲ ਪਿਆ।

ਆਕਾਰਾ ਆਕਾਰ [ਸਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਕਾਰ] ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਤਾਂ, ਯਥਾ–'ਜਲਿ ਥਲਿ ਜੀਆ ਪੁਰੀਆ ਲੋਆ ਆਕਾਰਾ ਆਕਾਰ' ਪੁਰੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਜਲ ਥਲ (ਹੈਗੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ) ਜੀਵ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਆਕਾਰ ਪਾਇਆ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਰਬ ਬਯਾਪੀ ਹੈ।
੨. ਬਹੁਤ ਸੂਰਤਾਂ, ਸੂਰਤਾਂ ਤੇ ਸੂਰਤਾਂ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ–ਜਲ ਥਲ ਪੁਰੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵ ਆਦਿਕ ਬਹੁਤ ਸੂਰਤਾਂ ਰਚੀਆਂ।

ਆਕਰਖੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਕ੍ਰਿਸ਼੍=ਖਿੱਚਣਾ] ਖਿੱਚਣਾ, ਧੂਹਣਾ । ਯਥਾ–'ਜਹਾ ਤ੍ਰਿਖਾ ਮਨ ਤੁਝੁ ਆਕਰਖੈ' ਜਿਥੇ ਤ੍ਰੇਹ ਤੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿਚੇਗੀ, ਅਥਵਾ ਜਿਥੇ ਤ੍ਰੇਹ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਮਨ! ਖਿਚੇਗੀ, ਭਾਵ ਦੁਖੁ ਦੇਵੇਗੀ।

ਅਕਰਖਤੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਖ=ਖਿੱਚਣਾ] ਖਿੱਚ ਲੀਤੇ । ਯਥਾ–'ਹੋਵੰਤਿ ਆਗਿਆ ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖੁਹ ਨਾਨਕ ਕੀਟੀ ਸਾਸ ਅਕਰਖਤੇ' {ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖਹ} ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਆਗਿਜ਼ਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ (ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰੀਛਤ ਰਾਜਾ ਦੇ) ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ (ਤੱਛਕ ਸਰਪ ਨੇ) ਕੀਟੀ (ਬਣ ਕੇ) ਖਿੱਚ ਲੀਤਾ।

ਅਕਰਣੰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਕਰ] ਨ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਕੰਮ, ਯਥਾ–'ਅਕਰਣੰ ਕਰੋਤਿ'

ਅਕਾਰਣ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਕਾਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਨਿਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਬਿਨਾਂ ਸਬੱਬ।

ਅਕਿਰਤਘਣ† / **ਅਕ੍ਰਿਤ ਘਣ** [ਸੰ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਕ੍ਰਿਤਘ੍ਨ] ਜੋ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣੇ।

ਅਕਾਰਥ / **ਅਕਾਰਥਾ** [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਕਾਰਯ੍ਯ ਗ੍ਰਥ] ਬਿਅਰਥ, ਨਿਕੰਮਾਂ, ਐਵੇਂ । ਯਥਾ 'ਜਨਮ ਅਕਾਰਥ ਜਾਤ'

ਅਕਰਮਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਕਰਮ੍ਨ੍=ਅਕਰਮਾ] ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਰਹਤ, ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ। ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ, ਯਥਾ–'ਹਮ ਪਾਥਰ ਹੀਨ ਅਕਰਮਾ' ਅਸੀਂ ਪਾਪਾਂ ਕਰ ਕੇ {ਪਾਥਰ} ਭਾਰੇ ਹਾਂ (ਦੈਵੀ ਸੰਪਤਾ ਤੋਂ) ਹੀਨ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ {ਅਕਰਮਾ} ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹਾਂ।

*ਦੇਖੋ ਫੁਟ ਨੋਟ ਸਫਾ ੧੬।

†ਦੇਖੋ ਪਹਿਲਾ ਸਫਾ ਐੜੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ।

ਅਕ੍ਰੂਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਜਾਗੈ ਸੁਕਦੇਉ ਅਰੁ ਅਕਰੂਰੁ'

ਅਕਲੀ [ਤ੍ਰਿਤੀਆ। ਅਰਬੀ, ਅ਼ਕ਼ਲ] ਅਕਲ ਨਾਲ, ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ। ਯਥਾ—'ਅਕਲੀ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵੀਐ''

ਅਕਾਲ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਕਾਲ ਥੋਂ ਰਹਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ। ਯਥਾ—'ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ' ੨. ਜਨਮ। ਯਥਾ—'ਕਾਲੁ ਅਕਾਲੁ ਖਸਮ ਕਾ ਕੀਨਾ' ਮਰਨ ਤੇ ਜਨਮ ਖਸਮ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਯਾ ਹੈ।

ਅਕੁਲ, ਆਕੁਲ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅ+ਕੁਲ] ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕੁਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਈਸ਼੍ਵਰ। ਯਥਾ—'ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ਏਕ ਭਾਇ।' ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਦਾ ਇਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ। 'ਕਉਣੁ ਕਹੈ ਕਿਨਿ ਬੂਝੀਐ ਰਮਈਆ ਆਕੁਲੁ ਰੀ ਬਾਈ' ਕੌਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਪੁਛੀਏ ਹੇ {ਬਾਈ} ਸਖੀ ਰਮਈਆ ਆਕੁਲ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਕੁਲ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ।
੨. ਸਮੂਹ ਰੂਪ [ਆ=ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ+ਕੁਲ = ਸਮੂਹ ਰੂਪ]
੩. ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ [ਆ=ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ+ਕਲ=ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ] ਯਥਾ 'ਹਉ ਆਕਲ ਬਿਕਲ ਭਈ ਗੁਰ ਦੇਖੇ ਹਉ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋਇ ਗਈਆ' ਮੈ {ਆਕਲ} ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ (ਐਸੀ) ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਈ ਕਿ {ਲੋਟ ਪੋਟ} ਬਿਸੁੱਧ ਹੋ ਗਈ।

ਦੇਖੋ ਆਕਲ ਬਿਕਲ

ਅਕਲ ਸਰ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਅਰਬੀ ਅ਼ਕ਼ਲ] ੧. ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅਕਲ ਦੀ ਸਾਰ ਯਾ ਥਹੁ ਕਰਦੇ ਹਨ।
੨. ਪੰਡਤ ਜਨ ਅਕਲ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
੩. ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਐਉਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 'ਅ਼ਕ਼ਲ ਸ਼ਊਰ' ਅਰਬੀ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਕਲ ਪਦ ਦੇ ਨਾਲ'ਅ਼ਕ਼ਲ ਸ਼ਊਰ' ਕਠਾ ਵਰਤੀਂਦਾ 'ਅਕਲ ਸਰ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਹੋ ਗਿਆ। (ਕਾਈ ਸੁਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ) ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਛ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਅਕਲ ਨਾਮ ਹੈ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਤੇ ਸ਼ਊਰ ਨਾਮ ਹੈ ਤਮੀਜ਼ ਦਾ, ਬਿਬੇਕ ਦਾ। ਯਥਾ—'ਇਕਨਾ ਸਿਧਿ ਨ ਬੁਧਿ ਨ ਅਕਲਿ ਸਰ' ਸਿੱਧੀ ਉਹ ਸਮਝ ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਣ ਕਾਰਜ ਵਿਚਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਅੰਦਰੋਂ ਗਜਾਨ ਦੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਅੱਪੜਦੀ ਹੈ, ਅਕਲ ਹੈ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਸਰ ਯਾ ਸ਼ਊਰ ਹੈ ਵਿਵੇਕ।

ਅਕਲ ਕਲਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਕਲ = ਗਿਣਤੀ। ਅਕਲ = ਗਿਣਤੀ ਥੋਂ ਰਹਤ, ਕਲਾ = ਸ਼ਕਤੀ]
੧. ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ। ਯਥਾ—'ਅਕਲ ਕਲਾ ਸਚੁ ਸਾਚਿ ਟਿਕਾਵੈ' ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਸਚ ਹੈ ਉਸ ਵਿਖੇ {ਸਚ} ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਵੇ।
੨. ਕਲਪਨਾ ਥੋਂ ਰਹਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸਰ। ਯਥਾ—'ਅਕਲ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿਆ' {ਅਕਲ} ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਤ ਜੋ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਪਣੀ (ਕਲਾ) ਸ਼ਕਤੀ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੩. ਬੇ ਗਿਣਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਅਕਲ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਆ' ਬੇ ਗਿਣਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਕਲਾ ੬੪ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਮਲ ਤੇ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੪. ਕਲਾ ਭਾਵ ਕਰਨ ਹਾਰ ਤੋਂ ਹੈ, ਅਕਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਫ਼ੁੈ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅਕਲ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਆ' {ਕਲਾ} ਕਰਨ ਹਾਰ ਹੋ ਕੇ {ਅਕਲ} ਫੇਰ ਅਫ਼ੁੈ ਹੈ।

੫. ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਲਾ ਰਹਤ ਕਲਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਕਲ ਗਤਿ [ਗੁ਼। ਬਹੁ ਬ੍ਰੀ਼ਸ਼।ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਕਲ੍ ਧਾਤੂ ਅਰਥਾਤ ਗਿਣਤੀ]
੧. ਬੇਅੰਤ ਗਿਆਨ
੨. [ਅਕਲ=ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਤ] ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪ ਗਿਆਨ।

ਅਕੁਲੀਣ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅ+ ਕੁਲੀਨ] ਜੋ ਕੁਲ ਵਾਲਾ ਨ ਹੋਵੇ। ਕੁਲ ਰਹਤ ਯਾ ਨੀਵੀਂ ਕੁਲ ਵਾਲਾ।

ਆਕਲ ਬਿਕਲ [ਗੁ਼। ਅ਼ਰਬੀ ਅ਼ਕ਼ਲ। ਬੇਅ਼ਕ਼ਲ] ਅਕਲ ਤੋਂ ਬੇਅਕਲ।
ਦੇਖੋ ਆਕਲ

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ [ਗੁ਼। ਕ਼। ਧਾ਼ ਸ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਸ੍ਰੂਪ। ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਤ ਸ੍ਰੂਪ। ਇਕ ਰਸ ਸ੍ਰੂਪ ਹੈ।

ਅਕਲ ਲਤੀਫ [ਗੁ਼। ਅ਼ਰਬੀ। ਅ਼ਕ਼ਲ ਲਤ਼ੀਫ਼] ਨਿਰਮਲ ਯਾ ਸੂਖਮ ਬੁਧਿ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਜੇ ਤੂੰ ਅਕਲਿ ਲਤੀਫੁ' ਜੇ ਤੂੰ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤਾਂ।

ਅਖ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਕ੍ਸ਼ੰ, ਵੇਖਣ ਦਾ ਗਜਾਨ ਇੰਦ੍ਰੇ] ਨੈਣ, ਦੀਦੇ, ਅੱਖਾਂ।

ਅਖੀ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅੱਕ੍ਸ਼ੰ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਅੱਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਨੇਤ੍ਰ, ਨੈਣ, ਅੱਖਾ।

ਆਖ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕਹਕੇ, ਬੋਲ ਕੇ, ਯਥਾ–'ਆਖਿ ਆਖਿ ਮਨੁ ਵਾਵਣਾ'

ਅਖੀਆਂ [ਸੰ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅੱਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ, ਦੇਖੋ ਅੱਖ] ਨੇਤ੍ਰ, ਨੈਣ।

ਆਖ ਆਖ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕਹ ਕਹ ਕੇ। ਯਥਾ–'ਆਖਿ ਆਖਿ ਮਨੁ ਵਾਵਣਾ ਜਿਉ ਜਿਉ ਜਾਪੈ ਵਾਇ' ਕਹਿ ਕਹਿਕੇ ਮਨ ਨੂੰ {ਵਾਵਣਾ} ਈਸ਼੍ਰਰ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਾਵੇ, ਜਿਉ ਜਿਉ ਇਹ {ਵਾਇ} ਉਚਾਰ ਸਕੇ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਵੇਹਲਾ ਨਾ ਰਹਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਅਥਵਾ ੨. ਆਖ ਆਖ ਕੇ ਈਸ਼੍ਰਰ ਦਾ ਨਾਮ, ਮਨ ਨੂੰ {ਵਾਵਣਾ} ਨਿੱਕਾ ਕਰੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਉਚਾਰ ਸਕੇ।

ਅਖਇਓ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਖਜ = ਨਾਸ] ਅਖੈ = ਜੋ ਨਾਸ ਨ ਹੋਵੇ, ਯਥਾ–'ਅਟਲ ਅਖਇਓ ਦੇਵਾ' ਆਤਮਾ ਅਟਲ ਤੇ ਅਬਨਾਸੀ ਹੈ।

ਆਖਹਿ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ–'ਕੇਤੇ ਆਖਹਿ ਆਖਣਿ ਪਾਹਿ' ਕਿਤਨੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਸ ਨੂੰ) ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਕਹਣ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਖੁਟ / **ਅਖੂਟ*** [ਗੁ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਖੁਟਣਾ=ਮੁਕਣਾ] ਨ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਯਥਾ–'ਲਾਲ ਪਦਾਰਥ ਸਾਚੁ ਅਖੂਟ'

ਅਖੁਟੀ* [ਸੰ਼। ਹਿੰਦੀ, ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਨਿਖੁਟੇ ਬੀ ਹੈ] ਵਜਰਥ। ਨਿਖੁਟੇ ਯਥਾ–'ਹਿੰਦੂ ਮੂਲੇ ਭੂਲੇ ਅਖੁਟੀ ਜਾਂਹੀ' ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਵਜਰਥ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਾ ਹਿੰਦੂ (ਮੂਲ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਭੁੱਲਕੇ (ਅਖੁਟੀ) ਖੋਟੇ ਰਸਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ (ਨਿਖੁਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

*ਅਖੂਟ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਹੈ–ਅ+ਖੁਟ = ਨਾ ਖੁੱਟਣੇ ਵਾਲਾ; ਅਖੁੱਟੀ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਹੈ-ਆ+ਖੁੱਟ = ਮੂਲੋਂ ਮੁਕ ਜਾਣ ਵਾਲਾ।

ਅਖੰਡ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਖੰਡ=ਹਿੱਸਾ, ਵਿਥ] ਬਿਨਾਂ ਵਿੱਥ ਤੋਂ, ਇਕ ਰਸ।

ਅਖੰਡ ਸੁਰਹੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਖੰਡ, ਸੁਰਭਿ=ਲਪਟ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ] ਸਜਾਤੀ ਪ੍ਰਤਜਯ ਬ੍ਰਿਤਿ, ਇਕਰਸ ਬ੍ਰਿਤਿ ਦਾ ਜੁੜਨਾਂ, ਤੇਲ-ਧਾਰਾਵਤ ਅਛਿੰਨ ਬ੍ਰਿਤਿ। ਯਥਾ—ਅਹਿਨਿਸਿ ਅਖੰਡ ਸੁਰਹੀ ਜਾਇ' ਦਿਨ ਰਾਤ (ਸੰਤਾਂ ਦੀ) ਅਸੰਪ੍ਰਗਜਾਤ* ਸਮਾਧਿ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਦੇਖੋ ਸੁਰਹੀ

ਆਖਣ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕਹਣ, ਪ੍ਰਸੰਗ, ਜੋ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ—'ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣ ਆਖਣਾ ਜੇ ਭਾਵੈ ਕਰੇ ਤਮਾਇ' ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ) ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਨਾ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਦ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਦ ਕੋਈ ਵਕਤਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸੁਣੇ ਤੇ ਜਦ ਸ੍ਰੋਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਆਪ ਵਕਤਾ ਹੋਕੇ ਕਥਨ ਕਰੇ।

ਅਖੀ ਪਰਣੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਭਾਰ।

ਅਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਸਾਈਆ

ਦੇਖੋ ਕਸਾਈਆਂ।

ਆਖੀ ਫੋਰ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੱਖ ਦਾ ਫੁਰਕਣਾਂ, ਯਥਾ—'ਉਧਰਸਿ ਆਖੀ ਫੋਰ' ਅੱਖ ਦੇ ਫੁਰਕਣ ਵਿੱਚ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਆਖ ਮਸੋਲਾ [ਕਥਃ ਵਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਆਖ; ਅਰਬੀ, ਮਸਅਲਾ] ਕਿਹਾ ਹੈ {ਮਸਲਾ} ਵਾਕ ਯਾ ਪੁੱਛਿਆ ਸੁਆਲ।

ਦੇਖੋ ਮਸੋਲਾ

ਅਖੂਉ ਦੇਖੋ ਅਖੁਉ।

ਅਖਉ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਖਜ=ਨਾਸ] ਜਿਸਦਾ ਨਾਸ ਨ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ—'ਪੂਰਾ ਗੁਰੁ ਅਖੁਉ ਜਾਕਾ ਮੰਤ੍ਰ' ਗੁਰੂ ਆਪ ਪੂਰਣ ਹਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਬੀ ਅਨਾਸੀ ਹੈ।

ਅਖਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਕ ਜ਼ਰ=ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜੋ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਲਿਖਜਾ ਜਾਵੇ, ਵਰਨ ਮਾਲਾ ਦਾ ਹਰਫ਼।] ਹਰਫ, ਅੱਖਰ, ਭਾਵ

੧. ਉਪਦੇਸ਼, ਸ਼ਬਦ, ਯਥਾ—'ਅਖਰ ਨਾਨਕ ਅਖਿਓ ਆਪਿ' ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸਬਦ ਆਪ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਯਥਾ—ਅਖਰ ਮਹਿ ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੇ' ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਬਦ ਆਖਕੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਰਚੇ ਹਨ।

੨. ਨਾਮ ਰੂਪ, ਯਥਾ—'ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਅਖਰ ਹੈ ਜੇਤਾ' ਜੋ ਦ੍ਰਿਸਟਮਾਨ ਹੈ ਸਭ {ਅਖਰ} ਨਾਸ ਰੂਪ ਹੈ।

੩. ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ [ਅ=ਨਾ+ਖਜ=ਖਰਨਾ, ਜੋ ਨਾ ਖਰੇ] ਯਥਾ—'ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਅਖਰ ਹੈ ਜੇਤਾ' ਜੋ ਦ੍ਰਿਸਟਮਾਨ ਹੈ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਹੈ।

੪. ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ। ਯਥਾ—'ਅਖਰ ਬਿਰਖ ਬਾਗ ਭੁਇ ਚੋਖੀ ਸਿੰਚਿਤ ਭਾਉ ਕਰੇਹੀ' {ਭੁਇ ਚੋਖੀ} ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਿਰਖ ਲਾਕੇ ਇਸ ਬਾਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ (ਜਲ) ਨਾਲ ਸਿੰਜਦੇ ਹਨ।

ਅਖਾਰੇ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਸਃ ਅਕ ਜ਼ਵਾਟ] ਘੁਲਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਜਾਂ ਸੰਗੀਤ ਮਜਲਸ ਦਾ ਥਾਉਂ। ਭਾਵ ਸੰਤ ਸਭਾ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਰਹਣ ਦੀ ਜਗਾਹ।

*ਜਿਸ ਸਮਾਧੀ ਵਿੱਚ ਕੁਛ ਬਾਹਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨ ਰਹੇ।

੨. ਕੌਤਕ । ਯਥਾ—'ਤਹ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਅਨਹਤ ਆਖਾਰੇ' ।

ਆਖਰ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਫਾਰਸੀ ਆਖ਼ਰ] ਅੰਤ ਨੂੰ, ਓੜਕ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਆਖਿਰ ਬਿਅਫਤਮ ਕਸ ਨ ਦਾਰਦ' ਓੜਕ ਨੂੰ (ਜਦ) ਮੈਂ ਡਿੱਗਦਾ ਹਾਂ (ਉਸੇ ਵੇਲੇ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਭਾਵ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਆਖਾਰ [ਸੰਃ ਦੇਖੋ ਆਖਾਰੇ] ਕੌਤਕ। ਯਥਾ—'ਆਖਾਰ ਮੰਡਲੀ ਧਰਣਿ ਸਬਾਈ ਊਪਰਿ ਗਗਨੁ ਚੰਦੋਆ' ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਅਸਥਾਨ (ਕੀਤਾ ਹੈ) ਤੇ ਉਪਰ ਆਕਾਸ ਦਾ ਚੰਦੋਆ (ਤਾਣਿਆਂ) ਹੈ।

ਦੇਖੋ ਅਖਾੜਾ

ਅਖਾਰੇ ਦੇਖੋ ਅਖਾਰੇ

ਅਖਲ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਮੂਹ।

ਅਖਲੀ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਇਕ ਤਰਾਂ ਦੀ ਕੂੰਜ। ੨. ਸਾਰੀ। ਯਥਾ—'ਅਖਲੀ ਊਂਡੀ ਜਲੁ ਭਰ ਨਾਲਿ' ਅਖਲੀ ਨਾਮੇ ਕੂੰਜ ਅਪਣੀ ਚੁੰਝ ਦੀ ਨਾਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਲੈਕੇ ਉਡਦੀ ਹ, ਅਥਵਾ {ਅਖਲੀ} ਸਮੂਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਫੇਰ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਕਣ ਕਰਕੇ ਉਤਰਦੀ ਹੈ।

ਅਖਿਲੇਸ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਮੂਹ ਦਾ ਸੁਆਮੀ।

ਆਖ ਵਖਾਣੀ [ਕਥਃ ਵਾਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕਹਣੇ ਯੋਗ (ਵਾਰਤਾ) ਕਹੀ ਹੈ।

ਅਖਾੜਾ [ਸੰਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਃ ਅਕਸ਼ਵਾਟ] ਘੁਲਣ ਦੀ ਜਗਹ । ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ । ਯਥਾ—ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ ਸਭਿ ਰੰਗ ਮਾਣੇ ਰਚਨੁ ਕੀਨਾ ਇਕੁ ਅਖਾੜਾ' ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਰਚਕੇ ਹਰੀ ਕੌਤਕ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੨. ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ। ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਯਾ ਥਾਉਂ। ਤਮਾਸ਼ਾ ਘਰ।

ਆਖਾੜੇ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ ਅਖਾਰੇ] ਕੌਤਕ ਯਥਾ—'ਮਹਾਂ ਬਚਿਤ੍ਰ ਸੁੰਦਰ ਆਖਾੜੇ'

ਦੇਖੋ ਆਖਾੜਾ।

ਅੱਖੜੀਆ ਬਿਅੰਨ [ਕਥਃ ਵਾਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਅਖੜੀਆਂ ਆਖਦੇ ਹਨ] ਅੱਖਾਂ ਹੋਰ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ' ਉਹ ਅੱਖਾਂ {ਬਿਅੰਨ} ਹੋਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰਾ {ਪਿਰੀ} ਪਿਆਰਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਖੇੜ ਬ੍ਰਿਤਿ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਖੇਟ=ਸ਼ਿਕਾਰ] ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤਿ। ਭਾਵ ਤਮੋ ਗੁਣ ਬ੍ਰਿਤਿ, ਯਥਾ—'ਆਖੇੜ ਬਿਰਤਿ ਬਾਹਰਿ ਆਇਓ ਧਾਇ । ਅਹੇਰਾ ਪਾਇਓ ਘਰ ਕੈ ਗਾਂਇ' ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ (ਉਦਾਸ ਹੋਕੇ) ਦੌੜਕੇ ਆਇਆ (ਅੰਦਰ ਨੂੰ) (ਤਦ) ਸ਼ਿਕਾਰ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਪਿਆ। ਭਾਵ ਮਨ ਵੱਸ ਹੋ ਗਿਆ । ਤਥਾ—'ਆਖੇੜ ਬਿਰਤਿ ਰਾਜਨ ਕੀ ਲੀਲਾ'

ਅਗ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਸਃ, ਅਗ੍ਰਿ]ਅਗਨੀ। ਯਥਾ—'ਘਰਿ ਘਰਿ ਏਹਾ ਅਗਿ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗਜ] ਅਗਿਆਨੀ।

ਅਗੀ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੱਗ ਨੂੰ, ਯਥਾ—'ਅਗੀ ਪਾਲਾ ਕਿ ਕਰੇ'

ਅਗੈ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅੱਗਾ] ਆਗੈ, ਆਉਂਣ ਵਾਲਾ ਥਾਂ। ਭਾਵ ਪ੍ਲੋਕ ਵਿੱਚ । 'ਅਗੈ

ਗਇਆ ਜਾਣੀਐ'

ਅਗੋ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅਗਾ] ਪਹਲੋਂ ਯਥਾ—'ਅਗੋ ਦੇ ਜੇ ਚੇਤੀਐ ਤ ਕਾਇਤੁ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ'

ਆਗ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਗਯਾ]

੧. ਆਗਯਾ। ਯਥਾ—'ਅਬ ਮੈਂ ਸੁਖੁ ਪਾਇਓ ਗੁਰ ਆਗ੍ਹਿ' ਹੁਣ ਮੈਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਯਾ ਮੰਨ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਯਾ ਹੈ।

੨. [ਹਿੰਦੀ, ਆਗੇ] ਸਮੀਪ। ਯਥਾ—'ਅਬ ਮੈ ਸੁਖੁ ਪਾਇਓ ਗੁਰ ਆਗ੍ਹਿ' ਹੁਣ ਮੈਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮੀਪ ਆ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਯਾ ਹੈ।

੩. [ਸੰਸਃ ਅਗ੍ਨਿ] ਅਗਨੀ, ਯਥਾ—'ਆਗ ਲਗੈ ਤਿਹ ਧਉਲਹਰ'

ਆਗੂ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਰਣੀ] ਮੁਖੀਆ, ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਤਾ, ਯਥਾ—'ਅੰਧਾ ਆਗੂ ਜੇ ਥੀਐ ਕਿਉ ਪਾਧਰੁ ਜਾਣੈ'

ਆਗੇ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਅੱਗੇ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਯਥਾ—'ਆਗੇ ਕਉ ਕਿਛੁ ਤੁਲਹਾ ਬਾਂਧਹੁ'

ਅੰਗ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਕ] ਸਰੀਰ ਦੇ ਭਾਗ। ਅੰਗ। ਯਥਾ—'ਅਜੁ ਨ ਸੁਤੀ ਕੰਤ ਸਿਉ ਅੰਗੁ ਮੁੜੇ ਮੁੜਿ ਜਾਇ'

੨. ਪੱਖ, ਹਿਮੈਤ।

ਅੰਗੀ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਪੱਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਯਥਾ—'ਰਾਖਹੁ ਅੰਗੀ ਅੰਙਿ' [ਅੰਗੀ] ਹੇ ਪੱਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਪਨੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਰੱਖ।

ਆਗਿਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਗਯਾ*] ਹੁਕਮ, ਇਜਾਜ਼ਤ।

ਆਗਿਆਕਾਰੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਗਯਾਕਾਰਿਨ] ਤਾਬੇਦਾਰ 'ਤੁਮ ਤੇ ਹੋਇ ਸੁ ਆਗਿਆਕਾਰੀ' ਇਹ ਜੋ ਆਪ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਭ ਆਪਦਾ ਤਾਬੇਦਾਰ, ਭਾਵ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਪਦੀ ਤਾਬੇਦਾਰ ਹੈ।

ਅਗਿਆਨ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਯਾਨ] ਨਾ ਜਾਣਨਾ, ਅਵਿੱਦਯਾ। ਜਿਸਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਢੱਕ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਅੰਧਕਾਰ ਰੂਪ ਵਸਤੂ, ਯਥਾ—'ਅਗਿਆਨਿ ਲਾਇ ਸਵਾਲਿਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੈ ਲਾਇ ਜਗਾਵੈਗੋ' ਅਗ੍ਯਾਨ ਲਾਕੇ ਸੁਲਾ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਜਗਾਵੇਗਾ। ਤਥਾ—'ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ' ਜਦ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁੱਧ ਬੁਧ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਨੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇਂ ਵਾਲਾ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਅੰਜਨ ਦਿੱਤਾ ਤਦ ਨ ਜਾਨਣੇ ਵਾਲੇ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਗਿਆਨੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਯਨਿਨ੍] ਅਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਜਿਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨ ਹੋਵੇ।

ਅਗਿਆਨਥ [ਭਾਃ ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਗ੍ਯਾਨਤ੍ਵ] ਅਗ੍ਯਾਨਪਨ, ਭੁੱਲ।

ਅਗਾਸ }
ਆਗਾਸ } [ਸੰਃ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਕਾਸ।

ਅੰਗੁਸਟ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅੰਗੁਸ਼੍ਠ] ਅੰਗੂਠਾ। ਯਥਾ—'ਕੁਬਿਜਾ ਉਧਰੀ ਅੰਗੁਸਟ ਧਾਰ' (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ) ਅੰਗੂਠੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕੁਬਜਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਯਾ।

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਯ, ਜਜ ਤੇ ਞਵ ਦਾ ਮਿਸ਼੍ਰਤ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਯਾ ਹੈ:—ਗ੍ਯ ਕਿਉਂਕਿ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿਚ (ਜ/ਞ) ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੁਣ 'ਗ੍ਯ' ਹੀ ਰਹ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਗਹ [ਗੁਃ । ਹਿੰਦੀ] ਅਗਾਧ ਯਥਾ– 'ਰਸਨਾ ਅਗਹ ਅਗਹ ਗੁਣਰਾਤੀ' ਰਸਨਾ ਅਗਾਧ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਅਗਾਧ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

੨. [ਅ+ਗਹ] ਜੋ ਨ ਪਕੜਿਆ ਜਾਵੇ।

ਅਗਹੁ [ਗੁਃ । ਹਿੰਦੀ] ਜੋ ਫੜਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਯਥਾ–'ਅਗਹੁ ਗਹਿਓ ਨਾ ਜਾਇ' ਨਾ ਫੜਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦਾ।

ਅਗਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਅੱਗੋਂ] ਅਗਿਓਂ, ਸਾਮ੍ਹਣਿਓਂ। ਯਥਾ 'ਅਗਹੁ ਦੇਖੈ ਪਿਛਹੁ ਦੇਖੈ'।

ਅਗਹ ਗਹਣ [ਕਥਾਃ ਵਾ । ਹਿੰਦੀ] ਜੋ ਮਨ ਪਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ ਸੋ {ਗਹਣ} ਫੜ ਲੀਤਾ ਹੈ।

ਅਗਹੂਚਾ [ਗੁਃ । ਹਿੰਦੀ, ਅ+ਗਹ+ਊਚਾ] ਇੰਨਾ ਉੱਚਾ ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਪਤਾ ਨਾਂ ਲਗੇ ਅਥਾਹ, ਅਨੰਤ। ਯਥਾ 'ਬਹੁ ਬੇਅੰਤੁ ਅਤਿ ਬਡੋ ਗਾਹਰੋ ਥਾਹ ਨਹੀ ਅਗਹੂਚਾ' ਬਹੁਤ ਬਿਅੰਤ ਹੈ, ਡਾਢਾ ਵਡਾ ਹੈ, ਡੂੰਘਾ ਹੈ, ਅਥਾਹ ਹੈ, ਅਨੰਤ ਹੈ।

ਅਗਹੁਦੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਯਾ ਦੇ] ਪਹਲੇ ਹੀ। ਯਥਾ–'ਅਗਹੁ ਦੇ ਸਤ ਭਾਉ ਨ ਦਿਚੈ ਪਿਛਹੁ ਦਾ ਆਖਿਆ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵੈ' ਪਹਲੇ ਸਤਕਾਰ ਦਾ ਬਚਨ ਨ ਕਹੀਏ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦਾ।

ਅੰਗੀਕਾਰ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਵੀਕਾਰ, ਪ੍ਰਵਾਨ।

ਅਗੋਚਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅ+ ਗੋਚਰ] ਜੋ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਖਯ ਨ ਹੋਵੇ, ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਯਥਾ–'ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ'।

ਅਗਛਮੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ=ਨਾ+ਗਛਃ ਤੁਰਨਾ।] ਜੋ ਨਾ ਤੁਰੇ । ਸਥਿਰ ਵਸਤੂ, ਅਬਨਾਸ਼ੀ। ਯਥਾ–'ਸਰਬੈ ਜੋਇ ਅਗਛਮੀ' ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਅਬਨਾਸੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ।

ਆਗਾਜ* [ਗੁਃ । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ, ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਗਜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਛਿਪਿਆ ਨ ਰਹ ਸਕੇ] ਪ੍ਰਗਟ । ਯਥਾ–'ਜਿਹਵਾ ਧੁਨ ਆਗਾਜ' ਜੀਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਧੁਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਅਰਬੀ, ਆਗਾਜ਼] ਅਰੰਭ, ਮੁੱਢ।

ਆਗਾਜਾ* [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ ਆਗਾਜ] ਜੋ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਗਜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਯਥਾ 'ਹਉ ਬਿਸਮ ਭਈ ਦੇਖਿ ਗੁਣਾ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਆਗਾਜਾ ਰਾਮ' ਮੈਂ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਈ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਗਜਦੇ ਹੋਏ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ।

ਆਗਾਜੇ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ ਆਗਾਜ] ਪ੍ਰਗਟ, ਜ਼ਾਹਰ।

ਆਗੰਜਤਪਾਗਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਗੰਜ= ਨ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ + ਤਪਾਗਾ = ਤਪ ।]

੧. ਅਨਾਸੀ ਤਪ । ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਕਦੀ ਗਿਰ੍ਹਾ ਨ ਮਿਲੇ।

੨. {ਆਗੰਜਤ} ਜੋ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ {ਪਾਗਾ} ਪਾਯਾ।

੩. {ਆਗੰਜਤ} ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿੱਚ {ਪਾਗਾ} ਰਵਿਆਂ।

ਅਗਦ [ਸੰਃ । ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ਼ਕ਼ਦ] ਨਿਕਾਹ, ਵਿਆਹ, ਯਥਾ–'ਅਗਦ ਪੜੈ ਸੈਤਾਨ ਵੇ ਲਾਲੋ' (ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਵਿਖਤ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਲਾਲੋ ! ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੀ ਨਿਕਾਹ ਪੜ੍ਹੇਗਾ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਏਮਨਾਬਾਦ

*ਗਜਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਕਰਨਾ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ।

ਦੀ ਲੁੱਟ ਵਿਚ ਸੀਲਵਤੀਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਜ਼ੋਰੋ ਜ਼ੋਰੀ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਅੰਗਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਗਜ = ਪੁੱਤ੍ਰ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਜਜਾ ਅਕਸਰ 'ਦਦੇ' ਨਾਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਗਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।] ਪੁੱਤ੍ਰ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਨਾਵੀ ਪੁੱਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ।

੨. [ਅੰਗ+ਦ = ਦੇਣਾ, ਭਗਤੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ] ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ।

ਅਗਾਧ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗਾਧ = ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਹ ਨਾ ਲਭੇ, ਅੱਤ ਡੂੰਘਾ] ਜਿਸ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਦਾ ਅੰਤ ਨ ਆ ਸਕੇ। ਯਥਾ— 'ਅਗਮ ਅਗਾਧ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੋਇ'

ਅਗਾਧਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗਾਧ] ਅਤਯੰਤ ਡੂੰਘਾ, ਬੇਥਾਹ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧਾ'

ਅਗਾਧ ਬੋਧ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਮਝ ਤੋਂ ਡੂੰਘਾ, ਯਥਾ—'ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਕਿਛੁ ਮਿਤ ਨਹੀਂ ਜਾਨਉ' ਸਮਝ ਤੋਂ ਅਤਯੰਤ ਗਹਰਾ (ਬਿਅੰਤ) ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਹ ਮੈਂ ਕਿਛ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ।

ਅਗਨਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਨਿ] ਅੱਗ।

ਅੰਗਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਙ੍ਗਨ] ੧. ਵੇਹੜਾ। ੨. ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਪੱਲਾ।

ਆਂਗਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਙ੍ਗਨ] ਘਰ ਦਾ ਵੇਹੜਾ, ਸਰਨ। ਯਥਾ 'ਪਾਰਜਾਤ ਘਰ ਆਂਗਨ ਮੇਰੈ'

ਅਗਨਈ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਃ ਅਗ੍ਨਿ] (ਮਾਇਆ ਰੂਪ) ਅਗਨੀ। ਯਥਾ—'ਨਹ ਪੋਹੈ ਅਗਨਈ'

ਅਗਨਿ ਸੋਕ ਸਾਗਰ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੋਕ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ।

ਅਗਨ ਸਾਗਰ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅਗਨ ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਸੰਸਾਰ। ਯਥਾ 'ਅਗਨਿ ਸਾਗਰੁ ਜਪਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ' ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਥੋਂ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਪਾਰ ਹੋਵੇਂਗਾ।

ਅਗਨ ਤਲਾਉ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੱਗ ਦਾ ਤਲਾਉ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਯਥਾ— 'ਭੀਤਰਿ ਅਗਨਿ ਤਲਾਉ' ਅੰਦਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਗਨ ਪਰਾਹਨ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਨਿ। ਫਾਰਸੀ, ਪੈਰਾਹਨ= ਚੋਲਾ, ਕੱਪੜਾ] ਅਗਨੀ ਦਾ ਚੋਲਾ।

ਦੇਖੋ ਪਿਰਾਹਨ।

ਅਗਨ ਮਹਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਃ, ਅਗ੍ਨਿ। ਮਹਿ= ਵਿਚ, ਹਿੰਦੀ।] ਅੱਗ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਜਠਰ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ—'ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਆਹਾਰ ਪਹੁਚਾਵਏ' ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿਚ (ਬਾਲਕ ਨੂੰ) ਆਹਾਰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਗਨ ਮਰੈ [ਕਥਃ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਗ੍ਨਿ] (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ) ਅਗਨੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਅਗਨ ਮਰੈ ਗੁਣ ਮਾਂਹਿ' ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਗਨਾਰ [ਦ੍ਵੰਦ ਸਃ। ਸੰਸਃ। ਅਗ੍ਨਿ + ਫਾਰਸੀ ਨਾਰ] ਅੱਗ ਤੇ ਜਲ ੨. ਅਗਨਾਰ ਅੱਗ ਦਾ ਹੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਜ੍ਵਲਤ ਅੰਗਾਰੇ। ਨਾਰ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਨੂੰ ਕੰਹਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ 'ਜਲ ਪਾਣੀ ਪੀਓ'

ਆਗੇ ਪਾਛੇ [ਦ੍ਵੰਦ: ਸ: । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਭਾਵ ਲੋਕ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ।

ਅਗਮ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗਮਜ] ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਵਿਖਜ, ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਨ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ । ਯਥਾ–'ਅਲਹ ਅਗਮ ਖੁਦਾਈ ਬੰਦੇ'

੨. ਕਠਨ। ਜਿਥੇ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਅਗਾਮਿ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗਮਜ] ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰ ਜਿਸਦਾ ਪਤਾ ਨ ਲਗ ਸਕੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ । ਯਥਾ–'ਆਪੇ ਗਿਆਨ ਅਗਾਮਿ' ਆਪ ਹੀ ਅਗਮ ਵਸਤੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਹੈ।

ਅਗੀਮ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗਮਜ] ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰ ਨ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਮੂੜ ਮੁਗਧ ਕਿਛੁ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ਤੂੰ ਅਗੰਮੁ ਵਡ ਜਾਣਿਆ' ਅਸੀ ਮੂਰਖ ਤੇ ਮੁਗਧ (ਹਾਂ, ਆਪਦੀ) ਕੁਛ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਇਹ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਤੇ [ਅਗੰਮ] ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰ ਨ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਆਗਮ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਆਵਣਾ। ਯਥਾ–'ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਪ੍ਰਭ ਆਗਮੁ ਸੁਣਿਆ'।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਯਥਾ–'ਆਗਮ ਨਿਗਮ ਜੋਤਕ ਜਾਨੈ ਬਹੁ ਬਹੁ ਵਿਆਕਰਨਾ' ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਵੇਦ, ਜੋਤਸ਼ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਆਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਅੰਗਮ [ਗੁ: । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੰਗ ਮੇਰਾ ਕਰਨੇ ਹਾਰਾ। ਮੇਰਾ ਸਹਾਇਕ।

ਅਗਮ ਅਗਾਧ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰ ਨ ਜਾਣਨ ਯੋਗ, ਅਥਾਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ । ਯਥਾ–'ਅਗਮ ਅਗਾਧ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੋਇ'।

ਅਗਮਈ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗਮਜ।] ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰ ਜਿਸਦਾ ਪਤਾ ਨ ਲਗ ਸਕੇ। ਯਥਾ–'ਅਗਮ ਅਗਮ ਅਗਮਈ'।

ਅਗ੍ਰ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਰ] ਅਗੇ ਯਥਾ–'ਦਾੜ੍ਹਾ ਅਗ੍ਰੇ ਪ੍ਰਿਥਮਿ ਧਰਾਇਣ'

ਆਗਰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਰ ਚੰਗਾ]

੧. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਲੋਕ। ਤਤ ਵੇਤਾ ਲੋਕ । ਯਥਾ–'ਚਾਰਿ ਚਰਨ ਕਹਹਿ ਬਹੁ ਆਗਰ' ਤਤ ਵੇਤਾ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ (ਪਸ਼ੂ) ਆਖਦੇ ਹਨ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਰ=ਪਹਲਾ] ਅਗੇ ਪਹਲੇ। ਯਥਾ–'ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਸੁਧਾ ਪਰ ਪੂਰਨ ਸਬਦ ਤਰੰਗ ਪ੍ਰਗਟਿਤ ਦਿਨ ਆਗਰੁ' ਮਲ ਤੋਂ ਰਹਤ ਜੋ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਬਦ, ਅਨੰਦ ਦੇ ਲਹਰੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦਿਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ (ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ) ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚਨਾਉ' ਪੁਨਾ: 'ਵਡੜੈ ਝਾਲਿ ਝਲੁੰਭਲੈ ਨਾਵੜਾ ਲਈਐ ਕਿਸੁ'

ਅੰਗਾਰ [ਸੰ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਗਾਰ]

੧. ਅੰਗਿਆਰੇ, ਅੱਗ ਦੇ ਭਖਦੇ ਕੋਲੇ।

੨. ਭਾਵ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਗਾਰੇ। ਯਥਾ–'ਕਛੂਆ ਕਹੈ ਅੰਗਾਰ ਭਿਲੋਰਉ'

ਅੰਗਰੈ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅੰਗਰਾ ਇਕ ਰਿਖੀ ਦਾ ਨਾਉਂ (ਦੇਖੋ ਦੂਰਬਾ)

ਅੰਗੂਰੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਙ੍ਕੁਰ = ਨਵੀਂ ਸ਼ਾਖ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਗੂਰ] ਹਰੀ ਖੇਤੀ। ਯਥਾ–'ਚੋਰੀ ਮਿਰਗ ਅੰਗੂਰੀ ਖਾਇ' ਭਾਵ

ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਾਮਾਦਿ ਮਿਰਗ ਚੋਰੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੰਗਰਉ [ਸੰਃ । ਪੁਃ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਜੀ। ਯਥਾ—'ਫਿਰਣ ਸੀਹ ਅੰਗਰਉ' ਫੇਰੂ ਦਾ ਸੀ={ਸ਼ੀਂਹ} ਸ਼ੇਰ (ਪੁਤ੍ਰ) ਅੰਗਦ ਜੀ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਫਿਰਣ ਸੀਹ ਅੰਗਰਉ

ਅਗਰਕ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਰ=ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ 'ਕ' ਲੱਗਣ ਨਾਲ = ਮੁਖੀਏ] ਅਗ੍ਰਗਾਮੀ । ਮੁਸਾਹਿਬ ਲੋਕ। ਯਥਾ—'ਅਗਰਕ ਉਸਕੇ ਵਡੇ ਠਗਾਊ' ਉਸ ਦੇ ਮੁਸਾਹਿਬ ਵੱਡੇ ਠੱਗ ਹਨ, ਭਾਵ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿ ਜੋ ਜੀਵ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਧੋਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਗ੍ਰਣੀਵਹ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਰਣੀ = ਪਹਲੇ] ਸਭ ਦੇ ਆਗੂ । ਯਥਾ—'ਪਾਛੈ ਕਰੋਤ ਅਗ੍ਰਣੀਵਹ' ਪਿਛੇ ਸੀ, ਸਭ ਦੇ ਆਗੂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਗਲਾ [ਗੁਃ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਬਾਹਲਾ। ਫੇਰ। ਯਤ੍ਰਾ—'ਇਕਨਾ ਆਟਾ ਅਗਲਾ ਇਕਨਾ ਨਾਹੀ ਲੋਣ' ਕਈਆਂ ਪਾਸ {ਆਟਾ} ਅਮੀਰੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਤੇ ਕਈਆਂ ਕੋਲ {ਲੂਣ} ਭੀ ਨਹੀਂ (ਗ੍ਰੀਬੀ ਹੈ) ਭਾਵ ਨਾਮ ਰੂਪ ਆਟਾ ਕਈਆਂ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਹੈ ਇਕਨਾ ਪਾਸ ਲੂਣ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਥਾ—'ਵਿਣੁ ਵਖਰ ਦੁਖੁ ਅਗਲਾ' ਬਿਨਾ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਵਖਰ ਦੇ ਬਾਹਲਾ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਗਲੇ [ਗੁਃ । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਗਲਾ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ।

ਆਗਲ [ਗੁਃ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਬਹੁਤਾ। ਯਥਾ—'ਬਹੁਤੁ ਸਿਆਣਪ ਆਗਲ ਭਾਰਾ' ਵਡੀ {ਸਿਆਣਪ} ਚਤੁਰਾਈ ਕਰਨੇ ਤੇ ਦੁਖ ਬਹੁਤਾ {ਭਾਰਾ} ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਨਰਕ ਦਾ ਦੁੱਖ।

ਆਗਲੜਾ [ਗੁਃ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਬਹੁਤਾ। ਯਥਾ—'ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਮੰਨ ਆਗਲੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ' ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਹੈ। ੨. ਅਗ ਵਤ ਲੜਨਾ । ੩. ਅੱਗੇ। ਯਥਾ—'ਤਿਨ ਆਗਲੜੈ ਮੈ ਰਹਣੁ ਨ ਜਾਇ' ਭਾਵ ਜਮਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।

ਅਘ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪਾਪ । ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਅਘਨਾਸਨ ਜਗਦੀਸੁਰਹ'

ਅਘੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਘ=ਪਾਪ] ਪਾਪੀ।

ਆਘੂ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੱਗੇ । ਯਥਾ='ਆਘੂ ਆਘੇ ਸਲਵੇ' ਭਾਵ ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ (ਫਸੌਤੀਆਂ ਵਿੱਚ) ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ।

ਅਘਾਇ, **ਅਘਾਈ** [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਘ੍ਰਾਣ = ਨਕ ਤਕ ਰੱਜਣਾ, ਭਾਵ ਐਨਾਂ ਖਾਣਾ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੱਕ ਤਕ ਰੱਜ ਗਿਆ। [ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ, ਅਘਾਉਣਾ । ਹਿੰਦੀ, ਅਘਾਨਾ] ਤ੍ਰਿਪਤ, ਰੱਜੇ ਹੋਏ । ਪੂਰੇ ਰੱਜੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ—'ਤ੍ਰਿਪਤ ਰਹੈ ਅਘਾਇ'

ਅਘਖੰਡ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਯਥਾ—'ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਅਘਖੰਡ'

ਅਘੀਜਾਹੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ ਅਘਾਇ] ਅਤਿ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣਾ। ਬਹੁਤ ਰੱਜ ਜਾਣਾ । ਯਥਾ—'ਤ੍ਰਿਪਤ ਰਹੇ ਆਘੀ ਜਾਹੇ' ਭਾਵ ਮਨ ਤਨ ਧਨ ਕਰਕੇ ਰੱਜ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਅਘਨਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਘ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਪਾਪ, ਯਥਾ—ਬੋਇਓ ਬੀਜੁ ਅਹੰ ਮਮ ਅੰਕੁਰੁ ਬੀਤਤ ਅਉਧ ਕਰਤ ਅਘਨਾ' ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ (ਤੇ)

ਮਮਤਾ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਉਗਿਆ ਤੇ ਅਵਸਥਾ ਪਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤਦੀ ਹੈ।

ਅਘਨ / **ਅਘੰਨ** [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਘ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ] ਪਾਪ। ਯਥਾ—'ਅਘਨ ਦੇਖਤ ਗਤ' ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਘਾਨਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ ਅਘਾਇ।] ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣਾ, ਰਜਣਾ। ਯਥਾ 'ਬਹੁਤੁ ਦਰਬੁ ਕਰਿ ਮਨੁ ਨ ਅਘਾਨਾ'

ਅਘਨਾਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਘਨਾਸ਼ਨ] ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮੇਸੁਰ ਯਥਾ—'ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਘਨਾਸ'।

ਅਘਨਾਸਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਘਨਾਸ਼ਨ] ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਅਘਨਾਸਨ ਜਗਦੀਸੁਰਹ'

ਅਘੁਲੇ / **ਅਘੁਲੈ** [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਘੁਲਨਾ= ਰਲ ਮਿਲ ਜਾਣਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੰਡ ਘੁਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੋ ਖੰਡ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਫੇਰ ਕੱਢ ਲਈਏ ਤਾਂ ਏਹ ਆਘੁਲਨਾ ਹੈ, ਘੁਲਨ ਦੇ ਉਲਟ। ਤਿਉਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਘੁਲ ਮਿਲਕੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਤਦ ਰੂਪ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਓਹ ਅਘੁਲੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਭਾਵ ਨਿਖੜਕੇ ਅਸਲੀ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ] ਛੁਟੀਦਾ ਹੈ, ਬਚੀਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕੋ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਘੁਲੈ' ਕੋਈ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦ ਕਰਕੇ ਸਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਗਤ ਥੋਂ {ਅਘੁਲੈ} ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਘੁਲੀਏ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ ਅਘੁਲੈ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ] ਛੁਟਣਾ, ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ—'ਧੂੜ ਤਿਨਾ ਦੀ ਅਘੁਲੀਐ ਭਾਈ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇ' ਤਿਨਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਕਰਕੇ ਛੁਟੀਐ ਹੇ ਭਾਈ! ਸਤਸੰਗਤ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿੱਚ {ਮਿਲਾਇ} ਆਇਕੇ ਮਿਲ।

ਅਘਾਵੀ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਅਘਾਵਨ] ਤ੍ਰਿਪਤ, ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ।

ਅਘਾਵਣਿਆ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ ਅਘਾਵਨ] ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦ ਅਘਾਵਣਿਆ'

ਅਘਾਵਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਘ੍ਰਾਣ=ਨੱਕ ਤਕ ਰੱਜਣਾ ਦੇਖੋ ਅਘਾਇ] ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣਾ, ਰੱਜ ਜਾਣਾ। ਯਥਾ—'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨੋਹਰ ਇਹੈ ਅਘਾਵਨ ਪਾਨ ਕਉ' {ਮਨੋਹਰ} ਸੁੰਦਰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤ ਸਹਤ (ਜੋ) ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਹੀ {ਪਾਨ} ਪੀਕਰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਈਦਾ ਹੈ।

ਅਘੜ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ਘੜ] ਨਾ ਘੜਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਅਬਲ ਬਲ ਤੋੜਿਆ ਅਚਲ ਚਲ ਥਪਿਆ ਅਘੜ ਘੜਿਆ ਤਹ ਅਪਿਓ ਪੀਆ' (ਅਰਥ, ਤਿੰਨੇ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਮਨ ਪਰ ਘਟਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਬਲ ਵਿਖਿਆਂ ਦਾ ਤੋੜ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਬਲ ਕੀਤਾ ਅਰ ਚਲਣੋਂ ਥੰਮ ਕੇ ਅਚਲ ਕੀਤਾ ਅਰ ਘੜਨ ਥੋਂ ਅਘੜ ਨੂੰ ਘੜਿਆ ਤਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਾਨ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਅਨਭਉ ਹੋਇਆ।

ਅੰਙ {ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਙ੍ਕ।] ੧. ਅੰਗ, ੨. ਪੱਖ, ਯਥਾ:—'ਹਮ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਦੁਹਚਾਰੀਆ ਹਰਿ ਰਾਖਹੁ ਅੰਗੀ ਅੰਙੁ' ਹੇ ਹਰੀ! ਪਖ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ।

ਅੰਙੈ [ਸੰਪ੍ਰਦਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਃ ਅਃ] ਅੰਤੇ

ਅਃ ਬਿੰਦੀ ਤੇ ਬਿਸਰਗ ਵਾਲੇ ਐੜੇ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅਯੋ ਅੰਙੈ ਸਭੁ ਜਗੁ ਆਇਆ'। ਅ. ਇ. ਉ. ਅੰ. ਅਃ ਦੁਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਹੈ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਵਿੱਚ ਕਟਾਖਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਅਯੋ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਆਯਾ, ਤੇ ਅੰਙੈ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਰਥਾਤ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਆਯਾ ਭਾਵ ਉਤਪਤ ਹੋਯਾ। ਅਥਵਾ ੨. ਅ: ਇ: ਉ ਦੂਾਰੇ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ (ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਅੰਗ ਤੋਂ) ਆਯਾ ਹੈ।

ਆਙਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਙ੍ਗਨ] ਵੇਹੜਾ, ਭਾਵ ਹਿਰਦਾ ਰੂਪ ਵੇਹੜਾ। ਯਥਾ–'ਆਙਣ ਧੂੜ ਲੁਤੇ' ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਉਡ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅੰਙਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਙ੍ਗਨ] ਵੇਹੜਾ, ਭਾਵ ਰਿਦਾ। ਯਥਾ–'ਸਹੁ ਬੈਠਾ ਅੰਙਣ ਮਲਿ' ਭਾਵ–ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪੂਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਚ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਚਿ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਚ੍ਚਿ] ਸੇਕ, ਤਪਸ਼, ਅੱਗ। 'ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਉ ਜਮੁ ਜੋਹਿ ਨ ਸਾਕੈ ਰਤੀ ਅੰਚ ਦੂਖ ਨ ਲਾਈ।'

ਆਂਚਕਾਚ [ਸੰਃ। ਆਂਚ=ਦੇਖੋ ਅੰਚ। ਕਾਚ= ਕਚ] ਯਥਾ–'ਆਚ ਕਾਚ ਢਰਿ ਜਾਹੀ' ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਕਚ ਢਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਚਿਤ [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਜਿਸਦਾ ਚਿਤ ਠਿਕਾਨੇ ਨ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਅਚਿਤ ਅਚੇਤ ਨ ਜਾਨਹਿ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਗੁਰਿ ਕੀਏ ਸੁਚਿਤ ਚਿਤੇਨ'।

ਅਚਿੰਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਚਿੰਤਾ ਥੋਂ ਰਹਤ ਨਿਰਯਤਨ ਸੁਤੇ ਸਿਧ। ਯਥਾ–'ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਭੋਜਨ ਭਾਉ' ਭਾਵ ਅਚਿੰਤ ਹੋਣੇ ਤੇ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਭੋਜਨ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅਚਿੰਤ ਕੰਮ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਭ ਤਿਨਕੇ ਜਿਨ ਹਰਿਕਾ ਨਾਮੁ ਪਿਆਰਾ' ਅਰਥਾਤ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਹਰੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਅਚਿੰਤ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਵਿਚਿ ਪਾਥਰ ਕੀਟ ਪਖਾਣੀ ਹੇ' ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਥਰੀਲੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਿਕਰ ਦੇ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਚੁਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਚ੍ਯੁਤ=ਨਾ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲਾ।] ਜੋ ਨਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਰਸ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਯਥਾ–'ਹੇ ਅਚੁਤ ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ' ਯਥਾ–'ਅਚੁਤ ਤਨਹ' ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਭਾਵ ਸੰਤ ਜਨ।

ਅਚੇਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਚੇਤਨ] ੧. ਗਿਆਨ ਹੀਨ, ਜੜ੍ਹ। ਯਥਾ–'ਅਚੇਤ ਪਿੰਡੀ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧਾਰ' ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੇ ਬਾਝ ਇਹ ਜੜ ਦੇਹ ਅਗਜਾਨ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਹੈ। ੨. ਜੋ ਗਲ ਅਥਵਾ ਕੰਮ ਚਿਤ ਚੇਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਕੰਮ ਇਰਾਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ–'ਨਰ ਅਚੇਤ ਪਾਪ ਤੇ ਡਰ ਰੇ'।

ਅਚੇਤੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਚੇਤਨ] ਗਾਫਲ ਰਹਣ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਗਾਫਲ ਬੁਧੀ, ਯਥਾ–'ਦੂਜਾ ਪਹਰ ਭਇਆ ਜਗੁ ਅਚੇਤੀ ਰਾਮ' ਭਾਵ–ਜਵਾਨੀ ਆਈ ਹੈ, ਹੇ ਗਾਫਲ ਬੁਧੀ! ਸਮਝ ਕਰ।

ਅਚੰਭਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸੰਭਵ=ਕਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ। ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ, ਯਥਾ–'ਇਕ ਅਚੰਭਉ ਦੇਖਿਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ'।

ਅਚਾਰ
ਅਚਾਰਾ } [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਚਾਰ= ਨਿਯਤ ਵਰਤਾਉ] ਕੰਮ, ਕਾਜ ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਨਾਮ ਮਿਲੇ ਆਚਾਰ' ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਮਿਲੇ। ਤਥਾ—'ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਚਜੁ ਅਚਾਰੁ ਸਿਖੁ ਤੁਧੁ ਕਦੇ ਨ ਲਗੈ ਦੁਖੁ' ਸਤਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ {ਚਜ} ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕੰਮ ਸਿੱਖ (ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ ਆਦਿਕ) ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ (ਜਮਾਂ ਦਾ) ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਤਥਾ— 'ਸੰਤਨ ਕੀ ਹੋਇ ਦਾਸਰੀ ਏਹੁ ਅਚਾਰਾ ਸਿਖ ਰੀ'।

ਅਚਰੀਅਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਚਾਰ ਤੋਂ] ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਕਮਾਉਣਾ, ਵਿਚਰਨਾ, ਵਰਤਾਓ ਕਰਨਾਂ। ਯਥਾ—'ਕਹੀਯਤ ਆਨ ਅਚਰੀਅਤ ਅਨ ਕਛੁ ਸਮਝ ਨ ਪਰੈ ਅਪਰ ਮਾਇਆ' ਕਹੰਦਾ ਕੁਝ ਹੈ ਕਮਾਂਵਦਾ ਕੁਝ ਹੈ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ (ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ) ਮਾਇਆ ਬੇਅੰਤ ਹੈ।

ਅਚਰ ਚਰੈ [ਵਃ ਵਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਚਰਨਾ= ਖਾਣਾ] ਨਾ ਚਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚਰੇ। ਬਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਵੇ। ਭਾਵ ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਦੋਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਜਿਤਨੇ ਕਠਨ ਹਨ, ਜਿੱਤ ਲਵੇ। ਯਥਾ—'ਅਚਰੁ ਚਰੈ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ ਪਾਏ ਪੁਰਖੈ ਪੁਰਖੁ ਮਿਲਾਇ'

ਅਚਰਜ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਸ੍ਰਰਜ] ਅਨੋਖਾ। ਯਥਾ—'ਅਚਰਜ ਏਕੁ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਪੰਡੀਆ'

ਅਚਰਣੰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਚਰਣੰ = ਧਾਰਮਕ ਬਿਵਸਥਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਕੀਤੇ ਕਰਮ] ਕਰਤਬ, ਕਰਤੂਤ। ਯਥਾ—'ਜਦ ਬਿਧਿ ਆਚਰਣੰ' ਜੋ {ਬਿਧੀ} ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਤੱਬ ਹੈ।

ਅਚਲ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਰਸ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ। ੨. ਪਰਬਤ, ਪਹਾੜ।

ਅੰਚਲ
ਅੰਚਲਾ } [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਞ੍ਚਲ] ਪੱਲਾ। ਯਥਾ—'ਅੰਚਲਿ ਲਾਇ ਸਭ ਸਿਸਟਿ ਤਰਾਈ' ਤਥਾ— ਅੰਚਲੁ ਗਹਿਆ ਸਾਧ ਕਾ' ਤਥਾ—'ਸੁਪਨੈ ਊਭੀ ਭਈ ਗਹਿਓ ਕੀ ਨ ਅੰਚਲਾ' ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਉਚੀ ਹੋਈ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੀਕ ਅੱਪੜੀ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ) ਪੱਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਫੜ ਲਿਆ।

ਆਛੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਤਿ = ਹੈ]
੧ ਸਥਿਤ ਰਹਿਣਾ। ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ—'ਸਾਮ ਕਹੈ ਸੇਤੰਬਰੁ ਸੁਆਮੀ ਸਚਿ ਮਹਿ ਆਛੈ ਸਚਿ ਰਹੈ' ਸਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ {ਸੇਤੰਬਰ ਸੁਆਮੀ} ਹੰਸਾਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਸੱਚ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੨. ਚਾਹੁਨਾ, ਇੱਛਜਾ ਕਰਨੀ। ਯਥਾ—'ਦਰਸਨ ਨਾਮ ਕਉ ਮਨੁ ਆਛੈ' ਦਰਸਨ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਛਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਤਿ = ਹੈ] ਹੁੰਦਿਆਂ। ਯਥਾ—'ਅਛਤ ਰਾਜ ਬਿਛੁਰਤ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸੋ ਗਤਿ ਭਈ ਹਮਾਰੀ' ਰਾਜ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ) ਵਿਛੜ ਕੇ ਦੁਖ ਪਾਇਆ ਉਹ ਗਤ ਸਾਡੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਛਿਤਾ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਕਸ਼ਤ = ਪੂਰਾ]
੧. ਸੰਯੁਕਤ । ਯਥਾ—'ਸਗਲ ਧਰਮ ਅਛਿਤਾ' ਸਭ ਧਰਮ ਸੰਯੁਕਤ।
੨. [ਗੁਃ। ਅਕਸ਼ਤ ਯਾ ਅਛਤ ਕੰਹਦੇ ਹਨ ਸਾਬਤ ਚਾਵਲ ਨੂੰ ਜੋ ਮੰਗਲ ਮਈ ਵਸਤੂ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਅਰਥ ਬਣ ਗਿਆ, ਸ਼ੁਭ] ਸ਼ੁਭ, ਮੰਗਲ ਮਈ।

ਆਛਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਤਿ = ਹੈ] ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਯਥਾ—'ਰੇ ਨਰ ਗਰਭ ਕੁੰਡਲ

ਜਬ ਆਛਤ ਉਰਧ ਧਿਆਨ ਲਿਵ ਲਾਗਾ' ਹੇ ਪੁਰਖ ! ਜਦ (ਤੂੰ) ਗਰਭ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ,ਅਰ ਪੁੱਠਾ(ਪਿਆ) ਸੈਂ (ਉਸ ਵੇਲੇ) ਧਿਆਨ (ਵਿਖੇ ਤੇਰੀ) ਲਿਵ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਅਛਾਦਿਓ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਚੁਛਾਦਜ] ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ । ਯਥਾ–'ਐਸੇ ਗੁਣਹਿ ਅਛਾਦਿਓ ਪਰਾਨੀ'

ਅਛੋਪ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅ+ਛੁਪ = ਛੁਹਣਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਛੋਹੇ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ ਛੋਪ = ਛਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਕਪੜਾ]ਨਾ ਛੋਹਣੇ ਜੋਗ, ਨੀਚ। ਯਥਾ–'ਜਾਸ ਕੀ ਜਾਤ ਅਛੋਪ ਛੀਪਾ' ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਤ ਨਾ ਛੋਹਣ ਵਾਲੀ ਅਰਥਾਤ ਛੀਂਬਾ ਹੈ। ਯਾ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਛਾਪਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਅਛਲੀ [ਗੁ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੋ ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ–'ਅਛਲੀ ਪ੍ਰਭ ਪਹਿਚਾਨਿਆ'

ਅਜ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਜ = ਬੱਕਰਾ,ਬ੍ਰਹਮਾ] ਬੱਕਰਾ। ਯਥਾ–'ਅਜ ਕੈ ਵਸਿ ਗੁਰਿ ਕੀਨੋ ਕੇਹਰਿ' {ਅਜ} ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਬਕਰੇ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਖੇ {ਕੇਹਰ} ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਅਜਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬੱਕਰੀ । ਯਥਾ– 'ਅਜਾ ਭੋਗੰਤ ਕੰਦ ਮੂਲੰ'

ਅਜੈ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਜਯ੍ਯ] ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਨਾ ਸਕੇ। ਯਥਾ–'ਅਜੈ ਚਵਰੁ ਸਿਰਿ ਢੁਲੈ।

੨, ਅਜ ਰਾਜਾ (ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ) ਯਥਾ–'ਅਜੈ ਸੁ ਰੋਵੈ ਭਖਿਆ ਖਾਇ'

ਆਜ [ਸੰ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਦਜ] ੧. ਵਰਤਮਾਨ ਦਿਨ, ਅੱਜ । ਯਥਾ–'ਆਜ ਹਮਾਰੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਅਨੰਦ'

੨. ਉਪਜਨਾ। ਦੇਖੋ, ਕਰ ਆਜ

ਆਜੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਆਉਣਾ ਯਥਾ–'ਜੋ ਆਜੈ ਸੋ ਦੀਸੈ ਕਾਲ' ਜੋ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਸੋ ਕਾਲ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਾਲ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ।

੨. ਅਜ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਜੋ ਆਜੈ ਸੋ ਦੀਸੈ ਕਾਲ' ਜੋ (ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਜੀਵ) ਅਜ ਹੈ ਸੋ ਕਾਲ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

੩. ਅਜੈ। ਯਥਾ–'ਜੋ ਆਜੈ ਸੋ ਦੀਸੈ ਕਾਲ' ਜੋ (ਆਪਨੂੰ) ਅਜੈ (ਮੰਨਦਾ ਹੈ) ਸੋ ਭੀ ਕਾਲ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ (ਰਾਵਣਾਦਿਕ)।

ਅੰਜੀਐ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਞ੍ਜਨ, ਹਿੰਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਆਂਜਨਾ । ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਅੰਜਨਾਂ] ਪਾਈਏ । ਯਥਾ–'ਅੰਜਨੁ ਤੈਸਾ ਅੰਜੀਐ ਜੈਸਾ ਪਿਰ ਭਾਵੈ'

ਅਜਾਈ / **ਅਜਾਏ** [ਗੁ: । ਅ = ਨਹੀਂ + ਜਾਇ = ਥਾਂਉਂ = ਕੁਥਾਉਂ । ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਦਾਇਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਿਅਰਥ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਐੜੇ ਦਾ ਆਦੇਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਜੇ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਚੀਜ਼ ਅਜਾਇਆ ਗਈ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ] ਕੁਥਾਂ, ਵਿਅਰਥ। ਯਥਾ– 'ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਜਾਈ' ਮਨਮੁਖ ਵਜਰਥ (ਜਾਂ ਖੋਟੀ ਜਗਾ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ–'ਬੋਲਤ ਬੋਲ ਅਜਾਏ' (ਸਾਕਤ) ਵਜਰਥ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

ਅਜਹੂ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਸ ਵੇਲੇ ਭੀ, ਅਜੇ ਵੀ । ਯਥਾ–'ਅਜਹੂ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਹੀ'

ਅਜਗਰ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਜ = ਬੱਕਰਾ +ਗਰ = ਜੋ ਖਾ ਲਵੇ । ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਸੱਪ ਜੋ ਲਗ ਭਗ ੩੦ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ

ਅਪਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਵਲੇਵੇਂ ਪਾ ਕੇ ਘੁੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਜਕੜ ਕੇ ਮਾਰ ਸੁਟਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ੬ ਫੁਟ ਤੋਂ ਵਡੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਦਖਣੀ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ] ੧. ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਸੱਪ, ਭਾਵ ਮਨ। ਯਥਾ–'ਸਾਧਿ ਅਜਗਰ ਜਿਨ ਕੀਆ ਉਨਮਾਨ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਗਰ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਕੀਤਾ।

੨. [ਗੁਃ] ਭਾਰੀ, ਵੱਡਾ, ਕਰੜਾ। 'ਅਜਗਰ ਭਾਰ' ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਰ।

ਅਜਾਚੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਯਾਚਿਨ]

੧. ਅਣਮੰਗ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬੇਲੋੜ। ਧਨੀ, ਪਦਾਰਥ ਵਾਲਾ, ਦੌਲਤਮੰਦ।

੨. [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੋ ਜਾਚਿਆ ਯਾ ਤੋਲਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਤੋਲ। ਵਡਾ, ਭਾਰਾ। ਯਥਾ–'ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਮਾਗਉ ਨਾਮੁ ਅਜਾਚੀ'

ਅਜਾਣ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅ+ਜਾਣ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ, ਅਜਾਣਯ = ਮੂਰਖ] ਨਾ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ। ਅਗਿਆਨੀ। ਨਵਾਕਬ। ਇੰਞਾਣਾਂ।

ਅਜਾਣੰਤਾ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੋ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਯਥਾ–'ਪੁਕਾਰੰਤਾ ਅਜਾਣੰਤਾ' ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਅਜਾਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਜਾਤ = ਜਨਮ ਰਹਤ, ਅਜਾਤਿ = ਜਾਤ ਹੀਨ, ਨੀਚ] ਨੀਚ ਜਾਤ। ਯਥਾ–'ਸੁਆਨ ਸਤ੍ਰੂ ਅਜਾਤੁ ਸਭ ਤੇ' ਨੀਚ ਜਾਤ ਚੰਡਾਲ। ਦੇਖੋ ਸੁਆਨ ਸਤ੍ਰੂ

ਅਜਿਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨ ਜਿਤਿਆ ਗਿਆ ਯਾ ਨਾ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ– 'ਹੇ ਅਜਿਤ ਸੂਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮੰ ਅਤਿ ਬਲਨਾ ਬਹੁ ਮਰਦਨਹ' ਹੇ ਨਾ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ (ਮੋਹ ਸੂਰਮੇ) ਤੂੰ ਅੱਤ ਬਲ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

ਅਜੂਨੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਯੋਨਿ] ਜੋ ਜੰਮਿਆਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਨਮ ਰਹਤ। ਨਿੱਤ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਰੇ।

੨. ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨ ਬਣਿਆਂ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਘੜਾ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਅੰਜਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਞ੍ਜਨ] ੧. ਸੁਰਮਾਂ ਯਥਾ–'ਸਚੁ ਅੰਜਨੋ ਅੰਜਨੁ ਸਾਰਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਾਤਾ ਰਾਮ' ਅੰਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰ ਅੰਜਨ (ਕੀ ਪਾਯਾ, ਜੋ) ਨਿਰੰਜਨ (ਮਾਇਆ ਰਹਤ) ਸੱਚ ਹੈ (ਤਿਸ ਵਿਚ ਮਨ) ਰਮ ਗਿਆ ਹੈ।

੨. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਞ੍ਜਨ = ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ] ਗਿਆਨ, ਯਥਾ - 'ਆਪੇ ਸਭਿ ਘਟ ਭੋਗਵੈ ਸੁਆਮੀ ਆਪੇ ਹੀ ਸਭੁ ਅੰਜਨੁ' ਭਾਵ ਆਪ ਹੀ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਸੁਰਮਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਜਨ = ਸੁਰਮਾਂ, ਕਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਅੰਧਕਾਰ ਤੇ ਮਾਯਾ ਅਰਥ ਬੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ] ਮਾਯਾ। ਯਥਾ–'ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ' ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਫੇਰ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਰਹੀਏ, ਇੱਕੁਰ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਪਾਈਦੀ ਹੈ।

ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਯੋਨਿ ਸ੍ਵ+ ਭੰ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ੍ਵਯੰਭੂ, ਸ੍ਵਭਵ]

੧. ਜੂਨ ਥੋਂ ਰਹਤ ਤੇ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

੨. [ਅਯੋਨਿ। ਸ੍ਵਯੰਭੂ] ਅਜਨਮਾ, ਤੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਤੇ ਸਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ।

੩. [ਅਯੋਨਿ, ਸੰਭਵ:] ਅਜਨਮਾ, ਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ। ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ।

ਆਪੇ ਕਾਇਮ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ। ਅਜ਼ਲੀ। ਅਨਾਦ।
ਦੇਖੋ ਸੈਭੰ

ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਯੋਨਿ। ਸੰਭਵ] ਜੂਨਥੋਂ ਰਹਤ, ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।
ਦੇਖੋ ਸੈਭੰ

ਅਜਨਮਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਜਨਮਨ੍ = ਅਜਨਮਾ] ਜਨਮ ਰਹਤ, ਜੋ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਅਨਾਦਿ।

ਅਜਪਾ* [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਜਪ = ਉਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਜਪਿਆ ਜਾਏ। ਅਥਵਾ ਜੋ ਸੁਆਸ ਦੇ ਆਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜਪਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਪਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ] ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਾਠ ਜੋ ਉਚਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏ।
੨. ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋ ਆਤਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰਸ ਭਾਵ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਤ ਇਕ ਰਸ ਦੀ ਲਹਰ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਜੋ ਧਜੇਜ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਅਨਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਅਭ੍ਯਾਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਹਜ ਸੁਭਾਵ ਹੋਣਾ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਨ ਵੀਸਰੈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਮਾਇ' (ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਹ) ਜਪ ਜੋ ਅਜਪਾ ਹੈ {ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ} ਸਦੀਵ ਸਮਾਇਆ ਰਹੇ, ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲੇ।

ਅਜਬ [ਗੁਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਅ਼ਜਬ] ਅਨੋਖਾ, ਅਚਰਜ, ਯਥਾ—'ਅਜਬ ਕੰਮ ਕਰਤੇ ਹਰਿ ਕੇਰੇ' ਤਥਾ 'ਨਾਨਕ ਅਜਬ ਡਿਠ'

ਅਜਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਜਰ] ੧. ਜਰਾ ਅਰਥਾਤ ਬੁਢੇਪੇ ਰਹਤ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਜ੍ਰੀ = ਪਚਨਾ] ਜੋ ਨਾ ਪਚ ਸਕੇ, ਜੋ ਨਾ ਸਹਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜੈਸੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਵੇਗ। ਯਥਾ—'ਅਜਰ ਜਰੇ ਸੁ ਨਿਝਰ ਝਰੈ' ਜੋ (ਕਾਮਾਦਕਾਂ) ਅਜਰਾਂ ਨੂੰ ਜਰੇ ਸੋ ਨਿਰੰਤਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਵਿੱਚ) ਰਹੇ।
੩. ਜੋ ਝੱਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ ਝਲਿਆਂ ਸੁਖ ਵਧੇ, ਜੈਸੇ ਨਾਮ ਆਦਿ ਆਤਮ ਰਸਾਂ ਦਾ ਉਛਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਅਜਰ ਸੁਖ ਸਹੀਐ'

ਅਜਰਾਈਲ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਅ਼ਜ਼ਰਾ = ਦਾਸ + ਈਲ = ਪਰਮੇਸਰ = ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਦਾਸ, ਇਕ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਕਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।] ਜਮ ਰਾਜ। ਮੌਤ। ਯਥਾ—'ਮਮ ਸਰ ਮੂਇ ਅਜਰਾਈਲ ਗਿ੍ਫਤਹ ਦਿਲ ਹੇਚਿ ਨ ਦਾਨੀ' ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਮੌਤ ਨੇ ਫੜੇ ਹਨ ਹੇ ਦਿਲ! ਤੂੰ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਤਥਾ—'ਅਜਰਾਈਲੁ ਯਾਰੁ ਬੰਦੇ ਜਿਸੁ ਤੇਰਾ ਆਧਾਰੁ' ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤੇਰਾ (ਹੇ ਈਸ਼੍ਵਰ) ਆਸ੍ਰਾ ਹੈ ਅਜਰਾਈਲ ਉਸ ਦਾ ਯਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਭਗਤ ਜਨ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਜਰਾਵਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਜਰ = ਜੋ ਜਰਾ ਰਹਤ ਹੋਵੇ + ਅਵਰ = ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਰ ਨ ਹੋਵੇ] ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਐਸਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ)
੨. {ਅਜਰ} ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿੱਚ {ਵਰ} ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ
ਦੇਖੋ ਓਪਤ
੩. [ਅਜਰਾ+ਆਵਰ] ਬੁਢੇਪੇ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਅਵਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਪੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

*ਮਲੋ ਮਲੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਅਜਪਾ ਨਹੀਂ।

ਅੰਜੁਲੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਹੱਥ ਜੁੜੇ ਹੋਏ। ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨੀ। ਬੇਨਤੀ। ਅਰਦਾਸ। ਯਥਾ–'ਕਰਿ ਸਾਧੂ ਅੰਜੁਲੀ ਪੁੰਨੁ ਵਡਾ ਹੇ'

ਅੰਜਲੀਆ, ਅੰਜਲੀ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ। ਦੇਖੋ ਅੰਜੁਲੀ

ਆਟਾ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਪੀਸਿਆ ਹੋਇਆ ਅਨਾਜ। ਯਥਾ–'ਇਕਨਾ ਆਟਾ ਅਗਲਾ ਇਕਨਾ ਨਾਹੀ ਲੋਣ'। ਦੇਖੋ ਲੋਣ

ਆਂਟ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ, ਆਂਟ = ਗੰਢ, ਅੰਗੂਠੇ ਤੇ ਚੀਚੀ ਉਂਗਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਥਾਂ ਆਵੇ] ਤਿੰਨਾਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਨੱਕ ਫੜਨਾ। ਸੱਜੀ ਨਾਸ ਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਧਰਨਾ ਤੇ ਖੱਬੀ ਨਾਸ ਤੇ ਅੰਗੂਠੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਉਂਗਲਾਂ ਧਰ ਕੇ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭਕ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ–'ਆਂਟ ਸੇਤੀ ਨਾਕੁ ਪਕੜਹਿ ਸੂਝਤੇ ਤਿਨਿ ਲੋਅ' ਤਿੰਨ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਨੱਕ ਫੜਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਮੂੰਹੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸਾਨੂੰ) ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਅਟਿਆ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਟ = ਫਿਰਨਾ। ਵਧਨਾ] ੧. ਭੌਂਦਾ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ–'ਸਾਰਾ ਦਿਨੁ ਲਾਲਚਿ ਅਟਿਆ'

੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਟਨਾ = ਭਰ ਜਾਣਾ] ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ, ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ–'ਮਨ ਤੂੰ ਗਾਰਬਿ ਅਟਿਆ'।

ਅਟਕਾਇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਰੁਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਗਹੇ ਰਹੇ ਅਟਕਾਇ' ਮਾਇਆ ਦੇ ਫੜੇ ਹੋਏ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਰੁਕ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਟਕਲੇ [ਕ੍ਰਿਃਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਲੱਭਣਾ,ਅਟਕਲ ਪਚੂ ਮਾਰਨਾ। ਯਥਾ–'ਪਰਾਇਆ ਛਿਦ੍ਰੁ ਅਟਕਲੈ' ਪਰਾਏ {ਛਿਦ੍ਰ} ਐਬਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ (ਨਿਸਚੇ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਅਟਕਲ ਨਾਲ ਜਾਣ ਕੇ ਹੀ ਐਬ ਕੱਢਦਾ ਹੈ)।

ਅਟਕਾਵਸ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅਟਕਾਉਣਾ ਤੋਂ] ਅਟਕਾਂਵਦਾ ਹੈ, ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਥੋਰੀ ਬਾਤ ਅਲਪ ਸੁਪਨੇ ਕੀ ਬਹੁਰਿ ਬਹੁਰਿ ਅਟਕਾਵਸਿ ਰੇ'

ਅਟਾਰੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਟ੍ਰਾਲ = ਧੁਰ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ। ਮਹਲੀ] ੧. ਅਟਾਰੀ।

੨.[ਅ+ਟਾਰਨਾ] ਨਾ ਟਲਨ ਵਾਲੀ, ਅਟੱਲ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਅਮਰ ਅਟਾਰੇ' ਹਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਅਟੱਲ ਤੇ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਅਟਲ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ ਟਲਨਾ ਤੋਂ ਅ+ਟਲ] ਜੋ ਨਾ ਡਿਗ ਸਕੇ। ਯਥਾ–'ਅਟਲ ਭਇਓ ਧ੍ਰੂਅ ਜਾਕੈ ਸਿਮਰਨਿ'

ਅਟਲ ਅਛੇਦ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਟਲ, ਅਛ੍ਹੇਦਜ]ਜੋ ਨਾ ਟਲੇ ਤੇ ਨਾ ਛੇਦਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

੨. ਕ੍ਰਿਆ ਹੀਨ, ਬਿਨਾਸ ਰਹਿਤ।

ਅਟਲਾਧਾ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਟਲ + ਲਾਧਾ] ਨਾ ਟਲਣ ਵਾਲਾ ਲੱਭਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਇਕ ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ'

ਆਟਾ ਲੋਨ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਆਟੇ ਦਾ ਲੂਣ, ਯਥਾ–'ਜਹਹਿ ਆਟਾ ਲੋਨ ਜਿਉ ਸੋਨ ਸਮਾਨਿ ਸਰੀਰੁ' ਭਾਵ ਜਿੱਕੁਰ ਆਟੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ (ਵੱਖਰਾ ਮਲੂਮ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ) ਵਾ ਅਟਾਲੋ ਲੋਨ ਵਿਚ ਲਕਾਰ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਕੁਰ {ਆਟਾਲੋ ਲੋਨ} ਲੂਣ ਦਾ ਭਿੱਕਾ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਗਲਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਦੇਹ ਜਾਣੋ। ਵਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਖਾਣ ਹੈ 'ਆਟੇ ਲੂਣ ਦੇ ਭਾ ਸੋਨਾ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ' ਅਰਥਾਤ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜੋ ਅਮੋਲਕ ਸਰੀਰ ਹੈ ਆਟੇ ਲੂਣ ਦੇ ਭਾ (ਅੱਤ ਸਸਤਾ) ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਟਵੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ]
੧. ਬਨ ਦੇਖੋ ਅਟਵੀਆਂ
੨. ਭ੍ਰਮਣੀ। ਫਿਰਨਾ। ਤਥਾ—'ਮਹਾ ਉਦਿਆਨ ਅਟਵੀ ਤੇ ਕਾਢਿਆ' ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਭਾਰੀ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਣ ਥੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ।

ਅਟਵੀਅੰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਟਵਿ] ਬਨ। ਯਥਾ—'ਭੈ ਅਟਵੀਅੰ ਮਹਾ ਨਗਰ ਬਾਸੰ' ਭੈਦਾਇਕ ਬਨ ਭੀ (ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰ) ਮਹਾਨ ਨਗਰ ਬਸੇ ਹੋਏ ਵਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਠੀ [ਸੰਖਯਾ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸ਼੍ਟ=ਅੱਠ] ਅੱਠਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਅੱਠਾਂ ਪਹਰਾਂ ਵਿਚ। ਯਥਾ—'ਸੱਭੇ ਵੇਲਾ ਵਖਤ ਸਭਿ ਜੇ ਅਠੀ ਭਉ ਹੋਇ' ਜੇਕਰ ਅੱਠਾਂ ਪਹਰਾਂ ਵਿਖੇ ਉਸਦਾ ਭਉ ਰਹੇ ਤਦ ਸਾਰੇ ਵੇਲੇ ਤੇ ਵਖਤ (ਸਫਲ) ਹਨ। ਤਥਾ—'ਅਠੀ ਵੇਪਰਵਾਹ ਰਹਿਨ ਇਕਤੈ ਰੰਗਿ' (ਸੰਤ ਜਨ) ਅੱਠਾਂ ਪਹਰਾਂ ਵਿਖੇ ਉਸੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਵੇਪਰਵਾਹ ਹਨ।

ਐਂਠ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਕੜ, ਅਭਿਮਾਨ। ਯਥਾ—'ਐਸੇ ਗੜ ਮਹਿ ਐਠਿ ਹਠੀਲੋ' ਐਸੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਆਕੜ ਤੇ ਹਠ ਵਾਲਾ।

ਅਠਸਠ, ਅਠਸਠੇ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ] ਅਠਾਹਠ, ਸੱਠ ਤੇ ਅੱਠ, ਭਾਵ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ। ਯਥਾ -'ਦਸ ਅਠਾ ਅਠਸਠ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀ ਇਹੈ ਵਰਤਣਿ ਹੈ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰੇ' ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਣ ਅਰ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਤੇ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਠੂਹਿਆ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਇਕ ਜ਼ਹਰੀਲਾ ਕੀੜਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਹਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਿੱਛੂ। ਯਥਾ—'ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੋਇ ਅਠੂਹਿਆ' ਹੋਵੇ ਵਠੂਹਿਆਂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰੀ......।

ਅਠਤਰੈ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅਠੱਤਰ] ਅਠੱਤਰ, ਸੱਤਰ ਤੇ ਅੱਠ। ਯਥਾ—'ਆਵਨਿ ਅਠਤਰੈ' ਭਾਵ ੧੫੭੮ ਬਿ: ਵਿਚ ਆਉਣਗੇ। ਦੇਖੋ ਆਵਨ

ਅਠਦਸੇ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ] ਅੱਠ ਤੇ ਦਸ, ਅਠਾਰਾਂ। ੧੮ ਪੁਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਜਉ ਗੁਰਦੇਉ ਅਠ ਦਸ ਬਿਉਹਾਰ' ਤਥਾ—'ਆਪੇ ਅਠ ਦਸ ਬਰਣ ਉਪਾਈਅਨ ਆਪ ਬ੍ਰਹਮ ਆਪ ਰਾਜ ਲਇਆ'।
ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦਸੇ ੧੮ ਬਰਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹਿੰਦੂ ਪੁਸਤਕ ਏਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੧੦ ਅਨੁਲੋਮਜ (ਸਿੱਧੇ ਜੰਮੇ) ਬਰਣ ਹਨ:— ਬ੍ਰਹਮਣ ੧, ਛਤ੍ਰੀ ੨, ਬੈਸਜ ੩, ਸੂਦ ੪। ਬ੍ਰਹਮਣ ਤੋਂ ਛਤ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੫, ਬ੍ਰਹਮਣ ਤੋਂ ਬਨਿਆਨੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੬, ਬ੍ਰਹਮਣ ਤੋਂ ਸ਼ੂਦ੍ਰੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੭, ਛੱਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਬਨਿਆਨੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੮, ਛੱਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ੂਦ੍ਰੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੯, ਬਨੀਏ ਤੋਂ ਸ਼ੂਦ੍ਰੀ ਸੰਤਾਨ ੧੦, ਛੇ ਪ੍ਰਤਿਲੋਮਜ਼ (ਉਲਟੇ)* ਜੰਮੇ ਬਰਣ ਹਨ। ਸ਼ੂਦ੍ਰ ਤੋਂ ਬਨਿਆਨੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੧੧, ਸ਼ੂਦ੍ਰ ਤੋਂ ਛਤ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੧੨, ਸ਼ੂਦ੍ਰ ਤੋਂ

*ਨੀਚ ਬਰਣ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਬਰਣਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਤਾਨ ਹੋਣੀ ਉਲਟੀ ਰੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਲਟੀ ਰੀਤੀ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਬਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਹਨ।

ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੧੩, ਬਨੀਏ ਤੋਂ ਛਤ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੧੪, ਬਨੀਏ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੧੫, ਛੱਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ੧੬, ਬਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਸੰਤਾਨ ੧੭ਵਾਂ ਬਰਣ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਕੀਰਣ ਹੈ। ਅਠਾਹਰ੍ਹਾਂ ਬਰਣ ਕਾਨੀਨ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਆਰੀ ਕੰਨਜਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਸੋ ਕਾਨੀਨ। ਜੈਸੇ ਬਜ਼ਾਸ ਤੇ ਕਰਣ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ। ਐਉਂ ੧੮ ਬਰਣ ਜਾਂ ਜਾਤਾਂ ਬਣੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧ ਯਾ ਮਿਲਵਾਂ ਆਰਯ ਖੂਨ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਬਾਹਰ ਹਨ ਸੋ ਅਬਰਨੇ ਹਨ।

ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧੮ ਸਿੱਧੀਆਂ। ਅਸਟ ਸਿਧਿ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਅੱਠ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ, ਅੱਠ ਉਥੇ ਦੇਖੋ, ਬਾਕੀ ਦਸ ਏਹ ਹਨ:– ੧.ਭੁਖ,ਤ੍ਰੇਹ, ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਨਾ ਬਿਆਪਣੀ'ਅਨੂਪੀ' ਸਿਧਿ ਹੈ। ੨. ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਸਭ ਦੀ ਬਾਤ ਸੁਣ ਲੈਣੀ 'ਦੂਰ ਸ੍ਰਵਣ' ਸਿਧਿ ਹੈ। ੩. ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਸਭ ਨੂੰ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ 'ਦੂਰ ਦਰਸਨ' ਸਿਧਿ ਹੈ। ੪. ਮਨ ਦੇ ਬੇਗ ਵਤ ਜਿਥੇ ਚਾਹੁੰਣਾ ਤਿਥੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ'ਮਨੋਂ ਬੇਗ' ਸਿਧਿ ਹੈ। ੫. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਹੁੰਣਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਣਾ 'ਕਾਮ ਰੂਪ' ਸਿਧਿ ਹੈ। ੬. ਭੂਤ ਵਾਂਙ ਪਰਾਏ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਣਾ 'ਪਰਕਾਯ ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਸਿਧਿ ਹੈ। ੭. ਅਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਦੇਹ ਤਯਾਗਣੀ 'ਸ੍ਵਛੰਦ ਮ੍ਰਿਤ੍ਯੂ' ਸਿਧਿ ਹੈ। ੮. ਅਪੱਸਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ 'ਸੁਰ ਕ੍ਰੀੜਾ ਦਰਸਨ' ਸਿੱਧੀ ਹੈ। ੯. ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਕਰੇ ਸੋ ਪੂਰੇ ਹੋਣਾ ਇਹ 'ਸੰਕਲਪ' ਸਿਧੀ ਹੈ। ੧੦. ਜਹਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ ਉਥੇ ਜਾਵੇ'ਅਪ੍ਰਹਤ ਗਤਿ'ਸਿਧੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਪਿਛੈ ਲੱਗੀਆਂ ਫਿਰਹਿ'।

ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪਰਬ ਹਨ। ਭਾਰ ਇਕ ਤੋਲ ਦਾ ਬੀ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਵੰਡ ਦਾ ਬੀ ਨਾਮ ਹੈ] ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ। ਯਥਾ–'ਜਉ ਗੁਰ ਦੇਉ ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ' ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮਹਾਤਮ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਰੁਚੀ ਮਾਤ੍ਰ ਲਈ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਚ ਮੁਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ (ਬਨਾਸਪਤੀ) ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ਼ ਹੈ।

ਅਠਾਰਮੇ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾਂ] ਅੱਠਾਂ ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਦਸ ਅਠਾਰਮੇ ਅਪਰੰਪਰੋ ਚੀਨੈ'। ਦਸ ਅੱਠਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ।

੨. ਅਠਾਰਾਂ ਵਿਚ। ਤਦ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬਣੇਗਾ, ੪ ਵੇਦ, ੬ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ=੧੦ ਦਸ। ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ।

ਅਡੀ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਛਹੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਫੌਜ ਲੜਦੀ ਹੈ। ਆੜ। ਯਥਾ–'ਅਡੀ ਪਰਬਲ਼ ਮਾਇਆ' ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਆਸ੍ਰਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ।

੨. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਡੀ ਟੇਢੀ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਐਡੋ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਐਨਾਂ, ਐਤਨਾਂ ਯਥਾ–'ਐਡੋ ਟੇਡੋ ਜਾਤ' ਇਤਨਾ ਟੇਢਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਐਂਠ ਦਾ ਐਂਡ] ਆਕੜ ਕੇ ਵਿੰਗਾ ਟੁਰਦਾ ਹੈ।

ਆਂਡਾ [ਸੰਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਡ । ਦੁੱਧ ਨਾ ਪਿਲਾਣ ਵਾਲੇ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਪੂਰਨ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਦੇ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡਕਾਰ ਸ਼ਕਲ ਜੰਮਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਗਰਮੀ ਆਦਿ ਪੁਜਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਫਟਣ ਤੇ ਬੱਚੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ] ਗੰਢ, ਛਿਲਕਾ, ਪੜਦਾ, ਪਿੰਜਰਾ। ਯਥਾ—'ਫੂਟੋ ਆਂਡਾ ਭਰਮ ਕਾ ਮਨਹਿ ਭਇਓ ਪ੍ਰਗਾਸੁ' ਭਰਮ ਦਾ ਪੜਦਾ ਪਾਟ ਗਿਆ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅੰਡਜ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅੰਡ ਪਦ 'ਸੰਸਾਰ' ਭਾਵ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਥਮ ਅੰਡ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡ।]

੧. ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ, ਯਥਾ—'ਅੰਡਜ ਫੋੜਿ ਜੋੜਿ ਵਿਛੋੜਿ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਡ+ਜ] ਅੰਡੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ, ਸੱਪ, ਮਛਲੀਆਂ, ਪੰਖੀ ਆਦਿ ਜੀਵ

ਅੰਡਟੂਕ [ਸੰਃ । ਹਿੰਦੀ] ਆਂਡੇ ਦਾ ਟੁਕੜਾ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਤੋਂ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ 'ਪ੍ਰਿਥਵੀ' ਦੀ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਅੰਡਟੂਕ ਜਾ ਕੇ ਭਸਮਤੀ'

ਦੇਖੋ ਭਸਮਤੀ

ਆਡਾਣ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਅੱਡਣਾ=ਫੈਲਾਣਾ] ਫੈਲਾਇਆ । ਯਥਾ—'ਹੁਕਮੇ ਅਡਾਣੇ ਆਕਾਸ' ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਫੈਲਾਏ ਗਏ ਆਕਾਸ। ਭਾਵ (ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਵਿਚੋਂ) ਜੋ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਦੇਸ਼ (Space) ਹੈ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਫੈਲਾਯਾ ਗਿਆ।

੨. [ਸੰਃ] ਫੈਲਾਉ । ਯਥਾ—'ਬਾਝੁ ਕਲਾ ਆਡਾਣ ਰਹਾਇਆ' ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਲਾ ਦੇ ਫੈਲਾਵ (ਰਚਨਾਂ) ਰੱਖੀ ਗਈ।

ਦੇਖੋ ਕਲਾ

੩. ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਕਈ ਥਾਂ ਆਡਾਣੇ ਦਾ ਅਰਥ ਆਕਾਸ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਐਡਾਨੋ [ਗੁਃ । ਹਿੰਦੀ, ਐਡਾਨਾ = ਆਕੜਨਾ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਐਂਠਨਾ] ਆਕੜਿਆ ਹੋਯਾ, ਯਥਾ—'ਦੇਖ ਕਹਾ ਐਡਾਨੋ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਦੇਖ ਕੇ ਕਜੋਂ ਹੰਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ।

ਦੇਖੋ ਐਡੋ

ਅਡੰਬਰ / **ਆਡੰਬਰ** } [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਡੰਬਰ = ਆਕੜ, ਬਾਹਰਲਾ ਬਨਾਉ ਤਨਾਉ।] ੧. ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ, ਯਥਾ—'ਸਭ ਅਡੰਬਰ ਕੂੜ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਭਰਤਾ ਬਾਝ ਸਾਰੇ ਸਿੰਗਾਰ ਕੂੜੇ ਹਨ। ਤਥਾ—'ਪਹਿਰੇ ਪਟੰਬਰ ਕਰਿ ਅਡੰਬਰ ਆਪਣਾ ਪਿਰੁ ਮਲੀਐ' ਪਹਨ ਕੇ ਪਟ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ (ਪ੍ਰੇਮ) ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰ (ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ) ਪਿਰੁ ਆਪਣਾ ਮਲੀਏ, ਭਾਵ ਸਮਾਧੀਂ ਇਸਥਿਤ ਕਰੀਏ।

੨. ਬਨਾਉ ਤਨਾਉ, ਸਾਮਾਨ। 'ਮੇਰੀ ਸੇਜੜੀਐ ਆਡੰਬਰੁ ਬਣਿਆ' ਮੇਰੀ {ਸੇਜੜੀਏ} ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਖੇ {ਆਡੰਬਰ} ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮਿਆਨ ਬਣਿਆ।

ਅਡੋਲੇ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੋ ਨਾ ਡੋਲ ਸਕੇ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ।

ਅਢ [ਸੰਃ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ ਅਢ, ਆਢ] ਕੌਡੀ। ਯਥਾ—'ਅਢੁ ਨ ਲਹਦੜੋ ਮੁਲੁ' ਤਥਾ—'ਤੁਧ ਬਿਨੁ ਅਢੁ ਨ ਮੋਲੋ'

ਆਢ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਢ੍ਯ* = ਮਾਲਦਾਰ]

*ਇਹ ਆਢ੍ਯ ਉਹੀ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਧਨ ਨੂੰ ਲੱਗਕੇ ਧਨਾਢ੍ਯ ਤੇ ਗੁਣ ਨੂੰ ਲੱਗਕੇ ਗੁਣਾਢ੍ਯ, ਤੇ ਰਤਨ ਨੂੰ ਲੱਗਕੇ ਰਤਨਾਢ੍ਯ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਲਦਾਰ, ਭਾਗਸੀਲ । ਯਥਾ—'ਧਨਾਢਿ ਆਢਿ ਭੰਡਾਰ ਹਰਿ ਨਿਧਿ ਹੋਤ ਜਿਨਾ ਨ ਚੀਰ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੱਪੜਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਲੋਕ ਹਰਿ ਨਿਧਿ ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਧਨਾਢ ਤੇ ਭਾਗ ਸੀਲ ਹੋ ਗਏ।

੨. [ਸੰਃ । ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ, ਆਢ=ਕੌਡੀ] ਕੌਡੀ । ਯਥਾ—'ਆਢ ਦਾਮ ਕੋ ਛੀਪਰੋ' ਇਕ ਕੌਡੀ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦਾ ਛੀਂਬਾ ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਦੇਵ । ਤਥਾ—'ਆਢ ਆਢ ਕਉ ਫਿਰਤ ਢੂੰਢਤੇ ਮਨ ਸਗਲ ਤ੍ਰਿਸਨ ਬੁਝ ਗਈ' ਕੌਡੀ ਕੌਡੀ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਾਂ (ਹੁਣ) ਮਨ ਦੀ ਸਭ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੁਝ ਗਈ ਹੈ।

ਆਢਲ [ਸੰਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਸਰਾ। ਯਥਾ—'ਜਿਸ ਕੋ ਆਢਲ ਹਭ ਕੋ'

ਆਣ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਆਨ=ਅਨਖ]
੧. ਅਨਖ, ਪ੍ਰਤੱਗਜਾ । ਤਰੀਕਾ, ਸਤਕਾਰ ਭਰਿਆ ਤਰੀਕਾ, ਮਾਨ।

ਦੇਖੋ ਸੰਤਾਨੀ

੨. ਕਿਤੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ।

ਦੇਖੋ ਆਣ ਆਣ ਨੰਃ ੨.

ਆਣੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਲਿਆਂਦੀ ਯਥਾ—'ਜਾਹਰ ਨਵੀ ਤਪੈ ਭਾਗੀਰਥਿ ਆਣੀ' {ਜਾਹਰ ਨਵੀ} ਗੰਗ ਭਗੀਰਥ ਤਪਸੀ ਨੇ ਲਿਆਂਦੀ।

ਆਣੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਲਿਆਵੇ, ਯਥਾ—'ਜੇ ਕਿਸੇ ਆਣੈ ਰਾਸ' ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਚ ਵਿੱਚ ਲਿਆਵੇ।

ਅਣੀਆ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਣਿ= ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ । ਆਣਿ=ਸੂਈ ਦਾ ਸਿਰਾ] ਤੀਰ। ਨੋਕਾਂ।

ਆਣ ਆਣ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ। ਘੋਂ ਘੋਂ ਕੇ, ਭਾਵ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਕੇ।

੨. ਮਨ ਨੂੰ {ਆਣ} ਦ੍ਵੈਤ ਵਲੋਂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਵੱਲ ਲਿਆਉਣਾ। ਯਥਾ—'ਪ੍ਰਭਿ ਆਣਿ ਆਣਿ ਮਹਿੰਦੀ ਪੀਸਾਈ ਆਪੇ ਘੋਲਿ ਘੋਲਿ ਅੰਗਿ ਲਈਆ' ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਦ੍ਵੈਤ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਇਹੋ ਮਹਿੰਦੀ ਪੀਸਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਅਹੰਗਤਾ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਇਹੋ ਘੋਲ ਘੋਲ ਕੇ ਅੰਗ ਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨਾਲ ਤੱਤਪਰ ਹੋਣਾ।

੩. ਅਥਵਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਮਹਿੰਦੀ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰਿਆ ਹੈ ਅਰ ਆਪੇ ਹੀ ਅੰਗ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਣੀਆਲੇ ਤੀਰ [ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ । ਪੰਜਾਬੀ, ਅਣੀਵਾਲੇ] ਨੋਕਾਂ ਵਾਲੇ ਤੀਰ, ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ। ਯਥਾ—'ਅਣੀਆਲੇ ਅਣੀਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ' ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਅਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ।

ਅਣਹੋਂਦੇ ਝਗੜੇ [ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ। ਪੰਜਾਬੀ] ਵਿਅਰਥ ਝਗੜੇ,ਅਕਾਰਨ ਦ੍ਰੋਹ।

ਆਣਗੁ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਲਿਆਵੇਗਾ ਯਥਾ—'ਆਣਗੁ ਰਾਸ'

ਅਣਚਾਰੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਾਚਾਰੀ। ਅਨ+ਆਚਾਰਨਿ੍] ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ। ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ, ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਰੋਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਰਨ ਯੋਗ ਦਸੇ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—''ਬ੍ਰਹਮਣ ਕੈਲੀ ਘਾਤੁ ਕੰਞਕਾ ਅਣਚਾਰੀ ਕਾ ਧਾਨੁ' ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਗਊ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨਾ ਕੰਞਕਾ ਅਤੇ

ਦੁਰਾਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦਾਨ ਲੈਣਾ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਕੰਨਿਆਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਅਨਾਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਨਾਜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਣਮੰਗਿਆ ਦਾਨ [ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ। ਪੰਜਾਬੀ] ਉਹ ਦਾਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੋਈ ਫਿਰ ਮੰਗਣ ਜੋਗਾ ਨਾ ਰਹੇ।
੨. ਉਹ ਦਾਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਮੰਗਿਆਂ ਮਿਲੇ, ਦਾਤਾ ਆਪੂੰ ਪਿਆ ਦੇਵੇ।

ਅਣਮੜਿਆ ਦੇਖੋ ਮੜਿਆ ੨.

ਅਤਿ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬਹੁਤ, ਵੱਧ। ਯਥਾ–'ਅਤਿ ਸਿਆਣਾ'

ਅਤੀ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਹੱਦੋਂ ਲੰਘ ਜਾਣਾ, ਸਖਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜ਼ੁਲਮ, ਧੱਕਾ।

ਅਤੈ [ਯੋਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਰ, ਪੁਨਾ, ਹੋਰ। ਯਥਾ–'ਗੋਹੇ ਅਤੈ ਲਕੜੀ ਅੰਦਰਿ ਕੀੜਾ ਹੋਇ'

ਅੰਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਨ੍ਤ] ਓੜਕ, ਸਮਾਪਤੀ । ਯਥਾ–'ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਜੋ ਲਛਮੀ ਸਿਮਰੈ'

ਅੰਤਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ ਅੰਤ] ਓੜਕ। ਯਥਾ–'ਅੰਤ ਨ ਅੰਤਾ ਸਦਾ ਬੇਅੰਤਾ' ਅੰਤ (ਲੈਣ ਲੱਗੀਏ) ਤਾਂ {ਅੰਤਾ} ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਦਾ ਬਿਅੰਤ ਹੈ।

ਅੰਤੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਤ] ਓੜਕ, ਅਖੀਰਲੀ । ਯਥਾ–'ਜਬ ਅੰਤੀ ਅਉਸਰੁ ਆਇ ਬਨਿਓ ਹੈ'

ਆਤਸ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਆਤਸ਼] ਅੱਗ, ਭਾਹ । ਯਥਾ–'ਆਤਸ ਦੁਨੀਆ ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ' ਦੁਨੀਆਂ ਅੱਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ {ਖੁਨਕ} ਠੰਢਾ ਹੈ।

ਅਤਿ ਸਿਆਣਾ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਬਹੁਤ ਚਤੁਰ, ਬਹੁਤ ਦਾਨਾ । ਸਿਆਣਪ ਜਿਸ ਦੀ ਹਾਸੋ ਹੀਣੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਨਾਲ ਅਤਿ ਸਿਆਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਤਿ ਸੁਹੀਆ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਿ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਸੁਹਯ = ਸੁੰਦਰਤਾ] ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ।

ਅਤਿ ਸਬਲ [ਗੁਃ । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਆਤ ਤਾਯਿਨ੍ = ਜੋ ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੧. ਅੱਗ ਲਗਾਣ ਵਾਲਾ ੨. ਜ਼ਹਰ ਦੇ ਖਿਲਾਵਣ ਵਾਲਾ ੩. ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਦੇ ਉਠਾਣ ਵਾਲਾ ੪. ਧਨ ਖੋਹਣ ਵਾਲਾ ੫. ਖੇਤ ਖੋਹਣ ਵਾਲਾ ੬. ਇਸਤਰੀ ਖੋਹਣ ਵਾਲਾ । ਸ+ਬਲ] ਵਡੇ ਬਲ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਏਹ ਮਨੂਆ ਅਤਿ ਸਬਲ ਹੈ'

ਆਤਸੜੀ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਆਤਸ਼ = ਅੱਗ; ੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ, ਨਿੰਮ੍ਰਵਾਚੀ] ਅਗਨੀ, ਅੱਗ, ਭਾਹ । ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਆਤਸੜੀ ਮੰਝਿ ਨੈਣੂ ਬਿਆ ਢਲਿ ਪਬਣਿ ਜਿਉ ਜੁੰਮਿਓ' ਅਗ ਵਿਚ {ਨੈਣੂ} ਮੱਖਣ ਦੀ ਜਿਕੁਰ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ {ਬਿਆ} ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ–ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਪਤੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਾਣੀ ਦੇ ਢਲਿਆਂ) (ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ)।

ਅੰਤਕ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਤ ਕ = ਕਾਰ = ਕਰਨ ਵਾਲਾ] ਜੋ ਅੰਤ ਕਰੇ। ਯਥਾ–'ਅਘ ਅੰਤਕ ਬਦੈਨ ਸਲਜ ਕਵਿ' ਸਲਜ ਨਾਮੀ ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਹਨ।

ਅੰਤਕਾਲ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਤ । ਕਾਲ] ਅੰਤ ਸਮੇਂ, ਮਰਨ ਸਮੇਂ, ਯਥਾ—'ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਜੋ ਲਛਮੀ ਸਿਮਰੈ'

ਅਤਿਗਾੜਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤ, ਗਾਢ= ਗਾੜ੍ਹਾ, ਗੂੜ੍ਹਾ] ਅਤਿ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ, ਯਥਾ—'ਆਪ ਸਤਵੰਤਾ ਅਤਿ ਗਾੜਾ'

ਅਤੀਤ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤੀਤ=ਮੁਕ ਚੁਕਾ, ਲੰਘ ਚੁਕਾ] ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕ ਚੁਕਾ, ਵਿਰੱਕਤ, ਤਯਾਗੀ ਸੰਤ । ਯਥਾ—'ਅਤੀਤ ਸਦਾਏ ਮਾਇਆ ਕਾ ਮਾਤਾ'

ਅਤਤਾਈ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਿ, ਪੰਜਾਬੀ, ਤਾਈ = ਤਪਾਈ ਹੋਵੇ,] ਅੱਤਿ ਤਾਉਣ ਵਾਲਾ । ਜ਼ਾਲਮ, ਹੱਤਯਾਰਾ । ਜੋ ਅੱਤ ਕਰੇ । ਯਥਾ—'ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕ ਮਹਾ ਅਤਤਾਈ' ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਨਿੰਦਕ ਵਡਾ ਹਤਿਆਰਾ ਹੈ ।

ਅਤਿ ਨੀਕਾ* [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਿ+ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿੱਕਾ] ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ । ਸੂਖਮ । ਬਹੁਤ ਬ੍ਰੀਕ । ਯਥਾ—'ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ ਨੀਕਾ'

ਆਤਪ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਧੁੱਪ ।

ਆਤਪਤ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਪ = ਧੁੱਪ+ ਤ੍ਰ = ਰੱਖਯਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ] ਛਤਰ । ਪਾਤ-ਸ਼ਾਹੀ ਛਤਰ । ਯਥਾ—'ਸਿਰਿ ਆਤਪਤੁ ਸਚੋ ਤਖਤੁ'

ਅਤਿਪਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਤ੍ਰਿਪਤ] ਨ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ । ਭੁੱਖਾ । ਯਥਾ— 'ਅਤਿਪਤ ਮਨ ਮਾਏ' ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਰੱਜਿਆ ਨਹੀਂ ।

ਅਤਿ ਬਲਨਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਿ ਬਲਵਾਨ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਬਲਨਾ] ਅਤਸੈ ਬਲਵਾਨ । ਯਥਾ—'ਅਤ ਬਲਨਾ ਬਹੁ ਮਰਦਨਹ' (ਹੇ ਮੋਹ !) ਤੂੰ ਅਤਸੈ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਅਤਭੁਜ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਿ = ਬਹੁਤ । ਭੁਜ = ਬਾਹਾਂ] ਵਡੀਆਂ ਬਾਹਾ ਵਾਲਾ । ਅਜਾਨ ਬਾਹੁ । ਉੱਚੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ । ਵੈਰਾਟ ਰੂਪ । ਯਥਾ—'ਅਤਭੁਜ ਭਇਓ ਅਪਾਰਲਾ' ਲੰਮੀਆਂ ਭੁਜਾਂ ਵਾਲਾ ਬੇਅੰਤ ਰੂਪ, ਅਰਥਾਤ ਵੈਰਾਟ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰ ।

ਅਤਿ ਭਾਰੀ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਿ । ਭਾਰ । ਈ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ ਭਾਰ ਨੂੰ, ਭਾਰੀ] ਅਤਸੈ ਬੋਝਲ । ਬਹੁਤ ਭਾਰਾ । ਯਥਾ—'ਅਜਗਰਿ ਭਾਰਿ ਲਦੇ ਅਤਿ ਭਾਰੀ'

ਅਤੀਮਾਂ [ਸੰ: । ਅ੍ਰਰਬੀ, ਯਤੀਮ] ਮਾਂ ਪਿਉ ਮਹਿੱਟਰ । ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ—'ਥੀਏ ਅਤੀਮਾਂ ਗਡ' ਯਤੀਮਾਂ (ਵਾਂਙ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ) ਗੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਆਤਮਾਂ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤ ਮੰਨ੍ = ਅਪਨਾ ਆਪ । ਬ੍ਰਹਮ । ਰੂਹ । ਜਿੰਦ । ਬੁਧੀ]
੧. ਰੂਹ,ਜੀਵਾਤਮਾ ।
੨. ਮਨ, ਅਪਨਾ ਆਪਾ, ਯਥਾ—'ਆਤਮ ਜਉ ਨਿਰਮਾਇਲੁ ਕੀਜੈ'

ਆਤਮਸਿਉ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਤ ਮਨ੍ । ਸਿਉ,ਪੰਜਾਬੀ] ਮਨ ਨਾਲ । ਯਥਾ –'ਆਤਮ ਸਿਉ ਰਉ'

ਆਤਮ ਕਉ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਨ੍ । ਕਉ, ਹਿੰਦੀ] ਮਨ ਨੂੰ । ਯਥਾ—'ਆਤਮ ਕਉ ਸਮਝਾਵਉ'

ਆਤਮ ਘਾਤੀ [ਗੁ: । ਸੰਕ੍ਰਿਤਕ, ਆਤਮ ਘਾਤਿਨ] ਜੋ ਅਪਨਾ ਘਾਤ ਆਪ ਕਰੇ ।

*ਨੀਕਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸੁਹਣੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਖੁਦ ਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਅਪਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਮਾਰ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ—'ਆਤਮ ਘਾਤੀ ਜਗਤ ਕਸਾਈ' ਤਥਾ—'ਨਾਮ ਨ ਜਪਹਿ ਸੇ ਆਤਮ ਘਾਤੀ'

ਅਤਿ ਮੁਚ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਤਿ ਵਿਸ-ਤਾਰ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚ' ਅਤਸੈ ਵਡਾ ਤੇ ਅਤਸੈ ਵਿਸਤਾਰ ਵਾਲਾ (ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਬ੍ਰਿੱਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਆਤਮ ਚੀਨ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਨ੍ । ਹਿੰਦੀ, ਚੀਨਨਾ = ਜਾਣਨਾ] ਅਪਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ । ਯਥਾ—'ਆਤਮੁ ਚੀਨਿ ਪਰਮ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ'

ਆਤਮ ਜਿਣੈ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਨ੍। ਪੰਜਾਬੀ, ਜਿਤਣਾ ਤੋਂ ਜਿਣੈ] ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਵੇ। ਯਥਾ—'ਆਤਮ ਜਿਣੈ ਸਗਲ ਵਸਿ ਤਾਕੈ'

ਆਤਮ ਜੀਤਾ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਜਯਃ = ਅਪਨੇ ਆਪ ਤੇ ਫਤਹ। ਪੰਜਾਬੀ ਆਤਮ ਜਿਤ] ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਤਿਆ ਹੈ। ਅਪਨਾ ਆਪ ਵਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਆਤਮੁ ਜੀਤਾ ਗੁਰ ਮਤੀ'

ਆਤਮ ਤ੍ਰਿਬਿਧ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸ-ਕ੍ਰਿਤ ਆਤਮਨ੍ । ਤ੍ਰਿਵਿਧ] ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਆਤਮਾ, ਰਜੋ ਗੁਣੀ, ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਤੇ ਤਮੋ ਗੁਣੀ। ਯਥਾ—'ਆਤਮਾ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਤੇਰੈ ਏਕ ਲਿਵਤਾਰ' (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਤਮਾਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ) (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ! ਆਪ ਨੇ) ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਗਾ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਆਤਮ ਦੇਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਨ੍। ਦੇਵ] ੧ ਜੀਵਾਤਮਾ। {ਦੇਵ} ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਆਤਮਦੇਉ ਦੇਉ ਹੈ ਆਤਮੁ' ਜੀਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਜੀਵ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਆਤਮ [ਦੇਉ} ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ।

ਆਤਮ ਦਾਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ*] ਅਪਨੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਦਾਨ । ਅਪਨੇ ਆਪ ਦਾ ਰਜਾਤਾ। ਅਪਨੇ ਕੇਂਦ੍ਰ ਤੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਦਾਨ। ਜੀਅ ਦਾਨ, ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਜੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਕੋ ਨਹੀ ਜਿਨਿ ਦਿਤਾ ਆਤਮ ਦਾਨੁ'

ਆਤਮ ਦ੍ਰਵੈ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮਨ ਦ੍ਰਵੈ ਭਾਵ ਨਰਮ ਹੋਵੇ।

ਆਤਮਦੇਵ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਾ {ਆਤਮ} ਜੀਵ ਹੀ {ਦੇਵ} ਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਆਤਮ ਦੇਵ ਹੈ ਭੀਨੇ' (ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਨੀ) ਸੁਣ ੨ ਕੇ ਆਪਾ ਭਿਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਤਮ ਧ੍ਰਾਪ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਨ੍। ਧ੍ਰਾਪਣਾ=ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣਾ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ,ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ ਧ੍ਰਿਤਿ ਤੋਂ=ਧਾਰਤਾ ਯਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣਾ]। ਮਨ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਨ੍ ਪੰਜਾਬੀ, ਪਸਾਰਾ] ਅਪਨੇ ਆਪ ਦਾ ਪਸਾਰਾ (ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ) । ਯਥਾ—'ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣ ਹਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ'

ਆਤਮ ਰਖ੍ਯਾ [ਖਃਤਃਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮਨ ਦੀ ਰਖ੍ਯਾ,ਆਪੇ ਦੀ ਰਖ੍ਯਾ,ਰੂਹ ਦੀ ਰਖ੍ਯਾ। ਯਥਾ—'ਆਤਮ ਰਖ੍ਯਾ ਗੋਪਾਲ ਸੁਆਮੀ'

*ਆਤਮ ਦਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਆਪਾ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਪਰ 'ਦਿਤਾ ਆਤਮ ਦਾਨ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਜੜ੍ਹ ਹੋ ਰਹੇ ਸਾਂ ਆਤਮ ਰੂਪ ਬਣਾਇਆ, ਇਹ ਦਾਨ ਆਤਮ ਦਾਨ ਹੈ।

ਆਪੇ ਦੀ ਰਖ੍ਯਾ ਗੋਪਾਲ ਸੁਆਮੀ (ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)।

ਆਤਮ ਰਤੰ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮਨ ਰਤਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਆਤਮ ਰਤੰ ਹਿਤੰ ਮਾਇਆ' ਮਨ ਮਾਯਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਰੱਤਾ ਹੋਯਾ ਹੈ।

ਆਤਮ ਰਾਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਜੀਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਜੀਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਹੈ ਆਤਮ' ੨. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰੂਹ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ—'ਜਬ ਨਹੀ ਚੀਨਸਿ ਆਤਮ ਰਾਮ'

ਆਤੁਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤੁਰ=ਦੁਖੀ] ਦੁਖੀ, ਵਿਆਕੁਲ। ਯਥਾ—'ਆਤੁਰੁ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਸੰਸਾਰ' ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੇ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖੀ ਹੈ, ਤਥਾ—'ਮੋਹਿ ਆਤੁਰ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਤੂੰ ਆਪਿ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ' (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਵਿੱਖਜਾਂ ਵਿੱਚ) ਦੁਖੀ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਗਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ, ਤੂੰ ਆਪ ਮੇਰੀ ਰੱਖਜਾ ਕਰ।

ਅੰਤਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅੰਦਰ। ਯਥਾ—'ਅੰਤਰਿ ਸੁੰਨੰ ਬਾਹਰਿ ਸੁੰਨੰ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੁੰਨਮਸੁੰਨੰ' ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ (ਸਾਰੇ) ਅਫੁਰ ਹੀ ਅਫੁਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ।

ਅਤਿ ਰਸ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤਿ। ਰਸ] ਅਤਸੈ ਪ੍ਰੇਮ। ਡਾਢਾ ਸੁਆਦ। ਯਥਾ—'ਅਤਿ ਰਸਿ ਰੰਗਿ ਚਲੂਲੈ ਰਾਤੀ' ਅਤਸੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ {ਚਲੂਲੈ} ਗਾੜ੍ਹੇ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਰੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅੰਤਰਖੂਹਟਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਤਰ। ਪੰਜਾਬੀ ਖੂਹ+ਟਾ ਪ੍ਰਤੇ ਨਿਮੂਵਾਚੀ] ਅੰਦਰਲਾ ਖੂਹ। ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਹ ਕਰਣ ਯਥਾ—'ਅੰਤਰਿ ਖੂਹਟਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰਿਆ' ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਅੰਤਹ ਕਰਨ ਰੂਪ ਖੂਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ।

ਅੰਤਬਾਰ ਦੇਖੋ ਅੰਤੀ ਵਾਰ

ਅੰਤਰਜਾਮ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ] ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ, ਵਾ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਅਚੁਤ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ'

ਅੰਤਰ ਵਿਧਾ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਤਰ, ਪੰਜਾਬੀ, ਵਿਧਾ] ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹਿਰਦਾ ਵਿੰਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਤੁਲ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਤੁਲ = ਤੋਲਣਾ] ਜੋ ਨਾ ਤੋਲਿਆ ਜਾ ਸੱਕੇ, ਨਾ ਜਾਚਿਆ ਜਾ ਸੱਕੇ, ਨਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸੱਕੇ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਆਪ ਤੁਲਾਏ ਅਤੁਲ ਤੋਲ' ਹਰਿ ਆਪ ਹੀ ਅਤੁਲ ਤੋਲ ਵਾਲੇ ਬਚਨ (ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਤੋਂ) {ਤੁਲਾਏ} ਕਥਨ ਕਰਾਂਵਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਾਰ, ਅੰਤੀ ਵਾਰ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਤ, ਪੰਜਾਬੀ, ਵਾਰ* ਵਾਰੀ] ਅੰਤ ਸਮੇਂ, ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਯਥਾ—'ਸੇ ਨ ਉਪਕਰੇ ਅੰਤੀਵਾਰ' ਸੇ (ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁੱਤ੍ਰਾਦਿਕ) ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਤਥਾ—'ਅੰਤ ਬਾਰ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜੀ ਕੋਊ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਓ'।

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ (ਵਾਰ:) ਇਸੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ, ਬਹੁਵਾਰਾਨ = ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ, ਕਤਿਵਾਰਾਨ੍ = ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ, ਸੋ ਵਾਰ ਪਦ ਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੂਲ ਦਾ ਹੈ।

ਅਥ [ਅਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਥ*] ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ । ਯਥਾ–'ਅਥ ਗਰਬੇਣ ਅਗਿਆਨਣੋ' ।

ਆਥ } **ਆਥਿ** [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਤਿ = ਹੈ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਆਥਿ ਤੇ ਅਤਿਤ੍ਰ] ਹੈ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਨਾਮ ਰਸਾਇਣ ਸਹਜ ਆਥਿ' ।

ਆਥਿ [ਸੰਃ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਤ੍ਰ=ਧਨ]
੧. ਮਾਇਆ, ਦੌਲਤ । ਯਥਾ–'ਆਥਿ ਹੋਇ ਤਾ ਮੁਗਧੁ ਸਿਆਨਾ' ਮਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਬੀ ਲੋਕ ਚਤੁਰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ–'ਸੁਅਸਤਿ ਆਥਿ ਬਾਣੀ ਬਰਮਾਉ' ਤਥਾ–'ਦੂਖ ਘਨੇਰੋ ਆਥ' ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਦੁਖ ਹੈ।
੨. [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸੁ = ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਯਾ ਹੋਣਾ'। ਪੰਜਾਬੀ, ਆਥਨਾ=ਸੂਰਜ ਦਾ ਡੁੱਬਣਾ] ਮੁਕਾ ਦੇਹ, ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਹ, ਹਟਾ ਦੇਹ । ਯਥਾ–'ਮੇਰੋ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਖੁ ਆਥਿ ਧੀਰ' ਹੇ ਧੀਰਜਵਾਨ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਜਨਮਾਦਿ ਦੁਖ ਮੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ।

ਐਥੈ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਸ ਥਾਉਂ ਉਤੇ ਭਾਵ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਐਥੈ ਸਾਚੇ ਸੁ ਆਗੈ ਸਾਚੇ'।

ਅਥਾਹ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸਤ੍ਰਾਗ । ਪੰਜਾਬੀ, ਅ+ਥਾਹ] ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਹ ਨ ਆਵੇ, ਜਿਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਭੋਂ ਨਾ ਲੱਭੇ, ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ, ਜਿਹੜਾ ਜਾਚਿਆ ਨਾ ਜਾਏ, ਜੋ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ–'ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਅਥਾਹ' ੨. ਸਮੁੰਦਰ, ਯਥਾ–'ਗਲਿ ਪਾਥਰ ਕੈਸੇ ਤਰੈ ਅਥਾਹ'।

ਅਥਾਕ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਥੱਕ। ਯਥਾ–'ਕੀਏ ਰਥ ਅਥਾਕ'।

ਆਥਿਤਜਾ† ਭਵਨੰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਤਿਥਿਯ=ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ, ਭਵਨ=ਘਰ] (ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ) {ਭਵਨ} ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਤੁਲ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਯਥਾ–'ਅੰਤ੍ਰਤ ਆਸਾ ਅਥਿਤ੍ਰ ਭਵਨੰ'।

ਅਥੋਨ [ਅਃ । ਦੱਖਣੀ ਬੋਲੀ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਥ, ਅਥੋ] ਉਪਰੰਦ। ਦੇਖੋ ਦਮਰਾ

ਆਥਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,, ਅਸੁਃ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸੁ ਬਦਲ ਕੇ ਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ‡ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਥਣਾ ਤੋਂ] ਅਸਤ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ–'ਦਿਵਸ ਚੜੈ ਫਿਰ ਆਥਵੈ' ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਥਵਣੋ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ ਆਥਵੈ] ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ, ਜਿਥੇ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਉਗਵਣੋ

ਆਦਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪ੍ਰਥਮ, ਪਹਿਲੇ। ਕਾਰਣ। ਉਤਪਤੀ। ਸਮੀਪ ਹੋਣਾ, ਪੂਰਬ ਹੋਣਾ । ਮੁੱਢ, ਅਰੰਭ, ਮੁੱਢ ਦਾ ਕਾਲ। ਯਥਾ–'ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ' ਦੇਖੋ ਜੁਗਾਦਿ

ਆਦੇਸ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਦੇਸ਼§=ਹੁਕਮ

*ਅਥ ਦਾ ਏਥੇ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਦ ਸਮੁੱਚੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾਕੁ 'ਅਥ ਧਰ੍ਮੰ ਵਜਾਖਜਾਸਜਾਮ:' ਅਸੀ ਸਾਰਾ ਧਰਮ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਾਂਗੇ । ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਅਥ ਗਰਬੇਣ ਅਗਿਆਨਣੋ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਅਗਜਾਨੀ ਸਮੁੱਚਾ ਹੀ ਗਰਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

†ਆਥਿਤਜ ਦਾ ਮੂਲ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ । ਆ = ਉਲਟ ਜਿਸਤਰਾਂ ਆਗਮ ਵਿਚ ਹੈ । ਸਿਥਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਤ ਰੂਪ ਥਿਤਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਤੰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਥੰਬ, ਸਥਲੀ ਦਾ ਹੈ ਥਲਿ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਿਤ੍ਰਤਿ ਦਾ ਥਿਤਿ ਸੋ ਆ+ਥਿਤਜ= ਜੋ ਟਿਕ ਕੇ ਰਹਣ ਦੇ ਉਲਟ ਹੋਵੇ = ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ।

‡ਯਥਾ ਹਸ੍ਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਹੱਥ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਸ੍ਤਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਤੇ ਪਥਰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।

§ਆਦਿਸ਼ ਧਾਤੂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਦਿਖਾਉਣਾ, ਰਸਤਾ ਦਸਣਾ ਆਦਿ।

ਨਮਸਕਾਰ। ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ ਜਦ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਮੂੰਹੋਂ ਆਦੇਸ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਡੰਡੌਤ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ' ।

ਅੰਦੇਸਾ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਅੰਦੇਸ਼ਹ=ਫਿਕਰ] ਫਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ, ਸੰਸਾ । ਯਥਾ–'ਚੂਕੈ ਮਨਹੁ ਅੰਦੇਸਾ'।

ਅੰਦੇਸਰੋ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਅੰਦੇਸ਼ਹ=ਸੋਚ, ਫਿਕਰ; ਰੋ, ਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਉਪਸਰਗ ਨਿਮ੍ਰਵਾਚੀ] ਸੰਦੇਹ, ਸੰਸਾ, ਫਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ।

ਅੰਦੋਹ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਅੰਦੋਹ=ਗ਼ਮ] ਚਿੰਤਾ। ਗ਼ੰਮ। ਰੰਜ। ਯਥਾ–'ਦੂਖੁ ਅੰਦੋਹੁ ਨਹੀ ਤਿਹਿ ਠਾਉ' ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਦੇਖ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ਦੇਖ] ਜੋ ਦੇਖਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਯਥਾ–'ਜਸ ਅਦੇਖਿ ਤਸ ਰਾਖਿ ਬਿਚਾਰਾ'।

ਅੰਦਾਜਾ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ,ਅੰਦਾਜ਼ਾ = ਮਿਣਤੀ, ਅਨੁਮਾਨ] ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਵਾਜਬੀ । ਯਥਾ–'ਹਾਥੁ ਪਸਾਰਿ ਸਕੈ ਕੋ ਜਨ ਕਉ ਬੋਲਿ ਸਕੈ ਨ ਅੰਦਾਜਾ' ਤੇਰੇ ਜਨ ਉੱਤੇ ਕੌਣ ਹਥ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਦਾ (ਬੋਲ ਬੀ ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ।

ਆਦਿਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਦਿਤਜ] ਐਤਵਾਰ। ਯਾ–'ਆਦਿਤ ਕਰੈ ਭਗਤਿ ਆਰੰਭ' ਐਤਵਾਰ ਦੁਆਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰੇ।

ਆਦਮ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਨਾਮ ਹੈ ਪਹਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ] ਮੁਹੰਮਦੀਆਂ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਅਰ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਅਦਨ ਬਾਗ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ । ਯਥਾ–'ਬਾਬਾ ਆਦਮ ਕਉ ਕਿਛੁ ਨਦਰਿ ਦਿਖਾਈ। ਉਨਿ ਭੀ ਭਿਸਤ ਘਨੇਰੀ ਪਾਈ' ਕਈ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਅਰਥ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸੂਝ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਵ ਇਹ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗਾ ਸੁਰਗ ਪਾਇਆ ਆਦਮ ਨੇ, ਜੋ ਛੇਤੀ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਪ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਰ ਗਿਆ।

ਆਦਮੀ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ, ਆਦਮ ਤੋਂ ਜੋ ਜੰਮੇ ਸੋ ਆਦਮੀ] ਮਨੁੱਖ, ਜੀਵ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਇਕ ਦਮੀ' ਦਮ ਆਉਣ ਤੀਕ ਆਦਮੀ ਹਾਂ (ਦਮ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆ+ਦਮੀ, ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੁਰਦੇ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਦਮੀ ਪਦ ਉਤੇ ਇਕ ਕਟਾਖ ਸਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਸਿਖਜਾਦਾਯਕ ਵਿਤਪਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਮ = ਸੁਆਸ ਜਿਸਨੂੰ ਆਵੇ ਸੋ ਆਦਮੀ। ਇਕ ਦਮ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਅਸੀ ਆ+ਦਮੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਰਦੇ।

ਆਦਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਦਰਃ] ਸਤਕਾਰ। ਸਨਮਾਨ। ਇੱਜ਼ਤ । ਯਥਾ–'ਆਉ ਬੈਠੁ ਆਦਰੁ ਸਭ ਦੇਊ' ।

ਅੰਦਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਤਰ] ਬਾਹਰ ਦੇ ਉਲਟ। ਵਿੱਚ । ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ । ਹਿਰਦਾ ਯਥਾ 'ਜਿਨ ਪਟੁ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਗੁਦੜੁ ਤੇ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰਿ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਪਟ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦਾ ਭੇਸ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਭਲੇ ਹਨ।

ਅਦ੍ਰਿਸਟ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼੍] ਜੋ

ਨਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਐਸਾ ਪ੍ਰਮੇਸਰ। ਯਥਾ—'ਦੇਖਿ ਅਦਿਸਟੁ ਰਹਹੁ ਲਿਵ ਲਾਗੀ'।

ਅਦਲੀ [ਗੁ: । ਫਾਰਸੀ, ਅ਼ਦਲ=ਇਨਸਾਫ, ਈ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੱਤੇ] ਨਜਾਇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਅਦਲੀ ਹੋਇ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ'

ਆਦਲੇ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਦਿ । ਹਿੰਦੀ, ਲੇ = ਤੋਂ] ਪਹਲੇ ਤੋਂ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ । ਯਥਾ—'ਆਦਿਲੇ ਭਗਤ ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਤਰੇ'

ਅਧੀ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧੀ=ਬੁੱਧੀ] ਮੂਰਖ, ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ—'ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਅਧੀ ਪਰਵਾਣ' ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਮੂਰਖ ਬੀ ਪਰਵਾਣ ਹੈ।

ਅਧੀ, ਆਧੀ [ਸੰਖਜਾ ਵਾ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਧ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਦ੍ਧ । ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਧ। ਹਿੰਦੀ, ਆਧ] ਅੱਧੀ । ਸਾਬਤ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ, ਭਾਵ ਅੱਧੀ ਉਮਰ, ਅੱਧੀ ਘੜੀ । ਯਥਾ—'ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਅਧੀ ਪਰਵਾਣੁ' ਅਧੀ ਘੜੀ ਬੀ (ਤੇਰੇ ਪਾਸੇ ਲਾਈ ਹੋਈ ਜੇ) ਤੈਨੂੰ ਭਾ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸਫਲ ਹੈ। ਤਥਾ 'ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘੜੀ ਆਧੀ ਹੂੰ ਤੇ ਆਧ' ਇਕ ਘੜੀ, ਆਧੀ ਘੜੀ, ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਘੜੀ ਦਾ ਜੋ ਸਤਸੰਗ ਵਿੱਚ ਲੰਘੇ ਲਾਹੇ ਦਾ ਹੈ।

ਆਧਿ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮਨ ਦਾ ਦੁੱਖ । ਮਨ ਦੀ ਪੀੜਾ । ਯਥਾ—'ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਰਸ ਕਬਹੁ ਨ ਤੁਟੈ ਤਾਪ'

ਅੰਧ, ਅੰਧੀ, ਅੰਧੇ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨੇਤ੍ਰ ਹੀਣ। ਭਾਵ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਹੀਨ ਜੋ ਅਪਨੇ ਖੋਟੇ ਕਰਮਾ ਦੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਵੇ । ੨. ਮਾਨਸਕ ਹਨੇਰਾ।

ਆਂਧੀ [ਸੰ: ਹਿੰਦੀ। ਜਿਸਦੇ ਵਗਿਆਂ ਦਿੱਸਣਾ ਰਹ ਜਾਵੇ ਐਸੀ ਗਰਦ ਗੁਬਾਰ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰਿਖੀ ਹਵਾ] ਹਨੇਰੀ, ਅੰਨੀ । ਯਥਾ—ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਗਿਾਨ ਕੀ ਆਈ ਆਂਧੀ'

ਅਧੂਆ [ਗੁ: । ਹਿੰਦੀ, ਆਧ ਦਾ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਵਾਚ] ਅੱਧੀ। ਯਥਾ—'ਬਿਲਮ ਨ ਅਧੂਆ ਰਾਈ' ਅਧੀ ਰਾਈ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣੀ'

ਅੰਧਿਆ [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਨੇਤ੍ਰ ਹੀਨ, ਅੰਨ੍ਹਾ।

ਅਧਿਆਤਮ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਧਜਾਤਮ= ਆਤਮ ਸੰਬੰਧੀ] ੧. ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੰਬੰਧੀ, ਭਾਵ ਸ੍ਵਾਰਥ ਵਾਲੇ, ਉਹ ਕਰਮ ਜੋ ਸ੍ਵਾਰਥ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਯਥਾ—'ਅਧਿਆਤਮ ਕਰਮ ਜੇ ਕਰੇ ਨਾਮੁ ਨ ਕਬਹੀ ਪਾਇ' ਸ੍ਵਾਰਥਿਕ (ਖੁਦਗਰਜੀ) ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ੨.[ਅਧ੍ਯਾਤਮੰ=ਰੂਹ ਇਨਸਾਨੀ ਦਾ ਬੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਜੀਵ ਦਾ ਜੋ ਸੰਬੰਧ ਆਪੋ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਬੀ ਅਧਜਾਤਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ] ਰੂਹਾਨੀ ਕੰਮ,ਆਤਮਾ ਨਮਿੱਤ ਕਰਮ । ਯਥਾ—'ਅਧਿਆਤਮ ਕਰਮ ਕਰੇ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ । ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜਾਤੀ' (ਭਜਨ, ਬੰਦਗੀ, ਧਜਾਨ, ਵਿਚਾਰ, ਸਮਾਧੀ ਆਦਿ)ਆਤਮਕ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਅਧਿਆਤਮ ਕਰਮ ਕਰੇ ਤਾ ਸਾਚਾ' ਰੂਹਾਨੀ ਕਰਮ ਕਰੇ ਤਦ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਅਧਜਾਤਮ ਕਰਮ ਦਾ ਭਾਵ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪਦ 'ਅਧਜਾਤਮੀ' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਆਪ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ,

ਦੇਖੋ ਅਗਲਾ ਪਦ:–

ਅਧਿਆਤਮੀ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਧਯਾਤ੍ਮਿਕ । ਮੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਜੋ ਆਤਮਾ ਨਮਿੱਤ ਕਰਮ ਕਰੇ । ਯਥਾ–'ਅਧਿਆਤਮੀ ਹਰਿ ਗੁਣਤਾਸ ਮਨ ਜਪਹਿ ਏਕ ਮੁਰਾਰਿ' (ਜੋ ਜੀਵ ਹਰੀ) ਗੁਣਤਾਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਧਾਰਦਾ ਹੈ (ਅਰ ਬਾਣੀ ਕਰ) ਜਪਦਾ ਹੈ ਮੁਰਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਅਧਿਆਤਮੀ (ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਅੰਧ ਅੰਧਾਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧਕਾਰ] ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਭੀ ਹਨੇਰਾ। ਆਤਿਸੈ ਅੰਧਕਾਰ ਯਥਾ–'ਬਿਨਸਤ ਅੰਧ ਅੰਧਾਰ'

ਅੰਧਿਆਰਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧਕਾਰ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧਯਾਰ] ਹਨੇਰਾ ਭਾਵ ਅਗਿਆਨ। ਯਥਾ 'ਬਿਨੁ ਉਪਮਾ ਜਗਦੀਸ ਕੀ ਬਿਨਸੈ ਨ ਅੰਧਿਆਰਾ'

ਅਧੂਆ ਰਾਈ [ਗੁ: । ਹਿੰਦੀ] ਅਧੀ ਰਾਈ ਮਾਤ੍ਰ। ਦੇਖੋ ਅਧੂਆ

ਅਧ ਊਰਧੀ[ਕ੍ਰਿ: ਵਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਧ:+ ਊਰਧ੍ਵ] ਹੇਠ ਉੱਤੇ, ਭਾਵ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ।

ਅੰਧਿਹੋ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧ] ਅੰਨਿਓਂ ਯਥਾ–'ਲਾਲਚੁ ਛੋਡਿਹੁ ਅੰਧਿਹੋ'

ਅਧਿਕ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ]ਬਹੁਤ ਯਥਾ–'ਅਧਿਕ ਬਕਉ ਤੇਰੀ ਲਿਵ ਰਹੀਆ'

ਅਧਿਕਾਈ [ਗੁ: ।ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਧਿਕ] ਬਹੁਤ। ਯਥਾ–'ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਜਲਹਿ ਅਧਿਕਾਈ'

ਅੰਧਕਹ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ ਅੰਧ] ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ।

ਅੰਧੀ ਕੋਠੀ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹਨੇਰੀ ਕੋਠੀ ਭਾਵ ਦੇਹ ਵਾ ਮਨ। ਯਥਾ–'ਅੰਧੀ ਕੋਠੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਨਾਹੀ'

ਅੰਧ ਕਮਾਇ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧਾ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਕਮਾਇ] ਐਸੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਜਿੰਨਾ ਕਰ ਮਨ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਪਵੇ ਯਾ ਅਗਯਾਨ ਵਧੇ। ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਰਨਾ, ਯਥਾ 'ਅੰਧਾ ਅੰਧ ਕਮਾਇ'

ਅਧਿਕਾਰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਧਿਕਾਰ:] ਨਿਗਾਹ ਬਾਨੀ, ਫਰਜ਼, ਹਕੂਮਤ, ਖਾਸ ਖਾਸ ਧਾਰਮਕ, ਰਾਜਸਕ ਕੰਮਾ ਯਾ ਹੋਰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਯਾ ਵਸੀਕਾਰ।

੨. ਅਧਿਕ । ਬਹੁਤ। ਹਕੂਮਤ ਬੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਯਥਾ–'ਰਾਮੁ ਝੁਰੈ ਦਲ ਮੇਲਵੈ ਅੰਤਰਿ ਬਲੁ ਅਧਿਕਾਰ'

ਅੰਧਕਾਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਹਨੇਰਾ ਭਾਵ ਅਗਿਆਨ । ਯਥਾ–'ਜਿਹ ਮੰਦਰਿ ਦੀਪਕੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਅੰਧਕਾਰੁ ਤਹ ਨਾਸਾ' ਜਿਸ ਸ੍ਰੀਰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦੀਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸਿਆ ਹੈ ਤਿਥੋਂ ਅਗਿਆਨ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਧਾਖੵਰ* [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਧਾ+ਆਖਰ] ੧. ਅੱਧਾ ਅੱਖਰ ਯਥਾ–'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਕਥਿਆ ਨ ਜਾਇ ਅਧਾਖੵਰੁ' ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ (ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਿਹਾ) ਅੱਧਾ ਅੱਖਰ ਬੀ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

੨. ਅਧਿਸਟਾਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ । ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਫੇਰ ਐਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਧਿਸਟਾਨ ਅੱਖਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

*ਅਧਯਕ੍ਸ਼ਰੰ ਇਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਭੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਵੇ । ਮੁਰਾਦ ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਧਗੁਲਾ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਰੋਟੀ ਦਾ ਟੁਕੜਾ। ਗੁਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਡਾਢੀ ਨਿੱਕੀ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਆਣੇ ਬਾਲਾਂ ਲਈ ਪਕਾਂਦੇ ਹਨ। ੨. ਅੱਧਾ ਪੈਸਾ ਭਰ। ਥੋੜਾ ਜੇਹਾ। ਯਥਾ–'ਅਧੁਗੁਲਾ ਚਿੜੀ ਕਾ ਚੁਗਣੁ ਗੈਣਿ ਚੜੀ ਬਿਲਲਾਇ' ਥੋੜਾ ਚੋਗਾ ਚੁਗ ਕੇ ਚਿੜੀ ਅਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਡਦੀ ਤੇ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਕਿੰਨਾ ਖਾਕੇ ਵੀ ਉਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)।

ਅੰਧ ਘੋਰ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧ=ਅੰਨ੍ਹਾਂ। ਘੋਰ=ਭਜਾਨਕ, ਅਤਿ] ਭਜਾਨਕ ਅੰਨ੍ਹਾਂ। ਡਾਢਾ ਮੂਰਖ। ਯਥਾ–'ਅਸੰਖ ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਘੋਰ' ਦੇਖੋ ਅਸੰਖ
੨. ਘੁਪ ਅਨ੍ਹੇਰਾ।

ਅਧਪਤਿ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਧਿਪਤਿ] ਰਾਜਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਿਸ਼੍ਰ। ਯਥਾ–'ਸੁੰਨ ਸੰਧਿਆ ਤੇਰੀ ਦੇਵ ਦੇਵਾ ਕਰ ਅਧਪਤਿ ਆਦਿ ਸਮਾਈ' ਹੇ {ਸੁੰਨ} ਅਫੁਰ ਰੂਪ ਦੇਵਾਨ ਦੇਵ ਰਾਜੇ ਸਰਬ ਦੇ ਮੁੱਢ ਰੂਪ ਸਭ ਵਿਚ ਸਮਾਇ ਹੋਏ ਆਪ ਦੀ {ਸੰਧਿਆ} ਧਿਆਨ (ਆਰਤੀ, ਜਸ) ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਧਪੰਧੇ [ਸੰ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਧ ਪੰਥ] ੧. ਅਧ ਵਾਟੇ। ੨. ਉਹ ਥਾਂ ਜੋ ਮੁਕਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅਧ ਪੰਧੇ ਹੈ ਸੰਸਾਰੋਵਾ'

ਅਧਮ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨੀਚ। ਅਤ ਪਾਮਰ। ਯਥਾ–'ਅਧਮ ਚੰਡਾਲੀ ਭਈ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਸੂਦੀ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸਟਾਈ ਰੇ' ਜਿਹੜੀ (ਬ੍ਰਿਤੀ) ਸੂਦਰੀ ਸੀ ਸੋ ਬੀ ਅਧਮ ਚੰਡਾਲੀ ਵਰਗੀ ਸੀ (ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨੇ ਕਰ) ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਥੋਂ ਬੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ ਹਟ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿੱਤੀ ਹੋ ਗਈ।

ਅਧਮਾਈ [ਭਾ਼ ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਧਮ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਵ ਵਾਚੀ ਪ੍ਰਤੇ, ਆਈ] ਕੁਟਲਤਾ, ਨੀਚਪੁਣਾ। ਛੋਟਾਪਣ।

ਅਧਮ ਪਤੰਗ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨੀਚ ਪਤੰਗਾ। ਨੀਵਾਂ ਕੀੜਾ। ਭਾਵ ਗ੍ਰੀਬ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਅਧਮ ਪਤੰਗ'
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੂਰਜ* ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ:– ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨੀਵਾਂ ਨਾਨਕ ਸੂਰਜ (ਵਤ)।

ਅਧਰ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੇਠਲੀ ਦਿਸ਼ਾ] ਹੇਠਲਾ ਬੁਲ੍ਹ, ਹੋਠ। ੨. [ਅ+ਧਰ] ਬਿਨਾ ਆਸਰੇ। ਯਥਾ–'ਹੁਕਮੇ ਧਾਰਿ ਅਧਰ ਰਹਾਵੈ' (ਹੋਰ) ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ(ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ) ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਅਧਾਰ, **ਅਧਾਰੀ**, **ਆਧਾਰ** } [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਧਾਰ:] ੧. ਆਸ੍ਰਯ, ਸਹਾਰਾ। ੨. ਝੋਲੀ। ਯਥਾ–'ਸਭਨਾ ਦੇਇ ਅਧਾਰੀ' ਆਸ੍ਰਾ ਵਾ ਖਾਨ ਪਾਨ ਦੀ ਝੋਲੀ ਈਸ਼੍ਰ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਧੋਰੀ [ਗੁ਼। ਪੰਜਾਬੀ, ਅ=ਨਿਸਚੇ+ ਧੋਰੀ=ਧੁਰੇ ਨੂੰ ਚੱਕਣ ਵਾਲਾ] ਪੱਕਾ ਸਹਾਇਕ। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਾਨ ਅਧੋਰੀ' ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਸਹਾਈ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਅੰਧੇਰ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧਕਾਰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧਯਾਰ। ਹਿੰਦੀ, ਅੰਧੇਰ।

*ਜਿਹਾ ਕਿ: ਵਿਕਸਤਿ ਹਿ ਪਤੰਗ ਸਜੋਦਯੇ ਪੁੰਡਰੀਕੰ।

ਪੰਜਾਬੀ, ਅਨੇਰ, ਤੇ ਹਨੇਰ] ਹਨੇਰਾ, ਭਾਵ ਅਗਯਾਨ। ਯਥਾ–'ਅੰਧੇਰ ਅੰਧੀ ਵਾਪਰੈ' ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰੇ ਨਾਲ ਬਪੜੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਅੰਧੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਧਰੀਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਧਾਰ] ਆਸਰਾ। ਯਥਾ–'ਨਾਮੋ ਹੋ ਨਾਮੁ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਰੀਆ'।

ਅਧਰੰ ਧਰੰ ਧਾਰਣਹ [ਕਰਤ੍ਰੀ ਵਾਚਯ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] {ਅਧਰੰ} ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਪਰ* (ਦੇ ਲੋਕ) ਅਤੇ {ਧਰੰ} ਧਰਤੀ ਇਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਣ ਕਾਰਣ ਹਾਰਾ ਹੈ।

੨. {ਅਧਰ} ਨਿਰਾਸ੍ਰਾ ਜੋ {ਧਰੰ} ਧਰਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਹਾਰਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਥੂਲ ਆਸ੍ਰੇ ਦੇ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਆਸ੍ਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ।

ਅਧ੍ਰੁਵ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਾਸੀ, ਚੱਲਾਯਮਾਨ, ਬੇਥਵ। ਯਥਾ–'ਸਭ ਅਧ੍ਰੁਵ ਡਿਠੇ ਜੀਉ ਤਾ ਚਰਣ ਕਮਲ ਮਨੋ ਲਾਇਆ' ਸਾਰੇ ਚਲਾਇਮਾਨ ਡਿਠੇ ਤਦ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਵਲ ਮਨ ਲਾਇਆ।

ਅੰਧਲਾ } **ਅੰਧੁਲੇ** } [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ੍ਵਾਰਥੀ† ਪ੍ਰਤੇ ਅਲਾ ਤੇ ਉਲਾ] ੧. ਅੰਨਾ। ੨. ਭਾਵ ਗਯਾਨ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣ। ਯਥਾ–'ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਅੰਧੁਲੇ ਕਿਆ ਚਤੁਰਾਈ'।

ਅੰਧੂਲੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਧ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸ੍ਵਾਰਥੀ† ਪ੍ਰਤੇ ਉਲ੍ਹਾ, ਊਲਾ।] ੧. ਅੰਨਾਂ।

੨. ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਨਾਂਗੇ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਮਤੁ ਭਸਮ ਅੰਧੂਲੇ ਗਰਬਿ ਜਾਹਿ'।

ਅਨ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਜ] ਦੂਜਾ, ਹੋਰ। ਯਥਾ–'ਬਿਨੁ ਪ੍ਰਭ ਸੇਵ ਕਰਤ ਅਨ ਸੇਵਾ'। ਅਥਵਾ ੨. ਦ੍ਵੈਤ। ਯਥਾ–'ਹਉਮੈ ਅਨ ਸਿਉ ਲਰਿ ਮਰੈ ਸੋ ਸੋਭਾਦੂ ਹੋਇ' ਹਉਮੈ ਤੇ ਦ੍ਵੈਤ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਸੋ ਹੀ ਪੁਰਸ਼ ਕਲਿਆਣ ਨੂੰ ਪਾਂਵਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਤਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ {ਸੋ ਸੋਭਾ ਦੂ ਹੋਇ} ਸੋਭਾ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਨੁ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁ=ਹੀਨ, ਪਸਚਾਤ, ਬਿਸਤਾਰ, ਸਮੀਪ, ਵਾਰ] ਮੁੜ ਮੁੜ, ਹਰ (ਜਿਕੂੰ ਹਰ ਦਿਨ)। ਯਥਾ–'ਅਨਦਿਨ ਸਿਮਰਹੁ ਤਾਸੁ ਕਉ' ਹਰ ਦਿਨ ਤਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ।

੨. ਅਨੁਦਿਨ ਦਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ 'ਰਾਤ ਦਿਨ' ਵੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਨ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਜ। ਹਿੰਦੀ, ਆਨ] ੧. ਹੋਰ। ਯਥਾ–'ਆਨ ਆਪਨਾ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰਾ' ਇਹ ਹੋਰ ਦਾ ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੈ, (ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ) ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ।

ਦੇਖੋ ਬਿਖਾਈ

੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਬੀ ਆਨੀ ਪਦ ਲਿਆਉ ਅਰਥ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ] ਲਿਆਉ। ਯਥਾ–'ਆਨ ਰੇ ਆਨ ਭਰਪੂਰ ਸੋਊ' ਉਹ ਜੋ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਉਸਨੂੰ (ਚਿੱਤ ਵਿਚ) ਲਿਆਉ, ਹੇ (ਜਗਜਾਸੂ! ਚਿੱਤ

*ਅਧਰ, ਹੇਠਲੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਕਰਕੇ ਦੂਸ੍ਰੀ ਵਿੱਚੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਕੂੰ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਕਨ ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਰਕ ਮਗਰਬ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਦੂਸਰੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਘੁੰਮਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਸੇਧ ਹੇਠਾਂ ਵਾਲੀ ਉੱਪਰ ਤੇ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਹੇਠਾਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਅਧਰ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਅਧਰ ਤੇ ਊਰਧ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਹੈ।

†ਜਿਸ ਪ੍ਰਤੇ ਦੇ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਅਰਥ ਨਾ ਬਦਲੇ।

ਵਿਚ) ਲਿਆਉ।
੩. [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਆਨ=ਇੱਜ਼ਤ] ਇੱਜ਼ਤ। ਯਥਾ–'ਸੰਤਨ ਕੀ ਰਾਖੀ ਆਨ'।

ਐਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਯਨ=ਰਸਤਾ' ਜਗਾ] ਘਰ।

ਅੰਨ ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਨ੍ਰ] ਅਨਾਜ, ੧. ਚਾਵਲ, ੨. ਜੌਂ, ੩. ਮਸਰ, ੪. ਕਣਕ, ੫. ਮੂੰਗੀ, ੬. ਮਾਂਹ, ੭. ਤਿਲ, ੮. ਛੋਲੇ, ੯. ਅਣੂ, ੧੦. ਕੰਗਣੀ, ੧੧. ਕੋਦ੍ਰਾ, ੧੨. ਮੋਠ, ੧੩. ਮਟਰ, ੧੪. ਕੁਲਥ, ੧੫. ਸੱਠੀ, ੧੬. ਸਰਹੋਂ, ੧੭. ਅਲਸੀ, ਆਦਿ। ਯਥਾ–'ਤਜਿਐ ਅੰਨਿ ਨ ਮਿਲੈ ਗੁਪਾਲੁ'।

ਅੰਨੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਨ੍ਰ] ੧. ਅਨਾਜ ਦੀ। ਯਥਾ–'ਤੋਟ ਨ ਆਵੈ ਅੰਨੀ'।
੨. ਅਨਾਜ ਨਾਲ। ਤਥਾ–'ਜੂਠ ਨ ਅੰਨੀ' ਅੰਨ ਦੇ ਦਾਨ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਜੂਠ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦੀ।

ਅਨਿਆਇ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਨਯਾਯ] ੧. ਬੇ ਇਨਸਾਫ਼ੀ, ਅਨੀਤੀ । ਅਧਰਮ। ੨. ਅਧਰਮ ਨਾਲ । ਯਥਾ–'ਤਉ ਕੜੀਐ ਜੇ ਅਨਿਆਇ ਕੋ ਮਰਤਾ' ਝੂਰੀਏ ਤਦੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਅਧਰਮ ਨਾਲ ਮਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਆਨ ਸੰਤਾਨੀ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ । ਫਾਰਸੀ, ਆਨ=ਇੱਜ਼ਤ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਤਾ+ਨੀ] ਸੰਤਾਂ ਦੀ । ਯਥਾ–'ਉਨਕੈ ਬਸ ਆਇਓ ਭਗਤ ਵਛਲ ਜਿਨ ਰਾਖੀ ਆਨ ਸੰਤਾਨੀ'।

ਅਨਹਤ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਾਹਤ=ਜੋ ਹਤ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਚੌਥਾ ਚਕ੍ਰ ਯੋਗ ਦਾ] ਅਨਾਸੀ, ਆਤਮਾ । ਯਥਾ– 'ਅਨਹਤ ਰਾਤੇ ਇਹੁ ਮਨ ਲਾਇਆ'

ਅਨਾਹਤਿ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਕਰਕੇ ਹਤ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਇਕ ਰਸ ਰਹੇ। ਯਥਾ–'ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ'। ਦੇਖੋ ਅਨਹਦ

ਅਨਹਦ / ਅਨਾਹਦ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਾਹਤ, ਜੋ ਹਤ=ਸੱਟ ਮਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਵੱਜੇ ਅਨਾਹਤ, ਜੋ ਸੱਟ ਵੱਜਣ ਯਾ ਦੋ ਸ਼ੈਆਂ ਦੇ ਫਟਣ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਹੋਵੇ ਸੋ ਆਹਤ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਨ+ਹਦ=ਜਿਸਦਾ ਅੰਤ ਨ ਹੋਵੇ] ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਗਲੇ ਤੋਂ, ਯਾ ਕਿਸੇ ਵਾਜੇ ਆਦ ਸਥੂਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਨਾ ਸਥੂਲ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੋਵੇ। ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਸ਼ਬਦ । ਡਾਢੇ ਏਕਾਗ੍ਰ ਚਿਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਨੋਹਰ ਅਰਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਨਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੂੰ ਘੂੰ ਅਨਹਦ ਯਾ ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਧੁਨੀਏ'।

ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਦੇਖੋ ਅਨਹਦ

ਅਨਿਕ / ਅਨੇਕ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨ੍ਰਮ੍+ਏਕ] ਬਹੁਤ। ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ। ਯਥਾ– 'ਤੇਰੀ ਅਨਿਕ ਤੇਰੀ ਅਨਿਕ ਕਰਹਿ ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਜੀ' ਤਥਾ–'ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕਾ ਰੂਪ ਅਨੰਤਾ'।

ਅਨਕਾਇ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਜ+ ਕਾਯ=ਸਰੀਰ] ਹੋਰ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਕਾਂ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ–'ਅਨਕਾਇ ਰਾਤੜਿਆ ਵਾਟ ਦੁਹੇਲੀ ਰਾਮ'

ਅਨਿਕ ਉਮੇਰੀਆ ਦੇਖੋ ਉਮੇਰੀਆ

ਅਨਕੋਦਰ [ਸੰਬੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਜ। ਹਿੰਦੀ, ਅਨ+ਕੋ+ਦਰ, ਫਾਰਸੀ] ਹੋਰ ਦਾ ਬੂਹਾ। ਯਥਾ–'ਅਨ ਕੋ ਦਰ ਘਰ ਕਬਹੂ ਨ ਜਾਨਸ ਏਕੋ ਦਰ ਸਚਿਆਰਾ' ਦੂਸਰੇ ਦੇ

ਬੂਹੇ ਨੂੰ (ਅਪਣਾ) ਘਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ) ਇੱਕੋ ਦਰ ਸੱਚਾ ਹੈ।
੨. [ਅਨਿਕ+ਉਦਰ] ਬਹੁਤੇ ਪੇਟ ਭਾਵ ਅਨੇਕ ਜੂਨਾਂ। ਯਥਾ—'ਅਨਕੋਦਰ ਮਹਿ ਪਰਿਆ' ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ।

ਅਨਿਕ ਧਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੇਕਧਾ] ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਯਥਾ—'ਅਨਿਕ ਕਾਜ ਅਨਿਕ ਧਾ ਵਰਤਾ' ਅਨਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਆਨ ਕਾਰ [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਆਨ=ਹੋਰ+ਕਾਰ=ਕੰਮ] (ਭਗਤੀ ਬਿਨਾਂ) ਹੋਰ (ਯੱਗ ਬ੍ਰਤਾਦਿ) ਕੰਮ।

ਅਨਿਕ ਰੰਗ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੇਕ। ਹਿੰਦੀ, ਅਨਿਕ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਰੰਗ] ਅਨੇਕ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ। ਯਥਾ—'ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਬਹੁ ਤਰੰਗ ਸਰਬ ਕੋ ਧਨੀ'।

ਅਨਿਗ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਿਕ] ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਯਥਾ—'ਸੁੰਦਰ ਅਨਿਗ ਭਾਉ ਕਰਤ ਫਿਰਤ ਬਿਨੁ ਗੋਪਾਲ ਧੋਹੇ'

ਅਨੰਗ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਗ ਨ ਹੋਵੇ ਜਿਸਦਾ, ਕਾਮ ਦੇਵਤਾ। ਸ਼ਿਵਾਂ ਨੇ ਅਪਨੀ ਤੀਸ੍ਰੀ ਅੱਖ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਕਾਮ ਸਾੜਯਾ ਸੀ ਤਦ ਤੋਂ ਨਾਮ ਅਨੰਗ ਹੈ] ਕਾਮ।

ਅਨਗਾਹ [ਖ: ਤ: ਸ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੰਨ ਦੇ ਗਾਹ। ਯਥਾ—'ਲਾਟੂ ਮਾਧਾਣੀਆ ਅਨਗਾਹ' ੨. ਅਨਗਿਣਤ।

ਅਨਗਰੂਆ [ਗੁ: । ਹਿੰਦੀ, ਅਨ ਉਪਸਰਗ। ਗੁਰੂ=ਭਾਰੀ] ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ। ਮਹਾਨ। ਯਥਾ—'ਅਨਗਰੂਆ ਅਖਾੜਾ' ਇੱਥੇ ਅਖਾੜਾ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵਿਸੇਖਣ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਭਾਰੀ ਸੰਸਾਰ।

ਅਨੁਗ੍ਰਹ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਕ੍ਰਿਪਾ। ਯਥਾ—'ਜਨ ਕਉ ਆਪਿ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਕੀਆ'।
ਦੇਖੋ ਬ੍ਰਿਥਾ

ਅਨਾਜ [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਨ] ਅੰਨ, ਕਣਕ, ਚੌਲ ਆਦਿ। ਯਥਾ—'ਜੈਸੀ ਭੂਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ'

ਅਨਜਾਨਤ [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਨ+ਜਾਨਤ] ਭੁਲ ਭੁਲੇਖੇ, ਨਾ ਜਾਣਕੇ, ਅਨਜਾਣ ਪਣੇ ਵਿਚ।
ਯਥਾ—'ਅਨਜਾਨਤ ਨਾਮ ਬਖਾਣੀਐ' ਤਥਾ—'ਅਨਜਾਨਤ ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਰਚੇ'

ਅਨਠਾਹੀ [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ। ਯਥਾ—'ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਛੋਡਿ ਜਉ ਨਿਕਸਿਓ ਤਉ ਲਾਗੋ ਅਨ ਠਾਹੀ' ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਲਗ ਗਿਆ।

ਅਨਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੰਤ*] ਬੇਅੰਤ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ। ਯਥਾ—'ਅਨਤ ਨ ਚਾਹਿਆ ਜਾਇ' ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਤਥਾ—'ਰਮਈਆ ਜਪਹੁ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਨਤ ਜੀਵਣ ਬਾਣੀ' ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਰਮਈਆ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੋ ਇਹ ਅਨੰਤ ਜੀਵਣ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਤਕਾਰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਬਾਣੀ {ਤਜੀਵਣ} ਤਜਾਗਣੇ ਜੋਗ ਹੈ।

ਅਨਤਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੰਤ] ਅਨਗਿਣਤ, ਬੇਅੰਤ। ਯਥਾ—'ਅਨਤਾ ਧਨੁ ਧਰਣੀ ਧਰੇ ਅਨਤ ਨ ਚਾਹਿਆ ਜਾਇ' ਧਨ ਬਹੁਤ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਦੱਬਦੇ ਹਨ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਅਨਿਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਝੂਠ, ਮਿਥਯਾ।

*ਦੇਖੋ ਫੁਟ ਨੋਟ ਸਫਾ ੫੦।

ਅਨੀਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੀਤਿ ।] ਅਧਰਮ । ਅਨਜਾਇ । ਅਜੋਗ ਕਰਮ ।

ਅਨੇਤਾ* [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੀਤਿ=ਨੀਤੀ ਵਿਰੁਧ] ਅੰਧ, ਝੂਠ, ਪਾਪ । ਯਥਾ—'ਜੋ ਕਛੁ ਕੀਨੋ ਸੋਊ ਅਨੇਤਾ'

ਅਨੰਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜਿਸਦਾ ਅੰਤ ਨ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ—'ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕਾ ਰੂਪ ਅਨੰਤਾ'

ਆਨੀਤਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਿਤ ਇਥੇ ਸਿਆਰੀ ਦੀ ਬਿਹਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਦਲੀ ਗਈ ਹੈ, ਯਮਕ ਲਈ] ਅਨਿਤ, ਝੂਠ । ਯਥਾ— 'ਸਾਜਨ ਸੰਤ ਹਮਾਰੇ ਮੀਤਾ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਆਨੀਤਾ ਰੇ' ਹੇ ਸਾਜਨ ਸਾਡੇ ਮਿਤ੍ਰੋ ! ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਬਾਝ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ । ਇਥੇ ਤਿੰਨ ਸੰਬੋਧਨਾ ਥੋਂ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖਯਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਨਤਾਂ† ਤਰੰਗਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੰਤ, ਤ੍ਰੰਗ] ਬੇਅੰਤ ਲਹਿਰਾਂ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ । ਯਥਾ— 'ਪਸਿਰਓ ਆਪਿ ਹੋਇ ਅਨਤ ਤਰੰਗ'

ਅਨੰਤ ਤਰੰਗੀ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੰਤ, ਤ੍ਰੰਗ] ੧. ਬਿਅੰਤ ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ । ੨. ਮਾਇਆ ਦਾ ਵਿਸੇਖਣ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੀ ਬਹੁ ਰੂਪੀ ਹੈ ।

ਅਨਤਾਂ† ਭਾਇ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੰਤ, ਭਾਂਤ] ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ । ਯਥਾ— 'ਰਾਜਾ ਰਾਮੁ ਮਉਲਿਆ ਅਨਤ ਭਾਇ'

ਅਨਿਤਜ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਿਤ ਨਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ—'ਅਨਿਤ੍ ਵਿਤੰ ਅਨਿਤ੍ ਚਿਤੰ'

ਅਨਤਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਹੋਰ ਬ੍ਰਿੱਛ ।

ਅਨਾਥ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਮਾਂ ਪਿਉ ਮਹਿੱਟਰ । ੨. ਗ੍ਰੀਬ ਵਾ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ {ਨਾਥ} ਮਾਲਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

੨. ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਉਪਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਥਵਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨੱਥਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਯਥਾ— 'ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਨਾਥ ਅਜੋਨੀ' ਸਮਝ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਰ ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ (ਤੇਰਾ ਮਾਲਕ ਜਾਂ ਤੈਨੂੰ ਨਥਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ) ਤੇ ਜੂਨ ਤੋ ਰਹਤ ਹੈ ।

ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ [ਖ: ਤ: ਸ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਨਾਥ । ਨਾਥ । ਹਿੰਦੀ, ਕੋ] ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਨ ਹੋਵੇ ਉਸਦਾ ਆਸਰਾ ।

ਅਨਦ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਨੰਦ] ਖੁਸ਼ੀ, ਹਰਖ, ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ।

ਅਨਾਦਿ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜਿਸ ਦੀ {ਆਦਿ} ਉਤਪਤੀ ਨ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸੁਰ । ਯਥਾ –'ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਦਿ' ।

*ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰ ਸਿਹਾਰੀ ਲਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਜਦੋਂ ਅਗਲਾ ਅੱਖਰ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ (ਜਿਂਵੇਂ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪੇਂਡਾ । ਵਿਲੂੰ ਤੋਂ ਵੇਲੂੰ) । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਨੀਤਿ ਦੀ ਸਿਹਾਰੀ ਇੰਵੇ ਹੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਲਾਂ ਵਿਚ ਵਟੀਜ ਗਈ ਹੋਵੇ ।

†ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਯਾਕਰਨ ਅਨੁਸਾਰ (ਬਿੰਦੀ) ਕਈ ਵੇਰ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਵਿੰਸਤਿ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿੰਦੀ) ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਵੇਂ ਵਿੰਸੁਤਿ: (ਵਿਸਤਿ) ਵੀਸ਼ਾ । ਤ੍ਰਿੰਸ਼ਤ, ਤੀਸਾ । ਮੰਸਕਾਰ, ਸਕ੍ਰਾਰ, ਤਿਵੇਂ ਅਨੰਤ ਦਾ ਅਨਤ ਰਹ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

੨. ਅਨਾਜ*। ਯਥਾ—'ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਤੇ ਹੋਇ ਅਨਾਦਿ'

ਅਨੰਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਨੰਦ†] ਖੁਸ਼ੀ, ਉਮਾਹ, ਚਾਉ। ਉਤਸ਼ਾਹ।

ਅਨੰਦੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਨੰਦ]੧. ਅਨੰਦ ਦਾਇਕ ਭਾਵ ਮਾਯਾ। ਯਥਾ—'ਹਰਖ ਸੋਗ ਬੈਰਾਗ ਅਨੰਦੀ ਖੇਲੁ ਰੀ ਦਿਖਾਇਓ'ਮਾਇਆ ਨੇ ਐਸਾ ਖੇਲ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸੋਗ, ਕਿਤੇ ਵੈਰਾਗ, ਕਿਤੇ ਮੋਹ ਹੈ। ੨. ਅਨੰਦ ਵਾਲਾ (ਪਰਮੇਸੁਰ)। ਯਥਾ—'ਸਦਾ ਅਨੰਦੀ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ' ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਸਦਾ ਅਨੰਦ-ਮਜ ਹੈ।

ਅਨਿੰਦ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਾ ਨਿੰਦਣੇ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥ। ਯਥਾ—'ਜੋ ਅਨਿੰਦ ਨਿੰਦੁ ਕਰਿ ਛੋਡਿਓ ਸੋਈ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਖਾਤ' ਜੋ ਪਦਾਰਥ (ਸੰਤਾਂ ਨੇ) ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਛੱਡ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਸੋਈ ਪਦਾਰਥ {ਅਨਿੰਦ} ਨਾ ਨਿੰਦਣੇ ਯੋਗ ਜਾਣਕੇ ਫਿਰ ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਵ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਜੋ ਵਸਤੂ ਨਿੰਦਣ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਿੰਦ ਜਾਣਕੇ ਛੱਡੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰ ਉਸੇ ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨਦਾਈ‡ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੰਦ] ਅਨੰਦ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, ਅਨੰਦ ਵਾਲਾ।

ਅਨਦਿਨ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]੧. ਹਰ ਦਿਨ, ਨਿਰੰਤਰ। ਯਥਾ—'ਅਨਦਿਨੁ ਜਲਦੀ ਫਿਰੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਬਹੁ ਦੁਖੁ ਪਾਵ-ਣਿਆ' ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਿਰੰਤਰ ਜਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਰੀ ਬਾਝ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੁਖ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਦਿਨ ਰਾਤ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਊ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਪਿਰੀ ਤੋਂ ਬਾਝ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਅਨ ਦਿਨ ਅਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤੀ ਪੁਨ ਰੁਕਤ ਦੋਖ ਨਹੀਂ ਹੈ,ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਾਕਜ ਵਿਖੇ ਇਸਦਾ ਦੋਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੩. (ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ) ਦਿਨ ਥੋਂ ਰਾਤ (ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਗਜਾਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।

ਅਨਦ ਬਿਨੋਦੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਨੰਦ=ਖੁਸ਼ੀ। ਵਿਨੋਦ=ਲੀਲਾ] ਅਨੰਦ ਦੀ ਲੀਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਯਥਾ—'ਅਨਦ ਬਿਨੋਦੀ ਨਿਹਸੰਗ'।

ਅਨੰਦ ਮੈ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਨੰਦ ਮਯ] ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ। ਯਥਾ—'ਜਾਕੇ ਭਗਤ ਆਨੰਦ ਮੈ'।

ਅਨਦ੍ਰਿਸਟ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼੍] ਜੋ ਨਾ ਦੇਖੀ ਹੋਵੇ।

ਅਨਿਨ / **ਅਨੰਨ** [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਨੰਨਜ] ਇਕ-ਰੁਖਾ, ਜੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲਗੈ, ਫੇਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਨ ਕਰੇ। ਕੇਵਲ ਇਕ(ਵਾਹਿਗੁਰੂ)ਦਾ। ਯਥਾ—'ਦਾਸ ਅਨਿੰਨ ਮੇਰੇ ਨਿਜ ਰੂਪ' (ਈਸ਼੍ਵਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਕਿ ਅਨੰਨ ਦਾਸ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ। ੨. ਇਕ ਰੁਖੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅੜਮੰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਹੋਇ ਅਨੰਨਿ ਮਨ ਹਠ ਕੀ

*ਦ ਤੇ ਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਟਾਂਦਰਾ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੈਸੇ ਅੰਗਜ ਦਾ ਅੰਗਦ।

†ਅਨੰਦ ਦਾ ਕੰਨਾ ਉਡ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਟਾਉ ਖਾਧਾ ਹੈ ਜਿੰਵੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਿ ਵਿਚ ਆ ਕੰਨੇ ਦਾ ਅ ਮੁਕਤਾ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੰਵੇ ਕਾਂਸਿਕ ਦਾ (ਕੰਸਕ) ਕੰਸਓ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਾ (ਪ੍ਰਕਾਰ:) ਪਆਰੇ ਦਾ ਪਅਰੋ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‡ਦੇਖੋ ਅਨਤ ਪਦ ਦਾ ਫੁਟ ਨੋਟ (ਸਫੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲਕੀਰ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ) ਅਨੰਦ ਦੀ ਬਿੰਦੀ ਵੀ ਅਨਤ ਵਾਙੂ ਉੱਡੀ ਹੈ।

ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਆਪਸ ਕਉ ਜਾਨਾਤ।

ਆਨਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮੁਖ। ਮੂੰਹ।

ਆਨ ਨ ਹੋਰੀ [ਕਥਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ] ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਪ੍ਰਭ ਬਿਨ ਆਨ ਨ ਹੋਰੀ'।

ਅਨਨਪਰ [ਵਿਸੇਖਣ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਨਜ ਪਰਾਯਣ] ੧. ਨਹੀਂ ਹਨ ਦੂਸਰੇ ਪਰਾਇਨ। ੨. ਆਨਨ = ਮੁਖ, ਮੁਖ ਪਰ (ਨਾਮੋਚਾਰਣ ਹੈ) ਯਥਾ—'ਗਿਆਨ ਅਰ ਧਿਆਨ ਅਨਨ ਪਰ'

ਅਨੰਨ ਭਗਉਤੀ [ਗੁਃ।ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਨਨਜ, ਭਕ੍ਤ੍ਰੀ] ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ। ਯਥਾ—'ਕੋਈ ਕਹਤਉ ਅਨੰਨਿ ਭਗਉਤੀ'

ਅਨੂਪ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਪਮ। ਅਨ੍+ ਉਪਮ] ਉਪਮਾ ਰਹਤ। ਸੁੰਦਰ।

ਦੇਖੋ ਅਨੂਪ ਰੂਪਾਵਤੀ

ਅਨੂਪਿਆ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨ+ ਉਪਮ] ਉਪਮਾ ਰਹਤ। ਯਥਾ—'ਚਕ੍ਰ ਪਾਣ ਦਰਸ ਅਨੂਪਿਆ' ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ।

ਅੰਨ ਪਾਣੀ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨ੍ਨੰ। ਪਾਨੀਯੰ] ਅੰਨ ਜਲ। ਯਥਾ—'ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ' ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਅਰ ਭਗਤੀ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਯਥਾ—'ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਮੁਚੁ ਉਪਾਇ'।

ਅਨੂਪੇਰੈ* [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਪਮ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਹੈਰੇ ਦਾ ਏਰੈ] ਉਪਮਾ ਰਹਤ ਹੈ, ਰੇ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਰੰਗ ਰੰਗ ਰੰਗ ਅਨੂਪੇਰੈ' ਸਭ ਅਨੰਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਹੀ ਉਪਮਾ ਰਹਤ ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਅਨੂਪ ਰੂਪਾਵਤੀ† [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਪਮ। ਰੂਪਵਤ] ਉਪਮਾ ਰਹਤ ਰੂਪ ਵਾਲਾ=ਪ੍ਰਮੇਸ਼੍ਵਰ। ਯਥਾ—'ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਸੰਗਿ ਅਨੂਪ ਰੂਪਾਵਤੀ'।

ਅਨਪਾਵਨੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁ ਪਾਯਿਨੀ] ਕਿਸੇ ਵਿਘਨ ਕਰ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ, ਪੱਕੀ। ਯਥਾ—'ਅਨਪਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਨਹੀਂ ਉਪਜੀ ਭੂਖੈ ਦਾਨੁ ਨ ਦੀਨਾ' ੨. ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅੰਨ ਪਵਾਵਨ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਢੁਕਦਾ ਘਟ ਹੈ।

ਅਨਭਉ / ਅਨੰਭਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਭਵ:]‡ ਗਿਆਨ। ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨ। ਬ੍ਰਹਮ ਗ੍ਯਾਨ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦੀ ਜਾਣੀਐ ਤਉ ਅਨਭਉ ਪਾਵੈ'। ਤਥਾ—'ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਤਉ ਅਨਭਉ ਪਾਵੈ'। 'ਭੈ ਭੰਜਨ ਪਰ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਅਪਾਰ ਅਨੰਭਉ' ੨. ਅਨੰਭਉ ਦਾ ਅਰਥ ਭੈ ਰਹਤ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩. [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ਼ਜ। ਪੰਜਾਬੀ, ਆਨ+ ਭਉ] ਹੋਰ ਭਉ,ਦੂਜਾ ਡਰ। ਦੇਖੋ,ਨਿਮਖਫਾ

ਅਨੁਰਾਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਰਾਗ।

---

*ਰ ਕਈ ਵੇਰ ਸ੍ਵਾਰਥ ਪੱਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪਦ ਨੂੰ ਲਗ ਕੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।

†ਵੰਤ, ਵਤੀ, ਆਵਤ, ਆਵਤੀ, ਏਹ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਵਤ ਪ੍ਰਤੇ ਨੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਏ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ:—ਵਾਲਾ। ਵਤ ਪ੍ਰਤੇ ਸੰਗਯਾ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ (ਵਾਲਾ) ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਦੇ (ਵਰਗਾ) ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

‡ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ: ਉਹ ਗ੍ਯਾਨ ਹੈ ਜੋ ਸਿਮ੍ਰਤੀ (ਚੇਤੇ) ਤੋਂ ਨਾ ਉਪਜਿਆ ਹੋਵੇ ਸਗੋਂ ਸਿਧਾ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਫੇਰ ਮਤ ਭੇਦ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਣੁਰਾਅ ।] ਪ੍ਰੇਮ, ਅਨੁਰਾਗ, ਚਾਉ । ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਕੈ ਮਨ ਇਹੁ ਅਨੁਰਾਉ'।

ਅਨਰਸ / ਆਨਰਸਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਜ+ਰਸ] ਹੋਰ ਰਸ । ਯਥਾ—'ਘਰ ਮੰਦਰ ਘੋੜੇ ਖੁਸੀ ਮਨੁ ਅਨਰਸਿ ਲਾਇਆ' ਘਰ ਆਦਿਕ ਹੋਰਨਾਂ ਰਸਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮਨ ਲਾ ਛਡਿਆ ਹੈ । ਤਥਾ—'ਆਨ ਰਸਾ ਸਭਿ ਫੀਕਿਆ ਕਰਿ ਨਿਰਨਉ ਡੀਠਾ'।

ਅਨੁਰਾਗ / ਅਨੁਰਾਗਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਰਾਗ।] ਪ੍ਰੇਮ । ਪਜਾਰ।

ਅਨੁਰਾਗਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ । ਹਿੰਦੀ] ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਅਨੁਰਾਗਿਓ'।

ਅਨਰਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਰਤਿ=ਪਿਆਰ] (ਦ੍ਵੈਤ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਯਥਾ—'ਅਹੰਮਤ ਅਨਰਤ'।

ਆਨਰੂਤੀ [ਸੰਃ, ਸਪਤਮੀ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੋਰ ਰੁਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਹੋਰ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ। ਭਾਵ ਹੋਰ ਜੁਗ ਦਾ ਧਰਮ ਹੋਰ ਜੁਗ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ—'ਆਨ ਰੂਤੀ ਆਨ ਬੋਈਐ ਫਲੁ ਨ ਫੂਲੈ ਤਾਹਿ'

ਅਨਰਾਤਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਰਕ੍ਤ] ਹੋਰ (ਵਿਸ਼ਿਆਂ) ਵਿੱਚ ਰਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਤਿਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਛਾਡਿ ਅਨਰਾਤਾ' ਤਿਸ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤ ਛਡ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ (ਵਿਸ਼ਿਆਂ) ਵਿੱਚ ਰਤਾ ਹੈ।

ਅਨਰਾਧਾ [ਸੰਃ । ਹਿੰਦੀ, ਅਨ+ਰਾਧਾ] ਨ ਸਿੱਖਜਾ ਹੋਇਆ ਅਨ ਘੜ। (ਗੁਰਮਤ) ਗੁਰ ਸਿਖਜਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਯਾ ਪੁਰਖ। ਯਥਾ—'ਜਨੁ ਬਿਚਰੈ ਅਨਰਾਧਾ'।੨.ਅਨੁਰਾਧਾ,ਇਕ ਨਛਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਗਜ਼ਾਨੀ ਇਹ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਛਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਨਾ ਭਟਕ। ੩. ਪ੍ਰਮੇਸੁਰ ਅਰਾਧਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਫਿਰ, ਵ ਨਿਗੁਰਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਫਿਰ।

ਅਨੁਰੂਪਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨੁਰੂਪ=ਕਿਸੈ ਸ਼ੈ ਦਾ ਫਬ ਯਾ ਢੁਕ ਪੈਣਾ] ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ। ਠੱਟਿਆ। ਯਥਾ—'ਜੋ ਅਨਰੂਪਿਓ ਠਾਕੁਰਿ ਮੇਰੈ' ਜੋ ਮੇਰੇ ਠਾਕਰ ਨੇ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਨਲ / ਆਨਲ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਨਲ]ਅਗਨੀ ਯਥਾ—'ਮੁਕਤੈ ਗੁਰਿ ਅਨੁਲ ਬੁਝਾਇਆ' ਦੇਖੋ ਬੰਧਚ

੨.[ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਨਿਲ]ਪੌਣ। ਯਥਾ 'ਅਨਿਲ ਬੇੜਾ ਹਉ ਖੇਵਿ ਨ ਸਾਕਉ' ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪੌਣ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੇੜਾ ਚਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤਥਾ—'ਅਨਲ ਅਗਮ ਜੈਸੇ ਲਹਰਿ ਮਇਓਦਧਿ ਜਲ ਕੇਵਲ ਜਲ ਮਾਂਹੀ' {ਮਇਓਦਧ} ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਖੇ {ਅਨਲ} ਪੌਣ ਦੇ ਘੁਲਣ ਨਾਲ ਜੈਸੇ ਕਠਨ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ ਫੇਰ ਜਲ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੇਵਲ ਜਲ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਨੀਲ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਨੀਲ*=ਰੰਗ, ਨੀਲਾ ਰੰਗ] ੧. ਅਰੰਗ। ਅਕਲੰਕ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ, ਮਾਯਾ ਰਹਤ । ਯਥਾ—'ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ' ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ, ਮਾਯਾ ਰਹਤ ਹੈ {ਅਨਾਦਿ} ਉਸਦਾ ਮੁੱਢ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ {ਅਨਾਹਤ} ਦੂਜੇ ਕਰਕੇ ਹਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੈ। ੨. [ਇਕਾਈ। ਦਹਾਈ, ਸੈਂਕੜਾ ਦੀ ਗੇਣਤੀ

*ਨੀਲੇ, ਨੀਂਲੇ ਨੂੰ, ਤੇ ਗੂੜੇ ਨੀਲੇ ਤੇ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨੀਲ = ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ ਸਾਯਾ ਹੈ।

ਜੋ ਸੰਖ ਤਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨੀਲ ਬੀ ਗੇਣਤੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੀਲ ਦਾ ਅਰਥ ਅਣਗਿਣਤ ਕਰਦੇ ਹਨ] ਅਸੰਖ। ਅਣਗਿਣਤ। ਤਥਾ—'ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਅਗਨਿ ਇਕ ਠਾਈ' ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਨਗਿਨਤ ਅਗਨ ਹੈ, ਇਕ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਟਿਕੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਜਠਰਾਗਨੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਅਨਗਿਣਤ ਹੈ ਜੋ ਰੋਜ ਖਾਧੇ ਪਦਾਰਥ ਦਗਧ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਆਨਲੋ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਿਲ=ਵਾਯੂ] ਵਾਯੂ। ਪੌਣ, ਯਥਾ—'ਧੂਪੁ ਮਲ ਆਨਲੋ' ਦੇਖੋ ਮਲ ਆਨਲੋ'

ਅਨਾਲਕਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦ ਨੂੰ ਲ ਦਾ ਆਵੇਸ ਹੈ] ੧. ਅਨਾਦ ਕਾਲ ਕਾ। ਚਰੋਕਣਾ । ਯਥਾ—'ਕਟਿਆ ਭਰਮ ਅਨਾਲਕਾ' ਅਨਾਦ ਕਾਲ ਦਾ ਭਰਮ ਕਟਿਆ। ੨. ਜੋ ਨਾਲ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਓਪਰਾ। ਜੋ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਯਥਾ— 'ਕਟਿਆ ਭਰਮ ਅਨਾਲਕਾ' (ਉਹ) ਭਰਮ ਕੱਟਿਆ ਜੋ ਨਾਲ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਵ ਸੁਭਾਵਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਐਵੇਂ ਚੰਬੜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਅਨਲਵਾਉ [ਵਸੇਖ ਵਿਸੇਖਣ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਲ=ਅਗ। ਵਾਯੂ=ਹਵਾ] ੧. ਅਗ ਦੀ ਪੌਣ, ਭਾਵ ਗਰਮ ਹਵਾ। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਲ=ਪਿੱਤ] ਇਕ ਰੋਗ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੌਦਾ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ, ਕਮਲਵਾ, ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ ਅੱਗ, ਯਥਾ—'ਅਨਲ ਵਾਉ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ' ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਤਥਾ—ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਭਰਮੁ ਅਨਲਵਾਉ'

ਅਨਾੜੀ [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਮੂਰਖ, ਜੋ ਕੁੱਛ ਨ ਜਾਣੇ, ਅਨਜਾਣ।

ਅਪ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਪ=ਇਕ ਅਵਜਯ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਵਿਯੋਗ,ਵਿਕਾਰ,ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਆਦਿ ਹੈ] ਉਲਟ, ਨਾ ਹੋਣਾ। ਖੋਟੀ। ਯਥਾ-'ਕਬਹੂ ਅਪਕੀਰਿਤ ਮਹਿ ਆਵੈ' ਖੋਟੀ ਕੀਰਤੀ ਵਿਚ ਆਂਵਦਾ ਹੈ । ਦੇਖੋ ਅਪਕੀਰਤ

ਅਪੁ [ਸੰਃ । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਪ੍=ਪਾਣੀ] ਜਲ ਯਥਾ—'ਅਪੁ ਤੇਜੁ ਵਾਇ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਆਕਾਸਾ'

ਅਪੈ
ਅਪਯਉ } [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਪਜਾ=* ਗੁੰਮ ਹੋਣਾ] ੧. ਭੱਛ ਕਰਨਾ। ੨. ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ੩. ਅਰਪਨ ਕਰਨਾ† । ਯਥਾ—'ਨਾਮ ਨਵਨਿਧਿ ਅਪੈ' ਭਾਵ ਨਾਮ ਰੂਪ ਨਵਨਿਧਿ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ—'ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਅਖੈ ਨਿਧਿ ਅਪ੍ਉ' ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ {ਅਖੈ} ਜੋ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਿਧਿ ਹੈ (ਹੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ! ਆਪ ਨੇ) {ਅਪਜਉ} ਛਕੀ ਯਾ ਧਾਰਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਯਾ ਸਤਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਆਪ [ਸੰਃ । ਸੰਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਮਾ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਪ੍ਪਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਆਪਾ, ਆਪ] ਅਪਨਾ ਆਪ । ਆਤਮਾ ਯਥਾ—'ਪਰਹਰਿ ਪਾਪੁ ਪਛਾਣੈ ਆਪੁ' । ੨. [ਸ਼ੁਧ ਆਪ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਗ੍ਯਾਨ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ' ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਆਪ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹੰਕਾਰ ਅਰਥ ਵਿਚ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ] ਅਹੰਕਾਰ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਮਿਟਾਵਹੁ

*ਆਪਜ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਤੋਂ ਇਹ ਪਦ ਬਣੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ, ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੇ ਯੋਗ। ਇਹੋ ਪਦ ਗਾਲਬਨ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਡੋਮ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਵਰਤੀਂਦਾ ਆਯਾ ਹੈ।
†ਅਰਪੇ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਬੀ ਅਪੈ ਤੇ ਅਪਜਉ ਖਯਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਪੁ'। ਦੇਖੋ ਆਪ ਵਞਾਵਣਿਆ

੩. [ਸਰੀਰ ਆਤਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦਾ ਵਰਤਾਉ 'ਦੇਹ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ] ਦੇਹ, ਸਰੀਰ । ਯਥਾ—'ਆਪ ਬਰਾਬਰ ਕੰਚਨ ਦੀਜੈ'।

ਆਪਾ [ਵਿਸੇਖਣ । ਦੇਖੋ ਆਪ] ਅਪਨਾ। ਯਥਾ—'ਆਪਾ ਪਰਕਾ ਕਛੂ ਨ ਸੂਝੈ' ਅਪਨਾ ਤੇ ਪਰਾਇਆ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ। ੨. ਅਪਨੇ ਵਿਚ । ਯਥਾ—'ਆਪਾ ਮਧੇ ਆਪੁ ਪਰਗਾਸਿਆ' ।

ਅਪਿਆਉ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਪਾ=ਪੀਣਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗਜ਼ਾ, ਅਪਜਾਉ] ਪੀਤੇ ਤੇ ਖਾਧੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ । ਭੋਜਨ । ਯਥਾ—'ਮੁਖਿ ਅਪਿਆਉ ਬੈਠ ਕਉ ਦੈਨ' ਸਨਬੰਧੀ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਖੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ—'ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਅਪਿਆਉ ਦੇਇ ਕਛੁ ਊਨ ਨ ਹੋਈ' ਭੋਜਨ ਦੇ ਕੇ ਪਾਲਦਾ ਹੈ ਕੁਛ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੇਖੋ ਪਵਣ

ਆਪੇ ਆਪ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਆਪ] ੧. ਆਪਨੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ। ਆਪੇ ਹੀ। ੨. ਸੁਤੇ ਸਿਧ, ਸੁਤੰਤ੍ਰ । ਯਥਾ—'ਆਪੇ ਆਪਿ ਸਗਲ ਮਹਿ ਆਪਿ' ।

ਆਪ ਅਪਾਕੀ [ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਃ । ਦੇਖੋ, ਆਪ] ਅਪਨੇ ਆਪ ਥੋਂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੈ । ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਜਗਤ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਨਮਿੱਤੋਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਅਪਾਕੀ

ਆਪਾਇਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਆਪ। ਆਪ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਆ ਰੂਪ] ਅਪਨਾ ਕਰਨਾ । ਯਥਾ—'ਪ੍ਰਭੁ ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਆਪਾਇਓ' ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਬੁਧੀ ਰੂਪੀ) ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਅਪਨਾ ਕਰ ਲੀਤਾ।

ਅਪਾਇਣ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਆਪ] ਅਪਨਾ ਆਪ ।

ਅਪਿਓ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਪਾ (=ਪੀਣਾ) ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ] ੧. ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਯਥਾ—'ਅਪਿਓ ਪੀਵੈ ਜੋ ਨਾਨਕਾ ਭ੍ਰਮੁ ਭ੍ਰਮਿ ਸਮਾਵੈ' ਜੋ (ਗ੍ਯਾਨ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭ੍ਰਮ ਭ੍ਰਮ ਹੀ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਪੇ ਹੀ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨. [ਦੇਖੋ, ਆਪ] ਆਪਣਾ ਆਪ।

ਆਪਾਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਉਣਾ ਤੋਂ ਪਾਉ ਤੇ ਆ ਉਪਸਰਗ] ਪਾਵੇ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਾਉਣਾ। ਯਥਾ—'ਸਲਲ ਆਪਾਉ ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣੀ' (ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚ) {ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣੀ} ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਇਹ ਜਲ ਪਾਵਣਾ ਕਰੇ।

ਆਪਿਓ ਹੋ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰੁਪਣ* ਗੁਜਰਾਤੀ, ਆਪਣਾ=ਦੇਣਾ] ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਯਥਾ—'ਲੰਕ ਬਭੀਖਣ ਆਪਿਓ ਹੋ' ਲੰਕਾ ਬਭੀਖਣ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਆਪ ਉਪੰਨਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਆਪ] ਆਪ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ ਜਗਤ)।

ਆਪਸ [ਸਃ ਨਃ। ਦੇਖੋ, ਆਪ] ਆਪ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਆਪਸ ਕਉ ਮੁਨਿਵਰ ਕਰਿ ਥਾਪਹੁ ਕਾ ਕਉ ਕਹਹੁ ਕਸਾਈ' ।

---

*ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰ 'ਰ' ਐਵੇਂ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰ੍ਕ : ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਅਕ੍ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਗ ਦਾ 'ਰ' ਬੀ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਲਬਨ ਅਰਪਣੰ ਦਾ 'ਰ' ਉਡ ਗਿਆ ਤ ਅਰਪਣਾ ਦਾ ਆੱਪਣਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭੂਤ ਕਾਲ ਆਪਿਓ ਬਣ ਗਿਆ।

ਆਪ ਸੁਆਰਥੀ† [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਰ੍ਥ ।] ਆਪ ਮਤਲਬੀ । ਯਥਾ–'ਮਨਮੁਖ ਆਪ ਸੁਆਰਥੀ ਕਾਰਜੁ ਨ ਸਕਹਿ ਸਵਾਰਿ'

ਅਪੁਸਟ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਪੁਠੀ ਉਲਟੀ । ਯਥਾ–'ਅਪੁਸਟ ਬਾਤ ਤੇ ਭਈ ਸੀਧਰੀ' (ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ) ਉਲਟੀ ਬਾਤ ਬੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਗਈ ।

ਅਪਸਰ ਦੇਖੋ, ਸਰ. ੨

ਅਪਾਹੁ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਅ+ਪਾਹ] ੧. ਨਿਰਲੇਪ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾਹ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਕੋਰਾ । ਯਥਾ–'ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਆਪਿ ਅਪਾਹੁ' ਭਾਵ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤਕੇ ਅਲੇਪ ਹੈ । ੨. [ਆਪ ਪਦ ਦਾ ਦੂਸ੍ਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਆਹ ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰਤੇ ਲੱਗਾ ਹੈ] ਆਪ। ਯਥਾ–ਡਿਨਾ ਧਣੀ ਅਪਾਹੁ' ਆਪ ਮਾਲਕ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਅਪਾਕੀ [ਸਃ ਨਃ । ਆਪ+ਕੀਤਾ ਤੋਂ ਅਪਾਕੀ, ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ । ਕਵਿ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ] ਆਪ ਕੀਆ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਆਪੇ ਆਪਿ ਅਪਾਕੀ' ਹਰੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਜਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਅਪਕੀਰਤਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਪਕੀਰ੍ਤਿ] ਨਿੰਦਾ । ਯਥਾ–'ਜਿਹਿ ਪਰਲੋਕ ਜਾਇ ਅਪਕੀਰਤਿ ਸੋਈ ਅਬਿਦਿਆ ਸਾਧੀ'

ਆਪ ਚਲਿਆ ਆਪ ਰਹਿਆ [ਕਥਃ ਵਾਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਰੂਪ ਹੋਕਰ ਚੱਲਿਆ ਅਰ ਮੋਹਨ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਰਹਿਆ ਵਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਚੱਲਿਆ ਅਰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਰਿਹਾ (ਇਸਥਿਤ) ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ (ਵਜਾਪਕ ਹੋ) ਕਲਾ ਧਾਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਪੁਛਿਆ ਦਾਨ [ਵਿਸੇਖ ਵਿਸੇਖਣ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਕੇ ਦਾਨ ਨਾ ਦੇਣਾ । ਅਪਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੇਣਾ। ੨. ਦਾਨ ਦੇਕੇ ਫੇਰ ਲੇਖਾ ਨਾ ਪੁਛਿਆ ਜਾਏ, ਉਹ ਦਾਨ । ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਵਡੀ ਹੈ ਅਪੁਛਿਆ ਦਾਨੁ ਦੇਵਕਾ'

ਅਪਜਸੰ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਪਯਸ਼ਃ] ਨਿੰਦਾ। ਅਪਜਸ। ਯਥਾ–'ਅਪਜਸੰ ਮਿਟੰਤ ਸਤ ਪੁਤ੍ਰਹ' ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਪਜਸ ਮਿਟਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣ [ਸਃ ਨਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਦੇਖੋ ਆਪ] ਆਪਣੇ । ਯਥਾ–'ਆਪਣ ਹਥੀ ਜੋਲਿ ਕੈ' ਅਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਟੋਲ ਕਰਕੇ ।

ਦੇਖੋ ਜੋਲਕੈ

ਅਪਤ / **ਅਪਤਹ** [ਸੰਃ । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ਪਤ] ਬੇਪਤਾ । ਬੇਇਜ਼ਤਾ । ਯਥਾ–'ਅਪਤੁ ਪਸੂ ਮਨਮੁਖੁ ਬੇਤਾਲਾ'। ਤਥਾ–'ਹਮ ਅਪਤਹ ਅਪੁਨੀ ਪਤਿ ਖੋਈ'।

ਆਪਤ [ਸੰਃ । ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਪਾ ਪਨ, ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ] ਹੰਕਾਰ, ਹਉਮੈ। ਯਥਾ–'ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਆਪਤੁ ਪੰਚ ਦੂਤ ਬਿਖੰਡਿਓ' ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ {ਆਪਤ} ਹੰਕਾਰ

†ਸ੍ਵਾਰਥੀ = ਸ੍ਵ+ਅਰਥ। ਅਰਥ ਦੇ ਪਹਲੇ ਸ੍ਵ (= ਅਪਨਾ) ਪਿਆ ਹੈ ਆਪਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਰਥ ਪਦ ਨਿਰੋ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀਂਦਾ ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੇ ਸਮਾਗਮ, ਕਾਰਜ, ਭਲਜਾਈ ਨੂੰ ਬੀ ਸੁਆਰਥ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੀਕੂੰ:—ਕੋਈ ਢੰਗ ਸੁਆਰਥ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਇਸ ਵਰਤਾਉ ਤੋਂ ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਪਦ ਆਪੋ ਵਿਚ ਟਾਕਰੇ ਦੇ ਬਣੇ ਹਨ, ਜਿਹਾਕੁ ਪਰਸੁਆਰਥੀ ਤੇ ਅਪਸੁਆਰਥੀ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇਹ ਸੁਆਰਥ ਪਦ ਸੁਆਰਨਾ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ (ਹੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ! ਆਪ ਨੇ) ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਪ੍ਤ = ਯਥਾਰਥ ਵਕਤਾ] ਸੱਚੇ ਲੋਕ, ਯਥਾਰਥ ਵਕਤਾ। ਭਰੋਸੇ ਜੋਗ, ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਫਿਰ ਐਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ–{ ਆਪਤ } ਯਥਾਰਥ ਵਕਤਿਆਂ ਨੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿ ਪੰਜ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਛੋਡਿ ਆਪਤੁ ਵਾਦੁ ਅਹੰਕਾਰਾ' ਹੇ ਆਪਤ ! (ਸੰਤ ਲੋਕ) ਛੱਡ ਵਾਦ ਤੇ ਹੰਕਾਰ। ੩. ਬਿਪਤਾ। ਪਤ ਹੀਨ।

ਅਪਤੀਜ*ਨ ਭੀਜੈ [ਕਥ਼ਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ] ਨਾ ਪਤੀਜਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦਾ। ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਕਰਮ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਜਪਾਂ ਤਪਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਤਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਯਥਾ–'ਹਠਿ ਨਿਗ੍ਰਹਿ ਅਪਤੀਜੁ ਨ ਭੀਜੈ' ਹਠਾਂ ਨਾਲ {ਅਪਤੀਜ} ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਹੀਂ ਭਿਜਦਾ। ਅਥਵਾ ੨. ਜੋ ਨਾ ਪਤੀਜਣ, ਬੇ ਪਰਤੀਤੇ ਆਦਮੀ। ਯਥਾ। {ਅਪਤੀਜ} ਬੇ ਪਰਤੀਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਨਹੀਂ ਭਿਜਦਾ।

ਅਪਤਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਪਤ = ਸਤ ਵਕਤਾ] ੧. ਆਪਤ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਬਹੁ ਬਚਨ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੈ, ਯਥਾਰਥ ਵਕਤਾ ਲੋਕ। ੨. [ਪੰਜਾਬੀ, ਅਪਨਾ+ਤਨ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ] ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ। ਯਥਾ–'ਅਪਤਨ ਕਾ ਜੋ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ' ਆਪਣੇ ਤਨ ਕਹੀਏ ਸਰੀਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਰਥਾਤ ਖੇਤ (ਸਰੀਰ) ਤੇ ਖੇਤ੍ਰਗ (ਆਤਮਾ) ਕੌਣ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ। ਨਿਰਾ ਨਾਸਤਕਾਂ ਵਾਂਗੂ ਸਰੀਰ ਹੀ ਆਤਮਾ ਨਾ ਮੰਨ ਬੈਠੇ।

ਆਪਤ ਵਾਦ ਦੇਖੋ ਆਪਤ

ਆਪਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਪਦ+ਕ੍ਵਿਪ੍= ਆਪਦ] ਅਪਦਾ, ਬਿਪਤਾ, ਦੁੱਖ। ਯਥਾ– 'ਜਹਾਂ ਬੀਸਰੈ ਠਾਕੁਰੁ ਪਿਆਰੇ ਤਹਾਂ ਦੂਖ ਸਭ ਆਪਦ'

ਅਪਦਸੇ† [ਸੰਃ। ਮਿਸ੍ਰਤ, ਅਪ=ਅਪਨੇ +ਦਸੇ = ਦਾਸ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਅਪਨੇ ਦਾਸ। ਯਥਾ–'ਕਾਟੀ ਸਿਲਕ ਦੁਖ ਮਾਇਆ ਕਰਿ ਲੀਨੇ ਅਪਦਸੇ' ਮਾਇਆ ਦੀ ਦੁਖ-ਦਾਈ ਫਾਹੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਅਪਨੇ ਦਾਸ ਕਰ ਲੀਤੇ। ੨. {ਅਪਦਸੇ} ਅਪਨੇ ਸਦਰਸ ਕਰ ਲਏ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਪਧਾਰੀ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਪ+ਧਾਰੀ] ਅਪਨੀ (ਹੰਤਾ) ਜੋ ਧਾਰੀ ਸੀ, ਮੇਰਾਪਨ। ਯਥਾ–'ਬਿਨਸੀ ਅਪਧਾਰੀ'

ਅਪਨਾ [ਸਃ ਨਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਨਿਜ ਦਾ ਯਥਾ–'ਅਪਨਾ ਘਰੁ ਮੂਸਤ ਰਾਖਿ ਨ ਸਾਕਹਿ' ਨਿਜ ਦਾ ਘਰ ਲੁਟੀਂਦੇ ਨੂੰ ਤੂੰ ਰੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ

ਆਪਨ‡ [ਸਃ ਨਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਪ। ਯਥਾ–'ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਆਪਨ ਤਰੈ'

ਆਪੀਨੈ [ਸਃ ਨਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਪਣੇ ਆਪ ਥੋਂ। ਯਥਾ–'ਜਿਨਿ ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਆ ਸਚੜਾ ਅਲਖ ਅਪਾਰੋ' ਜਿਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਥੋਂ (ਅਭਿੰਨ ਨਮਿਤੋਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਗਤ) ਰਚਿਆ ਹੈ। ਤਥਾ– 'ਇਕ ਆਪੀਨੈ ਪਤਲੀ ਸਹ ਕੇਰੇ ਬੋਲਾ' ਇਕਨਾਂ ਨੇ ਅਪਣੀ ਪਤ ਲੈ ਲਈ ਹੈ ਈਸ਼੍ਵਰ

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰਾਰਾ ਕਈ ਵੇਰ ਗਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਪੱਪੇ ਦਾ ਰਾਰਾ ਗਿਰ ਕੇ ਤੱਤਾ ਜੱਜੇ ਨਾਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਾ ਪਤੀਜ ਬਣ ਗਿਆ।

†ਅਪ, ਲਈ ਵੇਖੋ ਆਪ। ਦਾਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਹੈ।

‡ਆਪ ਪਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਲਈ ਵੇਖੋ ਆਪ।

ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ (ਕਮਾਉਣ ਕਰਕੇ) ਵਾ ਅਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਸੂਖਮ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਪਨਾਈ [ਸ੦ ਨਾ੦। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਪਨੀ। ਯਥਾ–'ਨਹਿ ਬੂਝੀ ਅਪਨਾਈ'

ਅਪਨਾਇਆ [ਸ੦ ਨਾ੦। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਪਨੇ ਦੀ। ਯਥਾ–'ਰਾਖ ਲਾਜ ਅਪਨਾ-ਇਆ' ਅਪਨੇ (ਬਿਰਦ) ਦੀ ਲੱਜਾ ਰਖਾ'

ਅਪਨਾਕ [ਕ੍ਰਿ੦। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਪਨੇ ਕਰ ਕੇ। ਯਥਾ–'ਤੁਮਰੇ ਜਨ ਤੁਮ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਕੀਏ ਹਰਿ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਆਪਨ ਅਪਨਾਕ' (ਹੇ) ਪ੍ਰਭੋ! ਤੁਸਾਂ ਹੀ (ਸਾਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਜਨ ਬਣਾ-ਇਆ ਹੈ, (ਹੇ) ਹਰੀ! (ਹੁਣ) ਆਪਣੇ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਰਖ ਲਓ।

ਅਪਨੀਧੇ [ਸੰ੦। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਪਨੇ ਜਾਨ ਕਰ। ਯਥਾ–'ਹਮਰੇ ਕਰਮ ਨ ਬਿਚਰਹੁ ਠਾਕੁਰ ਤੁਮ ਪੈਜ ਰਖਹੁ ਅਪਨੀਧੇ' ਆਪਨੇ (ਦਾਸ) ਜਾਣ ਕਰ {ਪੈਜ} ਪਤ ਰਖ ਲੌ।

ਆਪਨੜੇ [ਸ੦ ਨਾ੦ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਪਣੇ 'ੜ' ਲਗਣ ਨਾਲ ਲਾਡ ਮਈ ਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗੋ ਕੀ ਨ ਮਾਣਹਿ' ਅਪਣੇ {ਘਰ} ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰੀ ਹੈ (ਉਸਦੇ) ਅਨੰਦ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦਾ ?

ਅਪਬਲ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਮਿਸ੍ਰਤ ਅਪ = ਅਪਨਾ + ਬਲ = ਤਾਕਤ] ਅਪਨਾ ਬਲ। ਯਥਾ–'ਮੂਲ ਨ ਜਾਣੈ ਅਪਬਲ' ਅਪਣੇ ਬਲ ਨੂੰ {ਮੂਲ} ਮੂਢਹੁ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

ਆਪਾ ਮਧੇ ਅਧਿ੦। ਹਿੰਦੀ] ਅਪਨੇ (ਨਿਜ ਰੂਪ) ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਆਪਾ ਮਧੇ ਆਪੁ ਪਰਗਾਸਿਆ'।

ਅਪਮਾਨ [ਗੁ੦। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਿਰਾਦਰ। ਯਥਾ–'ਕਿਨਹੂੰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਈ ਮੋਹ ਅਪਮਾਨ' ੨. ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਕਈ ਥਾਂ ਅਭਿਮਾਨ ਭੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਪਜਉ ਦੇਖੋ ਅਪੈ।

ਅਪਰ [ਸੰ੦। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ + ਪਰ] ੧. ਓਰੇ, ੨. ਨਾ ਦੂਸਰਾ, ੩. ਹੋਰ

ਅਪਰਿ [ਕ੍ਰਿ੦। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੱਪੜ, ਪਹੁੰਚ।

ਅਪਾਰ [ਗੁ੦। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪਾਰ ਤੋਂ ਉਲਟ, ਅਰਥਾਤ ਉਰਾਰਲਾ ਕਿਨਾਰਾ, ਉਰਾਰ ਯਥਾ–'ਆਪੇ ਸਾਗਰੁ ਬੋਹਿਥਾ ਆਪ ਪਾਰੁ ਅਪਾਰੁ' ਆਪ ਹੀ ਸਾਗਰ (ਰੂਪ) ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਜਹਾਜ (ਰੂਪ) ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਉਰਾਰਲਾ ਤੇ ਪਾਰਲਾ ਕਿਨਾਰਾ ਹੈ।

ਅਪਰ ਅਪਾਰ [ਗੁ੦। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅ=ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਥੋਂ ਕੋਈ {ਪਰ} ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ (ਅਤੇ) ਅ=ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ (ਦੇਸਕਾਲ ਕਰਕੇ) {ਪਾਰ} ਔਧੀ ਐਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ।

ਅਪਰਸ [ਸੰ੦। ਹਿੰਦੀ, ਅ = ਨਾ, ਪਰਸ = ਛੋਹਵੇ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਪਰ੍ਸ਼] ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਅਪਣੇ ਲੀੜੇ ਨਾ ਛੋਹਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਸੋਮ ਪਾਕ ਅਪਰਸ ਉਦਿਆਨੀ' {ਸੋਮ ਪਾਕ} ਅਪਣੀ ਹਥੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਕਾਣ ਵਾਲਾ ਤੇ (ਦੂਜੇ ਨਾਲ) ਨਾ ਛੋਹਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ।

ਆਪ ਰਖਾਤ [ਵਰ੦ ਵਾ੦। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਪਨਾ ਆਪ (ਵਿਚ) ਰਖਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਕਾ ਚਿਹਨੁ ਸੋਈ ਹਰਿ ਜਨਕਾ ਹਰਿ ਆਪੇ ਜਨ ਮਹਿ ਆਪੁ ਰਖਾਤਿ'। ਹਰਿ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜੋ ਹੈ ਸੋਈ ਹਰੀ ਦੇ ਜਨ ਦਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਆਪੇ ਜਨ ਵਿਚ ਅਪਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਅਪਾਰਗ* [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਪਾਰ] ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ–'ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਏ ਸਗਲੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਅਪਾਰਗਿ' ਮਨ ਚਾਹੇ ਪਦਾਰਥ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ, (ਤੇਰੀ) ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਪਰਾਧ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਕਿਸੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਪਾਪ,ਦੋਖ,ਗੁਨਾਹ। ਯਥਾ–'ਕੋਟਿ ਅਪ੍ਰਾਧ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਟੈ'

ਅਪਰਾਧੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਾਲਾ, ਗੁਨਾਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਦੋਖੀ ਪੁਰਸ਼। ਯਥਾ–'ਜਨਮਤ ਕਸ ਨਾ ਮੁਓ ਅਪਰਾਧੀ' ਜਨਮਦਾ ਹੀ {ਅਪਰਾਧੀ} ਦੋਖੀ ਪੁਰਸ਼ ਕਿਉਂ ਨ ਮਰ ਗਿਆ ?

ਅਪਰੰਪਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਗਾਂ ਥੋਂ {ਪਰ} ਪਰੇ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤਾ ਸੋਭੀ {ਅਪਰ} ਉਰੇ ਹਨ ਜਿਸ ਥੋਂ, ਐਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ। ੨. ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ।

ਅਪਰ ਪਰਾ [ਗੁ: । ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ੧. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ। ੨. ਜੋ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਕਤ, ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਆਦਿ ਦੇ) ਏ {ਅਪਰ} ਨੀਵੇਂ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ, ਸਿਫਤ ਸਬੂਰ ਆਦਿ)।

ਅਪੂਰਬ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਪੂਰਵ] ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਨਾ ਸੁਣੀ ਦੇਖੀ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ–'ਸੁਰਿ ਨਰ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਮਿਲਿ ਆਏ ਅਪੂਰਬ ਜੰਞ ਬਣਾਈ'।

ਅਪਾਰਲਾ† [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਪਾਰ] ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰ ਨਾ ਆਵੇ । ਯਥਾ–'ਅਤਭੁਜ ਭਇਓ ਅਪਾਰਲਾ' ਅਪਾਰ ਵਡੀ ਬਾਂਹ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਆਪ ਵਞਾਵਣਿਆ [ਕਥ: ਵਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਪਾ ਭਾਵ ਅਰਥਾਤ ਹੰਤਾ ਨੂੰ ਗਵਾ ਕੇ। ਯਥਾ–'ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਪੁ ਵਞਾਵਣਿਆ'।

ਅਪਵਾਦ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਿੰਦਾ, ਖੋਟਾ ਝਗੜਾ। ਯਥਾ–'ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਅਪਵਾਦ ਨਾਰਿ ਨਿੰਦਾ' ਪਰਾਇਆ ਧਨ, ਪਰ ਨਾਰ ਤੇ ਨਿੰਦਾ। ਇੱਥੇ ਅਪਵਾਦ ਤੋਂ ਪਹਲਾ ਪਰ 'ਨਾਰਿ' ਨਾਲ ਲਗੇਗਾ, ਯਾ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਾਇਆ ਧਨ, ਪ੍ਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਈ ਨਾਰ।

ਅਪਵਾਦੀ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਪਵਾਦਿਨ] ਖੋਟੇ ਵਾਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਿੰਦਕ । ਯਥਾ–'ਮਹਾਂ ਬਿਖਾਦੀ ਦੁਸਟ ਅਪਵਾਦੀ'

ਅਪੜ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਪਹੁੰਚ । ਯਥਾ–'ਅਪੜਿ ਕੋਇ ਨ ਸਕਈ' (ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਆਫੂ [ਕ੍ਰਿ: । ਅ਼ਰਬੀ, ਅ਼ਫਵ = ਬਖਸ਼ਨਾ] ਮਾਫ, ਖਿਮਾ । ਯਥਾ–'ਗੁਨਹ ਉਸ ਕੇ ਸਗਲ ਆਫੂ'।

ਅਫਜੂ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ, ਅਫਜ਼ੂੰ = ਵਧੀਕ] ਬਾਕੀ। ਸਭ ਦੇ ਫਨਾਹ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰ ਬੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਮੁਰਾਦ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਤੋਂ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਮੇਰਵਦ

ਅਫਾਰ / **ਅਫਾਰਾ** [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਜੋ ਫੇਰਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਯਾ ਜੋ ਫਾੜਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ] ਅਮੋੜ। ਅਟੱਲ। ਯਥਾ–'ਚਲੇ ਹੁਕਮ ਅਫਾਰ' ਅਮੋੜ ਹੁਕਮ ਚਲੇ। ਦੇਖੋ ਫੁਰਮਾਇਸੀ

੨. [ਗੁ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ,ਅਪਾਰ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ,

*'ਗ' ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰਤ੍ਯਯ। †'ਲ' ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰਤ੍ਯੇ ਹੈ।

ਅਫਾਰ] ਬਹੁਤਾ,ਅਪਾਰ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਮਤੀ ਹਰਿਨਾਮੁ ਵਣਜੀਐ ਅਤਿ ਮੋਲੁ ਅਫਾਰਾ ਗਾਮ' ੩. [ਸੰਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਫਾਰ=ਫੁਲ ਜਾਣਾ] ਪੇਟ ਦਾ ਭੋਜਨ ਜਾਂ ਵਾਈ ਆਦਿ ਨਾਲ ਫੁਲ ਜਾਣਾ। ਮੁਰਾਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਆਕੜ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਮਨ ਕ੍ਰਹ ਅਹੰਕਾਰਿ ਅਫਾਰਾ'

ਅਫਾਰੀ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਫਰਿਆ, ਫੁਲਿਆ, ਹੰਕਾਰੀ। ਯਥਾ—'ਆਕੀ ਮਰਹਿ ਅਫਾਰੀ' ਆਕੀ ਲੋਕ {ਅਫਾਰੀ} ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ—'ਜਗਨ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਰ ਅਫਾਰੀ' (ਰਾਜਾ ਬਲ) ਜੱਗਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਆਫਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਫਾਰੋ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਫਰਿਆ ਹੋਯਾ, ਫੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਹੰਕਾਰੀ।

ਅਫਾਰ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]ਫੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ—'ਪਵਨਿ ਅਫਾਰ ਤੋਰ ਚਾਮਰੋ' {ਚਾਮਰੋ} ਸਰੀਰ (ਤੇਰਾ) ਸੁਾਸਾ ਨਾਲ ਫੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਫਰਿਆ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਫੁੱਲਿਆ, ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰਤ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ—'ਵਰਤੈ ਅਫਰਿਆ'।

ਅਫਰਿਓ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੋ ਕੰਮ ਆਫਰ ਕੇ (ਆਕੜ ਕੇ) ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਵ ਪਾਪ। ਯਥਾ—'ਅਫਰਿਓ ਭਾਰ ਅਫਾਰ ਟਰੇ' ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਅਟੱਲ ਭਾਰ ਟਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਜੋ ਫੜਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਯਥਾ—'ਅਫਰਿਓ ਵੇ ਪਰਵਾਹੁ ਸਦਾ ਤੂ' ਨਾ ਫੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਅਰ ਬੇ ਪਰਵਾਹ ਹੈ ਤੂੰ।

ਅਫਲ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅ+ਫਲ] ਫਲ ਹੀਨ, ਨਿਸਫਲ।

ਅਬ [ਅਃ ਹਿੰਦੀ]। ੧. ਹੁਣ। ੨.[ਫਾਰਸੀ, ਆਬ] ਪਾਣੀ। ਯਥਾ—'ਜਲ ਦੁਧ ਨਿਆਈ ਰੀਤਿ ਅਬ ਦੁਧ ਆਂਚ ਨਹੀ ਮਨ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹਰੇ' ਜਲ ਤੇ ਦੁਧ (ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ) ਦੀ ਰੀਤਿ ਵਾਂਗੂੰ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) {ਅਬ} ਪਾਣੀ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਆਚ ਨਹੀਂ (ਲੱਗਣ ਦੇਂਦਾ) ਹੇ ਮਨ! ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹਰੀ (ਨਾਲ ਕਰ)।

ਅਬੇ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਅਬ=ਪਿਤਾ] ੧. ਪਿਓ
ਦੇਖੋ ਅੰਮ
੨. ਦੇਖੋ ਅਬੇ ਤਬੇ

ਆਬ [ਸੰਃ। ਫ਼ਾਰਸੀ, ਆਬ=ਪਾਣੀ] ਤਰਾਵਟ, ਪਾਣੀ। ਯਥਾ—'ਸਚ ਕੀ ਆਬ ਨਿਤ ਦੇਹ ਪਾਣੀ' ਸਚੇ ਪਾਣੀ ਦੀ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ) ਤਰਾਵਟ ਦੇਵੇ। ੨. [ਫਾਰਸੀ] ਇੱਜ਼ਤ।

ਐਬ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਐ਼ਬ] ਗੁਨਾਹ, ਕਸੂਰ, ਦੋਖ, ਪਾਪ। ਯਥਾ—'ਐਬ ਤਨਿ ਚਿਕੜੋ' ਸਰੀਰ ਦੇ ਜੋ ਦੋਖ ਹਨ, ਇਹੀ ਚਿੱਕੜ ਹੈ।

ਅੰਬ [ਸੰਃ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਇਕ ਫਲ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਹੁਨਾਲ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਬ ਦਾ ਬ੍ਰਿੱਛ। ੨. ਇਕ ਰੋਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਸੁੰਨਸਾਨ ਹੋ ਜਾਦਾ ਹੈ। 'ਅੰਬ ਜਾਣਾ' ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਦਾ ਵਧੀਕ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਥੱਕਕੇ ਕੁਛ ਸੁੱਜਕੇ ਦੁਖਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ। ਯਥਾ—'ਓਸੁ ਅਗੈ ਪਿਛੈ ਢੋਈ ਨਾਹੀ ਜਿਸੁ ਅੰਦਰਿ ਨਿੰਦਾ ਮੁਹਿ ਅੰਬੁ ਪਇਆ' ਓਸ (ਪੁਰਸ਼) ਨੂੰ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਢੋਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਮੂੰਹ ਅੰਦਰ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਅੰਬ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਂਬ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ੧. ਅੰਬ ਫਲ। ੨. ਭਾਵ ਵਿਚ (ਧਾਰਣ ਯੋਗ) ਉੱਤਮ

ਗੁਣ। ਯਥਾ–'ਨੀਂਬੁ ਭਇਓ ਆਂਬੁ'

ਅੰਬਕ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮ੍ਬੁਕ] ਨੇਤ੍ਰ, ਅੱਖਾਂ।

ਅਬਿਗਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਗਤਿ=ਗ੍ਯਾਨ] ੧. ਗ੍ਯਾਨ। ਯਥਾ–'ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਅਬਿਗਤ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ' ਤਥਾ–'ਕਿਉ ਤਤੈ ਅਬਗਤੈ ਪਾਵੈ'। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵ੍ਯਕ੍ਤ, ਅ+ਵ੍ਯਕ੍ਤ*] ਅਦ੍ਰਿਸ਼੍ਯ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ। ਯਥਾ–'ਜਬ ਅਬਿਗਤ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕਾ' ਜਦ ਇੰਦ੍ਰੈਗ੍ਯਾਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇਕੱਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ)। ੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿਗਤ] ਨਾ ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ, ਅਵਿਨਾਸੀ। ਯਥਾ–'ਜੋ ਜਨ ਜਾਨਿ ਭਜਹਿ ਅਵਿਗਤ ਕਉ ਤਿਨਕਾ ਕਛੂ ਨ ਨਾਸਾ'। ੪. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿ=ਨਾ+ਗੀਤੀ=ਜਾਣਾ] ਰੋਕ, ਬੰਧ। ਯਥਾ–'ਗਤਿ ਅਵਗਤਿ ਕਛੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ' {ਗਤੀ} ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਬੰਧ ਕੁਛ ਨਦਰ ਨਹੀਂ ਆਯਾ। ੫. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਬ=ਹੁਣ+ਗਤ=ਗਤੀ, ਮੁਕਤੀ] ਗਤੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੁਣ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅਬ ਗਤੁ ਸਮਝੁ ਇਆਨਾ' (ਹੇ) ਇਆਣੇ! ਸਮਝ ਲੈ (ਕਿ) {ਗਤੀ} ਕਲ੍ਯਾਨ ਦਾ ਵੇਲਾ {ਅਬ} ਹੁਣ ਹੈ।

ਅਬਚਲ / **ਅਬੋਚਲ** } [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿਚਲ] ਜੋ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਅਬਚਲ ਨੀਵ ਰਖਾਈ' ਤਥਾ–'ਮਾਲੁ ਹਮਾਰਾ ਅਖੂਟੁ ਅਬੇਚਲ' ਭਾਵ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਰੂਪੀ ਮਾਲ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ।

ਅੰਬੀ ਛਾਵੜੀਏਹਿ [ਸੰਬੰਃ ਕਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਛਾਂ, ਭਾਵ ਸੁਖ। ਯਥਾ–'ਜਿਨੀ ਸਖੀ ਸਹੁ ਰਾਵਿਆ ਸੇ ਅੰਬੀ ਛਾਵੜੀਏਹਿ ਜੀਉ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਖੀਆਂ ਨੂੰ {ਸਹੁ} ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਸੁਖੀ ਹਨ, ਕਾਲ ਦੀ ਧੁੱਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੋਂਹਦੀ। ੨. ਅੰ + ਬੀਛਾਵੜੀਏਹਿ = ਨਾ ਵਿਛੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਖੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਹੁ ਰਾਵਿਆ ਹੈ।

ਅਬੇ ਤਬੇ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਹਾਕ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਅਬੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਬੇ ਤਬੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਅਰ ਨਿਖੇਧੀ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਣਾ ਖਣਾ ਨੀਚ। ੨. ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ 'ਅਬੇ ਤਬੇ' ਕਹਿਕੇ ਪੁਕਾਰਨ ਵਾਲੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ। ਯਥਾ–'ਅਬੇ ਤਬੇ ਕੀ ਚਾਕਰੀ'। ੩. ਅਬ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤਬ ਕਹਿਣਾ ਯਥਾ–'ਅਬੇ ਤਬੇ ਕੂੜੇ ਹੈ ਪਾਜ੍ਹਾ'।

ਅਬਿਦਿਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿਦ੍ਯਾ] ਨਾ ਜਾਣਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ, ਖੋਟੀ ਤਰਾਂ ਜਾਣਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਭਾਵ ਖੋਟੀ ਮਤ, ਕੁਬੁਧੀ, ਮੂਰਖਤਾ। ਯਥਾ–'ਸੋਈ ਅਬਿਦਿਆ ਸਾਧੀ' ਓਹ ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਸਿਧ ਕੀਤੀ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਿਆਂ ਅਪਜਸ ਹੋਵੇ)।

ਅਬਾਦਾਨ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਆਬਾਦਾਨ=ਬਹੁਤ ਵਸਿਆ ਹੋਯਾ] ਸੰਘਣੀ ਵੱਸੋਂ ਵਾਲਾ, ਰੌਣਕ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਆਬਾਦਾਨ ਸਦਾ ਮਸਹੂਰ' [ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਸਚਖੰਡ) ਸੰਘਣੀ ਵੱਸੋਂ ਵਾਲਾ ਅਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ।

*'ਜਰਿ ਅਬਿਗਤ ਭਗਤ ਤਹ ਆਪਿ' ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਆਪ ਅਵ੍ਯਕਤ ਹੈ ਓਥੇ ਭਗਤ ਹਨ, ਅਥਵਾ (ਅਵਿਗਤਿ) ਨਾਚਲਾਇਮਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਓਥੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਆਪ ਹੈ।

ਅਬਦਾਲਾ [ਗੁ: । ਅ਼ਰਬੀ, ਅਬਦਾਲ=ਜੋ ਬਦਲ ਜਾਏ । ਅ਼ਰਬ ਦੇਸ ਵਾਲੇ ੭੦ ਅਬਦਾਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਕਾਇਮ ਹੈ। ੪੦ ਸ਼ਾਮ ਦੇਸ ਵਿੱਚ, ੩੦ ਹੋਰ ਥਾਈਂ । ਜਦ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਰ ਜਾਏ ਤਦ ਹੋਰ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਬਦਾਲ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਵਡੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ੫ ਦਰਜੇ ਹਨ, ੧. ਵਲੀ, ੨. ਗੌਂਸ, ੩. ਕੁਤਬ, ੪. ਅਬਦਾਲ, ੫. ਕਲੰਦਰ] ੧. ਵਡਾ, ਪੂਜਜ, ਪੂਜਨੀਕ । ਯਥਾ—'ਮਾਰਫਤਿ ਮਨੁ ਮਾਰਹੁ ਅਬਦਾਲਾ' ਮਨ ਜੋ ਵਡਾ ਬਣਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ੨. ਜੋ ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਾਰੋ, ਇਹੋ ਮਾਰਫਤ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੩. ਜਦ ਇਹ ਕਰੋਗੇ ਤਦ ਪੂਜਜ ਹੋ ਜਾਓਗੇ ।

ਅਬਦਾਲੀ ਭੇਸਵਾ [ਖ: ਤ: ਪ: ਸ: । ਅ਼ਰਬੀ, ਦੇਖੋ ਅਬਦਾਲਾ । ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ 'ਅਬਦਾਲ' ਕਲੰਦਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ] ਕਲੰਦਰ ਦਾ ਵੇਸ, ਫਕੀਰੀ ਵੇਸ । ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਹੇ ਕੇਸਵ ਕਲੰਦਰ ! ਆਓ ਤੇ ਕਲੰਦਰ ਦਾ ਭੇਸ ਕਰਕੇ ਆਓ। ੨. ਇਕ ਪੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਹੈ।

ਅਬਧ [ਗੁ: । ਹਿੰਦੀ, ਅ+ਬਧ] ਕਰੜੀ, ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੀ । ਯਥਾ—'ਕਾਲ ਫਾਸ ਅਬਧ ਲਾਗੇ ਕਛੁ ਨਾ ਚਲੈ ਉਪਾਇ' ੨. ਅਵਧਿ = ਸਮਾਂ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ ।

ਅਬੀਨਿਆ [ਸੰਬੰ: ਕਾ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਅ+ ਫਾਰਸੀ, ਬੀਨਾ = ਦੇਖਣ ਵਾਲ] ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ (ਦੇ), ਨਾ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ (ਦੇ)। ਯਥਾ— 'ਸਭ ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਅਬੀਨਿਆ' ਅੰਨ੍ਹਿਆ ਅਰਥਾਤ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ (ਸਕਾਮ ਕਰਮ) ਸਾਰੇ ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਹਨ।

ਅਬਿਨਾਸੀ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ] ਨਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ । ਯਥਾ— 'ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੁ ਮਨ ਮਹਿ ਰਾਖੁ'

ਅੰਬਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਬਰ = ਕੱਪੜਾ, ਅਕਾਸ਼] ੧. ਆਕਾਸ, ਅਸਮਾਨ । ਯਥਾ— 'ਅੰਬਰ ਧਰਤਿ ਵਿਛੋੜਿਅਨਿ' ੨. ਬਸਤ੍ਰ। ਯਥਾ—'ਅੰਬਰ ਲੇਤ ਉਬਾਰੀਅਲੇ' ੩. ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸਿਰ।

ਦੇਖੋ ਅੰਬਰ ਕੂੰਜਾ ਕੁਰਲੀਆਂ

ਅੰਬਾਰੇ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ, ਅੰਬਾਰ] ਢੇਰ।

ਅੰਬਰੀਕ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੂਰਯ ਬੰਸੀ ਭਗਤ ਰਾਜਾ ਜਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦੁਰਬਾਸਾ ਰਿਖੀ ਦਾ ਮਾਨ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਯਥਾ—'ਅੰਬਰੀਕ ਕਉ ਦੀਓ ਅਭੈ ਪਦੁ ਰਾਜੁ'

ਅੰਬਰ ਕੂੰਜਾ ਕੁਰਲੀਆਂ [ਵਰ: ਵਾ: । ਵਾਕਯ ਅਨਯੋਕਤਿ] ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਕੂੰਜਾਂ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ:—{ਅੰਬਰ} ਸਿਰ ਰੂਪੀ ਆਕਾਸ਼ ਪਰ {ਕੂੰਜਾਂ} ਕਾਲੇ ਕੇਸ ਰੂਪੀ {ਕੁਰਲੀਆਂ} ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਿੱਛੇ {ਬਗਲੇ} ਚਿੱਟੇ ਵਾਲ ਆ ਬੈਠੇ । ਅਥਵਾ ੨. ਰਿਦੇ ਰੂਪੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਕੂੰਜਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਦ ਬੁਢਾਪਾ ਆਇਆ।

ਅੰਬ੍ਰਿਤ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ*, ਅੰਬ੍ਰਿਤ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ, ਮਿੱਠੇ। ਯਥਾ—'ਕਹਿ ਮਥਰਾ ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਬਯਣ'

*ਡੋਮ ਭਾ: ਵਿਚ 'ਮ' ਬਦਲਕੇ 'ਬ' ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹਾਕੁ—ਅੰਮ੍ਰੀਕ = ਅੰਬ੍ਰੀਕ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ = ਅੰਬ੍ਰਿਤ, ਅਮੜਾਵੇ ॥ ਅੰਬੜਾਵੇ।

ਅਬਰਨ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਕਰੂਪ। ਅਸੁੰਦਰ। ਯਥਾ–'ਅਬਰਨ ਬਰਨ ਸਿਉ ਮਨ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ । ਹਉਮੈ ਗਾਵਨ ਗਾਵਹਿ ਗੀਤ' ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰੂਪ ਕਰੂਪ ਵਿਖੇ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਅਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਲ ਧਯਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰਾਇਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੨. ਜਾਤਿ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਜਿਸਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ ਬਰਨ ਥੋਂ ਅਬਰਨ ਸੋ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈ ਜੋ ਜਾਤਿ ਭੇਦ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ਉਸ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਖ ਮਮਤਾ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

ਅਬਰਨਾ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਛੋਟੇ ਅਰਥਾਤ ਨੀਚ ਜਾਤ ਵਾਲੇ। ਇਕ ਵਰਣ ਦੇ ਪੁਰਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਹੋਰ ਵਰਣ ਦੇ ਪੁਰਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੇਲ ਥੋਂ ਉਪਜੀ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਪੁਰਖ ਇਸ-ਤ੍ਰੀਆ ਦੇ ਮੇਲ ਥੋਂ ਉਪਜੀ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸ਼ੰਕੀਰਣ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਬਰਨ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਗਾਵਤ ਸੁਨਤ ਜਪਤ ਉਧਾਰੇ ਬਰਨ ਅਬਰਨਾ ਸਭਹੂ'

ਅੰਬਰਾਵੈ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਪੜਾਵੈ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰ ਡੋਮ ਭਾ:] ਪਹੁੰਚਾਂਵਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ– 'ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਆ ਸੁ ਰਿਜਕੁ ਅੰਬਰਾਵੈ' ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹੀ ਅੰਨ ਅਪੜਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਬਲ [ਗੁ:। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਬਲ ਥੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਯਥਾ–'ਅਬਲ ਬਲ ਤੋੜਿਆ' ਬਲ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਬਲ ਕਰਕੇ ਤੋੜਿਆ, ਭਾਵ ਵਸੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਅੰਬੜਾਂ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਪੜਾਂ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ]ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਾਂ। ਯਥਾ–'ਇਕ ਤੁ ਟੋਲਿ ਨ ਅੰਬੜਾਂ' ਤੇਰੇ ਇਕ {ਟੋਲ} ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ।

ਦੇਖੋ ਟੋਲ

ਅੰਬੜੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ, ਅੱਪੜਾਂ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ] ਪਹੁੰਚੇ, ਅੱਪੜੇ । ਯਥਾ– 'ਅਮਲੀ ਅਮਲੁ ਨ ਅੰਬੜੈ' ਅਮਲੀ ਨੂੰ ਅਮਲ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਤਥਾ 'ਬਿਨ ਬੇੜੀ ਪਾਰ ਨ ਅੰਬੜੈ'

ਅੰਬੜੀਆਸ [ਕ੍ਰਿ:। ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ]

ਦੇਖੋ ਅੰਮੜੀਆਸ

ਅਭ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਭਤੇ = ਸ਼ਬਦ ਕਰਨਾ] ਰਿਦਾ, ਦਿਲ। ਯਥਾ–'ਜਲ ਮਹਿ ਕੇਤਾ ਰਾਖੀਐ ਅਭ ਅੰਤਰਿ ਸੂਕਾ' ਤਥਾ– 'ਬਿਨ ਅਭ ਸਬਦ ਨ ਮਾਂਜੀਐ' ਸਬਦ ਬਾਝ ਰਿਦਾ ਸੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਦੇਖੋ ਅਭਿਅੰਤ

ਅਭਿ [ਅ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਸਰਗ ਹੈ ਜੋ ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲੱਗ ਕੇ, ਸਾਮ੍ਹੱਚੇ, ਨੇੜੇ, ਇੱਛਾ ਆਦਿ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ]ਸਨਮੁਖ,ਅਭਿਲਾਖ, ਸਰਬ ਪਾਸਿਓਂ ਆਦਿਕ । ਯਥਾ–'ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਨੀ ਅਭਿ ਐਸੀ' ਇੱਥੇ 'ਅਭਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਹੈ । ੨. ਸਨਮੁਖ। ਯਥਾ–'ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਅਭਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ'

ਦੇਖੋ ਅਭਿ ਸਾਧਾਰਏ

ਅਭੈ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ+ਭਯ] ਭੈ ਥੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਨਿਰਭੈ। ਯਥਾ–'ਅਭੈ ਦਾਨ ਪ੍ਰਭੁ ਦੀਜੈ'। ਤਥਾ–'ਅਭੈ ਨਿਰੰਜਨ ਪਰਮ ਪਦੁ'

ਅੰਭ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮ੍ਬੁ] ਜਲ। ਯਥਾ– 'ਅੰਭੈ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨੀਕਾ ਵੰਨ'। ਤਥਾ– 'ਜਿਉ ਜਲ ਅੰਭ ਊਪਰਿ ਕਮਲ ਨਿਰਾਰੋ'

ਇੱਥੇ ਜਲ ਅਤੇ ਅੰਭ ਦੋਵੇਂ ਜਲ ਦੇ ਪਰਜਾਯ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕਮਲ ਜਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭੀ ਅਰ ਜਲ ਦੇ ਉਪਰ ਸੁੱਟਣ ਪਰ ਭੀ ਨਿਰਲੇਪ ਹੀ ਹੈ। ਤਿਹਾ ਹੀ ਗਜਾਨੀ ਲੋਕ ਭੂਖਣਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਯਾ ਪਹਿਨਕੇ ਬੀ ਲਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਦੇਖੋ ਅੰਭ ਕੁੰਡ

ਅੰਭੈ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਤਿ, ਅਮ੍ਬੁ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਬੁ] ਜਲ। ਯਥਾ—'ਅੰਭੈ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨੀਕਾ ਵੰਨ'

ਅਭਿਆਗਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਜਾਗਤ = ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਯਾ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਯਾ ਅਤਿਥੀ] ਸਾਧੂ, ਫਕੀਰ ਜੋ ਭਜਨ ਕਰੇ ਪਰ ਤਯਾਗੀ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ— 'ਅਭਿਆਗਤ ਏਹ ਨ ਆਖੀਅਹਿ ਜਿਨਕੈ ਮਨ ਮਹਿ ਭਰਮੁ'

ਅਭਿਅੰਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਯੰਤਰ] ਰਿਦੇ ਵਿਚ । ਯਥਾ—'ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰਹਿਆ ਅਭਅੰਤ' ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਭਿਅੰਤਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅੰਦਰੋਂ, ਦਿਲੋਂ। ਯਥਾ-'ਜਲ ਮਹਿ ਕੇਤਾ ਰਾਖੀਐ ਅਭਅੰਤਰਿ ਸੂਕਾ' (ਪੱਥਰ ਨੂੰ) ਜਲ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਰੱਖੀਏ ਅੰਦਰ ਥੋਂ ਸੁੱਕਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ।

ਅਭਾਇ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਬਿਨਾ ਭਾਵਨਾਂ ਦੇ । ਯਥਾ 'ਸੁਭਾਇ ਅਭਾਇ ਜੁ ਨਿਕਟਿ ਆਵੈ' (ਅੱਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਚਾਹੇ ਕੋਈ) ਭਾਇ ਨਾਲ ਆਵੇ ਚਾਹੇ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵਨਾਂ ਥੋਂ (ਅਗਨੀ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੀਟ=ਪਾਲਾ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ)।

ਅਭਉ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਅ+ਭਉ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਯ] ਭੈ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ।

ਅਭਾਉ [ਸੰਃ, । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ਭਾਉ] ਅਨਾਦਰ। ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ।

ਅਭੇਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭੇਦ । ਹਿੰਦੀ, ਅਭਵ] ਜੋ ਭਿੰਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ। ੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜਿਸਦਾ ਭੇਦ ਨਾ ਪਾਯਾ ਜਾਏ । ਯਥਾ—'ਅਲਖ ਅਭੇਉ ਹਰਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ'

ਅਭਿਉ ਨ ਚੂਕੈ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਹਿੰਦੀ] ਅਭਯ (ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਨਾ ਹੋਯਾ, ਚੁੱਕ ਗਿਆ, ਯਥਾ—'ਇਨ ਬਿਧਿ ਅਭਿਉ ਨ ਚੂਕ'

ਅਭਿ ਸਾਧਾਰਏ [ਕਥਃ ਵਾਃ । ਹਿੰਦੀ] ਹਿਰਦਾ ਸੁੱਧ ਕਰੇ । ਯਥਾ—'ਸਬਦ ਅਭਿ ਸਾਧਾਰਏ' ਸਬਦ ਨਾਲ ਰਿਦਾ ਸੁੱਧ ਕਰੇ, ਜਾਂ ਸਬਦ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰੇ।

ਅਭ ਸਬਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦੇਖੋ ਅਭ

ਅੰਭੈ ਕਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮ੍ਬੁ] ਜਲਦਾ । 'ਯਥਾ—ਅੰਭੈ ਕਾ ਕਰ ਡੰਡਾ ਧਰਿਆ'

ਅੰਭਕੁੰਡ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮ੍ਬੁ। ਕੁੰਡ] ਜਲ ਦਾ ਕੁੰਡ । ਯਥਾ— 'ਜੈਸੇ ਅੰਭ ਕੁੰਡ ਕਰਿ ਰਖਿਓ ਪਰਤ ਸਿੰਧੁ ਗਲਿ ਜਾਹਾ' ਭਾਵ ਜੈਸੇ ਜਲ ਦੇ ਕੁੰਡ ਵਿੱਚ {ਸਿੰਧ} ਸੇਂਧਾ ਲੂਣ ਗਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੁੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੋਯਾ ਜਲ ਕੁੰਡ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਖਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿੱਚ ਪੈਕੇ {ਗਲ} ਰਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਭਾਖੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਾਖਣ=ਚੁਪ]

੧. ਚੁਪ। ਯਥਾ–'ਅਵਰਾ ਦੇਖਿ ਨ ਸੁਨੈ ਅਭਾਖੈ' {ਅਵਰਾ} (ਮਾਯਾ ਕਰਕੇ) ਅਵਰੇ ਹੋਏ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖੇ ਨਾ ਸੁਣੇ ਨਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹੇ। ੨. ਨਿੰਦਤ ਬਚਨ। ਯਥਾ–'ਅਵਰਾ ਦੇਖਿ ਨ ਸੁਨੈ ਅਭਾਖੈ' ਮਾਯਾ ਕਰਕੇ ਅਵਰੇ ਹੋਏ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਨਿੰਦ੍ਯਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣੇ।

ਅਭਾਖੰ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅ = ਨਹੀਂ ਭਾਖੰ = ਉਚਾਰਦਾ] ਨਾ ਉਚਾਰ । ਯਥਾ–'ਰੇ ਲੰਪਟ ਕ੍ਰਿਸਨ ਅਭਾਖੰ' ਹੇ ਲੰਪਟ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ' ਮਤ ਕਹੁ।

ਅਭਾਖਿਆ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਕ੍ਸ਼] ਨਾ ਖਾਣੇ ਯੋਗ। ੨. ਅਥਵਾ ਅ + ਭਾਖਿਆ = ਬੁਰੀ ਭਾਖਾ ਪੜ੍ਹਕੇ] ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਜੋ ਜੀਵ ਕੋਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਯਥਾ–'ਅਭਾਖਿਆ ਕਾ ਕੁਠਾ ਬਕਰਾ ਖਾਣਾ' ਭਾਵ ਹਲਾਲ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ।

ਅਭਗ, **ਅਭਗਾ** [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਗ = ਨਾ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ] ਜੋ ਕਦੀ ਨਾ ਟੁੱਟੇ । ਯਥਾ–'ਤਿਸ ਦੀਬਾਨ ਅਭਗ' ਅਤੇ ਯਥਾ–ਅਸਥਿਰ ਥਾਨ ਜਿਸਹੈ ਅਭਗਾ'

ਅਭਾਗਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਾਗ = ਨਿ-ਕਰਮਣ] ਨਿਕਰਮਣ, ਮੰਦਭਾਗੀ । ਯਥਾ–'ਜਿਸ ਕਉ ਬਿਸਰੈ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਦਾਤਾ ਸੋਈ ਗਨਉ ਅਭਾਗਾ' ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੂੰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਭੁਲਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਭਾਗੀ ਜਾਣੋ।

ਅਭਾਗੇ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਾਗਜ:] ਖੋਟੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ । ਯਥਾ–'ਰਾਮ ਨ ਜਪਹੁ ਅਭਾਗੋ'।

ਅਭਿਗ* [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੋ ਨ ਭਿੱਜਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ–'ਅਭਿਗ ਆਤਮ ਨਿਕੋਰ' (ਮਨ ਮੁਖ) ਦਾ {ਆਤਮਾ} ਰਿਦਾ {ਨਿਕੋਰ} ਅਤਸੈ ਕਰਕੇ ਅਭਿਗ ਹੈ । ਭਾਵ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਰੋਮਾਂਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਿਦਜ=ਅਭੇਦ] ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ।

ਅਭਗ ਸਭਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਗ੍ਨ= ਜੋ ਟੁਟੇ ਨਾ] ਨਾਸ ਰਹਤ ਸਭਾ।

ਅਭੀਚ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਿਜਿਤ=ਨਾਮ ਨਛਤ੍ਰ ਦਾ ਹੈ] ਅਭਿਜਿਤ ਨਛੱਤ੍ਰ । ਯਥਾ–'ਨਾਵਣ ਪੁਰਬ ਅਭੀਚ' ਭਾਵ ਅਭਿਜਿਤ ਨਛੱਤ੍ਰ ਦੇ ਪੁਰਬ ਪਰ ਗੰਗਾ ਲੋਕੀ ਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੰਗਾ ਗਏ ਸਨ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਨਮਿਤ।

ਅਭਿੰਨ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਿਨ੍ਨ=ਭੇਦ ਰਹਤ] ੧. ਭਿੰਨਤਾ ਤੋਂ ਰਹਤ, ਅਭੇਦ। ੨. [ਅ+ਭਿੰਨ । ਭਿੱਜਣਾ, ਭੇਉਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪਦ ਗਿੱਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਹਨ] ਜੋ ਨਾ ਭਿਜੇ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਅਭੈਪਟ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਬਸਤ੍ਰ । ਕਵਚ। ਯਥਾ–'ਅਭੈ ਪਟ ਰਿਪ ਮਧ ਤਿਹ'।

ਅਭੈਪਦ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭਯ। ਪਦ] ਭੈ ਰਹਤ ਦਰਜਾ । ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਭੈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਯਥਾ–'ਅਭੈ ਪਦ ਪੂਰਿ ਤਾਪ ਤਹ ਨਾਸੇ'।

ਅਭਿਪੀਰ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਦੇਖੋ ਅਭ] ਰਿਦੇ ਦੀ ਪੀੜਾ । ਯਥਾ–'ਸੋ ਜਾਣੈ ਅਭਿ ਪੀਰ'।

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਨਭਿੱਗਜ = ਮੂਰਖ। ਅਭਿਗ = ਪੰਡਤ।

ਅਭਿਮਾਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਹੰਕਾਰ। ਘਮੰਡ । ਯਥਾ—'ਅਭਿਮਾਨ ਖੋਇ ਖੋਇ ਖੋਇ ਖੋਈ' ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ {ਖੋਇ} ਆਦਤ ਨੂੰ {ਖੋਇ ਖੋਇ} ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗੁਆਕੇ {ਖੋਈ} ਤਜਾਗ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ {ਖੋਇ} ਆਦਤ ਮਨ ਤਨ ਕਰਕੇ ਖੋ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ। ਅਥਵਾ ੩. ਅਭਿਮਾਨ ਦੀ ਖੋਇ ਜੋ ਭਲੀ ਖੋਇ ਦੇ ਖੋਣੇ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਸੋ ਖੋਹ ਦਿਤ੍ਰੀ, ਭਾਵ ਖੀਨ ਕਰ ਦਿਤੀ।

ਅਭਿਮਾਨੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਹੰਕਾਰ ਵਾਲਾ, ਘੁਮੰਡੀ। ਯਥਾ—'ਛੋਡਿ ਚਲੇ ਅਭਿਮਾਨੀ'

ਅਭਜ਼ਾਸ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜਤਨ ਕਰਨਾ। ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਕਰਨਾ ਜੋ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਵ ਸੁਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ—'ਗਿਆਨੈ ਕਾਰਨ ਕਰਮ ਅਭਿਆਸ। ਗਿਆਨ ਭਇਆ ਤਉ ਕਰਮਹ ਨਾਸ' ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜਤਨ ਇਸ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ(ਅੰਤਹਕਰਨ ਸੁੱਧ ਹੋਕੇ) ਗਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਕਰਮਾ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਭਰ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ,ਅ=ਨਾ+ਭਰ=ਭਰਿਆ] ਨਾ ਭਰਿਆ, ਸੱਖਣਾ, ਖਾਲੀ। ਯਥਾ— 'ਅਭਰ ਸਰ ਸੁਭਰ ਭਠੇ'ਖਾਲੀ ਤਲਾ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਰੇ।

ਆਭਰਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਭੂਸ਼ਣ, ਗਹਿਣੇ। ਯਥਾ—'ਸਗਲ ਆਭਰਣ ਸੋਭਾ ਕੰਠਿ ਫੂਲ'

ਅਭਰਤ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ਭਰਤ = ਜੋ ਨਹੀਂ ਭਰਦਾ] ਜੋ ਭਰਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ—'ਅਭਰਤ ਸਿੰਚਿ ਭਏ ਸੁਭਰ ਸਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਚੁ ਨਿਹਾਲਾ' (ਜਦ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈਕੇ ਸਚ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਦ(ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪੀ) ਤਲਾ ਜੋ ਕਦੇ ਭਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨਾਮ ਜਲ ਕਰਕੇ {ਸੁਭਰ} ਲਬਾ ਲਬ ਹੋ ਗਏ।

ਅੰਭਲਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮਬੁ] ਜਲ। ਯਥਾ—'ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਅੰਭੁਲਾ ਨਾਮ ਤੇਰੋ ਚੰਦਨੋ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਪੂਜਾ ਵਿਖੇ ਜਲ ਅਰ ਚੰਦਨ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਜਲ ਤੇ ਚੰਦਨ ਜੋ ਸਕਾਰ ਪੂਜਾ ਵਾਲੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ।

ਅਭਾਵ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਭਾਵ ਥੋਂ ਭਿੰਨ, ਅਰਥਾਤ ਹੈ ਰੂਪ ਤੋਂ ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ। ਨਾ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ—'ਭਾਵ ਅਭਾਵ ਬਿਹੂਨਾ'

ਅਭੇਵ [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਭੇਦ] ੧. ਜੋ ਭਿੰਨ ਨ ਹੋਵੇ। ਇਕ। ੨. ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਝ ਭੇਦ ਨਾ ਮਲੂਮ ਹੋਵੇ।

ਅਮੀ [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਮਯ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ।

ਅੰਮ ਅਬੇ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ, ਉਮ=ਮਾਂ ਅਬ=ਪਿਤਾ] ਯਥਾ—'ਅੰਮ ਅਬੇ ਥਾਵਹੁ ਮਿਠੜਾ' ਮਾਂ ਪਿਉ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਮਿੱਠਾ ਹੈ।

ਅਮਾਉ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮੇਯ=ਅਨ-ਮਿਣਤ] ਜੋ ਮਿਣਿਆਂ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ— 'ਅਗਮ ਅਮਾਉ'

ਅਮਿਓ [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਤ, ਅਮਯ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ।

ਅਮੇਉ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮੇਯ] ਬੇਹੱਦ, ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਰੇ।

ਅਮੁਹਾ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਬੇ ਮੁਹਾਰਾ। ਅਨਮੋੜ। ਯਥਾ—'ਮਾਤਾ ਭੈਸਾ ਅਮੁਹਾ ਜਾਇ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ {ਮਾਤਾ} ਮਸਤ ਸੰਢੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਮਨ) ਬੇਮੁਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਮੋਘ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਫਲ। ਖਾਲੀ ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਅਮੋਘ ਦਰਸਨ' ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਫਲ ਹੈ।

ਅਮਾਣ [ਸੰਃ । ਅਰਬੀ, ਅਮਾਨਤ] ਅਮਾਨਤ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਮੁੜ ਜਿਉਂ ਕੀ ਤਿਉਂ ਲੈ ਲੈਣ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਸ਼ੈ। ਯਥਾ—'ਪਰਾਈ ਅਮਾਣ ਕਿਉ ਰਖੀਐ' ੨. [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਅਰਬੀ, ਅਮਾਂਨ] ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ, ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ । ਯਥਾ—'ਸਈ ਰਹੇ ਅਮਾਣ ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟਿਆ'

ਅਮਿਤਿਆ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮਿਤ] ਮ੍ਰਯਾਦਾ, ਹੱਦ ਥੋਂ ਰਹਤ, ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ, ਬੇਹੱਦ। ਯਥਾ—'ਕਰਦਾ ਪਾਪ ਅਮਿਤਿਆ'

ਆਮਦ [ਕ੍ਰਿਃ ਭੂਤਕਾਲ। ਫਾਰਸੀ, ਆਮਦ] ਆਯਾ। ਯਥਾ—'ਕੁਜਾ ਆਮਦ ਕੁਜਾ ਰਫਤੀ ਕੁਜਾ ਮੇਰਵੀ' {ਕੁਜਾ ਆਮਦ} ਕਿੱਥੋਂ ਆਯਾ ਤੇ ਕਿੱਥੇ {ਰਫਤੀ} ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ {ਮੇਰਵੀ} ਹੁਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ।

ਅਮੇਧ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮੇਧਜ = ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ] ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ । ਯਥਾ—'ਜੋਰਾਂ ਦਾ ਆਖਿਆ ਪੁਰਖ ਕਮਾਵਦੇ ਸੇ ਅਪਵਿਤ ਅਮੇਧ ਖਲਾ' (ਜੋ) ਪੁਰਖ (ਅਪਨੀ ਅਕਲ ਛੱਡਕੇ)ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਕਹੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਅਸੁੱਧ, ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਮੂਰਖ ਹਨ।

ਅਮਰ [ਸੰਃ । ਅਰਬੀ, ਅਮਰ=ਹੁਕਮ] ੧. ਹੁਕਮ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਇਕਸੈ ਦਾ ਹੈ ਅਮਰੁ ਇਕੋ ਹਰਿ ਚਿਤਿ ਧਰਿ'। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮਰ=ਮ੍ਰਿਤੂ ਰਹਤ] ਜੋ ਮਰੇ ਨਾ, ਸਦਾ ਜੀਵਣ ਵਾਲਾ। ੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦੇਵਤਾ।

ਆਮਰ [ਗੁਃ । ਅਰਬੀ, ਆਮਿਰ=ਹਾਕਮ, ਆਮਿਲ=ਕਾਰਿੰਦਾ] ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਮੁਨੀਬ । ਯਥਾ—'ਧੁਰ ਕੀ ਭੇਜੀ ਆਈ ਆਮਰਿ' ਧੁਰ ਦੀ ਭੇਜੀ ਹੋਈ (ਮਾਇਆ) ਮੁਨੀਬ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਆਈ ਸੀ। ਯਥਾ-'ਇਹ ਆਮਰਿ ਹਮ ਗੁਰਿ ਕੀਏ ਦਰਬਾਰੀ' ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸਾਹਿਬ (ਰੱਬ ਦੇ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਤੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ) ਕਾਰਿੰਦਾ ਬਨਾਇਆ ਹੈ।

ਆਮਰੋ [ਗੁਃ । ਅਰਬੀ, ਆਮਿਰ=ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ] ਹਾਕਮ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਅਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੁਰਾਦ ਹੰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਹੋਇ ਆਮਰੋ ਗ੍ਰਿਹ ਮਹਿ ਬੈਠਾ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਬਿਸਰੋਹੀ' ਹੰਕਾਰੀ ਹੋਕੇ {ਗ੍ਰਿਹ} ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ (ਅਰ) {ਕਰਣ ਕਾਰਣ} ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਮਰਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਵਡਿਆਉਣਾ ਅਪੜਾਉਨਾ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨਾ । ਯਥਾ—'ਕਿਸੁ ਜਾਤਿ ਤੇ ਕਿਹ ਪਦਹਿ ਅਮਰਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਬਿਸੇਖ' ਭਾਵ ਰਵਦਾਸ ਨੀਚ ਪਦ ਤੋਂ ਭਗਤੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਵਿਚ ਵਡਿਆਯਾ ਹੈ, ਵਾ ਕਿਸ ਪਦਵੀ ਤੇ ਅੱਪੜਿਆ ਹੈ।

ਅਮਰੇਤ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਮਰੇਤ' ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਉਹ ਜਲ ਜਿਸਦੇ ਪੀਤੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਏ, ਸੁਧਾ। ਯਥਾ—'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਵੈ ਅਮਰੁ ਸੁ ਹੋਇ'।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਤਲਾ, ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਤੀਰਥ। ਯਥਾ—'ਮੈਲੁ ਗਈ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ

ਹੋਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ'। ੨. ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਯਥਾ—'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰ'। ਸ਼ਹਿਰ* ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ' ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਣ ਜਾਸ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਮਿਸ਼੍ਰਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਤਥਾ ਹਿੰਦੀ] ਮ੍ਰਿਤੂ ਰਹਿਤ ਕਰ ਦੇਣਾ (ਮੁਕਤੀ ਦੇਣਾ) ਜਿਸ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਧਾਰਾ। ੨.[ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਣ ਅਪਾਨਾਦਿ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਤ ਤੇ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਤ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਫ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿੱਠੀ ਕਫ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋਗੀ ਲੋਗ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।] ਚਿੱਤ ਦੇ ਟਿਕਿਆਂ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੁਖਦਾਈ ਰਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉਤਪਤ ਹੋਕੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ। ੩. ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਇਕ ਰਸ ਆਨੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ। ਯਥਾ—'ਝਿਮ ਝਿਮ ਬਰਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ'।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੀ [ਗੁਃ।ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ (ਕਥਾ), ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚਿਤ ਨੂੰ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ—'ਹਮਾਰੀ ਪਿਆਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੀ'

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੀਰ ਗਿਆਨ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਜਲ। ਯਥਾ—'ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨੀਰੁ ਗਿਆਨਿ ਮਨ ਮਜਨੁ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸੰਗਿ ਗਹੇ' ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਜਲ ਵਿੱਚ ਮਨ ਕਰਕੇ ਜੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਉਸਦੇ ਸੰਗ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਵਾਹ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਵੇਗ। ਨਾਮ ਜਿੱਥੇ ਫੁਹਾਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲਧਾਰਾ ਵਾਂਙੂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਰਵਾਹ ਛੁਟਕੰਤ ਸਦ ਦ੍ਵਾਰਿ ਜਿਸੁ'।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ[ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅਮਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਫਲ। ਯਥਾ—'ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਮਉਲਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲੁ ਪਾਈ'

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂੰਦ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਬਿੰਦੂ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਜਲ ਦੀ ਬੂੰਦ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੂੰਦ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬਿਸੁ ਕੀ ਬਿਖੈ ਨਿਵਾਰਣੁ'

ਅਮਰ ਦਾਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] (੧) ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।
੨. ਦਾਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ {ਅਮਰ} ਮੁਕਤ ਹਨ।
੩. {ਅਮਰ} ਦੇਵਤੇ ਭੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ ਯਾ ਮੌਤ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸ, ਯਥਾ—'ਭਲੇ ਅਮਰਦਾਸ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਹਿ ਬਨਿ ਆਵੈ'

ਅਮਰ ਪਿੰਡ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮਰ ਪਿਣ੍ਡ] ਅਮਰ, ਭਾਵ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਸ੍ਵਰੂਪ। ਯਥਾ—'ਅਮਰ ਪਿੰਡ ਭਏ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ'

ਅਮਰਾਪਦ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮਰ + ਪਦ=ਮੁਕਤੀ] ਜੋ ਪਦਵੀ ਅਮਰ ਜਾਂ ਅਨਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ। ਯਥਾ—'ਛੁਟਤ ਪਰਵਾਹ ਅਮਿਅ ਅਮਰਾਪਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਸਦ

*ਰਾਵੀ ਤੇ ਬਿਆਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੇ, ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲਗ ਪਗ ਪੂਰਬ ਰੁਖ ਨੂੰ ੩੨ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੈ।

ਭਰਿਆ' ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤਾਲ ਸਦੀਵ ਐਸੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ {ਅਮਰਾ ਪਦ} ਅਨਾਸੀ ਪਦ ਦੇ ਜਲ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਦਾ ਹੀ ਛੁਟਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ।

ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮਰ ਪੁਰੀ] ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਣੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ। ਵੈਕੁੰਠ, ਸਤਸੰਗ । ਯਥਾ–'ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ ਜਿਸੁ ਦੇਇ ਸੁ ਪਾਵੈ'

ਅਮਲ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਅਮਲ ਕੰਮ] ੧. ਕਰਮ, ਕੰਮ । ਯਥਾ–'ਅਮਲੁ ਸਿਰਾਨੋ ਲੇਖਾ ਦੇਨਾ' ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ ਜਦ ਕਰਮ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਫੇਰ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਅਮਲੁ ਗਲੋਲਾ ਕੂੜ ਕਾ ਦਿਤਾ ਦੇਵਣ ਹਾਰਿ' ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੂੜ ਦਾ ਮਾਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨. ਨਸ਼ਾ*। ਯਥਾ–'ਅਮਲੀ ਅਮਲੁ ਨ ਅੰਬੜੈ ਮਛੀ ਨੀਰੁ ਨ ਹੋਇ'।

ਅਮਲੀ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਨਸ਼ਈ* ਅਰਥਾਤ ਭੰਗ, ਅਫੀਮ, ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ– 'ਅਮਲੀ ਜੀਵੈ ਅਮਲੁ ਖਾਇ'

ਅਮੁਲ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮੂਲਜ] ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਅਮੋਲਕ, ਬੇਅੰਤ । ਯਥਾ–'ਅਮੁਲ ਗੁਣ ਅਮੁਲ ਵਾਪਾਰ' ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਅਰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਬੇਅੰਤ, ਅਥਵਾ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਨੀਸਾਣ

ਤਥਾ–'ਅਮੁਲ ਸਮਾਹਿ' (ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿਚ) ਸਮਾਧੀ ਲਾਣੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਓਹ ਅਮੋਲਕ ਹਨ ਜੋ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ) ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੰਮਾਲੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮ = ਹੇ (ਹਾਕ ਮਾਰਨੀ) + ਆਲੀ=ਸਖੀ] ਹੇ ਸਖੀ ! ਹੇ ਸਹੇਲੀ ! ਯਥਾ–"ਹਉ ਭਈ ਉਡੀਣੀ ਕੰਤ ਕਉ ਅੰਮਾਲੀ' ਤਥਾ–'ਅੰਮਾਲੀ ਹਉ ਖਰੀ ਸੁਚਜੀ' ਹੇ ਸਖੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਖਰੀ ਸੁਚੱਜੀ (ਬਣੀ ਬੈਠੀ) ਹਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਇਕ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਅੱਛਾ ਲੱਗਦਾ । ਤਥਾ–'ਮੇਰੈ ਅੰਤਰਿ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੈ ਅੰਮਾਲੀ ਜੇ ਸਉ ਭੋਜਨ ਮੈ ਨੀਰੇ' ਹੇ ਸਖੀ ! ਭਾਵੇਂ ਸੌ ਭੋਜਨ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ {ਨੀਰੇ} ਪਰੋਸੇ ਤਦ ਬੀ ਮੇਰੀ ਅੰਦਰਲੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ। ੨. ਅੰਮਾਲੀ ਦਾ ਅਰਥ ਅਮਲਾਂ (ਕਰਮਾਂ) ਕਰਕੇ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਅੰਮਾਲੀ ਹਉ ਖਰੀ ਸੁਚੱਜੀ' ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਖਰੀ ਸੁਚੱਜੀ ਹਾਂ।

ਅਮੁਲਾ ਸਮਾਹਿ ਦੇਖੋ ਅਮੁਲ

ਅਮੁਲੀਕ [ਗੁਃ । ਹਿੰਦੀ, ਅਮੋਲਕ] ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਅਮੋਲਕ । ਯਥਾ–'ਅਮੁਲੀਕ ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ' ਏਹ ਬਚਨ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲਾਂ, ਰਤਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹਨ।

ਅਮਲ ਤੇ [ਤ੍ਰਿਤਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਅ਼ਮਲ=ਕੰਮ]ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ, ਕਰਮਾਂਨੁਸਾਰ। ਯਥਾ–'ਘਤਿ ਗਲਾਵਾ ਚਲਿਆ ਤਿਨ ਦੂਤਿ ਅਮਲ ਤੇ'।

ਅਮਾਵਸ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮਾਵਾਸਜਾ] ਹਨੇਰੇ ਪੱਖ ਦੀ ਪੰਦ੍ਰਵੀ ਤਿਥਿ। ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ

---

*ਅਮਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ "ਦਾਰੂ" ਪਦ ਦਵਾਈ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਹੁਣ ਸ਼ਰਾਬ ਅਰਥ ਬੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਅਮਲ ਪਦ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਸ਼ੇ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤੀਂਦਾ ੨ ਰੂੜੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਾਰਸੀ, ਅਮਲ = ਉਮੈਦ। ਅਰਬੀ, ਅ਼ਮਲ = ਕੰਮ।

ਚੰਦ ਇਕੋ ਰਾਸ ਹੋਣ । ਯਥਾ—'ਅਮਾਵਸ ਮਹਿ ਆਸ ਨਿਵਾਰਹੁ' ।

ਅਮਾਵਣ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਮੇਯ। ਪੰਜਾਬੀ ਅ+ਮਾਵਣ] ਨਾ ਮੇਉਂਣ ਵਾਲੇ । ਬਹੁਤੇ। ਯਥਾ—'ਅਮਾਵਣ ਡੋਸੜੇ' ਅਨਗਿਣਤ ਦੋਖ (ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ) ਹਨ। ਦੇਖੋ ਮੰਵ

ਅੰਮੜੀਆਸ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਪੜਾਂ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ ਹੈ ਅੰਬੜਾਂ ਤੇ ਅੰਮੜਾ] ਪਹੁੰਚ ਪਵਾਂ । ਯਥਾ—'ਰਾਹੁ ਦਸਾਈ ਨਾ ਜੁਲਾਂ ਆਖਾ ਅੰਮੜੀਆਸੁ' ਰਸਤਾ ਪੁੱਛਦੀ ਹਾਂ, ਤੁਰਦੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਮੂਹੋਂ ਆਖਦੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚ ਪਵਾਂ।

ਅਯੋ ਅੰਙੈ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਜਿਸ ਦੇ {ਅਙ} ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ (ਜਗਤ) ਆਯਾ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਥੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਅਯੋ ਅੰਙੈ ਸਭੁ ਜਗੁ ਆਇਆ' ਈਸ਼੍ਵਰ ਥੋਂ ਹੀ ਸਭ ਜਗਤ {ਆਇਆ} ਉਤਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੨. ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰ ਜੋ ਸ੍ਵਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ* ਅ, ਇ, ਓ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਜਗ ਉਸ ਦੇ {ਅੰਙੈ} ਅੰਗ ਥੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ।

ਅਰ [ਯੋਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼] ਪੁਨਾ, ਫੇਰ, ਅਤੇ। ਯਥਾ—'ਅਰ ਮਨ ਸੁੰਨ ਨ ਲੂਕੇ' ਪੁਨਾ ਮਨ ਅਫੁਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਨਹੀਂ ਲਗਾਂਵਦਾ।

ਅਰਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਿ = ਸ਼ਤ੍ਰੂ, । ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਾਰਿ, ਮੁਰ+ਅਰਿ] ਸ਼ਤ੍ਰੂ, ਵੈਰੀ ।

ਆਰ [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਮੋਚੀ ਦਾ ਸੂਆ । ਯਥਾ—'ਆਰ ਨਹੀ ਜਿਹ ਤੋਪਉ' ਸੂਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੋਪਾ ਭਰਾਂ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪੀ ਸੂਆ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੋਪਾ ਭਰਾਂ (ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਹਾਰ ਕਰਾਂ)।

ਆਰਾ [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਉਰਲਾ ਪਾਸਾ । ਯਥਾ—'ਕਛ ਆਰਾ ਪਾਰ ਨ ਸੂਝ' ।

ਆਰੇ [ਅਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਹਾਰੇ ਤੇ ਆਰੇ ਪਦਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਆਂਦੇ ਹਨ] ਵਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ਪਾਥਰ ਭਾਰੇ' ।

ਆਰੋਅਹ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰੋਹਣ] ਚੜ੍ਹਨਾਂ, ਅਰੂੜ ਹੋਨਾਂ । ਯਥਾ—'ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਉਧਰਣ ਜਰਾ ਜੰਮਿਹਿ ਆਰੋਅਹ' ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਮੁਕਤੀ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਜੰਮਣ (ਮਰਨੇ) ਪੁਰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ) ਅਰੂੜ ਹਨ, ਭਾਵ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹਨ।

ਅਰਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅੜਿਆ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰ] ਅਟਕਿਆ । ਯਥਾ—'ਮਾਈ ਰੀ ਅਰਿਓ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਖੋਰਿ' ।

ਆਰਾਉ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਆਰਾਇਸ਼] ਸਜਾਵਟ । ਯਥਾ—'ਜਾਕੇ ਰੁਖ ਬਿਰਖ ਆਰਾਉ' ਰੁੱਖ (ਜਾਂਗਲੀ) ਅਰ ਬਿਰਖ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਬਿਰਖਾਂ ਦੀ ਅਰਾਇਸ਼ ਅਰਥਾਤ ਸਜਾਵਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ੨. ਆਸਰਾ। ਯਥਾ—'ਜਾਕੇ ਰੁਖ ਬਿਰਖ ਆਰਾਉ' ਉਸੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰੁੱਖ ਬਿਰਖ ਹਨ।

ਅਰਸ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਅ਼ਰਸ਼ = ਨੌਵਾਂ ਅਸਮਾਨ, ਜਿੱਥੇ ਰੱਬ ਦਾ ਤਖਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ] ਅਸਮਾਨ, ਬੈਕੁੰਠ। ਦੇਖੋ ਕੁਰਸਹੁ

ਆਰਸੀ / **ਆਰਸੀਆ** [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ] ਸ਼ੀਸ਼ਾ। ਤ੍ਰੀਮਤ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਗਹਿਣਾ

*ਅਯੋ = ਅ+ ਏ+ਓ ।

ਯਥਾ—'ਇਹੁ ਮਨੁ ਆਰਸੀ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੇਖੈ, ਤਥਾ—'ਕਹਾ ਸੁ ਆਰਸੀਆਂ ਮੁਹ ਬੰਕੇ' ਸੋਹਣੇ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਆਰਸੀਆਂ ਕਿਧਰ ਗਈਆਂ ?

ਅਰਸਹੁ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਅ਼ਰਸ਼] ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ, ਬੈਕੁੰਠ ਤੋਂ । ਯਥਾ—'ਨੂਰ ਅਰਸਹੁ ਕੁਰਸਹੁ ਝਟੀਐ'। ਦੇਖੋ ਕੁਰਸਹੁ

ਅਰੋਗਜੰ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰੋਗਯ] ਰੋਗ ਰਹਤ । ਯਥਾ—'ਆਰੋਗਜੰ ਮਹਾ ਰੋਗਜੰ' ਦਿੱਸਣ ਵਿਚ ਅਰੋਗ ਪੁਰਸ਼ ਭੀ ਮਹਾਂ ਰੋਗੀ ਹਨ (ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਥੋਂ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ)।

ਅਰਚਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਚਾ] ਪੂਜਾ, ਚੰਦਨ ਛਿੜਕਨਾ। ਯਥਾ—'ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਹਿ ਅਰਚਾ ਪੂਜਾ ਅਗਰ ਵਾਸੁ ਬਹਕਾਰੁ'। ਦੇਖੋ ਬਹਕਾਰ

ਅਰਜ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਅ਼ਰਜ਼, ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਦ੍] ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ, ਬੇਨਤੀ। ਯਥਾ—'ਸਚਾ ਅਰਜੁ ਸਚੀ ਅਰਦਾਸਿ'।

ਅਰਜਾ
ਆਰਜਾ
ਆਰਜਾਧੇ
[ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਯੂ] ਉਮਰ । ਦੇਖੋ ਹਾਣ

ਅਰਜੁਨੁ [ਸੰਃ । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਜੁੰਨ = ਨਿਰਮਲ] ਸਿਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਬੱਧੀ । ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਸੇ। ਸੰਮਤ ੧੬੨੦ ਬਿ: ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ ਤੇ ੧੬੬੩ ਬਿ: ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਪਯਾਨਾ ਕਰ ਗਏ।

ਆਰਜਤਾਈ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾਈ ਦੇ (ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਹਾਰੇ) ਵਾ ਅਪਨੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀਆਂ ਅ਼ਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵਾ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਰੂਪ। ਯਥਾ—'ਭਨਿ ਮਥੁਰਾ ਕਛੁ ਭੇਦੁ ਨਹੀ ਗੁਰੁ ਅਰਜੁਨੁ ਪਰਤਖ੍ ਹਰਿ'।

ਆਰਜਾਠੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਯੂ] ਉਮਰਾ

ਅਰੁਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੂਰਯ ਦੇ ਰਥਵਾਹੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਜੋ ਪਿੰਗਲਾ ਸੀ । ਯਥਾ—'ਕਰਮ ਕਰਿ ਅਰੁਣ ਪਿੰਗੁਲਾਰੀ'।

ਆਰਣ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਭੱਠੀ ਵਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੱਗ ਭਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਕਾਇਆ ਆਰਣੁ ਮਨੁ ਵਿਚਿ ਲੋਹਾ ਪੰਚ ਅਗਨਿ ਤਿਤੁ ਲਾਗਿ ਰਹੀ' ਕਾਇਆਂ ਭੱਠੀ ਹੈ, ਮਨ ਵਿਚ ਲੋਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧਾਦਿ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ।

ਆਰਤ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰ੍ਤ] ਦੁਖੀ, ਆਤੁਰ । ਯਥਾ—'ਆਰਤ ਦੁਆਰ ਰਟਤ ਪਿੰਗੁਰੀਆ' ।

ਆਰਤਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰਤਿ ਯਾ ਆਰਾਤ੍ਰਿਕ=ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਪੂਜਯ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੀਵੇ ਫੇਰਨੇ] ਥਾਲ ਵਿੱਚ ਦੀਵੇ ਘਿਓ ਦੇ ਬਾਲਕੇ, ਯਾ ਚੰਦਨ, ਮੁਸ਼ਕ—ਕਪੂਰ ਜਲਾਕੇ ਅਪਨੇ ਪੂਜ ਦੇ ਵਾਰੇ ਫੇਰੇ ਕਰਨੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੇਖਕੇ ਧੰਨੇ ਨੇ ਲਾਡ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਅਪਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਲਈ ਆਰਤਾ ਲਫਜ਼ ਆਪ ਘੜਕੇ ਵਡਿਆਈ ਜਨਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਗੋਪਾਲ ਤੇਰਾ ਆਰਤਾ'।

ਆਰਤੀ ਦੇਖੋ ਆਰਤਾ

ਅਰਥ / **ਅਰਥਾ** [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਧਨ, ਪਦਾਰਥ । ਯਥਾ—'ਧਰਮ ਅਰਥ ਅਰੁ ਕਾਮ ਮੋਖ ਦੇਤੇ ਨਹੀ ਬਾਰ' ੨. ਨਮਿੱਤ, ਵਾਸਤੇ, ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਅਰਥ ਜੋ ਖਰਚਦੇ' ਤਥਾ—'ਤੀਰਥ ਉਦਮੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀਆ ਸਭ ਲੋਕ ਉਧਰਣ ਅਰਥਾ'।

ਅਰਥੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਅਰਥਿਨੁ]ਸ੍ਵਾਰਥੀ, ਮਤਲਬੀ, ਲੋੜਵੰਦ । ਯਥਾ—'ਜਬ ਇਹੁ ਧਾਵੈ ਮਾਇਆ ਅਰਥੀ'ਜਦ ਇਹ ਦੌੜਦਾ ਹੈ ਮਾਇਆ ਦਾ ਲੋੜਵੰਦ ਹੋਕੇ।

ਅਰਥੀਏ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਥਿਨੁ] ਸਵਾਲੀ, ਮੰਗਤੇ । ਯਥਾ—'ਸਭ ਹਰਿ ਕੇ ਅਰਥੀਏ'।

ਅਰਥਾਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਰਥ ਦੀ] ਅਰਥ ਕਰੇ, ਭਾਵ ਤਾਤਪ੍ਰਯ ਜਾਣੇ। ਯਥਾ—'ਇਸੁ ਸਬਦ ਕਉ ਜੋ ਅਰਥਾਵੈ' ਇਸ ਸਬਦ ਦਾ ਜੋ ਤਾਤਪ੍ਰਯ ਜਾਣੇ।

ਅਰਦਾਸ[ਸੰਃ।ਫ਼ਾਰਸੀ,ਅ਼ਰਜ਼ਦਾਸ਼ਤ=ਅ਼ਰਜ਼ੀ] ਬੇਨਤੀ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ । ਯਥਾ—'ਸਾਚੁ ਕਹਉ ਅਰਦਾਸਿ ਹਮਾਰੀ ਹਉ ਸੰਤਜਨਾ ਬਲਿ ਜਾਉ' ਭਾਵ ਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਕਿ ਕਉਣ ਤੁਸੀ ਹੋ ? ਅਰ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ ? ਮਾਰਗ ਕੀ ਹੈ? ਅਟ(ਸੁਆਉ)ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੀ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ:—ਹੇ ਸਿੱਧੋ ! ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਪਰ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਵਾਂ। ਇਹੋ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਇਹੋ ਨਾਮ, ਇਹੋ ਮਾਰਗ ਤੇ ਇਹੋ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਮੇਰਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ।

ਅਰਦਾਗਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਰਦਾਸ ਪਦ ਦੇ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰ ਹੈ] ਅਰਦਾਸ ਹੈ, ਬੇਨਤੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਦੇਉ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਰਦਾਗਿਓ' ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਿਓ।

ਅਰਧ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰਾਧਜ] ੧. ਅਰਾਧਣੇ ਯੋਗ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ । ਯਥਾ—'ਅਰਧ ਕਉ ਅਰਧਿਆ ਸਰਧ ਕਉ ਸਰਧਿਆ' ਅਰਾਧਣੇ ਯੋਗ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਨੂੰ ਅਰਾਧਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਰਧਾ ਯੋਗ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦੀ ਸਰਧਾ ਕੀਤੀ । ੨. ਜੀਵ। ਅਰਧ ਨੂੰ ਅਰਾਧਨ ਸਮਝਕੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਰਾਧਣ ਵਾਲੇ (ਜੀਵ) ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਤੇ {ਸਰਧ} ਸਰਧਾ ਯੋਗ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਪਰ ਸਰਧਾ ਕਰਨੇ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਯਾ। ਤਥਾ—'ਅਰਧ ਉਰਧ ਕਰੇ ਨਿਰੰਜਨ ਵਾਸੁ' ਅਰਾਧਨਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਜੀਵ) {ਉਰਧ} ਉੱਚੇ ਨਿਰੰਜਨ ਵਿੱਚ ਵਾਸ ਕਰੇ। ਤਥਾ—'ਤਉ ਅਰਧਹਿ ਉਰਧ ਮਿਲਿਆ ਸੁਖ ਪਾਵਾ' ਤਦ ਅਰਾਧਕ (ਜੀਵ) ਨੇ ਉੱਚੇ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਨੂੰ ਮਿਲਨੇ ਕਰ ਸੁਖ ਪਾਵਾ। ੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਧ = ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਊਰਧ = ਉੱਪਰ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ] ਅਰਧ = ਹੇਠਾਂ, ਊਰਧ = ਉੱਪਰ ਨੂੰ । ਯਥਾ—'ਅਰਧ ਉਰਧ ਕਰੇ ਨਿਰੰਜਨ ਵਾਸੁ'। (ਪ੍ਰਾਣ ਜੋ) ਹੇਠ (ਜਾਂਦੇ ਹਨ) {ਉਰਧ} ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਵੇ । ਅਥਵਾ ੨. ਹੇਠ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰਣ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾਣਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ। ਤਥ—'ਅਰਧ ਉਰਧ ਮੁਖ ਲਾਗੋ ਕਾਸ' ਹੇਠਾਂ ਉੱਤੇ ਮੁਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਆਕਾਸ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਹੇਠਾਂ ਉੱਪਰ (ਸਭ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਿਧਰ ਜਾਓ) ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਰਾਧ / **ਆਰਾਧ** [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰਾਧਨ] ਪੂਜ, ਧਯਾਨ ਕਰ, ਸਿਮਰ, ਸੇਵਾ ਕਰ । ਯਥਾ—'ਨਿਸ ਬਾਸਰ

ਆਰਾਧ"।

ਅਰਧਿਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦੇਖੋ ਅਰਧ

ਅਰਧਹਿ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਾਧਨ ਤੋਂ । ਦੇਖੋ ਅਰਧ ੨.] ਜੀਵ ਦਾ । ਯਥਾ– 'ਅਰਧਹਿ ਉਰਧਹ ਮੰਝਿ ਬਸੇਰਾ' ਜੀਵ ਦਾ ਉੱਚੇ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕਰੇ।

ਅਰਧਕਉ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦੇਖੋ ਅਰਧ

ਅਰਧਾਂਭਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਾਧਿਤ = ਅਰਾਧਿਆ ਗਿਆ] ਅਰਾਧਨੇ ਯੋਗ। ਯਥਾ 'ਜਪ ਮਨ ਰਾਮ ਨਾਮ ਅਰਧਾਂਭਾ' ਹੇ ਮਨ ਰਾਮ ਜੋ ਅਰਾਧਨੇ ਯੋਗ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਜਪ।

ਅਰਪੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਪਯੇਤ੍] ਅਰਪਨ ਕਰੇ। ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਵੇ। ਦੇਵੇ। ਯਥਾ 'ਅਰਪੈ ਨਾਰਿ ਸੀਗਾਰ ਸਮੇਤਿ'

ਅਰਾਪਉ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਪਣ] ਅਰਪਨ ਕਰੇ।

ਅਰਪਨ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਪਣ] ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਨੀ।

ਅਰਬ [ਸੰਖ: ਵਾ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਬੁਦ] ਸੌ ਕ੍ਰੋੜ। ਯਥਾ 'ਭੰਡਾਰ ਦਰਬ ਅਰਬ ਖਰਬ ਪੇਖਿ ਲੀਲਾ ਮਨੁ ਸਧਾਰੈ ਨਹ ਸੰਗਿ ਗਾਮਨੀ'

ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ [ਸੰ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ੍ਵੁਦ = ੧੦ ਕ੍ਰੋੜ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਨਰਬਦ] ੧. ਸੌ ਅਰ੍ਵਦ ਦਾ ਨਰਬਦ ਅਰਥਾਤ ਖਰਬ। ੨. ਅਰਬਦ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਰਬਦ ਤੋਂ ਅਣ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ, ਭਾਵ ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਤੋਂ ਬੇਹਦ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ 'ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ' ਅਣਗਿਣਤ ਸਮੇਂ ਤੀਕ ਹਨੇਰਾ ਪਸਰਿਆ ਰਿਹਾ।

ਆਰੰਭ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ਼ੁਰੂ। ਮੁੱਢ । ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਛੇੜ ਦੇਣਾ। ਯਥਾ 'ਆਦਿਤ ਕਰੇ ਭਗਤਿ ਆਰੰਭ'

ਅਰਲ ਬਰਲ [ਸੰ: । ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਬਕਬਕ ਕਰਨਾ। ਅਸਤ ਵਿਅਸਤ ਬਕਨਾ। ਯਥਾ 'ਓਸੁ ਅਰਲੁ ਬਰਲੁ ਮੁਹ ਨਿਕਲੈ'

ਅਰੂੜਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰੂਢ] ੧. ਸਿਥਿਤ ਹੋਨਾ, ਸਵਾਰ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ–'ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਪਾਈ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨੁ ਚਲਤੌ ਭਇਓ ਅਰੂੜਾ' ਚਲਾਇਮਾਨ ਜੋ ਮਨ ਸੀ ਸੋ ਅਚਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਮਨ ਜੋ ਸੰਸਾਰਾ ਕਾਰ ਸੀ (ਗਜਾਨ ਘੋੜੇ ਪਰ) ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਰੂੜ੍ਹਤੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਰੂਢ] ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ 'ਆਰੂੜ੍ਹਤੇ ਅਸ੍ਰ ਰਥ ਨਾਗਹ ਬੁਝੰਤੇ ਪ੍ਰਭ ਮਾਰਗਹ' ਸੰਤ ਸੂਰਮੇ ਘੋੜੇ ਰਥ ਤੇ {ਨਾਗਹ} ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸ੍ਰਵਨ ਮੰਨਨ ਤੇ ਨਿਧਜਾਸਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਬੁਝਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਇਹ {ਮਾਰਗ} ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਚਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਰੜਾਵੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕੱਟੇ ਆਦਿਕ ਪਸੂਆਂ ਵਾਂਙੂ ਰੁਦਨ ਕਰਨਾ, ਅਰੜਾਉਣਾ। ਯਥਾ - 'ਅਰੜਾਵੈ ਬਿਲਲਾਵੈ ਨਿੰਦਕ'

ਅਲ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲਿ=ਭੌਰਾ] ਭੌਰਾ। ਬੂੰਦ। ਤ੍ਰਿਪਤ, ਪ੍ਰਗਟ ,ਪੂਰਣ।
ਦੇਖੋ ਓਹੀਅਲ

ਅਲਾ [ਸੰ: । ਅਰਬੀ, ਕੁਰਾਨ ਉਪਾਸਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬ ਦਾ ਸਿਫਾਤੀ ਨਾਮ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਾਤੀ ਨਾਮ ਹੈ] ਪੂਜਯ ਪ੍ਰਮੇਸ਼੍ਵਰ, ਸਤਜ ਪਰਮੇਸ੍ਰ, ਜੋਤੀ ਸ੍ਵਰੂਪ

ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ, ਸਰਬ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਪ੍ਰਮੇਸ੍ਵਰ ਯਥਾ–'ਸੋਈ ਲਗੈ ਸਚਿ ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਅਲਾ'

ਅਲੀ[ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲਿ=ਭੌਰਾ । ਆਲੀ= ਸਖੀ] ੧. ਭੌਰਾ ੨. ਸਖੀ

ਅਲੇ [ਅਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੈ । ਯਥਾ'ਤਜੀਅਲੇ' 'ਸੇਵੀਅਲੇ'। ਤਥਾ 'ਸੇਵੀਅਲੇ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ'

ਆਲ[ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ , ਆਲਯ] ਘਰ ਯਥਾ 'ਆਲ ਜੰਜਾਲ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਰਹਤੇ' ਘਰ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਥੋਂ (ਤੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦੀ) ਬਿਕਾਰਾਂ ਥੋਂ ਰਹਤ । ੨.[ਹਿੰਦੀ] ਫਜ਼ੂਲ ਕੰਮ, ਬਖੇੜਾ।

ਆਲਾ*[ਗੁਃ।ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਜ=ਘਰ] ਘਰ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ । ਯਥਾ 'ਆਲਾ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣਾ ਜਮ ਕਾਰਣਾ' ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਨਿਵਾਰਣ ਕਰੋ ਜੋ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ।
੨. ਕ੍ਰਿਃ । ਮਰਹਣੀ] ਮੈਂ ਆਯਾ ਹਾਂ ।

ਆਲਾ [ਗੁਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਆਅ਼ਲਾ] ਵਡਾ ਯਥਾ 'ਆਲਾ ਹੁਜਰਾ'ਵਡਾ ਕੋਠਾ

ਆਲੇ [ਗੁਃ । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਆਲ=ਬਹੁਤਾ]ਵਡਾ । ਭਾਵ ਵਿਚ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਆਲੇ ਤੇਰਾ ਨਾਉ' ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਭੀ ਹਨ'ਬੇਗ'ਪਦ ਦਾ ਅਧਜਾਹਰ ਕਰਕੇ ।

ਅਲੀਆ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੀਕ=ਝੂਠ] ੧. ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ । ਯਥਾ–'ਜਾਗਤ ਰਹੈ ਨ ਅਲੀਆ ਭਾਖੈ' ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੈ (ਤਾਂ) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਬਲ ਨ ਪਾ ਜਾਣਗੀਆਂ ।
੨. ਝੂਠ । ਯਥਾ–'ਜਾਗਤੁ ਰਹੈ ਨ ਅਲੀਆ ਭਾਖੈ' ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੈ ਤੇ ਝੂਠ ਬਚਨ ਨਾ ਕਹੇ ।

ਅਲੀਅਲ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲਿ] ਭੌਰੀ, ਭੌਰਾ । ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸਿਖਣੀਆਂ ਅਰ ਸਿਖ । ਯਥਾ–'ਨਿਤ ਨਾ ਬਸਤ ਅਲੀਅਲ ।'

ਅਲਾਇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਾਪ]ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਇ ਹਭ' ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਲੋਇ† [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੌਕਿਕ] ਜੋ ਕਦੇ ਨਾ ਡਿੱਠਾ ਹੋਵੇ, ਅਸਚਰਜ । ਯਥਾ– 'ਪਰਮ ਅਲੋਇ'ਵਡਾ ਅਸਚਰਜ ।

ਆਲਾਇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਾਪ] ਕਹੁ । ਯਥਾ 'ਸਤਗੁਰ ਸਿਉ ਆਲਾਇ'

ਅਲੋਇਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿਲੋਕ] ਦੇਖਿਆ ।

ਅਲਾਏਸੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਾਪ= ਬੋਲਨਾ] ਬੁਲਾਵੇਗਾ । ਯਥਾ–'ਸਹੁ ਅਲਾਏਸੀ' ਮਾਲਕ ਬੁਲਾਏਗਾ, ਭਾਵ ਮੌਤ ਆਵੇਗੀ ।

ਆਲਾਉ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਾਪ] ਬੋਲਨਾ । ਯਥਾ–'ਜਾਣੈ ਆਲਾਉ' ਜੋ ਅਸੀ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਸਭ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਤਥਾ 'ਕੂੜ ਕਪਟ ਪਾਜੁ ਲਹਿ ਜਾਸੀ ਮਨਮੁਖ ਫੀਕਾ ਅਲਾਉ'

ਅਲਉਤੀ [ਸੰਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਮਿਸਰੀ ੨, ਮਹੂਆ, ਦਾਖ ੩. ਗਿਲੋਇ ਦਾ ਰਸ ਯਥਾ'ਅਲਉਤੀ ਕਾ ਜੈਸੇ ਭਇਆ ਬਰੇਡਾ' ਮਿਸਰੀ ਦਾ ਸਰਬਤ, ਗਿਲੋ ਦੇ ਰਸ ਦਾ ਸਰਬਤ,ਮਹੂਏ (ਯਾ ਦਾਖ) ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ।

*ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਲਾ ਹੁਣ ਤਕ. ਜਾਲੇ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
†ਅਲੋਇ ਪਦ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ, ਪਰ ਅਲੋਕਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਅਲੌਕਿਕ ਹੈ ।

ਆਲਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਸਜ] ਉੱਦਮ ਨ ਕਰਨਾ। ਦਲਿੱਦਰ। ਯਥਾ—'ਆਲਸੁ ਛੀਜਿ ਗਇਆ ਸਭੁ ਤਨ ਤੇ'

ਆਲਸੀਆ [ਸੰਬੋਧਨ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੇ ਦਰਿੱਦ੍ਰੀ ! ਯਥਾ—'ਜਨਮ ਗਵਾਇਓ ਆਲਸੀਆ'

ਅਲਹ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਅਲਹ] ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ। ਯਥਾ—'ਅਲਹੁ ਵਰਸੈ ਮੇਹੁ' ਪਰਮੇਸੁਰ ਵਲੋਂ ਮੀਂਹ ਵਸੇ। ਤਾਤਪਰਯ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਮਾਯਾ ਦੀ ਫਸੌਤੀ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਅਲਹ ਲਹੰਤਾ ਭੇਦ ਛੈ' ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਹਾਰਾ ਤਦ ਜਾਣੀਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਭੇਦ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ।

੨. ਬਹੁਤ। ਅੱਲਹ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ 'ਬਹੁਤ' ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਕਰਦੇ ਸਨ*। ਯਥਾ—'ਅਲਹ ਵਰਸਹੁ ਮੇਹੁ' ਅਰਥਾਤ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੀਂਹ ਪਵੇ।

ਅਲਹੁ† [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਅੱਲਹ। ਦੇਖੋ ਅਲਾ।] ਪਰਮੇਸਰ। ਯਥਾ—'ਅਲਹੁ ਅਲਖ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ'।

ਅਲਾਹ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਅੱਲਹ। ਦੇਖੋ ਅਲਾ।] ਪਰਮੇਸਰ। ਯਥਾ—'ਅਲਾਹ ਤ ਪਾਕੰ ਪਾਕ ਹੈ ਸਕ ਕਰਉ ਜੇ ਦੂਸਰ ਹੋਇ'।

ਆਲਾ ਹੁਜਰਾ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ। ਫਾਰਸੀ, ਆਅ਼ਲਾ। ਹੁਜਰਾ] ਵੱਡਾ ਕੋਠਾ। ਦੇਖੋ ਆਲਾ

ਅਲਾਹਣੀ‡ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕੀਰਨੇ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰਲਾਪ। ਨਾਇਣ ਦਾ ਮ੍ਰਿਤੁ ਵਿਰਲਾਪ ਜੋ ਮੁਰਦੇ ਪਰ ਕੀਰਨੇ ਕਰਦੀ ਤੇ ਪਿਟਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਅਲਾਹਦੀ [ਸੰਬੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ਼ਲਹ਼ਦਾ] ੧. ਵੱਖਰੀ। ਯਥਾ—'ਭਗਤਿ ਨਿਰਾਲੀ ਅਲਾਹਦੀ ਜਾਪੈ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ' ਭਗਤੀ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੨. [ਅੱਲਹ+ਦੀ] ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ।

ਆਲਕ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਸਜ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਲਸ ਤੇ ਆਲਕ] ਯਥਾ—'ਚੰਗਿਆਈ ਆਲਕੁ ਕਰੇ ਬੁਰਿਆਈ ਹੋਇ ਸੇਰੁ'।

ਅਲੋਕ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲੋਕ] ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਆਨ ਬਸਤੁ ਸਿਉ ਕਾਜੁ ਨ ਕਛੂਐ ਸੁੰਦਰ ਬਦਨ ਅਲੋਕ' ਹੋਰ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਕੁਛ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।

ਆਲਕਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ ਆਲਕ] ਆਲਸ ਯਥਾ—'ਕਿਉ ਸਿਮਰਤ ਕੀਜੈ ਆਲਕਾ'।

ਅਲਕਾਇਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ ਆਲਸ] ਅਲਸਾਇਆ, ਆਲਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ।

ਅਲਕਾਈਐ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ ਆਲਸ] ਆਲਸ ਕਰੀਐ। ਯਥਾ—'ਅਪਨੇ ਕਾਜ ਕਉ ਕਿਉ ਅਲਕਾਈਐ'।

ਅਲੋਕਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੋਕ] ਦੇਖਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਈਤ ਉਤ ਦਹਦਿਸ ਅਲੋਕਨ ਮਨਿ ਮਿਲਨ ਕੀ ਪ੍ਰਭ

*ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਥ ਬੀ ਵਰਤੀਂਦਾ ਸੀ।

†ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਅਲਹੁ ਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

‡ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਬੀ 'ਅਲਾਪ' ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਪਿਆਸ ਜੀਉ'।

ਅਲੰਕਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਲਙ੍ਕਾਰ] ਗਹਣੇ। ਯਥਾ—'ਅਲੰਕਾਰ ਮਿਲ ਥੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਤੇ ਕਨਕ ਵਖਾਨੀ' ਜਦ ਗਹਣੇ ਢਾਲਕੇ ਰੈਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਸੋਨਾਂ ਹੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਲਖ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲਕ੍ਸ਼ਜ] ਜੋ ਲਖਿਆ ਨ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਜਾਣਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਵ ਪਰਮੇਸੁਰ। ਯਥਾ—'ਅਗਮ ਅਪਾਰ ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨ'।

ਅਲਖ ਬ੍ਰਹਮਟਿਆ [ਕਥਾਃ ਵਾਃ। ਅਲਖ = ਜੋ ਲਖਿਆ ਨਾ ਜਾਏ। ਅਲਖ+ਬ੍ਰਹਮ +ਅਟਿਆ, ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, = ਪੂਰਨ ਹੈ] ਨਾ ਲਖਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ (ਪੂਰਨ ਹੈ)। ਯਥਾ—'ਕੁਦਰਤ ਕੀਮ ਨ ਪਾਇ ਅਲਖ ਬ੍ਰਹਮਟਿਆ।' ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਤਿਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ।

ਅਲਗੋ
ਅਲੋਗੀ } [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਲੱਗ= ਵੱਖਰਾ। ਅ+ਲੋਗੀ=ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਹੋਵੇ] ਨਿਰਲੇਪ, ਵੱਖਰਾ। ਯਥਾ—'ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਲੋਗ ਅਲੋਗੀ ਰੀ ਸਖੀ' ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਥੋਂ {ਅਲੋਗੀ} ਅਲੱਗ ਹੋਏ ਹਾਂ ਹੇ ਸਖੀ ! ਤਥਾ—'ਅਲਗੋ ਜੋਇ ਮਧੂਕੜੋ'।
ਦੇਖੋ ਮਧੂਕੜੋ

ਅਲੋਗਨੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੌਕਿਕ] ੧. ਅਚਰਜ। ਯਥਾ—'ਪਇਆਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਲੋਗਨੀ' ਭਾਵ {ਪਇਆਲ} ਪਤਾਲ, (ਮਾਤ ਤੇ) {ਪਵਿਤ੍ਰ} ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਵਿਖੇ ਇਕ ਆਤਮਾ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ। ੨. [ਦੇਖੋ, ਅਲੋਗੀ} ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ੩. [ਦੇਖੋ, ਅਲੋਕ] ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਲਜ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. {ਆ} ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ {ਲਜ} ਫਾਸੀ ਰੂਪ (ਸੰਸਾਰ) ਹੈ। ੨. [ਲਜ=ਸ਼ਰਮ+ਆ= ਉਲਟ ਉਸਦੇ] ਨਿਲੱਜ ਸੰਸਾਰ ਹੈ।

ਆਲ ਜੰਜਾਲ* [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਯ=ਘਰ। ਜੰਜਾਲ = ਧੰਧਾ, ਬਖੇੜਾ] ੧. ਘਰ ਦੇ ਧੰਧੇ। ੨. ਵਜਰਥ ਯਾ ਫਜ਼ੂਲ ਕੰਮ। ਯਥਾ—'ਮਨ ਲਾਗਾ ਆਲ ਜੰਜਾਲ'।

ਆਲ ਜਾਲ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਯ= ਘਰ, ਜਾਲ = ਸੂਤ ਦੀ ਫਾਹੀ, ਮੱਛੀ ਤੇ ਪੰਛੀ ਫੜਨ ਵਾਲੀ] ਘਰ ਦੇ ਧੰਧੇ। ਵਜਰਥ ਕੰਮ। ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਅਤ੍ਰਿਕਤ ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ ਸਭ ਆਲ ਜਾਲ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਮੋਕਉ ਕਹਾ ਪੜਾਵਸਿ ਆਲ ਜਾਲ'

ਅਲੂਣੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਲਵਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅਲੂਣਾ। ਹਿੰਦੀ,ਅਲੋਨਾ] ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੂਣ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਬੇ ਸੁਆਦ। ਯਥਾ—'ਮਤਿ ਅਲੂਣੀ ਫਿਕਾ ਸਾਦੁ' ਬੁਧ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਲੂਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਫਿੱਕਾ ਸ੍ਵਾਦ ਹੈ।

ਆਲੀਣਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲੀਨ] ਪੰਘਰਿਆ, ਢਲਿਆ, ਸਮਾਇਆ। ਯਥਾ— 'ਸਤਜੁਗ ਆਲੀਣਾ' ਹੇ ਸਤਗੁਰੋ ! ਆਪ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਤਜੁਗ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਅ ਹੈ।

ਅਲਾਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਆਲਾਤ] ਚੁਆਤੀ, ਬਲਦਾ ਕੋਲਾ।

ਅਲਪ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲ੍ਪ] ੧. ਥੜਾ,

*ਦੋਵੇਂ ਪਦ ਆਮ ਤੌਰ ਦੇ 'ਫਜ਼ੂਲ ਬਖੇੜੇ' ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦੇ ਹਨ

ਤੁਛ। ਯਥਾ—'ਅਲਪ ਅਹਾਰੀ' ਥੋੜਾ ਖਾਣ ਵਾਲਾ। ਤਥਾ—'ਅਲਪ ਸੁਖ ਅਵਿਤ ਚੰਚਲ' (ਕਾਮ ਵਿਚ) ਥੋੜਾ ਸੁਖ ਹੈ, {ਅ+ਵਿਤ} ਧਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਮਨ) ਚੰਚਲ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਤਥਾ—'ਬੇਗਾਨਾ ਅਲਪ ਮਤਿ' ਅਗਜਾਤ ਤੇ ਥੋੜੀ ਬੁਧਿ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਥੋਰੀ ਬਾਤ ਅਲਪ ਸੁਪਨੇ ਕੀ' ੨. [ਸੰਸ-ਕ੍ਰਿਤ ਅਲੇਪ ਤੋਂ ਅਲਪ = ਨਿਰਲੇਪ] ਅਲੇਪ, ਨਿਰਲੇਪ, ਬੇਅਸਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਅਲਪ ਮਾਇਆ ਜਲ ਕਮਲ ਰਹਤਹ' (ਸੰਤ) ਮਾਇਆ ਤੋਂ {ਅਲਪ} ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ, ਜਿੱਕੁਰ ਜਲ ਤੋਂ ਕਮਲ (ਅਸੰਗ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਆਲਾਪ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਾਪ] ੧. ਉੱਚੀ ਸ੍ਵਰ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨਾ। ੨. [ਤਾਰ ਦਾ ਖ਼ਯਾਲ ਮੁਖ ਨਾ ਰੱਖਕੇ ਸੱਤਾਂ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸਰੂਪ ਗਲੇ ਯਾ ਸਾਜ਼ ਤੋਂ ਗਾਉਣਾ ਯਾ ਬਜਾਉਣਾ] ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ । ਯਥਾ—'ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਨਾਨਕ ਆਲਾਪ'।

ਅਲੇਪ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੇਪ = ਬੇਦਾਗ] ਨਿਰਲੇਪ, ਅਸੰਗ, ਸੰਗ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਤ। ਯਥਾ—'ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਅਲੇਪ'।

ਅਲਪਾਇ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੇਪ] ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਸੂਰ ਮੁਕਤਾ ਸਸੀ ਮੁਕਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਲਪਾਇ' ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੇ ਲੇਪ ਤੋਂ) ਮੁਕਤ ਹਨ (ਤਿਵੇਂ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਭੀ (ਪਾਪਾਂ ਪੁੰਨਾਂ) ਥੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ।

ਅਲਪਹੀਓ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੇਪ । ਪੰਜਾਬੀ, ਅਲਪ + ਹਈਓ = ਜੋ ਅਲੇਪ ਹੀ ਹੈ] ਨਿਰਲੇਪ ਨੂੰ। ਯਥਾ-'ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਅਲਪਹੀਓ' ਨਿਰਲੇਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ (ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

ਅਲਪਾਤ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੇਪ] ਅਲੇਪ। ਯਥਾ 'ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨ ਹੈ ਅਲਿਪਾਤਾ' ਸਰਬ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਅਸੰਗ ਹੈ।

ਅਲਿਪਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲਿਪ੍ਤ] ਨਿਰਲੇਪ। ਸੰਗ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਤ।

ਆਲਾਪਤ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਾਪ= ਉਚਾਰਨਾ। ਸੱਤਾਂ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਗਾਨਾ, (ਤਾਰ ਦਾ ਖ਼ਯਾਲ ਵਸ਼ੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)] ਗਾਉਣਾ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ—'ਆਲਾਪਤ ਸਭ ਦੁਖ ਜਾਹਿ'।

ਅਲਿਪਤ ਗੁਫਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲਿਪ੍ਤ + ਪੰਜਾਬੀ, ਗੁਫਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਗੁਹਾ।] ੧. ਅਲਿਪਤਾ ਰੂਪੀ ਗੁਫਾ। ਚਿਤ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਏਕਾਗਰ ਅਵਸਥਾ । ੨. ਦਸਮ ਦੁਆਰ।

ਆਲ ਪਤਾਲ [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਅਗੜ ਬਗੜ । ਬ੍ਰਿਥਾ ਵਾਦ ਕਰਨਾ । ਬੇ ਸਿਰ ਪੈਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ । ਯਥਾ—'ਗਾਵਹਿ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਆ ਬੋਲੇ ਆਲ ਪਤਾਲ' ਰਾਜੇ (ਰਸਾਲੂ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਰ) ਰਾਣੀਆਂ (ਪਿੰਗਲਾ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ) ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਅਗੜ ਬਗੜ ਮੂੰਹੋਂ ਬਕਦੇ ਹਨ।

ਅਲਿਪਨਾ* [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੇਪ] ਅਸੰਗ । ਯਥਾ—'ਆਪ ਹੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਆਪਿ ਅਲਿਪਨਾ'।

ਅਲਿਪਾਰੀ* [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੇਪ]

*ਅਲਿਪਨਾ ਵਿਚ 'ਨਾ' ਤੇ ਅਲਿਪਾਰੀ ਵਿਚ 'ਆਰੀ' ਦੀ ਮੁਰਾਦ "ਹੈ" ਤੋਂ ਬੀ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰਲੇਪ। ਯਥਾ—'ਹਾਥ ਦੇਇ ਰਾਖਿਓ ਕਰਿ ਅਪੁਨਾ ਜਿਉ ਜਲ ਕਮਲਾ ਅਲਿਪਾਰੀ' ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲ ਵਿਚ ਕਮਲ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ।

ਅਲ ਪਲਾਲੀਆਂ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਲ = ਵਾਧੂ। ਪਲਾਲ = ਬਨਾਉਟੀ] ਬਨਾਵਟੀ ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਗੱਲਾਂ, ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ। ਯਥਾ—'ਗਾਲੀ ਅਲ ਪਲਾਲੀਆਂ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਮਿਤ' ਫਜ਼ੂਲ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ।

ਅਲੰਬਨੁ [ਗੁਃ ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਲਮਬਨ] ਆਸਰਾ। ਯਥਾ—'ਹਸਤ ਅਲੰਬਨੁ ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਭੁ ਗਰਤਹ ਉਧਾਰੁ ਗੋਪਾਲ' ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੱਥ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇਵੋ, (ਤੇ) (ਸੰਸਾਰ ਯਾ ਨਰਕ) ਟੋਏ ਤੋਂ ਬਚਾਓ।

ਅਲਭ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲੱਭਜ] ਦੁਰਲੱਭ ਯਥਾ—'ਇਸ ਜੁਗ ਮਹਿ ਨਾਮ ਅਲਭ ਹੈ'।

ਆਲਮ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਅ਼ਾਲਮ = ਲੋਕ, ਜਹਾਨ। ਜੋ ਕੁਛ ਰੱਬ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਸਭ ਅ਼ਾਲਮ ਹੈ] ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਲੋਕ। ਯਥਾ—'ਖਾਕ ਨੂਰ ਕਰਦੰ ਆਲਮ ਦੁਨੀਆਇ' ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ {ਆਲਮ} ਲੋਕ, ਨੂਰ (ਆਤਮਾ) ਤੇ ਖਾਕ (ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ) ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਨੇ। ੨. ਆਲਮ = ਇਹ ਲੋਕ, ਦੁਨੀਆਂ = ਦੂਸਰਾ ਲੋਕ, ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ (ਨੂਰ) ਚੇਤਨ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਨਾਇ।

ਅਲਮਸਤ ਮਤਵਾਰਾ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਅਲਮਸਤ+ਹਿੰਦੀ, ਮਤਵਾਰਾ] ੧. ਪੂਰਣ ਮਸਤੀ ਕਰ ਮਸਤ ਹੋਣਾ। ੨. ਪੂਰਣ ਮਸਤੀ ਪਾਕੇ ਫਿਰ ਬੀ {ਮਤ + ਵਾਰਾ} (ਮੱਤ ਵਾਲਾ) ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਰਹਿਣਾ।

੩. {ਅਲ=ਭੌਰਾ। ਮਸਤ = ਬੇਹੋਸ਼। ਮਤਵਾਰਾ' = ਮਤਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਮੱਤ।} ਭੌਰੇ ਵਤ ਮਸਤ ਹੋਕੇ (ਪੀਂਦਾ ਹੈ) ਸੰਤ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਅਲਮਸਤ ਮਤਵਾਰਾ' ਹਰੀ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਭੌਰੇ ਵਾਂਗੂ ਮਸਤ ਹੋਕੇ ਮਤਵਾਰਾ (ਸੰਤ)।

ਅਲਮਲ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅਲ = ਬਹੁਤ, ਮਲ = ਮੈਲ] ੧. ਅਲਪਲ। ਬੇਥਵੇ ਪਦਾਰਥ (ਖਾਣੇ)। ੨. ਤਾਜੀਮਲ। ਘੋਰੀ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਲੀਨ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੰਦਗੀ ਬੀ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਕ 'ਅਲੁਮਲੁ ਖਾਈ ਸਿਰਿ ਛਾਈ ਪਾਈ' ਉਹਨਾਂ ਘੋਰੀਆਂ ਦੇ ਪਰਥਾਇ ਬੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਲਯਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਯ:] ਘਰ। ਯਥਾ—'ਸਗਲ ਅਰਥ ਆਲਯਹ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਆਤਮਾ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਧਰਮ ਅਰਥ ਆਦਿ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਅਲੋਵਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲੋਕਨ] ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ, ਦੇਖੋ। ਯਥਾ—'ਨੈਣ ਅਲੋਵਹੁ ਸਾਧ ਜਨੋ' ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

ਅਲੋਵਣਹ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲੋਕਨ] ਦੇਖਣਾ।

ਆਲਾਵੰਤੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲਯ= ਘਰ। ਹਿੰਦੀ, ਵੰਤੀ=ਵਾਲਾ] ਘਰ ਵਾਲੇ। ਮੰਦਰ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ ਪੁਜਾਰੀ। ਯਥਾ—'ਆਲਾਵੰਤੀ ਇਹੁ ਭ੍ਰਮੁ ਜੋ ਹੈ ਮੁਝ ਊਪਰਿ ਸਭ ਕੋਪਿਲਾ' ਪੁਜਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇਹ ਭ੍ਰਮ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀ {ਆਲਾਵੰਤੀ} ਘਰ ਵਾਲੇ ਹਾਂ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਾਰੇ

ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਏ।

ਅਵ [ਅ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੂਲਕ ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:– ੧. ਨਿਸਚੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ–'ਅਵਗਨ'। ਦੇਖੋ ਅਵਗਨ

੨. ਅਪਮਾਨ ਯਾ ਉਲਟ, ਜਿਕੂ ਅਵੱਗਜਾ। ਦੇਖੋ ਅਵੱਗਿਆ

੩. ਹੇਠਾਂ, ਜਿਕੂੰ 'ਅਵਤਾਰ'=ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਨਾ। ਦੇਖੋ ਅਵਤਰ, ਅਵਤਾਰ

੪. ਪਹਲਾ, ਜਿਕੂੰ ਅਵਗਾਹ, ਦੇਖੋ ਅਵਗਾਹ

੫. ਕਠਨ, ਜਿਕੂੰ ਅਵਘਟ, ਦੇਖੋ ਅਵਘਟ

ਅਵਸਥਾ [ਸੰ: । ਸੰਸ: । ਅਵਸ੍ਥਾ=ਹਾਲਤ ਚਾਹੇ ਉਮਰਾ ਦੀ ਤੇ ਚਾਹੇ ਹੈਸੀਅਤ ਦੀ] ਉਮਰਾ। ਯਥਾ–'ਬਾਲ ਜੁਆਨੀ ਅਰੁ ਬਿਰਧ ਫੁਨਿ ਤੀਨਿ ਅਵਸਥਾ ਜਾਨਿ ॥'

ਆਵ [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਯੂ] ਉਮਰਾ। ਯਥਾ–'ਆਵ ਘਟੈ ਤਨ ਛੀਜੈ'।

ਐਵੇ [ਗੁ: । ਪੰਜਾਬੀ,ਐਵੇਂ] ਬਿਅਰਥ। ਐਵੇਂ।

ਅਵਾਈਹੇ [ਗੁ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਆਵਾ+ਹੀ+ਹੈ] ੧.ਆਵੇ(ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗੂ ਵਿਚੇ ਵਿਚ) ਹੀ (ਸੜਦਾ) ਹੈ। ਯਥਾ–'ਮਨਮੁਖ ਪਚੇ ਅਵਾਈਹੇ' ਮਨਮੁਖ ਸੜਦਾ ਹੈ (ਮਾਨੋਂ) ਆਵਾ ਹੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਿਚੇ ਵਿਚ ਆਵੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗੂ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੨. [ਸੰਸ: ਅਵਾਗ੍ਰ] ਅਵੈੜਾ । ਯਥਾ–ਮਨਮੁਖ ਨਾਮ ਨ ਜਪੈ ਅਵਾਈ' ਮਨਮੁਖ ਅਵੈੜੇ (ਹਨ) ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ।

ਆਵਈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਵੇ, ਆਯਾ। ਯਥਾ–'ਜੇ ਤਿਸੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ' ਜੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ) ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਗਜ਼ਾਨੀ 'ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ' ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਵਾਇਲੇ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਾਰਜ=ਜੋ ਰੋਕਿਆਂ ਨਾ ਰੁਕੇ] ਅਵੈੜੇ ਕੰਮ । ਯਥਾ–'ਮਨ ਸਮਝ, ਛੋਡ ਅਵਾਇਲੇ' ਹੇ ਮਨ! ਸਮਝ, ਅਵੈੜੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦੇਹ।

ਅਵਾਸ [ਸੰ: । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਵਾਸ] ਰਹਣੇ ਦੀ ਥਾਂ, ਘਰ, ਮਹੱਲ। ਯਥਾ–'ਕਬੀਰ ਗਰਬ ਨ ਕੀਜੀਐ ਊਚਾ ਦੇਖਿ ਅਵਾਸੁ'।

ਅਵਾਹਨ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਾਹਨ=ਜੋ ਨਾ ਚਲੇ] ਸਿਥਤ । ਪੱਕਾ । ਯਥਾ–'ਕਵਨ ਗੁਫਾ ਜਿਤੁ ਰਹੈ ਅਵਾਹਨੁ' ਕੇਹੜੀ ਗੁਫਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਸਥਤ ਰਹੇ?

ਅਵਖਧ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਔਖ਼ਧ] ਦੇਖੋ ਅਉਖਧ

ਅਵਗਿਆ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਗਜਾ] ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨੀ, ਅਪ੍ਰਾਧ ਕਰਨਾ । ਯਥਾ–'ਜੋ ਜੋ ਕਰੈ ਅਵਗਿਆ ਜਨ ਕੀ'।

ਆਵਾਗਉਣ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਵਾਗਮਨ] ਆਵਣਾ ਜਾਣਾ। ਭਾਵ ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਣਾ । ਯਥਾ–'ਆਵਾਗਵਨੁ ਮਿਟੈ ਪ੍ਰਭ ਸੇਵ'।

ਅਵਗਾਹਿ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ*, ਅਵ=ਪਹਲਾਂ+ਗਾਹ = ਝੰਝੋਲਨਾ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਗਾਹੁਨਾ] ਖੋਜਕੇ, ਢੂੰਢਕੇ । ਯਥਾ–ਸਗਲ ਦੇਵ ਹਾਰੇ ਅਵਗਾਹਿ'।

ਅਵਗਾਹੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ

*ਅਵਗਾਹ = ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚ ਉਤਰਨਾ, ਡੂੰਘਾ ਜਾਣਾ।

ਅਵਗਾਹਿ] ਖੋਜੇ, ਢੂੰਡੇ । ਯਥਾ–'ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਬਨ ਬਨ ਅਵਗਾਹੇ' ਹਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਢੂੰਡੇ। ਅਥਵਾ ੨. {ਬਨ ਬਨ} ਕਈ ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੋਜੇ।

ਅਵਗਾਹੀਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ ਅਵਗਾਹਿ] ਵਿਚਾਰਿਆ, ਖੋਜਿਆ । ਯਥਾ–'ਮਨ ਮਧੇ ਪ੍ਰਭ ਅਵਗਾਹੀਆ' ।

ਅਵਗੁਣ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵ+ਗੁਣ] ਦੋਖ, ਖੋਟ, ਅਪਰਾਧ।

ਅਵਗੁਣੀ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦੋਖਾਂ ਵਾਲਾ, ਅਪਰਾਧੀ।

ਅਵਗਤ ਬਾਨ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਜਕ੍ਤ, ਬਾਣੀ] ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਬਾਣੀ।

ਅਵਗਨ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਰ ਗਿਣਨਾ। ਯਥਾ–'ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨ ਬੰਦੇ ਏ ਅਵਗਨ ਕਤ ਜਾਹੀ' ਕਬੀਰ ਜੀ ਜੋਗੀ ਜੋ ਮ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਪਰਥਾਇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੇ ਬੰਦੇ ! ਜੋ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਅਰ ਸੁਖਮਨਾ ਇਹ ਤਿੰਨ ਨਾੜੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਿੱਥੋਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ? ੨. [ਅਵ=ਅਬ= ਹੁਣ] ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ:–ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਭਾਵ ਆਤਮਾ ਹੀ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕ੍ਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਵਗੁਨ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਗੁਣ] ਦੋਖ, ਪਾਪ, ਐਬ, ਖੋਟ।

ਅਵਗੁਨੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਗੁਣ+ ੀ=ਵਾਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ] ਦੋਖਾਂ ਵਾਲਾ (ਜੀਵ)।

ਅਵਘਟ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵ+ਘਟ੍] ਔਖੇ ਰਸਤੇ । ਯਥਾ–'ਉਤਰਿ ਅਵਘਟਿ ਸਰਵਰਿ ਨਾਵੈ' (ਕਾਮਾਦਿ) ਕਠਿਨ ਘਾਟ ਉਤਰਕੇ (ਸੰਤ) ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਵੇ। ਅਥਵਾ ਯੋਗ ਦੇ ਔਖਿਆਂ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ {ਉਤਰ} ਲੰਘ ਕੇ {ਸ੍ਰਤਵਰ} ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਵੇ, ਜਿਸਦਾ ਪਤਾ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ–'ਗੰਗ ਜਮਨ ਕੇ ਭੀਤਰੇ ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਕੇ ਘਾਟ । ਤਹਾਂ ਕਬੀਰੇ ਮਟ ਕੀਆ ਖੋਜਤ ਮੁਨ ਜਨ ਬਾਟ' । ਤਥਾ–'ਜਿਥੈ ਅਵਘਟ ਗਲੀਆਂ ਭੀੜੀਆਂ ਤਿਥੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਇ'। ਤਥਾ–'ਸੋ ਘਟੁ ਛਾਡਿ ਅਵਘਟ ਕਤ ਧਾਵਾ' ਸੌਖੇ {ਘਟ} ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਔਖੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਦੌੜਦਾ ਹੈਂ । ਇਥੇ 'ਸੁਘਟ' ਦਾ 'ਸੋ ਘਟ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਅਵਝੇਰਾ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਉਪਸਰਗ ਹੈ ਅਵ +ਝੇਰਾ = ਝਗੜਾ, ਪੰਜਾਬੀ] ਵਸ਼ੇਖ ਕਰ ਝਗੜਾ, ਭਾਵ ਝੂਠਾ। ਯਥਾ–'ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਇਹੈ ਅਵਝੇਰਾ' ਇਹ {ਚਿਤ੍ਰ} ਸੰਸਾਰ {ਬਚਿਤ੍ਰ} ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਾ ਝਗੜਾ ਹੀ ਹੈ।

ਆਵਟੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਆਵਰ੍ਤੁ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਆਵਟ੍ਟ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਅਵੱਟਨਾ । ਹਿੰਦੀ, ਆਵਟਨਾ = ਉਬਲਨਾ, ਖੌਲਨਾ] ਤਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਜਹ ਆਵਟੇ ਬਹੁਤ ਘਨ ਸਾਥ' ਜਿੱਥੇ (ਜਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ) ਬਹੁਤ ਘਣੇ ਸਾਥ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਤਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਲੁੱਟੇ ਗਏ ਬਹੁਤ ਘਣੇ ਸੰਗ (ਕਾਫਲੇ)।

ਆਵਟਣ [ਸੰ:ਤ ਦੇਖੋ ਆਵਟੇ] ਕੜ੍ਹਨ,ਜਲਨ, ਖੌਲਨ। ਯਥਾ–'ਆਵਟਣੁ ਆਪੇ ਖਵੈ ਦੁਧ ਕਉ ਖਪਣਿ ਦੇਇ' (ਜਲ) ਕੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਆਪ ਸੜਦਾ ਹੈ ਦੁਧ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੜਨ ਦਿੰਦਾ। ਅਥਵਾ ੨. ਕੜ੍ਹਨ ਦਾ ਦੁਖ ਆਪ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ।

ਅਵਤਾ [ਗੁਃ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਅ=ਪੁਠਾ+ ਵਤਨਾ=ਫਿਰਨਾ] ਪੁੱਠਾ, ਅਵੈੜਾ, ਬੇ ਮੁਹਾਰ, ਬੇ ਲਗਾਮ, ਅਨਾਰਾਧ, ਪੁਠੇ ਰਸਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਕਾਮੁ ਨ ਕਰਹੀ ਆਪਣਾ ਫਿਰਹਿ ਅਵਤਾ ਲੋਇ' ਅਪਣੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਬੇਮੁਹਾਰ ਲੋਕ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਅਵਿਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿਤ੍ਰ] ੧. ਧਨ ਹੀਨ (ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ੨.[ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਅ+ ਬਿਤ = ਸ੍ਰੀਰ] ਅੰਗ ਹੀਨ। ਯਥਾ—'ਅਲਪ ਸੁਖ ਅਵਿਤ ਚੰਚਲ' <u>ਦੇਖੋ ਅਲਪ</u>

ਆਵਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ] ਆਉਂਦਾ। ਯਥਾ- 'ਆਵਤ ਕਿਨੈ ਨ ਰਾਖਿਆ'

ਅਵਤਰ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਤਰਣ= ਉਤਰਨਾ] ੧. ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ। ਯਥਾ— 'ਅਵਤਰ ਆਇ ਕਹਾ ਤੁਮ ਕੀਨਾ, ਮਨੁਖ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਪੁਤ੍ਰ:। ਪੰਜਾਬੀ,ਔਤ੍ਰਾ]ਨਿਪੂਤੇ, ਔਤ੍ਰੇ। ਯਥਾ—'ਅਵਤਰ ਆਇ ਕਹਾ ਤਮ ਕੀਨਾ' ਹੇ ਔਤਰੇ! ਤੈਂ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਆਕੇ ਕੀ (ਕੰਮ) ਕੀਤਾ। ੩.{ਅਵ+ਤਰ}ਦੁਸਤਰ ਭਾਵ ਤਰਨੇ ਨੂੰ ਕਠਨ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚ ਆਕੇ।

ਅਵਤਾਰ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵ+ਤ੍ਰੀ= ਅਵਤਾਰ=ਉਤਰਨਾ]ਉਤਰਨਾ। ਯਥਾ—'ਸੰਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾਨਕਾ ਬਹੁਰਿ ਬਹੁਰਿ ਅਵਤਾਰ' ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਉਤਾਰ ਪਦ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ:- ਯਥਾ—'ਗੁਰਿ ਭੇਟਿਐ ਨ ਹੋਇ ਜੋਨਿ ਅਉਤਾਰੁ' ੨. ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਜੋ ਆਤਮ ਲੋਕ ਤੋਂ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ। ਯਥਾ- 'ਗਾਵਹਿ ਕਪਿਲਾਦਿ ਆਦਿ ਜੋਗੇਸੁਰ ਅਪਰੰਪਰ ਅਵਤਾਰ ਵਰੋ' ਇਥੇ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ੩. ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਮਨੁਖ ਰੂਪ ਧਾਰਨਾ, ਜਿਸਦੇ ੧੦ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰੂਪ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਕੋਟਿ ਬਿਸ਼ਨ ਕੀਨੇ ਅਵਤਾਰ' <u>ਦੇਖੋ ਅਵਤਾਰੀ</u>

ਅਵਤਾਰੀ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ ਅਵਤਾਰ] ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨੇ ਵਿਚ। ਯਥਾ—'ਕਿਸਨ ਸਦਾ ਅਵਤਾਰੀ ਰੂਧਾ'

ਅਵਧ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਧਿ = ਹਦ] <u>ਦੇਖੋ ਅਉਧ</u>

ਆਵਧ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਯੁਧ=ਸ਼ਸਤ੍ਰ] ੧. ਹਥਿਆਰ। ਯਥਾ— ਕੋਟ ਆਵਧ ਤਿਸੁ ਬੇਧਤ ਨਾਹਿ' ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਉਸਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਤਥਾ—'ਆਵਧ ਕਟਿਓ ਨ ਜਾਤ' ੨. ਗਜਾਨੀ ਇਸਦਾ ਅਰਥ 'ਨਾਸ ਕਹਨਾ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਵਧਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਯੁਧ]ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਮ੍ਰਿਗੀ ਪੇਖੰਤ ਬਧਿਕ ਪ੍ਰਹਾਰੇਣ ਲਖ ਆਵਧਹ' ਹਿਰਨੀ ਦਾ {ਲਖ} ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਦੇਖਕੇ ਬਧਿਕ ਨੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ।

ਅਵਧੂਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ ਅਉਧੂ] ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਵਾ ਤਿਆਗੀ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਕਹੈ ਸੋਈ ਅਵਧੂਤ' <u>ਦੇਖੋ ਅਉਧੂ, ਅਉਧੂਤ</u>

ਆਵਨ / **ਆਵੰਨ** } [ਕ੍ਰਿਃ। ਭਵਿਖਤ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਆਵਨਗੇ। ਯਥਾ—'ਸਦਣਹਾਰਾ ਸਿਮਰੀਐ ਨਾਨਕ ਸੇ ਦਿਹ ਆਵੰਨ' ਸੱਦਨ

*ਅਵ=ਰਖਜਕ / ਤਾਰ=ਤਾਰਕ } ਰਖ੍ਯਕ ਤੇ ਤਾਰਕ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਾਲੇ (ਹਰੀ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ) (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਓਹ ਦਿਨ ਆਵਨਗੇ (ਭਾਵ ਮੌਤ ਦੇ ਦੁਖ-ਦਾਈ ਦਿਨ)। ਤਥਾ—'ਆਵਨਿ ਅਠਤਰੈ ਜਾਨਿ ਸਤਾਨਵੈ ਹੋਰੁ ਭੀ ਉਠਸੀ ਮਰਦ ਕਾ ਚੇਲਾ' ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਵਿੱਖਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਈ ਲਾਲੋ ! ਅਠੱਤ੍ਰੈ ਵਿਚ ਆਉਣਗੇ ਅਰ ਸਤਾਨਵੇਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਤਦੋਂ ੧੫੦੦ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਦੀ ਸੰਮਤ ਦੀ ਉਹੋ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਰਦ ਦਾ ਚੇਲਾ - ਸ਼ੇਰਸ਼ਾਹ—ਉਠੇਗਾ। ਮੁਗਲ, ਬਾਬਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ੧੫੭੮ ਬਿ: (ਅਰਥਾਤ ੧੫੨੧ ਈ:) ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੇਸੋਂ ਤੁਰਿਆ ਕਾਬਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਯਾ ਅਰ ੧੫੯੭ (ਅਰਥਾਤ ੧੫੪੦ ਈ:) ਵਿਚ ਹਮਾਯੂੰ ਮੁਗਲ ਪਾਤ-ਸ਼ਾਹ ਤਿਸ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹਾਰ ਖਾਕੇ ਨੱਸ ਗਿਆ। ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਉੱਡ ਗਿਆ ਅਰ ਪਠਾਣਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਫੇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਰਦ ਦਾ ਚੇਲਾ ਸ਼ੇਰਸ਼ਾਹ ਪਠਾਣ ਜੋ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਦਨਾਈ ਤੇ ਨਿਆਇ ਦੀ ਉਪਮਾਂ ਅੱਜ ਤੀਕ ਹੈ—ਮਰਦ ਦਾ ਚੇਲਾ—ਸੀ। ਗਜਾਨੀ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ—ਮਰਦ ਦਾ ਚੇਲਾ—ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਯਾ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਤੇ ਅਰਥ ਘਟਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ੰਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਠੱਤਰੇ ਤੇ ਸਤਾਨਵੇਂ ਜਦ ਕਹੀਦੇ ਹਨ ਤਦ ਸਦੀ ਉਹੋ ਲਈਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਕ ਕਿਹਾ ਜਾਏ। ਦੂਸਰੀ ਸਦੀ ਦਾ ਅਧਯਾਹਾਰ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ 'ਅਠੱਤਰੇ' ਤੇ 'ਸਤਾਨਵੇਂ' ਕਿਹਾ ਤਦ ਸਦੀ ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਓਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਥਨਹਾਰ ਜੀ ਆਪ ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਵਰ [ਯੋ:। ਸੰਸ:, ਅਵਰ = ਪਿਛਲਾ; ਹਿੰਦੀ, ਔਰ; ਪੰਜਾਬੀ, ਅਰ] ਹੋਰ। ਯਥਾ—'ਅਵਰ ਸਿਆਨਪ ਸਗਲੀ ਛਾਡੁ'

ਅਵਰਾ [ਅ:। ਯੋ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਰ] ੧. ਔਰ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ। ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਅਵਰਾ ਸਾਦ' ਰਿੱਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ ਸ੍ਵਾਦ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
੨. ਅਵਰਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਹੈ, ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਭੁੱਲਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ।

ਅਵਰੀ [ਅ:। ਯੋ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਰ] ਹੋਰ, ਹੋਰਨਾ ਨੂੰ। ਯਤ੍ਰਾ—'ਅਵਰੀ ਕਉ ਸਾਚੁ ਨ ਦੇਇ'

ਅਵਰਾਹਾਂ [ਅ:। ਯੋ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਰ, ਹਿੰਦੀ, ਅਵਰ, ਔਰ] ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ।
ਦੇਖੋ ਹੋਰੀ

ਅਵਰੀ ਕਾ [ਅ:। ਯੋ:। ਦੇਖੋ, ਅਵਰਾਹਾਂ] ਹੋਰ ਦਾ।

ਅਵਿਰੀਤਾ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿਰਤ] ੧. ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ, ਲਗਾਤਾਰ, ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਰਹਨ ਵਾਲਾ। ਅਜ਼ਲੀ, ਅਬਦੀ। ਯਥਾ—'ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਾਜਨਾ ਮੀਤ ਅਵਿਰੀਤਾ'। ੨. [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵ = ਵਿਸ਼ੇਖ + ਰੀਤ] ਵਿਸ਼ੇਖ ਰੀਤ ਵਾਲੇ, ਸੁਭ-ਕਰਮੀ। ੩. [ਅ = ਨਹੀਂ, ਵਿਰੀਤਾ = ਬੁਰੀ ਰੀਤ ਵਾਲੇ] ਭਾਵ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਵਾਲੇ।

ਆਵਰਤ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਵਰ੍ਤ = ਘੇਰਾ] ਘੇਰਾ, ਫੇਰਾ। ਯਤ੍ਰਾ—'ਤੀਨਿ ਆਵਰਤ ਕੀ ਚੂਕੀ ਘੇਰ' ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਰੂਪ ਫੇਰਾਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਚੁਕ ਗਈ।

ਅਵਰਦਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਸਥਾ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਅਵਰਦਾ] ਅਵਸਥਾ, ਉਮਰਾ। ਯਥਾ–'ਸਾਕਤ ਕੀ ਆਵਰਦਾ ਜਾਇ ਬ੍ਰਿਥਾਰੀ' ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ {ਅਵਰਦਾ} ਉਮਰਾ ਬ੍ਰਿਥਾ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬਿਹਾਇ ਅਵਰਦਾ' ਤਥਾ– 'ਧਿਆਈਐ ਸਦਾ ਅਵਰਦਾ ਜੀਉ'।

ਅਵਲ [ਸੰਖਃ। ਅਰਬੀ, ਅੱਵਲ] ਪਹਿਲੇ, ਮੁਹਰੇ। ਯਥਾ–'ਅਵਲਿ ਅਉਲਿ ਦੀਨੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਮਸਕਲਮਾਨਾ ਮਾਲੁ ਮੁਸਾਵੈ' ਪਹਿਲਾਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰੇ, ਤੇ ਜਿਕੂੰ ਮਸ਼ਕ਼ਲਾ (ਜੰਗਾਰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ) ਮਾਲ (ਰੱਬ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਜਿਸ ਸ਼ੈ ਵਲ ਮਨ ਮਾਇਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮਾਲ ਹੈ) ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰੇ। (ਮੁਸਾਵਨਾ =ਲੁਟਾਵਨਾ ਯਾ ਘਸਾ ਘਸਾ ਕੇ ਉਤਾਰਨਾ)। ਅਥਵਾ ੨. ਗਯਾਨੀ ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਔਲਯਾਵਾਂ (ਸੰਤਾਂ) ਦਾ ਧਰਮ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨੇ, (ਫੇਰ) ਮਨ ਦਾ ਮਸਕਲਾ ਕਰਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੁਧ ਕਰਕੇ) ਮਾਲ ਲੁਟਾਵੇ, ਭਾਵ ਮਨ ਕਰ ਕੇ ਵਿਰਕਤ ਹੋਵੇ।

ਅਵਲੋਕਨ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਰਕੇ ਦੇਖਨਾ, ਗਹੁ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖਨਾ। ਯਥਾ– 'ਅਵਲੋਕਨ ਪੁਨਹ ਪੁਨਹ ਕਰਉ ਜਨ ਕਾ ਦਰਸਾਰੁ' ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਮੈਂ ਫੇਰ ਫੇਰ ਗਹੁ ਕਰ ਕੇ ਕਰਾਂ।

ਅਵਿਲੰਬ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਲੰਬਨ] ਆਸ਼੍ਰਯ, ਆਸਰੇ। ਯਥਾ–'ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਅਵਿਲੰਬਿ ਬਹੁਤੁ ਜਨ ਉਧਰੇ' ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਜਨ ਉਧਰੇ ਹਨ। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਿਲੰਬਨ = ਛੇਤੀ] ਤੁਰਤ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ:–ਬਹੁਤੇ ਜਨ ਤੇਰੇ ਨਾਮ (ਨਾਲ) ਤੁਰਤ ਤਰ ਗਏ।

ਆਵਲ ਬਾਵਲ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਬਾਵਰਾ, ਔਲਾ ਮੌਲਾ। ਯਥਾ–'ਹਉ ਫਿਰਉ ਦਿਵਾਨੀ ਆਵਲ ਬਾਵਲ' ਮੈਂ ਸੁਦਾਇਣ ਔਲੀ ਮੌਲੀ ਹੋਈ ਫਿਰਦੀ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਅਭਜਾਸੀਆਂ ਵਤ।

ਅੜਾ [ਅਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]

੧. 'ਅੜਾ' ਯਾ 'ੜਾ' ਕਈ ਸੰਗਜਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇਪਨ ਦੇ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ 'ਜੋ ਦੀਸੈ ਗੁਰ ਸਿਖੜਾ' ਭਾਵ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਜੋ ਅਜੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇ।

੨. ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਿੱਕਾਪਨ ਹੀਣਤਾਈ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਧੰਧੜੇ'

੩. ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਿੱਕਾਪਨ ਲਾਡ ਤੇ ਪਜਾਰ ਵਾਚਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਆਯਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ 'ਜਾਨੀਅੜਾ, ਸਾਜਨੜਾ।'

੪. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਰਬਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀ ਇਸੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ 'ਆਪਨੜਾ।'

੫. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਇਸ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਯਾ ਨਾਲ ਬੀ ਆ ਜੁੜਿਆ ਹੈ, ਜੈਸੇ 'ਨਿਕਟ ਖਲੋਇਅੜਾ'

੬. ਕਿਤੇ ਗੁਣ ਵਾਚਕ ਨਾਲ ਬੀ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਪਿਰ ਉਚੜੀਐ ਮਾੜੜੀਐ'

ਆੜ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਤਿ] ਪੈਨ, ਇਕ ਪੰਛੀ ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਤੂੰ ਕੈਸੇ ਆੜਿ ਫਾਥੀ ਜਾਲਿ' ਇਕ ਪੈਨ ਚੋਗੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਫਸੀ ਹੋਈ ਦੇਖ ਕੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਤਿ ਅਨਜੋਕਤਿ ਅਲੰਕਾਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੇ {ਆੜ}

ਪੈਨ! ਤੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ ਹੈਂ? ਭਾਵ ਜੀਭ ਦੇ ਸੁਆਦ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

੨. ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ {ਆੜ} ਘੇਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਸਨ - ਹੇ (ਮੱਛੀ !) ਤੂੰ ਜਾਲ ਦੇ {ਆੜ} ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸ ਗਈ।ਇਥੇ ਬੀ ਅਨਜੋਕਤਿ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ।

--:੦:--

ੲ

ੲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨਮਾਲਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅੱਖਰ ਹੈ ਜੋ ਸੁਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਹਾਰਨੀ ਯਾ ਸਾਂਝੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਤੀਸਰਾ, ਚੌਥਾ ਤੇ ਸਤਵਾਂ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਈੜੀ ਨੂੰ ਮੁਕਤਾ ਵਰਤਣ ਲੱਗਿਆਂ ਸਿਆਰੀ ਤੇ ਦੀਰਘ ਵਰਤਨ ਲੱਗਿਆਂ ਬਿਹਾਰੀ ਨਾਲ ਲਾਈਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲਾਂ ਲਗਾ ਕੇ 'ਏ' ਸਰੂਪ ਬਨਾਈਦਾ ਹੈ। ਅਵਾਜ਼ ਐਉਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਏਧਰ' ਵਿਚ ਹੈ। 'ੲ'ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈਏ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗੂੰ 'ੈ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ 'ਅ' ਨੂੰ ਦੁਲਾਵਾਂ ਲਾ ਕੇ 'ਐ' ਤੋਂ ਦੁਲਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਲੈਣੀ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।

ਸੋ ਇਸ ਅੱਖਰ ਹੇਠ 'ਇ, ਈ, ਏ' ਤ੍ਰੈਆਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਪਦ ਆਉਣਗੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਤੇ ਟੁਰਨਗੇ। ਜਿੱਥੇ ਅਗਲਾ ਅੱਖਰ ਕੋਈ ਨ ਹੋਵੇ ਯਾ ਇਕੋ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇ, ਈ, ਏ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਰਹੇਗੀ।

ਈ [ਸਿੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਈ:=ਸਰਸ੍ਵਤੀ]ਸਰਸ੍ਵਤੀ। ਯਥਾ-'ਗੁਰੁ ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਈ' ਮਾ=ਲੱਖਮੀ, ਈ = ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਆਦਕ ਭੀ ਗੁਰੂ ਧਾਰ ਕੇ ਉੱਚੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਈਸ਼ਰ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਗੋਰਖ, ਲੱਛਮੀ, ਸੁਰਸਤੀ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ।

੨. 'ਈ' ਕਈ ਥਾਂ 'ੀ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਲਗਕੇ 'ਨੇ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਮੋਰੀ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ' ਮੋਰਾਂ ਨੇ ਰੁਣ ਝੁਣ ਲਾਇਆ।

ਈਂ [ਸਿੰਃ ਨਃ। ਫਾਰਸੀ, ਈਂ = ਇਹ] ਇਹ। ਯਥਾ-'ਮਮ ਈਂ ਚੁਨੀ ਅਹਵਾਲ' ਮੇਰਾ ਇਹ ਐਸਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਈਂ ਦੂਸਰੇ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ (ੀਂ) ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਨੇ' ਜਾਂ 'ਨਾਲ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਏਨੀਂ ਠਗੀਂ ਜਗੁ ਠਗਿਆ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੱਗਾਂ ਨੇ। ਤਥਾ-'ਗਲੀਂ ਹਉ ਸੁਹਾਗਣਿ ਭੈਣੇ' ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ।

ਏ [ਸੰਬੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੇ। ਯਥਾ-'ਏ ਮਨ ਚੰਚਲਾ ਚਤੁਰਾਈ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ'

ਅਥਵਾ ੨. ਤਾਈਂ। ਯਥਾ-'ਆਦਿ ਗੁਰ ਏ ਨਮਹ'{ਆਦਗੁਰ}ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਾਈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਇਆ [ਸਃ ਨਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਦੰ] ਇਹ। ਯਥਾ-'ਇਆ ਸੰਸਾਰੁ ਸਗਲ ਹੈ ਸੁਪਨਾ' ਇਹ ਸੰਸਾਰ (ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ) ਸਾਰਾ ਸੁਪਨਾ ਹੈ।

ਇਆਣੀ, ਇਆਣੇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗ੍ਯਾਨ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਜਾਣਯ; ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅੰਜਾਣਾ,ਇਵਾਣਾ,ਇਆਣਾ ਤ੍ਰੈ ਸਰੂਪ ਇਸ ਦੇ ਹਨ] ਸੰਸਾਰਕ ਵਾ ਪਰਮਾਰਥਕ ਅਕਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਬੱਚਾ, ਬਾਲਕ। ਯਥਾ-'ਨਾਲਿ ਇਆਣੇ ਦੋਸਤੀ' ਬਾਲਕ ਨਾਲ ਮਿੱਤ੍ਰਤਾਈ। ਤਥਾ-'ਹੋਇ ਇਆਣਾ ਕਰੇ ਕੰਮੁ'ਤਥਾ-'ਇਆਣੀ ਬਾਲੀ ਕਿਆ ਕਰੇ'

ਇਆਨਬ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਗਜਾਨਤ੍ਰੂ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਅਗਜਾਨਬ । ਹੁਣ ਇਆਣਪ] ਅਨਜਾਨਪਨਾ । ਯਥਾ–'ਰੇ ਨਰ ਐਸੀ ਕਰਹਿ ਇਆਨਬ'

ਇਆਨੜੀਏ [ਸੰਬੋਃ । ਦੇਖੋ, ਇਆਣੀ] ਹੇ ਇਆਣੀਏਂ ! ਹੇ ਇਆਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕੀ ਜੇਹੀਏ ! ਯਥਾ–'ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ ਕਾਇ ਕਰੇਹਿ' ਹੇ ਮੂਰਖ ਇਸਤ੍ਰੀਏ ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ?

ਏਈ [ਸਃ ਨਃ । ਨਿਸ਼ਚਯ ਵਾਚਕ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਏਹੀ ਨੂੰ ਈ ਦਾ ਆਦੇਸ ਹੈ] ਏਹੀ, ਏਹੋ।

ਇਉ [ਸੰਃ ਨਾਃ । ਪੰਜਾਬੀ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਵੰ] ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ । ਯਥਾ–'ਇਤੁ ਕਿਉ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ਹੋਵਾਂ' ।

ਏਊ [ਸਃ ਨਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਹ, ਇਹੋ। ਯਥਾ -'ਏਊ ਜੀਅ: ਬਹੁਤੁ ਗ੍ਰਭ ਵਾਸੇ' ਤਥਾ– 'ਏਊ ਕਰਮ ਕਮਾਇ'

ਇਉ ਹੀ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਇਉਂ ਹੀ] ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਬਿਅਰਥ ਹੀ

ਇਸ [ਸਃ ਨਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਹ । ਯਥਾ– 'ਇਸੁ ਮਾਰੀ ਬਿਨੁ' ਇਹ (ਦੁਬਿਧਾ) ਮਾਰੇ ਬਿਨਾ ।

ਈਸ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਈਸ਼ । ਈਸ਼੍ ਧਾਤੂ ਤੋਂ, ਸ਼ਕਤੀ, ਹਕੂਮਤ ਯਾ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਮਾਲਕ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ, ਪਰ ਈਸ਼ਾਵਾਸਯ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਦ ਇਹੋ ਹੈ ਤੇ ਓਥੇ ਵਯਾਪਕ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ] ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਪਰ-ਮੇਸੁਰ । ਯਥਾ–'ਧਰਣੀ ਧਰ ਈਸ ਨਰਸਿੰਘ ਨਾਰਾਇਣ' ।

ਈਸੈ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਈਸ਼ । ਦੇਖੋ ਈਸ਼ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ । ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਈਸ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੁਲਾਵਾਂ ਲੱਗਕੇ ਉੱਤੋਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਈਸ ਉੱਤੋਂ] ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ਉੱਤੋਂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ । ਯਥਾ–'ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨੈ ਈਸੈ' ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਵਾਹਿ-ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਵਾਂ ।

ਏਸ [ਸਃ ਨਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਇਸ ਨੂੰ । ਯਥਾ– ਏਸਨਉ ਹੋਰੁ ਥਾਉ ਨਾਹੀ'
੨. ਈਸ਼੍ਵਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਯਥਾ–'ਇਸੁ ਪਰਚਾਇ ਪਰਚਹਿ ਰਹੁ ਏਸੁ' ਪ੍ਰੇਮ ਧਾਰ ਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੁ ।

ਏਸਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ ਈਸ਼, ਈ ਨੂੰ ਏ ਦਾ ਆਦੇਸ ਹੈ ।] ਈਸ਼੍ਵਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਯਥਾ–'ਸਚ ਪ੍ਰਗਟੀ ਏਸਾ' ਸਚਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ।

ਇਸਕ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਇਸ਼ਕ = ਪ੍ਰੇਮ] ਖਿੱਚ, ਪਜਾਰ, ਪ੍ਰੇਮ । ਯਥਾ -'ਰਤੇ ਇਸਕ ਖੁਦਾਇ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹਨ ।

ਇਸ਼ਟ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ । ਇਖ਼੍] ਚਾਹਿਆ, ਵਾਂਛਤ, ਪਿਆਰਾ । ੨. ਪੂਜਯ, ਪੂਜਨ ਯੋਗ ।

ਇਸਟ ਮੀਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਖ਼੍ = ਪਿਆਰਾ] ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ।

ਏਸਨਉ [ਸਃ ਨਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਇਸਨੂੰ । ਯਥਾ–'ਏਸਨਉ ਹੋਰੁ ਥਾਉ ਨਾਹੀ'

ਈਸਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਈਸ਼੍ਵਰ । ਦੇਖੋ ਈਸ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ] ਧਨੀ ਪੁਰਖ, ਸੁਆਮੀ, ਮਹਾਂਦੇਵ । ਯਥਾ–'ਗਾਵਹਿ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਦੇਵੀ' ਸ਼ਿਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਦੇਵੀਆਂ ਭੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਜੱਸ ਗਾਂਵਦੀਆਂ ਹਨ ।

੨. ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮੇਸੁਰ ।

ਇਹ [ਸ: ਨਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਇਹ, ਇਸ । ਯਥਾ–'ਇਹ ਆਸਰ ਪੂਰਨ ਭਏ ਕਾਮ' ਇਸ (ਨਾਮ) ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਭ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਤਥਾ–'ਇਹ ਬਿਧਿ ਹੈ ਮਨੁ ਜੋਗਨੀ' ਇਹ ਰੀਤ ਹੈ ਮਨ ਜੋੜਨ ਦੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ)।

ਇਹੀ [ਸਃ ਨਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਇਹੋ ਹੀ । ਯਥਾ–'ਇਹੀ ਤੇਰਾ ਅਉਸਰੁ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਾਰ'

ਈਹਾਂ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ । ਹਿੰਦੀ] ਇਥੇ । ਯਥਾ– 'ਊਹਾਂ ਤਉ ਜਾਈਐ ਜਉ ਈਹਾਂ ਨ ਹੋਇ'

ਏਹ [ਸਃ ਨਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਆਹ, ਏਹ । ਯਥਾ– 'ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਚਾਕਰੀ'

ਏਹੜ ਤੇਹੜ [ਸਃ ਨਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]
੧. ਏਹ ਤੇ ਉਹ, ਭਾਵ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਯਾ ਮੇਰਾ ਤੇਰਾ । ਯਥਾ–'ਏਹੜ ਤੇਹੜ ਛਡਿ ਤੂੰ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣੁ' ਇਹ ਤੇ ਉਹ (ਆਦਿਕ ਬਚਨ) ਛੱਡ ।
੨. {ਏਹੜ} ਇਸ ਦੇਹ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਅਰ {ਤੇਹੜ} ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ।
੩. {ਏਹੜ} ਇਸ ਜਗਤ ਦੀਆਂ {ਤੇਹੜ} ਸੁਤ, ਵਿਤ, ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਏਹੀ ਇੱਛਾਂ ਤਜਾਗ ਦੇਹ।

ਇਕ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਕ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਇਕ] ਗੇਣਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਗ,ਇਕ, ਜੋ ਦੋ ਯਾ ਬਹੁਤ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ–'ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ' ੨. ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ।

ਈਕ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਇ ਨੂੰ ਈ ਦਾ ਆਦੇਸ] ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) । ਯਥਾ–'ਵਰਤੈ ਸਭ ਮਹਿ ਈਕ'

ਏਕ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਇਕ, ੧ । ਯਥਾ–'ਏਕ ਨ ਛੂਟਸ ਮਾਇਆ'

ਏਕਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸ: ਏਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ।] ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ । ਯਥਾ– 'ਠਾਕੁਰ ਸੇਵਕ ਰਲ ਏਕਿਆ'

ਇਕ ਅਧ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ (ਗਿਆਨੀ), ਅੱਧਾ (ਜਗਿਆਸੂ) ।
੨. ਕੋਈ ਇਕ, ਭਾਵ ਵਿਰਲਾ । ਯਥਾ–'ਇਕੁ ਅਧੁ ਨਾਇ ਰਸੀਅੜਾ' (ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ ।

ਇਕਉ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਇੱਕੋ] ਇਕ ਹੀ । ਯਥਾ–'ਇਕਉ ਆਪ ਫਿਰੈ ਪਰਛਿੰਨਾ'

ਏਕਉ [ਦੁਤੀਆ ਵਿਭਗਤੀ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਇਕ ਨੂੰ ।

ਇਕਸ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ ਇਕ । ਸ = ਹੀ] ਕੇਵਲ ਇੱਕ । ਯਥਾ–'ਇਕਸ ਕੀ ਸਰਣਾਇ' ਤਥਾ–'ਇਕਸੁ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਅਗੈ ਲਈਅਹਿ ਖੋਹਿ'

ਇਕੀਸ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਕ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਇਕ+ਈਸ਼ = ਰੱਬ]
੧. ਇਕ ਈਸ਼, ਇਕ ਪਰਮੇਸੁਰ । ਯਥਾ– 'ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ' ਇਸ ਪਉੜੀ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਤਥਾ–'ਗੁਰਮਤਿ ਮਿਲੀਐ ਬੀਸ ਇਕੀਸ' ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤ ਨਾਲ ਬੀਸ ਬਿਸਵੇ ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਾਲ ਮਿਲੀਦਾ ਹੈ ।
੨. ਵੀਹ ਤੇ ਇਕ, ਇਕਬੀਸ ੨੧ ।

ਦੇਖੋ ਪਵੜੀਆਂ

ਏਕਸ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਕ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸ = ਹੀ] ਇਕ ਹੀ ਦੇ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਦੇ (ਭਾਵ ਰੱਬ ਦੇ) । ਯਥਾ–'ਏਕਸ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ਅਨੰਤ'

ਇਕ ਸਾਹਾ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਇਕੋ ਸਾਹੀ, ਲਗਾਤਾਰ, ਅਖੰਡ। ਯਥਾ–'ਇਕ ਸਾਹਾ ਤੁਧੁ ਧਿਆਇਦਾ' ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਅਖੰਡ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।
੨. [ਇਕ+ਸ਼ਾਹਾ]। (ਹੇ) ਇਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਯਥਾ–'ਇਕ ਸਾਹਾ ਤੁਧ ਧਿਆਇਦਾ' ਹੇ ਸ਼ਾਹਾ! ਇਕ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਇਕ ਸਬਦੀ [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੋ ਇਕ {ਸਬਦ} ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਇਕ ਸਬਦੀ ਬਹੁ ਰੂਪਿ ਅਵਧੂਤਾ' ਵੇਦਾਂਤੀ, ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਤੇ ਅਵਧੂਤ (ਆਦਿ) ਭੇਖ ਹਨ।
੨. ਅਲਖ ਜਗਾਵਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਕ ਸਬਦੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਸਰ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ ਇਕ] ਇਕੱਠਾ, ਇਕ ਸਾਰ।

ਇਕੀਹ ਕੁਲ [ਸੰਖ: ਵਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕੀ=੨੧ ਕੁਲਾਂ। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਜਨ ਕੇ ਇਕੀਹ ਕੁਲ ਉਧਾਰੇ' ਸਤ ਕੁਲ ਨਾਨਕੇ ਦੇ, ਸਤ ਕੁਲ ਦਾਦਕੇ ਤੇ ਸਤ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਗਿਣਦੇ ਹਨ।

ਭਗਤ ਦੀ ਔਲਾਦ ਜੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਲ ਰੁੱਖ ਕਰੇ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਨੇ ਯਤਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ੨੧ ਕੁਲਾਂ ਤਕ ਭਗਤ ਪਿਤਾਮਾ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਤਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕਾਕੀ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਕਾਂਗੀ = ਇਕੋ ਪਾਸੇ ਰੁਖ ਵਾਲੀ] ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਇਕੋ ਇਕ, ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਯ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਾਵਹੁ ਅਪੁਨਾ ਹਮ ਮਾਂਗੀ ਭਗਤਿ ਇਕਾਕੀ'

ਏਕੰਕਾਰ [ਸੰ: । ਏਕੰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਰ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਹਰਫ ਯਾ ਪਦ, 'ਏਕਾ' ਪਦ। ਯਾ ਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਕਾਰ ਗ੍ਰਹਣੇ, ਕੇਵਲ ਗ੍ਰਹਣੰ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕੇਵਲ "ਏਕੰ" । ਏਕੰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਅਕਾਰ-ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ "ਏਕੰਕਾਰ" ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਛ ਹੈ ਜੋ ਸਰਬ ਅਕਾਰਾਂ ਥੀਂ ਪਾਰ ਹੈ] ਉਹ ਪਦ ਯਾ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਯਥਾਰਥ, ਜਿਸ ਨੂੰ "ਇਕ ਹੈ" ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਭ੍ਰਮ ਛੂਟੇ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰਾ'

ਏਕ ਕ੍ਰਿਸਨੰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਯਥਾ–'ਏਕ ਕ੍ਰਿਸਨੰ ਸਰਬ ਦੇਵਾ ਦੇਵ ਦੇਵਾਤ ਆਤਮਾ' ਇਕ {ਕ੍ਰਿਸਨੰ} ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ {ਦੇਵਾ} ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਜੋ) {ਦੇਵ} ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ {ਦੇਵਾਤ} ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਆਤਮਾ ਹੈ।

ਇਕਠੇ [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੁੜਨਾ, ਕੱਠੇ ਹੋਣਾ । ਯਥਾ–'ਬਿਰਖੈ ਹੇਠਿ ਸਭਿ ਜੰਤ ਇਕਠੇ'

ਇਕੋਡੀ [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕਵਾਸੀ। ਯਥਾ–'ਕਹਹਿ ਤ ਧਰਣਿ ਇਕੋਡੀ ਕਰਉ' (ਹੇ ਨਾਮ ਦੇਵ!) ਜੇ ਤੂੰ ਆਖੇਂ ਤਦ ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ {ਇਕੌਡੀ} ਇਕਵਾਸੀ ਕਰਾਂ, ਭਾਵ ਉਲਟਾ ਦੇਵਾਂ।

ਇਕਤ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ ਇਕ । ਤ = ਹੀ] ਇੱਕੋ ਹੀ। ਯਥਾ–'ਸਭ ਇਕਤ ਸਾਦ ਮੁਠੀ' ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਕੋ ਹੀ (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ) ਸੁਾਦ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਗਈ ਹੈ।
੨. ਇਕ ਵਿਚ । ਤਥਾ–'ਇਕਤੁ ਪਤਰਿ ਭਰਿ

ਉਰਕਟ ਕੁਰਕਟ' ਦੇਖੋ ਉਰਕਟ ਕੁਰਕਟ

ਇਕਾਂਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਿਯਮ ਕਰ ਕੇ। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਭ ਆਪਨਾ ਇਕਾਂਤ'

ਇਕਾਂਤੀ, ਇਕਾਂਤੀਆ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਕਾਂਤ] ਇਕੱਲਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਇਕਾਂਤ ਸੇਵੀ। ਯਥਾ–'ਸੋ ਇਕਾਂਤੀ ਜਿਸ ਰਿਦਾ ਥਾਇ' ਜਿਸ ਦਾ ਰਿਦਾ ਇਸਥਤ ਹੈ, ਉਹ ਇਕਾਂਤੀ (ਇਕਾਂਤ ਸੇਵੀ) ਹੈ।

੨. ਨਿਯਮੀ ਅਨਿੰਨਜ ਭਗਤ। ਯਥਾ–'ਸੋਈ ਭਗਤ ਇਕਾਂਤੀ ਜੀਉ'

ਇਕਤਿਆਰ [ਕ੍ਰਿਃ । ਅ਼ਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਇਖ਼ਤਯਾਰ] ਇਖ਼ਤਯਾਰ ਕਰ, ਕਬੂਲ ਕਰ। ਯਥਾ–'ਬੰਦੇ ਬੰਦਗੀ ਇਕਤਿਆਰ' ਹੇ ਬੰਦੇ ! ਬੰਦਗੀ ਇਖਤੀਆਰ ਕਰ।

੨. ਇਕਾ ਤਿਆਰੀ । ਹੇ ਬੰਦੇ ! ਇਕ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ।

ਇਕਤੁਕੇ, ਇਕਤੁਕੀਆ [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਅਥਵਾ ਅੱਧੀਆਂ ਅੱਧੀਆਂ ਦੋ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਉਤੇ ਪਦ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ ਜੋ ਗਾਉਣੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਤੁਕ ਮੰਨੀਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕ ਤੁਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਕਤ ਤਾਗੇ [ਬਹੁਃ ਬ੍ਰੀਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਐਕੁਰ ਮਿਲਨਾ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ । ਯਥਾ–'ਇਕਤੁ ਤਾਗੇ ਰਲਿ ਮਿਲੈ ਗਲਿ ਮੋਤੀਅਨ ਕਾ ਹਾਰੁ' (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਗਲ ਵਿਚ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ (ਦੈਵੀ ਸੰਪਤਾ) ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ (ਓਸ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਾਲ) ਇਕ ਧਾਗੇ ਵਿਚ (ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਂਗੂ) ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ।

ਇਕਤ੍ਰ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਏਕਤ੍ਰ]ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ । ਯਥਾ–'ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ'।

ਇਕਤਰੀਆ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਕੱਤ੍ਰ ਤੋਂ ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੈ ਇਕਤਰੀਆ] ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਬਿਰਖ ਇਕਤਰੀਆ' ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ (ਹੇਠ) ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਕਥੈ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ ਤਾਂ। ਯਥਾ–ਇਕ ਥੈ ਪੜਿ ਬੁਝੈ ਸਭ ਆਪੇ ਇਕ ਥੈ ਆਪੇ ਕਰੇ ਇਆਣੇ'

ਇਕਦਮੀ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਇਕ+ਦਮੀ = ਸ੍ਵਾਸਵਾਲੇ। ਫਾਰਸੀ, ਦਮ] ਇਕ ਸ੍ਵਾਸ ਦੇ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਆਦਮੀ ਹਾਂ ਇਕਦਮੀ ਮੁਹਲਤਿ ਮੁਹਤੁ ਨ ਜਾਣਾ' ਅਸੀਂ ਇਕ ਸ੍ਵਾਸ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਹਾਂ, ਮੁਹਲਤ (ਘੜੀ ਪਲ ਆਦਿ ਦੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਮ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਸ੍ਵਾਸ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗਿਆ।

ਇਕਨ [ਗੁਃਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]ਕੋਈ ਇਕ, ਵਿਰਲਾ। ਯਥਾ–'ਇਕਨਿ ਕਿਨੈ ਚਾਲੀਐ ਦਰਵੇਸਾਵੀ ਰੀਤਿ' ਕੋਈ ਇਕ {ਦਰਵੇਸਾਂ} ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਇਕਨਾਈਐ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ ਨਾਮ।

ਇਕਫਾ [ਗੁਃ । ਇਕ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਫਾ= ਪਰਦੇ ਵਿਚ, ਫਾਰਸੀ]

੧. ਇਕ ਹੈ (ਪਰ) ਪਰਦੇ ਵਿਚ । ਯਥਾ–'ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਇਕਫਾ' ਨਾਨਕ ਦਾਸ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹਰੀ ਇਕ ਹੈ, (ਪਰ) ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰਕ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ।

੨. [ਗੁঃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ ਰੂਪ। ਯਥਾ– 'ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਇਕਠਾ' ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੇ ਹਰਿ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਕ ਪਲੇ [ਕ੍ਰਿঃ ਵਿঃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ, ਫੌਰਨ। ਯਥਾ–'ਮੇਲ ਲੀਨੇ ਇਕ ਪਲੇ'

ਏਕਾ ਬੇਦਨ [ਗੁঃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਵੇਦਨਾ = ਪੀੜਾ] ਇਕ ਪੀੜਾ, ਦੁੱਖ। ਯਥਾ–'ਏਕਾ ਬੇਦਨ ਦੂਜੈ ਬਿਆਪੀ' ਇਕ ਪੀੜਾ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਦੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ।

ਏਕੋ ਭਵਰ [ਸੰঃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ ਭਵਰਾ, ਭਾਵ ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਭੌਰਾ। ਯਥਾ– 'ਏਕੋ ਭਵਰੁ ਭਵੈ ਤਿਹੁ ਲੋਇ' ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਆਤਮਾ ਹੀ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਏਕਾ ਮਾਈ [ਸੰঃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ ਮਾਇਆ। ਯਥਾ 'ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ' ਇਕੋ {ਮਾ} ਮਾਇਆ ਹੀ {ਈ} ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ {ਵਿਆਈ} ਪ੍ਰਸੂਤ ਹੋਈ।

ਏਕ ਮਇਆ [ਗੁঃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਕ। ਮਯ = ਰੂਪ] ਇਕ ਰੂਪ। ਯਥਾ–'ਸਾਚੇ ਸੂਚੇ ਏਕ ਮਇਆ' ਜੋ ਸੱਚੇ (ਪੁਰਸ਼ ਹਨ) ਉਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇਰਾ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ।

ਇਕਲ [ਗੁঃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕੱਲੇ। ਬਿਨਾ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਦੇ। ਯਥਾ–'ਫਕੇ ਕਵਲ ਇਕਲ' ਇਕੱਲੇ ਕੌਲ ਰਹਿ ਗਏ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਤਲਾ ਵਿਖੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪੀ ਕੌਲ ਧਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ ਅਰ ਉਦਾਸ ਭਾਸਣਗੇ, ਜਦ ਭੌਰੇ ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਉਡ ਜਾਣਗੇ।

ਇਕੇਲਾ [ਗੁঃ। ਹਿੰਦੀ] ਬਿਨਾ ਸਾਥ ਤੋਂ ਇਕੱਲਾ। ਯਥਾ–'ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਛੁਟੈ ਇਕੇਲਾ'।

ਏਕਲ [ਗੁঃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ ਦੀ। ਯਥਾ– 'ਏਕਲ ਚਿੰਤਾ ਰਾਖੁ ਅਨੰਤਾ' ਬਿਅੰਤ ਰੂਪ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਰੱਖ।

ਇਕ ਲੋਕੀ
ਹੋਰ ਛਮਛਰੀ } ਦੇਖੋ ਛਮਛਰੀ

ਏਕ ਲਖਾਨਾ [ਕ੍ਰਿঃ। ਹਿੰਦੀ] ਇਕ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਲਖਿਆ ਹੈਂ। ਯਥਾ– 'ਚੰਦੀਂ ਹਜਾਰ ਆਲਮ ਏਕ ਲਖਾਨਾ' ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ {ਆਲਮ} ਸੰਸਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਲਖਿਆ ਹੈ।

ਏਕ ਲੰਘਾਏ [ਗੁঃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕ (ਨਾਮ ਹੀ) ਪਾਰ ਕਰੇਗਾ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ)। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਏਕੁ ਲੰਘਾਏ'

ਇਕੇਲੜੀਆਂ [ਕ੍ਰਿঃ ਵਿঃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕੱਲੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਸੇ ਰਹਨਿ ਇਕੇਲੜੀਆਂ'

ਇਕ ਵਰਨ [ਗੁঃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਸ਼ੂਦ੍ਰ ਵਰਨ ਯਾ ਵਰਨ ਸ਼ੰਕਰ। ਯਥਾ–'ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਈ ਧਰਮ ਕੀ ਗਤਿ ਰਹੀ'

੨. ਇਕ ਰੰਗ ਹੋਈ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਿਹੂਨ ਏ-ਧਰਮੀ ਦੇ ਇਕ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਰੰਗੀ ਗਈ।

ਇਖ
ਈਖ } [ਸੰঃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਸ਼ੁ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਇਖੂ। ਹਿੰਦੀ, ਈਖ। ਪੁঃ ਪੰਜਾਬੀ, ਇਖ] ਕਮਾਦ, ਗੰਨੇ। ਯਥਾ–'ਇਖ ਬੇਈ ਪੀੜ ਨਾ ਹੁਟੇ' ਕਮਾਦ {ਬੇਈ} ਦੁਬਾਰਾ ਪੀੜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਬੀ

ਰਸ ਦੇਣੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁਟਦਾ। ਤਥਾ-'ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਮੀਠੇ ਰਸ ਈਖ' ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਮਾਦ ਦੇ ਰਸ ਵਾਙੂ ਮਿੱਠੇ ਹਨ।

ਇਖਲਾਸ [ਗੁ਼। ਅ਼ਰਬੀ,ਇਖ਼ਲਾਸ]ਸਚਾਈ, ਸਫਾਈ। ਸੁੱਚਾ ਪਜਾਰ। ਯਥਾ 'ਰਿਦੈ ਇਖਲਾਸੁ ਨਿਰਖ ਲੇ ਮੀਰਾ' ਰਿਦੇ ਦੇ ਸੁਧ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ {ਮੀਰਾ} ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈ।

ਈਘੇ [ਅ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇੱਥੇ। ਯਥਾ-'ਈਘੈ ਨਿਰਗੁਨ ਊਘੈ ਸਰਗੁਨ ਕੇਲ ਕਰਤ ਬਿਚਿ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ' ਇਥੇ ਨਿਰਗੁਣ ਉਥੇ ਸਰਗੁਣ, ਦੁਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਈ ਚਿਨੀ [ਕ੍ਰਿ਼ ਵਿ਼। ਫਾਰਸੀ,ਈਂ ਚੁਨੀਂ] ਐਸਾ, ਐਹੋ ਜਿਹਾ। ਯਥਾ-'ਮਮ ਈ ਚਿਨੀ ਅਹਵਾਲ' ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਡਾ ਹਾਲ ਹੈ।

ਇਛੇ [ਕ੍ਰਿ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਇਚ੍ਛੇਤੇ] ਚਾਹੇ, ਲੋੜੇ। ਯਥਾ-'ਜੋ ਇਛੇ ਸੋਈ ਫਲੁ ਪਾਏ'

ਇਛਿਅੜਾ[ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਚ੍ਛਾ। ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਇਛਿਆ ਤੋਂ ਇਛਿਅੜਾ = ਚਾਹਿਆ ਹੋਯਾ] ਲੋੜੀਂਦਾ, ਬਾਂਛਤ, ਮਨ ਮੰਗਿਆ। ਯਥਾ-'ਜੀਅ ਇਛਿਅੜਾ'

ਇਛਸ [ਕ੍ਰਿ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਚ੍ਛਸਿ] ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਇਛਸਿ ਜਮਾਦਿ ਪਰਾਭਯੰ' (ਜੇ ਤੂੰ) ਜਮ ਆਦਿਕ (ਕਸ਼ਟਾਂ)ਦਾ{ਪਰਾਭਯੰ} ਅਨਾਦਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਜੱਸ ਰੂਪ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮ ਕਰ।

ਇਛਤ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਚ੍ਛਿਤ] ਲੁੜੀਂਦੇ ਚਾਹੇ ਹੋਏ, ਮਨ ਮੰਗੇ। ਯਥਾ-'ਮਨ ਇਛਤ ਸਗਲੇ ਫਲ ਪਾਏ'

ਇਛਾ ਪੂਰਕ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਚ੍ਛਾ+ਪੂਰਕ] ਇਛਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਯਥਾ-'ਇਛਾ ਪੂਰਕੁ ਰਖੈ ਨਿਦਾਨ'

ਇਜਾਰਾ [ਸੰ਼। ਫਾਰਸੀ, ਇਜ਼ਾਰ=ਪਾਜਾਮਾ] ਸੁੱਥਣ, ਪਾਜਾਮਾ, ਤੰਬਾ। ਯਥਾ-'ਸੋਲਹ ਸਹਸ ਇਜਾਰਾ'

ਇਟ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਸ਼੍ਟਿਕਾ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਇਟ੍ਟਕਾ। ਪੰਜਾਬੀ,ਇੱਟ। ਹਿੰਦੀ,ਈਂਟ] ਆਵੇ ਵਿੱਚ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਚੁਕੋਣ ਪਟੜੀ ਨੂੰ ਇੱਟ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਇਟ ਸਿਰਾਣੇ ਭੁਇ ਸਵਣ'

ਈਟੀ [ਸੰ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਗਿਟੀਆਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੇਤ੍ਰਾ ਫੜ ਕੇ ਮਧਾਣੀ ਰਿੜਕਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-'ਇਹੁ ਮਨੁ ਈਟੀ ਹਾਥਿ ਕਰਹੁ' ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਨਾ ਹੀ ਈਟੀ ਦਾ ਫੜਨਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਨੇਤ੍ਰਉ

ਈਂਟ ਢੇਮ [ਸੰ਼। ਦੇਖੋ ਇੱਟ] ਆਵੇ ਵਿੱਚ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਇੱਟ ਕਹੀਦੀ ਹੈ ਅਰ ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ ਢੀਂਮ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਇਠ / **ਈਠ** / **ਇਠੜਾ** [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਸ਼੍ਟ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਇਟ੍ਠ] ਯਥਾ-'ਈਠ ਮੀਤ ਕੋਊ ਸਖਾ ਨਾਹਿ' ਤਥਾ-'ਗੋਸਾਇ ਮਹਿੰਜਾ ਇਠੜਾ'। ਦੇਖੋ ਮਹਿੰਜਾ

ਇਠੈ [ਸੰਬੋ਼। ਦੇਖੋ ਇਠ] ਹੇ ਪਿਆਰੇ!ਯਥਾ-'ਹਰਿ ਇਠੈ ਨਿਤ ਧਿਆਇਦਾ'। ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਹਰੀ! ਤੈਨੂੰ ਨਿਤ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਏਣ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹਰਨ ਜੋ ਰੰਗ ਦਾ ਕਾਲਾ, ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਅਰ ਨਿੱਕੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਤ [ਸ਼ ਨਾ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਤ:]। ੧. ਇਸ। ਯਥਾ-'ਇਤੁ ਰੰਗਿ ਨਾਚਹੁ ਰਖਿ

ਰਖਿ ਧਾਉ'।
੨. ਇਸ ਲੋਕ। ਯਥਾ–'ਇਤ ਉਤ ਕੀ ਓਹੁ ਸੋਝੀ ਜਾਨੈ'।

ਇਤਿ [ਅ਼ਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸਮਾਪਤੀ। ਮੁਕਾਕੇ। ਯਥਾ–'ਇਤੁ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਕਰਹਿ ਜੋ ਜਨ ਤਿਨ ਭਉ ਸਗਲ ਚੁਕਾਈਐ' (ਮਾਯਾ ਵੱਲੋਂ) ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਜੋ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਉ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ) ਚੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੨. ਇਹ, ਇਸੇ। ਯਥਾ–'ਇਤੁ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਕਰਹਿ ਜੋ ਜਨ' ਇਸੇ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਵਿਚ ਜੋ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਤੇ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਐਤਨੇ, ਭਾਵ ਬਹੁਤੇ ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰ ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਕੇ ਗੁਣ ਇਤੇ'।

ਈਤ [ਅਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਸ (ਲੋਕ ਦੇ) ਯਥਾ–'ਈਤ ਊਤ ਕੇ ਮੀਤ' ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹਨ, ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾ ਸੰਤ।

ਏਤ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਏਤਨੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਏਤ ਛਡਾਈ ਮੋਹਿ ਤੇ ਇਤਨੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾਰੀ' ਐਨੀਆਂ (ਗੱਲਾਂ ਮੈਥੋਂ) ਛੁਡਾਈਆਂ (ਤੇ) ਐਨੀਆਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਈਆਂ, ਵੇਰਵਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੈ।) ਹੋਰ ਅਰਥ ਐਉਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:–'ਰੀ'ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ, ਹੇ ਸਖੀ! ਇਤਨੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਹੋਈ ਹੈ {ਏਹ} ਇਸ (ਸੰਸਾਰ) ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਆਤਮਾ ਨੇ (ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ) ਛੁਡਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨.ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ {ਤਾਰੀ} ਅਸਪ੍ਰਗਜਾਤ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਗਜਾਤਾ ਗਜਾਨ ਗੇਜ ਆਦਿ ਤ੍ਰਿਕਟੀ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬੁੱਧੀ ਛੁੱਟ ਗਈ ਹੈ।

ਏਤੇ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਐਨੇ। ਯਥਾ–'ਏਤੇ ਕੂਕਰ ਹਉ ਬੇਗਾਨਾ ਭਉਕਾ ਇਸੁ ਤਨ ਤਾਈ' ਦੇਖੋ ਕੂਕਰ

ਇਤ ਉਤ [ਅਃ। ਹਿੰਦੀ] ਏਥੇ, ਓਥੇ; ਲੋਕ, ਪ੍ਰਲੋਕ। ਯਥਾ–'ਸੋ ਜਨੁ ਇਤ ਉਤ ਕਤਹਿ ਨ ਡੋਲੈ' ਅਰਥਾਤ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਕਿਧਰੇ ਬੀ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਤਨਾਕੁ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ, ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ। ਯਥਾ–'ਇਤਨਾ ਕੁ ਲਾਗੈ ਠਨਕਾ' (ਮਰਨ ਕਾਲ ਵਿਚ) ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਠਗੂੰਰਾ (ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ) ਲੱਗੇਗਾ।

ਇਤਾਲ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਇਤ + ਕਾਲ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਇਸੀ ਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ। ਯਥਾ–'ਅਬ ਕਰਤਾ ਸੁ ਇਤਾਲ' ਜੋ ਹੁਣ ਕਰਨਾ ਹੈ ਝਟ ਪਟ ਕਰੇ।

ਏਤੜੇ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਐਨੇ, ਭਾਵ ਬਹੁਤੇ। ਯਥਾ–'ਮੈ ਤਨਿ ਅਵਗੁਣ ਏਤੜੇ ਖਸਮੁ ਨ ਫੇਰੇ ਚਿਤੁ' ਮੇਰੇ ਤਨ ਵਿਚ ਇੰਨੇ (ਬਹੁਤੇ) ਔਗੁਣ ਹਨ (ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ) ਸੁਆਮੀ ਦਾ ਮਨ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਥਵਾ ੨. ਮੇਰੇ ਵਿਖੇ ਅਵਗੁਣ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ {ਖਸਮ} ਈਸ਼ਰ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਮੇਰੀ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ; (ਜਿਹਾਕੁ 'ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧ ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ') ਭਾਵ ਕਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਬੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਏਥਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਤੋਂ। ਯਥਾ–'ਏਥਹੁ ਛੁੜਕਿਆ ਠਉਰ ਨ ਪਾਇ' ਭਾਵ–ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ (ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੇ ਐਵੇਂ ਬੀਤ ਗਿਆ) ਫੇਰ ਕੋਈ ਠਹਿਰਨੇ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

ਇਦੰ [ਸਃ ਨਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਇਹ। ਯਥਾ–

'ਪਰਮੰ ਪ੍ਰਸੰਨਮਿਦੰ' (ਪਰਮੰ ਪ੍ਰਸੰਨੰ ਇਦੰ; ਪ੍ਰਸੰਨੰ ਦੀ ਟਿੱਪੀ ਇਦੰ ਦੀ ਈੜੀ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਤਾਂ 'ਮਿ' ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪਾਠ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮਿਦੰ ਬਣਿਆ ਹੈ) ਇਹ ਜੋ ਪਰਮ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰੂਪ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਹੈ।

ਇੰਦੁ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇੰਦ੍ਰ]
੧. ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਇੰਦ੍ਰ । ਯਥਾ–'ਭੈ ਵਿਚਿ ਇੰਦੁ ਫਿਰੈ ਸਿਰ ਭਾਰਿ' ਭੈ ਦਾ ਭਾਰ (ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧ ਤਪ ਨਾ ਕਰ ਲਵੇ) ਸਿਰ ਪਰ ਚੁੱਕਕੇ ਇੰਦ੍ਰ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।
੨. ਮੀਂਹ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਇੰਦ੍ਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਭੈ ਵਿਚਿ ਇੰਦੁ ਫਿਰੈ ਸਿਰ ਭਾਰਿ' (ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ) ਭੈ ਵਿਚ ਬੱਦਲ ਸਿਰ ਪਰ ਭਾਰ (ਪਾਣੀ ਦਾ) ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।
੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਇੰਦੁ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ।

ਈਦ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਈ਼ਦ] ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ। ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜੋ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਨਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਈਦ ਬਕਰੀਦ ਕੁਲ ਗਊ ਰੇ ਬਧ ਕਰਹਿ'

ਏਦੂ [ਸਃ ਨਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਇਸ ਤੋਂ। ਯਥਾ–'ਏਦੂ ਊਪਰ ਕਰਮ ਨਹੀ' ਇਸ (ਨਾਮ) ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ।

ਇੰਦ੍ਰੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇੰਦ੍ਰਯ] ਉਹ ਸਤਜਾ ਯਾ ਅੰਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰੇ ਆਨੰਦ, ਪੀੜਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਯਾ ਬਾਹਰਲੇ ਵਿਖ਼ਜਾਂ ਦਾ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ । ਸਾਂਖਜ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰਜ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਹੇ ਹਨ–ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਜ, ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰਜ।
ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਜ ਇਹ ਹਨ:–
ਕੰਨ, ਖਲੜੀ, ਅੱਖ, ਜੀਭ, ਨੱਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ, ਰੂਪ, ਰਸ ਤੇ ਗੰਧ (ਬੂ) ਦਾ ਗਜਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰਜ:–
ਵਾਕ (ਬਾਣੀ), ਹੱਥ, ਪੈਰ, ਗੁਦਾ ਤੇ ਲਿੰਗ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਚਾਰ ਅੰਤਹਕਰਨ ਬੀ ਇੰਦ੍ਰਜ ਮੰਨੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤ੍ਰੇਂਦ੍ਰਿਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਹ ਹਨ:–
ਮਨ, ਬੁੱਧ, ਚਿਤ, ਅਹੰਕਾਰ।

ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਆਸਣ, ਤਖ਼ਤ। ਦੇਖੋ ਤੁਹਨੋ

ਈਧਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਨਨ] ਲੱਕੜੀ, ਬਾਲਣ । ਯਥਾ–'ਜਿਮੀ ਵਸੰਦੀ ਪਾਣੀਐ ਈਧਣੁ ਰਖੈ ਭਾਹਿ' ਜ਼ਿਮੀਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਕੇ (ਨਹੀਂ ਗਲਦੀ) ਲੱਕੜੀ ਵਿਖੇ ਅੱਗ ਹੈ (ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਸੜਦੀ)। ਤਥਾ–'ਈਧਣੁ ਕੀਤੋ ਘਣਾ ਭੋਰੀ ਦਿਤੀਅਮੁ ਭਾਹ' ਭਾਵ–ਰੰਚਕ ਅੱਗ ਨਾਲ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਬਾਲਣ (ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।
ਦੇਖੋ ਸਕੇਲੀਐ

ਇਨ [ਸਃ ਨਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਸ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ। ਯਥਾ–'ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇਐ ਪੁਰਖਾ'

ਏਨੀ [ਸਃ ਨਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ–'ਹਉ ਏਨੀ ਟੋਲੀ ਭੁਲੀਅਸੁ' ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲ ਰਹੀ ਹਾਂ।
੨. ਇਹਨਾਂ। ਯਥਾ–'ਏਨੀ ਨੈਣੀ ਦੇਖਦਿਆ'

ਇਨ ਬਿਧਿ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ । ਹਿੰਦੀ] ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ। ਯਥਾ–'ਇਨ ਬਿਧਿ ਨਗਰੁ ਵੁਠਾ'

ਏਨਮਹ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਭੋ ਭਗਵਾਨਏਨਮਹ' ਪਾਠ ਹੈ 'ਭੋ ਭਗਵਾਨ ਏਨਮਹ' ਨਮਹ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ। 'ਏ' ਵਿਭਗਤੀ ਦਾ

ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, 'ਨੂੰ' ਅਰਥ ਹੈ।

ਇਫਤਰਾ [ਗੁਃ। ਅਰਬੀ ਇਫਤਰਾ=ਝੂਠਾ] ਝੂਠੀ ਗੱਲ, ਬਣਾਉਤ। ਦਿਖਲਾਵਾ। ਯਥਾ–'ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਇਫਤਰਾ ਭਾਈ ਦਿਲ ਕਾ ਫਿਕਰੁ ਨ ਜਾਇ' ਬੇਦ ਅਰ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਉਤਰੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ) ਬਣਾਉਤਾਂ ਹਨ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ) ਦਿਲ ਦਾ ਭਰਮ ਨਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਭ੍ਰਮ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਲ ਅੱਗੇ ਦਸਿਆ ਹੈ:–ਬੰਦੇ ਖੋਜੁ ਦਿਲ ਹਰ ਰੋਜ ਨਾ ਫਿਰੁ ਪਰੇਸਾਨੀ ਮਾਹਿ'
੨. ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਇਫਤਰਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸਦਾ ਸਬੂਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਇਬਕੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਹਿੰਦੀ]
੧. ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ। ਯਥਾ–'ਇਬਕੇ ਰਾਹੇ ਜੰਮਨਿ ਨਾਹੀ ਪਛੁਤਾਣੇ ਸਿਰਿ ਭਾਰੋ' (ਜਮ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਅਫਸੋਸ ਜਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਦੂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ,ਭਾਈ!) ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਕੁਝ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। (ਤਦ) ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਸਿਰ ਪੁਰ (ਪਾਪਾਂ ਦੇ) ਭਾਰ (ਕਰਕੇ)ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੨. ਗਿਆਨੀ ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:– 'ਇਬਕੇ ਰਾਹੇ ਜੰਮਨਿ ਨਾਹੀ ਪਛੁਤਾਣੇ ਸਿਰਿ ਭਾਰੋ' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੀਜਿਆਂ (ਕਿ) ਸਿਰ ਪਰ (ਤਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਵ ਤੇ) ਪਛਤਾਵਾ ਕਰੇ (ਅਰ ਫੇਰ ਪਾਪ ਕਰੀ ਜਾਏ) ਕੁਛ ਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਬ ਤਬ [ਅਃ। ਹਿੰਦੀ] ਹੁਣ (ਤੇ) ਓਦੋਂ। ਯਥਾ–'ਇਬ ਤਬ ਫਿਰ ਪਛੁਤਾਈ'

ਈਮਾਨ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ] ਧਰਮ, ਭਰੋਸਾ, ਸਿਦਕ। ਯਥਾ–'ਹੋਇ ਕਿਰਸਾਣੁ ਈਮਾਨੁ ਜੰਮਾਇ ਲੈ' ਕਿਰਸਾਨ (ਭਾਵ ਜਗਯਾਸੂ) ਹੋਕੇ ਸਿਦਕ ਪੈਦਾ ਕਰ।

ਏ ਮਨ [ਸੰਬੋਧਨ। ਹਿੰਦੀ] ਹੇ ਮਨ ! ਯਥਾ– 'ਏ ਮਨ ਮੂਲਹੁ ਭੁਲਿਆ'

ਇਲ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਚੀਲ। ਇਕ ਪੰਛੀ ਹੈ, ਗਿਧ ਜ਼ਾਤੀ ਦਾ, ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬੀ ਹੈ। ਇੱਲ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਉਡਦੀ ਹੈ, ਛੋਟੇ ਜਨਾਵਰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਸਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਝਪਟਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਮਰੇ ਮਾਸਾਂ ਤੇ ਬੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ– 'ਫਿਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਦਹਦਿਸਾ ਜਲ ਪਰਬਤ ਬਨਰਾਇ॥ ਜਿਥੈ ਡਿਠਾ ਮਿਰਤਕੋ ਇਲ ਬਹਿਠੀ ਆਇ॥'ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਬਣਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਦੀ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫਿਰਦੀ ਹੋਈ ਇੱਲ ਜਿਥੇ ਮੁਰਦਾ ਮਾਸ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਖਾਣ ਆ ਬੈਠਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ– ਸਾਧਨਾਹੀਨ ਤੇ ਮੂੰਹ ਦਾ ਗਿਆਨੀ ਵੱਡੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ੨ ਲਪਾੜਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਥੇ ਵਿਖੈ ਭੋਗ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਇਲਤ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਇਲਤ = ਕਾਰਣ, ਰੋਗ। ਪੰਜਾਬੀ,ਇਲਤ = ਬੁਰਾਈ] ਬੁਰਾਈ, ਬਦੀ।ਯਥਾ–'ਇਲਤਿ ਕਾ ਨਾਉ ਚਉਧਰੀ' ਜੋ ਬਦੀ ਉਠਾਂਦਾ ਰਹੇ ਸੋ ਚੌਧਰੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਫੜ ਲਏ ਹਨ।

ਇਵ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਵ=ਨਿਆਈਂ] ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਏਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਵ ਤੋਂ] ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਜੀ ਏਵੈ ਭਾਵਦਾ'

ਇਵ ਹੀ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਇਵ] ਯਥਾ–'ਇਵ ਹੀ ਕਰਤ ਗੁਦਾਰੀ' ਇਸ

ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ (ਆਯੂ) ਬਿਤੀਤ ਕੀਤੀ।

ਇਵੇਹਾ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਐਹੋ ਜਿਹਾ, ਭਾਵ ਭੈੜਾ। ਯਥਾ–'ਫਿਟੁ ਇਵੇਹਾ ਜੀਵਿਆ'

ਈਵੜੀ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੈਂਤੀ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਸੂਰ ਅੱਖਰ। ਇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:–ਯਥਾ–'ਈਵੜੀ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਦਾਤਾ' ਈੜੀ ਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹੀ ਦਾਤਾ ਹੈ।

ਇੜਾ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ]

ਦੇਖੋ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ

ਈੜੀ [ਅਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਸੂਰ ਅੱਖਰ 'ੲ' ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਈਵੜੀ ਕਰ ਕੇ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ]ਖੱਬੀ ਤੇ ਸੱਜੀ ਨਾਸਕਾ। ਯਥਾ–'ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਅਉਰ ਸੁਖਮਨਾ ਤੀਨਿ ਬਸਹਿ ਇਕ ਠਾਈ' ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾੜੀ ਯਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਦਾ ਵਾਸ ਹੈ। ਇਕ ਨਾੜੀ ਜੋ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਣਾ-ਯਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦੁਆਰੇ ਸੁਆਸ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਂਵ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੱਬੀ ਨਾਸਕਾ ਤੋਂ ਸੁਆਸ ਅੰਦਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਗਲਾ ਦਾ ਵਾਸ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਵੇਲੇ ਏਹ ਸੁਆਸ ਸੱਜੀ ਨਾਸਕਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਜਦੋਂ ਸੁਆਸ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਗਲਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇੜਾ ਚਲ ਰਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਖਮਨਾ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਵੇਲੇ ਸੁਆਸ ਟਿਕਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਯੋਗੀ ਇਹ ਤ੍ਰੈਏ ਨਾੜੀਆਂ ਕੰਗ੍ਰੋੜ ਯਾ ਰੀੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸੱਜੇ ਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਹੱਡੀ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਪਿੰਗਲਾ ਤੇ ਇੜਾ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੱਡੀ ਦਾ ਸੰਗਮ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਅੱਤ ਸੂਖਮ ਛੇਕ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖਮਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਧੁੰਨੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੱਕ ਤ੍ਰੈਏ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ।

ਤ੍ਰੈਆਂ ਦਾ ਸੰਗਮ ਯੋਗੀ ਜਨ ਇਕ ਮਹਾਨ ਉੱਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਗਯਾਨੀ ਜਨ ਅਰਥ ਐਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਮਾਨੋਂ ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ ਸੁਰਸਤੀ ਹਨ। ਤ੍ਰੈਆਂ ਦਾ ਸੰਗਮ ਮਾਨੋਂ ਪ੍ਰਯਾਗ ਪਰਮ ਉੱਤਮ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ:–'ਗੰਗ ਜਮਨ ਕੇ ਅੰਤਰੇ ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਕੇ ਘਾਟ॥ ਤਹਾਂ ਕਬੀਰੈ ਮਟੁ ਕੀਆ ਖੋਜਤ ਮੁਨਿ ਜਨ ਬਾਟ॥' ਗੰਗਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਭਗਤੀ, ਜਮਨਾਂ ਤੋਂ ਕਰਮ ਤੇ ਸੁਰਸਤੀ ਤੋਂ ਗਯਾਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਤ੍ਰੈਆਂ ਦਾ ਸੰਗਮ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਬੈਨੀ ਹੈ।

ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮ੍ਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਿਰਵਾਸ ਚਿਤ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਵਾਹਿ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਉਨਮਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਦੇ ਦਬਾਉ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਇਕ ਰਸ ਤੇ ਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਭਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਇਕ ਟਿਕਾਉ ਜਿਹਾ, ਰਸ ਜਿਹਾ, ਚੜ੍ਹਾਉ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਇਕ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾਂ ਭਰੀ

ਰਸ-ਦਾਇਕ ਉਚਜਾਈ ਤੇ ਹਉਂ ਰਹਿਤ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨੂੰ(ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੇਵੇ) ਤਾਂ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੇ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਯੋਗੀ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰ ਕੇ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਲੱਭਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹੋ ਉਨਮਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਵਾਲੀ ਵੰਡ ਤੇ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਰਨਣ ਕਰਾਈ ਹੈ। ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਲੋਕ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਜੋ ਕਦੇ ਖੱਬੀ ਨਾਸ ਯਾ ਸੱਜੀ ਨਾਸ ਵਿਚੋਂ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਮੰਨ ਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕਥੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਯਾ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਹੀ ਲੈ ਗਏ ਹਨ।

---o---

ੳ

ੳ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੈਂਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਤੇ ਸ੍ਵਰ ਹੈ। ਗਰਮੁਖੀ ਸਾਂਝੀ ਸਤਰ ਯਾ ਮੁਹਾਰਨੀ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਅੱਖਰ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਪੁਠ'। ਇਸਦੇ ਹ੍ਰਸ੍ਵ ਤੇ ਦੀਰਘ ਦੋ ਰੂਪ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਔਂਕੜ ਤੇ ਦੁਲੈਂਕੜ ਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੋੜੇ ਵਾਲੀ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ 'ਓ'। ਐੜ ਨੂੰ ਹੋੜਾ ਲਾ ਕੇ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਪਰ ਕਨੌੜੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੇਲੇ 'ਅ' ਨੂੰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ 'ਔ'। ਇਸ ਅੱਖਰ ਹੇਠਾਂ ਉ, ਊ, ਤੇ ਓ ਤ੍ਰੈਆਂ ਦੇ ਪਦ ਰਲਵੇਂ ਆਉਣਗੇ।

ਉਆ [ਸ: ਨਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਸ। ਯਥਾ– 'ਉਆ ਮਹਲੀ ਪਾਵੈ ਤੂੰ ਬਾਸਾ' ਉਸ ਮਹਿਲ (ਸਰੂਪ) ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਵਾਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਥਾ–'ਉਆ ਰਸ ਮਹਿ ਉਆਹੂ ਸੁਖ ਪਾਇਆ'

ਉਆਹਿ [ਸੰਬੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਸਦੇ। ਯਥਾ–'ਉਆਹਿ ਜਪੇ ਬਿਨੁ ਉਬਰ ਨ ਹੋਊ'

ਉਆਕਾ / **ਉਆਕੀ** [ਸੰਬੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਸਦਾ, ਉਸਦੀ। ਯਥਾ–'ਉਆ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਊ' ਤਥਾ–'ਉਆ ਕੀ ਡ੍ਰਾੜਿ ਮਿਟਤ ਬਿਨਸਾਹੀ'

ਓਅੰ / **ਓਅੰਕਾਰ** [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਓਮ੍ = ਬ੍ਰਹਮ। ਜਪਣੇ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ । *ਕਾਰ = ਕੇਵਲ] ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ। ਕੇਵਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਯਥਾ–'ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ' ਤਥਾ–'ਓਅੰਕਾਰਿ ਉਤਪਾਤੀ' ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।
੨. ਓਅੰ ਦਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਯਾ ਅਰੰਭ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ–'ਓਅੰ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚੀਤਿ ਪਹਿਲਰੀਆ' ਦੇਖੋ ਪਹਿਲਰੀਆ

ਉਆਤੇ [ਸ: ਨਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਸ ਤੇ। ਯਥਾ–'ਉਆ ਤੇ ਊਤਮ ਗਨਉ ਚੰਡਾਲਾ'

ਉਇ [ਸ: ਨਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਹ। ਯਥਾ– 'ਉਇ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ'

ਓਇ [ਸ: ਨਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਓਹ। ਯਥਾ– 'ਓਇ ਜੁ ਦੀਸਹਿ ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ' ਓਹ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਾਰੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ– 'ਓਇ ਪਰਦੇਸੀਆ ਹਾਂ'

ਉਸ [ਸ: ਨਾ: । ਪੰਜਾਬੀ] ਉਹ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸਰੂਪ। ਪਰ ਕਾਵਜ ਰਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਵਿਭਗਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗੇ ਦੇ ਏਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਰਤਾਵੇ ਰਖਦਾ ਹੈ:–

*ਵੈਯਾਕਰਣਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਇਹ ਹੈ:—ਕਾਰ ਗ੍ਰਹਣੇ ਕੇਵਲ ਗ੍ਰਹਣੰ।

੧. ਉਸਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਜੈਸਾ ਸੁਵਰਣ ਤੈਸੀ ਉਸੁ ਮਾਟੀ'
੨. ਉਸਦੇ। ਯਥਾ–'ਉਸੁ ਅੰਦਰਿ ਕੂੜ ਕੂੜੋ ਕਰਿ ਬੁਝੈ'
੩. ਤਿਸ। ਯਥਾ–'ਉਸੁ ਅਸਥਾਨ ਕਾ ਨਹੀਂ ਬਿਨਾਸੁ'

ਓਸ [ਸ਼ਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਉਸਦੇ। ਯਥਾ–'ਓਸੁ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ'
੨. ਉਸਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਜੋ ਓਸੁ ਮਿਲੈ ਤਿਸੁ ਕੁਸਟ ਉਠਾਹੀ'

ਉਸਾਸ } **ਉਸਾਸਾ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍। ਸ਼੍ਵਾਸ। ਹਿੰਦੀ, ਉਸਾਸ] ਉਭੇ ਸਾਹ। ਲੰਮੇ ਸਾਹ, ਠੰਢੇ ਸਾਹ। ਯਥਾ–'ਚੋਟ ਸੁਹੇਲੀ ਸੇਲ ਕੀ ਲਾਗਤ ਲੇਇ ਉਸਾਸ' ਬਰਛੇ ਦੀ ਚੋਟ ਸੌਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲੱਗਿਆਂ ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਤਾਂ (ਇਕ ਦੋ) ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ (ਬੜੀ ਡਾਢੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦੇਂਦੀ; ਜੋ ਉਸਨੂੰ) ਸਹਾਰੇ ਮੈਂ ਓਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ।

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੋਟ ਦੇ ਦੋ ਭਾਵ ਹਨ–ਇਕ ਤਾਂ ਉਸਤਾਦ, ਸੰਤ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਝਿੜਕ ਝੰਬ ਦਾ ਸਹਾਰਨਾ। ਦੂਸਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਜਾਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰਸ ਨੂੰ ਜਰ ਜਾਣਾ। ਸਲੋਕ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਰੁਸਤ ਭਾਸਦਾ ਹੈ।

ਉਸਕਾ [ਸ਼ਃ ਨਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਸ (ਪੁਰਖ) ਦਾ। ਯਥਾ–'ਬਹੁਰਿ ਉਸਕਾ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਇ' ਅਥਵਾ ੨. ਉਸੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ)। ਯਥਾ–'ਸਭੁ ਕਛੁ ਉਸਕਾ ਓਹੁ ਕਰਨੈ ਹਾਰੁ'

ਉਸਟ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਸ਼੍ਟ੍ਰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਟ੍ਟ੍*, ਲਹਿੰਦਾ ਪੰਜਾਬੀ, ਉੱਠ। ਪੰਜਾਬੀ, ਊਠ। ਹਿੰਦੀ, ਊਂਟ ਤੇ ਉਸ਼੍ਰ] ਊਠ। ਯਥਾ–'ਪਸੁ ਪਰੇਤ ਉਸਟ ਗਰਧਭ ਅਨਿਕ ਜੋਨੀ ਲੇਟ' ਤਥਾ–'ਤੁਰੇ ਉਸਟ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਭੇਲਾ'

ਉਸਤੇ [ਸ਼ਃ ਨਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਸ ਨਾਲੋਂ। ਯਥਾ–'ਉਸਤੇ ਚਉਗੁਨ ਕਰੈ ਨਿਹਾਲੁ' ਉਸ (ਪਿਛੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਸਾਮਾਨ) ਤੋਂ ਚੌਗੁਣਾਂ ਨਿਹਾਲ ਕਰੇ।

ਉਸਤਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਤੁਤਿ] ਜੱਸ, ਤਾਰੀਫ। ਯਥਾ–'ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਸੇਵਕ ਮੁਨਿ ਕੇਤੇ'

ਉਸਤਾਦ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ] ਸਿਖਾਲਣ ਵਾਲਾ, ਪਾਂਧਾ, ਪੀਰ, ਮੁਰਸ਼ਦ। ਯਥਾ–'ਭਉਰੁ ਉਸਤਾਦੁ ਨਿਤ ਭਾਖਿਆ ਬੋਲੇ' ਭੌਰੇ (ਰੂਪੀ) ਉਸਤਾਦ ਨਿਤ (ਆਪਣੀ) {ਭਾਖਿਆ} ਬੋਲੀ ਵਿਖੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ–'ਉਸਤਾਦ ਪਨਾਹ'

ਉਸਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਸ਼੍ਣ] ਤਪਤ, ਗਰਮੀ। ਯਥਾ–'ਉਸਨ ਸੀਤ ਸਮਸਰਿ ਸਭ ਤਾਂਕੈ'

ਓਸਨੋ [ਸ਼ਃ ਨਾਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਸਨੂੰ, ਓਹਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਓਸਨੋ ਸੁਖੁ ਨ ਊਪਜੈ'

ਉਸਨ ਸੀਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਸ਼੍ਣ, ਸ਼ੀਤ] ਗਰਮੀ, ਸਰਦੀ। ਯਥਾ–'ਉਸਨ ਸੀਤ ਬਿਧ ਸੋਈ'

ਉਸਰਈਆ [ਕ੍ਰਿਃ ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ, ਉਸਾਰਨਾ ਤੋਂ] ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–ਜਿਉ ਬਾਲਕ ਬਾਲੂ ਘਰ ਉਸਰਈਆ' ਜਿਕੁਰ ਰੇਤ ਦਾ ਘਰ ਬਾਲਕ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸਾਰੇਦੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਲਹਿੰਦਾ ਪੰਜਾਬੀ,

*ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਉਟ੍ਠ੍ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਹੋਠ' ਤੇ ਉਟ੍ਟ੍ ਦਾ ਊਠ।

ਉਸਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਉਸਾਰਦੇ ਤੇ ਉਸਾਰੇਂਦੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ । ਯਥਾ–ਕੋਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆਂ ਉਸਾਰੇਦੇ ਭੀ ਗਏ'

ਉਹ [ਸ਼ਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਅਨਜ ਪੁਰਖ ਦਾ ਲਖਾਯਕ ਪਦ। ਉਹ, ਵੁਹ।

ਓਹ [ਬਿਃ ਬੋਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਸ਼ੋਕ ਦਾ ਵਾਚਕ ਅਵਜਯ ਹੈ, ਹਾਇ। ਯਥਾ–'ਹੈ ਹੈ ਕਰਿਕੇ ਓਹਿ ਕਰੇਨਿ' (ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ) ਹੈ ਹੈ ਕਰਕੇ ਓਹ ਓਹ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਓਹੀ [ਅਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਹ ਉਹ । ਦੁੱਖ ਸਮੇਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ । ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਵੇਲੇ ਜੋ ਮੂੰਹੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੇ । ਯਥਾ–'ਓਹੀ ਓਹੀ ਕਿਆ ਕਰਹੁ ਹੈ ਹੋਸੀ ਸੋਈ' ਸੰਬੰਧੀ ਦੇ ਮ੍ਰਿਤੂ ਸਮੇਂ ਤੀਵੀਂਆਂ ਰੁਦਨ ਕਰਦੀਆਂ 'ਓਹੀ ਓਹੀ' ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 'ਓਹੀ ਓਹੀ' ਸ਼ਬਦ ਕਿਉਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋ ? ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਤਾਂ ਅਬਿਨਾਸ ਹੈ, ਹੁਣ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਭੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਿਛੇ ਭੀ ਸੀ।

੨. [ਸ਼ਃ ਨਾਃ] ਓਹੋ ਹੀ।

ਓਹਾ / **ਓਹੋ** } [ਸ਼ਃ ਨਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਉਹੀ, ਓਹੋ ਹੀ। ਯਥਾ–'ਓਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੀ' ਉਹੀ ਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਮਨਿ ਓਹੋ ਸੁਖੁ ਜਾਤੋ'

ਊਹਾਂ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਹਿੰਦੀ] ਉਥੇ, ਉਸ ਥਾਂ। ਯਥਾ–'ਊਹਾਂ ਤਉ ਜਾਈਐ'

੨. ਓਥੇ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ।

੩. ਉਸਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਥਮੇ ਗਰਭ ਮਾਤਾ ਕੈ ਵਾਸਾ ਊਹਾ ਛੋਡਿ ਧਰਨਿ ਮਹਿ ਆਇਆ' ਉਸ (ਗਰਭ ਅਸਥਾਨ) ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।

੪. ਉਸ। ਯਥਾ–'ਊਹਾ ਤੇ ਹਰਿਓ ਊਹਾ ਲੇ ਧਰਿਓ'

ਓਹੀਅਲ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਓਹੀ+ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਲ] ਤ੍ਰਿਪਤ। ਯਥਾ–'ਹੋਆ ਓਹੀਅਲੁ ਜਗ ਮਹਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਜਪਾਈ' ਉਹ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਿਪਤ (ਜਿਥੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ)ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਾਇਆ।

੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਪ੍ਰਗਟ।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਅਲ]ਉਹੋ ਭੌਰਾ। ਯਥਾ–'ਹੋਆ ਓਹੀਅਲ ਜਗ ਮਹਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਜਪਾਈ' ਉਹੋ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ{ਅਲ}ਭੌਰੇ (ਵਾਂਙੂ ਰਸਗ੍ਰਾਹੀ) ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਾਇਆ।

ਓਹਰੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ, ਉਹਰਨਾ=ਨੀਵੇਂ ਹੋਣਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਹਾਣ]ਨੀਵੀਂ ਹੈ, ਝੁਕ ਜਾਹ। ਦੇਖੋ ਉਤੰਗੀ

ਓਹਾੜ [ਸੰਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਹੜਾਂ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ। ਬਹੁਤੇ ਹੜ।

ਓਕ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਚੱਪਾ, ਬੁੱਕ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਜੋ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਤਬ ਤੇਰੀ ਓਕ ਕੋਈ ਪਾਨੀਓ ਨ ਪਾਵੈ' (ਜਦ ਤੂੰ ਬ੍ਰਿਧ ਹੋਵੇਂਗਾ) ਤਦ ਤੇਰੀ {ਓਕ} ਬੁਕ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਬੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗਾ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਘਰ।

ਉਕਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਕ੍ਤਿ = ਬਚਨ]

੧. ਦਲੀਲ, ਬੁਧਿ । ਯਥਾ–'ਜਾਪਤਾਪ ਕਛੁ ਉਕਤਿ ਨ ਮੋਰੀ' ਜਪਾਂ ਤਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਛ ਮੇਰੀ ਬੁਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਕਛੂ ਸਿਆਨਪ ਉਕਤਿ ਨ ਮੋਰੀ' ਮੇਰੀ ਸਿਆਣਪ ਅਰ ਬੁਧਿ

ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਉਕਤਿ ਸਿਆਨਪ ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਨਾਨਕ ਲਏ ਸਮਾਇ' (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਬੁਧਿ ਸਭ ਛੱਡ ਦੇਹ (ਤਦ ਤੈਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ) ਸਮਾ ਲਏਗਾ।

੨. ਯੁਕਤੀ। ਯਥਾ—'ਅਪਨੀ ਉਕਤਿ ਖਲਾਵੈ ਭੋਜਨ ਅਪਨੀ ਉਕਤਿ ਖੇਲਾਵੈ' (ਪ੍ਰਭੂ) ਅਪਨੀ ਯੁਕਤੀ ਕਰਕੇ ਭੋਜਨ ਖੁਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਅਪਨੀ ਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਖਿਡਾਉਂਦਾ (ਲਡਾਉਂਦਾ) ਹੈ।

ਉਕਤੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਕ੍ਤ = ਬਚਨ]
੧. ਬੋਲ। ਯਥਾ—'ਹਾਰਿਓ ਉਕਤੇ ਤਨ ਖੀਨਸੂਆ' ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਹਾਰਿਆ ਅਰ ਦੇਹ (ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ) ਖੀਣ ਹੋ ਗਈ।
੨. ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਯਥਾ—'ਹਾਰਿਓ ਉਕਤੇ ਤਨ ਖੀਨਸੂਆ' ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਅਰ ਤਨ (ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ) ਖੀਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਖਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਕੱਲਰ।

ਉਗਾਹ / **ਉਗਾਹਾ** / **ਉਗਾਹਿ** [ਸੰਃ। ਫ਼ਾਰਸੀ, ਗਵਾਹ] ੧. ਸਾਖੀ। ਦੇਖੀ ਗਲ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਅਮਲ ਜਿ ਕੀਤਿਆ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ ਸੇ ਦਰਗਹ ਓਗਾਹਾ' ਜੋ ਕੰਮ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਹੋ (ਕੰਮ) ਹੀ ਉਗਾਹ (ਹੋ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ)।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ+ਗਾਹ] ਮੱਲ ਬੈਠਣਾ। ਯਥਾ—'ਚਰਨ ਤਲੇ ਉਗਾਹਿ ਬੈਸਿਓ' ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ (ਏੜੀ ਆਦ ਨੂੰ) ਮੱਲ ਬੈਠੇ।

ਉਗਾਹੀ [ਸੰਃ। ਫ਼ਾਰਸੀ, ਗਵਾਹੀ] ਸਾਖ, ਗਵਾਹੀ। ਯਥਾ—'ਵਢੀ ਲੈਕੇ ਦੇਨਿ ਉਗਾਹੀ'

ਉਗਾਹਾ ਦੇਖੋ ਉਗਾਹਾ

ਉਗ੍ਰਸੈਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਕੰਸ ਦਾ ਪਿਤਾ। ਇਹ ਮਥਰਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਤੋਂ ਰਾਜ ਤਖਤ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਰਾਜ ਦਿੱਤਾ। ਯਥਾ—'ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕੋ ਰਾਜ ਅਭੈ ਭਗਤਹਿ ਜਨ ਦੀਓ'

ਉਗਲਾਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਗਲਕੇ, ਕੈ ਕਰਕੇ, ਜਤਨ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਕੱਢਕੇ। ਯਥਾ—'ਜੇ ਸਾਕਤੁ ਨਰੁ ਖਾਵਾਈਐ ਲੋਚੀਐ ਬਿਖੁ ਕਢੈ ਮੁਖ ਉਗਲਾਰੇ' ਜੇ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਛ ਚਾਹਕੇ ਖਵਾਈਏ (ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਸੁਖ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ) ਵਿਹੁ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਗਲਕੇ ਕਢੇਗਾ, ਭਾਵ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕਰੇਗਾ।

ਉਗਵੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ਗਮਨ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉੱਗਵਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉੱਗਣਾ] ਉੱਗਣਾ। ਸੂਰਜ ਦਾ ਚੜ੍ਹਨਾ। ਯਥਾ—'ਉਗਵੈ ਦਿਨਸ ਆਲ ਜਾਲ ਸੰਭਾਲੇ' ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਘਰ ਦੇ ਧੰਦੇ ਸੰਭਾਂਲਦਾ ਹੈ।

ਉਗਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਗਵੇ] ੧. ਉਪਜੇ। ਯਥਾ—'ਅਬ ਕਿਉ ਉਗਵੈ ਦਾਲਿ'
੨. ਉਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ—'ਉਗਵੈ ਸੂਰ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੈ'
੩. ਉਦੇ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ—'ਜੋ ਜੀਇ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ ਮੁਹ ਕਾ ਕਹਿਆ ਵਾਉ'

ਊਗਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਗਵੇ] ਉਦੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੁਰਤ ਹੋਵੈ ਪਤਿ ਊਗਵੈ'

ਉਗਵਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ ਉਗਵੇ] ਉਦੇ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ, ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ—'ਉਗਵਿਆ ਅਸਰੂਪ ਦਿਖਾਵੈ'

ਉਗਵਹਿ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਗਵੇ] ਉਦੇ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ-'ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ ਸੂਰਜ ਚੜਹਿ ਹਜਾਰ'

ਉਗਵਣੋ [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਉਗਵੇ] ਉਗਵਣ ਦੀ ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ ਜਿੱਥੋਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਉਗਵਤ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਗਵੇ]ਉਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ। ਯਥਾ-'ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ' ਅਨਜੋਕਤਿ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ, ਸੰਖ ਨੂੰ ਮਨਮੁਖ ਰਖਕੇ, ਜੀਵ ਪ੍ਰਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ (ਜਿਕੁਰ ਸੰਖ) ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੰਦਰ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਰੁਦਨਵਤ ਉਚੀ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਮੌਤ ਦੇ ਆਜਾਂ ਜੂਨਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਰੁਦਨ ਕਰੇਂਗਾ; ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਘਾ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ ਘਾਟਨ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉੱਘਾਟਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਘੜਨਾ] ਪ੍ਰਗਟ, ਪ੍ਰਤੱਖ, । ਯਥਾ-'ਹਰਿ ਅੰਦਰਲਾ ਪਾਪ ਪੰਚਾ ਨੋ ਉਘਾ ਕਰਿ ਵੇਖਾਲਿਆ'

ਊਘੇ [ਸੰ:। ਪੰਜਾਬੀ,ਊਂਘਣਾਂ] ਨੀਂਦ। ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਗੁਟ। ਯਥਾ-'ਰਾਤੀ ਊਘੇ ਦਬਿਆ ਨਵੇ ਸੋਤ ਸਭਿ ਢਿਲਾ' ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਘੁਟਿਆ ਹੋਇਆ (ਪੈਂਦਾ ਹੈ) ਅਰ ਨਵੇਂ* ਸੋਤ† ਸਾਰੇ ਢਿਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ-'ਊਂਘੇ ਸਉੜ ਪਲੰਘ' ਨਿੰਦ੍ਰਾਲੂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਉੜੀ ਥਾਂ ਹੀ ਪਲੰਘ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਦੇਖੋ ਸਉੜ

ਊਘੈ [ਅ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਥੇ, ਓਥੇ। ਯਥਾ-'ਈਘੈ ਨਿਰਗੁਨ ਊਘੈ ਸਰਗੁਨ'। ਦੇਖੋ ਈਘੈ

ਓਘ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਮੂਹ। ਯਥਾ-'ਅਘ ਓਘ' ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ।

ਉਘਰ [ਕ੍ਰਿ:। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ,ਉੱਘਾਟਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਘੜਨਾ। ੜ,ਰ, ਦੀ ਸਵਰਣਤਾ] ਪਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ, ਪੜਦਾ ਪਾਟਣਾ। ਦੇਖੋ ਢਬੂਆ

ਉਘਲਾਨਾ [ਕ੍ਰਿ:। ਪੰਜਾਬੀ] ਨਿੰਦ੍ਰਾਲੂ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ-'ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਆਲਸੀਆ ਉਘਲਾਨਾ'

ਉਘੜ / **ਉਘੜੈ** [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਘਾ] ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ-'ਸੁਆਵਗੀਰ ਸਭ ਉਘੜ ਆਏ' ਆਪਣੇ ਮਤਲਬੀ ਸਾਰੇ {ਉਘੜ ਆਏ} ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਆਏ।

ਦੇਖੋ ਸੁਆਵਗੀਰ

ਉਚ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚ] ਉੱਚੀ। ਯਥਾ-'ਤਿੰਨ ਕਉ ਪਦਵੀ ਉਚ ਭਈ'

ਉਚਾ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚ] ਸਿਖਰ ਦਾ, ਉੱਪਰ ਦਾ। ਯਥਾ-'ਘਰ ਉਚਾ ਨਿਰਣਉ'। ਦੇਖੋ ਖੇਤ

ਊਚ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚ। ਹਿੰਦੀ, ਊਂਚਾ] ਉੱਚਾ। ਯਥਾ-'ਊਚ ਅਪਾਰੁ ਅਗੋਚਰ ਥਾਨਾ' ਤਥਾ-'ਮਨ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਊਚ'

ਊਚਾ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚ। ਹਿੰਦੀ, ਊਂਚਾ] ਉਤਮ। ਯਥਾ-'ਸਭੁ ਕੋ ਊਚਾ ਆਖੀਐ ਨੀਚੁ ਨ ਦੀਸੈ ਕੋਇ'
੨. ਉਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ, ਭਾਵ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ। ਯਥਾ-'ਊਚਾ ਨਹੀ ਕਹਣਾ ਮਨ ਮਹਿ ਰਹਣਾ'

ਊਚੇ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚ। ਹਿੰਦੀ, ਊਂਚਾ] ੧. ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ। ਯਥਾ-'ਜਿਉ ਜਿਉ ਰਾਮ ਕਹਹਿ ਜਨ ਊਚੇ ਨਰ ਨਿੰਦਕ ਡੰਸੁ ਲਗਾਇ' ੨. ਊਚੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੇਸਰ

*ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਕੰਨ, ਦੋ ਨਾਸ, ਇਕ ਮੂੰਹ, ਇਕ ਗੁਦਾ, ਇਕ ਸਿਸਨ। †ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੇ॥

ਦੇ। ਯਥਾ–'ਊਚੇ ਉਪਰਿ ਊਚਾ ਨਾਉ' ਦੇਖੋ ਊਚੇ ਥਲ

ਉਚੀਆ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚ] ਉੱਚੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਖੇਤਿ ਮਿਆਲਾ ਉਚੀਆ' ਦੇਖੋ ਖੇਤ

ਊਚਉ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚ] ਉੱਚਾ, ਅਰਥਾਤ ਉੱਤਮ। ਯਥਾ–'ਊਚਉ ਥਾਨ ਸੁਹਾਵਣਾ ਊਪਰਿ ਮਹਲੁ ਮੁਰਾਰਿ'
੨. ਉਚਿਆਂ ਤੋਂ। ਯਥਾ–'ਊਚਉ ਊਚਾ ਆਖੀਐ' ਉੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਚਹਦੀ ਵੈਣ [ਗੁਃ। ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ] ਉੱਚਾ ਵਾਕ, ਉੱਚੀ ਹੱਦ ਵਾਲਾ ਬਚਨ। ਯਥਾ–'ਉਚਹਦੀ ਵੈਣੁ ਵਿਰਿਕਿਓਨੁ' ਉੱਚੀ ਹੱਦ ਵਾਲਾ ਬਚਨ ਕਹਿਓ ਨੇ।

ਉਚਕ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚਾਟ। ਹਿੰਦੀ] ਉਚਕਨਾ, ਉਟਕਣਾ, ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ, ਉਖੜਨਾ। ਯਥਾ–'ਉਚਕ ਨ ਕਬਹੂ ਜਾਈ' ਕਦੇ ਉਟਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਵ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਉਚਕਾ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਚੱਕਾ = ਉਛਲ ਕੇ ਸ਼ੈ ਲੈ ਭੱਜਣ ਵਾਲਾ] ਠੱਗ, ਚੋਰ, ਲੁੱਚਾ।

ਊਚੇ ਥਲ [ਵਸੇਖਣ ਵਸੇਖਜ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚ। ਸਥਲ] ਉਚੇ ਅਸਥਾਨ, ਭਾਵ ਹਿਰਦਾ, ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਮਾਨੋਂ ਸੁੱਕਾ ਥਾਂ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਯਥਾ–'ਊਚੇ ਥਲਿ ਫੂਲੈ ਕਮਲ ਅਨੂਪ' ਜੋ ਸੁੱਕੇ ਹਿਰਦੇ ਸਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ) ਕੌਲ ਫੁਲ ਖਿੜੇ।

ਉਚਾਪਤ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਉਠਾਣਾ, ਉਧਾਰ। ਯਥਾ–'ਦੋਤਿ ਉਚਾਪਤਿ ਲੇਖੁ ਨ ਲਿਖੀਐ'

ਉਚਰੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚਾਰਣ] ਕਹੁ, ਬੋਲ। ਯਥਾ–'ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨਾਮਾ ਉਚਰੁ ਮਨਾ'

ਊਚਰੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚਾਰਣ] ਉਚਾਰੇ, ਆਖੇ। ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲ ਕੇ ਸੁਣਾਏ।
੨. ਕਹੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਜੈ ਕਾਰਣ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਚਰੈ'

ਉਚਰੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਉ + ਚਰੈ]
੧. ਉਹ ਚਰੇ, ਭਖਨ ਕਰੇ।
੨. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਖਨ ਕਰੇ। ਯਥਾ–'ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਉਚਰੈ'

ਉਚਾਰੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚਾਰਣ] ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਬੋਲ, ਪੜ੍ਹ। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਾਤਹਕਾਲਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਉਚਾਰੀ'

ਉਚਰਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚਾਰਣ] ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸਉਦੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਉਚਰਹਿ'

ਉਚਰਹੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚਾਰਣ] ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

ਉਚਰਣੰ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚਾਰਣ] ਉਚਾਰਣ, ਜਪਣਾ, ਕਹਿਣਾ। ਯਥਾ–'ਉਚਰਣੰ ਨਾਮ ਕੀਰਤਨਹ'
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ+ਚਰ] ਬਾਹਰ ਫਿਰਨਾ। ਦੇਖੋ ਜੀਅਕਹ

ਉਚਰੰਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਚਾਰਣ] ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਉਚਰੰਤ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਸਰਬ ਪਾਪ ਬਿਮੁਚਤੇ' ਹਰੀ ਨੂੰ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, (ਜਿਸ ਨਾਲ) ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਛੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਚੜੀਐ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉੱਚੀ। ਯਥਾ–'ਪਿਰ ਉਚੜੀਐ ਮਾੜੜੀਐ' ਪਤੀ ਉੱਚੀ ਮਾੜੀ (ਦਸਮ ਦੁਆਰ) ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਓਛਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਤੁਚ੍ਛ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ,

ਉਚ੍ਛ । ਹਿੰਦੀ, ਓਛਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਛਾ] ਤੁੱਛ, ਹੋਛਾ । ਯਥਾ–'ਓਛਾ ਜਨਮੁ ਹਮਾਰਾ' ੨. ਹਲਕੇ, ਥੋੜੇ। ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨੀਯਤ ਨਿਸਕਾਮਤਾ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਯਥਾ- 'ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਕ ਸਿਵ ਲੋਕਹਿ ਜੈਬੋ॥ ਓਛੇ ਤਪ ਕਰਿ ਬਾਹੁਰਿ ਐਬੋ॥' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਗਿੜਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇ।

ਉਛਾਹਿ [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਛਾਹ] ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ। ਯਥਾ–'ਖੇਲ ਕੀਆ ਅਪਣੇ ਉਛਾਹਿ'

ਉਛਾਹੜਾ [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਛਾਹ] ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ।

ਉਛਾਹੜਾ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਛਾਹ] ਉਛਲਣਾ । ਯਥਾ–'ਕਾਲ ਮਾਰੇ ਕੂੜ ਉਛਾਹੜਾ' {ਕੂੜ} ਝੂਠੇ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ {ਓਛਾਹੜਾ} ਓਛਲਕੇ (ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ) ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਉਛਲੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਛਲਨਾ] ਉਛਲਦਾ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ– 'ਹੁਕਮੇ ਉਛਲੇ ਹੁਕਮੇ ਰਹੈ' ਭਾਵ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ (ਉਛਲਦਾ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਯੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਛਲੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਛਲਨੰ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਉਛਲਨਾ] ਵਾਧੇ ਪਵੇਗਾ, ਨਕਾ ਨਕ ਭਰਕੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇਗਾ। ਯਥਾ–'ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ ਊਛਲੈ ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ'

ਉਛਲਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ,ਊਛਲੈ] ਨਕਾ ਨਕ ਭਰਕੇ ਡੁੱਲਿਆ, ਭਾਵ ਮਰਜਾਦਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ–'ਉਛਲਿਆ ਕਾਮੁ ਕਾਲ ਮਤਿ ਲਾਗੀ'

ਉਜੂ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਵਜ਼ੂ] ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਿਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੱਥ, ਮੂੰਹ, ਪੈਰ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਧੋਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਕ ਹੋ ਜਾਈਏ, ਉਹ ਵਜ਼ੂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਕਿਆ ਉਜੂ ਪਾਕੁ ਕੀਆ ਮੁਹੁ ਧੋਇਆ ਕਿਆ ਮਸੀਤਿ ਸਿਰੁ ਲਾਇਆ।' ਕਿਸ ਕੰਮ ਹੈ ਪੰਜ ਸ੍ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋਣਾ ਤੇ ਮੂੰਹ ਧੋਣਾ, ਕੀ ਹੈ ਮਸੀਤ (ਵਿੱਚ ਖੜੋਕੇ) ਜ਼ਿਮੀ ਪੁਰ ਸਿਰ ਲਾਉਣਾ । ਤਥਾ–'ਉਠੁ ਫਰੀਦਾ ਉਜੂ ਸਾਜਿ'

ਉਜਿਆਰਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਜ੍ਜ੍ਵਲ । ਹਿੰਦੀ, ਉਜਾਲਾ ਤੋਂ ਉਜਯਾਰਾ] ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚਾਨਣਾ । ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਉਜੀਆਰਾ' (ਜਮ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ) ਹਰੀ ਕਾ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਸਾਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਥਾ– 'ਭਇਓ ਉਜਿਆਰੋ ਭਵਨ ਸਗਲਾਰੇ'

ਉਜਾਗਰ* [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਪ੍ਰਸਿੱਧ, ਪ੍ਰਗਟ। ਯਥਾ–'ਅਵਤਾਰ ਉਜਾਗਰ ਆਨ ਕੀਓ' ਤਥਾ–'ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕਬੀਰ ਉਜਾਗਰ'

ਉਜਾਨਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ = ਊਚੇ + ਜਾਨਾ = ਬਬਾਨਾ]† ੧. ਦੇਵਤੇ। ਯਥਾ– 'ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ ਉਜਾਨਾ' ਉਜਾਨ ਨਾਮੇਂ ਦੇਵਤੇ ਹਨ। ਅਰਥ ਇਹ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਬਾਨ ਉਤਕ੍ਰਿਸ੍ਟ ਹੋਣ। ਅਥਵਾ ੨. ਉਕਾਰ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਲਾਕੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ:– ਯਥਾ–'ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਉ ਜਾਨਾ' ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤੇ ਜਾਣੋ।

ਊਜਰ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਜਾੜ । ਇਸ ਦਾ

*ਉਦ੍+ਜਾਗਰ (ਰੌਸ਼ਨ)=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰੌਸ਼ਨ।

†ਅਥਵਾ ਉਦ੍=ਊਚੇ।ਯਾਨ=ਜਾਣਾ=ਜੋ ਉਚੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ=ਦੇਵਤੇ ॥

ਹਿੰਦੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ ਊਜਰ] ਉਜੜਿਆ ਹੋਇਆ (ਥਾਂ)।

ਉਜਾਰਉ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਉਜਲ] ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚਾਨਣਾ । ਯਥਾ-'ਤਬ ਜਾਇ ਜੋਤਿ ਉਜਾਰਉ ਲਹੈ'

ਉਜਲੁ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਜ੍ਜ੍ਵਲ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਜਲ । ਪੰਜਾਬੀ, ਉੱਜਲ] ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚਾਨਣਾ, ਚਿੱਟਾ । ਯਥਾ 'ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ' ਕੈਂਹਾ ਧਾਤ ਚਿੱਟੀ ਤੇ ਚਮਕ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਘੋਟਿਆਂ ਮਸ ਵਾਙੂ ਕਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਜਾਲਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਉਜਲ] ਚਾਨਣਾ। ਯਥਾ:-'ਊਰਮ ਧੂਰਮ ਜੋਤਿ ਉਜਾਲਾ'
ਦੇਖੋ ਊਰਮ ਧੂਰਮ ਜੋਤ ਉਜਾਲਾ

ਊਜਲਾ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਉਜਲ ਦੀ ਵ੍ਯੁਤਿਪਤੀ] ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਭਾਵ ਚਿੱਟਾ । ਯਥਾ-'ਕਾਗਹੁ ਹੋਇ ਨ ਊਜਲਾ'

੨, ਸੁਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ-'ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ਊਜਲਾ'

ਉਜੇਵਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਜੇਮਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਜੇਵਨਾ, ਜੀਵਨਾ = ਖਾਣਾ । ਜੇਵਨਾ ਤੋਂ ਉਜੇਵਹ] ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-'ਸੁਰ ਤੇਤੀਸ ਉਜੇਵਹਿ ਪਾਕ' ਤੇਤੀਸ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤਾ ਰਸੋਈ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਊਜੜ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਜਾੜ। ਯਥਾ-'ਊਜੜ ਸੋਈ ਥਾਉ'

ਉਜੜੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਬਰਬਾਦ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ-'ਖੇਤੀ ਜਿਨਕੀ ਉਜੜੈ' ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ।

ਉਜਾੜੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਉਦਜਾਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਜਾੜ] ਬਨ, ਜੰਗਲ ਵਤ। ਯਥਾ-'ਸੇਈ ਨਗਰ ਉਜਾੜੀ ਜੀਉ'

ਓਜਾੜ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਜਾਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਜਾੜ]ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ ਪਸ਼ੂ,ਧਾੜਵੀ। ਯਥਾ-'ਜਿਉ ਵਾੜੀ ਓਜਾੜਿ ਉਜਾੜੀ' ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਸ਼ੂ ਖੇਤੀ ਉਜਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. ਧਾੜਵੀ ਲੋਕ ਜਿਕੁਰ ਪੈਲੀ ਉਜਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੨. ਬਨ,ਭਾਵ ਨਾਸ, ਬਿਨਾਸ,ਤਬਾਹੀ। ਯਥਾ-'ਤੀਨ ਓਜਾੜੇ ਕਾ ਬੰਧੁ' (ਪੰਡਤ,ਕਾਜ਼ੀ, ਜੋਗੀ ਇਹ) ਤਿੰਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਹਨ।

ਉਝਾਰੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਜਾੜ] ਉਜਾੜਨਾ, ਸਮਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ-'ਭਣਤਿ ਨਾਨਕੁ ਜਬ ਖੇਲ ਉਝਾਰੈ ਤਬ ਏਕੈ ਏਕੰਕਾਰਾ'(ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ) ਦੱਸਦੇ ਹਨ,ਜਦ ਆਪਣੇ ਖੇਲ ਨੂੰ ਉਜਾੜਦਾ ਹੈ ਤਦ ਇਕੋ ਕੇਵਲ ਇੱਕ (ਆਪ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਜਿਕੁਰ ਬਾਜੀਗਰ ਬਾਜੀ ਸਾਂਭਕੇ ਇਕੇਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਥਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-'ਬਾਜੀਗਰ ਡੰਕ ਬਜਾਈ॥ ਸਭਖਲਕ ਤਮਾਸੇ ਆਈ॥ ਬਾਜੀਗਰ ਸ੍ਵਾਂਗੁ ਸਕੇਲਾ॥ ਅਪਨੇ ਰੰਗ ਰਵੈ ਅਕੇਲਾ'॥

ਉਝਰਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਜਾੜ]ਉਜੜਦਿਆਂ, ਦੂਰ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਮੁਕਦਿਆਂ । ਯਥਾ-'ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਬਾਜੀ ਦੇਖੀਐ ਉਝਰਤ ਨਹੀ ਬਾਰ'

ਉਝੜ [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਔਝੜ, ਉਜਾੜ। ਜਿਸ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਰਾਹ, ਪਗਡੰਡੀ ਨਾ ਲੱਭੇ ਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੋਣ] ਉਜਾੜ। ਯਥਾ-'ਮਨਮੁਖੁ ਜੇ ਸਮਝਾਈਐ ਭੀ ਉਝੜਿ ਜਾਏ' ਤਥਾ-'ਉਝੜ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰੋਵਾ'

ਓਟ } **ਓਟਾ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਟ = ਘਾਸ ਫੂਸ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਛਪਰ ਬਣਦੇ ਹਨ] ਓਹਲਾ, ਪਰਦਾ, ਆਸਰਾ, ਸ਼ਰਣ।

ਯਥਾ-'ਏਕ ਬਾਤ ਸੁਨਿ ਤਾਕੀ ਓਟਾ' (ਸਤਸੰਗਤ ਤੋਂ ਜਮਦੂਤ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,ਇਹ) ਇਕ ਬਾਤ ਸੁਣਕੇ (ਸਤਸੰਗ) ਦੀ {ਓਟਾ} ਸ਼ਰਣ ਲਈ ਹੈ । ਤਥਾ-'ਮੈ ਤਕੀ ਓਟ ਸੰਤਾਹ' ਤਥਾ-'ਮਨ ਰੇ ਓਟ ਲੇਹੁ ਹਰਿਨਾਮਾ'

ਓਟਾਈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਓਟ । ਪੰਜਾਬੀ, ਓਟ +ਲਈ] ਓਟ ਲੀਤੀ । ਯਥਾ-'ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਣ ਓਟਾਈ' ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੀਤੀ ਹੈ ।

ਓਟਾਇਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਓਟ] ਓਟ ਹੈ । ਯਥਾ-'ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਏਹਾ ਓਟਾਇਆ' ।

ਓਟਾਹਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਓਟ] ਆਸ੍ਰਜ ਹੈ । ਯਥਾ-'ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਓਟਾਹਾ'

ਉਠ, ਉਠੋ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤਥ਼ਾਨ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਟ੍ਠਾਨ । ਪੰਜਾਬੀ, ਉੱਠਣਾ = ਉੱਚਿਆਂ ਹੋਣਾ]
੧. ਉਠਕੇ । ਯਥਾ-'ਉਠਿ ਵੰਞੁ ਵਟਾਊੜਿਆ' ਯਥਾ-'ਨਾਨਕ ਉਠੀ ਚਲਿਆ'
੨. ਉੱਦਮ ਕਰਕੇ । ਯਥਾ-'ਇਹ ਬਿਧ ਸੁਣਕੇ ਜਾਟਰੋ ਉਠ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ'
੩. ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ । ਯਥਾ-'ਜਲ ਮਹਿ ਅਗਨਿ ਉਠੀ ਅਧਿਕਾਇ'
੪. ਉਠ ਖੜਾ ਹੋ । ਯਥਾ-'ਖੂਲੀ ਗੰਠਿ ਉਠੋ ਲਿਖਿਆ ਆਇਆ ਰਾਮ'

ਉਠਾਈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ੧. ਚੁਕੀ । ਯਥਾ-'ਬੰਨਿ ਉਠਾਈ ਪੋਟਲੀ ਕਿਥੈ ਵੰਞਾ ਘਤਿ'
੨. ਨਿਬੇੜ ਦੇਹ । ਯਥਾ-'ਸਭ ਲੇਖਾ ਰਖਹੁ ਉਠਾਈ'

ਉਠਈਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠਦੀ ਹੈ । ਯਥਾ-'ਖਿਨ ਖਿਨ ਸਰਧਾ ਮਨਿ ਬਹੁਤੁ ਉਠਈਆ'

ਊਠਉ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠਦਾ ਹਾਂ । ਯਥਾ-'ਊਠਉ ਬੈਸਉ ਰਹਿ ਭੀ ਨ ਸਾਕਉ'

ਉਠਸੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ,ਉਠ] ਉਠੇਗਾ । ਯਥਾ-'ਹੋਰੁ ਭੀ ਉਠਸੀ ਮਰਦ ਕਾ ਚੇਲਾ'

ਦੇਖੋ ਅਠੱਤਰੈ

ਉਠਹੁ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠੋ, ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਓ । ਯਥਾ-'ਜਾ ਗੁਰੁ ਕਹੈ ਉਠਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਬਹਿ ਜਾਹਿ ਘੁਸਰਿ ਬਗੁਲਾਠੇ'

ਉਠਾਹੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ-'ਜਿ ਉਸੁ ਮਿਲੈ ਤਿਸੁ ਕੁਸਟ ਉਠਾਹੀ'

ਉਠਨ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ-ਧੁਖਿ ਧੁਖਿ ਉਠਨਿ ਪਾਸ'

ਉਠਰਈਐ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠਾਂਵਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ-'ਹਰਿਜਨ ਸਿਉ ਬਾਦੁ ਉਠਰਈਐ'

ਉਠਾਰਿਓ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠਾਏ, ਉਠਾਏਗਾ । ਯਥਾ-'ਪਕਰਿ ਕੇਸ ਜਮਿ ਉਠਾਰਿਓ ਤਦ ਹੀ ਘਰਿ ਜਾਵੈ'

ਉਠਾਲ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠਾਇਕੇ । ਯਥਾ-'ਇਕਨਾ ਸੁਤਿਆ ਦੇਇ ਉਠਾਲਿ'

ਉਠਾਲੀਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ । ਯਥਾ-'ਤੁਧ ਆਪੇ ਗੋਇ ਉਠਾਲੀਆ' ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ {ਗੋਇ} ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਉਠਾਲਿਓ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠਾਯਾ । ਯਥਾ-'ਜਲ ਵਿਚਹੁ ਬਿੰਬੁ ਉਠਾਲਿਓ'

ਉਠਾਵੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਚੁਕਦੇ ਹਨ, ਅਰੰਭਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ-'ਨਿੰਦਾ ਕਰਿ ਬਹੁ

ਭਾਰੁ ਉਠਾਵੈ'
੨. ਆਲਾਪੇ। ਯਥਾ–'ਕਬ ਕੋ ਰਾਗ ਧੁਨਿ ਉਠਾਵੈ'

ਉਠਾਵਹਿ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਠ] ਉਠਾਂਵਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਮੁਚ ਕੂੜ ਕਮਾਵਹਿ ਬਹੁਤ ਉਠਾਵਹਿ ਭਾਰੋ'

ਉਡਿ, ਉਡੈ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਡ੍ਡਯਨੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉੱਡਣਾ] ਖੰਭਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਯਾ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ, ਉੱਡਣਾ। ਯਥਾ–'ਉਡਿ ਉਡਿ ਰਾਵਾ ਝਾਟੈ ਪਾਇ' ਤਥਾ–'ਊਡੈ ਉਡਿ ਆਵੈ ਸੈ ਕੋਸਾ' ਤਥਾ–'ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਸਿਮਰਹਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਤੈ ਤਨਿ ਉਡੈ ਖੇਹ'

ਊਡੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਓੜ੍ਹਨਾ = ਪੱਕ ਕੇ ਝੁਕ ਜਾਣਾ] ਮੂਧਾ ਹੋਣਾ । ਯਥਾ–'ਇਨ ਬਿਧਿ ਡੂਬੀ ਮਾਕੁਰੀ ਭਾਈ ਊਂਡੀ ਸਿਰ ਕੇ ਭਾਰੀ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮਕੜੀ ਆਪ ਹੀ ਸਿਰ ਦੇ ਭਾਰ ਉਡਦੀ ਹੋਈ ਤਾਣਾ ਤਣਦੀ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਮੂਧੀ ਹੋ ਕੇ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਊਡੈ [ਸੰ:। ਹਿੰਦੀ ਵਾਲੇ ਊੜੀ, ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਊਡਾ = ਕੂੰਜ] ਕੂੰਜਾਂ । ਯਥਾ–'ਊਡੈ ਊਡਿ ਆਵੈ ਸੈ ਕੋਸਾ' ਕੂੰਜਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਕੋਹਾਂ ਤੋਂ ਉਡ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਓਡਾ [ਸੰ:। ਪੰਜਾਬੀ] ਸੇਂਘਾ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਦਬੇ ਹੋਏ ਖੂਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਜਿਉ ਓਡਾ ਕੂਪੁ ਗੁਹਜ ਖਨਿ ਕਾਢੈ'

ਉਡਿਆ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉਡਿਆ ਹੋਇਆ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ (ਜੀਵ)। ਯਥਾ–'ਉਡਿਆ ਹੰਸ ਦਸਾਏ ਰਾਹੁ' (ਜੀਵ) ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਰਾਹ ਪੁਛਦਾ ਹੈ।

ਉਡਾਈਐ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉਡ ਜਾਏਗੀ । ਯਥਾ–'ਦੇਹੀ ਹੋਵਗਿ ਖਾਕੁ ਪਵਣੁ ਉਡਾਈਐ'

ਊਡਉ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉਡਾਂ, ਭਾਵ ਫਿਰਾਂ। ਯਥਾ–'ਰੂਖੀ ਬਿਰਖੀ ਊਡਉ ਭੂਖਾ' ਭਾਵ ਬਾਨ ਪ੍ਰਸਥੀ ਹੋ ਕਰ ਮੈਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਹੋ ਕਰ ਰਹਾਂ।

ਉਡੀਸੇ [ਸੰ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਡੀਸਾ ਦੇਸ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਵ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦੀ ਜਾਤ੍ਰਾ ਅਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚ ਮੱਜਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਹ ਜਗਨ ਨਾਥ ਮੰਦਰ ਉਡੀਸੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਸ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਿੰਦ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹੈ।

ਉਡਹਿ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ,ਉਡਿ]ਉਡ ਪੈਣ। ਯਥਾ–'ਉਡਹਿ ਤ ਬੇਗੁਲ ਬੇਗੁਲੇ' ਦੇਖੋ ਤਰਵਰ

ਉਡਹੁ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉਡਦੇ। ਯਥਾ–'ਉਡਹੁ ਨ ਕਾਗਾ ਕਾਰੇ'ਭਾਵ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਾਪੋ! ਤੁਸੀਂ ਉਡਦੇ (ਕਿਉਂ) ਨਹੀਂ ?
ਦੇਖੋ ਉਡਹੁਨ

ਊਡਹਿ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉਡਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਪੰਖੀ ਬਿਰਖ ਸੁਹਾਵੜੇ ਊਡਹਿ ਚਹੁ ਦਿਸਿ ਜਾਹਿ'

ਉਡਹੁਨ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ ਉਡਿ । ਉਡਿ+ਹੁਣ] ਉਡ ਹੁਣੇ ਹੀ, ਭਾਵ ਛੇਤੀ ਉਡ । ਯਥਾ–'ਉਡਿ ਹੁਨ ਕਾਗਾ ਕਾਰੇ ॥ ਬੇਗਿ ਮਿਲੀਜੈ ਅਪੁਨੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ'ਹੇ ਕਾਲੇ ਕਾਉਂ!{ਹੁਣ} ਛੇਤੀ ਉਡ, ਤਾਂ ਜੋ ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਮਿਲੀਏ।'ਉਡਹੁ ਨ ਕਾਗਾ ਕਾਰੇ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਅਰਥ'ਉਡ ਹੁਨ' ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਪਸ਼ਟ ਨਿਕਲਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਊਡਿ ਗਏ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉੱਡ ਗਏ, ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ । ਯਥਾ–'ਊਡਿ ਗਏ ਬੇਕਾਰ'

ਉਡੀਣੀ / **ਉਡੀਨੀ** [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਾਸ । ਪੂ: ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਉਡੀਣਾ] ੧. ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ, ਉਦਾਸ। ਯਥਾ–'ਉਡੀਨੀ ਉਡੀਨੀ ਉਡੀਨੀ ਕਬ ਘਰਿ ਆਵੈ ਰੀ' (ਮੈਂ) ਡਾਢੀ ਉਦਾਸ ਹਾਂ, ਪਿਆਰਾ ਕਦ ਘਰ ਆਵੇ, ਹੇ ਸਖੀ !
੨. ਉਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾ-ਤੁਰ ਕਰਨ ਹਾਰੀ। ਯਥਾ–'ਵਾਟ ਹਮਾਰੀ ਖਰੀ ਉਡੀਣੀ'

ਉਡੀਣੀਆ [ਗੁ: ।ਦੇਖੋ,ਉਡੀਣੀ]ਉਦਾਸੀਨ। ਯਥਾ–'ਕਿਉ ਮਿਲਹਿ ਤੁਝਹਿ ਉਡੀਣੀਆ'

ਉਡਤੇ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉੱਡਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ। ੨. ਵਾਯੂ ਰੂਪ ਨੂੰ । ਯਥਾ–'ਉਡਤੇ ਕਉ ਉਡਤਾ'

ਉਡੰਤ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉਡ ਕੇ, ਉਡਦੀ ਹੋਈ। ਯਥਾ–'ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਸਿ ਕਰੈ ਪਵਣੁ ਉਡੰਤ ਨ ਧਾਵੈ' ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿ ਵਿਖਜ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਵੱਸ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ {ਪਵਣ} ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਉਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਉਡਨ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉਡਣ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ–'ਇਹੁ ਮਨੁ ਉਡਨ ਪੰਖੇਰੂ ਬਨ ਕਾ'

ਉਡਾਨੀ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ,ਉਡਿ] ਉਡ ਗਈ, ਦੂਰ ਹੋਈ। ਯਥਾ–'ਸਭੈ ਉਡਾਨੀ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਟਾਟੀ'

ਉਡਰਿ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ] ਉਡਾਰੂ, ਉਡਣ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ–'ਪੰਖੀ ਪੰਚ ਉਡਰਿ ਨਹੀ ਧਾਵਹਿ' ਪੰਚ ਗਜਾਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਉਡਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦੀਆਂ।

ਉਡਾਰੀ / **ਓਡਾਰੀ** [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਉਡਿ । ਉਡਣ ਦੀ ਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਤਰਨੇ ਤੋਂ ਤਾਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਡਣ ਤੋਂ ਉਡਾਰੀ] ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਚਾਲ। ਯਥਾ– 'ਮਿਠੈ ਮਖੁ ਮੁਆ ਕਿਉ ਲਏ ਉਡਾਰੀ' ਯਥਾ–'ਹੰਸਾ ਸੇਤੀ ਚਿਤੁ ਉਲਾਸਹਿ ਕੁਕੜ ਓਡਾਰੀ' ਦੇਖੋ ਉਲਾਸਹ

ਉਡਰਿਆ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ,ਉਡਿ] ਉਡ ਗਿਆ। ਐਨਾ ਉਡਿਆ ਕਿ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ । ਯਥਾ–'ਧਰਮ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ' ਭਾਵ ਧਰਮ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦਾ, ਬੇਧਰਮੀ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ।

ਉਡਵਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਡੁ = ਨਛਤ੍ਰ] ਨਛੱਤ੍ਰ, ਤਾਰਾ । ਓਹ ਅਸਮਾਨੀ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ– 'ਉਡਵਾ ਸਸਕੀਕ' ਦੇਖੋ ਸਸਕੀਕ

ਉਡਾਵੈ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਉਡ੍ਡਯਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਉੱਡਣਾ] ਉਡਾ ਸਕਦੀ, ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਨਾ ਮਨੁ ਚਲੈ ਨ ਪਉਨੁ ਉਡਾਵੈ'

ਓਢ / **ਓਢੈ** [ਕ੍ਰਿ:। ਹਿੰਦੀ, ਓੜ੍ਹਨਾ। ਪੂ: ਪੰਜਾਬੀ, ਓਢਣਾ] ਪਹਿਰ ਕੇ । ਯਥਾ–'ਪੀਸਨੁ ਪੀਸਿ ਓਢਿ ਕਾਮਰੀ ਸੁਖੁ ਮਨੁ ਸੰਤੋਖਾਏ' ਤਥਾ–'ਕ੍ਰਿਸਨ ਓਢੈ ਕਾਂਬਲੀ'

ਓਢਾਏ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਓਢ] ਪਹਿਰ ਲਏ। ਯਥਾ–'ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਬਸਤ੍ਰ ਓਢਾਏ'

ਓਢਾਇਆ [ਕ੍ਰਿ:ਦੇਖੋ,ਓਢ] ਪਹਿਨਾਇਆ। ਯਥਾ–'ਅਨਿਕ ਸਾਜ ਸੀਗਾਰ ਬਹੁ ਕਰਤ ਜਿਉ ਮਿਰਤਕੁ ਓਢਾਇਆ' ਭਾਵ ਜਿਕੁਰ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਾਣੇ ਵਿਅਰਥ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਬਾਝ ਸਭ ਕੁਝ ਵਜਰਥ ਹੈ।

ਓਢਾਨੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਓਢ] ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ।

ਯਥਾ—'ਜੈਸੇ ਬਸਤ੍ਰ ਦੇਹ ਓਢਾਨੇ ਦਿਨ ਦੁਇ ਚਾਰਿ ਭੋਰਾਹਾ' ਦੇਖੋ ਭੋਰਾਹਾ

ਓਢ ਲੀਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ,ਓਢ] ਓੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਬਸਤ੍ਰ ਓਢਲੀਆ' ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਦਾ ਹੈ।

ਊਣੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਊਨ=ਘਟ। ਪੰਜਾਬੀ, ਊਣ = ਖਾਲੀਪਨ] ਥੁੜ ਵਾਲੀ, ਖਾਲੀ, ਸੱਖਣੀ। ਯਥਾ—'ਊਣੀ ਨਾਹੀ ਝੂਣੀ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ਕਿਸੈ ਵਿਹੂਣੀ'

ਊਣੇ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਊਣੀ] ਖਾਲੀ, ਸੱਖਣੇ। ਯਥਾ—'ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰੇ ਨਿਹਾਲੁ ਊਣੇ ਸੁਭਰ ਭਰਿ'

ਊਣੇ ਝੂਣੇ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ,ਊਣੀ, ਝੂਣੇ=ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਝੁਕੇ ਹੋਏ] ਅੰਦਰੋਂ ਸੱਖਣੇ ਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ। ਯਥਾ—'ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਊਣੇ ਝੂਣੇ' ਜੋ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਹਨ (ਅੰਦਰੋਂ) ਸੱਖਣੇ ਤੇ ਉਦਾਸ (ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ) ਹਨ (ਅਪਨੇ ਆਪ ਨੂੰ)। ਦੇਖੋ ਝੂਣੇ

ਊਣੰਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਊਨ = ਘਟ। ਪੰਜਾਬੀ, ਊਂਣ] ਖਾਲੀ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਊਣੰਤ ਭਰੀਅੰ' ਖਾਲੀ ਨੂੰ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਪੂਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਊਣਮ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਊਣੰਤ] ਖ਼ਾਲੀ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਊਣਮ ਝੂਣਾ ਗੁਰ ਸਜਣ ਜੀਉ ਧਰਾਇਆ' (ਅੰਦਰੋਂ) ਖਾਲੀ ਤੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਜੀਉ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਜਣ ਨੇ ਹੀ ਥਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਤ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍, ਉਦ੍ = ਉਪਰ] ਉਪਰ।

੧. ਪ੍ਰਲੋਕ। ਯਥਾ—'ਇਤ ਉਤ ਕੀ ਓਹ ਸੋਝੀ ਜਾਣੈ' ਲੋਕ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀ ਉਹ ਸੋਝੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੨. ਉਸ ਪਾਸੇ। ਯਥਾ—'ਉਤ ਤਾਕੈ ਉਤ ਤੇ ਉਤ ਪੇਖੈ ਆਵੈ ਲੋਭੀ ਫੇਰਿ'

ਊਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ = ਉਪਰ] ਉਧਰ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ। ਯਥਾ—'ਈਤ ਊਤ ਕੇ ਮੀਤ' ਤਥਾ—'ਈਤ ਊਤ ਕਤੁ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਇ'·

ਓਤਿ ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਓਤ = ਉਣਿਆ] ਤਾਣਾ, ਤਾਣੇ ਵਿਚ (ਪੇਟੇ ਵਾਂਗ ਮਿਲ ਕੇ)। ਓਤ ਪ੍ਰੋਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਲੰਮੇ ਤੇ ਚੌੜੇ ਦਾਉ ਸਭਨੀਂ ਪਾਸੀਂ ਤਾਣੇ ਤੇ ਪੇਟੇ ਵਾਙੂ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ—'ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਰਵਿਆ ਰੂਪ ਰੰਗ'

ਓਤੈ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਓਸੇ, ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਯਥਾ—'ਓਤੈ ਸਾਥਿ ਮਨੁਖੁ ਹੈ' ਉਨ੍ਹਾਂ (ਪਸ਼ੂ ਪੰਖੀਆਂ) ਦੇ ਸਾਥ ਦਾ ਹੀ ਮਨੁਖ ਹੈ।

੨. ਉਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ। ਯਥਾ—'ਤੁਧ ਓਤੈ ਕੰਮਿ ਓਹੁ ਲਾਇਆ'

ਉਤਾਹ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ ਹਿੰਦੀ ਉਤਨਾ, ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਉਤਨੀ ਹੀ। ਯਥਾ—'ਘਟੈ ਨ ਵਧੈ ਉਤਾਹ' (ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ ਜੋ ਮਰਯਾਦਾ ਰਚੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ) ਘਟ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਤਨੀ (ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਉਤ੍=ਉੱਪਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਤਾਂਹ= ਉਪਰ ਨੂੰ] ਉਪਰ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਾ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਨਾ ਵੱਧਦੀ ਹੈ (ਉੱਪਰ ਨੂੰ)।

ਉਤ ਹੀ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਸਹੀ, ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਉਸੀ, ਉਸ ਹੀ। ਯਥਾ—'ਸਾਜਨ ਉਤਹੀ ਠਾਇ'

ਉਤ ਹੀ ਤੇ [ਸਃ ਨਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਸ ਹੀ ਤੋਂ, ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਉਸੇ ਹੀ ਤੋਂ। ਯਥਾ—'ਵਿਸਟਾ ਕੀਟ ਭਏ ਉਤ ਹੀ ਤੇ' ਵਿਸ੍ਰਾ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਉਸੇ (ਵਿਸ੍ਰਾ) ਹੀ ਤੋਂ ਉਤਪਤ

ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਓਤਾਕੁ [ਸੰਃ। ਤੁਰਕੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਔਤਾਗ਼ ਤੇ ਔਤਾਕ ਘਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ] ਘਰ। ਯਥਾ–'ਤਿਤੁ ਤਨਿ ਮੈਲੁ ਨ ਲਗਈ ਸਚ ਘਰਿ ਜਿਸੁ ਓਤਾਕੁ' {ਸੱਚੇ ਘਰ} ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਜਿਸ ਨੇ {ਓਤਾਕ} ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਤਨ (ਲਿੰਗ ਸਰੀਰ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ, ਯਾ {ਸੱਚੇ ਘਰ} ਅਪਨੇ ਸ੍ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ {ਓਤਾਕ} ਘਰ ਬਣਾਇਆ (ਟਿਕਾਉ ਕੀਤਾ) ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਸਰੀਰ ਉਸ ਨੂੰ (ਸਦਾ) ਉੱਜਲਤਾ (ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) ਭਾਵ ਹਲਕਾ ਤੇ ਸੁਖੀ ਭਾਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਊਤੰਗੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ+ਅੰਗੀ] ਉਚੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਊਤੰਗੀ ਪੈ ਓਹਰੀ' ਹੇ ਉੱਚੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ! (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਪਰ {ਓਹਰੀ} ਝੁਕ।

ਉਤਪਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਪਤ੍ਤਿ] ਜਨਮ, ਪੈਦਾਇਸ਼। ਯਥਾ 'ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਸਗਲੀ ਉਤਪਤਿ'

ਉਤਪਾਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਪਤ੍ਤਿ] ਪੈਦਾਇਸ਼। ਯਥਾ–'ਅਨਿਕ ਪਰਲਉ ਅਨਿਕ ਉਤਪਾਤਿ'

ਉਤਪਾਤੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਪਤ] ਉਤਪਤੀ, ਪੈਦਾਇਸ਼। ਯਥਾ-'ਓਅੰਕਾਰਿ ਉਤਪਾਤੀ'

ਓਤ ਪੋਤ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਓਤ ਪ੍ਰੋਤ] ਲੰਮੇ ਦਾਉ ਚੌੜੇ ਦਾਉ, ਸਭਨੀਂ ਪਾਸੀਂ, ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ, ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ। ਯਥਾ–'ਓਤ ਪੋਤ ਰਵਿਆ ਰੂਪ ਰੰਗ'

ਉਤਪਤਿਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਪਤ੍ਤਿ] ਉਤਪਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਇਕੋ ਵਰਤੈ ਇਕੁ ਇਕੋ ਉਤਪਤਿਆ'

ਉਤਭੁਜ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ਭਿਜ੍ਜ]
੧. ਬਨਾਸਪਤਿ, ਬ੍ਰਿਛ, ਬੂਟੇ। ਯਥਾ–'ਜਲ ਬਿਨੁ ਉਤਭੁਜ ਕਾਮੁ ਨਹੀ' ਜਲ ਬਾਝ ਬ੍ਰਿਛ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ।
੨. ਕਿਧਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤਭੁਜ ਕਹਕੇ ਚਹੁ ਖਾਣਾਂ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਅੰਤਰਿ ਉਤਭੁਜ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ' ਉਤਭੁਜ ਆਦਿ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਓਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
੩. ਉਤਕ੍ਰਿਸਟ ਭੁਜਾਂ ਵਾਲਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਉਤਭੁਜ ਭਇਓ ਅਪਾਰਲਾ'

ਊਤਮ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਤਮ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਯਥਾ–'ਤਿਨ ਮਤਿ ਊਤਮ ਤਿਨ ਪਤਿ ਊਤਮ'

ਉਤਮ ਸਲੋਕ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ]
੧. ਉਤਮ ਜੱਸ ਵਾਲਾ। 'ਉਤਮ ਸਲੋਕ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਸਾਧ ਕੇ ਬਚਨ' ਸਾਧੂ ਦੇ ਬਚਨ ਈਸ਼੍ਵਰ (ਰੂਪ ਹਨ)।
੨. ਏਹ ਸਾਧ ਦੇ ਬਚਨ ਉਤਮ ਛੰਦ ਹਨ।

ਊਤਮ ਪਾਤੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਤਮ। ਪੰਕ੍ਤਿ। ਹਿੰਦੀ, ਪਾਂਤੀ] ਉਚੀ ਪੰਗਤ। ਇਕ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਜੋ ਕੱਠੇ ਬੈਠਕੇ ਭੋਜਨ ਖਾ ਸਕਣ ਪਾਤਿ ਹੈ, ਭਾਵ ਉੱਤਮ ਜਾਤ।

ਓਤੁਮਤੀ [ਓਤ, ਸਃ ਨਃ। ਮਤੀ, ਸੰਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਓਤ+ਮਤੀ] ਉਸ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੀ) ਮਤ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ–'ਓਤੁਮਤੀ ਸਾਲਾਹਣਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਣਤਾਸੁ'

ਉਤਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉੱਤ੍ਰ] ੧. ਉਤਰ ਦਿਸ਼ਾ, ਪਹਾੜ ਦਾ ਪਾਸਾ। ਯਥਾ–'ਉਤਰਿ ਦਖਿਣਿ ਪੁਬਿ ਦੇਸਿ ਪਸੁਮਿ ਜਸੁ ਭਾਖਹ'

੨. ਜਵਾਬ। ਯਥਾ—'ਰੋਸੁ ਨ ਕੀਜੈ ਉਤਰੁ ਦੀਜੈ'
੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਤਰਣ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉੱਤੁਰਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਤਰਣਾ] ਉਤਰ ਕੇ। ਯਥਾ—'ਉਤਰਿ ਅਵਘਟਿ ਸਰਵਰਿ ਨਾਵੈ' (ਕਾਮਾਦੀ) ਕਠਨ ਘਾਟ ਉਤਰਕੇ ਸੰਤ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਨ੍ਹਾਵੈ।
੪. ਲੰਘਨਾ। ਯਥਾ—'ਜਉ ਗੁਰਦੇਉ ਤਉ ਉਤਰੈ ਪਾਰਿ' ਪਾਰ ਲੰਘਦਾ ਹੈ (ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ)।
੫. [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਬੈਠੀ ਹੋਈ। ਯਥਾ—'ਅੰਤਰਿ ਬਿਖਿਆ ਉਤਰੀ ਘੋਰੈ'

ਉਤਰੀ, ਉਤਰੈ ਦੇਖੋ, ਉਤਰ

ਉਤਾਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਤਰਣ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਉਤੁਰਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਤਰਣਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾਰਥਿਕ ਰੂਪ, ਉਤਾਰਣਾ*] ਲੰਘਾਏ। ਯਥਾ—'ਅਗਨਿ ਸਾਗਰ ਗੁਰਿ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ'

ਉਤਰਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਲਹਿ ਗਇਆ। ਯਥਾ—'ਉਤਰਿਆ ਮਨੁ ਕਾ ਧੋਖਾ'
੨. ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਯਥਾ—'ਬਾਹ ਪਕੜਿ ਗੁਰਿ ਕਾਢਿਆ ਸੋਈ ਉਤਰਿਆ ਪਾਰਿ'

ਉਤਰੀਆ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਭੈ ਸਾਗਰ ਸੰਤ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਆ'

ਉਤਾਰੀਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਉਤਾਰੀ, ਨੇੜੇ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਯਥਾ—'ਤਿਤੁ ਦਰਿ ਜਾਇ ਉਤਾਰੀਆ'

ਉਤਰੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਉਤਰੀਏ, 'ਪਾਰ ਉਤਰੀਏ' ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਰੀਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਐ' ਕਠਨ ਮਾਇਆ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਤਰੀਦੀ ਹੈ।

ਉਤਾਰੀਅਨੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਉਤਾਰ ਦਿਤੀ, ਲਾਹ ਦਿਤੀ। ਯਥਾ—'ਮਲੁ ਕੂੜੀ ਨਾਮਿ ਉਤਾਰੀਅਨੁ'

ਉਤਾਰਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਲਾਹ ਸਕੇਗਾ, ਉਤਾਰ ਸਕੇਗਾ। ਯਥਾ—'ਲਗਾ ਰੰਗੁ ਅਪਾਰੁ ਕੋ ਨ ਉਤਾਰਈ'

ਉਤਰਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਪਾਰ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ—'ਖਿਨਹਿ ਉਤਰਿਓ ਪਾਰਿ'

ਉਤਰਸਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਉਤਰੋਗੇ, ਲੰਘੋਗੇ। ਯਥਾ—'ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਕੈਸੇ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਾ'

ਉਤਰਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਰੇ] ਉਤਰੇਗਾ, ਲੰਘੇਗਾ। ਯਥਾ—'ਅਗਨਿ ਸਾਗਰੁ ਜਪਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ'

ਉਤਰਨੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਓਤਾਰੇ] ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਕਿਲ ਵਿਖੁ ਸਭੇ ਉਤਰਨੁ'

ਉਤਵਤਾ, ਉਤਵਤਿਆ, ਉਤਵਤਾਏ [ਗੁਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਤ= ਉਖੜਕੇ + ਵਤਨਾ = ਫਿਰਨਾ] ਉਖੜੇ ਪੈਰ ਫਿਰਨਾ, ਟਿਕਕੇ ਨਾ ਬੈਠਨਾ ਵਿਅਰਥ ਘੁੰਮਨਾ।

ਉਤਾਵਲਾ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਉਤਾਵਲੀ] ਕਾਹਲਾ, ਛੇਤੀ।

ਉਤਾਵਲੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਤਾਲਃ= ਕਾਹਲ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਤਾਵਲ] ਜਲਦੀ ਯਾ ਕਾਹਲੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ, ਛੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ—'ਤੂ ਤਿਸਤੇ ਖਰੀ ਉਤਾਵਲੀ' ਤੂੰ ਖੁੰਬ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਵੱਡੀ ਕਾਹਲੀ (ਨਾਸਵੰਤ) ਹੈਂ।

ਓਥੈ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਸ+ਥਾਵੇਂ, ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਓਸ ਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਵ ਸਤਸੰਗ ਵਿੱਚ।

*ਉਤਾਰਨਾ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਉਣ, ਲੰਘਾਣ ਤੇ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ–'ਓਥੈ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੀਐ'

ਉਥਪ
ਉਥਾਪੈ
ਉਥਾਪਦਾ
ਉਥਾਪਨ } [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤਥਾਪਨ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਉਥਾਪਣਾ] ਪੱਟ ਸੱਟਣਾ, ਉਖੇੜਨਾ, ਉਠਾ ਦੇਣਾ। ਯਥਾ–'ਤਿਨਰ ਉਥਪ ਥਿਥਪਹਿ' ਭਾਵ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਤੋਂ) ਉਖੇੜਕੇ (ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ) ਥਾਪ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ–'ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪੇ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੈ'ਪਲ ਵਿਚ ਥਾਪਦਾ (ਤੇ ਪਲ ਵਿਚ ਥਾਪਕੇ)ਉਖੇੜ ਸਟਦਾ ਹੈ।ਤਥਾ–'ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਦਾ ਤਿਸ ਬਿਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ' ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਖੇ ਉਤਪਤ ਅਰ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਨ ਹਾਰਾ'

ਉਥਾਰੈ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਸੁਰਿਤਾਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਤਤ੍ਰਰਿਅ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਥਾਰਾ] ਬਰੜਾ ਉੱਠਣਾ। ਉਥਾਰਾ ਨਾਮੀ ਇਕ ਰੋਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਜੀਵ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਪਣੀ ਵਲੋਂ ਜਾਗਣ ਲਈ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਾਜ ਬੜੀ ਦਬਵੀਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ–ਛਾਤੀ ਤੇ ਹੱਥ ਆਉਣਾ–ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਰੇ ਜਨ ਉਥਾਰੈ ਦਬਿਓਹੁ ਸੁਤਿਆ ਗਈ ਵਿਹਾਇ'

ਉਦੈ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਯ:] ਚੜ੍ਹਿਆ (ਸੂਰਜ), ਪ੍ਰਗਟਿਆ। ਯਥਾ–'ਉਦੈ ਭਾਨ ਜਬ ਚੀਨਾ'।

ਉਦਿਆਨ
ਉਦਿਆਨਦ* } [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਜਾਨ=ਬਾਗ । ਪਰ ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉਦਜਾਨ ਉਜਾੜ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ] ਬਨ, ਉਜਾੜ । ਯਥਾ–'ਮਹਾਂ ਭਇਆਨ ਉਦਿਆਨਦ*'। ਦੇਖੋ, ਬਾਸ ਬਾਸਰੀ

ਉਦਿਆਨੀ ਦੇਖੋ ਅਪਰਸ

ਉਦਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਯ:] ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ, ਉਦੇ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ–'ਭਾਗੈ ਕਾ ਉਦਉ ਹੋਇ'।

ਉਦਾਸ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਚਿਤ ਦਾ ਉਠ ਜਾਣਾ। ਸੰਸਾਰੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ।
੨. ਚਿੰਤਾਤੁਰ, ਗ਼ਮਗੀਨ।

ਉਦਾਸਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਾਸੀਨ] ਉਦਾਸੀ, ਤਿਆਗੀ। ਯਥਾ–'ਆਪੁ ਨ ਚੀਨਹਿ ਤਾਮਸੀ ਕਾਹੇ ਭਏ ਉਦਾਸਾ'।

ਉਦਾਸੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਾਸੀਨ] ਵਿਰਕਤ, ਉਦਾਸੀ, ਤਜਾਗੀ। ਯਥਾ–'ਮਨਮੁਖੁ ਮੋਹਿ ਵਿਆਪਿਆ ਬੈਰਾਗੁ ਉਦਾਸੀ ਨ ਹੋਇ'।

ਉਦੋਸੀਆਂ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ। ਯਥਾ–'ਉਦੋਸੀਅ ਘਰੇਹੀ ਵੁਠੀ ਕੁੜਿਈ ਰੰਨੀ ਧੰਮੀ' (ਮਨ ਦੀ) ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਰੰਨਾਂ ਦੀ ਧੁੰਮ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਤੰਡ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ–ਦੇਖੋ, ਹੇਠਲਾ ਪਦ।

ਉਦੋਸਾਹੈਂ† [ਗੁਃ । ਪੁਃ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]

*–ਦ–ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰੱਤੇ ਹੈ, ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।

†ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,–ਉਦੱਸਯ–ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ:—ਬੜੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰਨੇ ਨਾਲ, ਯਾ, ਪੰਜਾਬੀ, ਉਦੋ+ਸਾਹ=ਸਾਹ ਚੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣੇ, ਭਾਵ ਇੰਨੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਕਿ ਦਮ ਨਾ ਲੈਣਾ ਮਿਲਣਾ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ–ਉਦੈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਸ਼ਾਹੀ ਜਿਸਦੀ=ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਹ ਹੋਣਾ ਯਾ ਅਮੀਰ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੰਕਾਰੀ ਸ਼ਾਹ । ਯਥਾ-'ਉਦੋਸਾਹੈ ਕਿਆ ਨੀਸਾਨੀ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਅੰਨੀ' ਹੰਕਾਰੀ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ? ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਉੱਤਰ-ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅੰਨ ਦੀ ਤੋਟ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਘਰ ਅੰਨ ਕਹੀਏ ਦ੍ਵੈਤ ਦੀ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੨. ਇਕ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬੀ ਨਾਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਧੋ ਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਦੇ ਘਰ ਅੰਨ ਬਹੁਤ ਸੀ, ਕੁੜੀਆਂ ਰੰਨਾਂ ਦਾ ਧਮਚੜਾ ਉਸਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਅਮੀਰੀ ਕੀਹ ਸੀ ? ਸੰਹਮ ਦੇ ਦਮ (ਰੁਪਯੇ] ਖੱਟਦਾ ਸੀ, ਭਾਵ ਅਮਾਨਤਾਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅਪਨੇ ਭੜ ਬਣਾਨ ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਗਰੀਬ ਵਿਧਵਾ ਅਨਾਥ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਖੁਲੇ ਅੰਨ ਖਾਂਦੇ ਧੁਮਾਂ ਪਾਂਦੇ ਸੇ, (ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖ ਦੁਆਲਾ ਕਢ ਦੇਣ ਤੇ ਅਮਾਨਤ ਮਾਰੀ ਜਾਣ ਤੇ ਲੋਕੀ ਆ) ਸਿਆਪੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ।

ਉਦਾਸੇਰਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਾਸ+ ਏਰਾ, ਪ੍ਰਤੇ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ] ਉਦਾਸੀਨ ਅਵਸਥਾ । ਯਥਾ 'ਸਿੰਙੀ ਵਾਜੇ ਨਿਤ ਉਦਾਸੇਰਾ' ਨਿਤ ਉਦਾਸ ਰਹਿਨਾ ਹੀ ਸਿੰਙੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਦਕ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜਲ । ਯਥਾ- 'ਜਿਉ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬੁ ਬਿੰਬ ਕਉ ਮਿਲੀਹੈ ਉਦਕ ਕੁੰਭੁ ਬਿਗਰਾਨਾ' ਜਿਕੁਰ ਬਿੰਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਘੜੇ ਦਾ ਜਲ ਡੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਥਾ ਦੇਹ ਉਪਾਧੀ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਚਿਦਾਕਾਸ ਮਹਾਂਕਾਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਰਸੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਹੋਰ ਯੋਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਉਦੋਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਯः] ਉਦੇ ਹੋਣਾ, ਚੜ੍ਹਨਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਯਥਾ-'ਅੰਕੁਰ ਉਦੋਤ ਜਣਾਇਆ' ਗਯਾਨ ਰੂਪੀ ਅੰਗੂਰ ਦਾ ਉਦੇ ਹੋਣਾ ਜਾਨ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਤਥਾ- 'ਭਾਵੀ ਉਦੋਤ ਕਰਣੰ' ਭਾਵੀ ਦਾ ਓਦੇ ਹੋਣਾ।

ਉਦੰਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਨ੍ਤ] ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ, ਸਮਾਚਾਰ, ਖਬਰ । ਦੇਖੋ, ਦਿੰਤ

ਉਦਧਿ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਧਿः । ਉਦ= ਪਾਣੀ । ਧਿ=ਰਖਣਾ] ਸਮੁੰਦ੍ਰ । ਯਥਾ- 'ਉਦਧਿ ਗੁਰੁ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਬੇਅੰਤ'।

ਉਦਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਯਮ] ਜਤਨ, ਕੋਸ਼ਸ਼, ਆਲਸ ਦੇ ਉਲਟ। ਯਥਾ-'ਉਦਮ ਕਰਹੁ ਵਡਭਾਗੀਹੋ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ'।

ਉਦਿਮ [ਕ੍ਰਿਃ । ਉਦਯਨੰ=ਚੜ੍ਹ ਪੈਣਾ] ਉਦੇ ਹੋਨ ਤੇ। ਦੇਖੋ, ਲਬਧੰ

ਉਦਮਾਤੇ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਨਮਾਦ। ਉਤ੍+ਮਦ] ਮਸਤ, ਮਤਵਾਲੇ, ਬਉਰੇ। ਯਥਾ-'ਮਾਇਆ ਮਦ ਚਾਖਿ ਭਏ ਉਦਮਾਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਬਹੁ ਨ ਗਾਇ'।

ਉਦਮਾਦਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍+ਮਦ] ਮਸਤ, ਗਾਫ਼ਲ।

ਉਦਮ ਮਤਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਯਮ। ਮਤਿ] ਬੁਧੀ ਵਿਚ ਉੱਦਮ (ਧਾਰ) ਯਥਾ- 'ਉਦਮ ਮਤਿ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਿਉ ਪ੍ਰੇਰੇ ਤਿਉ ਕਰਨਾ' ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਦੇ ਮਿਲਨ ਲਈ ਬੁਧੀ ਵਿਚ ਉਦਮ ਧਾਰੋ, ਵਾ ਮਤ ਤੇ ਉਦਮ (ਦਾ ਦਾਤਾ) ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ।

ਉਦਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪੇਟ । ਯਥਾ-'ਜੈਸੀ

ਅਗਨਿ ਉਦਰ ਮਹਿ' ਜਿਕੁਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਤਾਪ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਜਠਰਾਗਨਿ (ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ) ਵਿਚ ਸੀ, (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰ ਮਾਇਆ ਹੈ) । ਤਥਾ–'ਉਦਰ ਸੰਜੋਗੀ ਗੜ ਦਸ ਦੁਆਰ' ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਾਲਾ {ਗੜ} ਸਰੀਰ ਉਦਰ ਦੇ ਸੰਜੋਗ (ਕਰਕੇ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ਤਥਾ–'ਉਦਰ ਸੰਜੋਗੀ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ' ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਹਾਂ। ਤਥਾ–'ਜਨਨੀ ਕੇਰੇ ਉਦਰ ਉਦਕਾ ਮਹਿ' ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ।

ਉਦਾਰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦਾਤਾ । ਯਥਾ–'ਤੁਮ ਧਨ ਧਨੀ ਉਦਾਰ ਤਿਆਗੀ'

ਊਦਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਨ੍ਦੁਰ । ਹਿੰਦੀ, ਊਂਦਰ] ਚੂਹਾ । ਭਾਵ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਚੂਹਾ ।

ਊਦਰ ਦੂੰਦਰ ਪਾਸ ਧਰੀਜੈ [ਵਿਧਿ ਵਾਕਜ । ਹਿੰਦੀ] ੧. ਉਦਰ ਵਿਖੇ ਦੂੰਦ ਮਚਾਉਨ ਵਾਲੇ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਖੋ, ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰੋ ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਊਦਰ, ਊਂਦ = ਗਿਲਿਆਂ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ । ਦੁੰਦਰ, ਦੁੰਦਭਿ = ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਢੋਲ, ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ] ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਲੇਸ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਕਲਪ ਅਰ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਕਲਪ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ ।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਨ੍ਦਰ = ਚੂਹਾ] ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ= (ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ) ਚੂਹਾ { ਦੂੰਦਰ } ਦੂੰਦ ਮਚਾਉਣ ਯਾ ਰੌਲਾ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਦੂਰ ਕਰੋ । ਤਾਤਪਰਜ ਤਿੰਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਹੈ ।

ਉਦਵਿਓ [ਕ੍ਰਿ: । ਹਿੰਦੀ, ਉਦਵਨਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦਯਨ] ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣਾ, ਨਿਕਲਨਾ, ਪ੍ਰਗਟਨਾ, ਉੱਗਨਾ । ਯਥਾ–'ਆਸੰਭਉ ਉਦਵਿਓ'

ਊਧ [ਗੁ: । ਹਿੰਦੀ, ਔਂਧਾ । ਊਂਧਾ = ਢਾਲ, ਢਲਾਉ] ਮੂਧਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ । ਯਥਾ–'ਊਧ ਕਮਲ ਬਿਗਸਾਤ' ਤਥਾ–'ਊਧੈ ਭਾਂਡੈ ਕਛੁ ਨ ਸਮਾਵੈ ਸੀਧੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਰੈ ਨਿਹਾਰ'

ਊਧਉ ਖਪਰ ਪੰਚਭੂ ਟੋਪੀ [ਵਰ: ਵਾ: । ਹਿੰਦੀ] ਰਿਦੇ ਕਮਲ ਨੂੰ {ਊਧਉ } ਉਲਟਾਨਾ, ਭਾਵ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨਾ*ਹੀ ਖਪਰ ਹੈ ਅਰ ਪੰਜ ਤੱਤ੍ਹਾਂ (ਦੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨੇ) ਇਹ ਟੋਪੀ ਹੈ ।

ਊਧਾ ਕਉਲੁ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖਜ । ਹਿੰਦੀ, ਦੇਖੋ, ਊਧ] ਮੂਧਾ (ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ) ਕਮਲ । ਭਾਵ ਸੰਸਾਰਾਕਾਰ ਮਨ । ਯਥਾ–'ਮਨਮੁਖੁ ਊਧਾ ਕਉਲੁ ਹੈ ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਗਤਿ ਨ ਨਾਉ' ਭਾਵ ਸੰਸਾਰਾਕਾਰ ਮਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਊਧੈ ਭਾਂਡੈ–ਪੁੱਠੇ ਭਾਂਡੇ ਦੇਖੋ, ਊਧ

ਉਧਰੰ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ਧਾਰਣੰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਉਧਾਰਣਾ] ਉਧਾਰ ਕਰੋ । ਯਥਾ–'ਗਰਤਹੁ ਉਧਰ ਗੋਪਾਲ' ਹੇ ਗੋਪਾਲ ! { ਗਰਤਹੁ } ਸੰਸਾਰ ਖਾਤੇ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਕਰੋ।

ਉਧਾਰੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਧਰ] ਉਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਲਜਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਭ ਕੁਲ ਉਧਾਰੈ'

ਉਧਰਿਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਧਰ] ਕਲਿਆਨ ਕੀਤਾ, ਉਧਾਰਿਆ† । ਯਥਾ–'ਸੈਲ ਲੋਅ ਜਿਨ ਉਧਰਿਆ'

੨. ਉਧਰ ਗਿਆ† । ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਉਧਰਿਆ ਸਗਲ ਜਹਾਨੁ'

---

*ਜਦ ਮੂਧੀ ਚੀਜ਼ ਉਲਟਾਓ ਤਾਂ ਸਿਧੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਊਧਉ ਦਾ ਭਾਵ ਸਿਧਾ ਕਰਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

†ਉਧਰਨਾ ਪਰ ਉਧਾਰਨਾ ਤੇ ਉਧਰਨਾ ਦੋਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਉਧਰੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ਧਾਰਣੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਧਾਰਣਾ] ਉਧਾਰ ਹੋਣਾ।

ਉਧਾਰਿਅਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ਧਾਰਣੰ। ਪੰਜਾਬੀ,–ਹਨ–ਦਾ ਅਨ ਬੀ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ] ਉਧਾਰੇ ਹਨ,ਮੁਕਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਲੜ ਲਾਇ ਉਧਾਰਿਅਨੁ' ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਪੱਲਾ ਪਕੜਾਕੇ ਉਧਾਰੇ ਹਨ।

ਉਧਰਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਧਰ] ਉਧਰਿਆ, ਤਰਿਆ, ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ।

ਉਧਾਰਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਧਰੀਐ] ਉਧਾਰ ਦਿਤਾ। ਯਥਾ–'ਬਧਿਕੁ ਉਧਾਰਿਓ ਖਮਿ ਪ੍ਰਹਾਰ' ਦੇਖੋ, ਖਮ

ਉਧਰਸਿ* [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਧਰੀਐ]ਉਧਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਯਥਾ–'ਉਧਰਸਿ ਆਖੀ ਫੇਰ'

ਉਧਰਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਧਰ] ਉਧਾਰਦੇ ਹਨ।

ਉਧਾਰਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਧਰੀਐ]ਉਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਯਥ–'ਕੁਲ ਉਧਾਰਹਿ ਆਪਣਾ'

ਉਧਰਣੈ* [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਧਰੀਐ] ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ–'ਉਧਰਣੈ ਸਰਬ ਜੀਅਕਹ'

ਉਧਾਰਣ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਉਧਰੀਐ] ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਯਥਾ–'ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਭੈ ਹਰਣ'

ਉਧਾਰਦਾ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਧਰੀਐ] ਕਲਿਆਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਜਿਸਨੋ ਲਾਇ ਸਚੁ ਤਿਸਹਿ ਉਧਾਰਦਾ'

ਉਧਾਰਨ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਉਧਰੀਐ] ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ–'ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਹਰਿ ਹਰੇ'

ਉਨ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ,- ਉਹ+ਨੇ–ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਉਸਨੇ। ਅਨਜ ਪੁਰਖ ਵਾਚੀ ਪੜਨਾਵ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ–ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਉਸ, ਉਸਨੇ,ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

(ੳ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਯਥਾ–'ਉਨ ਦੇਖਤ ਹੀ ਕਾਲ ਗ੍ਰਸਿਆ'

(ਅ) ਉਸਨੇ। ਯਥਾ–'ਉਨ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ'

(ੲ) ਉਸ। ਯਥਾ–'ਉਨ ਕੈ ਸੰਗ ਤੂੰ ਕਰਤੀ ਕੇਲ' ਭਾਵ ਜੀਵਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ।

(ਸ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ । ਯਥਾ–'ਨਾ ਉਨ ਸਿਧਿ ਨ ਬੁਧਿ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਊਰ੍ਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉੱਨ] ਛੇਡਾਂ ਦੀ ਲੂੰਈਂ ਯਾ ਪਸ਼ਮ। ਯਥਾ–'ਹੰਢੈ ਉਨ ਕਤਾਇਦਾ ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ ਪਟ' ਦੇਖੋ, ਹੰਢ

ਊਨ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਥੋੜਾ, ਕਮੀਂ, ਨਯੂਨ, ਘੱਟ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਊਨ ਨ ਦੇਖੀਐ'

੨. ਖਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਜੇ ਖਿਨ ਮਹਿ ਊਨੇ ਸੁਭਰ ਭਰਾਂਹੀ'

ਓਨ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ,–ਉਸ– ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ੧. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ । ਯਥਾ–'ਓਨ ਸਤਿਗੁਰ ਆਗੈ ਸੀਸ ਨ ਬੇਚਿਓ ਓਇ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ਅਭਾਗੇ'

੨. [ਉਸਨੇ–ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਉਨ, ਓਨ] ਉਸਨੇ। ਯਥਾ–'ਓਨ ਲਾਹਾ ਮੂਲੁ ਸਭ ਗਵਾਇਆ'

ਓਨੀ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਉਨ੍ਹਾਂ (ਜਮਾਂ) ਨੇ ਯਥਾ–'ਓਨੀ ਤਕੜੇ ਪਾਇ ਹਾਥ'

ਉਨ ਸਮਾਰ† [ਸਃ ਨਾਃ ਤੇ ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਯਥਾ–'ਉਨ ਸਮ੍ਹਾਰਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ

---

*ਉਧਰਣਾ ਪਦ ਉਧਾਰਨਾ ਤੇ ਉਧਰਨਾ ਦੋਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

†ਸੰਭਾਲਨਾ=ਸੰਭਾਲਨ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ ਸੰਭਾਰਨਾ, ਸਮ੍ਹਾਰਨਾ ਆਦਿ ਇਸੇਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਹਨ।

ਸਧਾਰੇ' (ਜੋ ਉਪਕਾਰ ਤੂੰ ਕੀਤੇ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਮੈਂਠਾ ਮਨ ਧੀਰਜੀ ਹੈ।

ਓਨਾਹਾ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਯਥਾ—'ਓਨਾ ਪਿਆਰਾ ਰਬੁ ਓਨਾਹਾ ਜੋਗਈ'।

ਓਨਾ ਕੇ [ਸਃ ਨਾਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਓਹਨਾਂ। ਹਿੰਦੀ, ਕੇ] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਯਥਾ—'ਓਨਾ ਕੇ ਮੁਖ ਸਦ ਉਜਲੇ'।

ਉਨਤੇ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ। ਯਥਾ—'ਉਨ ਤੇ ਦੁਗੁਣ ਦਿੜੀ ਉਨ ਮਾਇ' ੨. ਉਨ੍ਹਾਂ (ਜਮਾਂ ਵਾ ਕਾਮਾਦਕਾਂ ਤੋਂ)। ਯਥਾ—'ਉਨ ਤੇ ਰਾਖੈ ਬਾਪ ਨ ਮਾਈ'।

ਓਨਮ [ਕਈ ਲੋਕ ਪੱਟੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਓਂਨਮ: ਇਕ ਅਵਜਯ ਵਾਕਜ ਲਿਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਓਂ+ਮਨ:] ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ।

ਉਨਮਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਨ੍ਮੱਤ੍] ਮਸਤੇ ਹੋਏ, ਬਾਵਲੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ—'ਉਨਮਤ ਕਾਮਿ ਮਹਾਂ ਬਿਖੁ ਭੂਲੈ'।

ਉਨਮਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਨ੍ਮਦ] ਮਸਤ, ਮਸਤੀ। ਭਾਵ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਦੀ ਮਸਤੀ। ਯਥਾ—'ਉਨਮਦ ਚਢਾ ਮਦਨ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਦੀ ਮਸਤੀ ਚੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ (ਬਾਹਰਲਾ) ਰਸ ਨਹੀਂ ਚੱਖਿਆ।

ਉਨਮਾਦਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਨ੍ਮਾਦ] ਪਾਗਲ ਯਾ ਪਾਗਲਪਨਾ, ਜੋ ਤ੍ਰੈ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।

੧. ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਰੋਗ ਦੀ ਸੂਰਤ ਹੈ।

੨. ਨਸ਼ੇ ਬਹੁਤ ਪੀਣ ਨਾਲ।

੩. ਇਕ ਸੰਚਾਰੀ ਭਾਵ (ਆਰਜ਼ੀ ਦਿਲੀ–ਹਾਲਤ) ਹੈ ਜੋ ਬਿਰਹੋਂ, ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਹੋਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਰਹਣ ਦੇਂਦਾ।

੪. ਭੈ, ਸ਼ੋਕ, ਕਾਮ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਨਾਲ ਹੋਸ਼ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਯਥਾ—'ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਿਟਹਿ ਉਨਮਾਦ'।

ਉਨਮਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਃ, ਉਨ੍ਮਨਸ੍। ਇਸਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਹਨ, ਉਖੜੇ ਯਾ ਘਬਰਾਏ ਮਨ ਵਾਲਾ, ਪਰ ਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਮੁਦ੍ਰਾ ਦੇ ਨਾਮ ਲਈ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਮਨੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਤੁਰੀਆ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਇਉਂ ਇਸ ਦੀ ਵਜੁਤਪਤੀ ਇਹ ਹੈ:-ਉਤੁ = ਉਨੁ=ਉਚਾ, ਮਨ=ਦਿਲ। ਦਿਲ ਦਾ ਉੱਚਾ ਹੋਣਾ। ਉਨਮਨ*] ਉੱਚਾ ਮਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ, ਤੁਰੀਆ ਪਦ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਈਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹਾਵੀ ਹੋਕੇ ਉੱਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ 'ਆਪਾ' ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਮਾਨ (ਹਾਲਤ ਮਫਊਲੀਅਤ) ਤੇ ਫਤੇ ਪਾਕੇ ਸਾਖੀ ਯਾ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਾਪਦ (ਹਾਲਤ ਫਾਇਲੀਅਤ) ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤੋਂ ਮਨ ਉੱਚਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਹਲਕਾ ਸੁਖੀ ਟਿਕਿਆ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਉਨਮਨ ਰਥ ਧਰਿਆ' ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਰਥ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਪਵਨ ਪਤਿ ਉਨਮਨਿ ਰਹਨੁ ਖਰਾ' {ਪਵਨ ਪਤ} ਜੀਵ, ਦਾ ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਖਰਾ।

ਉਨਮਾਨ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਉਨਮਨ]

*ਹੇਠ ਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੁਦ੍ਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਨਮਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੱਕ ਦੀ ਨੋਕ ਤੇ ਯਾ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾੜੀ ਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ—ਤੁਰੀਆ—ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ॥

ਤੁਰੀਆ ਪਦ। ਦੇਖੋ, ਅਜਗਰ

ਉਨਮਾਨਿਓ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸ: ਉਨਮਾਨ = ਮੇਣਤੀ ਕਰਨੀ] ਤੋਲਿਆ ਜਾਂਦਿਆ, ਭਾਵ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਬਡਭਾਗੀ ਉਨਮਾਨਿਓ' । ਵਡਿਆ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਤੋਲ ਕੇ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀਹ ? ਪਿਛਲੇ ਸਵਈਏ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਭਗਤੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋ।

ਉਨਮਨ ਰਥ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦੇਖੋ, ਉਨਮਨ

ਊਨਵੇ / **ਊਨਵਿ** [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਨਮਨ = ਉਤ੍ + ਨਮ੍ = (ਝੁਕਣਾ)। ਹਿੰਦੀ, ਉਨਵਨਾ=ਝੁਕਨਾ] ਝੁਕਕੇ ਆਉਣਾ ਬੱਦਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਊਨਵਿ ਊਨਵਿ ਆਇਆ' ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਬੱਦਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਝੜੀ (ਝੁਕ ਝੁਕਕੇ ਭਾਵ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੋਕੇ) ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਤਥਾ– 'ਊਨਵਿ ਘਨਹਰੁ ਗਰਜੈ ਬਰਸੈ ਕੋਕਿਲ ਮੋਰ ਬੈਰਾਗੈ' ਝੁਕਕੇ ਅਰ ਗਰਜਕੇ ਜਦ (ਗੁਰੂ) ਬੱਦਲ ਬਰਸਦੇ ਹਨ ਤਦ {ਕੋਕਲ} ਬੁਧੀ ਤੇ {ਮੋਰ} ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਪ [ਅ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਸਰਗ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਸਮੀਪਤਾ,ਕਮੀ,ਵਾਧਾ ਆਦਿਕ] ਸਮੀਪ, ਨੇੜੇ । ਯਥਾ–'ਨਿੰਦਕ ਆਵਧ ਹੋਇ ਉਪਤਿਸਟਤੇ' ਦੇਖੋ, ਉਪਤਿਸ੍ਰਤੇ

ਉਪਾਇ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਜਾਤ । ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਜਾਉਣਾ ਤੇ ਉਪਾਉਣਾ]

੧. ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ । ਯਥਾ–'ਪਉਣ ਉਪਾਇ ਧਰੀ ਸਭ ਧਰਤੀ'

੨. [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਯ] ਜਤਨ, ਕੋਸ਼ਸ਼' ਸਾਧਨ । ਯਥਾ - 'ਉਪਾਇ ਕਿਤੈ ਨ ਲਭਈ'

ਉਪਾਈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧] ਉਤਪੰਨ ਕਾਤੀ । ਯਥਾ–'ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਮੇਦਨੀ'

ਉਪਾਏ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧] ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ । ਯਥਾ–'ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇਖੈ ਆਪ ਉਪਾਏ'

੨. [ਗੁ:] ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ । ਯਥਾ–'ਗਾਵਨਿ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ'

ਉਪਈਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧]ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ । ਯਥਾ–'ਜੀਅ ਜੰਤ ਉਪਈਆ' ਜੀਵ (ਵੱਡੇ) ਅਰ ਜੰਤ (ਸੂਖਮ) ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ ।

ਉਪਾਇਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧] ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ।

ਉਪਾਈਐ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧] ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਤੂ ਜਾਣਹਿ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈਐ'

ਉਪਾਈਅਨੁ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧] ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੇ। ਯਥਾ–'ਸਭ ਉਪਾਈਅਨੁ ਆਪਿ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇ' ਤਥਾ–'ਦੋਵੇ ਤਰਫਾ ਉਪਾਈਅਨੁ'

ਉਪਾਇਓ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧] ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਯਥਾ–'ਆਪਨਿ ਆਪੁ ਆਪਹਿ ਉਪਾਇਓ'

ਉਪਾਇਓਨੁ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧] ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਯਥਾ–'ਅਪਨਾ ਆਪ ਉਪਾਇਓਨੁ ਤਦਹੁ ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ'

ਉਪਾਇਕੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਇ ੧] ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ । ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਉਪਾਇਕੈ'

ਉਪਾਉ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਉਪਾਯ । ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਾਉ] ਜਤਨ । ਯਥਾ–'ਅਵਰੁ ਉਪਾਉ ਨ ਕੋਈ ਸੂਝੈ'

ਉਪਾਸ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਸਨ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਾਸਣਾ] ਉਪਾਸਨਾ ਕਰ,

ਧਿਆਨ ਕਰ, ਪੂਜ । ਯਥਾ–'ਮਨ ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਉਪਾਸ' ਹੇ ਮਨ ! (ਭਗਵੰਤ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ।

ਉਪਾਹਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਜਾਤ । ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਜਾਉਣਾ, ਉਪਾਉਣਾ ਯਾ ਉਪਾਹੁਣਾ] ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ- 'ਪਿਛੋ ਦੇ ਤੈ ਜੰਤ ਉਪਾਹਾ' ਪਿਛੋਂ ਤੂੰ ਜੀਵ ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ।

ਉਪਹਾਸ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,] ਹਾਸਾ, ਠੱਠਾ, ਮਖੌਲ, ਜੁਗਤ । ਯਥਾ–'ਕੁਆਰ ਕੰਨਿਆ ਜੈਸੇ ਸੰਗਿ ਸਹੇਰੀ ਪ੍ਰਿਆ ਬਚਨ ਉਪਹਾਸ ਕਹੋ'

ਉਪਕੰਠ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਕਣ੍ਠ] ਕੰਢਾ, ਕਿਨਾਰਾ ।ਯਥਾ–'ਨਦੀ ਉਪਕੰਠਿ ਜੈਸੇ ਘਰੁ ਤਰਵਰੁ' ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਿਹਾ {ਤਰਵਰ} ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਛੇਤੀ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਛ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹੋਣ, ਭਾਵ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਥੋੜੀ ਹੈ।

ਉਪਕਰੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਕਾਰ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਪ-ਕਰਨਾ*= ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ] ੧.ਬਾਹੁੜਨਾ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ, ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ–'ਜਿਨ ਕਾਰਣਿ ਗੁਰੂ ਵਿਸਾਰਿਆ ਸੇ ਨ ਉਪਕਰੇ ਅੰਤੀ ਵਾਰ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ (ਸਨਬੰਧੀ) ਅੰਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਬਹੁੜਦੇ । ਤਥਾ–'ਜੇ ਤੁਧ ਉਪਕਰੇ ਦੂਖ ਸੂਖਾਸਾ' ਜੋ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਤੇਰੇ (ਪੁਰ) ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨. [ਕ੍ਰਿ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪ+ ਕਰੇ]ਉਪਰ ਕਰੇ, ਉਤੇ ਭਰੇ। ਯਥਾ–'ਜੇ ਤੁਧ ਉਪ ਕਰੇ ਦੂਖ ਸੁਖਾਸਾ' ਜੋ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਕਰੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਰੂਪ, ਭਾਵ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਬਣਾ ਦੇਵੇ।

ਉਪਕਾਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਹਾਇਤਾ, ਰਿਆਇਤ, ਹਿਤ, ਭਲਿਆਈ, ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨਾ । ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨਿਤ ਤਿਸੁ ਰਸਨਾ ਕਾ ਮੋਲੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ' ਜੋ ਜੀਭਾ ਨਿਤ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਂਵਦੀ ਹੈ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਜੀਭਾ ਦਾ ਮੁਲ ਕੁਛ ਨਹੀਂ,ਭਾਵ ਅਮੋਲਕ ਹੈ।

ਉਪਕਾਰੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,] ਉਪਕਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਅਉਗਨ ਤੁਮ ਉਪਕਾਰੀ'

ਉਪਜੀ ਦੇਖੋ, ਉਪਜੀ ਜਾਣੈ

ਉਪਜੈ } **ਊਪਜੈ** } [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਜਾਤ । ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਜਾਨਾ] ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ ਸੁਰਿ-ਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ' ਤਥਾ–'ਨਾ ਕਾਸੀ ਮਤਿ ਊਪਜੈ ਨਾ ਕਾਸੀ ਮਤਿ ਜਾਇ' ਤਥਾ–'ਸਚ ਮਿਲੈ ਸਚੁ ਊਪਜੈ '

ਦੇਖੋ, 'ਉਪਜੈ ਨਿਪਜੈ ਨਿਪਜਿ ਸਮਾਈ'

ਉਪਜਿਆ } **ਉਪਜਿਓ** } [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਊਪਜੈ] ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ । ਯਥਾ–'ਉਪਜਿਆ ਤਤੁ ਗਿਆਨ' ਤਥਾ 'ਮੰਦਾ ਮੂਲ ਨ ਉਪਜਿਓ'

ਉਪਜਹ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ,ਊਪਜੈ] ਉਪਜਦੇ ਹਨ । ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ, ਸਫਲ†

---

*ਉਪਕਰਨਾ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਉੜਾ ਡਿਗਕ ਤੇ ਪਪੇ ਤੇ ਅਧਕ ਲਾਕੇ 'ਪੱਕਰਨਾ' ਲਫਜ਼ ਅਜ ਕਲ ਬੀ—ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕੰਮ ਆਉਣ—ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਪੱਕਰਨਾ ਦਾ ਮੂਲ—ਉਪਕਰਨਾ=ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

†ਉਪਜਹ ਦਾ ਅਰਥ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਹੈ, ਨਵੇਂ ਜਨਮ ਕਰ ਸਫਲਤਾ ਭਾਵ ਕੱਢਿਆ, ਜੈਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੇ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਤੇ ਜਨਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਕਰਨਾ ਬੀ ਅਰਥ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਉਪਜਹਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਵ ਘਰਿ ਜਾਈਐ' ਅਰਥਾਤ ਜੋ {ਸਿਵ ਘਰ} ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹਨ, ਓਹ ਗੁਰਮੁਖ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ {ਉਪਜਹਿ} ਸਫਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿਅਰਥ। ਪਰ ਸਿੱਧਾ ਭਾਵ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ—ਜਦ ਜੀਵ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸਨੂੰ ਅੰਤਰਮੁਖ ਸੁਖ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਣ ਨਵੇਂ ਉਪਜੇ ਹਨ ਅਰ ਕਲਜਾਨ ਸਰੂਪ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਪਜੀ ਜਾਣੈ [ਵਰ: ਵਾ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਜਾਤ। ਪੰਜਾਬੀ, ਜਾਣਨਾ ਤੋਂ ਜਾਣੈ] ਉਤਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਕਹੀ ਨ ਉਪਜੈ ਉਪਜੀ ਜਾਣੈ ਭਾਵ ਅਭਾਵ ਬਿਹੂਣਾ' ਜੋ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਉਤਪਤ ਹੋਈ (ਮਾਇਆ) ਉਸਨੂੰ ਉਪਜੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈ,—ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਵਿਚ 'ਭਾਵ', ਮਾਇਆ ਵਿਚ 'ਅਭਾਵ'—ਜਾਨਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. (ਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਕਹੀ ਹੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਉਪਜਦੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਓਹੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਰ {ਭਾਵ ਅਭਾਵ} ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਪਜੈ ਨਿਪਜੈ ਨਿਪਜ ਸਮਾਈ [ਵਰ: ਵਾ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਜਾਤ = ਜਨਮ। ਨਿਖਪਨ੍ਨ = ਜੰਮਿਆਂ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਨਿਪਜੁਣ = ਜੰਮਣਾ] ਪਹਿਲਿ ਜੀਵ ਅੰਨ ਵਿਚ ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਉਹ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬੀਰਜ ਦ੍ਵਾਰਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਨਿਪਜਦੇ (ਭਾਵ ਉਪਜਦੇ) ਹਨ, ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਉਤਪਤ ਹੋਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਉਪਜੰਪਿ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪ=ਸਮੀਪ+ਜਨ੍ =ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ] ਉਦੇ ਕਾਲ* ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਵੇਲਾ। ਯਥਾ—'ਉਪਜੰਪਿ ਦਰਸਨ ਕੀਜੈ ਤਾਂਕਾ' (ਸੂਰਜ ਦੇ) ਉਦੇ ਕਾਲ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ 'ਉਪਜੰਪਿ' ਪਦ,—ਉਪਜਾਪ—ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਇਕ ਅਰਥ ਹਨ—ਗੁਪਤ ਜਪ ਕਰਨਾ—ਤਦ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ:—ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਦ ਜਾਓ, ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਜਪਦੇ, ਚੁਪ ਚਾਪ (ਇਕੱਲੇ†) ਜਾਓ। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਜਪ੍ = ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੁਛ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਧਿਰ ਵੱਲ ਲੈ ਆਉਣਾ, ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਤੋਂ ਆਕੀ ਕਰਾ ਦੇਣਾ] ਵਖ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਵਖ ਰਹਿਕੇ, ਸਾਕਤ ਰਹਿਕੇ। ਐਸੇ ਉਪਾਉ ਜੋ ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ ਸਤਿਸੰਗ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਖ ਰਹਿਕੇ ਅਪਣੇ ਖਜਾਲਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਉਪਜੰਪਿ ਉਪਾਇ ਨ ਪਾਈਐ ਕਤਹੂ' ਵਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਗੁਰ ਪੂਰੇ (ਦੀ ਮੇਹਰ ਨਾਲ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਲਭ ਪਿਆ। ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਸਨਮੁਖ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲਭਦਾ ਹੈ।

ਉਪਠੀ‡ [ਗੁ:। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪੁਠੀ]

*ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ—ਉਪਜੇਤ—ਯਾ—ਉਦਜੋਤ—ਇਸ ਉਪਜੰਪਿ ਪਦ ਦਾ ਮੂਲ ਹੋਵੇ।

†ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਹੈ—'ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕਉ ਮਿਲਨੇ ਜਾਈਐ ਸਾਥ ਨ ਲੀਜੈ ਕੋਇ'

‡ਫਾਰਸੀ ਪਦ ਹੈ—ਪੁਸ਼ਤ—ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਪਿਠ, (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਿਸ੍ਠ ਹੈ) ਪਿਠ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦੀਆ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਲਟਾ। ਸ੍ਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੇਰ—ਠ—ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਸ਼੍ਤ ਤੋਂ ਪੁਠ ਬਣਿਆਂ। ਉ, ਨਿਸਚੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਤੇ—ਈ—ਪ੍ਰਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਲਗਾ ਤੇ ਉਪੁਠੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜ ਕਲ ਪੁਠੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

ਉਲਟੀ। ਯਥਾ–'ਨਦਰਿ ਉਪਠੀ ਜੇ ਕਰੈ ਸੁਲਤਾਨਾ ਘਾਹੁ ਕਰਾਇਦਾ'

ਉਪਾਤ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਉਪਾਤੀ] ਉਤਪਤੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਅਨਿਕ ਪਰਲਉ ਅਨਿਕ ਉਪਾਤਿ' ੧੪੩੦ ਸਫੇ ਵਾਲੀ ਵੀੜ ਵਿਚ ਪਾਠ ਉਤਪਾਤ ਹੈ, ਅਰਥ ਇਕੋ ਹੈ।

ਉਪਾਤੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਪਤ੍ਤਿ = ਪੈਦਾਇਸ਼] ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੀ। ਯਥਾ–'ਤੂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਅਗੰਮ ਹੈ ਆਪਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਤੀ'

ਉਪਤਿ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਉਪਾਤੀ] ਉਤਪਤੀ। ਯਥਾ–'ਉਪਤਿ ਪਰਲਉ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਹੋਇ' ਤਥਾ–'ਨਾ ਤਿਸੁ ਉਪਤਿ ਖਪਤਿ ਕੁਲ ਜਾਤੀ ਓਹੁ ਅਜਰਾਵਰੁ ਮਨਿ ਭਾਇਆ' ਨਾ ਤਿਸਦੀ ਉਤਪਤੀ ਨਾ ਮੌਤ ਹੈ ਨਾ ਕੁਲ ਹੈ ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ ਓਹ ਅਜਰਾਵਰ ਹੈਂ। ਦੇਖੋ, ਅਜਰਾਵਰ

ਉਪਤਿਸ੍ਰਤੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਤਿ-ਖ੍ਰਤੇ] ਸਮੀਪ ਖੜੇ। ਯਥਾ–'ਨਿੰਦਕ ਆਵਧ ਹੋਇ ਉਪਤਿਸ੍ਰਤੇ' ਨਿੰਦਕ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਕੇ ਨੇੜੇ ਖੜਾ ਹੈ।

ਉਪੇਤਾਣਾ† [ਗੁਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਪੈਰੀਂ ਨੰਗਾ। ਯਥਾ–'ਪਗ ਉਪੇਤਾਣਾ'

ਉਪਦੇਸੁ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਦੇਸ਼)
੧. ਸਿਖਯਾ, ਸ਼ੁਭ ਮੱਤ।
੨. ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿਖਯਾ। ਯਥਾ–'ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸੁ'
੩. ਦੀਖਯਾ, ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣਾ। ਯਥਾ–'ਗੁਰਦੇਵ ਦਾਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਪਦੇਸੈ' ਦੇਖੋ, ਉਪਦੇਸੈ

ਉਪਦੇਸੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਦੇਸ਼] ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਬਹੁ ਉਪਦੇਸੀ'

ਉਪਦੇਸੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ–ਉਪਦੇਸ਼ਣਾ ਤੋਂ] ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਨਾਮ ਦਾਨ ਕਰੇ। ਯਥਾ–'ਗੁਰਦੇਵ ਦਾਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਪਦੇਸੈ'

ਉਪਦੇਸਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਪਦੇਸੈ] ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ। ਯਥਾ–'ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਉਪਦੇਸਿਆ'

ਉਪਦੇਸੇਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਪਦੇਸੈ] ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਅਵਰਾ ਉਪਦੇਸੇਨਿ'

ਉਪਦ੍ਰਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪੱਦ੍ਰਵ] ਦੁਖ, ਕਸ਼ਟ। ਧੱਕਾ, ਜ਼ੁਲਮ, ਚਾਹੇ ਰਾਜਾ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਮੌਸਮ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਾਲ ਆਦਿ ਦਾ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ–'ਮਿਟੇ ਉਪਦ੍ਰਹ ਮਨ ਤੇ ਬੈਰ'

ਉਪਾਧਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਧਿ = ਹੋਵੇ ਹੋਰ ਤੇ ਦੱਸੇ ਹੋਰ ਓਹ ਕਾਰਨ] ਭੁਲੇਵਾ, ਉਪੱਦ੍ਰ। ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਾਮਾਨ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਮਿਟੇ ਉਪਾਧਿ' ਤਥਾ–'ਮਾਰ ਕਾਢੀ ਸਗਲ ਉਪਾਧੇ'

ਉਪੰਨਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਪਨ੍ਨ] ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ–ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ–ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਆਪੇ ਆਪ ਉਪਾਇ ਉਪੰਨਾ' ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ (ਜਗਤ) ਰਚ ਕੇ (ਆਪ ਉਸ ਵਿਖੇ) {ਉਪੰਨਾ} ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਜਿਹਾ ਕਹਿਣਾ ਆਪ ਹੀ ਜਾਲਾ ਰਚ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

†ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਪਜ਼ਾਰ=ਜੁਤੀ। ਇਸਦਾ ਬਦਲਕੇ ਹੋ ਗਿਆ ਪੇਤਾਣ। ਉ=ਉਲਟ, ਖਾਲੀ। ਉਪੇਤਾਣ= ਜੁਤੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ।

ਉਪੰਨਿਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਪਨ੍ਨ] ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ, ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ—'ਸਭ ਕਛੁ ਆਪਹਿ ਆਪ ਆਪ ਉਪੰਨਿਆ'

ਉਪਮਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਉਸਤਤ । ਯਥਾ—'ਉਪਮਾ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਕੀ'
੨. ਸਮਾਨਤਾ, ਤਸ਼ਬੀਹ ਦੇਣੀ। ਯਥਾ—'ਕਉਨ ਉਪਮਾ ਦੇਉ ਕਵਨ ਵਡਾਈ' ਕਿਸ ਦੀ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇਵਾਂ।

ਉਪਾਮ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਪਨ੍ਨ। ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ, ਉਪਾਮਨਾ ਤੋਂ] ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ। ਯਥਾ—'ਸਭ ਗਾਵਤ ਜੇਤ ਉਪਾਮ' ਜਿਤਨੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਹੈ ਸਭ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜੱਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰ [ਅ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਰਿ] ੧. ਉਤੇ, ੨. ਅਨੁਸਾਰ । ਯਥਾ—'ਕਰਮਾ ਉਪਰਿ ਨਿਬੜੈ'

ਉਪਾਰਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਜੈ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਜਾਨਾ—ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ, ਉਪਾਰਨਾ] ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਕਈ ਜੰਤ ਬਿਨਾਹਿ ਉਪਾਰਾ'

ਊਪਰਿ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਰਿ । ਹਿੰਦੀ, ਊਪਰ] ਉੱਤੇ। ਯਥਾ—'ਫੁਰਮਾਨ ਤੇਰਾ ਸਿਰੈ ਊਪਰਿ' ਹੁਕਮ ਤੇਰਾ (ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਿਰ ਉਤੇ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।
੨. ਉੱਪਰ (ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ)। ਯਥਾ—'ਊਪਰਿ ਚਰਣ ਤਲੇ ਆਕਾਸ' ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਉੱਪਰ ਅਰ {ਆਕਾਸ਼} ਸਿਰ ਹੇਠ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਜੋ ਚਰਨਾਂ ਦੇ {ਤਲੇ} ਹੇਠ ਭਾਵ ਨੰਮ੍ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਉਤਕ੍ਰਿਸਟ ਭਾਵ ਉੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
੩. ਉਤੋਂ, ਉਪਰ ਤੋਂ। ਯਥਾ—'ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਜੋਬਨੁ ਤਨੁ ਜੀਅਰਾ ਇਨ ਊਪਰਿ ਲੈ ਬਾਰੇ'
੪. ਉੱਪਰ, ਭਾਵ ਉੱਚੇ । ਯਥਾ—'ਪਵਹੁ ਚਰਣਾ ਤਲਿ ਊਪਰਿ ਅ ਵਹੁ' ਤਥਾ—'ਊਪਰਿ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ' ਭਾਵ {ਊਪਰ} ਦੇਵਤੇ {ਪਰੇ} ਇੰਦ੍ਰ {ਪਰੇ} ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਬੀ {ਅਪਰੰਪਰ} ਪਰੇ ਹੈ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)।

ਉਪਰੀਆ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਰਾ]।
੧. ਉਤਪਤੀ, ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ । ਯਥਾ—'ਅਨਿਕ ਉਪਰੀਆ'
੨. ਉਪੱਦ੍ਰਵ, ਅਰਥ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਾਰੀਐ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਰਾ] ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਯਥਾ—'ਸਭ ਸੈ ਦੇ ਦਾਤਾਰੁ ਜੇਤ ਉਪਾਰੀਐ' ਸਭ ਨੂੰ (ਓਹੋ) ਦਾਤਾ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨੀ (ਉਸਨੇ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।

ਉਪਰਜਾ [ਕ੍ਰਿ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਰ੍ਜਨ = ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਉਪਜਾਤ = ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ] ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ—'ਆਪਨਿ ਰੂਪੁ ਆਪ ਹੀ ਉਪਰਜਾ'

ਉਪਰਜਤੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਪਰਜਾ] ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ। ਯਥਾ—'ਕਦਾਂਚ ਕਰਣਾ ਨ ਉਪਰ-ਜਤੇ' ਹੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਕਿਰਪਾ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ।

ਉਪਾਰਜਨਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਰ੍ਜਨ] ਪ੍ਰਾਪਤੀ । ਯਥਾ—'ਫਲਗੁਣ ਅਨੰਦ ਉਪਾਰਜਨਾ'
੨. [ਸੰ: । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਜਾਤ੍ = ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ] ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਯਥਾ—'ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਸਿਮਰਹਿ ਸਿਮਰੈ ਸਗਲ ਉਪਾਰਜਨਾ'

ਉਪਾਵ } **ਉਪਾਵਾ** } [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਯ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਾਉ, ਉਪਾਇ, ਉਪਾਵ] ੧. ਜਤਨ, ਸਾਧਨ। ਯਥਾ—'ਉਪਾਵਾ ਸਿਰਿ ਉਪਾਵ ਹੈ'

ਉਪਾਵਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਜਨੁ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਜਾਉਣਾ ਤੇ ਉਪਾਉਣਾ] ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਆਪਿ ਉਪਾਵਹਿ ਆਪਿ ਖਪਾਵੈ'

ਉਪਾਵਣ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਪਾਵਹਿ] ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ । ਯਥਾ–'ਆਪਿ ਉਪਾਵਣ ਹਾਰੁ'

ਉਪਾਵਣੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ,ਉਪਾਵਹਿ] ਉਤਪੰਨ ਕਰੀ । ਯਥਾ–'ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਾਂਤ ਉਪਾਵਣੀ ਨੀਕੀ' ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦ੍ਰ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਉਪਾਵਣ ਹਾਰੇ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ,ਉਪਾਵਹਿ] ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) । ਯਥਾ–'ਆਪਿ ਉਪਾਵਣ ਹਾਰੇ ਮਾਰਿਆ'

ਉਪਾੜਾ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਤਂਾਟਨ । ਹਿੰਦੀ, ਉਪਾਟਨਾ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਪਡਿਆ । ਪੰਜਾਬੀ, ਉਪਾੜਨਾ] ਉਖਾੜਦਾ, ਭਾਵ ਮਾਰਦਾ । ਯਥਾ–'ਬਹੁੜਿ ਜਮ ਨ ਉਪਾੜਾ' ਫੇਰ ਜਮ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ । ਅਥਵਾ ੨. ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੋਵੇਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ।

ਉਪਾੜੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਪਾੜਾ] ਪੁੱਟੀ, ਉਖੇੜੀ । ਯਥਾ–'ਜੜੁ ਅਪਨੀ ਆਪਿ ਉਪਾੜੀ ਜੀਉ'

ਉਪਾੜਨ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਉਪਾੜਾ] ਪੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ।

ਉਪਾੜੀਲੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਪਾੜਾ] ਪੁੱਟ ਦਿਤਾ ।

ਉਬਟ [ਸੰਃ । ਹਿੰਦੀ, ਉ = ਉਲਟਾ+ਬਟ = ਰਸਤਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ਵਾਟ] ਪੁਠੇ ਰਸਤੇ, ਉਲਟੇ ਰਾਹ, ਪੁਠਿਆਂ । ਯਥਾ–'ਉਬਟ ਚਲੰਤੇ ਇਹੁ ਮਦੁ ਪਾਇਆ'

ਦੇਖੋ, ਖੇਦ ਖੁਮਾਰੀ

ਉਬਰ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ਵਾਰਣ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਬ੍ਬਾਰਣ । ਹਿੰਦੀ, ਉਬਾਰਨਾ = ਨਿਸਤਾਰਾ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਬਾਰਨਾ = ਡੁਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਣਾ, ਉਬੇਰਨਾ = ਉਲਝੇ ਸੂਤਰ ਨੂੰ ਅਟੇਰਨ ਤੇ ਉਤਾਰ ਲੈਣਾ] ਬਚਨਾ, ਤਰਨਾ, ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ, ਨਿਸਤਾਰਾ ਪਾਣਾ । ਯਥਾ–'ਉਆਹਿ ਜਪੇ ਬਿਨੁ ਉਬਰ ਨ ਹੋਊ'

ਉਬਰੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਬਰ] ਡੁਬਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬਚ ਰਹੀ । ਯਥਾ–'ਭਲੀ ਸਰੀ ਜਿ ਉਬਰੀ' ਭਾਵ ਬੁਧਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚੀ, ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ।

ਉਬਾਰੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਬਰ] ਬਚਾਈ ਯਥਾ–'ਕਰ ਗਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੀ'

ਉਬਾਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਬਰ] ਬਚਾਏ ।

ਊਬਰੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ,ਉਬਰ] ਬਚੇਗਾ । ਯਥਾ–'ਤਿਸਕੀ ਸਰਣੀ ਊਬਰੈ ਭਾਈ'

ਓਬਰੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਵ੍ਵਿਰ । ਹਿੰਦੀ, ਓਬਰੀ] ਕੋਠੜੀ, ਕੈਦਖਾਨੇ ਦੀ ਕੋਠੜੀ । ਯਥਾ–'ਕਾਗਦ ਕੀ ਓਬਰੀ ਮਸ ਕੇ ਕਰਮ ਕਪਾਟ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕਾਗਤਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਹੈ ਅਰ ਸਿਆਹੀ ਦੇ (ਕਰਮ) ਅੱਖਰ ਇਹ ਤਖਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਲੋਕ ਇਸੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਉਬਾਰਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ,ਉਬਰ] ਬਚਾਇਆ । ਯਥਾ–'ਇਹ ਲਹੁੜਾ ਗੁਰੂ ਉਬਾਰਿਆ'

ਉਬਾਰੀਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਬਰ] ਰੱਖ ਲਓ, ਬਚਾ ਲਓ । ਯਥਾ–'ਮੈ ਤਕੀ ਓਟ ਸੰਤਾਹ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੀਆ'

ਉਬਰਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਉਬਰ] ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਸਰਣਿ ਪਰਹਿ ਤੇ ਉਬਰਹਿ'

ਉਬਾਰੀਅਲੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਉਬਰ] ਬਚਾ ਲਈ, ਰੱਖ ਲਈ। ਯਥਾ–'ਦੁਹਸਾਸਨ ਕੀ ਸਭਾ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਅੰਬਰ ਲੇਤ ਉਬਾਰੀਅਲੇ' {ਦੁਹਸਾਸਨ} ਦੁਰਯੋਧਨ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਦ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਲਹਾਣ ਲਗੇ (ਤਦ ਤੈਨੇ ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਨੰਗੀ ਹੋਣ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਈ। ਦੇਖੋ, ਦੁਹਸਾਸਨ

ਉਬਰਤ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਬਰ] ਬਚਦਾ ਹੈ (ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ)। ਯਥਾ–'ਉਬਰਤ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਕੀ ਸਰਣੀ'

ਊਬਰਨ [ਸੰ:। ਦੇਖੋ,ਉਬਰ] ਬਚ ਰਹਿਨਾ। ਯਥਾ–'ਜਾ ਉਬਰਨ ਧਾਹੈ ਸਭੁ ਕੋਊ' ਇਸ (ਸੰਸਾਰ)ਤੋਂ ਸਭ ਕੋਈ ਉਬਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਊਬਰਨਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਉਬਰ] ਬਚਨਾ। ਯਥਾ–'ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭੁ ਖੋਜੇ ਕਹੂ ਨ ਊਬਰਨਾ'

ਊਬਲੀ [ਗੁ:। ਪੰਜਾਬੀ,ਉਬਲਨਾ] ਉਬਾਲੀ ਹੋਈ, ਕਾੜ੍ਹੀ ਹੋਈ, ਪਕਾਈ ਹੋਈ। ਯਥਾ– 'ਜਿਉ ਉਬਲੀ ਮਜੀਠੈ ਰੰਗੁ ਗਹ ਗਹਾ' ਜਿਵੇਂ ਪਕਾਈ ਹੋਈ ਮਜੀਠ ਦਾ ਰੰਗ ਡਾਢਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਭ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਊਭ। ਮਰਹਟੀ, ਉਭੂੰ = ਖੜੇ ਹੋਣਾ] ਖੜੇ ਖੜੇ । ਯਥਾ–'ਭ੍ਰਮ ਭੂਲੇ ਬਹੁ ਉਭਸੁਕ ਕਹੀਅਹਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਹਰੀਜੈ'

੨. ਉਪਰ। ਦੇਖੋ, ਉਭਕਲੇ ਸੰਸਾਰ

ਉਭੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ,ਊਭ] ੧.ਖੜੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ– 'ਹਰਖ ਸੋਕ ਊਭੇ ਦਰ ਵਾਰਿ' ਹਰਖ ਸੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਰ ਖੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਦੋਵੇਂ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ–ਦੋਵੇਂ ਹਰਖ ਤੇ ਸੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਹਨ।

ਊਭ [ਸੰ:। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਭ੍ਰਜ = ਉਪਰ ਨੂੰ। ਗੁਜਰਾਤੀ, ਉਭੁੰ। ਸਿੰਧੀ, ਉਭੇ । ਹਿੰਦੀ, ਊਭਨਾ = ਉਠਨਾ। ਮਰਹਟੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਊਭੂੰ= ਖੜੇ ਹੋਣਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ਭਵਨ = ਉਚੇ ਹੋਣਾ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਊਭ = ਉਚੇ, ਖੜੇ] ਖੜਾ, ਉੱਚਾ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਕਾਸ਼ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਕਬਹੂ ਜੀਅੜਾ ਊਭਿ ਚੜਤੁ ਹੈ ਕਬਹੂ ਜਾਇ ਪਇਆਲੇ'

ਊਭੀ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਊਭ] ੧. ਖੜੀ ਹੋਈ, ਯਥਾ–'ਮਨੁ ਤਨੁ ਆਗੈ ਰਾਖਿਕੈ ਊਭੀ ਸੇਵ ਕਰੇਇ' ਦੇਖੋ, ਅਹਰਣ

੨. ਉੱਚੀ ਹੋਈ । ਯਥਾ–'ਸੁਪਨੇ ਊਭੀ ਭਈ ਗਹਿਓ ਕੀ ਨ ਅੰਚਲਾ' ਭਾਵ ਸਖੀ ਦੀ ਉਕਤ ਸਖੀ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿ ਅੱਜ (ਸਵਿਕਲ੍ਪ) ਸਮਾਧੀ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਚੀ ਹੋ ਗਈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀ । ਅਗੇ ਸਖੀ ਪੁਛਦੀ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ {ਅੰਚਲਾ} ਪੱਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਫੜਿਆ ? ਉੱਤਰ, ਅਗਲੀ ਪੰਕਤਿ ਵਿਚ 'ਸੁੰਦਰ ਪੁਰਖ ਬਿਰਾਜਿਤ ਪੇਖ ਮਨ ਬੰਚਲਾ' ਹੇ ਸਖੀ! ਐਸਾ ਸੁੰਦਰ ਪੂਰਣ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ।

੩. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਦੋ। ਯਥਾ–'ਸੁਪਨੇ ਊਭੀ ਭਈ' (ਬਿਪ੍ਰ ਲਭਧਾ ਨਾਇਕਾ ਆਖਦੀ ਹੈ) ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਦੋ ਹੋ ਗਈ, ਭਾਵ ਪਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਊਭੇ [ਗੁ: ਦੇਖੋ, ਊਭ] ਖੜੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ– 'ਮਨਮੁਖ ਊਭੇ ਸੁਕਿ ਗਏ ਨਾ ਫਲੁ ਤਿੰਨਾ ਛਾਉ' ਤਥਾ–'ਊਭੇ ਕਰਨਿ ਪੁਕਾਰਾ' ਖੜੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ–'ਕਾਰੇ ਊਭੇ ਜੰਤ' (ਲੁੱਟਨ ਲਈ) ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ {ਕਾਰੇ ਜੰਤ} ਚੋਰ।

ਊਭੈ [ਸੰਃ ਅਧਿਕਰਣ। ਦੇਖੋ, ਊਭ]
੧. ਉੱਪਰ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ-'ਈਭੈ ਬੀਠਲੁ ਊਭੈ ਬੀਠਲੁ ਬੀਠਲ ਬਿਨੁ ਸੰਸਾਰ ਨਹੀ'

ਊਭਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਊਭ] ਖੜੋਨਾ। ਯਥਾ-'ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਊਭਉ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ' ਜਨਮ ਮਰਣ ਸਿਰ ਪੁਰ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸੀ ਕਰ ਗਰਭ ਯੋਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਕਸ਼ਟ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਭੇ ਸਾਸ / **ਉਭੇ ਸਾਹ** [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖਜ। ਪੰਜਾਬੀ, ਦੇਖੋ, ਊਭ] ਖੜਵੇ ਸਾਹ, ਲੰਮੇ ਸਾਹ, ਰੁਕ ਰੁਕ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹ, ਜਦੋਂ ਅੰਦਰ ਬੜਾ ਘਬਰਾ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਾਹ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਸ੍ਵਾਸ। ਯਥਾ-'ਲੋਕਾ ਵਿਚਿ ਮੁਹੁ ਕਾਲਾ ਹੋਆ ਅੰਦਰਿ ਉਭੇ ਸਾਸ' ਤਥਾ-'ਨਾਵੇ ਧਉਲੇ ਉਭੇ ਸਾਹ'

ਉਭਸੁਕ ਦੇਖੋ, ਉਭ੍ਰ

ਉਭਕਲੇ ਸੰਸਾਰ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਦੇਖੋ, ਊਭ] ਹੇਠ ਉਤੇ ਗੇੜ; ਜਿਹਾਕੁ ਟਿੰਡਾਂ ਹੇਠ ਉਤੇ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਉਭਾਰਾ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ੧. ਉਠਾਇਆ। ਯਥਾ-'ਪ੍ਰਬਲ ਚੰਡ ਕਉਸਕ ਉਭਾਰਾ'
੨. ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਇਕ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਮ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮਾਲ ਕੌਂਸ ਥੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਮਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪਾਰਬਤੀ। ਯਥਾ-'ਗੋਤਮ ਨਾਰਿ ਉਮਾਪਤਿ ਸ੍ਵਾਮੀ' ਦੇਖੋ, ਉਮਾਪਤਿ

ਓਮੀ [ਗੁਃ। ਅਰਬੀ, ਉੱਮੀ] ਅਨਪੜ੍ਹ ਆਦਮੀ। ਯਥਾ-'ਪੜਿਆ ਹੋਵੈ ਗੁਨਹਗਾਰ ਤਾ ਓਮੀ ਸਾਧੁ ਨ ਮਾਰੀਐ'

ਓਮੀਆ [ਗੁਃ। ਅਰਬੀ, ਉਮੀ] ਅਨਪੜ੍ਹਿਆਂ। ਓਮੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁ ਬਚਨ। ਯਥਾ-'ਪੜਿਆ ਅਤੈ ਓਮੀਆ ਵੀਚਾਰੁ ਅਗੈ ਵੀਚਾਰੀਐ'

ਉਮਾਹਾ [ਸੰਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਮਾਹਨਾ* = ਭਰਕੇ ਉਤੇ ਆਉਣਾ, ਉਛਲਨਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਮਾਹ = ਉਮਡ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਖੁਸ਼ੀ। ਸੰਸ-ਕ੍ਰਿਤ, ਉਤ੍ਸ਼ਾਹ] ਖੁਸ਼ੀ, ਬਹੁਤੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਆਨੰਦ, ਉਤਸ਼ਾਹ। ਯਥਾ-'ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਮਾਹਾ ਰਾਮ'

ਓਮਾਹਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ ਦੇਖੋ, ਉਮਾਹਾ] ਅਤਿ ਖੁਸ਼ੀ। ਯਥਾ-'ਮੁੰਧ ਮਨੁ ਓਮਾਹਿਓ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ।

ਓਮਾਹੜਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਉਮਾਹਾ] ਉਤਸ਼ਾਹ।

ਉਮਕ [ਸੰਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਮਕਨਾ, ਉਮ-ਗਨਾ, ਉਮਾਹਨਾ ਇਕੋ ਅਰਥ ਦੇ ਪਦ ਹਨ। ਦੇਖੋ, ਉਮਾਹਾ] ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਛਲਨਾ।

ਉਮਕਾਈ / **ਉਮਕਿਓ** [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਮਕ] ਖੁ ਨਾਲ ਉਛਲਿਆ। ਯਥਾ-'ਉਮਕਿਓ ਹੀਉ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਤਾਈ' ਤਥਾ-'ਮਨ ਨ ਰਹੈ ਬਹੁ ਬਿਧ ਉਮਕਾਈ'

ਉਮਕਤਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਮਕ] ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਉਛਲ ਕੇ। ਯਥਾ-'ਉਮਕਿਤ ਰਸ ਚਾਲੈ' ਉਮਕਕੇ ਰਸ ਨਾਲ ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਲੋਕ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਉਮੰਗਤਾ ਵਿਚ ਬਿਚਰਦੇ ਹਨ।

---

*ਅੱਜ ਕਲ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ-ਪਾਣੀ ਉਮਾਹਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਯਾ ਇਹ ਪਾਣੀ ਉਮਾਹੂ ਹੈ = ਹੇਠੋਂ ਉਛਲ ਕੇ ਆਪੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਮਗ [ਸੰ:। ਦੇਖੋ,ਉਮਕ] ਉਤਸ਼ਾਹ। ਯਥਾ-'ਆਸ ਪਿਆਸ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਉਮਗਿ ਹੀਉ ਤਰਸਨਾ'

ਉਮੰਗ [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਉਮਕ। ਉਮੰਗ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਉਮਕ ਤੇ ਉਮਗ ਦਾ। ਮਨ ਦਾ ਉਛਲ ਪੈਣਾ] ਚਾਉ, ਖੁਸ਼ੀ, ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਉਛਾਲਾ, ਆਨੰਦ ਦੀ ਲਹਿਰ। ਯਥਾ-'ਏਕੁ ਦਿਵਸੁ ਮਨਿ ਭਈ ਉਮੰਗ' ਇਕ ਦਿਨ ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਉ ਹੋਇਆ (ਕਿ ਪੂਜਾ ਕਰੀਏ)।

ਉਮਗਿਓ [ਕ੍ਰਿ:ਦੇਖੋ,ਉਮਕ]ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ।

ਉਮਤਿ [ਸੰ:। ਅ਼ਰਬੀ,ਉੱਮਤ] ਇਕ ਵਿਸ੍ਵਾਸ ਦੇ ਆਦਮੀ,ਸੰਗਤ। ਯਥਾ-'ਦਰੁ ਸੇਵੇ ਉਮਤਿ ਖੜੀ'ਦਰ ਸੇਂਵਦੀ ਹੈ ਸੰਗਤ ਖਲੋਤੀ ਹੋਈ।

ਉਮਨਾ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉ = ਵਿਕਲਪ+ ਮਨਾ। ਯਾ ਉਤ੍ = ਉਖੜਿਆ, ਉਦਾਸ+ ਮਨਸ੍ = ਮਨ। ਉਨ੍ਮਨਸ੍] ੧. ਉਦਾਸ ਮਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ-'ਅਬ ਜਗੁ ਜਾਨਿ ਜ ਉਮਨਾ ਰਹੈ' {ਅਬ} ਇਸ ਮਨੁਖ ਦੇਹ ਵਿਚ ਜੋ ਜਗ ਨੂੰ (ਨਾਸ ਰੂਪ) ਜਾਣ ਕੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਮਾਪਤਿ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਉਮਾ (ਪਾਰਬਤੀ) +ਪਤਿ] ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਗਭਰੂ = ਸ਼ਿਵ। ਯਥਾ-'ਗੋਤਮ ਨਾਰਿ ਉਮਾਪਤਿ ਸ੍ਵਾਮੀ॥ ਸੀਸ ਧਰਣ ਸਹਸ ਭਗ ਗਾਮੀ॥' ਇਸ ਦਾ ਅਨ੍ਵਯ ਇਉਂ ਹੈ:-ਗੋਤਮ ਨਾਰ ਗਾਮੀ ਸਹਸ ਭਗ ਧਰਣ ਹੋ ਗਿਆ ਅਰ ਉਮਾਪਤਿ ਨੇ{ਸ੍ਵਾਮੀ} ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਸਿਰ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਇੰਦਰ ਗੋਤਮ ਦੀ ਨਾਰ ਦਾ ਧਰਮਹੀਨ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਭਯਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਆਪਨੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਪਰ ਬੁਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੀਤੀ,ਉਹ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਉੱਡ ਚਲੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਪੰਜਵਾਂ ਸਿਰ ਬਣਾਇਆ, ਸੋ ਸਿਰ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਕੱਟ ਦਿਤਾ, ਪਰ ਸਿਰ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਭਾਵ'ਸੀਸ ਧਰਨ' ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੀਸ ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਉਤਰਿਆ;ਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਰ ਛਲ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਰਿਖੀ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦਿਤਾ, ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਗਾਲਬਨ ਮੁਰਾਦ ਆਤਸ਼ਕ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਬਦਨ ਤੇ ਦਾਗ਼ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਮਰ [ਸੰ:। ਅ਼ਰਬੀ, ਉ਼ਮਰ] ਅਵਸਥਾ। ਯਥਾ-'ਉਮਰ ਸੁਹਾਵੜੀ ਸੰਗਿ ਸੁਵੰਨੜੀ ਦੇਹ'

ਉਮਰੇ [ਸੰ:। ਅ਼ਰਬੀ, ਉਮਰਾ] ਅਮੀਰ ਲੋਕ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ। ਯਥਾ-'ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਮਲੂਕ ਉਮਰੇ'

ਉਮਿਰੀਆ / **ਉਮੇਰੀਆ** [ਸੰ:। ਪੰਜਾਬੀ, ਔਹ+ ਮੇਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਉਮੇਰੀਆ।] ਯਥਾ-'ਅਨਿਕ ਉਮੇਰੀਆ' ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ-ਔਹ ਮੇਰੀਆਂ-ਭਾਵ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦੀਆਂ ਪਕੜਾਂ।

੨. ਉਮਰਾ ਹਨ।

੩. ਅਨ+ਕਉ+ਮੇਰੀਆ = ਅਨ (ਭਾਵ ਦ੍ਵੈਤ) ਨੂੰ ਮੇਲਦੇ ਹਨ।

ਉਮਰ ਥਲ [ਸੰ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਇਕ ਫੋੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਦੋਂ ਧਾਣਾ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਿੱਠ ਪਿਛੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਅੰਤ ਸਮਾਂ।ਯਥਾ-'ਜਿਨਾ ਅੰਦਰਿ ਉਮਰ ਥਲ ਸੇਈ ਜਾਣਨਿ ਸੂਲੀਆ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਮਰ ਦਾ ਥੱਲਾ,ਭਾਵ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਓਹੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਉਮਰਾਵ } [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਅਮੀਰ ਦੀ
ਉਮਰਾਵਹੁ } ਜਮਾਂ ਉਮਰਾ, ਉਮਰਾ ਦੀ ਫੇਰ ਪੰਜਾਬੀ ਜਮਾਂ, ਉਮਰਾਵ] ਅਮੀਰ ਲੋਕ, ਭਾਵ ਸੰਤ ਲੋਕ। ਯਥਾ—'ਉਮਰਾਵਹੁ ਆਗੈ ਝੇਰਾ' ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਜਦ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਝਗੜਾ ਚੁਕਾ ਦਿਤਾ। ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲੇ {ਪੰਚ} ਭਾਵ ਪੰਡਤਾਂ ਫੇਰ {ਸਿਕਦਾਰਾਂ} ਭਾਵ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਵਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਮੁਕਾਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮੁਕਾ ਦਿਤਾ।

ਉਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਰः। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਰ] ਹਿਰਦਾ। ਯਥਾ—'ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਅੰਤਰਿ ਉਰ ਧਾਰਿ' ਤਥਾ—'ਏਕੰਕਾਰ ਨਾਮ ਉਰਧਾਰੰ' ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ। ਤਥਾ- 'ਉਰਿਧਾਰੈ ਜੋ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ'
੨. ਗਲਾ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਹਾਰੁ ਉਰਿ ਪਾਇਆ' ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਹਾਰ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਇਆ।

ਊਰੀ } [ਗੁਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਊਨ। ਪੰਜਾਬੀ,
ਊਰੇ } ਊਣੀ ਤੇ ਊਰੀ] ਊਣੀ, ਖਾਲੀ। ਯਥਾ—'ਅਵਰੁ ਸਗਲ ਬਿਧਿ ਊਰੀ ਰੇ' ਨਾਮ ਬਾਝ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਧਾਂ ਖਾਲੀ ਹਨ। ਤਥਾ- 'ਤੂ ਪੂਰਾ ਹਮ ਊਰੇ ਹੋਛੇ ਤੂ ਗਉਰਾ ਹਮ ਹਉਰੇ'

ਓਰ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ, ਓਰ] ਕਿਨਾਰਾ, ਪਾਸਾ, ਲਾਂਭ।

ਓਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਰੇ = ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਉਰੇ ਹੀ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ, ਮੰਜ਼ਲ ਤੋਂ ਉਰੇ ਹੀ।

ਓਰੈ [ਸਃ ਨਾਃ। ਹਿੰਦੀ, ਔਰ + ਐ (=ਨੇ)= ਹੋਰ ਨੇ] ਹੋਰ ਨੇ। ਯਥਾ—'ਓਰੈ ਕਹਹੁ ਕਿਨੈ ਕਛੁ ਕਰਾ'

ਉਰਿਆਨੋ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਰ + ਆਨੋ] ਦਿਲ ਵਿਚ ਲਿਆਓ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਉਰਿ ਆਨੋ'

ਉਰਸਾ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਚੰਦਨ ਰਗੜਨ ਦੀ ਗੋਲ ਨਿੱਕੀ ਸਿਲ ਚਕਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ। ਯਥਾ—'ਨਾਮੁ ਤੇਰੋ ਉਰਸਾ' ਤਥਾ—'ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਕਰੀ ਚਨਣਾਠੀਆ ਜੇ ਮਨੁ ਉਰਸਾ ਹੋਇ'

ਉਰਹਿ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਉਰ। ਹਿ = ਨਾਲ] ਦਿਲ ਨਾਲ।

ਉਰਹਿਤਨ ਲਾਗੀ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਦੇਖੋ, ਉਰ] ਉਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਉਰਿਹਾਰ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਰः = ਦਿਲ + ਹਾਰ] ਰਿਦੇ ਦਾ ਹਾਰ, ਦਿਲ ਦਾ ਹਾਰ। ਯਥਾ—'ਸਾਵਣੁ ਤਿਨਾ ਸੁਹਾਗਣੀ ਜਿਨ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਉਰਿਹਾਰੁ'

ਉਰਿਹਾਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਰਿਹਾਰ] ਦਿਲ ਦੇ ਹਾਰ ਵਾਙੂ ਧਾਰੇ, ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰਖੇ। ਯਥਾ—'ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੀਨੇ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਅਪਨੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਉਰਿਹਾਰੇ'

ਓਰਕੋ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ, ੧. ਓਰ = ਲਾਂਭ, ਕਿਨਾਰਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਓੜਕ = ਅੰਤ] ਔਧੀ, ਹੱਦ। ਯਥਾ—'ਭੀਤਿ ਊਪਰੇ ਕੇਤਕੁ ਧਾਈਐ ਅੰਤਿ ਓਰਕੋ ਆਹਾ'

ਉਰਕਟ ਕੁਰਕਟ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ। ਦੇਖੋ, ਕੁਰਕਟ (=ਕੁਕੜ)। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਰ + ਹਿੰਦੀ, ਕਟ = ਦਿਲ ਕਟਕੇ, ਸੀਨਾ ਕਟਕੇ] ੧. ਕੁਕੜ (ਆਦਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਸੀਨੇ ਦਾ ਮਾਸ। ਯਥਾ—'ਇਕਤੁ ਪਤਰਿ ਭਰਿ ਉਰਕਟ

ਕੁਰਕਟ ਇਕਤੁ ਪਤਰਿ ਭਰਿ ਪਾਨੀ' (ਵਾਮ ਮਾਰਗੀ ਲੋਗ ਅਪਣੀ ਪੂਜਾ ਵੇਲੇ) ਇਕ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਕੁਕੜ (ਆਦਿ ਦੇ ਸੀਨੇ ਦਾ) ਮਾਸ ਤੇ ਇਕ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪਾਣੀ (ਆਦਿ ਰਖਦੇ ਹਨ)।

੨. ਕਈ ਗਯਾਨੀ ਉਰਕਟ ਕੁਰਕਟ ਦਾ ਅਰਥ ਫਲ ਫੁਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਵਾਮ ਮਾਰਗੀਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਘਟਾਂਦੇ।

ਉਰਛੇ [ਸੰਃ, ਅਧਿਕਰਣ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਰ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਛੇ = ਵਿਚ] ਉਰ ਵਿਖੇ।

ਉਰਝਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ, ਉਲਝਨਾ, ਉਰਝਨਾ] ਯਥਾ—'ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਬਿਖਿਆ ਕੈ ਸੰਗਾ' ਤਥਾ—'ਉਰਝਿ ਰਹੀ ਰੰਗ ਰਸ ਮਾਣੀ' (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾ ਬੁਧਿ) ਵਿਖਯਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਰਹੀ ਹੈ ਰੰਗ ਅਰ ਰਸ ਮਾਣਦੀ ਹੈ।

ਉਰਝੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ,ਉਰਝ] ਫਸੀ, ਉਲਝੀ।

ਉਰਝੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ,ਉਰਝ] ਫਸ ਗਏ। ਯਥਾ—'ਤਿਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਅਟਕਿ ਜੋ ਉਰਝੇ'

ਉਰਝਾਇਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਰਝ]
੧. ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ। ਯਥਾ—'ਪ੍ਰਾਨ ਦਾਨੁ ਗੁਰਿ ਪੂਰੇ ਦੀਆ ਉਰਝਾਇਓ ਜਿਉ ਜਲ ਮੀਨਾ'
੨. ਫਸਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਭੂਲਿਓ ਮਨ ਮਾਇਆ ਉਰਝਾਇਓ'

ਉਰਝਾਇ ਪਰੇਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਰਝ] ਫਸਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਜਤਨ ਕਰਉ ਉਰਝਾਇ ਪਰੇਵੈ'

ਓਰਝਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਰਝ] ਫਸਿਆ। ਯਥਾ—'ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਉਰਝਿਓ ਜਾਨਿ ਮੇਰੀ'

ਉਰਧ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਊਰਦ੍ਧ,ਊਰਦ੍ਧਵ=ਉਚਾ]
੧. ਉੱਚਾ। ਯਥਾ—'ਉਰਧਿ ਮੂਲ ਜਿਸ ਸਾਖ ਤਲਾਹਾ' ਸੰਸਾਰ ਬਿਛ ਦਾ {ਮੂਲ} ਜੜ੍ਹਾਂ (ਜਾਂ ਸਿਰ) ਉੱਚੀਆਂ ਹਨ ਅਰ {ਸਾਖਾਂ} ਪੈਰ ਹੇਠਾਂ ਹਨ।
੨. ਸਿੱਧਾ ਹੋਕੇ ਆਸਣ ਲਗਾਉਣਾ, ਵਾ ਉੱਚੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤਪ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ—'ਕਾਇਆ ਸਾਧੈ ਉਰਧ ਤਪੁ ਕਰੈ ਵਿਚਹੁ ਹਉਮੈ ਨ ਜਾਇ' ਤਥਾ—'ਬਹੁਤ ਉਰਧ ਤਪ ਸਾਧਨ ਸਾਧੇ'
੩. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਮੂਧਾ,ਊਂਧਾ,ਉਲਟਾ। ਯਥਾ—'ਉਰਧ ਮੁਖੁ ਕੁਚੀਲ ਬਿਕਲੁ ਨਰਕਿ ਘੋਰਿ ਗੁਬਾਰਿ' ਤਥਾ—'ਉਰਧ ਪੰਕ ਲੈ ਸੂਧਾ ਕਰੈ' ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰੇ। ਤਥਾ—'ਉਰਧ ਧਿਆਨ ਲਿਵ ਲਾਗਾ'

ਊਰਮ ਧੂਰਮ [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਰ੍ਵੀ = ਪ੍ਰਿਥਵੀ। ਧੂਮ੍ਰ = ਧੂੰਆਂ, ਉਪਲਖਤ ਅਕਾਸ਼] ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼। ਯਥਾ—'ਊਰਮ ਧੂਰਮ ਜੋਤਿ ਉਜਾਲਾ' ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਹੈ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਊਰਮਿ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਧੂਮਿਆ = ਧੁੰਧ] ਚਾਨਣਾ ਤੇ ਹਨੇਰਾ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ:—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਰ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ ਉਜਾਲਾ (ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ਭਾਵ ਜੋਤ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਸਦੀਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਹਨੇਰਾ। ਊਰਮਧੂ ਦਾ ਅਰਥ ਉਰ ਦੇ ਮੱਧ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਾਠ ਐਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—ਊਰ+ਮਧੂ+ਰਮ = ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਿਮਰ।

ਉਰਵਾਰੁ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਨਦੀ ਦਾ ਉਰਲਾ ਪਾਸਾ। ਭਾਵ ਇਹ ਲੋਕ। ਯਥਾ—'ਕੂੜੈ ਲਾਲਚਿ ਲਗਿਆ ਨਾ ਉਰਵਾਰੁ ਨ ਪਾਰੁ'

ਓਰੜ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਨ੍ਨਨ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਂਨਵ। ਪੰਜਾਬੀ, ਓਰੜ = ਬੱਦਲਾਂ ਜਾਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਘਿਰਕੇ ਯਾ ਨਿਉਂਕੇ ਆਉਣਾ] ਘਿਰਕੇ, ਚੜ੍ਹਕੇ, ਝੁਕਕੇ (ਬੱਦਲਾਂ

ਦਾ) ਆਉਣਾ। ਯਥਾ–'ਓਰੜ ਘਨ ਘਨਹਾਰੇ' ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਬੱਦਲ {ਘਨਹਾਰੇ} ਗਰਜਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ।

ਓਲਾ [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਓਰੁਝਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਓਹਲਾ] ਪੜਦਾ, ਆਸਰਾ। ਯਥਾ–'ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰਾ ਓਲਾ ਰਹਤ' ਤਥਾ–'ਜੀਅ ਰੇ ਓਲਾ ਨਾਮ ਕਾ'

ਉਲਾਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉੱਲਾਸ] ਆਨੰਦ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ, ਖੁਸ਼ੀ। ਯਥਾ–'ਖਾਤ ਪੀਤ ਬਰਤੈ ਅਨਦ ਉਲਾਸਿ' ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਬਰਤਦੇ ਹੋਏ ਆਨੰਦ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਰਣੁ ਦੇਖਿ ਸੂਰੇ ਚਿਤ ਉਲਾਸ'

ਉਲਾਸਹ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉੱਲਾਸ ਤੋਂ ਉਲਾਸਨਾ, ਹਿੰਦੀ] ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਮੁਰਾਦ ਜਪਣ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸਸੀਅਰ ਸੂਰ ਨਾਮ ਉਲਾਸਹ' ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਹੰਸਾ ਸੇਤੀ ਚਿਤ ਉਲਾਸਹਿ' ਹੰਸਾ ਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਲਾਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਾਹੀ] ਲਾਹੁੰਦੇ, ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਮੈਡਾ ਹਭੇ ਦੁਖ ਉਲਾਹਿ' ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ (ਬਿਰਹ ਦਾ) ਦੁਖ ਲਾਹ ਦੇਹ, ਭਾਵ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਦੇਹੁ।

ਉਲਾਹੀ
ਉਲਾਹਿਅਮੁ } [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਲਾਹੁਣਾ = ਉਤਾਰਨਾ। ਉ = ਉਪਸਰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘਣ ਦਾ ਉਲੰਘਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ] ਲਾਹ ਦਿਤੇ। ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਯਥਾ–'ਸਗਲੀ ਤ੍ਰਿਸਨ ਉਲਾਹੀ ਸੰਤਹੁ' ਸਾਰੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ (ਸੰਤਾਂ ਨੇ)। ਤਥਾ–'ਹਭੇ ਡੁਖ ਉਲਾਹਿਅਮੁ'

ਉਲਾਹਨੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਲੰਭ] ਉਲਾਂਭੇ, ਗਿਲੇ। ਯਥਾ–'ਲਾਖ ਉਲਾਹਨੇ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਜਬ ਲਗੁ ਨਹ ਮਿਲੈ ਰਾਮ'

ਉਲਾਹਨੋ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਲੰਭ] ਉਲਾਂਭਾ, ਗਿਲਾ, ਸ਼ਕੈਤ। ਯਥਾ–'ਉਲਾਹਨੋ ਮੈਂ ਕਾਹੂ ਨ ਦੀਓ'

ਓਲਗ,* ਓਲਗਾ।
ਓਲਗੀ, ਓਲਗੀਆ।
ਓਲਗਣੀ। } [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਲਗਨ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਓਹੋ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗੀ ਹੈ।

੨. [ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਓਲਗੀ = ਕੰਮੀਂ] ਦਾਸ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ {ਓਲਗੀ} ਓਲਗੀ ਵਾਲੇ (ਭਾਵ ਆਪਦੇ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਮੈਂ {ਓਲਗੀਆ} ਦਾਸ ਹਾਂ, {ਹਮ} ਅਸੀਂ (ਭਾਵ ਉਹ ਆਪਦੇ ਦਾਸ ਤੇ ਮੈਂ) ਆਪਦੇ ਬੱਚੇ ਹਾਂ।

੩. ਦਖਣ ਵਿਚ ਓਲਗ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ, ਛੋਰੂ

ਯਥਾ–'ਸੰਤਚ ਓਲਗ ਓਲਗਣੀ' ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਯਾ ਪਛਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਛਾਣੂ।

ਉਲੰਘੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉ + ਲੰਘਣਾ] ਉਪਰ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਖਾਲੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਜੋਤਿ ਬਿਨਾ ਜਗਦੀਸੁ ਕੀ ਜਗਤੁ ਉਲੰਘੈ ਜਾਇ'

ਉਲਝਾਇਓ [ਕ੍ਰਿਃ ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਰੋਧਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਲਝਣਾ। ਹਿੰਦੀ, ਉਰਝਨਾ] ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਜਿਉ ਉਲਝਾਇਓ

*ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ 'ਓਲਗ੍ਗ' ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਕਾ ਮਰਤਿਆ ਨਹੀ ਬਿਸਾਰਨੀ' ਬਾਲ ਬੁਧਿ* ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਜਿਉਂ ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੈ ਮਰਦਿਆਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਭੁਲਿਆ।

ਉਲਟ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਦ੍ + ਲੁਣ੍ਠਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉਲਟਣਾ] ਹੇਠਾਂ ਉਪਰ ਹੋਣਾ, ਬਦਲਣਾ, ਵਟੀਣਾ।

੨. ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ। ਯਥਾ— 'ਮਨੂਆ ਉਲਟਿ ਸੁੰਨ ਮਹਿ ਗਹੈ'

੩. (ਸੁਰਤ) ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਗਈ। ਯਥਾ—'ਉਲਟ ਭਈ ਜੀਵਤ ਮਰਿ ਜਾਗਿਆ' ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਠੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਜਦ ਪੁੱਠੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾ-ਇਆ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਗਈ।

ਉਲਟੀ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਟ] (ਬ੍ਰਿਤੀ) ਉਲਟ ਗਈ, ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਆਈ। ਯਥਾ—'ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਉਲਟੀ ਭਈ' ਦੇਖੋ, ਉਲਟੀ ਰੇ

ਉਲਟਾਇਆ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਟ] ਉਲਟੀ, ਪੁੱਠੀ, ਬੁਰੀ। ਯਥਾ—'ਨਿੰਦ ਚਿੰਦ ਕਉ ਬਹੁਤੁ ਉਮਾਹਿਓ ਬੂਝੀ ਉਲਟਾਇਆ'

ਉਲਟਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਟ] ਉਲਟਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਧਾ ਸੀ ਉਲਟਿਆ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਯਥਾ 'ਉਲਟਿਓ ਕਮਲੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬੀਚਾਰਿ'

ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਦੇਖੋ, ਉਲਟੀ। ਗੰਗਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੰਮ ਅਪਣੇ ਬੱਧੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੋਂ ਪੁੱਠੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨਾ।

੨. ਬ੍ਰਿਤੀ ਅਥਵਾ ਪਵਨ ਉਲਟਾਕੇ। ਯਥਾ— 'ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਜਮਨੁ ਮਿਲਾਵਉ'

ਉਲਟਤ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਟ] ਉਲਟਦੀ (ਪਵਨ ਨੇ) ਭਾਵ ਅਪਾਨ ਵਾਯੂ ਨੇ। ਯਥਾ— 'ਉਲਟਤ ਪਵਨ ਚਕ੍ਰ ਖਟੁ ਭੇਦੇ'

ਉਲਟੈ ਬ੍ਰਹਮ [ਵਰ ਃ ਵਾਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਟ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਬ੍ਰਹਮ] (ਸੁਰਤ) ਬ੍ਰਹਮ ਵਲ ਫੇਰੇ। ਯਥਾ - 'ਸੋ ਬੈਰਾਗੀ ਜੋ ਉਲਟੈ ਬ੍ਰਹਮੁ' ਭਾਵ ਜੋ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਵਲ ਉਲਟੈ।

ਉਲਟੀ ਭਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਟ] (ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਉਲਟਕੇ(ਈਸ਼੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਇਣੀ) ਹੋਈ। ਯਥਾ—'ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਉਲਟੀ ਭਈ'

ਉਲਟੀ ਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਟ] ਲੋਟ ਜਾਣਾ, ਉਲਟੇ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਪੁੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਯਥਾ—'ਉਲਟੀ ਰੇ ਮਨ ਉਲਟੀ ਰੇ ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਕਰਿ ਉਲਟੀ ਰੇ' ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਕਰਕੇ ਸਾਕਤ ਤੋਂ ਲੋਟਨਾ ਯੋਗ ਹੈ ਹੇ ਭਾਈ! ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਲਟੀ (ਮੁੜੀ) ਤਾਂ ਮਨ (ਅਪਨੀ ਨੀਚ ਗਤੀ ਤੋਂ) ਉਲਟਾਇਆ (ਜਦ ਮਨ ਉਲਟਿਆ ਤਦ ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਕਰ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਜਾਹ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾ ਕਰ, ਜੋ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਉਲਟ ਕਰ, ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰ।

ਉਲਥੇ† [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਉ+ਲੱਥਣਾ = ਲੈਹ ਪੈਣਾ] ਉੱਡਦਿਆਂ ਆ ਬੈਠਣਾ, ਹੇਠਾਂ

*'ਬਾਲ ਬੁਧ ਕਾਮ ਰਤਿਆ' ਬੀ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ।

† ਉਲਥਣਾ ਹੋਰ ਪਦ ਹੈ ਜੋ ਉਲਟਣਾ ਦੇ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਤਰਜਮੇ–ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਉਲਥਾ ਪਦ ਅਜ ਕਲ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਸੋ ਇਹ ਹੈ, ਪਰ 'ਆਇ ਉਲਥੇ ਹੰਝ' 'ਉ+ਲੱਥੇ' ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਹੈ, ਲਥਣਾ ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।

ਲਹਿਣਾ। ਯਥਾ–'ਆਇ ਉਲਥੇ ਹੰਝ'
ਦੇਖੋ, ਹੰਝ

ਉਲਥੜੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਉਲਥੇ] ਉਤਰੇ, ਆ ਬੈਠੇ। ਯਥਾ–'ਸਰਿ ਹੰਸ ਉਲਥੜੇ ਆਇ' ਭਾਵ ਸਿਰ ਰੂਪ ਤਲਾਉ ਉਤੇ ਚਿੱਟੇ ਕੇਸ ਰੂਪ ਹੰਸ ਆਨ ਉਤਰੇ ਹਨ।

ਉਲਾਮੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਪਾਲੰਭ ਪੰਜਾਬੀ, ਉਲਾਂਭਾ, ਉਲਾਮਾ]
੧. ਉਲਾਂਭਾ, ਗਿਲਾ।
੨. ਪਛਤਾਵਾ। ਯਥਾ–'ਜਾਲਣ ਗੋਰਾ ਨਾਲਿ ਉਲਾਮੇ ਜੀਅ ਸਹੈ' ਅਪਨੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਪਨੇ ਆਪਨੂੰ ਉਲਾਮੇ (ਭਾਵ ਪਛੋਤਾਉ) ਜੀਉ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਸਉ ਉਲਾਮੇ ਦਿਨੈ ਕੇ ਰਾਤੀ ਮਿਲਨਿ ਸਹੰਸ'

ਉਵਟੀਐ† [ਕ੍ਰਿਃ। ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ] ਜਿਤਣਾ। ਯਥਾ–'ਕਉਣੁ ਹਾਰੈ ਕਿਨਿ ਉਵਟੀਐ'

ਉਵਤਿਆ [ਗੁਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਵੱਤਣਾ = ਫਿਰਨਾ। ਉਵੱਤਣਾ = ਅਵਾਰਾ ਫਿਰਨਾ]ਜਿਸਦਾ ਪੈਰ ਨਾ ਲਗੇ। ਉਤਵਤਾਇਆ, ਅਵਾਰਾ। ਯਥਾ–'ਆਇਆ ਉਠੀ ਖੇਲੁ ਫਿਰੈ ਉਵਤਿਆ'

ਊੜੈ [ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੈਂਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ–ਊੜਾ–ਇਸ ਦੁਆਰੇ। ਯਥਾ–'ਊੜੈ ਉਪਮਾ ਤਾਕੀ ਕੀਜੈ ਜਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ' ਊੜੇ ਦੁਆਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਓੜ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਓਟ। ਹਿੰਦੀ, ਓਟ=ਉਹਲਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਓਟ,ਓੜ]
੧. ਓਟ ਵਿਚ, ਉਹਲੇ।
੨. ਸ਼ਰਣ।ਯਥਾ–'ਓੜ ਤਿਹਾਰੀ'ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ।
੩. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਧਿ। ਪੰਜਾਬੀ, ਔਧ, ਓੜ, ਓੜਕ] ਤੋੜ। ਯਥਾ–'ਓੜ ਪਹੁਚਾਵਹੁ ਦਾਤੇ' ਹੇ ਦਾਤਾਰ! ਮੈਨੂੰ ਤੋੜ(ਧੁਰ) ਪਹੁੰਚਾਓ। ਤਥਾ–'ਸਿਲ ਓੜ' (ਪਿਛ ਕਹੇ ਦੇ) ਅੰਤ ਪਰ ਸਿਲ (ਨਾਮੇਂ ਇਕ ਮਾਸ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਵਿਸਨੂੰ ਗੁੰਥੀ ਨਾਮੇਂ ਗੰਢ) ਹੈ।

—o—

ਸ

ਸ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੈਂਤੀ ਯਾ ਵਰਨ ਮਾਲਾ ਦਾ ਚੌਥਾ ਅੱਖਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਵਜੰਜਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ स ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦੀ س ਦੇ ਤੁਲ ਇਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ श ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ث ص ش ਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਲਈ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ش ਤੇ श ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੇਲੇ ਇਸਦੇ ਪੈਰ ਬਿੰਦੀ ਲਾ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਜੈਸੇ –ਸ਼। ص ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਦੋ ਬਿੰਦੀਆਂ ਜੈਸੇ ਸ਼ ਤੇ ث ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਤਿੰਨ ਜੈਸੇ ਸ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ–ਸ਼–ਸਦਾ ਹੀ ਤੇ ਕ਼ਸ਼, ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ–ਕਸ਼–ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ–ਸ– ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੀ ਤਰਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਐਸੇ ਪਦ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ–ਸ–ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਾਸਤ੍ਰ, ਸ਼ੇਖ਼ ਨੂੰ ਸੇਸ। ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਵੇਰ ਕ਼ਸ਼ ਤੇ ਸ਼ ਨੂੰ ਛ ਨਾਲ ਬੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਖ਼ਟ–ਨੂੰ ਛੱਟ ਤੇ ਕਸ਼ੀਰ ਨੂੰ ਖੀਰ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ. ਹ. ਆਪੋ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੋਂ ਬਦਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੂੰ ਪਾਸ, ਪਾਹ।

†ਉ+ਵਟੀਐ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਟੀਣਾ–ਮੁਲ ਪੈਣਾ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉ+ਵਟੀਐ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ, ਜਿੱਤਣਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਛਛਾ ਬਦਲ ਕੇ ਵੀ ਸਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਬਿਛਰਤ ਤੋਂ ਬਿਸਰਤ। ਦੇਖੋ, ਬਿਸਰਤ

ਸ [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਅਵ੍ਯ ਹੈ, ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਗ ਕੇ 'ਸਹਤ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਸਭਾਗਾ' ਭਾਗਾਂ ਸਹਿਤ। ਯਥਾ—'ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਸੰਜੋਗੁ ਸੁਭਾਗਾ'

ਸਾ [ਸਃ ਨਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸ: = ਉਹ ਆਦਮੀ ਤੇ ਸਾ = ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਪਹਾੜ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਬੀ ਸਾ = ਉਹ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ] ਉਹ। ਯਥਾ— ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਾ ਕਥਨੀ ਸਾਰੁ'। ਤਥਾ—'ਸਾ ਹੋਵੈ ਜਿ ਬਾਤ ਹੋਵੈਨੀ'

ਸਿ [ਅਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ—ਸੇ(ਉਹ)—ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ—ਸਿ] ਉਹ। ਯਥਾ—'ਨਿੰਮੁ ਬਿਰਖੁ ਸਿ ਚੰਦਨਹ' ਤਥਾ—'ਤਿਸ ਰਿਦੈ ਸਿ ਲੋਚਨ ਨਾਹੀ'

ਸੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਸ੍ਤਿ। ਫਾਰਸੀ, ਅਸਤ= ਹੈਸੀ।ਪੰਜਾਬੀ—ਹੈ—ਦਾ ਭੂਤ ਕਾਲ] ੧. ਹੈਸੀ। ਯਥਾ—'ਕਿਛੁ ਨੀ ਸੀ ਛੰਦਾ' ਪਤੀ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ (ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ) ਕੁਛ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

੨. 'ਸੀ' ਹੋਰਨਾਂ ਕ੍ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਆਵਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਵਿਚ 'ਗਾ' ਲਗ ਕੇ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਹਿੰਦੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਸੀ' ਲਾ ਕੇ ਭਵਿ-ਖ੍ਯਤ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਕਿਆ ਕਰਸੀ ਪੀਓ'

੩. [ਪੰਜਾਬੀ] ਹਲ ਦੇ ਵਾਹਿਆਂ ਜੋ ਪਾੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਾਹੀ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ। ਯਥਾ—'ਅਨਾਜੁ ਮਗਉ ਸਤ ਸੀ ਕਾ' ਸਤ ਵਾਰੀ ਵਾਹੀ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅਨਾਜ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਸੁ [ਉਪਸਰਗ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਭਲਾ, ਚੰਗਾ। ਦੇਖੋ—'ਸੁਕ੍ਰਿਤ' ਭਲੀ ਕ੍ਰਿਤ, ਚੰਗਾ ਕੰਮ। 'ਸੁਭਰ ਭਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੰਗ'

੨. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਉਹ। ਯਥਾ—'ਸੁ ਸਬਦ ਗਿਆਨੀ' ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ। ਦੇਖੋ ਸੁਆਸ

ਸੇ [ਸਃ ਨਾਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾ। ਸਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਓਹ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ' ਤਥਾ—'ਸੁਪੇਦਾ ਸੇ ਵੰਨ'

੨. 'ਸੀ' ਕ੍ਰਿਆ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਹੁ ਬਚਨ ਵਿਚ 'ਸਨ' ਤੇ 'ਸੇ' ਦੋ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੈ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਤ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੈ, ਸੌ] ਸੈਂਕੜੇ। ਯਥਾ—'ਸੈ ਨੰਗੇ ਨਹ ਨੰਗ ਭੁਖੇ ਲਖ ਨ ਭੁਖਿਆ'

ਸੋ [ਸਃ ਨਾਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾ] ਉਹ। ਯਥਾ—'ਸੋ ਪਦੁ ਰਵਹੁ ਜਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਰਵਨਾ' ਉਹ ਪਦ ਉਚਾਰਣ ਕਰੋ ਜਿਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਫਿਰ ਕੋਈ ਨ ਜਪਨਾ ਪਵੇ।

੨. ਉਸ, ਤਿਸ। ਯਥਾ—'ਸੋ ਨਿਵਾਹੂ ਗਡਿ' (ਹੇ ਭਾਈ!) ਤਿਸ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਚਿਤ ਵਿਚ) ਧਾਰਨ ਕਰ, ਜੋ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਸੰ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਗ ਕੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ 'ਸੰਹੇਤ' = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮ। ਤਥਾ—'ਸੰਲਗਨ' = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਗਾ ਹੋਇਆ। ਦੇਖੋ, ਸੰਹੇਤ, ਸੰਲਗਨ

ਸੀਅ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਤਾ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਅ] ਸੀਤਾ। ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ।

ਸੂਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਕ। ਹਿੰਦੀ, ਸੂਆ] ਤੋਤਾ। ਯਥਾ–'ਸੂਆ ਪੜਾਵਤ ਗਨਕਾ ਤਰੀ'
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਚਿ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਈ*। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਈ, ਸੂਆ] ਲੋਹੇ ਦਾ ਸੂਆ, ਵੱਡੀ ਸੂਈ। ਯਥਾ–'ਲਉ ਨਾੜੀ ਸੂਆ ਹੈ ਅਸਤੀ'

ਸੁਆਇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਰਥ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਆਉ, ਸੁਆਇ] ੧. ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਮਤਲਬ। ੨. ਸ੍ਵਾਦ।

ਸੁਆਈ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਆਇ] ਮਤਲਬ ਵਾਸਤੇ, ਸੁਆਰਥ ਲਈ। ਯਥਾ–'ਕਿਸ ਹੀ ਧੜਾ ਕੀਆ ਸਿਕਦਾਰ ਚਉਧਰੀ ਨਾਲਿ ਆਪਣੈ ਸੁਆਈ'

ਸੁਆਉ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਆਇ]
੧. ਪਰਯੋਜਨ, ਮਤਲਬ। ਯਥਾ–'ਸਬਰੁ ਏਹੁ ਸੁਆਉ ਜੇ ਤੂੰ ਬੰਦਾ ਦਿੜੁ ਕਰਹਿ' ਸੰਤੋਖ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। ਹੇ ਬੰਦੇ! ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰੇਂ। ਤਥਾ–'ਕਉਣ ਮਾਰਗ ਕਉਣ ਸੁਆਉ' (ਸਿੱਧ ਪੁਛਦੇ ਹਨ) ਆਪ ਦਾ ਪੰਥ ਤੇ ਪਰਯੋਜਨ ਕੀ ਹੈ?
੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਦ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਉ। ਪੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਆਉ] ਸੁਆਦ, ਆਨੰਦ। ਯਥਾ–'ਸੁਆਉ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ' ਆਨੰਦ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ) ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਤਥਾ–'ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣਨ ਸੁੰਞੀਆਂ'

ਸੁਆਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ=ਭਲੀ ਆਸ਼ਾ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਸ, ਭਲੀ ਆਸ, ਨੇਕ ਉਮੈਦ। ਯਥਾ–'ਸੁ ਆਸ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਕੀ'

ਸੁਅਸਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਸ੍ਤਿ। ਸੁ+ਅਸ = ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਸ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:–ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਭਲਜਾਈ ਯਾ ਕਲਜਾਨ ਹੋਵੇ] ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ। ਦੇਖੋ, ਆਥ

ਸਿਆਹੀ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ] ਕਾਲਕ, ਭਾਵ ਅਵਿੱਦਯਾ। ਯਥਾ–'ਨੀਲੀ ਸਿਆਹੀ ਕਦਾ ਕਰਣੀ' ਅਵਿੱਦਜਾ ਦਾ ਕੱਟਣਾ ਹੀ ਨੀਲੀ (ਪੁਸ਼ਾਕ) ਹੈ।

ਸੂਅਟਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਕ। ਹਿੰਦੀ, ਸੂਆ+ਟ, ਨਿਮ੍ਰ ਵਾਚੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਤੋਤਾ ਯਥਾ–'ਤੂ ਪਿੰਜਰੁ ਹਉ ਸੂਅਟਾ ਤੋਰ'

ਸਿਆਣਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗਜਾਨੰ = ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗਜਾਨ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯਾਣਯ] ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ, ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਚਤੁਰ ਸਿਆਣਾ ਸੁਘੜੁ ਸੋਇ ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਅਭਿਮਾਨੁ'

ਸਿਆਣੂ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਆਣਾ] ਪਛਾਣੂ।

ਸਿਆਣੀਏ [ਸੰਬੋਧਨ। ਦੇਖੋ, ਸਿਆਣਾ] ਹੇ ਚਤੁਰ ਇਸਤ੍ਰੀ! ਅਕਲ ਵਾਲੀਏ! ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਕਹੇ ਸਿਆਣੀਏ ਇਉ ਕੰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ'

ਸੁਆਦੰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਦੁ] ਸੁਆਦ, ਰਸ, ਚਸਕਾ।

ਸੁਆਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਾਨਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਣ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਆਨ] ਕੁੱਤਾ। ਯਥਾ–'ਏਕ ਸੁਆਨ ਦੁਇ ਸੁਆਨੀ ਨਾਲਿ' ਇਕ ਕੁੱਤਾ (ਲੋਭ ਰੂਪੀ ਤੇ) ਦੋ {ਸੁਆਨੀ} ਕੁੱਤੀਆਂ (ਭੁਖ ਤ੍ਰਿਖਾ ਰੂਪੀ, ਹਰ ਜੀਵ ਦੇ) ਨਾਲ ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ–'ਭੁਖ ਤਿਖਾ ਦੁਇ ਭਉਕੀਆ'

ਸਿਆਨਪ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਆਣਾ]

*ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਜਾਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ—ਕ, ਗ, ਚ, ਜ, ਤ, ਦ, ਪ, ਯ, ਵ ਜਦ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਗਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਬਚੀ ਤੋਂ ਸਈ ਤਿਵੇਂ ਸੂਚੀ ਤਾਂ ਸੂਈ ॥

ਚਤੁਰਾਈ ਯਥਾ–'ਬਾਤ ਚੀਤ ਸਭ ਰਹੀ ਸਿਆਨਪ'

ਸੈਆਨ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ ਦੇਖੋ, ਸੈ]

੧. ਸੈਂਕੜੇ। ਯਥਾ–'ਲਹਰੀ ਲਖ ਸੈਆਨ'

੨. [ਸੈ+ਆਨ] ਸੈਂਕੜੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁਆਨ ਸਤ੍ਰ [ਖਃ ਤਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਾਨ=ਕੁਤਾ। ਸ਼ਤ੍ਰੁ=ਵੈਰੀ] ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਵੈਰੀ, ਭਾਵ ਚੰਡਾਲ। ਓਹ ਚੂੜ੍ਹੇ ਜੋ ਕੁੱਤੇ ਮਾਰਕੇ ਖੱਲਾਂ ਵੇਚਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਸੁਆਨ ਸਤ੍ਰ ਅਜਾਤੁ ਸਭ ਤੇ'

ਸਿਆਪਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਪ੍=ਸਹੁੰ ਖਾਣੀ, ਫਿਟਕਾਰਨਾ, ਉਲਾਂਭਾ ਦੇਣਾ] ਮਰੇ ਹੋਏ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਕੇ(ਤੀਮੀਆਂ ਦਾ) ਪਿਟਣਾ, ਰੋਣਾ, ਕੀਰਨੇ ਕਰਨੇ। ਯਥਾ–'ਸਤੀ ਰੰਨੀ ਘਰੇ ਸਿਆਪਾ'

ਦੇਖੋ, ਸਤੀ ਰੰਨੀ ਘਰੇ ਸਿਆਪਾ

ਸਿਆਮ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਜਾਮ] ਕਾਲਾ, ਪ੍ਰੀਤਮ। ਯਥਾ–'ਸਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਤਜਿ ਨੀਂਦ ਕਿਉ ਆਈ' ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਵਿਦਜਾ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਕਿਉਂ ਆਈ।

ਦੇਖੋ, ਸਿਆਮ ਮੂਰਤਿ

ਸੁਆਮੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਮਿਨ੍] ਪਤੀ, ਮਾਲਕ ਅਰਥਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਯਥਾ–'ਮਧੁਸੂਧਨ ਦਾਮੋਦਰ ਸੁਆਮੀ'

ਸਿਆਮ ਮੂਰਤਿ [ਵਿਸੇਖਣ, ਵਿਸੇਖਜ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਜਾਮ ਮੂਰਤਿ] ਕਾਲੀ ਮੂਰਤੀ। ਯਥਾ–'ਸਿਆਮ ਮੂਰਤਿ ਨਾਹਿ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਾਲੀ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ ਪਰਮੇਸਰ ਸਾਰੀ ਖਲਕ ਵਿਚ ਵਜਾਪਕ ਹੈ, ਕਾਲੇ ਬੁੱਤਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

ਸਿਆਮਲੰ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਜਾਮ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਮਲ, ਰੂਪਾਂਤਰ, ਸਿਆਮਲ] ਕਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਸਿਆਮਲੰ ਮਧੁਰ ਮਾਨੁਖੰ' ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਕਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮਧਰਾ ਹੋਵੇ। ਐਉਂ ਵੀ ਅਰਥ ਲੈਂਦੇ ਹਨ:–ਕਾਲਾ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਤ ਸੁੰਦਰ) ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਮਾਨੁਖ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੋ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਵੈਰ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਨੀਉਣਾ ਮਿਥਜਾ ਹੈ ।

ਸਿਆਰ* [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਿਗਾਲ । ਹਿੰਦੀ, ਸਿਆਰ] ਗਿੱਦੜ । ਭਾਵ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਜਬ ਹੀ ਸਿਆਰੁ ਸਿੰਘ ਕਉ ਖਾਇ' ਜਦੋਂ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਰੂਪੀ ਗਿਦੜ ਸ਼ੇਰ ਰੂਪੀ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਵੇ। ਅਥਵਾ ੨. ਸਿਆਰ ਦੀ ਵਿਤਪੁਤੀ [†ਸਿੰਹਾਰ = ਸਿੰਹ + ਅਰਿ = ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਵੈਰੀ] ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਯਾ ਮਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਨਾਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਵੈਰੀ। ਯਥਾ ਪ੍ਰਮਾਣ–'ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ' ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਗਜਾਨ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈਨ।

ਸੂਅਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਕਰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ

*ਇਹ ਸ਼੍ਰਿਗਾਲ ਪਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਸ਼ਿਗਾਲ ਰੂਪ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਜੈਕਾਲ, ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸਿਆਰ। ਪੁਰਾਤਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਿਆਲ।

†ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਬਲੀ ਤੇ ਇਸਦਾ ਵੈਰੀ, ਇਕ 'ਸ਼ਰਭ' ਜਾਨਵਰ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਜੋ ਯਾ ਤਾਂ ਹੋ ਬੀਤਿਆ ਹੈ ਯਾ ਖਜਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਲੱਤਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ, ਬਰਫਾਨੀ ਪਹਾੜ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਉਰ* । ਹਿੰਦੀ, ਸੂਅਰ] ਸੂਰ । ਯਥਾ–'ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ' ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਉਸ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਲਈ ਸੂਰ ਵਤ (ਛਡਣੇ ਲਾਇਕ) ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ (ਹਿੰਦੂ) ਲਈ ਗਊ ਵਤ।

ਸੁਆਰਥ, **ਸੁਆਰਥੀ** [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਰਥ] ਮਤਲਬ, ਗਰਜ਼, ਗਉਂ । ਯਥਾ–'ਸੁਆਰਥੁ ਸੁਆਉ ਨ ਕੋ ਕਰੇ' ਅਪਣਾ ਅਤੇ ਪਰਾਇਆ ਮਤਲਬ ਭੀ ਕੋਈ ਨ ਸਾਰੇ । ਤਥਾ–'ਮਨਮੁਖ ਆਪ ਸੁਆਰਥੀ' ਮਨਮੁਖ ਆਪ ਮਤਲਬੀ (ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼) ਹਨ।

੨. ਸੁਆਰਥ [ਸ=ਸ਼ੁਭ+ਅਰਥ] ਭਲੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿਆਲ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਿਆਰ] ਗਿੱਦੜ। ਯਥਾ–'ਕਾਢਿ ਦੇਹਿ ਸਿਆਲ ਬਪੁਰੇ ਕਉ ਤਾਂ ਕੀ ਓਟ ਟਿਕਾਵਸਿ ਰੇ' (ਆਲਸ ਰੂਪੀ) ਗਿੱਦੜ ਨੂੰ ਕੱਢ ਅਤੇ {ਤਾਂ ਕੀ} ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਓਟ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ। ਗਿੱਦੜ ਵਡਾ ਮਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਲਸ ਭੀ ਵਡੇ ਬਹਾਨੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੨. [ਪੰਜਾਬੀ] ਸਰਦ ਰੁਤ, ਠੰਢੀ ਬਹਾਰ।

ਸਿਆਲੇ, **ਸੀਆਲੇ** [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਤ ਕਾਲ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਤਆਲ* ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਆਲ] ਸਰਦ ਰੁਤ। ਯਥਾ–'ਸੀਆਲੇ ਸੋਹੰਦੀਆ ਪਿਰ ਗਲਿ ਬਾਹੜੀਆਂ'

ਸੁਆਲਿਉ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਲਾਘਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਲਾਹਾ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਆਲਿਉ] ਸਲਾਹੁਣੇ ਜੋਗ, ਸੁੰਦਰ।

ਸੁਆਵ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਆਰਥ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਆਉ, ਸੁਆਵ] ਪਰਯੋਜਨ, ਮਤਲਬ। ਦੇਖੋ, ਸੁਆਵਗੀਰ

ਸੁਆਵਗੀਰ [ਸੰਃ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਆਵ + ਗੀਰ (= ਵਾਲੇ) ਫ਼ਾਰਸੀ] ਮਤਲਬੀ, ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼। ਯਥਾ–'ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਾਫੁ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੁਆਵਗੀਰ ਸਭਿ ਉਘੜਿ ਆਇ' ਜਦ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਾਫ ਪਰਖਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ ਲੋਕ ਉਘੜ ਆਂਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਜਿਹਾਕੁ ਰੁਪਯੇ ਖੋਟੇ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੁਆਵੜਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਆਵ। ੜਾ, ਪ੍ਰਤੇ] ਪਰਯੋਜਨ, ਮਤਲਬ।

ਸਾਈ [ਸਃ ਨਾਃ । ਦੇਖੋ, ਸਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾ+ਹੀ–ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਸਾਈ] ਉਹ ਹੀ। ਯਥਾ–'ਸਾਈ ਵਸਤੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਈ' ਤਥਾ–'ਜੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ'

ਸਾਈਂ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਮੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਈਂ] ਮਾਲਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਯਥਾ–'ਸਾਈਂ ਨਾਮੁ ਅਮੋਲੁ ਕੀਮ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣਦੋ'ਤਥਾ–'ਸਾਂਈ ਮੇਰੈ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਨਾਹੀ ਤ ਹੰਭੀ ਦਝਾਂ ਆਹਿ'

ਸੁਈ [ਸ਼ਃ ਨਾਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋ +ਹੀ–ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ, ਸੁਈ] ਉਹੋ। ਯਥਾ–'ਦਿਹੰਦ ਸੁਈ' ਓਹੋ ਦਾਤਾ ਹੈ।

ਸੂਇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂ= ਜੰਮਣਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਣਾ=ਜੰਮਣਾ। ਸੂਇ=ਜੋ ਜੰਮ ਪਵੇ] ਬੱਚਾ।

*ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਯਾਕਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕ, ਗ, ਚ, ਜ, ਤ, ਦ, ਪ, ਯ, ਵ, ਜਦ ਅੱਡਰੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਵਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਮੁਕੁਲ: ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਮੁਉਲ: ਤੈਸੇ ਸ਼ੂਕਰ ਦਾ ਸ਼ੂਉਰ। ਸ਼—ਹੋਰ ਸੂਤ੍ਰ ਨਾਲ—ਸ—ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਸੂਉਰ।

ਯਥਾ—'ਪੰਖੀ ਸੂਇ ਬਹਿਠ' ਪੰਖੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਸੂਈ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਚਿ, ਸ਼ਿਵ੍ ਧਾਤੂ (=ਸੀਣਾ) ਤੋਂ] ਕਪੜੇ ਸੀਵਨ ਦੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਤਾਰ, ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਸਿਰਾ ਨੱਕਾ ਤੇ ਦੂਆ ਬ੍ਰੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਸੂਈ ਰੁਪੇ ਕਾ ਧਾਗਾ' ਦੇਖੋ, ਰੁਪੇ

ਸੂਏ, ਸੂਐ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੂਈ। ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਸੂਈ ਵਰਗੀ ਤਿੱਖੀ ਨੋਕ ਵਾਲੀ, ਪਰ ਵੱਡੀ ਨੂੰ ਸੂਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੂਆ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਸੂਐ] ਸੂਏ।

੧. ਇਕ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੰਡਾ ਹੈ ਸੂਲੀ ਜਿਹਾ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਪਿਠ ਟਿਕਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਅਗੇ ਭੌਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚਾਲ ਦੱਖਣ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੂਐ ਚਾੜਿ ਭਵਾਈਅਹਿ ਜੰਤ'

੨. ਸੂਲ। ਛੋਟੇ ਬਾਲਕ ਕਿਕਰ ਦੀਆਂ ਸੂਲਾਂ ਪੁਰ ਮਕੜੀ ਨੂੰ ਭੁਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਚੀਂਘਣੀ। ਇਕ ਸੂਲ ਜੇਹੀ ਗੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲੱਕੜਾਂ ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭੌਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੁਰ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਘੂੜਿਆਂ ਪੁਰ।

ਸੇਇ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇ (=ਉਹ—) ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਉਹ। ਯਥਾ—'ਜਿਸਨੋ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੇਇ ਲੇਹਿ'

ਸੇਈ [ਸਃ ਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇ+ਹੀ—ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ, ਸੇਈ] ਉਹੀ। ਯਥਾ—'ਸੇਈ ਸਾਹ ਭਗਵੰਤ ਸੇ'

ਸੋਇ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਭਤੇ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਹਏ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਇ] ਸੋਭਾ। ਯਥਾ—'ਸਚੇ ਸਚੀ ਸੋਇ' ਸਚੇ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੋਭਾ ਹੈ।

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੂ ਸ਼੍ਰੁ = ਸੁਣਨਾ। ਸ਼੍ਰੋਤ= ਕੰਨ (ਯਾ ਜੋ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਿਆਂ ਜਾਏ*) ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸ਼ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਤੰ ਦਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਕਿਅੰ—ਤਿਵੇਂ ਸ੍ਰੋਤ ਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੋਅ। ਇਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਸੋਇ] ਉਹ ਗੱਲ ਜੋ ਸੁਣੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਖਬਰ। ਯਥਾ—'ਤਿਸਕੀ ਸੋਇ ਸੁਣੀ ਮਨ ਹਰਿਆ' ਤਥਾ—'ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਸੁਨੀ ਇਹ ਸੋਇ' ਤਥਾ—'ਸੋਇ ਸੁਣੰਦੜੀ ਮੇਰਾ ਤਨ ਮਨ ਮਉਲਾ'

੩. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਪੌਣ। ਯਥਾ—'ਇਸੁ ਮਨ ਕਉ ਬਸੰਤ ਕੀ ਲਗੈ ਨ ਸੋਇ' ਪਰੰਤੂ ਇਥੇ ਬੀ ਖਬਰ ਯਾ ਸੂਝ ਅਰਥ ਢੁਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਅਰਥ ਬੀ ਸੋਇ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੪. [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੌਣਾ ਤੋਂ ਸੋਇ] ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ—'ਬਾਵਰ ਸੋਇ ਰਹੇ'

੫. [ਸਃ ਨਾਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋ। ਸੋ+ਹੀ—ਦਾ ਹੋਰ ਰੂਪ] ਉਹੋ ਹੀ, ਉਹੋ। ਯਥਾ—'ਤੂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਜਾਣੈ ਸੋਇ'

ਸੋਈ [ਸਃ ਨਾਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋ। ਸੋ+ਹੀ—ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ੧. ਉਹੀ। ਯਥਾ—'ਸੋਈ ਸੁਹਾਵਾ ਥਾਨੁ'

੨. [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੌਣਾਂ ਤੋਂ] ਸੁਤੀ ਹੋਈ। ਯਥਾ—'ਸੋਈ ਸੋਈ ਜਾਗੀ' (ਅਵਿਦਜਾ ਦੀ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਵਿਚ) ਸੁਤੀ ਹੋਈ ਸੀ (ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਦੀ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਚ) ਜਾਗੀ ਹਾਂ।

ਸੋਇਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਈ] ਸੁਤਾ। ਯਥਾ—'ਕਿਆ ਤੂ ਸੋਇਆ ਜਾਗੁ ਇਆਨਾ'

ਸਈਆਦ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਜੇਟ=ਤ੍ਰਿੱਖੇ, ਚਲਾਕ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸੁਯਾਦ = ਸ਼ਿਕਾਰੀ] ਸ਼ਿਕਾਰੀ, ਭਾਵ ਲੁਟੇਰੇ। ਯਥਾ—'ਰੰਨਾ ਹੋਈਆ ਬੋਧੀਆ ਪੁਰਸ ਹੋਏ ਸਈਆਦ' ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤਾਂ (ਮੁਖ) ਗਿਆਨਣਾਂ ਯਾ ਠੱਗਣੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦ ਸ਼ਿਕਾਰੀ, ਭਾਵ ਲੁਟੇਰੇ

*ਇਹ ਅਰਥ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਸਾਡੀ ਇਹੋ ਸ਼੍ਰੁਤ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਡਿਠਾ ਨਹੀਂ।

ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਸਈਆਦ ਦਾ ਮੂਰਖ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੋਧੀ ਪਦ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾਂ ਖਾਂਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਦੇਖੋ, ਬੋਧੀਆਂ

ਸਇਆਨ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ,ਸਿਆਣਾ] ਸਿਆਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਯਥਾ—'ਘ੍ਰਿਤ ਕਾਰਨ ਦਧਿ ਮਥੈ ਸਇਆਨ' ਸਿਆਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਘਿਉ ਦੀ ਖਾਤ੍ਰ ਦਹੀਂ ਰਿੜਕਦੀ ਹੈ।

ਸੋਇਨ / **ਸੋਇਨੇ** } [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਰ੍ਣ] ਸੋਨਾ ਇਕ ਵਡਮੁਲੀ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਧਾਤੂ ਹੈ, ਜੋ ਤੋਲ ਵਿਚ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੰਗਾਰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ। ਲੈਣ ਦੇਣ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਸਭ ਵਡੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਬਾਹਲਾ ਇਸੇ ਦੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਜਾਰੀ ਧਾਤੂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੁਇਨੇ ਕੈ ਪਰਬਤ ਗੁਫਾ ਕਰੀ' ਸੋਨੇ ਦਾ ਪਰਬਤ ਅਰਥਾਤ ਸੁਮੇਰ ਵਿਚ ਭੀ ਜੇ ਗੁਫਾ ਕਰੇ। ਤਥਾ—'ਸੋਇਨ ਲੰਕਾ ਸੋਇਨ ਮਾੜੀ'

੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਇ ੧.] ਸੋਭਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਸੇ ਅਸਥਲ ਸੋਇਨ ਚਉਬਾਰੇ'

ਸਾਇਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਗਰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਅਰੋ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਇਰ]

੧. ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਯਥਾ—'ਤਾਂਤੇ ਅੰਗਦ ਅੰਗ ਸੰਗਿ ਭਯੋ ਸਾਇਰੁ ਤਿਨਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕੀਨੀ ਵਰਖਾਈ' ਭਾਵ ਅੰਗਦ ਜੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ। ਅਥਵਾ ੨.'..........ਕੀ ਨੀਵ ਰਖਾਈ'— ਪਾਠ ਕਰਕੇ—ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖੀ— ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ,ਪਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੋਂ ਵਰਖਾ ਹੋਣੀ ਵਧੀਕ ਠੀਕ ਹੈ,ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਨਾਲੋਂ। ਤਥਾ—'ਸਾਇਰ ਭਰੇ ਕਿਸੁਕ' ੧. ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਸ ਨੇ ਭਰੇ ਹਨ? ਅਥਵਾ ੨. ਸਮੁੰਦ੍ਰ {ਸੁਕ} ਖੁਸ਼ਕੀ ਨਾਲ ਕਿਸ ਨੇ ਭਰੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੩. ਸੁਕੇ ਹੋਏ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕਿਸ ਨੇ ਭਰੇ ਹਨ।

੨. [ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਾਇ਼ਰ = ਕਵੀ] ਕਵੀ, ਕਵੀਸ਼ਰ ਯਥਾ—' ਨਾਨਕ ਸਾਇਰੁ ਏਵ ਕਹਤੁ ਹੈ ਸਚੇ ਪਰਵਦਗਾਰਾ'

੩. [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਾਇਰ = ਸੈਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ] ਜਾਤ੍ਰੀ, ਮੁਸਾਫਰ।

ਸਾਇਰਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਇਰ] ਸਾਇਰ ਦਾ ਬਹੁਬਚਨ ਸਾਇਰਾਂ,ਸਮੁੰਦ੍ਰਾਂ। ਯਥਾ—'ਵਿਚਿ ਉਪਾਏ ਸਾਇਰਾਂ'

ਸਾਇਰ ਸਪਤ [ਵਿਸੇਖ੍ਯ ਤੇ ਵਿਸੇਖਣ। ਦੇਖੋ, ਸਾਇਰ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਪ੍ਤ] ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਪੌਰਾਣਕ ਮੱਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸਤ *ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਲਿਖੇ ਹਨ—

੧.ਖਾਰੇ ਪਾਣੀ ਦਾ। ੨. ਦੁਧ ਦਾ। ੩. ਦਹੀਂ ਦਾ। ੪. ਸ਼ਹਤ ਦਾ। ੫.ਘਿਉ ਦਾ। ੬. ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ। ੭. ਗੰਨੇ ਦੇ ਰਸ ਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬੀਆਂ ਨੇ ਏਹ ਪੰਜ ਨਾਮ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਮਿਥੇ ਹਨ:—

ਪੈਸੇਫਿਕ, ਹਿੰਦ, ਅਟਲੈਂਟਿਕ, ਆਰਕ-ਟਿਕ, ਐਨ ਟਾਰਟਿਕ। ਭਾਵ ਵਿਚ ਪੰਜ ਗਜਾਨ ਇੰਦ੍ਰਜ ਮਨ ਤੇ ਬੁਧ। ਯਥਾ— ਸਾਇਰ ਸਪਤਿ ਭਰੇ ਜਲਿ ਨਿਰਮਲਿ' ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹਨ *।

ਸਾਇਰ ਕੀ ਪੁਤ੍ਰੀ [ਸੰਬੰਃ ਕਾਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਇਰ। ਹਿੰਦੀ,ਕੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪੁਤ੍ਰੀ] ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਧੀ, ਭਾਵ ਲਛਮੀ। ਯਥਾ—'ਸਾਇਰ ਕੀ

*ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਤ ਸਮੁੰਦਰ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—ਦਹੀਂ, ਘਿਓ, , ਸ਼ਹਤ, ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਨਾਲ ਭਰੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੇ।

ਪੁੜ੍ਹੀ ਪਰਹਰਿ ਤਿਆਗੀ' ਲਛਮੀ ਦਾ {ਪਰਹਰ} ਸੰਗ ਛਡਿਆ ਤੇ {ਤਿਆਗੀ} ਮਨੋ ਬੀ ਲਾਹ ਦਿਤੀ।

ਸਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਦ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਉ]
੧. ਸ੍ਵਾਦ। ਯਥਾ–'ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਉ ਨਾਹ' ਬੁਆੜ ਨਾਮੇਂ ਤਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।
੨. [ਫ਼ਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਹ=ਪਤੀ, ਜੁਆਈ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸ਼ਹੁ ਤੋਂ ਸਉ] ਸ਼ਹੁ, ਰਾਖਾ।
੩. [ਪੰਜਾਬੀ] ਸੌ ਗਿਨਤੀ, ੧੦੦। ਯਥਾ– 'ਸਉ ਉਲਾਮੇ ਦਿਨੈ ਕੇ ਰਾਤੀ ਮਿਲਨਿ ਸਹੰਸ'
੪. [ਪੰਜਾਬੀ] ਸਵਾ, ਇਕ ਤੇ ਚੁਥਾਈ। ਯਥਾ–ਸਉ ਮਣੁ ਹਸਤੀ ਘਿਉ ਗੁੜੁ ਖਾਵੈ' ਭਾਵ ਇਕ ਦਿਹਾੜੀ ਵਿਚ ਸਵਾ ਮਣ ਆਟਾ ਗੁੜ ਤੇ ਘੀ ਹਾਥੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।
੫. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸੌਣਾਂ ਤੋਂ ਸਉਂ] ਸੌਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸਉ ਨਿਸਲੁ ਜਨ ਟੰਗ ਧਰਿ' ਭਾਵ ਭਗਤ ਜਨ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਸਿਧੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕਰ ਸੌਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਸਲ ਹੋ ਕੇ ਸੌਣਾ, ਟੰਗ ਤੇ ਟੰਗ ਧਰਕੇ ਸੌਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਹਨ ਬੇ ਫ਼ਿਕਰ ਹੋਕੇ ਸੌਂਣ ਦੇ।
੬. [ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਉਂ। ਹਿੰਦੀ, ਸੇ] ਨਾਲ, ਸਾਥ। ਯਥਾ–'ਬੀਬੀ ਕਉਲਾ ਸਉ ਕਾਇਨੁ ਤੇਰਾ'। ਇਥੇ ਸਉ ਦਾ ਵਰਗਾ ਅਰਥ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਦ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਉ]
੧. ਸ੍ਵਾਦ। ਯਥਾ–'ਦਿਸੈ ਸੁਣੀਐ ਜਾਣੀਐ ਸਾਉ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ' (ਆਤਮਾ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਦਿਸਦਾ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ) ਸੁਣੀਦਾ ਅਰ (ਅਨੁਭਵ ਕਰ) ਜਾਣੀਦਾ ਬੀ ਹੈ (ਕਿ ਸਤ ਹੈ) ਪਰੰਤੂ ਸ੍ਵਾਦ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਭਾਵ ਮਨ ਉਸ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
੨. [ਸੁਆਰਥ ਤੋਂ ਸਾਉ] ਪਰਯੋਜਨ। ਯਥਾ– 'ਪਿਰੀਏ ਤੂ ਜਾਣੁ ਮਹਿਜਾ ਸਾਉ' ਹੇ ਪਿਰੀ! ਮੇਰਾ ਪਰਯੋਜਨ ਤੂੰ ਆਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ।

ਸਿਉ [ਅਵਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਉਂ। ਹਿੰਦੀ, ਸੇ] ੧. ਸਾਥ, ਨਾਲ, ਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਬਟਾਊ ਸਿਉ ਜੋ ਲਾਵੈ ਨੇਹੁ' ਤਥਾ–'ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਉ ਆਲਾਇ' ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਕਹੇ।
੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਵ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਉ] ਸ਼ਿਵ। ਦੇਖੋ, ਸਿਉ ਮੰਡਿਤ

ਸੀਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਵ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਉ] ਸ਼ਿਵ ਰੂਪ ਕਲਜਾਨ ਸਰੂਪ। ਯਥਾ– 'ਅਚਰਜ ਭਇਆ ਜੀਵ ਤੇ ਸੀਉ'

ਸੇਉ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਉ ੨.]
੧. [ਸੰਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸੇਵ੍ = ਭੋਗਣਾ] ਕਾਮ ਭੋਗੀ, ਉਹ ਜੋ ਜਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ– 'ਨਾ ਏਹੁ ਜਤੀ ਕਹਾਵੈ ਸੇਉ'
੨. ਸ਼ੈਵੀ, ਸ਼ਿਵ ਉਪਾਸ਼ਕ।

ਸੋਊ [ਸਃਨਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਸੋਹੀ। ਓਹੋ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਯਥਾ–'ਸੋਊ ਸੋਊ ਜਪਿ ਦਿਨ ਰਾਤੀ' ਓਹੋ ਓਹੋ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)ਦਿਨ ਰਾਤੀ ਜਪ।

ਸਉਹੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਮੁਖ। ਇਸਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ ਸਨਮੁਖ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਮੁਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਬਣੇ ਹਨ– ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਸਾਵ੍ਹੇਂ, ਸਉਂਹੇ] ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਸਨਮੁਖ, ਟਾਕਰੇ ਤੇ। ਯਥਾ–'ਚਾਕਰੁ ਕਹੀਐ ਖਸਮ ਕਾ ਸਉਹੇ ਉਤਰ ਦੇਇ'ਭਾਵ ਗੁਲਾਮ ਕਹਾਵੇ ਤੇ ਖਸਮ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉੱਤਰ ਦੇਵੇ।

ਸਉਕਨਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਕੀਯਾ=ਅਪਣੀ ਵਹੁਟੀ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਉਂਕਣ = ਅਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਵਿਆਹ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਂਙੂ ਅਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਬਣਾਈ ਹੋਵੇ] ਇਕ ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੀਵੀਆਂ ਸੌਕਣਾਂ ਕਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਤਪਰਜ ਅਪਣੇ

ਅਪਣੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ।ਯਥਾ–'ਸਉਕਨਿ ਘਰ ਕੀ ਕੰਤ ਤਿਆਗੀ'

ਸਉਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਕੁਨ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਉਣ] ਸਗਣ । ਯਥਾ–'ਸੋਈ ਸਾਸਤੁ ਸਉਣੁ ਸੋਇ' ਤਥਾ–'ਛਨਿਛਰ ਵਾਰਿ ਸਉਣ ਸਾਸਤ ਬੀਚਾਰੁ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਛਨਿਛਰ ਵਾਰ ਨੂੰ ਕ੍ਰੂਰ ਵਾਰ ਜਾਣ ਕੇ ਸਗਣਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਤੇਲ ਆਦਿ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) ।

ਸਉਣ ਸਾਸਤ੍ਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਕੁਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ। ਦੇਖੋ,ਸਉਣ] ਸਗਨ ਸਾਸਤ੍ਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਗੁਨਾਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਹੋਵੇ)।

ਸਉਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ+ਪੁਤ੍ਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਉਤਰਾ, ਸਉਤ = ਪੁਤ੍ਰ ਵਾਲਾ] ਸੌਤ੍ਰਾ, ਪੁਤ੍ਰ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਜਿਨ ਕੀਨੇ ਸਉਤ ਬਿਧਾਤਾ'

ਸਉਦੀ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸੌਦਾ] ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਤੇ ਵੇਚਣ ਵਿਚ। ਸੌਦਾ,ਵਪਾਰ ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਸਗਲੀ ਸਉਦੀ ਤੋਟਾ ਆਵੈ' ਸਾਰੇ ਸੌਦਿਆਂ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਉਦੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਪ੍ਰਃ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਵਿਣੋਂ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੌਣਾ ਤੋਂ] ਸੁਤੇ ਹੋਏ । ਯਥਾ–'ਸਉਦੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਉਚਰਹਿ'(ਗੁਰਮੁਖ) ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਭੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ।

ਸਉਦਾਗਰ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ] ਸੌਦਾ ਵੇਚਣ ਤੇ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲੇ।

ਸਉਦਾਗਰੀ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ] ਸੌਦਾ ਵੇਚਣ ਤੇ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਕੰਮ, ਵਪਾਰ, ਵਿਹਾਰ। ਯਥਾ–'ਲੈ ਤੁਰੇ ਸਉਦਾਗਰੀ ਸਉਦਾਗਰ ਧਾਵੈ' ਲੈ ਕੇ (ਘੋੜੇ) ਸੌਦਾਗਰ ਸਉਦਾਗਰੀ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਉ ਨਿਸਲ ਦੇਖ, ਸਉ

ਸਉਪ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸਮਰਪਣ] ਅਰਪਣ ਕਰ, ਹਵਾਲੇ ਕਰ।

ਸਿਉ ਮੰਡਿਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਿਵ । ਮੰਡ੍ਰਿਤ = ਸਜਾਇਆ ਯਾ ਪੂਜਿਆ ਗਿਆ] ਸਿਵਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਕੋ ਖਟੁ ਕਰਮ ਸਹਿਤ ਸਿਉ ਮੰਡਿਤ' ਕੋਈ ਖਟ ਕਰਮਾ ਸਾਥ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਮੰਡਤ

ਸਉਲਾ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ,ਸ + ਵੱਲਾ = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੱਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਹਾਮੀ] ਦਿਆਲੂ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ । ਯਥਾ–'ਸੋ ਬੂਝੈ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭ ਸਉਲਾ'

ਸਉੜ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ]ਸੌੜੀ ਥਾਂ ਤੰਗ ਜਗਾ। ੨. [ਸਿੰਧੀ ਬੋਲੀ] ਰਜਾਈ, ਲੇਫ।

ਸਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਸ਼੍ਰੂ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਸੂ। ਹਿੰਦੀ, ਸਾਸ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਸ। ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵੱਲ ਸਸੂ ਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ] ਸੱਸ। ਵਹੁਟੀ ਯਾ ਗਭਰੂ ਦੀ ਮਾਂ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਅਵਿਦਜਾ। ਦੇਖੋ, ਸਸੇ

ਸਸਾ

ਸਸਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਸ਼ਿਨ੍] ੧. ਚੰਦ੍ਰਮਾ। ੨. ਖੱਬਾ ਸੂਰ। ਭਾਵ ਸਤੋਗੁਣ। ਯਥਾ–'ਸਸਿ ਘਰ ਸੂਰ ਵਸੈ ਮਿਟੈ ਅੰਧਿਆਰਾ' {ਸਸਿ} (ਚੰਦ) ਸਤੋਗੁਣ ਦੇ ਘਰ = ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ {ਸੂਰ} (ਸੂਰਜ) ਗਿਆਨ ਵਸੇ ਤਾਂ {ਅੰਧਿਆਰਾ} ਅਗਿਆਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਸੂ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਸ] ਸੱਸ । ਵਹੁਟੀ ਯਾ ਗਭਰੂ ਦੀ ਮਾਂ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਅਵਿਦਜਾ। ਯਥਾ–'ਸਸੂ ਤੇ ਪਿਰਿ ਕੀਨੀ ਵਾਖਿ'

ਸਸੇ [ਪੰਜਾਬੀ] ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਚੌਥਾ ਅੱਖਰ ਸ । ਯਥਾ–'ਸਸੇ ਸੋਇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਜਿਨਿ ਸਾਜੀ'। ਤਥਾ–'ਸਸਾ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਊ' ਸਸੇ ਅੱਖਰ ਦ੍ਵਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਸੈ [ਸੰਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਸ਼ਃ] ਖਰਗੋਸ਼ ਨੇ, ਸਹਿਏ ਨੇ। ਯਥਾ–'ਸਸੈ ਸਿੰਘ ਗੁਣ ਗਾਏ'

ਸਾਸ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਸ] ਸੱਸ, ਵਹੁਟੀ ਯਾ ਗਭਰੂ ਦੀ ਮਾਂ। ਭਾਵ ਵਿਚ ਅਵਿਦ੍ਯਾ। ਯਥਾ–'ਸਾਸ ਦਿਵਾਨੀ ਬਾਵਰੀ'

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਾਸ] ਸਾਹ, ਹਵਾ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਰੀਰ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਾਸ ਸਾਸ ਸਾਸ ਹੈ ਜੇਤੇ'

ਸਿਸ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਸ਼, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਸੁ] ੧. ਬਾਲਕ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਰਸੑ=ਸਿਰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਸ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੀਸ, ਸਿਰ, ਸਿਸ] ਸਿਰ। ਯਥਾ–'ਜਿਸ ਸਿਸ ਨ ਹੋਵੀ ਲੇਖ' ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਲੇਖ ਨਹੀਂ।

ਸੀਸ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਸ ੨.] ਸਿਰ। ਯਥਾ–'ਸੀਸਿ ਨਿਵਾਈਐ ਕਿਆ ਥੀਐ'

ਸੇਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੇਸ਼ਃ] ਸ਼ੇਸ ਨਾਗ। ਯਥਾ–'ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਸੇਸੁ ਸਹਸ ਜਿਹਬਾ ਰਸ'

ਸੰਸਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸੰਸ਼ਯਃ] ਸੰਦੇਹ, ਸ਼ਕ, ਭਰਮ। ਯਥਾ–'ਸੰਸਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ' ਤਥਾ–'ਸੰਸੇ ਜੀਉ ਮਲੀਨ ਹੈ'

ਸਸੀਅ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਸੀਅਰ] ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ। ਯਥਾ-'ਸਸੀਅ ਧੇਨ' ਚੰਦ ਤੇ ਕਾਮਧੇਨ (ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ)।

ਸਸੀਅਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਸ਼ਧਰ*। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਸਹਰ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਸਅਰ, ਸਸੀਅਰ, ਸਸੀਅ]

੧. ਚੰਦ੍ਰਮਾ। ਯਥਾ–'ਸਸੀਅਰੁ ਗਗਨਿ ਜੋਤਿ ਤਿਹੁ ਲੋਈ' ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚੰਦ ਜਦ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜੋਤ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ ਤਦ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਗਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੨. ਚੰਦ੍ਰ ਨਾੜੀ, ਇੜਾ। ਯਥਾ–'ਸਸੀਅਰ ਕੈ ਘਰਿ ਸੂਰੁ ਸਮਾਵੈ' ਚੰਦ੍ਰ ਨਾੜੀ ਇੜਾ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਨਾੜੀ ਪਿੰਗਲਾ ਸਮਾਵੈ ਵਾ ਇਸੇ ਦੇ ਉਲਟ ਕਰੇ ਵਾ ਸਤੋਗੁਣ ਕਰਕੇ ਜਦ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੁਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ (ਸੂਰਜ) ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਹਛਾ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਸੀਅਰ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ, ਸਿ = ਬੰਨਣਾ + ਸੀਅਰ = ਠੰਢਾ†] ਸਰਦੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਰੁਤ। ਡਾਢੀ ਠੰਢ ਦੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ (ਮੰਘਰ ਪੋਹ) ਵਾਲੀ ਰੁਤ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਰੁਤਿ ਸਿਸੀਅਰ ਸੀਤਲ ਹਰਿ ਪ੍ਰਗਟੇ ਮੰਘਰ ਪੋਹਿ ਜੀਉ' ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਰੁਤਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਫਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਤਾਬੀ ਹਿਸਾਬ ਤੋਂ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਪਰਵਿਰਤ ਰੁਤਾਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਗਲੀ ਰੁਤ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਹੇਮੰਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੇ ਪਰ "ਹਿਮਕਰ", ਹਿਮਕਰ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਬਰਫ ਪਾਣ ਵਾਲੀ, ਸੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਬਰਫ

---

*ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਦਾਗ ਨੂੰ ਸ਼ਸ਼ਾ (ਖਰਗੋਸ਼ ਯਾ ਸਹਿਆ) ਆਖਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਚਿੰਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਸ਼ + ਧਰ= ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

†ਸੀਅਰਾ ਠੰਢੇ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਆਯਾ ਹੈ—'ਸੀਅਰਾ ਤਾਤਾ ਹੋਇ'

ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਾਘ ਫਗਣ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਚਾਹੇ ਪਹਿਲੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਗੜੇ ਹਨੇਰੀਆਂ ਬਰਫਾਂ ਗੱਲ ਕੀ ਸਿਆਲੇ ਦੀ ਬਰਸਾਤ ਪਰਬਤਾਂ ਪਰ ਮਾਘ ਫਗਣ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ।

ਸਿਸੀਅਰ ਰੁਤ ਤੋਂ ਭੁਲੇਖਾ ਸ਼ਿਸ਼ਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਸ਼ਰ ਰੁਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਸਿ + ਸੀਅਰ ਲਿਖਯਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਠੰਢ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੁਤ ਮਘਰ ਪੋਹ ਹੈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਸੀਅਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀਤਲ ਪਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਤੋਂ ਸਿਸੀਅਰ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਸ਼ਿਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੂਰਜ ਦਾ ਮਧ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਉਤਰ ਨੂੰ ਲੰਘਣਾ, ਪਰ ਸਿਸੀਅਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਾਲੇ ਵਾਲੀ, ਠੰਢ ਵਾਲੀ।

ਸਸਿਕੀਕ [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਸ਼ਾਂਕ (=ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਹੇ ਦਾ ਚਿੰਨ ਹੋਵੇ) ਤੋਂ] ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ। ਯਥਾ–'ਜਿਉ ਵਿਚਿ ਉਡਵਾ ਸਸਿਕੀਕ' ਜਿਵੇਂ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਗਯਾਨੀ [ਸ਼ਸ਼ਿ ਚੰਦ੍ਰਮਾ। ਈਕ=ਇਕ=] ਇਕ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਹੈ, ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਸ=ਸਾਹ। ਗ੍ਰਾਸ=ਗ੍ਰਾਹੀ] ਸ੍ਵਾਸ ਤੇ ਭੋਜਨ। ਯਥਾ–'ਲੇਖੈ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ' ਸ੍ਵਾਸ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਹਿਸਾਬ ਵਿਚ ਹਨ।

ਸਸਿ ਘਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਸ਼ਿ=ਚੰਦ, ਘਰ=ਅਸਥਾਨ] ਚੰਦ ਦਾ ਘਰ=ਰਾਤ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਅਵਿਦਯਾ। ਯਥਾ–'ਸਸਿ ਘਰਿ ਸੂਰੁ ਵਸੈ ਮਿਟੈ ਅੰਧਿਆਰਾ' ਭਾਵ, ਅਵਿਦਯਾ ਵਿਚ ਗਯਾਨ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ–'ਪਸਰੀ ਕਿਰਣਿ ਰਸਿ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸੇ ਸਸਿ ਘਰਿ ਸੂਰੁ ਸਮਾਇਆ' ਭਾਵ, ਜਦ ਅਵਿਦਯਾ ਰਾਤ੍ਰੀ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਸੂਰਜ ਸਮਾਇਆ।

ਸਸਤ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਸਸਤਾ, ਨਾ ਮੰਹਗਾ। ਯਥਾ–'ਸਸਤ ਵਖਰੁ ਤੂੰ ਘਿੰਨਹਿ ਨਾਹੀ' ਨਾਮ ਰੂਪ ਸਸਤਾ ਸੌਦਾ ਤੂੰ (ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਲੈਂਦਾ ਨਹੀਂ

ਸਾਸਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਸ੍ਰਿ=ਹੁਕਮ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ=ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ] ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ। ਧਰਮ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ। ਯਥਾ–'ਸੁਣਿ ਸਾਸਤ ਸਉਦਾਗਰੀ ਸਤੁ ਘੋੜੇ ਲੈ ਚਲੁ' ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਇਹ) ਸੁਦਾਗਰੀ (ਕਰ) ਕਿ ਸੱਚ ਦੇ ਘੋੜੇ ਲੈ ਚੱਲ।

ਸਾਸਤ੍ਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ] ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ। ਧਰਮ ਬਿਵਸਥਾ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ। ਫਿਲਾਸਫੀ (ਦਰਸਨ ਵਿਦਯਾ) ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿਚ ਗਿਨਤੀ ਵਿਚ ਛੇ ਹਨ:–੧. ਸਾਂਖ। ੨. ਯੋਗ। ੩. ਨਯਾਯ। ੪. ਬੈਸੇਸਿਕ। ੫. ਮੀਂਮਾਸਾ। ੬. ਵੇਦਾਂਤ। ਯਥਾ–'ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਊਚੋ ਕਹੈ'

ਸਾਸਤ੍ਰਿਗਿ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਗਿਆਤਾ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਮੁਨਿ ਜੋਗੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਿਗਿ ਕਹਾਵਤ'

ਸਸਤ੍ਰਗਿਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਗਯ] ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗਿਆਤਾ। ਯਥਾ–'ਧਰਤ ਧਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਸਸਤ੍ਰਗਿਆ ਅਜਰ ਪਦੁ ਕੈਸੇ ਜਰਉ'

ਸਾਸਨ, **ਸਾਸਨਾ** [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਸਨਾ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਸਣ] ਤਾੜਨਾ। ਯਥਾ–'ਸਾਸਨਾ ਤੇ ਬਾਲਕ ਗਮ ਨ ਕਰੈ' ਤਾੜਨਾ ਤੋਂ ਬਾਲਕ (ਪ੍ਰਹਲਾਦ) ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤਥਾ–'ਅਨਿਕ ਸਾਸਨ ਤਾੜੰਤਿ ਜਮ ਦੂਤਹ' ਅਨੇਕ ਸਾਸਨਾ ਨਾਲ ਜਮਦੂਤ ਤਾੜਦੇ ਹਨ।

ਸੁ ਸਬਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸੁ=ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ। ਸਬਦ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁ=ਉਹ। ਸ਼ਬਦ] ਉਹ ਸ਼ਬਦ। ਭਾਵ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ। ਯਥਾ–'ਸੁ ਸਬਦ ਕਉ ਨਿਰੰਤਰਿ ਵਾਸ ਅਲਖੰ'

ਸਸੁਰਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਸ਼ੁਰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਸੁਰ] ਸਹੁਰਾ, ਭਾਵ, ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ।

ਸੈਸਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਸਾਰ] ਸੰਸਾਰ ਜਗਤ। ਯਥਾ–'ਮਨਮੁਖਿ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਸੈਸਾਰਿ'

ਸੰਸਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜੱਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਜਗਤ। ਯਥਾ–'ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਢੁ ਦੇ ਹਾਥੀ'

ਸੈਸਾਰੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਸਾਰਨ੍]
੧.ਸੰਸਾਰ ਵਾਲਾ।
੨.ਸੰਸਾਰ ਰਚਨ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ।
ਯਥਾ–'ਇਕੁ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕੁ ਲਾਏ ਦੀਬਾਣ' ਸੰਸਾਰੀ=ਬ੍ਰਹਮਾ। ਭੰਡਾਰੀ=ਵਿਸ਼ਨੂ। ਲਾਏ ਦੀਬਾਣ (ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ)=ਸ਼ਿਵ। ਦੇਖੋ, ਲਾਇ ਦੀਬਾਣ

ਸੈਸਾਰੜਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਸਾਰ। ੜ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ ਨਿਮ੍ਰ ਵਾਚੀ] ਸੰਸਾਰ, ਜਗਤ। ਯਥਾ–'ਸਭੁ ਮੁਕਤੁ ਹੋਆ ਸੈਸਾਰੜਾ'

ਸੋਸਲੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਖ਼=ਸੁਕਣਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਲੈਣਾ ਤੋਂ ਲੈ] ਸੁਕਾ ਲੈ। ਯਥਾ–'ਸੂਰ ਸਰੁ ਸੋਸਿ ਲੈ ਸੋਮ ਸਰੁ ਪੋਖਿ ਲੈ' {ਸੂਰ ਸਰੁ} ਤਮੋ ਗੁਣ ਦਾ ਤਲਾਉ ਭਾਵ ਕੁਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਦੇ ਤੇ {ਸੋਮ ਸਰੁ} ਸਤੋਗੁਣ ਦਾ ਤਲਾਉ ਭਾਵ ਸਤਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪੋਖ ਲੈ,ਭਾਵ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ।

ਸਸੁੜਿ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਸ] ਸਸ, ਵਹੁਟੀ ਯਾ ਗਭਰੂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇਖੋ, ਸੂਹੀਆਂ ੨.

ਸਸੜੀਆਂਹ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਸ। ਸਸ ਦਾ ਨਿਮ੍ਰਵਾਚੀ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਸੱਸਾਂ। ਯਥਾ–'ਨਾ ਸੇ ਸਸੜੀਆਂਹ' ਨਾ ਓਹ ਸੱਸਾਂ ਹਨ।

ਸਹ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਯੰ=ਸਹਾਇਤਾ] ਓਟ,ਆਸਰਾ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਸਹ ਪਕੜੀ ਸੰਤਨ ਕੀ'

ਸਹਿ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਹ। ਸ਼ਹ] ਪਤੀ ਨੇ। ਯਥਾ–'ਸਹਿ ਟਿਕਾ ਦਿਤੋ ਸੁ ਜੀਵਦੈ' ਭਾਵ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸ੍ਵਾਮੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਜੀਂਵਦਿਆਂ ਦਿਤਾ। ਤਥਾ–'ਮਤੁ ਜਾਣ ਸਹਿ ਗਲੀ ਪਾਇਆ'.

ਸਹੀ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ੍ਹ਼ਹ਼ੀਹ਼] ੧. ਸੁਧ। ੨. ਸਾਬਤ,ਨਿਸਚੇ। ਯਥਾ–'ਪੁਛਿ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਕੀਤਾ ਸਹੀ'ਤਥਾ–'ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਭਨੀ ਸਹੀ ਕੀਤਾ'

ਸਹੁ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ,ਸ਼ਾਹ,ਸ਼ਹ] ਪਤੀ। ਯਥਾ–'ਸਹੁ ਅਲਾਇਸੀ' ਦੇਖੋ, ਅਲਾਇਸੀ
ਤਥਾ–'ਮਾਤਾ ਖੀਵੀ ਸਹੁ ਸੋਇ'
੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਹਣਾ ਵਿਚੋਂ] ਸਹਾਰ। ਯਥਾ–'ਸਹੁ ਵੇ ਜੀਆ ਅਪਣਾ ਕੀਆ'

ਸਹੇ / **ਸਹੈ** } [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਸਹਾਰੇ। ਯਥਾ–'ਕਸਿ ਕਸਵਟੀ ਸਹੈ ਸੁ ਤਾਉ'
੨. [ਅ਼ਰਬੀ, ਸ੍ਹ਼ਹ਼ੀਹ਼] ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ–'ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਹੇ'

ਸਾਹ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਹ] ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ।

*ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਫਜ਼'ਸ਼ਹ' ਦੇ ਅਰਥ 'ਸਰਣ' ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਹਰਾ ਦੂਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਚਾਲ ਰੋਕ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਦ–ਸ਼ਹ–ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੁਰਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਧਰ ਦੀ ਬਾਜੀ ਇਸ ਮੋਹਰੇ ਦੀ ਓਟ ਹੁਣ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਮਾਤ ਹੈ।

ਯਥਾ–'ਸਾਹੁ ਸਦਾਏ ਸੰਚਿ ਧਨ'
੨. [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਾਸ] ਸ੍ਵਾਸ।

ਸਾਹਾ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ+ਅਹਨ ਤੋਂ ਸਾਹਾ] ਲਗਨ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਥਿਤ ਤੇ ਸਮਾਂ । ਯਥਾ-'ਸੰਬਤਿ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਪਾਵਹੁ ਤੇਲ'{ਸੰਬਤ} ਬਰਸਾਂ ਅਨੁਸਾਰ {ਸ਼ਾਹਾ} ਲਗਨ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਮਿਲ ਕਰ ਕੇ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ ਤੇਲ ਪਾਓ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਾਸ] ਸਾਹ, ਦੰਮ। ਯਥਾ–'ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਜੀਵਹਿ ਲੈ ਸਾਹਾ'
੩. [ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਹ = ਰਾਜਾ] ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ। ਯਥਾ–'ਸਿਰਿ ਸਾਹਾਂ ਪਾਤਸਾਹ'

ਸਾਹਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਾਸ] ਸ੍ਵਾਸ, ਦੰਮ। ਯਥਾ–'ਸਾਸਿ ਸਾਹਿ ਤੁਝੁ ਸੰਮਲਾਂ'

ਸਾਹੀ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਜਾਹੀ] ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਹੀ, ਮਸ, ਰੁਸ਼ਨਾਈ । ਯਥਾ-'ਜੇਤਾ ਆਖਣੁ ਸਾਹੀ ਸਬਦੀ ਭਾਖਿਆ ਭਾਇ ਸੁਭਾਈ'{ਸੁਭਾਈ}ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਿਤਨੇ{ਆਖਣ} ਪ੍ਰਸੰਗ {ਸਾਹੀ} ਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂ {ਸਬਦੀ} ਸ਼ਬਦਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਭਾਖ ਕੇ (ਕਹੇ ਹਨ) ਸੋ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਲਿਖੇ ਹਨ ।
੨. [ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਹ+ਈ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੱਤੇ] ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ। 'ਤੂਸਾਹੀ ਹੂ ਸਾਹ' ਤੂੰ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈਂ।

ਸਾਹੁ* [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਹ] ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੁਪੈ ਹੁਧਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਸਚਾ ਸਾਹੁ ਸਚੇ ਵਣਜਾਰੇ' ਹੇ ਸਹੁ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਹੈਂ ਤੇ {ਵਣਜਾਰੇ} ਸੰਤ ਭੀ ਸਚੇ ਹਨ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਾਸ] ਸਾਹ, ਦੰਮ । ਯਥਾ–'ਸਾਹੁ ਆਵੈ ਕਿ ਨ ਆਵੈ ਰਾਮ'

ਸਾਹੂ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਭਗ: = ਸੁਹਾਗਾ† ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਅ, ਸੁਹਵੇ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਆਹ ਸਾਹੂ = ਸੁਆਹ+ਹੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਹੈ] ਭਸਮ, ਸ੍ਵਾਹ। ਲੱਕੜੀ ਗੋਹੇ ਦੇ ਬਲ ਚੁੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਈ ਮਿੱਟੀ। ਯਥਾ–'ਭੀ ਸਾਹੂ ਸਿਉ ਪਾਣ'

ਸਾਹੈ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ]ਸੋ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਯਥਾ–'ਰਚੰਤ ਬਨਿਤਾ ਬਿਨੋਦ ਸਾਹੰ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ (ਐਸਾ) ਰਚਿਆ ਕਿ ਸੋ (ਇਸਤ੍ਰੀ) ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸੋ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਹਜ] ਮੇਲ, ਵਸਲ, ਜੋੜ, ਸੰਜੋਗ । ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ:–ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੰਜੋਗ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੀਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਹ। ਪੰਜਾਬੀ,ਸ਼ੀਂਹ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ,ਸ਼ੀਂਹਣੀ।ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ,ਸੀਹ] ਸ਼ੇਰ।
੨. [ਰੂਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੀਹ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਅਰਥ ਬੀ ਹੈ] ਠੇਠ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪੁਤ ਨੂੰ 'ਮੇਰਾ ਸ਼ੇਰ' ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਫਿਰਣਿ ਸੀਹ ਅੰਗਰਉ' ਫੇਰੂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ (ਗੁਰੂ) ਅੰਗਦ ਜੀ।

ਸੂਹਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸ਼ੋਣ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਹਾ] ਲਾਲ ਰੰਗ, ਕਸੁੰਭੇ ਦਾ ਰੰਗ। ਯਥਾ–'ਸੂਹਾ ਰੰਗੁ ਸੁਪਨੇ ਨਿਸੀ'

---

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ–ਸਾਧੁ–ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ–ਸਾਹੁ। ਸਾਧੁ ਪਦ, ਸੰਤ, ਨੇਕ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ–ਵਪਾਰੀ–ਅਰਥ ਬੀ ਰਖਦਾ ਹੈ. ਸੋ ਸਾਹ ਪਦ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਜ ਕਲ ਸ਼ਾਹ ਕਰ ਕੇ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ 'ਸ਼ਾਹ' ਪਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ–ਸਾਧੁ–ਪਦ ਤੋਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ-ਸਾਹੁ–ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਵਧੀਕ ਅਗ਼ਲਬ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

†ਸੁਹਾਗਾ ਪੋਠੋਹਾਰ ਵਿਚ ਅਜ ਕਲ ਬੀ ਭਸਮ ਯਾ ਸੁਆਹ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੂਹੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੂਹਾ। ਈ ਪ੍ਰਤੇ] ੧. ਲਾਲ ਰੰਗਵਾਲੀ ਵਸਤੂ।

੨.ਇਕ ਰਾਗਨੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ–ਜੋ ਗੁਰਮਤ ਘਰ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਭੈਰਵ, ਸਿਰੀ ਰਾਗ, ਸਾਰੰਗ, ਕਾਨੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੈ ਤੇ ਮੇਘ ਦੀ ਛਾਯਾ ਸਮੇਤ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ ਭੈਰਵ ਦੀ ਨੌਂਹ ਹੈ*, ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੋਹੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ=ਸੁੰਦ੍ਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਹਨਾ = ਫਬਣਾਂ] ਸੋਭਾ ਪਾਵੇ ਹੈ, ਸੋਹਣਾ ਲੱਗੇ। ਯਥਾ–'ਅਗੈ ਗਇਆ ਨ ਸੋਹੈ'

ਸੋਹੰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, सोऽहम् = ਖ਼ੁਦ ਮੈਂ] ਮੈਂ ਆਪ। ਖ਼ੁਦ ਮੈਂ। ਯਥਾ–'ਸੋਹੰ ਸੋ ਜਾਕਉ ਹੈ ਜਾਪ'–ਖ਼ੁਦ ਮੈਂ ਉਹ–ਜਿਸਦਾ ਜਾਪ ਹੈ।

ਸਹੀਆ [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਹੀ=ਸਖੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁ ਬਚਨ–ਸਹੀਆ] ਸਖੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਸਹੀਆ ਤਊ ਅਸੰਖ' ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਆਪਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਸਖੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁਹੀਆ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਭਗ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਹਯ = ਸੁੰਦਰ] ੧. ਸੋਭਨਾਕ, ਸੁੰਦਰ। ਯਥਾ–'ਰਾਮ ਨਾਮ ਬੋਲੈ ਮਧੁਰ ਬੈਨ ਅਤਿ ਸੁਹੀਆ'

੨.[ਸੰਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ,ਝੁਕਣਾਂ†। ਯਥਾ–'ਸਸੁੜਿ ਸੁਹੀਆ ਕਿਵ ਕਰੀ ਨਿਵਣੁ ਨ ਜਾਇ ਥਣੀ' ਹੇ ਸੱਸ! ਮੈਂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਝੁਕਾਂ,ਥਣਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਕਰ ਝੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ

ਸੋਹਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਹਿਆ] ਸੋਭਾ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ–'ਤਾ ਤੂ ਸੋਹਿਆ'

ਸਹੀਅਉ
ਸਹੀਆਹ } [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਹੀ = ਸਖੀ] ਸਹੇਲੀਓ, ਸਖੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਕਹੁ ਸੁਹਾਗਨਿ ਸਹੀਅਉ'

੨. [ਅਰਬੀ,ਸਹ਼ੀਹ਼] ਸੱਚ ਕਰਕੇ,ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਮੇਲੇ ਸਹੀਆਹੁ' ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਮੇਲਦੇ ਹਨ।

ਸਾਹ ਆਲਮ [ਵ੍ਰਿਦ ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਹ। ਅ਼ਰਬੀ, ਆ਼ਲਮ] ਜਗ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਯਥਾ–'ਖਥੈ ਖੁੰਦਕਾਰੁ ਸਾਹ ਆਲਮੁ'

ਸਹਾਈ ਦੇਖੋ ਬਾਲ ਸਹਾਈ

ਸੁਹਾਹੀ [ਗੁਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ = ਸੁੰਦਰ] ਸੁਹਾਵਣੀ, ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਕਰਮਿ ਲਿਖੰਤੈ ਪਾਈਐ ਇਹ ਰੁਤਿ ਸੁਹਾਈ' ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਰੂਪ ਸੁਹਾਵਣੀ ਰੁਤ ਪਾਈਦੀ ਹੈ।

ਸੋਹਾਇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ=ਸੁੰਦਰ] ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸੋਹਾਇਆ [ਗੁਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ=ਸੁੰਦਰ] ਸੁੰਦਰ। ਯਥਾ–'ਮਨਿ ਭਾਵੈ ਸਬਦੁ ਸੁਹਾਇਆ'

ਸਹਾਉ [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ = ਸੁੰਦਰ] ਸੁੰਦਰਤਾ। ਯਥਾ–'ਹਮਰੋ ਸਹਾਉ ਸਦਾ ਸਦ ਭੂਲਨ' ਸਾਡੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਭੁਲਨਾ ਹੈ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਭਾਵ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ,ਸਹਾਵੋ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਹਾਉ] ਸੁਭਾਉ, ਵਾਦੀ। ਤੁਕ ਦਾ

---

*ਗੁਰਮਤ ਸੰਗੀਤ ਕ੍ਰਿਤ ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ।

†ਪੋਠੋਹਾਰ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਯਥਾ–'ਸੁਹੀ ਕਰਾਈ ਕੇ ਦਿਤਾ ਨੇ?' ਭਾਵ (ਨੌਂਹ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਦਾ) ਮੱਥਾ ਟਿਕਾਈ ਕੀਹ ਦਿਤਾ ਹੈਨੇ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂੰਹ ਕਰਨੀ=ਵਾਕਫੀ ਕਰਨੀ,ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਣੀ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਰਤਾਉ ਨੌਂਹਾਂ ਦਾ ਸਹੁਰੇ ਆ ਕੇ ਵਡੇ ਸਾਕਾਂ ਨਾਲ ਮਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਾਡਾ ਸੁਭਾਉ ਸਦਾ ਸਦਾ ਭੁਲਣਾ ਹੈ।

ਸਹਸ [ਸੰਖ਼ਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਸ੍ਰ] ਹਜ਼ਾਰ। ਯਥਾ–'ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਲਖ ਹੋਹਿ' ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲਖਾਂ ਦਨਾਈਆਂ ਬੀ ਹੋਣ।

ਸਹਸਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਸ਼ਯ] ਸੰਸਾ, ਸ਼ਕ, ਭਰਮ। ਯਥਾ–'ਇਹੁ ਸਹਸਾ ਮੂਲੇ ਨਾਹੀ'

ਸਹਸੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਨ = ਸਹਾਰਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਹਣਾ] ਸਹਾਰੇਗਾ।

ਸਹਸੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਸ਼ਯ] ਸੰਸੇ, ਭਰਮ, ਸਹਸਾ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ।

ਸਹਸਾਇਆ [ਸੰਃ। ਸੰਹਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਸ਼ਯ] ਸੰਸਾ।

ਸਹਸੇ ਸਹਸਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਸ਼ਯ] ਸੰਸਾ ਹੀ ਸੰਸਾ।

ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ* / **ਸਹਸਾਕਿਰਤਾ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਸ = ਸਹਜੇ ਯਾ ਸੁਖੱਲੀ। ਕ੍ਰਿਤ = ਰਚੀ ਗਈ] ਜੋ ਸੁਖੱਲੀ ਰਚੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਉਹ ਮੰਝੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ ਹੈ ਜੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪਦ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਦ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਾਲੇ ਮਿਲੇ ਜੁਲੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਉਸ ਬੋਲੀ ਲਈ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਇਕ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਗੁਫ਼ਤਗੂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਹੇਰ ਫੇਰ ਖਾਕੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਿਆ ਤੇ ਉਸ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕਰਕੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਇਹ ਬੋਲੀ ਗਾਲਬਨ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਵਰਤਦੇ ਸੇ। ਇਹ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ ਉਸ ਬੋਲੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਕਾਇਮ ਰਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਜੇ ਉਸ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਨ ਦਾ ਕੁਛ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–'ਕੋਈ ਪੜਤਾ ਸਹਸਾ ਕਿਰਤਾ' ਪਹਿਲੀ ਬੋਲੀ ਰਿਗਵੇਦ ਵਾਲੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਫੇਰ ਮੰਝੀ ਹੋਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਸਾਧੂਆਂ ਵਿਚ ਸਹਸਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਦੇਸੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਜੋ ਅੰਤ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਫੇਰ ਨਵੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣੀ। ਦੇਖੋ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ

ਸਹਸੇ ਗੰਠ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸੰਸ਼ਯ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਗੰਠ] ਸੰਸੇ ਦੀ ਗੰਢ।

ਸਹਸਾ ਦੋਈ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਹਸਾ। ਦੋਈ, ਪੰਜਾਬੀ] ਸੰਸਾ ਅਤੇ ਦ੍ਵੈਤ।

ਸਹਸ ਨੇਤ੍ਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਸ੍ਰ + ਨੇਤ੍ਰ] ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਖੀਆਂ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਸਹਸ ਨੇਤ੍ਰ ਮੂਰਤਿ ਹੈ'

ਸਹਸ ਫਣੀ [ਗੁਃ ਸੰਖ਼ਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਸ੍ਰ +ਫਣ] ਹਜ਼ਾਰ ਫਣ ਵਾਲਾ, (ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ)। ਯਥਾ–'ਸਹਸ ਫਣੀ ਸੇਖ ਅੰਤੁ ਨਾ ਜਾਨੈ'

ਸਹਸ ਭਗ ਗਾਮੀ ਦੇਖੋ, ਉਮਾਪਤ

ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਸ੍ਰ +

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ = ਸਮ + ਕ੍ਰਿਤ = ਜੋ ਵਯਾਕਰਣ ਆਦਿ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੰਨਕੇ ਰਚੀ ਜਾਏ ਭਾਵ ਪ੍ਰਯਤਨ ਨਾਲ ਬਣੇ। ਸਹਸਾਕ੍ਰਿਤ = ਸਹਸਾ = ਸਹਜੇ, ਸੁਖੱਲੀ + ਕ੍ਰਿਤ = ਬਣੀ।

ਮੂਰਤਿ] ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ— 'ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੋਹੀ' ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਤੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ (ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਤੇ) ਤੇਰੀ ਇਕ ਭੀ ਮੂਰਤੀ ਨਹੀਂ।

ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਅਰਬੀ। ਸ਼ਹੀਹ + ਸਲਾਮਤ] ੧. ਨਿਸਚੇ, ਸਾਬਤ। ੨. ਰਾਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ। ਯਥਾ—'ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਸਭਿ ਥੋਕ ਉਬਾਰੇ'

ਸਹਾਹ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਹਾਰਨਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਹਣਾ] ਸਹਾਰੇ। ਯਥਾ -'ਨਾ ਓਇ ਦੂਖ ਸਹਾਹ'

ਸਹੁਹਾਂ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਹਾਹ] ਸਹਾਰਾਂਗਾ। ਯਥਾ—'ਆਗਿਆ ਸਤਿ ਸਹੁਹਾਂ'

ਸੋਹਾ ਹੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ = ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ] ਸੋਭਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਨਾਮੇ ਕਾਰਜੁ ਸੋਹਾ ਹੇ'

ਸੋਹੰ ਹੰਸਾ ਜਾਪ [ਵਰ: ਵਾ:। ਦੇਖੋ, ਸੋਹੰ। ਅਹੰ + ਸ:] ੧. ਖੁਦ ਮੈਂ, ਤੇ ਮੈਂ ਉਹ। ਯਾ ੨. ਸੋ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਤੇ ਮੈਂ ਉਹ ਹਾਂ—ਐਸਾ ਜਾਪ।

ਸਹਕਾਈਏ [ਕ੍ਰਿ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਹਕਣਾ = ਤੜਫ ਤੜਫਕੇ ਸਾਹ ਲੈਣ] ਸਹਿਕਨਾ, ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਤੜਫਨਾ, ਜਾਨ ਤੋੜਨਾ।

ਸਹਕੰਤ* [ਕ੍ਰਿ: । ਸਹਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਹਿਕਨਾ, ਮਰਨ ਲਗੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਸਾਹ ਲੈਣਾ। ਅਤਜੰਤ ਹੀ ਸਿਕਣ ਤੇ ਤਰਸਣ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੀ ਸਹਿਕਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਸਹਕੰਤ ਹਰੀਆਂ' (ਗੁਰੂ) ਸਹਿਕਦੇ ਨੂੰ {ਹਰੀਆਂ} ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. ਸ਼ੁਸਕ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਕੇਰੇ [ਸੰਬੰ: ਕਾ:। ਦੇਖੋ, ਸਹ। ਸ਼ਹੁ + ਕੇਰੇ] ਪਤੀ ਦੇ। ਯਥਾ—'ਇਕ ਆਪੀਨੈ ਪਤਲੀ ਸਹਕੇਰੇ ਬੋਲਾ' ਇਕਨਾ ਨੇ ਪਤੀ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਕਰਕੇ ਅਪਨੀ ਪਤ ਅਬਰੋ ਲਈ ਹੈ।

ਸੂਹਾਗ / **ਸੋਹਾਗ** [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੌਭਾਗਜੰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਹਾਗ] ੧. ਆਨੰਦ, ਸੁਖ ਦੀ ਦਸ਼ਾ। ੨. ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਪਤੀਵੰਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੁਖ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ। ੩. ਵਿਆਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬੀ ਸੁਹਾਗ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਕਿਉ ਥਿਰ ਹੋਇ ਸੁਹਾਗ' ਤਥਾ—'ਘਰਿ ਪਿਰ ਧਨ ਸੋਹਾਗੈ'

ਸੋਹਾਗਨ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸੋਹਾਗ] ਜੀਉਂਦੇ ਪਤੀ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ। ੨. ਭਾਵ ਵਿਚ ਮਾਯਾ ਅਰਥ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਬਿਨੁ ਸੋਹਾਗਨਿ ਲਾਗੇ ਦੋਖੁ' ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਬਾਝ (ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ) ਦੋਖ ਲਗਾਂਵਦੇ ਹਨ।

ਸਹਘੋ [ਗੁ: । ਸਿੰਧੀ, ਸਹਾਂਗੋ। ਮਾਰਵਾੜੀ, ਸਹਗੋ] ਸਸਤਾ। ਯਥਾ—'ਵਿਣੁ ਗਾਹਕ ਗੁਣੁ ਵੇਚੀਐ ਤਉ ਗੁਣੁ ਸਹਘੋ ਜਾਇ'

ਸਹਜ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਜ = ਨਾਲ ਜੰਮਿਆਂ] ੧. ਸੁਭਾਵ, ਕੁਦਰਤੀ ਅਵਸਥਾ। ਯਥਾ—'ਪਿਰ ਕਾ ਸਹਜੁ ਨ ਜਾਨਿਆ' ੨. ਆਤਮਾ ਦੀ ਉਹ ਦਸ਼ਾ ਯਾ ਅਵਸਥਾ ਜੋ

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਸਿਤ—ਠੰਢੇ ਸਾਹ ਲੈਣੇ ਇਸ ਦਾਮੂਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ 'ਸਹਿਕਣਾ', ਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪਦ—ਸਾਈਇੰਗ Sighing—ਠੰਢੇ ਸਾਹ ਭਰਨੇ।

ਕਿਸੇ ਬਨਾਵਟ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ,ਜੋ ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਉਸਨੂੰ ਅਵਸਥਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਓਹ ਸਰਬ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇਕ 'ਜਥਾਰਥ' ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ–ਗਜਾਨ–ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ–ਪਰਮ ਪਦ–ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਰੇ ਅਸਰ ਦੂਰ ਹੋਕੇ ਆਤਮਾ ਅਪਣੇ ਅਸਲੀ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਸਹਜੁ ਨ ਉਪਜੈ' ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਤ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਗਜਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

੩. ਸੁਖ ਰੂਪ, ਸੌਖਾ ਤੇ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਬੀ ਅਰਥ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਸਹਜਿ ਬਿਲੋਵਹੁ ਜੈਸੇ ਤਤੁ ਨ ਜਾਈ'

੪. ਸੁਖ ਰੂਪ । ਯਥਾ–'ਹਰ ਨਾਮੁ ਰਸਾਇਣੁ ਸਹਿਜਿ ਆਥਿ' ਭਾਵ ਸੁਖ ਰੂਪ ਧਨ।

ਸਹਜਿ ਸੇਤੀ [ਕ੍ਰਿ॰ ਵਿ॰ । ਦੇਖੋ, ਸਹਜ] ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ, ਗਜਾਨ ਸਹਤ। ਯਥਾ–'ਸਹਜਿ ਸੇਤੀ ਰੰਗ ਮਾਣੈ'

ਸਿਹਜਾਸਣੀ [ਗੁ॰ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਯਜਾ (ਸ਼ੀਙ ਧਾਤੂ ਨੀਂਦ ਅਰਥ ਵਿਚ ਹੈ) + ਆਸਨ] ਸੇਜਾ ਪਰ ਆਸਨ ਰਖਣੇਹਾਰਾ, ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਨਾ ਉਠ ਸਕਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਅਤੀ ਬੁੱਢਾ। ਯਥਾ–'ਨਵੈ ਕਾ ਸਿਹਜਾਸਣੀ' ਨਵ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ (ਬੁੱਢਾ) ਛੇਜ ਪਰ ਆਸਨ ਲਾਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੰਜਿਓਂ ਨਹੀਂ ਹਲ ਸਕਦਾ।

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ [ਸੰ॰। ਦੇਖੋ, ਸਹਜ। ਦੇਖੋ, ਸਮਾਧਿ] ਨਿਰਯਤਨ ਸਮਾਧੀ । ਉਹ ਸਮਾਧੀ ਜੋ ਆਤਮਾਂ ਦੀ ਅਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਹਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਾਲਤ ਜਦੋਂ ਜੀਵਾਤਮਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਹਜ ਸਰੋਤ [ਕ੍ਰਿ॰ ਵਿ॰। ਦੇਖੋ, ਸਹਜ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੋਤ] ਸੁਭਾਵਕ ਸੁਣ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ–'ਓਹ ਬੇਧਿਓ ਸਹਜਿ ਸਰੋਤ' ਓਹੋ (ਮਿਰਗ) ਵਿੰਨ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸੁਭਾਵਕ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ।

ਸਹਜ ਕਥਾ [ਖ॰ ਤ॰ ਸ॰। ਦੇਖੋ, ਸਹਜ। ਕਥਾ = ਕਹਾਣੀ] ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਥਾ, ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਵਿਆਖਜਾ। ਯਥਾ–'ਸਹਜ ਕਥਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੁੰਟਾ' (ਸੰਤ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਥਾ ਦੇ ਕੁੰਡ ਹਨ।

ਸਹਜ ਕੇਲ [ਸੰ॰। ਦੇਖੋ, ਸਹਜ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ) ਕੇਲ = ਆਨੰਦ] ਸੁਭਾਵਕ ਖੁਸ਼ੀ, ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਖੁਸ਼ੀ। ਯਥਾ–'ਸਹਜ ਕੇਲ ਅਨਦ ਖੇਲ'

ਸਹਜ ਜੋਗ [ਸੰ॰ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਜ । ਯੋਗ] ਗਿਆਨ ਯੋਗ। ਉਹ ਯੋਗ ਜੋ ਹਠ, ਰਾਜ, ਸਭ ਤੋਂ ਅਗੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਦੂਈ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਸਰਬ ਅਨਾਤਮ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਯਥਾ–'ਸਹਜ ਜੋਗ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ'

ਸਹਜ ਢੋਏ [ਵਰ॰ ਵਾ॰ । ਦੇਖੋ, ਸਹਜ। ਪੰਜਾਬੀ, ਢੋਣਾ ਤੋਂ ਢੋਏ] ਸਹਜ ਰੂਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ।

ਸਹਜ ਧੁਨਿ [ਸੰ॰ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮਨ ਦੀ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਜਦੋਂ ਟਿਕਾਉ ਸੰਗੀਤਕ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਹੋਵੇ*।

---

*ਅੰਦਰਲੇ ਸਾਰੇ ਦੀ ਟਿਕਾਉ ਵਾਲੀ ਇਕ–ਸੁਰਹੋਈ ਦਸ਼ਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ Harmony ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸਹਜ ਧਜਾਨ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਿਰਯਤਨ, ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਧਜਾਨ । ਜੋ ਧਜਾਨੀ ਨੂੰ ਧਜੇਜ ਵਿਚ ਧਜਾਨ ਲਈ ਯਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਚੁਕਾ ਦੇਵੇ ।

ਸਹਜਾਰੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਜ । ਆਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਲੀ, ਕਥਾ ਦਾ ਵਿਸੇਖਣ ਹੈ ।

ਸਹਜਰੀਆ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਹਜ + ਅਰੀ (= ਵਾਲੀ) ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸੁਤੇ ਸਿਧ ।

ਸੂਹਟੁ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਕ । ਹਿੰਦੀ, ਸੂਆ । ਨਿਮ੍ਰਵਾਚੀ ਪ੍ਰਤੇ ਟ ਲਗਕੇ ਸੂਅਟ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ, ਸੂਅਟ, ਸੂਅਟਾ, ਸੂਹਟ, ਸੂਹਟਾ] ਤੋਤਾ । ਯਥਾ–'ਸੂਹਟੁ ਪਿੰਜਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਕੈ ਬੋਲੈ ਬੋਲਣ ਹਾਰੁ' ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਤੋਤਾ (ਗਜਾਨੀ, ਉਹ ਕੁਛ) ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਜੋ {ਬੋਲਣਹਾਰ} ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਸੱਚ ਚੁਗਦਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦਾ ਤੇ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦਾ ।

ਸਹਣ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸਹਸਕ੍ਰਿਤ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਨ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਹਣਾ] ਸਹਾਰਾ ਕਰਨਾ । ਯਥਾ–'ਸਹਣ ਸੀਲ ਸੰਤੰ'

ਸੁਹਾਣ* [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ + ਭਾਨ (=ਪ੍ਰਕਾਸ਼)=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਵ ਗਿਆਨੀ] ਚੈਤੰਨ, ਚਿੱਤੁ । ਯਥਾ–'ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ' ਇਥੇ ਸਤ, {ਸੁਹਾਣ} ਚਿਤ, {ਸਦਾ ਮਨ ਚਾਉ} ਆਨੰਦ, ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹਨ ।

ਸਹੇਤ [ਯੋਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਿਤ] ਸਮੇਤ, ਸਹਤ, ਸਣੇ । ਯਥਾ–'ਮੈਲੇ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਜਟਾ ਸਹੇਤ'

ਸੋਹਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਭਤੇ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਸੋਹਏ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਂਹਦੇ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਹਤ] ਸੋਭਦੇ ਹਨ ।

ਸੰਹੇਤ [ਕ੍ਰਿਃ ਸੰਸ:, ਸੰਹਿਤ = ਕਠਾ ਕੀਤਾ] ਸਾਜਿਆ । ਯਥਾ–'ਤੁਅ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਹੇਤੁ' ਤੁਸਾਂ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ! ਸਾਜਿਆ ਹੈ (ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਜਹਾਜ਼) ।

੨. [ਸੰਃ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ । ਸੰ + ਹੇਤ] ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ।

੩. [ਸੰਗ + ਹੇਤ] (ਤੁਸਾਂ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ । ਯਥਾ– 'ਤੁਅ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਹੇਤੁ ਨਾਮਿ ਲਾਗਿ ਜਗੁ ਉਧਰ੍ਉ' ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੋ ! ਜਿਸਨੇ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਉਹ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਗਕੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਉਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੈਹਥਾ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈ + ਹੱਥ] ਸੈਂਕੜੇ ਹਥ (ਜਲ ਵਿਚ) । ਯਥਾ–'ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਮਲੁ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ ਸੈਹਥਾ ਵਿਚਿ ਗੁਲਾਲੁ'

ਸਹੀਦ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਹੀਦ = ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਯਾ ਰਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਰੱਬ ਤੇ ਉਗਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ] ਸ਼ਹੀਦ, ਈਮਾਨਦਾਰ, ਸਾਖੀ ਭਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਸਚੇਵਾਨ ।

ਸੁਹਦੇ [ਸੰਃ । ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ । ਦੇਖੋ, ਸਹੀਦ । ਪੰਜਾਬੀ ਲਹਿੰਦੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ

---

*ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ 'ਸੁਭਾਨ' ਦਾ ਭ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨੇ ਹਾਹੇ ਵਿਚ ਵਟਾਇਆ ਹੈ ਯਾ ਉਸਤੋਂ ਮਗਰਲੇ ਸਮੇਂ ਵਟਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਾਠ 'ਸੁਹਾਣ' ਹੋਇਆ ਹੈ ਯਾ 'ਸੁਭਗ' ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ 'ਸੁਹਯ' ਤੋਂ 'ਸੁਹਾਂਣ' ਬਣਿਆਂ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ:–ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ । ਯਾ 'ਸੁਗਜਾਨ' ਦਾ 'ਸੁਹਾਣ' ਬਣਿਆ ਹੈ । ਇਕ ਅ਼ਰਬੀ ਆਸਚਰਜ ਦਾ ਕਲਮਾ ਹੈ- ਸੁਬਹਾਨ—ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ:– ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਜੋਗ, ਪਰੰਤੂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪਹਲਾਂ—ਸਤ—ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਹੈ ਪਦ—ਚਾਉ, ਗੋਯਾ ਸਤ ਤੇ ਆਨੰਦ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਵਿਚਕਾਰ–ਚਿਤ ਯਾ ਚੇਤਨ–ਦੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੈ । ਸੋ ਸੁਹਾਣ, ਸੁਭਾਨ ਦਾ ਯਾ ਸੁਗਜਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਯਾ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਸੂਹਦਾ ਭਲੇ ਮਾਨਸ ਤੇ ਗਰੀਬ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ] ਸ਼ਰੀਫ ਇਨਸਾਨ, ਭਲੇ ਮਾਨਸ, ਈਮਾਨਦਾਰ।

ਸੂਹਦੇ ਔਰ ਸਹੀਦ ਦੇਖੋ, ਸਹੀਦ

ਦੇਖੋ, ਪੈਕਾਮਰ

ਸਹੋਦਰਾ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹੋਦਰ] ਸਕਾ ਭਰਾਉ। ਯਥਾ–'ਗੁਰਦੇਵ ਬੰਧਪੁ ਸਹੋਦਰਾ'

ਸਾਹਨਿ [ਸੰ਼। ਦੇਖੋ, ਸਾਹ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ, ਸਾਹਣੀ*] ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਵਹੁਟੀ। ਸ਼ਾਹ = ਰੱਬ। ਸ਼ਾਹਨੀ = ਮਾਯਾ। ਯਥਾ–'ਸਾਹਨਿ ਸਤੁ ਕਰੈ ਜੀਅ ਅਪਨੈ' ਭਾਵ ਇਹ ਜੋ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਸ਼ਾਹਣੀ ਨੂੰ ਸਤ ਜਾਣੇ ਉਹ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।

ਸੂਹਨੀ [ਸੰ਼। ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮੂਹਨੀ] ਝਾੜੂ। ਯਥਾ–'ਦੇਉ ਸੂਹਨੀ ਸਾਧ ਕੈ'

ਸੋਹਨ [ਕ੍ਰਿ਼। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਏ = ਫਬਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਹਨਾ = ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੱਗਣਾ] ਸੋਭਦੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਜਿਨ ਸਿਰਿ ਸੋਹਨਿ ਪਟੀਆਂ'

ਸੋਹਨਾ [ਗੁ਼। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਹਣਾ] ਸੁੰਦਰ। ਯਥਾ–'ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨ ਮੋਹਨਾ ਘਟ ਸੋਹਨਾ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ਰਾਮ'

ਸਹਨਾਈ [ਸੰ਼। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਹਨਾਈ] ਤੂਤੀ, ਤੁਰੀ।

ਸਹਨ ਸੀਲ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਨ, ਸ਼ੀਲ] ਸਹਾਰਨੇ ਦਾ ਸੁਭਾਉ, ਕੋਮਲ ਸੁਭਾਵ, ਖਿਮਾਂ। ਯਥਾ–'ਸਹਨ ਸੀਲ ਪਵਣ ਅਰ ਪਾਣੀ'

ਸਹਨਕ [ਸੰ਼। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਹਨ = ਥਾਲ। ਸੁਹਨਕ = ਰਕੇਬੀ] ਰਕੇਬੀ, ਥਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਭਾਰ ਅਠਾਰਹ ਮੁਦਗਰੁ ਤੇਰਾ ਸਹਨਕ ਸਭ ਸੰਸਾਰਾ' ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਤੇਰਾ ਮੁਦਗਰ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਰਕੇਬੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬ [ਸੰ਼। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਾਹਿਬ] ੧. ਮਾਲਕ, ਸ੍ਵਾਮੀ।

੨. ਭਾਵ ਵਿਚ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਯਥਾ–'ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਊਚਾ ਥਾਉ' ਤਥਾ–'ਸਚੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੈ'

ਸੂਹਬਾਂ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਣ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਹਾ] ਲਾਲ। ਯਥਾ–'ਸੂਹਬ ਸੂਹਬ ਸੂਹਵੀ'† ਭਾਵ ਮਨ ਤਨ ਬਚਨ ਕਰ ਕੇ ਲਾਲੋ ਲਾਲ।

ਸਹਬਾਨ [ਕ੍ਰਿ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹ = ਝਲਣ ਦੀ ਤਾਕਤ। ਵਾਣ = ਤੀਰ] ੧. ਬਾਨ (ਤੀਰ) ਸਹਾਰਨਾ।

੨. ਸਹਾਰਨ ਦੀ ਵਾਦੀ। ਯਥਾ–'ਸਨਮੁਖ ਸਹਿ ਬਾਨ ਸਨਮੁਖ ਸਹ ਬਾਨ ਹੇ ਮ੍ਰਿਗ ਅਰਪੇ ਮਨ ਤਨ ਪ੍ਰਾਨ ਹੇ ਓਹੁ ਬੇਧਿਓ ਸਹਜ ਸਰੋਤ' ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ {ਸਹ ਬਾਨ} ਬਾਨ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ) ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ {ਸਹ} ਸਹਾਰਨ ਦੀ {ਬਾਨ} ਆਦਤ ਹੈ। (ਉਹ) ਮ੍ਰਿਗ ਤਨ, ਮਨ, ਪ੍ਰਾਣ ਅਰਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ {ਸਹਜ} ਸਬਦ ਦੇ ਸੁਣਨ ਕਰ ਕੇ। ਇਥੇ ਯਮਕਾ-ਲੰਕਾਰ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਕਮਲਾ

ਸਹਮ [ਸੰ਼। ਫਾਰਸੀ] ਡਰ, ਭਉ।

ਸਹਾਮ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਨ] ਸਹਿਣਾ।

---

*ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਾਹ = ਰਾਜਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਹ = ਵਪਾਰੀ।

†ਸੂਹਬ ਦਾ ਅਰਥ 'ਸੂਹਾ' ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਪ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ—'ਲੋਕਾ ਵੇ ਹਉ ਸੂਹਵੀ ਸੂਹਾ ਵੇਸ ਕਰੀ' ਸੂਹਾ ਵੇਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੂਹਵੀ ਹੈ।

੨. [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਹਮ] ਡਰ।

ਸਹੰਮਾ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਹਮ] ਭਉ, ਡਰ। ਯਥਾ–'ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਸੁਖ ਸਹੰਮਾ ਦੇਹਿ ਸੁ ਤੂ ਭਲਾ' ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਜੋ ਜੋ ਸੁਖ ਤੇ ਡਰ ਤੂ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਸੋ ਭਲਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਭਲਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਥਾ– 'ਖਟੇ ਦੰਮ ਸਹੰਮੀ' ਵਡੇ {ਸਹੰਮਾਂ} ਡਰ ਨਾਲ ਧਨ ਖਟਦਾ ਹੈ।

ਸਹਾਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਾਯ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਹਾਯ+ਰ, ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰਤੇ] ੧. ਸਹਾਯਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ–'ਸੰਤ ਸਹਾਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ' ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ।

੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਹਾਰਿ] ਝੱਲ, ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ। ਦੇਖੋ, ਸਹਾਰਿ

ਸਹਾਰਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੁ ਕ਼ਰ = ਝੱਲ ਲੈਣਾ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਹ (= ਝੱਲ ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਕਤ)] ਸਹ ਲਈ, ਜਰ ਲਈ, ਝੱਲ ਲਈ, ਰੋਕ ਲਈ। ਯਥਾ–'ਉਲਟੀ ਲੇ ਸਕਤਿ ਸਹਾਰਿ'

ਸਹੇਰਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਖੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਹ = ਪੁਰਖ ਮਿਤ੍ਰ ਇਸੇ ਦਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ– ਸਹੀ–ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹਨ:– ਸਹੀ, ਸਹੀਆਂ, ਸਹੀਓ। ਇਸੇ ਤੋਂ ਸਹੇਲੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਸਹੇਲੀ ਦਾ ਪੁਲਿੰਗ ਸਹੇਲਾ, ਲ ਤੇ ਰ ਦੀ ਸ੍ਵਰਣਤਾ, ਸਹੇਲਾ ਦਾ ਬਣਿਆ –ਸਹੇਰਾ] ਮਿੱਤ੍ਰ, ਪਿਆਰਾ। ਯਥਾ–'ਭਾਈ ਬੰਧ ਕੁਟੰਬ ਸਹੇਰਾ'

ਸਾਹੁਰੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਸ਼ੁਰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਸੁ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਸੁਰ। ਨਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਹੁਰਾ, ਵਹੁਟੀ ਯਾ ਗਭਰੂ ਦਾ ਪਿਉ। ਸਾਹੁਰੇ = ਸਹੁਰੇ ਸੰਬੰਧੀ] ਪਤਿ ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਦਾ ਘਰ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਲੋਕ। ਯਥਾ–'ਸਾਹੁਰੇ ਪੇਈਐ ਬੁਰੀ' ਪ੍ਰਲੋਕ ਲੋਕ ਵਿਚ ਬੁਰੀ।

ਸਿਹਰ ਮੇਲਾ [ਗੁਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਿਹ਼ਰ = ਜਾਦੂ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਮੇਲਾ = ਇਕੱਠ] ਜਾਦੂ-ਗਰੀ ਦਾ ਮੇਲਾ। ਯਥਾ–'ਇਹ ਜੁ ਦੁਨੀਆ ਸਿਹਰ ਮੇਲਾ ਦਸਤਗੀਰੀ ਨਾਹਿ' ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਜਾਦੂਗਰੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ) ਸਹਾਇਤਾ ਨਹਾਂ ਹੈ।

ਸਾਹੁਰੜੀ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਹੁਰੇ, ੜ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦੀ ਅਰਥਾਤ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ।

ਸਾਹੁਰੜੀ ਵਥ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਹੁਰੇ। ਸਾਹੁਰੇ+ੜ, ਨਿਮ੍ਰਵਾਚੀ ਪ੍ਰਤੇ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਵਸ੍ਤੁ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਵਤ੍ਥੁ। ਪੰਜਾਬੀ, ਵੱਥ] ਸਹੁਰੀ ਵਸਤ, ਰੱਬੀ ਦਾਤ। ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਦਾਤ ਜੋ ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮੰਨ ਲਈ, {ਪੇਕੇ} ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ।

ਸਹਿਲਾ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਹਲ= ਸੌਖਾ, ਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਫਲ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੇ ਮਰੈ ਸਹਿਲਾ ਆਇਆ ਸੋਇ'

ਸਹੇਲੀ ਦੇਖੋ, ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ

ਸੁਹੇਲ ਖੁਸ਼ੀ। ਦੇਖੋ, ਸੁਹੇਲਾ

ਸੁਹੇਲਾ, ਸੁਹੇਲੀ, ਸੁਹੇਲੇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖਕੇਲੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹੇਲ੍ਲੀ] ਸੁਖੀ, ਖੁਸ਼। ਯਥਾ–'ਸੇ ਦਰਗਹ ਸਾਚ ਸੁਹੇਲਾ' ਤਥਾ–'ਸਹੀਆਂ ਵਿਚਿ ਫਿਰੈ ਸੁਹੇਲੀ' ਸਖੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ।

ਸੋਹਿਲਾ / **ਸੋਹਿਲੜਾ** [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖਕੇਲ = ਖੁਸ਼ੀ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਹੇਲ= ਖੁਸ਼ੀ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਹੇਲ* = ਖੁਸ਼ੀ । ਸੋਹਿਲਾ=ਖੁਸ਼ੀ ਸੰਬੰਧੀ] ਖੁਸ਼ੀ ਸੰਬੰਧੀ ਗੀਤ। ਉਹ ਗੀਤ ਜੋ ਮੰਗਲਮਜ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਗਾਵੇਂ ਜਾਣ। ਜੱਸ, ਕੀਰਤੀ। ਯਥਾ–'ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਗਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲਾ'ਉਸ (ਸਤਸੰਗ) ਘਰ ਵਿਚ ਜੱਸ ਕਰੋ। ਤਥਾ ਸੋਹਿਲੜਾ ਜੁਗ ਚਾਰੇ'

ਸਹਲੀ ਖੇਪ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖਜ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਹਲ = ਸੌਖਾ। ਖੇਪ = ਲਾਭਵੰਦ ਸੌਦਾ, ਪੰਜਾਬੀ] ਸੌਖਾ ਲਾਭਵੰਦ ਸੌਦਾ।

ਸਹਲੰਗਾ / **ਸਹਲੰਙ** [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹ = ਨਾਲ +ਲਗੁ = ਲਗਣਾ] ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ–'ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਸਭਿ ਸਹਲੰਗਾ' ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਕੱਠ (ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੈ)। ਤਥਾ–'ਮਨ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸਹਲੰਙਿ' ਮਨ ਨਾਲ{ਦੂਜਾ ਭਾਉ}ਦ੍ਵੈਤ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੁਹਲਾਵੀ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹ (= ਸੁਖ) + ਲੱ੍ਹ ਪ੍ਰਤੇ (= ਵਾਲਾ) ਇਸ ਸੁਹਲ੍ਹ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਸੁਹਲਾਵਾ, ਸੁਹਲਾਵੀ] ਸੁਖਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਈ। ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਭੋਰੁ ਭਇਆ ਮੈ ਪ੍ਰਿਅ ਮੁਖ ਪੇਖੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਗਲ ਸੁਹਲਾਵੀ'

ਸੁਹੇਲੜਾ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਹੇਲੜੀ] ਸੁਖੀ ਹੋ ਕੇ। ਯਥਾ–'ਹਭੇ ਸੁਖ ਸੁਹੇਲੜਾ ਸੁਤਾ' ਸਭੇ ਸੁਖ ਪਾ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਸੁਤੇ।

ਸੁਹੇਲੜੀ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਹੇਲੀ* ੜ–ੜੀ, ਪ੍ਰਤੇ] ਸੁਖੀ, ਸੁਖ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ । ਯਥਾ–'ਤਿਚਰੁ ਵਸਹਿ ਸੁਹੇਲੜੀ ਜਿਚਰੁ ਸਾਥੀ ਨਾਲਿ' (ਹੇ ਦੇਹ !) ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਤੂੰ ਸੁਖੀ ਵਸਦੀ ਹੈਂ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ {ਸਾਥੀ} ਜੀਵ (ਤੇਰੇ) ਨਾਲ ਹੈ।

ਸੋਹਿਲੜੇ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸੋਹਿਲਾ] ਸੁਖ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੇ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਗੀਤ। ਯਥਾ–'ਸੋਹਿਲੜੇ ਅਗਿਆਨੀ ਗਾਏ'

ਸਹੇਲੜੀਆਂ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸਹੇਰਾ] ਸਖੀਆਂ, ਸਹੇਲੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਸੰਗਿ ਸਾਧ ਸਹੇਲੜੀਆਂ'

ਸੁਹਾਵਾ / **ਸੁਹਾਵੀ** [ਗੁ: । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ = ਸੁੰਦਰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਹਾਵਨਾ ਤੋਂ ਸੁਹਾਵਾ] ਸੋਹਣਾ । ਯਥਾ–'ਸਚੁ ਸੁਹਾਵਾ ਕਾਢੀਐ' ਸੱਚ ਕਰ ਸੋਹਣਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ਤਥਾ–'ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵੀ ਮਧੁਰਾੜੀ ਬਾਣੀ' ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਮਿੱਠੀ ਹੈ।

ਸੂਹਵੀ† [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਣ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਣ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਹੀ + ਵੀ, ਪ੍ਰਤੇ] ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ! ਭਾਵ ਜਗਜਾਸੂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਲੋਕਾ ਵੇ ਹਉ ਸੂਹਵੀ ਸੂਹਾ ਵੇਸੁ ਕਰੀ' ਦੇਖੋ, ਸੂਹਾ ਵੇਸ

ਸੂਹਵੀਏ [ਸੰਬੋ: । ਦੇਖੋ, ਸੂਹਵੀ] ਹੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਭਾਵ ਜਗਜਾਸੂ।

ਸੂਹਾ ਵੇਸ [ਗੁ: ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸੂਹਾ] ਸੂਹੇ ਰੰਗ ਦੇ ਕਪੜੇ ਭਾਵ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਟਾਂ ਧਾਰਨ ਆਦਿ ਭੇਖ । ਯਥਾ–'ਸੂਹਾ ਵੇਸੁ ਵਿਕਾਰੁ'

ਸਾਹ ਵਡ ਦਾਣੇ [ਵਰ: ਵਾ: । ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਾਹ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਹੁ=ਸਾਹੂਕਾਰ। ਫਾਰਸੀ, ਦਾਨ = ਜਾਣਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਵਡ] ਵਡ ਸ਼ਾਹ ਦਾਣੇ, ਵਡੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ।

---

*ਜਿਕੂੰ ਸਹੁਰਾ ਤੋਂ ਸਾਹੁਰਾ (=ਸਹੁਰੇ ਸੰਬੰਧੀ) ਬਣਿਆਂ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸੁਹੇਲ ਤੋਂ ਸੋਹਿਲਾ (=ਖੁਸ਼ੀ ਸੰਬੰਧੀ) ਬਣਿਆਂ ਹੈ। †ਦੇਖੋ ਸੂਹਬ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਸੂਚਨਾ ਸਫ਼ਾ ੧੪੫ ।

ਸੁਹਾਵਣਿਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਯ = ਸੁੰਦਰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਹਾਵਨਾ = ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਣਾ] ਸੋਭਾ ਵਾਲੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਵਣਿਆ'

ਸੁਹਾਵਨੀ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਹਾਵਣਿਆ] ਸੁੰਦਰ, ਸੋਹਣੀ। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਿਅ ਕੀ ਸੋਭ ਸੁਹਾਵਨੀ ਨੀਕੀ'

ਸੁਹਾਵੜੀ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਹਾਵਣਿਆ] ਸੁੰਦਰ ।

ਸੋਹੇੜਾ [ਗੁ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੋ = ਸੁੰਦਰ + ਹੇੜਾ = ਮਾਸ, ਸਰੀਰ] ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ । ਯਥਾ–'ਸੋਹੇੜਾ ਘੜੀਆਲ ਜਿਉ ਡੁਖੀ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ' ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਕਿ ਜਿਕੁਰ ਘੜੀਆਲ ਦੀ ਰਾਤ ਦੁਖ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੨. [ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹਜ (=ਸੁੰਦਰ) ੜਾ ਪ੍ਰਤੇ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਹਿਅੜਾ] ਖੂਬਸੂਰਤ, ਸੋਹਣਾ, ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ, ਸੋਹਣੇ ਘੜਿਆਲ ਦੀ ਰਾਤ ਜੀਕੂੰ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਬੀਤਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਸਕ [ਸੰ:। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ੱਕ] ਸੰਸਾ, ਸੰਦੇਹ । ਯਥਾ–'ਸਕ ਕਰਉ ਜੇ ਦੂਸਰੁ ਹੋਇ'

ਸਕਾਂ } **ਸਕੈ** } [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੂ, ਸ਼ਕ੍ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਕਈ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਕਣਾ = ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਯਾ ਸਹਾਰਾ ਹੋਣਾ] ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਸਕਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਆਇ ਨ ਸਕਾਂ ਤੁਝ ਕਨਿ ਪਿਆਰੇ ਭੇਜਿ ਨ ਸਕਾਂ ਕੋਇ' ਤਥਾ–'ਦੂਤੁ ਨ ਲਾਗਿ ਸਕੈ ਗੁਨ ਗਾਇ'

ਸਾਕ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਕੀਯ = ਅਪਣੇ ਟੱਬਰ ਦਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਕ] ਸੰਬੰਧੀ, ਕੁਟੰਬੀ, ਨਾਤੇਦਾਰ। ਯਥਾ–'ਸਾਕ ਭੀ ਭਜਿ ਖਲੇ'

ਸਿਕ [ਸੰ:। ਪੰਜਾਬੀ] ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖਿੱਚ, ਸੱਧਰ। ਯਥਾ–'ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ'

ਸੀਕਾ [ਗੁ:। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਿੱਕਹ। ਜਿਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਪਦ ਅ਼ਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਮਸਦਰ ਅਰਥ 'ਰੁਪਯਾ ਗਿਣਨਾ' ਬੀ ਹੈ] ੧. ਸਿਕਾ, ਰੁਪਯਾ, ਹਕੂਮਤ। ਯਥਾ–'ਗਨ ਨ ਸਕਉ ਸੀਕਾ' ਤੇਰੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਗਿਣ ਸਕਦਾ।

੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸੀਆਂ,ਸਿਆੜਾਂ।

ਦੇਖੋ, ਸਤ ਸੀਕਾ

ਸੁਕ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਕ:] ੧. ਸੁਕਦੇਵ ਵ੍ਯਾਸ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਜਨਕ ਦਾ ਚੇਲਾ। ਯਥਾ–'ਸੁਕ ਜਨਕ ਪਗੀ ਲਗ ਧਿਆਵੈਗੋ*' ਤਥਾ–'ਜਪਿਓ ਨਾਮ ਸੁਕ ਜਨਕ ਗੁਰ ਬਚਨੀ'

੨. [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਸ਼੍ਕ। ਫਾਰਸੀ, ਖੁਸ਼ਕ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਸਿਅ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਕਣਾ ਤੋਂ ਸੁਕ] ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੁਕਣਾ, ਖੁਸ਼ਕ। ਯਥਾ–'ਸਾਇਰੁ ਭਰੇ ਕਿ ਸੁਕ'

ਦੇਖੋ ਸਾਇਰ

ਸੁਕਾ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ ਸੁਕ । ਆ ਪ੍ਰਤੇ] ਸੁਕਾ ਹੋਇਆ, ਨਿਰਬਲ, ਪਤਲਾ। ਯਥਾ–'ਤਨ ਸੁਕਾ ਪਿੰਜਰ ਥੀਆ'

ਸੂਕਾ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਸੁਕ ੨.] ਖੁਸ਼ਕ, ਭਾਵ ਦੁਖੀ, ਦਿਲ ਬੁਝ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸਦਾ।

*ਇਸੇ ਤੁਕ ਤੋਂ ਸੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਸੁਕਦੇਵ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਕਦੇਵ ਜਨਕ ਦਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਸੀ, ਸੋ ਜੋ ਸੁਕ ਜਨਕ ਦੇ ਪੈਰ ਲਗਕੇ ਧਿਆਉਣਾ ਸਿਖਯਾ ਹੈ ਉਹ ਸੁਕਦੇਵ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ–'ਬਿਨ ਨਾਵੈ ਸੂਕਾ ਸੰਸਾਰ' ਤਥਾ–'ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹਿ' ਜੋ ਦੁਖੀ ਤੇ ਬਲ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਸਨ (ਸੋ ਗੁਰਾਂ ਨੇ) ਖਿਨ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਤੇ ਬਲ ਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤੇ।

ਸੂਕੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੂਕਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੂੰ ਸੂੰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬੜਾ ਸ਼ੂਕਿਆ ਹੈ, ਸੱਪ ਜਦ ਪ੍ਰਗਟੇ ਤਾਂ ਸ਼ੂਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ] ਸੂਕਣਾ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ–'ਤੀਨਿ ਚਰਣ ਇਕ ਦੁਬਿਧਾ ਸੂਕੀ' ਇਕ ਦੁਬਿਧਾ ਅਜਿਹੀ {ਸੂਕੀ} ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚਰਣ ਰਹਿ ਗਏ।

ਸੇਕ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ, ਸੇਂਕਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇਕਣਾ ਤੋਂ ਸੇਕ] ਤਪਸ਼। ਯਥਾ–'ਲਗਨ ਦੇਤ ਨ ਸੇਕ'

ਸੋਕ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਕ] ਸੋਗ, ਗ਼ਮ, ਚਿੰਤਾ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਮਰਨ ਭੈ ਕਾਟੇ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਬਿਨਸੇ ਸੋਕ'

ਸਕਾਹ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਕਾ] ਸਕਦੇ। ਯਥਾ–'ਲਹਿ ਨ ਸਕਾਹਿ ਗਤਾ' ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ {ਗਤ} ਰੀਤੀ ਯਾ ਗਤੀ।

ਸਕਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਕਾ] ਸਕਦੇ ਹੋ। ਯਥਾ–'ਸਕਹੁ ਤ ਲੇਹੁ ਬਹੋਰ' (ਜੇ ਮੋੜ) ਸਕਦੇ ਹੋ (ਭਾਵ ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ) ਤਾਂ ਮੋੜ ਲਓ, ਭਾਵ ਸਫਲਾ ਕਰ ਲਓ।

ਸੂਕਹ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸੁਕੇ।

ਸੰਕੋਚੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਙ੍ਕੋਚ] ਸਮੇਟ ਲਵੇ, ਕੱਠਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਯਥਾ–'ਖੇਲ ਸੰਕੋਚੇ ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੈ'

ਸਕੀਜੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਦੇਖੋ, ਸਕਾ] ਸਕੀਦਾ ਹੈ।

ਸੰਕਟਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸङ੍ਕਟ] ਦੁਖ, ਕਸ਼ਟ। ਯਥਾ–'ਸੰਕਟਿ ਨਹੀ ਪਰੈ ਜੋਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜਾਕੋ ਰੇ'

ਸੰਕਟਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਙ੍ਕਟ ਤੋਂ ਇਹ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ ਰਚਿਆ ਹੈ] ਦੁਖ ਆਵੇ, ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ–'ਸਾਹਿਬ ਸੰਕਟਵੈ ਸੇਵਕ ਭਜੈ'

ਸਕਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਕਤਾ] ਰੇਤਾ।

ਦੇਖੋ, ਸਕਤ ਸੂਰ ਬਹੁ ਜਲਤਾ

ਸਕਤਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਕ੍ਤਿ = ਬਲ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਕਤ + ਆ ਪ੍ਰਤੇ] ਜੋਰਾਵਰ, ਬਲੀ। ਯਥਾ–'ਸਕਤਾ ਸੀਹੁ ਮਾਰੇ ਪੈ ਵਗੈ' ਜੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸ਼ੇਰ (ਗਊਆਂ) ਦੇ ਵਗ ਉਪਰ ਮਾਰ ਕਰੇ।

ਸਕਤਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਕ੍ਤਿ] ਬਲ, ਤਾਕਤ। ਯਥਾ–'ਮਾਨੁ ਮਹਤੁ ਨ ਸਕਤਿ ਹੀ ਕਾਈ' ੨. ਸ਼ਕਤੀ*, ਮਾਯਾ। ਯਥਾ–'ਕਾਲ ਕੈ ਫਾਂਸਿ ਸਕਤ ਸਰੁ ਸਾਂਧਿਆ' ਕਾਲ ਨੇ ਫਾਹੀ ਅਰ {ਸਕਤਿ} ਮਾਇਆ ਨੇ ਬਾਣ ਖਿਚਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ।

ਸਕਤੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਕ੍ਤਿ] ਮਾਇਆ। ਯਥਾ–'ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਕਾ ਮੇਲ' ਤਥਾ–'ਆਪਿ ਸਕਤੀ ਸਬਲੁ ਕਹਾਇਆ' ਆਪ ਮਾਇਆ ਸਬਲ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦਾ ਆਸਰਾ ਕਹਾਇਆ।

ਸਾਕਤ [ਗੁਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਾਕ਼ਿਤ਼ = ਡਿਗਾ ਹੋਇਆ, ਬੁਰਾ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਾਕਤ = ਚੁਪ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਕ੍ਤ = ਸ਼ਕਤੀ ਉਪਾਸ਼ਕ,

*ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਕਾਰਯ ਸਾਧਕ ਤਾਕਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਹੁਟੀ ਕਰਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਗੌਰੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਲਛਮੀ।

ਵਾਮੀ, ਆਮ ਇਖਲਾਕ ਵਿਰੁਧ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ ਭਾਵਾਰਥ ਬੁਰਾ] ਬੁਰਾ, ਪਤਿਤ, ਡਿੱਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਜਿਥੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਥੋਂ ਢੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਈਸ਼੍ਵਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਵੇ।

੨. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਜੋ–'ਸਾਚੀ ਲਿਵੈ ਬਿਨ ਦੇਹ ਨਿਮਾਣੀ' ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਜੋ ਲਿਵ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਹੈ ਸਾਕਤ ਉਸਦੇ ਉਲਟ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਜੁਦਾ।

ਸਕਤ ਸੂਰ ਬਹੁ ਜਲਤਾ [ਵਰ: ਵਾ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਕਤਾ] {ਸਕਤ} ਰੇਤਾ ਸੂਰਜ ਦੇ ਤੇਜ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਤਪਦਾ ਹੈ।

ਸਿਕਦਾਰ* [ਗੁ: । ਫਾਰਸੀ, ਸਰਦਾਰ] ਅਮੀਰ, ਹਾਕਮ।

ਸਿਕਦਾਰੀ* [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸਿਕਦਾਰ। ਈ ਪ੍ਰਤੇ] ਅਮੀਰੀ ਹਕੂਮਤ।

ਸਿਕਦਾਰੀਆਂ* [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸਿਕਦਾਰੀ। ਸਿਕਦਾਰੀ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਸਰਦਾਰੀਆਂ, ਹਕੂਮਤਾਂ। ਯਥਾ–'ਰਾਜ ਮਿਲਖ ਸਿਕਦਾਰੀਆਂ'

ਸਕਜਥਾਂ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰਥਕ । ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਕਜਥ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਕਾਰਥ] ਸਫਲ। ਯਥਾ–'ਚਰਣ ਤ ਪਰ ਸਕਜਥ ਚਰਣ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਵਲਰਜ' ਚਰਨ ਤਦ ਸਫਲ ਹਨ ਜਦ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਚੱਲਣ।

ਸਕਰ‡ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰ੍ਕਰਾ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਕ੍ਕਰਾ । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਕਰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸ਼ੱਕਰ, ਸੱਕਰ] ਦਾਣੇ ਦਾਰ ਕੱਚਾ ਮਿੱਠਾ। ਗੁੜ ਭੇਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸ਼ੱਕਰ ਖੰਡ ਵਾਂਡੂ ਧੂੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁੜ ਤੇ ਖੰਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ੱਕਰ ਹੈ, ਮਿੱਠਾ। [ਦੱਖਣ] ਖੰਡ, ਮਿਸਰੀ, ਮਿੱਠਾ। ਯਥਾ–'ਸਕਰ ਖੰਡੁ ਨਿਵਾਤ ਗੁੜੁ'

ਸਾਕਰ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸਕਰ] ਸ਼ੱਕਰ, ਮਿੱਠਾ, ਸ਼ਹਦ। ਦੇਖੋ, ਸਾਕਰ ਮਾਖੀ

ਸਿਕਾਰ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ] ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਜੀਵ ਮਾਰਨ ਲਈ ਫਿਰਨਾ, ਇਥੇ ਭਾਵ ਮਨ ਦੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਰ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਲੇ ਚੜਿਓ ਸਿਕਾਰ'

ਸੁਕਰਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਕ੍ਰ:] ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸੁਕਰ ਦੇਵਤਾ । ਯਥਾ–'ਕੋਟਵਾਲ ਸੁਕਰਾ ਸਿਰੀ' ਸੁਕਰ ਦੇਵਤਾ ਕੋਟਵਾਲ ਹੈ ਸਿਰ ਬਸਿਰ (ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ) ਕਰ, ਭਾਵ ਡੰਡ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਕਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਕਰ] ਸੂਰ। ਯਥਾ–'ਸੂਕਰ ਕੂਕਰ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮੇ ਤਊ ਲਾਜ ਨ ਆਈ'

ਸੰਕਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੰਕਰ:] ਸ਼ਿਵ। ਯਥਾ–'ਸੰਕਰ ਛੋਡੀ ਮਾਇਆ'

ਸੰਕਰਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੰਕਰ:] ਸ਼ਿਵ, ਮਹਾਂਦੇਵ। ਯਥਾ–'ਸੰਕਰਾ ਮਸਤਕਿ ਬਸਤਾ ਸੁਰਸਰੀ ਇਸਨਾਨ ਰੇ' (ਚੰਦ੍ਰਮਾ) ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੰਗਾ ਦਾ

*ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸਿਕਹਦਾਰ' ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਹੋਵੇ––ਹਕੂਮਤ ਵਾਲਾ । ਸਿਕਹ ਜਦ ਤਕ ਕਿਸੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾ ਟੁਰੇ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਸੋ ਸਿਕਹਦਾਰ=ਹਕੂਮਤ ਵਾਲਾ।

†ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ—ਸੁਕ੍ਰਿਤ—ਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ—ਸੁਕਯ—, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਮੂਲ ਹੋਣ। ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਸੁਕਯ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ:—ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ।

‡ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਹੋ ਪਦ—ਸ਼ੂਗਰ-ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਜੇ ਭੀ ਉਸਦਾ ਕਲੰਕ ਨਹੀਂ ਮਿਟਿਆ)।

ਸੰਕੁਰਾ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੰਕੁੜਾ] ਭੀੜਾ । ਯਥਾ– 'ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁਰਾ'

ਸੁਕਰਾਸਿਰੀ [ਸੰ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋ + ਕਰ + ਸਿਰੀ] ਉਹ (ਕਾਲ) ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਸਿਰ ਸਿਰ ਤੋਂ ।

ਸੂਕਰਹ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸੂਕ੍ਰ:] ਸੂਰ ਵਰਗੇ । ਯਥਾ-'ਕਰਮ ਕਰਤ ਸ ਸੂਕਰਹ'

ਸੁਕ੍ਰਿਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਭਲਾ ਕੰਮ । ਪੁੰਨ। ਦੇਖੋ, ਦੁਕ੍ਰਿਤ

ਸਕਾਰਥ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸਕਜਥ] ਸਫਲਾ ਯਥਾ–'ਜਨਮ ਸਕਾਰਥ'

ਸਾਕਰ ਮਾਖੀ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸਕਰ] ਮਿੱਠੇ ਦੀ ਮੱਖੀ, ਸ਼ਹਿਤ ਦੀ ਮੱਖੀ ।

ਸਕਲ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਾਰੇ । ਯਥਾ– 'ਸਕਲ ਧਰਮ ਅਛਿਤਾ' ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਦੇ ਸਹਿਤ (ਯਾ ਹੁੰਦਿਆਂ)।

ਸਾਂਕਲ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਿੰਖਲਾ] ਸੰਗਲ, ਜੰਜੀਰ । ਯਥਾ–'ਸਾਂਕਲ ਜੇਵਰੀ ਲੈ ਹੈ ਆਈ' ਵਡੇ ਕਰਮ ਸੰਗਲ ਅਰ ਛੋਟੇ ਜੇਵੜੀ ਹਨ ਸੋ ਮਾਇਆ ਲੈ ਆਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਫਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਵ ਬੀ ਹੈ–ਸੰਗਲ = ਅਗਜਾਨ ਤੇ ਜੇਵੜੀ=ਵਰਣਾਸ਼੍ਰਮ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ।

ਸਕੇਲੀਐ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਕਲਨੰ। ਹਿੰਦੀ,ਸਕੇਲਨਾ] ਕੱਠਾ ਕਰੀਏ। ਯਥਾ– 'ਈਧਨੁ ਅਧਿਕ ਸਕੇਲੀਐ ਭਾਈ ਪਾਵਕੁ ਰੰਚਕ ਪਾਇ' (ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ) ਬਾਹਲੀਆਂ {ਈਧਨੁ} ਲੱਕੜੀਆਂ ਕੱਠੀਆਂ ਕਰੀਏ, ਰੰਚਕ ਅੱਗ ਪਾਈਏ (ਤਦ ਸੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ)।

ਸੁਕਲੀਧੇ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਖ੍ਰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਕ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਲੀ= ਗੁੰਮ ਹੋਣਾ । ਪ੍ਰ: ਪੰਜਾਬੀ, ਲੀਣਾ। ਭੂਤਕਾਲ, ਲੀਧੇ] ਸੁਕ ਕੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ, ਸੁਕ ਕੇ ਲੈ ਹੋ ਗਏ, ਸੁੱਕ ਚੁੱਕੇ। ਯਥਾ– 'ਜਿਉ ਜਲ ਕਮਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ਬਿਨੁ ਜਲ ਦੇਖੇ ਸੁਕਲੀਧੇ'

ਸੰਕੁੜਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਙ੍ਕਟ=ਤੰਗ] ਤੰਗ, ਸੌੜਾ, ਭੀੜਾ । ਯਥਾ–'ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁੜਾ'

ਸੇ ਕੜਿਨ ਸਵਾਹੀ [ਵਰ: ਵਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਦੋ ਪਾਠ ਹਨ ਇਸਦੇ, ਸੇ ਕੜਿਨ ਸਵਾਹੀ ਤੇ ਸੇ ਕੜਿ ਨ ਸਵਾਹੀ । ਦੋਹਾਂ ਪਾਠ ਭੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰੈ ਅਰਥ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਰਦੇ ਹਨ:–

੧. 'ਸੇ ਕੜਿ ਨ ਸਵਾਹੀ' (ਸੰਤ ਲੋਕ) ਸਵੇਰੇ ਉਠਕੇ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੨. ਸਵੇਰੇ (ਉਠਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ) ਕੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਭਾਵ ਫਸਦੇ ਨਹੀਂ।

੩. 'ਸੇ ਕੜਿਨ ਸਵਾਹੀ' {ਸਵਾਹੀ} ਸਾਰੀਆਂ (ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ) {ਕੜਨ} ਰੋਕਦੇ ਹਨ । ਸਵਾਹੀ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–

੪. (ਸ+ਬਾਹੀ) ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਹ (ਸੰਤ) ਕੁੜ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੫. ਸੋ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੀ {ਬਾਹੀ} ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । 'ਕੜਿਨ ਸਵਾਹੀ' ਵਧੀਕ ਦਰੁਸਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਸਖਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮਿਤ੍ਰ । ਯਥਾ–'ਸਖਾ

ਸਹਾਈ ਅਤਿ ਵਡਾ'

ਸਖੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਹੇਲੀ । ਯਥਾ- 'ਸਖੀ ਆਉ ਸਖੀ ਵਸਿ ਆਉ ਸਖੀ'

ਸਾਖ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਖ਼ = ਟਾਹਣੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਖਾ] ਟਾਹਣੀ, ਖੇਤੀ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਪੈਲੀ ਯਾ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੈਲੀ। ਯਥਾ-'ਸਾਖ ਪਕੰਦੀ ਆਈਆ' ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਸਾਖਾ ਪੱਕ ਚੱਲੀ ਹੈ । ਤਥਾ-'ਜਲ ਬਿਨੁ ਸਾਖ ਕੁਮਲਾਵਤੀ' ਅਭਯਾਸ ਰੂਪੀ ਜਲ ਬਾਝ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਸ਼ਾਖਾ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਸਾਖ ਤਰੋਵਰ

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਕ੍ਸ਼ੰਜ] ਸਾਖ, ਇਤਬਾਰ, ਵਿਸਾਹ। ਯਥਾ-'ਬਿਨ ਨਾਵੈ ਨਾਹੀ ਪਤਿ ਸਾਖ'

ਸਾਖਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਖ] ੧. ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਟਾਹਣੀ। ਯਥਾ-'ਵੈਸਾਖੁ ਭਲਾ ਸਾਖਾ ਵੇਸ ਕਰੇ' ਵੈਸਾਖ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਭਲਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਟਾਹਣੀਆਂ ਹਰਾ ਵੇਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਕੇ ਭ੍ਰਮਨਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਗਯਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਾ।

੨. ਭਾਗ, ਕਾਂਡ, ਸ਼ਾਖ । ਦੇਖੋ, ਸਾਖਾ ਤੀਨ

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਖਾ=ਮਿਤ੍ਰ] ਮਿਤ੍ਰ। ਯਥਾ-ਸਿਖ ਸਾਖਾ ਬਹੁਤੇ ਕੀਏ' ਚੇਲੇ ਤੇ (ਸਤਸੰਗੀ ਮਿਤ੍ਰ ਬਹੁਤੇ ਬਨਾਏ। ਅਥਵਾ ੨. ਸਿਖ ਤੇ ਸ਼ਾਖਾਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੋਂ ਪੜਚੇਲੇ) ਬਹੁਤੇ ਬਨਾਏ।

ਸਾਖੀ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਕ੍ਸ਼ੀ ਸ+ਅਕ੍ਸ਼ੀ = ਜੋ ਅੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇ]

੧. ਅੱਖੀਂ ਡਿਠੀ ਗੱਲ ਦਾ ਦੱਸਣਾ, ਇਸਤੋਂ ਅਗੇ ਕਥਾ, ਵਾਰਤਾ, ਅਰਥ ਬਣੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤੋਂ ਦੇਖਣਹਾਰ ਪ੍ਰਗਟ, ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਅਰਥ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿਖਯਾ, ਗਵਾਹੀ ਅਰਥ ਬੀ ਹਨ। ਦੇਖੋ, ਸਚ ਬਿਨ ਸਾਖੀ

ਯਥਾ-'ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤ ਸੁਣਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਇਕ ਸਾਖੀ' ਹੇ ਹਰੀ ਦੇ ਸੰਤੋ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੋ। ਤਥਾ- 'ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਅੰਦਰ ਜਾਗੀ' ਜਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ।

੨. ਪ੍ਰਗਟ, ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ। ਯਥਾ-'ਗੁਰ ਥੀਆ ਸਾਖੀ ਤਾ ਡਿਠਮ ਆਖੀ'

ਸਿਖ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਕ੍ਸ਼ = ਪੜ੍ਹਨਾ, ਸਿਖਣਾ। ਸ਼ਿਖਯ: = ਸ਼ਾਗਿਰਦ । ਸ਼ਿਸ਼ੂ = ਬਾਲਕ, ਸ਼ਾਗਿਰਦ] ਜੋ ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ। ਚੇਲਾ ਸ਼ਾਗਿਰਦ, ਸਿਖਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ--'ਸੋ ਗੁਰੂ ਸੋ ਸਿਖ ਕਥੀਅਲੇ'

੨. ਉਪਦੇਸ਼, ਸਿਖਯਾ, ਮੱਤ। ਯਥਾ-'ਜੇ ਇਕ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ' ਤਥਾ-'ਸਤਗੁਰ ਸਾਚੀ ਸਿਖ ਸੁਣਾਈ'

੩. ਇਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾ, ਮਜ਼ਹਬ ਯਾ ਧਰਮ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਚੱਲੀ। ਜਿਸ ਦੇ ੧੦ ਅਵਤਾਰ ਆਗੂ ਗੁਰੂ ਪਦ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਤੇ ਧਰਮ ਅਵਲੰਬੀ ਸਿਖ ਕਹਿਲਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਧਰਮ ਦਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਯਥਾ-'ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ।

ਸਿਖਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਕ੍ਸ਼ਾ] ਸਿਖਯਾ, ਉਪਦੇਸ਼, ਮੰਤ੍ਰ । ਯਥਾ-'ਸਿਖਾ ਕੰਨਿ ਚੜਾਈਆ' ਕੰਨ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਿਖਯਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ,ਜਦ ਜਨੇਊ ਪਾਂਦੇ ਹਨ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਖਾ= ਬੋਦੀ] ਚੋਟੀ, ਬੋਦੀ। ਯਥਾ-'ਡੰਡ ਕਮੰਡਲ ਸਿਖਾ ਸੂਤੁ ਧੋਤੀ ਤੀਰਥਿ ਗਵਨੁ ਅਤਿ ਭ੍ਰਮਨੁ ਕਰੈ'

੩. [ਦੇਖੋ, ਸਿਖ] ਸਿਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ,ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਿਖ। ਯਥਾ-'ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਲਦਾ

ਭਾਲਿਕੈ'

ਸਿਖੀ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਿਖ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਿਖ ਤੋਂ ਸਿਖੀ] ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ। ਯਥਾ–'ਸਿਖੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰਿਆ' ਦੇਖੋ, ਸਿਖ

੨. ਸਿਖਜਪਣਾ, ਸਿਖ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਯਥਾ–'ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁ ਵੀਚਾਰਿ' ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸਿਖੀ ਹੈ।

੩. [ਕ੍ਰਿਃ। ਸਿਖਣਾ ਤੋਂ] ਸਿਖੀ ਹੈ ਤੁਕ ਉਪਰਲੀ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ:–ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸਿਖੀ ਹੈ।

ਸਿਖੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਕ੍ਸ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਣਾ] ਸਿਖੇ, ਜਾਣੇ, ਸਮਝੇ । ਯਥਾ–'ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਹੁਰੜੇ ਕੰਮ ਸਿਖੇ' ਗੁਰਮੁਖ {ਸਾਹੁਰੜੇ} ਪਰਲੋਕ ਦੇ (ਦਯਾ, ਧਰਮ, ਸਿਮਰਨ ਆਦਿਕ) ਕੰਮ ਸਿਖੇ।

ਸੀਖ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਕ੍ਸ਼ਃ । ਹਿੰਦੀ, ਸੀਖ] ਸਿਖਿਆ । ਯਥਾ–'ਸੀਖ ਸਿਖਾਇ ਰਹਿਓ'

ਸੀਖੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ । ਹਿੰਦੀ । ਦੇਖੋ, ਸਿਖ] ਸਿਖਿਆਂ ਹੋਇਆਂ। ਯਥਾ–'ਆਨ ਉਪਾਵ ਜੇਤੇ ਕਿਛੁ ਕਹੀਅਹਿ ਤੇਤੇ ਸੀਖੇ ਪਾਵਤ'

ਸੁਖ } **ਸੁਖਾਂ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਖ] ਅਰਾਮ, ਖੁਸ਼ੀ, ਆਨੰਦ। ਯਥਾ–'ਮਾਈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੋ ਸੁਖੁ' ਤਥਾ–'ਸੁਖਾਂ ਕੀ ਮਿਤਿ ਕਿਆ ਗਣੀ' ਭਾਵ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਿਤੇ) ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ।

ਸੁਖੈ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਖ] ਸੁਖਦਾਈ । ਯਥਾ–'ਸੁਖੈ ਇਹੁ ਬਿਬੇਕ ਹੈ' ਸੁਖਦਾਈ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ।

ਸੂਖ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸੁਖ] ਅਰਾਮ, ਅਨੰਦ । ਯਥਾ–'ਦੂਖ ਸੂਖ ਪ੍ਰਭ ਦੇਵਨ ਹਾਰੁ'

੨. ਸੁੱਖਣਾ । ਯਥਾ–'ਸਖੀ ਇਛ ਕਰੀ ਨਿਤ ਸੁਖ ਮਨਾਈ।'

ਸੂਖੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਖ] ਸੁਖਾਂ ਦਾ। ਯਥਾ–'ਸੂਖੀ ਕਰੈ ਪਸਾਉ' ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੇਖ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸ਼ੈਖ਼] ੧. ਬੁੱਢਾ, ਵੱਡਾ, ੨. ਵਿਦਵਾਨ, ਸਿਖਜਾ ਦਾਤਾ, ਉਸਤਾਦ, ਮਹੰਤ। ਯਥਾ–'ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ ਅਉਲੀਏ'

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੇਸ਼ = ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਹਜ਼ਾਰ ਫਨ ਵਾਲਾ। ਜਿਸਦਾ ਪਿੰਡਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਛੇਜਾ ਹੈ ਤੇ ਫਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ] ੧. ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ । ਯਥਾ–'ਸੇਖ ਨਾਗ ਤੇਰੋ ਮਰਮ ਨ ਜਾਨਾ'

ਸੇਖਾ [ਸੰਬੋਃ । ਦੇਖੋ, ਸ਼ੇਖ ੧ । ਆ ਪ੍ਰਤੇ ਸੰਬੋਧਨ ਦਾ] ੧. ਹੇ ਸ਼ੇਖ! ੨. ਸਿਖਜਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ–'ਸੇਖਾ ਚਉਚਕਿਆ ਚਉਵਾਇਆ' ਦੇਖੋ, ਚਉਚਕਿਆ

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੇਸ਼ = ਬਾਕੀ । ਵਿਸ਼ੇਸ਼ = ਵਡਿਆਈ]* ੧. ਬਾਕੀ। ੨. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈ, ਭਾਵ ਵਡਿਆਈ । ਯਥਾ–'ਕਹਤ ਸੁਨਤ ਕਿਛੁ ਸਾਂਤਿ ਨ ਉਪਜਤ ਬਿਨੁ ਬਿਸਾਸ ਕਿਆ ਸੇਖਾਂ' ਬਿਨਾ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਬਾਕੀ ਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਾ ਭਰੋਸੇ ਬਿਨ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ?

ਸੋਖ } **ਸੋਖੇ** } [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਖਣੰ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਖਣਾ, ਸੁੱਕਣਾ] ਸੁਕਾਉਂਦਾ। ਯਥਾ–

---

*ਸ਼ੇਖੀ (= ਗੱਪ ਮਾਰਨੀ, ਵਡਜਾਈ ਕਰਨੀ) ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਮ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਬੀ ਤੋਂ ਆਇਆ ਪਦ ਹੈ, ਸ਼ੇਖ=ਵਡਾ ਸ਼ੇਖੀ=ਵਡਜਾਈ। ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਭਰੋਸੇ ਬਿਨ ਕਾਹਦੀ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਦੇ ਹੋ।

'ਸਰ ਭਰਿ ਸੋਖੈ' ਭਰੇ ਹੋਏ ਤਲਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਸੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਜੈਸੇ ਸੂਰੁ ਸਰਬ ਕਉ ਸੋਖ' ਜਿਕੁਰ ਸੂਰਜ (ਭੈੜੇ ਚੰਗੇ) ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੰਖ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਖ] ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਿਪ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਗੋਲ ਮੋਲ ਘੋਗਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਫੂਕ ਮਾਰਿਆਂ ਉੱਚੀ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਪੂਜਾ ਵੇਲੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਰਹੁ ਰੇ ਸੰਖ ਮਝੂਰ'

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਙ੍ਖ੍ਯਾ] ਗੇਣਤੀ। ਯਥਾ—'ਸੰਖ ਅਸੰਖ' ਗੇਣਤੀ ਤੋਂ ਬੇਗਿਣਤ।

ਸਖੀਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਖੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਸਖੀਆਂ, ਸਹੇਲੀਆਂ। ਯਥਾ— 'ਸਭ ਸਖੀਆ ਸਹੁ ਰਾਵਣ ਗਈਆ'

ਸਾਖਿਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਕ੍ਸ਼ੀ = ਗਵਾਹੀ] ਉਗਾਹੀ, ਭਾਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਵਾਂਙੂ, ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਕੁਰ। ਯਥਾ—'ਉਦਕ ਸਮੁੰਦ ਸਲਲ ਕੀ ਸਾਖਿਆ ਨਦੀ ਤਰੰਗ ਸਮਾਵਹਿਗੇ' ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਜਲ ਵਿਚ ਨਦੀ ਦੇ ਤਰੰਗ ਜਲ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਜਿਕੁਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਖਿਆ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ।

੨. [ਸਾਖਿਆ (=ਸੰਗਜਾ)=ਵਾਚਕ] ਵਾਚਕ, ਉਹੋ ਅਰਥ ਰੱਖਨ ਵਾਲਾ। ਉਦਕ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਲਲ ਦੀ ਹੀ ਸੰਗਜਾ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਕ੍ਸ਼ਾ:=ਵਿਦਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ] ਉਪਦੇਸ਼, ਸੁਮੱਤ। ਯਥਾ—'ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ' ਗੁਰ { ਸਿਖਿਆ } ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਸਿਖੀ (ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ) ਹੈ।

ਸੋਖਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਖਣੰ = ਸੁਕਾਉਣਾ] ਸੁਕਾਇਆ। ਯਥਾ—'ਉਨਿ ਚਾਨਣਿ ਓਹੁ ਸੋਖਿਆ'

ਸਖਾਈ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਖਜ:] ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰਾ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ— 'ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ'

ਸੁਖਾਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ। ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸੁਖਾਉਣਾ] ਸੁਖਾਉਂਦਾ, ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ, ਅਰਾਮ ਦੇਂਦਾ। ਯਥਾ—'ਨਿੰਦਕ ਦੁਸਟ ਵਡਿਆਈ ਵੇਖਿ ਨ ਸਕਨਿ ਓਨਾ ਪਰਾਇਆ ਭਲਾ ਨ ਸੁਖਾਈ' ਤਥਾ—'ਘਰਿ ਆਂਗਨਿ ਨ ਸੁਖਾਈ' ਘਰ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ (ਸਰੀਰ ਮੁਰਦਾ)।

ਸੁਖ ਸਹਜ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੁਭਾਵਕ ਸੁਖ। ਉਹ ਸੁਖ ਜੋ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਰਬ ਅਨਾਤਮ ਤੋਂ ਉਚੇ ਹੋ ਅਪਨੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸੁਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ, ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ। ਯਥਾ—'ਸੁਖ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਆਉ'

ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ [ਦ੍ਵੰਦ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਖੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਾ ਤੋਂ ਸਹੇਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ] ਸਖੀ ਜੋ ਸਹਚਾਰ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਪਜਾਰੀ ਸਖੀ। ਯਥਾ—'ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ ਨਨਦ ਗਹੇਲੀ'

ਸਖੀ ਸਾਜਨੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਖੀ। ਦੇਖੋ, ਸਾਜਨੀ] ਸੱਜਨ ਸਖੀ, ਨੇਕ ਸਖੀ, ਪਿਆਰੀ ਸਖੀ, ਭਾਵ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ। ਯਥਾ—'ਸਖੀ ਸਾਜਨੀ ਕੇ ਹਉ ਚਰਨ ਸਰੇਵਉ' ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੀ।

ਸੁਖ ਸਾਂਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤਿ] ਸੁਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ। ਯਥਾ—'ਸੁਖ ਸਾਂਦਿ ਘਰਿ ਆਇਆ' ਸੁਖ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆਏ। ੨. ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ-ਸੁਖ

ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਘਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ—ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਖੇਚਲ ਦੇ ਰਾਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸੁਖ ਸੂਧ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ । ਸੁਧੀ=(ਸੁ+ਧਜੈ=ਸੋਚਨਾ) ਹੋਸ਼] ਸੁਖ ਦੀ ਸੋਝੀ, ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਹੋਸ਼ । ਯਥਾ—'ਭਰਿ ਜੋਬਨ ਭੋਜਨ ਸੁਖ ਸੂਧ*' ।

ਸੁਖ ਸਾਰੋ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰ+ਸੁਖ] ੧. ਉੱਤਮ ਸੁਖ । ਯਥਾ—'ਪੇਖਿ ਦਰਸ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖ ਸਾਰੋ'
੨. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਰਾ+ਸੁਖ=] ਮੁਕੰਮਲ ਸੁਖ ।

ਸੁਖ ਸਾਲ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਉੱਤਮ ਸੁਖ । ੨. [ਸੁਖ+ਸ਼ਾਲਾ] ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ । ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਸਾਲ'

ਸੁਖ ਸੈਲ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ । ਫਾਰਸੀ, ਸੈਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤਮਾਨ ਰੂਪ ਸੈਲ ਹੈ] ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਸੈਲ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਵਿਚਰਨੇ ਵਾਲਾ ।
੨. [ਸੈਲ = ਪਰਬਤ ਭਾਵ ਵੱਡਾ] ਵੱਡਾ ਸੁਖ । ਯਥਾ-'ਮਹਾ ਪੁਨੀਤ ਭਏ ਸੁਖ ਸੈਲੁ'

ਸਿਖਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਕ੍ਸ਼ = ਸਿਖਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਸਿੱਖਣਾ] ਸਿਖ ਲਵੋ । ਯਥਾ—'ਸਿਖਹੁ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਿਓ' ਹੇ ਪਿਆਰਿਓ ! ਸ਼ਬਦ (ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵਾ ਕੀਰਤਨ) ਸਿਖੋ ।
੨. [ਦੇਖੋ, ਸਿਖ] ਸਿਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿਚ । ਹੇ (ਗੁਰੂ ਕੇ) ਸਿਖੋ ! ਯਥਾ—'ਉਪਦੇਸ ਸੁਣਹੁ ਤੁਮ ਗੁਰਸਿਖਹੁ' ।

ਸੁਖਹ ਗਾਮੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ=ਅਰਾਮ । ਗਾਮੀ=ਭੋਗਨੇ ਵਾਲਾ] ਸੁਖ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ।

ਸੁਖ ਚੈਨ [ਦ੍ਵੰਦ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ । ਸ਼ਜੈਨ ਤੋਂ ਚੈਨ ਬਨਿਆਂ ਹੈ—ਨੀਂਦਰ ਤੁਲ ਅਰਾਮ, ਸੁਖ] ਟਿਕਾਉ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦ, ਪੂਰਾ ਸੁਖ । ਯਥਾ—'ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਸੁਖ ਚੈਨ' ।

ਸਿਖੰਡੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਖਾ=ਚੋਟੀ+ ਅੰਡ=(ਚੋਟੀ) ਵਾਲਾ] ਚੋਟੀ ਵਾਲੇ । ਯਥਾ—'ਘਟੰਤ ਬਸੁਧਾ ਗਿਰਿ ਤਰ ਸਿਖੰਡੰ' ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਚੋਟੀ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜ, ਬ੍ਰਿਛ {ਘਟੰਤ} ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

ਸਖਣੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਕ੍ਸ਼ਣ=ਵਿਹਲ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਖਣਾ=ਖਾਲੀ] ਖਾਲੀ, ਵਿਰਵਾ । ਯਥਾ-'ਆਕਾਸੀ ਪਾਤਾਲੀ ਸਖਣੀ' ਆਕਾਸ਼ ਭਾਵ ਸੁਰਗ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ (ਬੁਧੀ) ਖਾਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਭਾਵ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਸੀ ।

ਸੁਖੇਣ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੁਖਦਾਇਕ । ਯਥਾ—'ਸੁਖੇਣ ਬੈਣ ਰਤਨੰ' ।

ਸਖਣੀਆਹ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਸਖਣੀ] ਖਾਲੀ । ਯਥਾ—'ਵਿਚਹੁ ਸਖਣੀਆਹ' ।

ਸਾਖਤਿ [ਗੁਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸਾਖ਼ਤ] ੧. ਬਨਾਵਟ, ਘਾੜਤ । ਯਥਾ—'ਸੁਇਨੇ ਸਾਖਤਿ' ਸੋਨੇ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ।
੨. [ਪੰਜਾਬੀ] ਸਾਖਤ ਘੋੜੇ ਦੀ ਪੂਛ ਵਿਚ ਪਾਵਨ ਵਾਲਾ ਚੰਮ ਦਾ ਗੋਲ ਹੱਸਾ । ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਸਾਖ਼ਤ, ਘੋੜੇ ਦੇ ਸਾਜ ਤੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ—'ਘੋੜੇ ਪਾਖਰ ਸੁਇਨੇ ਸਾਖਤਿ' (ਤੇਰੇ ਰਸਤੇ ਦਾ ਬੁਝ ਲੈਣਾ ਹੀ) ਘੋੜੇ ਦੀ (ਪਾਖਰ) ਕਾਠੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਤੇ ਸਾਖਤ ਹੈ । ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ, ਮਨ ਰੂਪੀ ਘੋੜੇ ਪਰ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ

*ਸੌਧ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਬਣੇਗਾ-ਜਦੋਂ ਜੁਆਨ ਹੋਇਆ ਤਦੋਂ (ਰੱਬ ਨੇ ਤੈਨੂੰ) ਭੋਜਨ ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਦਿਤੇ ।

ਦੀ ਕਾਠੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਕਰੁਣਾ, ਮੈਤ੍ਰੀ, ਮੁਦਤਾ ਦੀ ਸਾਖਤ ਬਨਾਈ ਹੈ, ਗਜਾਨ ਰਸਤਾ ਹੈ।

ਸਾਖਤੀ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸਖ਼ਤੀ] ੧. ਕਰੜਾਈ । ਯਥਾ—'ਆਪਿ ਕਰਾਏ ਸਾਖਤੀ' ਆਪ ਹੀ ਕਰੜਾਈ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਆਪ ਹੀ ਡੰਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) । ੨. [ਫਾਰਸੀ, ਸਾਖ਼ਤਨ (=ਬਨਾਉਣਾ) ਤੋਂ ਸਾਖ਼ਤੀ] ਬਨਾਵਟ, ਰਚਨਾ । ਯਥਾ—'ਆਪਿ ਕਰਾਏ ਸਾਖਤੀ' ਆਪ ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਂਦਾ (ਤੇ ਆਪ ਪ੍ਰਲਜ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩. [ਫਾਰਸੀ, ਸਾਖ਼ਤਹ=ਤਿਆਰ, ਮੌਜੂਦ] ਯਥਾ—'ਇਕਨਾ ਸਾਖਤੀ' ਇਕ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਗੇ।

ਸਾਖਾ ਤੀਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਖ਼ਾ=ਸ਼ਾਖ, ਹਿੱਸਾ, ਧਿਆਉ] ੧. ਤ੍ਰਿਗੁਨਾਤਮਕ, ਭਾਵ ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ। ਯਥਾ—'ਸਾਖਾ ਤੀਨਿ ਨਿਵਾਰੀਆ ਏਕ ਸਬਦਿ ਲਿਵਲਾਇ'।

੨. ਕਰਮ, ਉਪਾਸਨਾ, ਗਜਾਨ, ਤਿੰਨ ਸਾਖਾ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਸਾਖਾ ਤੀਨਿ ਕਹੈ ਨਿਤ ਬੇਦੁ'

ਸਾਖ ਤਰੋਵਰ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬ੍ਰਿਛ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ। ਯਥਾ—'ਸਾਖ ਤਰੋਵਰ ਮਵਲ ਸਰਾ' ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਮੌਲਸਰੀ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਡਾਲੀਆਂ ਵਤ (ਸੁਗੰਧਤ) ਹੈ। (ਜੋ ਫੁਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਮੁਸ਼ਕ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਥਵਾ ੨. (ਕੀਰਤੀ) ਖੇਤੀ, ਬ੍ਰਿਛ, ਸਰਾਂ (ਉਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਤ) {ਮਵਲ} ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸੁਖਾਂਦੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੈ ਸੁਖਾਣਾ] ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁਖਾਂਦੀ'।

ਸੁਖ ਦਾਤੇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ+ਦਾਤਾ] ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣਹਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ । ਯਥਾ—'ਜਿਨ ਕਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਸੁਖਦਾਤੇ'।

ਸਖੈਨੀ* (ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਖੀ। ਸਖ=ਮਿਤ੍ਰਤਾ+ਅਯਨ=ਘਰ] ਪਿਆਰੀ। ਯਥਾ—'ਨਾਮ ਜਪਹੁ ਮੇਰੀ ਸਖੀ ਸਖੈਨੀ'

ਸੁਖਾਨੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਖਾਂਦੀ] ਚੰਗੇ ਲਗੇ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਕੇ ਬਚਨ ਸੁਖਾਨੇ ਹੀਅਰੈ'

ਸੁਖੈਨਾ* [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ। ਅਯਨ=ਘਰ] ਸੁਖਾਂ ਵਾਲਾ, ਸੁਖੀ ਰੂਪ।। ਯਥਾ—'ਜਿਸੁ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਤਿਸੁ ਸਹਜ ਸੁਖੈਨਾ'

ਸੇਖ ਨਾਗ— ਦੇਖੋ ਸੇਖ ੨.

ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ† [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੁਖ ਦਾ ਘਰ, ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ। ਯਥਾ—'ਸੁਖ ਨਿਧਾਨੁ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਣਿਆ'

ਸਖਨਾਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੱਖਣੀ। ਸੱਖਣਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸਖਨਾਉਣਾ] ਖਾਲੀ ਕਰੇ ਹੈਯਥਾ—'ਰੀਤੇ ਭਰੇ ਭਰੇ ਸਖਨਾਵੈ'

ਸੁਖ ਬਿਸਰਾਮ [ਦ੍ਵੰਦ ਸਃ । ਅਧਿਕਰਣ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸੁਖ ਵਿਚ ਅਰਾਮ ਕਰਨਾ, ਸੁਖ

*ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਐਨ' ਤੇ 'ਐਨਾ' ਪਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਲੱਗ ਕੇ 'ਵਾਲਾ' ਅਰਥ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਸਖਿ+ਐਨੀ, ਸਖੈਨੀ=ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲੀ। ਸੁਖੈਨ=ਸੁਖ ਵਾਲਾ।

†ਜੰਗ ਜਦਲ ਦੇ ਥਕੇਵਿਆਂ ਕਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਨਿਹੰਗਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭੰਗ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਲਾਕੇ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਭੰਗ ਨੂੰ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਸੱਦਣਾਂ ਗਿਰਾਉ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਣਾ ਯਾ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਨਾ।

ਸੁਖ ਭਾਇ [ਕ੍ਰਿ਼ ਵਿ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ ਭਾਵ] ਸੁਖ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਸਹਜ ਹੀ, ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ। ਯਥਾ–'ਸੁ ਤਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੁਖ ਭਾਇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰੀ' ਤਿਸ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਸੂਖਮ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਕ੍ਸ਼੍ਮ] ਨਾਜ਼ਕ, ਪਤਲੀ। ਯਥਾ–'ਸੂਖਮ ਦੇਹ ਬੰਧਹਿ ਬਹੁ ਜਟੂਆ' ਸਰੀਰ ਪਤਲਾ, ਭਾਵ ਦੁਬਲਾ ਤੇ (ਸਿਰ ਉਪਰ) ਬਹੁਤ ਜੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ੨. ਜਿਸਦਾ ਵਜੂਦ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਰੰਗ, ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਪ੍ਰਮਾਣ, ਰੂਪ ਆਦਿ ਨਾ ਹੋਣ, ਆਤਮ ਵਸਤੂ। ਯਥਾ–'ਸੂਖਮ ਮੂਰਤਿ ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ'।

ਸੁਖ ਮਾਸ [ਖ਼ ਤ਼ ਪੁ਼ ਸ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੁਖ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਚੇਤ, ਵੈਸਾਖ। ਯਥਾ–'ਰੁਤਿ ਸਰਸ ਬਸੰਤ ਮਾਹ ਚੇਤੁ ਵੈਸਾਖ ਸੁਖਮਾਸ ਜੀਉ'।

ਸੁਖ ਮਹਲੋ [ਖ਼ ਤ਼ ਪੁ਼ ਸ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ। ਅ਼ਰਬੀ, ਮਹ਼ਲ] ਸੁਖ ਦਾ {ਮਹਲ} ਅਸਥਾਨ। ਯਥਾ–'ਪਾਵੈ ਸੁਖ ਮਹਲੋ'।

ਸੁਖਮਨਾ, ਸੁਖਮਨਿ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖੁਮ੍ਨਾ] ੧. ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਨਾੜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਖਮਨਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਅਉਰ ਸੁਖਮਨਾ ਤੀਨਿ ਬਸਹਿ ਇਕ ਠਾਈ'। ਦੇਖੋ, ਇੜਾ ੨. [ਕ੍ਰਿ਼] ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸੁਖ ਮਨਿ ਸੰਤੋਖਾਇ' ਸੰਤੋਖ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੩. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ। ਯਥਾ–'ਸੁਖਮਨੁ ਪੈਚਨ ਹਾਰੀ ਰੇ'

ਸੁਖਮਨੀ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ+ਮਣਿ] ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਮਣੀ (ਰਤਨ), ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੋ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਨਭਵ ਤੋਂ ਉਚਰੀ ਹੋਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ' ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਖੇ ਸੁਖ ਰੂਪ {ਅੰਮ੍ਰਿਤ} ਅਮਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਸੁਖਮਨ ਨਾਰੀ [ਸੰ਼। ਦੇਖੋ, ਸੁਖਮਨਾ] ਸੁਖਮਨਾ ਨਾੜੀ, ਵਾ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋ ਨਾਰੀ ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਭਗਤੀ।

ਸਿਖਰ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਖਰ=ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ] ੧. ਉੱਚਾ, ਧੁਰ ਉਚਾ, ਚੋਟੀ। ੨. ਉਚੀ-ਸ੍ਰਵਾ ਨਾਮੇ ਘੋੜਾ ਜੋ ਸਮੁੰਦ੍ਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਿਖਰ ਸੁ ਨਾਗਰ ਨਦੀ ਚੇ ਨਾਥੰ' ਉਚੀ ਸ੍ਰਵਾ ਘੋੜਾ {ਸੁਨਾਗਰ} ਧਨੰਤ੍ਰ ਵੈਦ ਅਰ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ ਸਮੁੰਦ੍ਰ, (ਪਰ ਫੇਰ ਖਾਰਾ ਹੈ)। ੩. [ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਥਾਉਂ ਭਾਵ] ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰ। ਯਥਾ–'ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੂਲੁ ਸਿਖਰਿ ਲਿਵਤਾਰੈ'।

ਸੁਖਾਲੀ [ਗੁ਼ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਖ। ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ, ਆਲੀ (=ਵਾਲੀ) ਸੁਖਾਂ ਵਾਲੀ। ਸੁਖੀ। ਯਥਾ–'ਤਾ ਹਉ ਸੁਖਿ ਸੁਖਾਲੀ ਸੁਤੀ ਜਾ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਸਜਣੁ ਮੈ ਲਧਾ'।

ਸੁਖਲੀਆ [ਗੁ਼। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਖਾਲੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਸੁਖਾਂ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਸੇਜ ਸੁਖਲੀਆ'।

ਸੁਖਾਵੇ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਖੋ, ਸੁਖਾਂਦੀ] ਚੰਗੀ ਲਗੇ। ਯਥਾ–'ਕਾਪੜ ਤਨਿ ਨ ਸੁਖਾਵੈ'।

ਸੁਖੀ ਵਲਾਈ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸੁਖੀ ਰਹਿਣਾ।

ਸਿਖੜਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਖ਼ਜ, ੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ, ਲਾਡ ਮਈ] ਛੋਟਾ ਸਿਖ, ਸਮਾਨ ਸਿਖ । ੨. [ਸਿਖਿਆ+ੜਾ] ਸਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਖ, ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ। ਯਥਾ–'ਜੋ ਦੀਸੈ ਗੁਰ ਸਿਖੜਾ' ।

ਸਗ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ] ਕੁਤਾ । ਦੇਖੋ, ਵਗ

ਸਾਗੁ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਕ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਗ] ਸਬਜੀ, ਗੰਦਲਾਂ ਤੇ ਪੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿੰਨ੍ਹਕੇ ਖਾਧੇ ਜਾਣ। ਯਥਾ–'ਖੀਰ ਸਮਾਨਿ ਸਾਗੁ ਮੈ ਪਾਇਆ' ।

ਸਾਂਗ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਂਗ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਂਗ] ਨਕਲ, ਰੂਪ ਵਟਾਉਣਾ । ਯਥਾ–'ਨਟੂਐ ਸਾਂਗ ਬਣਾਇਆ ਬਾਜੀ ਸੰਸਾਰਾ' ।

ਸਾਂਗੀ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਾਂਗ । ਈ ਪ੍ਰੱਤੇ] ਨਕਲੀ ਯਥਾ–'ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਹਉ ਸਾਂਗੀ ਤੇਰਾ' ।

ਸਿੰਗ [ਸੰਃ ।ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਿੰਗ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਗ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਗ। ਹਿੰਦੀ, ਸੀਂਗ] ਸਿੰਗ । ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਕਿਲੇ ਜਹੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹ ਵੈਰੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਚਾਰਿ ਪਾਵ ਦੁਇ ਸਿੰਗ ਗੁੰਗ ਮੁਖ'

ਸੀਂਗ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿੰਗ] ਸਿੰਗ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਦੇਖੋ, ਦੇਵਲ

ਸੋਗ / **ਸੋਗੀ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਕ] ਗਮ, ਚਿੰਤਾ, ਸੋਗ । ਯਥਾ–'ਬਿਨਸੇ ਸੋਗ ਵਿਜੋਗ'

੨. ਸੋਗੀ=ਸੋਗ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ–'ਇਕਿ ਸੋਗੀ ਇਕਿ ਰੋਗਿ ਵਿਆਪੇ'

ਸੰਗ [ਯੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਾਥ, ਨਾਲ। ਯਥਾ–'ਉਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤੂ ਕਰਤੀ ਕੇਲ'

ਸੰਗੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗਿਨ] ਮੇਲੀ । ਯਥਾ–'ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸਗਲ ਤਰਾਈ' ਤਥਾ–'ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸਦ ਸੰਗੀ' ਸਾਥੀ ਯਥਾ–'ਸੰਗੀ ਜੋਗੀ ਨਾਰਿ ਲਪਟਾਨੀ' {ਜੋਗੀ} ਜੀਵ ਦੀ ਸਾਥੀ {ਨਾਰ} ਦੇਹ (ਜੀਵ ਸਾਥ) ਲਪਟ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸੰਗੇ [ਯੋਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ। ਏ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਾਥ, ਨਾਲ, ਨਾਲੇ। ਯਥਾ–'ਮਾਧੋ ਕੈਸੀ ਬਨੇ ਤੁਮ ਸੰਗੇ' ਤਥਾ–'ਜਉ ਲਗੁ ਪ੍ਰਾਨ ਤਊ ਲਗੁ ਸੰਗੇ'

ਸੰਗੋਇਆ [ਅਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਗੋਇਆ] ਸਾਏ, ਨਾਲ, ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਯਾ ਹੋ ਕੇ। ਯਥਾ-'ਲੋਹਾ ਕਾਠ ਸੰਗੋਇਆ' ਲੋਹਾ ਕਾਠ ਦੇ ਨਾਲ (ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਕੁਰ ਬੇੜੀ ਨਾਲ)।

ਸੰਗ ਸਾਥ [ਯੋਃ । ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਸੰਗ ਸਾਥ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ] ੧. ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਨਾਲ ਹੋਣਾ।

੨. ਸੰਗ ਦਾ ਸਾਥੀ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ' ਤਿਨ (ਸੰਤਾਂ ਦੇ) ਸੰਗ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ।

ਸੰਗਹੀ [ਯੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ+ਹੀ] ਨਾਲ ਹੀ । ਯਥਾ–'ਸੰਗ ਹੀ ਚੋਰ ਘਰੁ ਮੁਸਨ ਲਾਗ' ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਮਾਦੀ ਚੋਰ ਹਿਰਦੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ (ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਨ) ਲੁਟ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਗੇਹੁ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ । ਹੁ = ਹੀ] ਸੰਗ ਹੀ, ਮਿਲਾਪ ਹੀ । ਯਥਾ–'ਸਤ ਸਾਧ ਸੰਗੇਹੁ' ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

ਸਿਗੀਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗਤੀਏ ਤੇ ਸਗੀਤ] ਸਾਥੀ । ਯਥਾ–'ਗਏ ਸਿਗੀਤ ਪੁਕਾਰੀ ਧਾਹ' (ਮੁਰਦੇ ਨਾਲ

ਮਸਾਣਾਂ ਨੂੰ) ਗਏ ਸਾਥੀ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਢਾਹਾਂ ਮਾਰੀਆਂ।

ਸੰਗਤਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮੇਲ, ਕੱਠੇ ਹੋਣਾ, ਇਕੱਠ, ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ* ਯਥਾ–'ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੁ ਤਰਿਆ'

ਸੰਗਾਤੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਘਾਤ, ਸੰਘਾਤੀ]
੧. ਸਾਥ, ਸੰਗ।
੨. ਸੰਗੀ, ਸਾਥੀ। ਯਥਾ–'ਆਵਤ ਸੰਗ ਨ ਜਾਤ ਸੰਗਾਤੀ'

ਸੰਗੀਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗਤਿ = ਮੇਲ] ਸਹਿਤ, ਨਾਲ, ਸਮੇਤ। ਯਥਾ-'ਬਹੁ ਭੋਜਨ ਕਾਪਰ ਸੰਗੀਤ' ਤਥਾ–'ਸੁਖ ਗਰਧਭ ਭਸਮ ਸੰਗੀਤ' ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗੀਤ] ਰਾਗ।
ਦੇਖੋ, ਸੰਗੀਤਾ

ਸੰਗੀਤਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗੀਤ = ਰਾਗ] ਸੰਗੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ–'ਦਸ ਪਾਤਉ ਪੰਚ ਸੰਗੀਤਾ ਏਕੈ ਭੀਤਰਿ ਸਾਥੇ' ਦੇਖੋ, ਪਾਤਉ

ਸੰਗੂਤੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ+ਗੂਤੀ (= ਰਚੀ ਹੋਈ) ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਨਾਲ ਰਚੀ ਹੋਈ। ਯਥਾ–'ਧਨ ਸਾਚਿ ਸੰਗੂਤੀ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਸੂਤੀ' (ਉਹ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਹਰਿ ਸੰਗ ਸੂਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸਚ ਨਾਲ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸੰਗੇਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ। ਏ, ਪ੍ਰਤੇ ਭਾਸ਼ਾ] ਸੰਗ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ–'ਜਬ ਸਾਧ ਸੰਗੇਤ'

ਸੁਗੰਧ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਗੰਧਿ] ੧. ਖੁਸ਼ਬੋ। ੨. ਚੰਗੀ ਮੁਸ਼ਕ ਵਾਲਾ ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਸੁਗੰਧ ਗੰਧਈਆ' ਹਰੀ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੈ ਗੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗੀ ਗੰਧ ਵਾਲਾ ਹੈ।
੩. [ਸੰਃ। ਅਨੇਕ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧ ਸੁਭਾਵਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤੋਂ ਓਹ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸੁਗੰਧ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵਰਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ] ਸੁਭਾਉ। ਕਥਾ–'ਕਬੀਰ ਪਾਰਸ ਚੰਦਨੈ ਤਿਨ ਹੈ ਏਕ ਸੁਗੰਧ'

ਸੁਗੰਧ ਗੰਧਈਆ ਦੇਖੋ ਸੁਗੰਧ

ਸੁਗੰਧਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਗੰਧਿ+ਤ, ਪੰਜਾਬੀ] ਸੁਗੰਧ ਤੂੰ। ਯਥਾ–'ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਗੰਧਤ ਤਨ ਲਾਵਹਿ' ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸੁਗੰਧ ਤਨ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।
੨. [ਗੁਃ] ਸੁਗੰਧਿਤ, ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ।

ਸਗੋਨੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ+ਗੋਣੀ = ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ] ਗੁਣਾਂ ਸਹਿਤ, 'ਇਕ ਰਸ ਸਮਾਧੀ। ਯਥਾ–'ਅਸਥਿਰੁ ਚੀਤੁ ਸਮਾਧਿ ਸਗੋਨੀ' ਚਿਤ ਸਥਿਰ ਹੋਣਾ ਹਾਂ ਸਜਾਤਿ ਪ੍ਰਤਜਯ ਸਮਾਧੀ ਹੈ।
੨. ਸੌ ਗੁਣੀ।

ਸੰਗਨਾ [ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਵਿਭਕਤੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ। ਸੰਗ+ਨਾਲ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ੧. ਸੰਗ ਕਰਕੇ, ਮੇਲ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ–'ਗਿਆਨ ਦੀਪਕ ਸੰਤ ਸੰਗਨਾ'
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੰਕ। ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸੰਗਣਾ] ਰੁਕਣਾ, ਲੱਜਾਵਾਨ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ–'ਕਰਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਨਾਹੀ ਸੰਗਨਾ' ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾ ਲੱਜਾ ਕਰੇ।

ਸੰਗਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮੇਲ। ਯਥਾ–'ਬੇਣੀ ਸੰਗਮੁ ਤਹ ਪਿਰਾਗੁ' ਜਿਥੇ (ਗੰਗਾ

*ਪਦ ਸੰਗਤ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਇਕੱਠ ਨਾਲ ਇੰਨਾਂ ਜੁੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਬੰਗਾਲ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਪਦ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਜਮਨਾ, ਸਰਸ੍ਵਤੀ) ਇਸ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ ਤਿਥੇ ਪ੍ਰਾਗਰਾਜ ਹੈ, ਭਾਵ ਤੇ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਅਰ ਸੁਖਮਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨਾੜੀਆਂ ਦਾ ਜਿਥੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠ ਹੈ ਤਿਸ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਮ (ਅਸਲ) ਪ੍ਰਾਗ ਹੈ।

ਸੰਗਮਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗਮ:] ੧. ਸੰਗਤ, ਮੇਲ। ੨. ਸੰਗਤ ਵਿਚ, ਮੇਲ ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਸਾਧ ਸੰਗਮਹ' ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਰੂਪ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਗਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਕਲ। ਹਿੰਦੀ, ਸਗਰ] ਸਾਰੇ। ਯਥਾ–'ਆਨ ਉਪਾਵ ਸਗਰ ਕੀਏ ਨਹਿ ਦੂਖ ਸਾਕਹਿ ਲਾਹਿ'

ਸਾਗਰਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਯਥਾ–ਸਾਗਰਿ ਸੰਸਾਰਸੁ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤਰਹਿ ਕੇ' ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੇਖੋ, ਅਗਨ ਸਾਗਰ ਤੇ ਅਗਨ ਸੋਕ ਸਾਗਰ

ਸਿੰਗਾਰ / ਸੀਗਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਿੰਗਾਰ=ਨੌਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਜਾਰ ਵਾਲਾ ਰਸ। ੨. ਸਜਾਵਟ ਦੇ ਸਾਮਾਨ] ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਸਤ੍ਰ ਗਹਿਣੇ ਆਦਿਕ ਸਾਮਾਨ ਜੋ ਅਕਸਰ ੧੬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸੋਲਹ ਕੀਏ ਸੀਗਾਰ ਕਿ ਅੰਜਨੁ ਪਾਜਿਆ' ਤਥਾ–'ਕੀਓ ਸਿੰਗਾਰ ਮਿਲਨ ਕੈ ਤਾਈ' ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਣ ਲਈ (ਜਪ ਤਪ ਆਦੀ) ਸਿੰਗਾਰ ਕੀਤੇ।

ਸੰਗਾਰ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ] ਸੰਗ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਗ੍ਰਿਹੁ ਮੰਦਰ ਮਹਲਾ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਨਾ ਕੋਈ ਸੰਗਾਰਿ'

ਸੰਗਾਰੀ* / ਸੰਗਾਰੇ [ਪੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ] ਸਾਥ (ਹਰੀ ਦੇ)। ਯਥਾ–'ਤੇ ਮਿਲੇ ਸੰਗਾਰੇ' ਤਥਾ–'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੰਗਾਰੀ ਰ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸੰਗੀ ਹਨ।

ਸੰਗੋਰੀ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ] ਸੰਗਤ। ਯਥਾ–'ਉਨ ਸੰਤਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸੰਗੋਰੀ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ।

ਸੰਗਰੀਆ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ] ਸੰਗੀ। ਯਥਾ–'ਦੂਤਨ ਸੰਗਰੀਆ ਭੁਅੰਗਨ ਬਸਰੀਆ'

ਸੰਗ੍ਰਹੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ੍ਰਹ] ਕੱਠਾ ਕਰੇ, ਜਮਾਂ ਕਰੇ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ੍ਰਹ] ੧. ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ।
੨. ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ–'ਜਿਹ ਸਿਖਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿਓ ਤਤੁ ਹਰਿ ਚਰਣ ਮਿਲਾਯਉ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ (ਉਪਦੇਸ਼) ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ, ਤਤਕਾਲ ਹਰੀ ਚਰਨਾਂ ਸਾਥ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਸੰਗ੍ਰਹਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ੍ਰਹ] ਫੜਦੇ ਹਨ।

---

*ਅਰ, ਆਰ, ਓਰੀ, ਆਰੇ, ਰੀਆ ਆਦਿਕ ਪੂਰਬ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਦੇ ਫਰਕ ਹਨ। ਅਕਸਰ ਇਹ ਸੰਗ ਆਦਿ ਪਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਾਸਤੇ ਵਾਧੂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਵੇਰ (ਅਕਸਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ) ਅਰਥ ਵਿਚ–ਵਾਲਾ, ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ–ਆਦਿ ਭਾਵ ਬੀ ਦਰਸਾਉਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:–ਅਵਗਣਿਆਰ। ਸੰਘਾਰ=ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ।

ਸੰਗਰਾਮ / ਸੰਗਰਾਮੰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ੍ਰਾਮ] ਯੁਧ। ਯਥਾ–'ਸੂਰ ਸੰਗਰਾਮੰ' ਤਥਾ–'ਲਖ ਸੂਰਤਣ ਸੰਗਰਾਮ'

ਸਗਾਰਵਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ+ਗੌਰਵੰ। ਸਹਸਕ੍ਰਿਤ, ਗਾਰਵ*] ਭਾਰੀ, ਵਡਾ ਸਫਲ, ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸਫਲ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ–'ਮਨ ਤਨ ਤਾਮ ਸਗਾਰਵਾ'। ਕਈ ਗਜ਼ਾਨੀ ਐਉਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ–'ਮਨ ਤਨ ਤਾਮਸ ਗਾਰਵਾ' ਮਨ ਤਨ ਵਿਚੋਂ ਤਮੋ ਗੁਣ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ।

ਸਗਲ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਕਲ] ਸਾਰਾ। ਯਥਾ–'ਸਗਲ ਤਜੀਨ ਗਗਨ ਦਉਰਾਵਉ' ਤਥਾ–'ਸਗਲ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਤਿਨ ਪਾਇਆ' ਸਾਰੇ (ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਖਜ਼ਾਨਾ ਨਾਮ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਇਆ। ਦੇਖੋ, ਸਗਲੀ

ਸਗਲੀ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਗਲ] ਸਾਰੀ। ਯਥਾ–'ਸਗਲੀ ਗਣਤ' ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ (ਕਰਮਾਂ ਦੀ)। ੨. ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ 'ਗਣਤ' ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਗ਼ਮ।

ਸੰਗਲੁ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਿਖਲਾ:] ਲੋਹੇ ਦੇ ਜ਼ੰਜੀਰ। ਯਥਾ–'ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਸਿਰਿ ਮਾਰੇ ਊਭੌ' ਗਲ ਵਿਚ ਜ਼ੰਜੀਰ ਪਾਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ (ਜਮ) ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਗਵੀ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸ+ਗੁਣਾਂ+ਵਾਲੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ। ਸ਼ੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸ+ਗੁਣ] ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ, ਜਿਉਂ ਕੀ ਤਿਉਂ, ਓਹੋ। ੨. [ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਗੋਂ, ਸਗਮਾਂ, ਸਗਵਾਂ] ਪਰ, ਕਿੰਤੂ, ਲੇਕਨ, ਵਧਕੇ, ਉਲਟ। ਯਥਾ–'ਛਪੜ ਨਾਤੈ ਸਗਵੀ ਮਲ ਲਾਇ' ਟੋਭੇ ਵ ਛਪੜ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਉਲਟੀ ਮੈਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਇਕੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਭੀ ਉਲਟਾ ਦੁਖ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਸਿੰਘ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਹ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਘ] ਸ਼ੇਰ। ਯਥਾ–'ਬਕਰੀ ਸਿੰਘ ਇਕਤੈ ਥਾਇ ਰਾਖੈ' ੨. ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ–'ਜਬ ਲਗ ਸਿੰਘੁ ਰਹੈ ਬਨ ਮਾਹਿ। ਤਬ ਲਗ ਬਨ ਫੂਲੈ ਹੀ ਨਾਹਿ' ਭਾਵ ਜਦ ਤਕ ਹੰਕਾਰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਹਿਰਦਾ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਖਿੜਦਾ ਨਹੀਂ)।

ਸੰਘ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿੰਘ] ਸ਼ੇਰ। ਯਥਾ–'ਪਾਲਨ ਸਰਨ ਸੰਘ'

ਸੰਘ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਕੰਠ, ਗਲ। ਦੇਖੋ, ਸੰਘੈ ਪਲਤੇ

ਸਿੰਘਾਸਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਹਾਸਨ] ੧. ਤਖਤ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਚੌਂਕੀ, ਜਿਸਦੇ ਪਾਵੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਕਸਰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ। ਯਥਾ–'ਛਤ੍ਰੁ ਸਿੰਘਾਸਨੁ ਪਿਰਥਮੀ ਗੁਰ ਅਰਜੁਨ ਕਉ ਦੇ ਆਇਅਉ'
੨. ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ 'ਦਸਮ ਦੁਆਰ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਥਾਉਂ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ 'ਦਸਮ ਦੁਆਰ' ਨੂੰ ਬੀ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਚਾੜਸਿ ਪਵਨੁ ਸਿੰਘਾਸਨੁ ਭੀਜੈ' ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਪੌਣ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਭੇਜ। ਤਥਾ–'ਸਿੰਘਾਸਨੁ ਭੀਜੈ' ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਪੌਣ। ਅਥਵਾ ੨. ਭਿਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਯੋਗ ਵਿਚ।

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ–ਗੌਰਵ–ਪਦ ਦੀ ਥਾਂ ਗਾਰਵ ਭਟਾਂ ਨੇ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਧਨਹ ਕਿਆ ਗਾਰਵ ਦਿਜੈ'

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸੇਖਣ ਹੈ।

ਸਿੰਘਚ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਹ । ਚ = ਦਾ, ਦੱਖਣੀ ਬੋਲੀ] ਸ਼ੇਰ ਦਾ, ਭਾਵ ਸ਼ੇਰ ਵਰਗਾ ਹਿੰਸਾ ਵਾਲਾ। ਦੇਖੋ, ਸਿੰਘਚ ਭੋਜਨ

ਸਿੰਘਚ ਭੋਜਨ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਦੇਖੋ, ਸਿੰਘਚ । ਭੋਜਨ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ਼ੇਰ ਵਰਗਾ ਖਾਣਾਂ, ਭਾਵ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਖਾਣਾ । ਯਥਾ–'ਸਿੰਘਚ ਭੋਜਨੁ ਜੋ ਨਰੁ ਜਾਨੈ' ਜੋ ਆਦਮੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਭੋਜਨ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਸਿੰਘਚ ਦਾ ਅਰਥ ਤਿੱਤਰ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੰਘਾਤਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਹ । ਆਤਾ ਪ੍ਰਤੇ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸ਼ੇਰ ਆਦਿਕ । ਯਥਾ–'ਬੰਤਰ ਚੀਤੇ ਅਰੁ ਸਿੰਘਾਤਾ'

ਸਘਨ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ+ਘਨ]ਗਾਹੜਾ, ਸੰਘਣਾ । ਯਥਾ–'ਸਘਨ ਬਾਸ ਕੂਲੇ' ਸੰਘਣੀ ਵਾਸ਼ਨਾ {ਕੂ} ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਅਥਵਾ ੨. ਸੰਘਣੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕੋਮਲ ਹਨ, ਅਥਵਾ ੩. {ਸਘਨ ਬਾਸ} ਚੰਦਨ ਦੇ {ਕੂਲੇ} ਸਮੀਪ ਹੀ (ਇਕ ਸੁਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

ਸੁਘਨਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ+ਘਨ]ਸੰਘਣਾ । ਯਥਾ–'ਮੋਹ ਬਢਿਓ ਸੁਘਨਾ'

ਸੰਘੇ ਪਲਤੇ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਘੇ = ਸੰਘ ਵਿਚ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪਲਤੇ = ਸਾੜ । ਸੰਪ੍ਰਦਾ, ਫੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ] ਸੰਘ ਵਿਚ ਫੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਾ ਸੰਘ ਵਿਚ ਸਾੜ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਚਬੇ ਤਤਾ ਲੋਹ ਸਾਰੁ ਵਿਚਿ ਸੰਘੇ ਪਲਤੇ' ਦੇਖੋ, ਪਲਤੇ ਦੇਖੋ, ਲੋਹ ਸਾਰ

ਸੋ ਘਰ [ਸਃ ਨਾਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਉਹ ਘਰ। ਯਥਾ 'ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕਹਾ' ਉਹ ਦਰ ਕੇਹੜਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਘਰ ਕੇਹੜਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਹਰ ਥਾਂ ਸਮਾਯਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ)। ੨. (ਦਰ) ਸਤ ਸੰਗਤ ਹੈ ਤੇ (ਘਰ) ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ।

ਸੰਘਰੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ੍ਰਹ] ੧. ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਹਾਰ] ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਘਾਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਹਾਰ] ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਹੋਆ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰ' (ਤੇ) ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਤੁਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਘਾਰਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਘ=ਸਮੂਹ, + ਆਰਾ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਮੂਹ। ਯਥਾ–'ਰਸ ਭੋਗਣ ਪਾਤਸਾਹੀਆਂ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸੰਘਾਰਾ'

ਸੰਘਾਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਾਰ] ਮਾਰੇ। ਯਥਾ–'ਜਗਦੀਸੁਰ ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੇ' ੨. [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਘ = ਸਮੂਹਾ ਆਰੇ, ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰਤੇ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ] ਸਾਰੇ, ਸਮੂਹ। ਯਥਾ–'ਅਘਾਏ ਸੂਖ ਸੰਘਾਰੇ'

ਸੁਘੜ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਘਟਿਤ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁ+ਘੜ] ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਸਿਆਣਾ, ਚਤੁਰ। ਯਥਾ–'ਸੁਘੜੁ ਸੁਜਾਣੁ ਸਰੂਪੁ ਤੂ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤੰਤਾ'

ਸਿੰਙੀ* [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਿੰਗ] ਲੰਮਾ ਵਲਦਾਰ ਸਿੰਗ, ਜੋ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਫੂਕ ਨਾਲ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਜੋਗ ਨ ਸਿੰਙੀ ਵਾਈਐ'

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ 'ਗ' ਤੇ 'ਙ' ਦੀ ਸੁਤਣਤਾ ਹੈ, 'ਗ' ਦੀ ਥਾਂ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਨਾਲ 'ਙ' ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਸੀਂਙੁ* [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਿੰਗ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਗ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਗ । ਹਿੰਦੀ, ਸੀਂਗ] ਸਿੰਗ । ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸ੍ਵੈ ਰਖਯਾ ਲਈ ਲਗੇ ਕਰੜੇ ਮੁੱਨੇ ਜੇਹੇ । ਯਥਾ–'ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੈਸੇ ਸੀਂਙ ਛਤਾਰਾ' ਸਿਮਰਨ ਬਿਨਾ ਪੁਰਸ਼ ਛਤਰੇ ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ ਵਾਂਙ ਹੈ ਯਾ ਸਿੰਗਦਾਰ ਛਤ੍ਰਾ ਹੈ ।

ਸੰਙੁ* [ਯੋ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗ] ਸਾਥ । ਯਥਾ–'ਸਤਸੰਗਤਿ ਮੇਲਹੁ ਸੰਙ'

ਸੰਙਿਆ* [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗਜਾ] ਨਾਮ ਰੱਖਣਾ । ਯਥਾ–'ਤੀਨਿ ਸੰਙਿਆ ਕਰਿ ਦੇਹੀ ਕੀਨੀ ਜਲ ਕੂਕਰ ਭਸਮੇਹੀ' ਦੇਹ ਜਦ ਰਚੀ ਤਾਂ (ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ) ਤ੍ਰੈ ਨਾਮ ਰਖੇ- ਜਲ ਵਿਚ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ, ਕੂਕਰ ਆਦਿ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਖਾਧੇ ਜਾਣਾ, ਕਬਰ ਵਿਚ ਦੱਬਿਆ ਜਾਕੇ ਯਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ।

ਸਿੰਙਿਆ ਅਰਚੁੰਙਿਆ [ਵਰ: ਵਾ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਵਿਚ ਸੰਧਾਨ ਸ਼ਰਾਬ ਖਿੱਚਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਂਧਕ = ਸ਼ਰਾਬ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਰਚੰਙਿਆ = ਅਰਚਨ = ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ । ਸੋ ਸੰਧਾਨ ਤੋਂ 'ਸੰਙਿਆ' ਅਤੇ 'ਅਰਚੰਨਿਆ' ਤੋਂ ਅਰਚੁੰਙਿਆ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਜਾਪਦੇ ਹਨ] (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਇਹ ਦਾਰੂ ਖਿੱਚਣਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਭਾਠੀ ਗਗਨੁ ਸਿੰਙਿਆ ਅਰੁ ਚੁੰਙਿਆ ਕਨਕ ਕਲਸ ਇਕੁ ਪਾਇਆ' {ਗਗਨ} ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਨੂੰ ਭੱਠੀ ਬਣਾਇਆ {ਅਰ ਚੁੰਙਿਆ} ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ, ਇਹ {ਸਿੰਙਿਆ} ਸ਼ਰਾਬ ਚੁਆਈ, ਇਸ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਘੜਾ (ਭਬਕਾ) ਸੂਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ । ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਉਸ ਤੇਜਮਜ ਸਰੂਰ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਲਾਲ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੀਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ–

੨. ਅਰਕ ਚੁਆਣ ਦੇ ਦੋ ਤ੍ਰੀਕੇ ਹਨ–'ਕਰਮ ਪੀਕ' ਤੇ 'ਨਾਲ' । ਕਰਮ ਪੀਕ ਨੂੰ ਦੋ ਨਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਵਿਚੋਂ ਅਰਕ ਭਾਫ ਬਣਕੇ ਘੜੇ (ਭਬਕੇ) ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਉੱਪਰਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਢਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਠੰਡ ਪੁਚਾਣ ਲਈ ਕਰਮ ਪੀਕ ਦੇ ਉਤੇ ਪਾਈਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਕਈ ਸੱਜਨ ਸਿੰਙਿਆ ਅਰ ਚੁੰਙਿਆ ਇਹ ਦੋ ਨਾਲੀਆਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲਖ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚਣਾਂ ਤੇ ਸ਼ੁਭਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ । ਪਰ ਸ਼ਰਾਬ 'ਨਾਲ' ਨਾਲ ਚੁਆਂਦੇ ਹਨ ।

੩. ਜਿਸਦੀ ਨਾਲੀ ਇਕੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ† ।

੪. ਨਾੜਾਂ:–ਇੜਾ, ਤੇ ਪਿੰਗਲਾ ।

ਸਿੰਙਾਰੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੁੰਘਣਾਂ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ ਹੈ, ਸ਼ਿੰਘਿ=ਸੁੰਘਨਾ] ਸੁੰਘਦਾ ਹੈ, ਖੁਸ਼ਬੂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਅੰਤਰਿ ਵਾਸੁ ਬਹੁਤੁ ਮੁਸਕਾਈ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲਾ ਮਿਰਗੁ ਸਿੰਙਾਰੇ'

---

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ 'ਗ' ਤੇ 'ਙ' ਦੀ ਸੂਰਣਤਾ ਹੈ. 'ਗ' ਦੀ ਥਾਂ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਨਾਲ 'ਙ' ਵਰਤਦੇ ਹਨ ।

†ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਹੋਰ ਯਤਨ ਹੈ ਇਸ ਵਾਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਸਿੰਙਿਆ ਤੇ ਚੁੰਙਿਆਂ ਦੋ ਸਲੇਖ ਪਦ ਹਨ, ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ–ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਤੇ ਇਕ ਦ੍ਰਾਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ:–

ਸਿੰਙਿਆ=੧. ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੰਚੀਏ ਅਰਥਾਤ ਗੁੜ, ਸਕ ਆਦਿ ਤ੍ਰਕਾਏ ਹੋਏ ਪਾਈਏ ਸੋ ਦੇਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੨. ਸਿੰਙਿਆਂ=ਸੰਗਜਾ, ਸੰਗਜਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ ।

ਚੁੰਙਿਆ=੧. ਜਿਸ ਨਾਲ ਚੁੰਘੀਏ=ਚੂਸੀਏ=ਨਾਲ ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਚੋਂਦਾ ਹੈ ।

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ਅਗਲਾ)

ਸਚ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤੁ=ਹੋਣਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤ੍ਯੰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਚ੍ਚੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਚ। ਹਿੰਦੀ, ਸੱਚ, ਸਾਚ] ੧. ਜੋ ਹੋਵੇ, ਵਜੂਦ, ਹੋਂਦ।
੨. ਯਥਾਰਥ। ਯਥਾ–'ਸਚੁ ਮਹਿ ਰਹਉ ਰਜਾਈ' ਸਚ ਵਿਖੇ ਰਾਜੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੋ। ਅਥਵਾ ੨. {ਰਜਾਈ} ਜੋ ਸਚ ਹੈ ਉਸ ਵਿਖੇ ਰਹੋ।
੩. ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਜਿਕੂੰ ਹੋਵੇ ਓਕੂੰ ਕਹਿਣਾ, ਝੂਠ ਯਾ ਰਲਾ ਪਾਕੇ ਨਾ ਕਹਿਣਾ।
੪. ਸਤ ਤੇ ਸਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ' ਦੇਖੋ, ਸਤ, ਸਚ ਸਾਖੀ, ਸਚ ਸਗਾ ਆਦਿ

ਸਚਾ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਸਚ] ਯਥਾਰਥ ਵਕਤਾ, ਜਿਉਂ ਕੀ ਤਿਉਂ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਝੂਠ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਚੁ ਸਮਾਲਿਆ'

ਸਚੀ ਦੇਖੋ, ਸਚੀ ਪਤਿ

ਸਾਚ [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਸਚ] ੧. ਸੱਚ।
੨. ਭਾਵ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅੰਤਹਿਕਰਨ। ਯਥਾ–'ਜਬ ਸਾਚ ਅੰਦਰਿ ਹੋਇ ਸਾਚਾ ਤਾਮਿ ਸਾਚਾ ਪਾਈਐ'
੩. ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ।

ਸਾਚੁ [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਸਚ] ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਯਥਾ–'ਪੇਖਨ ਸੁਨਨ ਸੁਨਾਵਨੋ ਮਨ ਮਹਿ ਦ੍ਰਿੜੀਐ ਸਾਚੁ'

ਸੁਚ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਚ = ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾਈ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਚ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਚ] ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾਈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸ਼ੌਚ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਨੇਕ ਆਚਰਣ ਵਾਲੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਸੁਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸੁਚ ਹੋਵੈ ਤਾ ਸਚੁ ਪਾਈਐ'
੨. ਪਰ ਅਪਨੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸੂਚੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਹਿ' ਹੱਥ ਪੈਰ ਧੋਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੁਚੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਤਥਾ–'ਸੁਚਾ ਹੋਇਕੈ ਜੇਵਿਆ ਲਗਾ ਪੜਣਿ ਸਲੋਕ' ਹੱਥ ਪੈਰ ਮੂੰਹ ਧੋ ਖਾਣ ਬੈਠਾ। ਦੇਖੋ, ਸੁਚ ਸੋਚਾ

ਸੂਚਾ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਸੁਚ] ਪਵਿਤ੍ਰ। ਯਥਾ–'ਨਿਰਮਲ ਸੂਚਾ ਸੂਚੋ ਸੂਚਾ' ਭਾਵ ਸਤ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸਤ ਲੋਕ ਸਤ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ।

ਸੂਚੇ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਸੂਚਾ] ਪਵਿੱਤ੍ਰ। ਯਥਾ–'ਸਾਚੇ ਸੂਚੇ ਏਕ ਮਾਇਆ' ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਰੂਪ ਹੈ।

(ਪਿਛਲੇ ਫੁਟ ਨੋਟ ਦੀ ਬਾਕੀ)

੨. (ਰਸ ਦੇ) ਚੋਣ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ, ਲਿਵ। ਤਦ ਸਾਰਾ ਰੂਪਕ ਐਉਂ ਬੱਝਗਾ:—

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ	ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ	ਭਾਵ
ਭੱਠੀ ਦੇਗ (ਮਿੰਡਿਆ) ਨਾਲ (ਚੁੰਡਿਆ) ਘੜਾ (ਕਲਸ)	ਗਗਨ ਨਾਮ (ਮੰਗਜਾ = ਮੰਡਿਆ) ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲ ਪੈਣਾ (ਚੁੰਡਿਆ)। ਸੋਨਾ (ਕਨਕ)	ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਸਿਮ੍ਰਨ ਲਿਵ ਸ਼ੁਧ ਅੰਤਹਕਰਨ

ਸੋਚ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਚ = ਚਿੰਤਾ] ਚਿੰਤਾ, ਫਿਕਰ। ਯਥਾ–'ਮੇਰੀ ਸੰਗਤਿ ਪੋਚ ਸੋਚ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ' ਮੇਰੀ ਸੰਗਤ {ਪੋਚ} ਨੀਚਾਂ ਦੀ ਹੈ ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤੀਂ ਚਿੰਤਾ ਹੈ।
੨. ਵਿਚਾਰ, ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ। ਯਥਾ–'ਸੋਚੈ ਸੋਚਿ ਨ ਹੋਵਈ' ਦੇਖੋ, ਸੋਚ ਅਸੋਚ

ਸੋਚੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਚ] ਚਿੰਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਕਿਆ ਤੂ ਸੋਚਹਿ ਮਾਣਸ ਬਾਣਿ'

ਸੋਚੈ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੌਚ] ੧.ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ। ੨.ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ। ਦੇਖੋ, ਸੋਚੈ ਸੋਚ ਨ ਹੋਵਈ

ਸੰਚ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਞ੍ਚਜਨ = ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਚਣਾ] ਇਕੱਠਾ ਕਰ। ਯਥਾ–'ਸੰਚਿ ਹਰਿ ਧਨੁ ਪੂਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ'

ਸੁਚੀਆਂ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੌਚ] ਸੁੱਚਾ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ। ਯਥਾ– 'ਨਾਨਕ ਚੁਲੀਆਂ ਸੁਚੀਆਂ ਜੇ ਭਰਿ ਜਾਣੈ ਕੋਇ'

ਸੰਚਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੰਚ] ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ।

ਸੋਚ ਅਸੋਚ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨ ਜੋਗ ਚਿੰਤਾ (ਜੈਸੇ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਫਿਕਰ)। ਯਥਾ'ਜਾਨਿ ਅਜਾਨ ਭਏ ਹਮ ਬਾਵਰ ਸੋਚ ਅਸੋਚ ਦਿਵਸ ਜਾਹੀ'

ਸੋਚਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਚ। ਸੋਚਨਾ ਪੰਜਾਬੀ] ਚਿੰਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਯਥਾ–'ਸੋਚਉ ਚਿਤਵਉ'

ਸੰਚਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਞ੍ਚਜਨ=ਕੱਠਾ ਕਰਨਾ] ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ–'ਸਹਜ ਭਾਇ ਸੰਚਿਓ ਕਿਰਣਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਲ ਬਾਣੀ' ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਿਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਖੇਨ ਹੀ {ਭਾਇ} ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਸੰਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਚ ਸੋਹਿਲਾ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ। ਦੇਖੋ, ਸਚ ਤੇ ਸੋਹਿਲਾ] ਸੱਚਾ ਆਨੰਦ।

ਸੁਚ ਸੋਚਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੌਚ] ੧. ਸੁਚੇ ਤੋਂ ਸੁਚਾ, ੨. ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ। ੨. [ਸੁਚ+ਅਸੁਚ] ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਯਾ। ੨. ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬਿਚਾਰਹੀਨ। ਯਥਾ-'ਸਿਮਰਹਿ ਕਾਲ ਅਕਾਲ ਸੁਚ ਸੋਚਾ'।

ਸੋਚੈ ਸੋਚ ਨ ਹੋਵਈ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਚੈ] ੧. ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ-ਤਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਥਵਾ ੨. ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਸਚ ਸਰਾ ਦੇਖੋ, ਸਰਾ

ਸਾਚ ਸੀਲ [ਦ੍ਵੰਦ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਯ ਸ਼ੀਲ] ਸੱਚਾ ਤੇ {ਸੀਲ} ਕੋਮਲ ਸੁਭਾਵ। ਯਥਾ–'ਸਾਚਿ ਸੀਲਿ ਚਾਲਹੁ ਸੁਲਿਤਾਨ'। ਸੱਚ ਅਤੇ ਨਰਮ ਸੁਭਾਵ ਭਾਵ ਦਇਆ ਵਿਚ ਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਚੱਲ।

ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਚੀ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸੁ਼ਲਾਹ਼ = ਤਾਰੀਫ] ਸੱਚੀ ਸਲਾਘਾ। ਯਥਾ–'ਸਚੀ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ'।

ਸਿੰਚਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਚਨੁ=ਛਿੜਕਨਾ ਪਾਣੀ ਦਾ] ਸਿੰਜਣਾ ਕਰੋ, ਪਾਣੀ ਦਿਓ। ਯਥਾ–'ਕਾਹੇ ਕਲਰਾ ਸਿੰਚਹੁ ਜਨਮੁ ਗਵਾਵਹੁ'ਤਥਾ–'ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿੰਚਹੁ ਭਰਹੁ ਕਿਆਰੇ' ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿਚ) ਸਿੰਜ ਕੇ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਰੂਪ ਕਿਆਰੇ ਭਰ ਲਓ।

ਸੰਚਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਞ੍ਚਜਨ] ਕੱਠਾ ਕਰੋ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਧਨ ਸੰਚਹੁ ਰੇ ਜਨ ਭਾਈ'

ਸਚ ਹਾਕ ਦੇਖੋ, ਹਾਕ

ਸਾਚੇ ਘਰ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸਚੇ ਘਰ ਵਿਚ, ਇਥੇ ਭਾਵ ਸਤਸੰਗਤ ਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ– 'ਏਹੁ ਸਾਚਾ ਸੋਹਿਲਾ ਸਾਚੈ ਘਰਿ ਗਾਵਹੁ'

ਸੁਚਜ [ਸੰਃ । ਸੁ+ਚਜ । ਦੇਖੋ, ਚਜ] ਭਲੇ ਕਰਮ, ਚੰਗੇ ਕੰਮ।

ਸੰਚਾਣਾ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਞ੍ਚਜਨ] ਜੋੜਿਆ, ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ।

ਸਾਚਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਞ੍ਚਿਤ] ਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। ਦੇਖੋ, ਸੋਚਤ ਸਾਚਤ

ਸਿੰਚਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਚਤ੍] ਸਿੰਜਣ ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਸਿੰਚਤ ਭਾਉ ਕਰੇਹੀ' ਦੇਖੋ, ਅਖਰ

ਸੁਚਿਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ = ਸੂਸਥ। ਚਿਤ] ਸਾਵਧਾਨ । ਯਥਾ–'ਸੁਚਿਤ ਚਿਤੇਨ' {ਚਿਤੇਨ} ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰ ਕੇ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤੇ।

ਸੰਚਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਞ੍ਚਿਤ] ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ । ਯਥਾ–'ਸੰਚਤ ਸੰਚਤ ਥੈਲੀ ਕੀਨੀ' ਜੋੜ ਜੋੜ ਕੇ ਥੈਲੀ ਬਨਾਈ।

ਸੋਚਤ ਸਾਚਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਚ। ਸਞ੍ਚਿਤ] ਸੋਚਦੇ ਤੇ (ਧਨ) ਸੰਚਦੇ ਹੋਏ।

ਸਚੁ ਦੋਤ ਦੇਖੋ, ਦੋਤ

ਸਚ ਧਰਮਸਾਲ ਦੇਖੋ, ਧਰਮਸਾਲ

ਸੀਚਾਨੇ [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਣ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਜੇਨ* । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਹੀਨ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਚੇਨ] ਬਾਜ਼ । ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ ਜੋ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਸਿਖਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸੀਚਾਨੇ ਜਿਉ ਪੰਖੀਆ' ਬਾਜ ਜਿਕੁਰ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ (ਮਾਰਦਾ ਹੈ)।

ਸਚੀ ਪਤਿ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਚਿ +ਪਤਿ] ੧.ਸਚੀ ਦਾ ਪਤੀ, ਇੰਦ੍ਰ। ਯਥਾ– 'ਮੰਨੇ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਪਤਿ ਪੂਜਾ' ਜੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਦ੍ਰ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨. ਸੱਚੀ (ਹੈ) ਪਤ ਭਾਵ ਅਬਰੋ। ਯਥਾ–'ਮੰਨੇ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਪਤਿ ਪੂਜਾ' ਜੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਹੈ ਪਤ ਤੇ ਪੂਜਾ।

ਸਚੀ ਪਾਲ ਦੇਖੋ ਪਾਲ

ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ਦੇਖੋ, ਬਾਣੀ

ਸਚ ਬਿਨ ਸਾਖੀ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਸੱਚੀ (ਅਸਲ) ਗੱਲ (ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ) ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰਨੀ ਯਾ ਉਗਾਹੀ ਦੇਣੀ । ਯਥਾ–'ਸਚ ਬਿਨੁ ਸਾਖੀ ਮੂਲੋ ਨ ਬਾਕੀ'

ਸਚ ਭਾਉ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ। ਭਾਵ] ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ

ਸਚ ਮਨੇ [ਗੁਃ ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਸਚੇ ਮਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਮੈਲ ਨਾਹੀ ਸਚ ਮਨੇ'

ਸੰਚਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਚਾਰ] ਖਿਚਰੇ।

ਸੰਚਾਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੰਚਰੇ] ੧. ਬਿਚਰਾਵੇ। ੨.ਪੁਚਾਵੇ। ਯਥਾ–'ਕਵਨ ਸੁ ਦਾਤਾ ਲੇ ਸੰਚਾਰੇ,

ਸਚਾਵਾ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਚ+ਵਾਲਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਸੱਚਾ, ਸੱਚ ਵਾਲਾ ਯਥਾ–'ਬਾਣ ਸਚਾਵਾ ਸੰਨ ਕੈ'

ਸੰਚਾਵੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸੰਚਜਨੰ] ਮਿਲਾਵੇ। ਸੰਚਨ ਕਰਾਵੇ।

ਸਚੜਾ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਚ+ੜਾ] ਸੱਚਾ। ਯਥਾ–'ਸਚੜਾ ਨਿਆਉ ਕਰੇਗੁ ਮਸੋਲਾ'

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਜੈਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣਿਆਂ ਹੈ ਚੇਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਸ ਸ਼ਜੇਨ (ਜਾ ਸ਼ਾਹੀਨ) ਪਦ ਵਿਚ–ਚ–ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਿਚੇਨ ਤੇ ਸੀਚਾਨੇ ਬਣ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਸਚੜਾਉ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸ + ਚੜ੍ਹਾਉ] ੧. ਸੁਹਣਾ ਚੜ੍ਹਾਉ । ੨. [ਸੱਚ+ੜਾਉ] ਸਚਾ। ਯਥਾ–'ਗੁਰਮੁਖ ਲਾਲੋ ਲਾਲੁ ਹੈ ਜਿਉ ਰੰਗਿ ਮਜੀਠ ਸਚੜਾਉ' ।

ਸੁ ਛੰਦ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਛੰਦ] ਸੁਤੰਤ੍ਰ, ਖੁਲ੍ਹਾ, ਆਜ਼ਾਦ, ਅਪਨੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ।

ਸਾਜ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸਾਜ਼] ੧. ਸਾਰੰਗੀ ਆਦਿਕ ਵਾਜੇ। ਯਥਾ–'ਆਣੇ ਘੂੰਘਰਸਾਜਾ' ੨. [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸ੍ਰਿਜ੍ = ਰਚਨਾ] ਬਨਾਉਣਾ, ਰਚਨਾ, ਘੜਨਾ, ਬਨਾਕੇ। ਯਥਾ-'ਸੇਵਕ ਸਾਜ' । ਤਥਾ–'ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਸਾਜਿ ਨਿਵਾਜੈ' ।

ਸਾਜਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜ੍ = ਉਤਪਤ ਕਰਨਾ] ਉਤਪਤੀ, ਰਚਨਾ। ਯਥਾ–'ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰੇ ਸਾਜਿ' ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜਤਗ ਦੀ) ।

ਸੇਜੈ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਯ੍ਯਾ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਜਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਛੇਜ] ਸਿਹਜਾ, ਛੇਜ, ਸੌਣ ਦੀ ਥਾਂ । ਯਥਾ–ਸੇਜੈ ਰਮਤੁ ਨੈਨ ਨਹੀਂ ਪੇਖਉ' ।

ਸੰਜੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਞ੍ਚਜਨੰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਜਨਾ, ਸੰਚਨਾ] ੧. ਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਯਥਾ–'ਸੰਜੈ ਕਰੈ ਪਿਆਰੁ' ਸੰਚਣ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਸੰ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜੈ=ਫਤੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੈ।

ਸਾਜਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸ੍ਰਿਜ੍= ਸਾਜਨਾ] ਬਣਾਇਆ ਯਾ ਸਜਾਇਆ, ਭਾਵ ਘਿਉ ਆਦਿ ਲਾਕੇ ਤਜਾਰ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ–ਪੀਠਾ ਪਕਾ ਸਾਜਿਆ' । ਦੇਖੋ, ਪੀਠਾ

ਸੰਜੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸੰਜੈ] ਸੰਚੀਏ, ਕਠਿਆਂ ਕਰੀਏ । ਯਥਾ–'ਚਲਦਿਆਂ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲੈ ਸੋ ਕਿਉ ਸੰਜੀਐ' ।

ਸੰਜਿਆਹੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸੰਜੀਐ] ਸੰਜਿਆ ਹੀ, ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹਈ। ਯਥਾ–'ਮਾਲ ਧਨ ਕਿਤਕੂ ਸੰਜਿਆਹੀ' ।

ਸਜਾਇ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸਜ਼ਾਇ] ਡੰਡ, ਤਾੜਨਾ। ਯਥਾ–'ਦੋਜਕਿ ਸਜਾਇ' ਨਰਕ ਦੀ ਤਾੜਨਾ।

ਸਜਾਈ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਜ਼ਾ] ਦੁਖ, ਡੰਡ। ਯਥਾ–'ਓੜੁ ਨ ਕਥਨੈ ਸਿਫਤਿ ਸਜਾਈ'।

ਸੰਜੋਈ [ਸੰਃ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜਾਗ । ਯਥਾ–'ਸਬਦ ਸੰਜੋਈ' ਸਬਦ ਦੀ ਜਾਗ।

ਸੰਜੋਇਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਯੁਕ੍ਤ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਜੋਅ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਜੋਇਣਾ] ਜੋੜਿਆ, ਮੇਲਿਆ। ਯਥਾ–'ਤਿਨ ਭੀਤਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਜੋਇਆ' ।

ਸੰਜੋਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਨ੍ਨਾਹ ਪੰਜਾਬ ਸੰਜੋਹ, ਸੰਜੋਉ*] ਸੰਜੋਹ, ਜ਼ਿਰਹ ਬਕਤਰ, ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਲੋਹੇ ਯਾ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ। ਯਥਾ–'ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਾ ਖੜਗੁ ਸੰਜੋਉ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ ਜਿਤੁ ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿ ਵਿਡਾਰਿਆ'

ਸੁਜਸ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ । ਯਸ਼ਸ੍] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਸ । ਯਥਾ–'ਕਵਿ ਕਲ ਸੁ ਜਸੁ ਗਾਵਉ ਗੁਰ ਨਾਨਕ' ਕਲ ਨਾਮ ਕਵੀ

*ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਦ 'ਸੰਯੁਗ' ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ–ਲੜਾਈ–ਹੈ । ਸੰਯੁਗ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਸੰਜੁਅ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੰਜੁਅ ਵਿਚਲੇ ਜਜੇ ਦੇ ਔਂਕੁੜ ਦਾ ਹੋੜਾ ਬਣਕੇ ਸੰਜੋਅ=ਲੜਾਈ ਸੰਬੰਧ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਪਦ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਜਰਹ ਬਕਤਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੱਸ ਨੂੰ ਗਾਓ।

ਸੁਜਾਖਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ। ਅਕ੍ਸ਼ = ਅਖ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਅੱਖਾ, ਸੁਆਖਾ, ਸੁਜਾਖਾ] ਅੱਖੀਆਂ ਵਾਲਾ, ਮੁਨਾਖੇ (ਅੰਨ੍ਹੇ) ਦੇ ਉਲਟ। ਯਥਾ—'ਅੰਧੇ ਨਾਉ ਸੁਜਾਖਾ' ਅੰਧੇ ਨੂੰ (ਆਪ ਦਾ) ਨਾਮ (ਹੀ) ਨੇਤ੍ਰ ਹਨ।

ਸੰਜੋਗ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਯੋਗ:] ਮੇਲ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋੜਨਾ। ਯਥਾ—'ਵਿਛੁੜਿਆ ਮੇਲੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਨਕ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗ' ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਸੰਸੋਗ ਕਰ ਫੇਰ ਜਿਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਸੋਹਣੇ ਯੋਗ ਨਾਲ, ਮੁਰਾਦ—ਮਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨ—ਨਾਲ। ਯਥਾ—'ਕਵਨੁ ਸੰਜੋਗ ਮਿਲਉ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ'

੩. ਭਲਾ ਮੇਲ।

ਸੰਜੋਗੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਯੋਗ:] ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ, ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ, ਸੰਜੋਗਾਂ ਨਾਲ। ਯਥਾ—'ਨਦੀਆਂ ਵਾਹ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਮੇਲਾ ਸੰਜੋਗੀ ਰਾਮ'

ਸਜਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੱਜ੍ਨ:]

੧. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖ, ਭਲਾ ਆਦਮੀ, ਸ਼੍ਰੀਫ।

੨. ਮਿਤ੍ਰ, ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਿਬਾਹ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਸਜਣ ਦਾਵਣਿ ਲਗਿਆ' ਹਰੀ ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਲਗਿਆਂ ਭਾਵ (ਸ਼ਰਨ ਪਇਆਂ)।

ਸੁਜਾਣ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਗਜਾਨਿਨ*] ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਚਤੁਰ। ਯਥਾ—'ਸੁੰਦਰੁ ਸੁਘੜੁ ਸੁਜਾਣੁ'।

ਸਾਜਾਤ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ:+ਜਾਤਿ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾ = ਉਹੀ। ਫਾਰਸੀ, ਜ਼ਾਤ] ਉਹ ਹੀ ਜਾਤ ਹੈ (ਜਿਹੇ ਜੀਵ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਯਥਾ—'ਸਾ ਜਾਤਿ ਸਾ ਪਤਿ ਹੈ ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਇ'।

ਸਜੁਤੀਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਯੁਤ:] ਮਿਲਿਆ, ਜੁੜਿਆ। ਯਥਾ—'ਮਨਮੁਖ ਮੂੜ ਸਜੁਤੀਆ' ਮਨਮੁਖ ਮੂੜਤਾ ਵਿਖੇ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਿਜਦਾ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਿਜਦਹ] ਜਿਮਨਿ ਪੁਰ ਸਿਰ ਰੱਖਣਾ। ਪ੍ਰਣਾਮ, ਨਿਮਸ਼ਕਾਰ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾਂ। ਯਥਾ—'ਸਿਦਕੁ ਕਰਿ ਜਿਸਦਾ'।

ਸਜਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਜ੍ਨ=ਸਤ+ਜਨ] ਮਿਤ੍ਰ।

ਸਾਜਨ [ਸੰ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਜ੍ਨ। ਹਿੰਦੀ, ਸਾਜਨ] ਮਿਤ੍ਰ। ਯਥਾ—'ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਜਨੁ ਪੁਰਖੁ ਵਡ'।

ਸਾਜਨੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਜ੍ਨ। ਹਿੰਦੀ, ਸਾਜਨ, ਸਾਜਨੀ] ਨੇਕ (ਸਹੇਲੀ) ਪਜਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਦੇਖੋ, ਸਖੀ ਸਾਜਨੀ

ਸੁਜਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ+ਜਨ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼, ਭਾਵ ਹਿਤਕਾਰੀ। ਯਥਾ—'ਜੰਪਉ ਗੁਣ ਬਿਮਲ ਸੁਜਨ ਜਨ ਕੇਰੇ' ਜਪਦਾ ਹਾਂ ਉਜਲ ਗੁਣ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੋ {ਜਨ} ਦਾਸਾਂ ਦੇ {ਸੁਜਨ} ਹਿਤਕਾਰੀ ਹਨ।

ਸੁਜਾਨ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਜਾਣ] ਚਤੁਰ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਆਪੇ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ'

---

*ਸੁਜ੍ਞਾਨ ਹੈ ਅਸਲ ਰੂਪ ਸੁਗਜਾਨ ਦਾ। ਸੋ ਸੁਜ੍ਞਾਨ ਦਾ ਪਾਠ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ-ਸੁਜਾਨ-ਬਣ ਜਾਣਾ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। †ਜਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਚ ਨਛਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਅਸਰ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ-ਸੰਜੋਗੀ, ਸੰਜੋਗਾਂ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਬਣਿਆਂ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ, ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ॥

ਸਾਜਨੜਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਜ੍ਜਨ । ਹਿੰਦੀ, ਸਾਜਨ। ਸਾਜਨੜਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਡ ਵਾਚਕ] ੧. ਸਜਨ ।

੨. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਜਨਾ=ਬਨਾਉਣ ਤੋਂ ਸਾਜਨੜਾ] ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ। ਯਥਾ— 'ਸਾਜਨੜਾ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨੜਾ' ਮੇਰਾ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਸੱਜਨ ਹੈ।

ਸੰਜਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਯਮ] ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਰਖਣਾ। ਯਥਾ—'ਜੈਨ ਮਾਰਗ ਸੰਜਮ ਅਤਿ ਸਾਧਨ' ਜੈਨ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੋਕਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਹੁਤ ਹੈ।

੨. ਯੋਗ ਮਾਰਗ ਵਿਚ 'ਧਾਰਨਾ, ਧਿਆਨ ਤੇ ਸਮਾਧੀ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰੈਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਸੰਯਮ।

੩. ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਜੁਗਤ, ਕਫਾਯਤ ਸ਼ਆਰੀ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੪. ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪੀੜਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੁਕੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਭੀ ਸੰਜਮ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਸੰਜਮੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਯਮਿਨ੍। ਦੇਖੋ, ਸੰਜਮ] ਸੰਜਮ ਵਾਲੇ। ਦੇਖੋ, ਸੰਜਮ

ਸੰਜੋਰ* [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਵ੍ਚਜਨ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, (ਸੰ=ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ) + ਜੋਰ = ਜੋੜਨਾ] ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ,ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਕੇ। ਯਥਾ—'ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲ ਕਰਤ ਕਿਆਰੋ ਹਰਿ ਸਿੰਚੈ ਸੁਧਾ ਸੰਜੋਰਿ' ਤਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਿਆਰਾ ਬਣਾਵੇ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ {ਸੰਜਰੇ} ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜਕੇ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਜੇ।

ਸੰਜਰੀਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਜਾਰੀਐ] ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਸੰਚ ਸੰਚ ਕੇ ਜੋ ਸ਼ੈ ਤਯਾਰ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ—'ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ'

ਸੰਜਾਰੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਵ੍ਚਜਨੰ] ਸਿੰਜਾਰ ਦਿਤੀ, ਮਿਲਾ ਦਿਤੀ। ਯਥਾ— 'ਇਕਤ ਸੂਤ ਪਰੋਇ ਜੋਤਿ ਸੰਜਾਰੀਐ'

ਸੇਜ ਵਾਲੂਆ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੇਜ। ਛੇਜ ਵਾਲੇ,ਛੇਜ ਬੰਨਣ ਵਾਲੇ]ਪਲੰਘ ਦੇ ਸੇਜਬੰਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਛਾਈ ਪਾਵਿਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਬਾਸਕ ਸੇਜ ਵਾਲੂਆ'

ਸਾਝਾਂ† [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧ੍ਯਾ। ਸੰਧਿ = ਜੋੜ] ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਜੁੜਨ ਦਾ ਵੇਲਾ। ਸ਼ਾਮਾਂ ਦਾ ਵੇਲਾ, ਸੰਧ੍ਯਾ।

੨. ਸੰਝਾ, ਸੰਝ, ਸਾਂਝ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸਾਂਝ ਪਰੀ ਦਹਦਿਸ ਅੰਧਿਆਰਾ'

੨. [ਸਾਂਧ੍ਯ (ਤੋਂ ਸਾਂਝ)=ਮੇਲ ਵਾਲਾ] ਭਾਈ ਵਾਲੀ, ਹਿਸੇ ਦਾਰੀ। ਯਥਾ-'ਸਾਂਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ'

ਸਿਝਾਂ [ਵਿਧਿਃ ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧ= ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ] ਜਿੱਤ, ਤਰ। ਯਥਾ—'ਸਿਝੁ ਇਵੇਹਾ ਵਾਰਿ' ਭਾਵ ਇਸ ਮਨੁਖ ਦੇਹ ਵਿਖੇ ਮੁਕਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ।

ਸੀਝੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਝ] ਜਿੱਤਦਾ, ਤਰਦਾ, ਛੁਟਦਾ। ਯਥਾ—'ਅੰਧੁ ਅਗਿਆਨੀ ਕਦੇ ਨ ਸੀਝੈ' ਤਥਾ—'ਮਨੁ ਮਾਰਿ ਰੀਝੈ ਸਬਦਿ ਸੀਝੈ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਨਾਥੁ ਪਛਾਣਏ' ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਵੇ (ਉਹ) ਛੁਟਦਾ ਹੈ (ਅਰ) ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਦੇ ਨਾਥ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ।

---

*ਸੰਜੋਰਨਾ=ਧਨ ਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੁਣ ਤਕ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ— 'ਸੰਜੀਉਰਾ' ਯਾ 'ਸੰਜੀਉੜਾ'=ਧਨ ਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹੁਣ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਮਾਂ ਕਰੇ ਤੇ ਖਰਚੇ ਨਾ।

†ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸੂਤ੍ਰ ਹੈ 'ਧ੍ਯਸ੍ਯ ਝੋ ਭਵਤਿ' ਅਰਥਾਤ=ਧ੍ਯ—ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਝਝੇ ਨਾਲ, ਜੈਸੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ—ਧ੍ਯਾਨੰ,ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਝਾਣੰ ਤਿਵੇਂ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਧਧਾ ਹੀ ਝਝੇ ਨਾਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਝੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਕਿਛੁ ਨ ਬੁਝੈ ਕਿਛੁ ਨ ਸੁਝੈ'

ਸੂਝ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ+ਧਜੈ (= ਸੋਚਣਾ) ਸੁਧੀ = ਧਜਾਨ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਮਝ, ਬੁਧੀ। ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਧ। ਸੁਧ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਸੁਝ*, ਸੂਝ, ਸੋਝੀ, ਸੂਝਤ, ਸੋਝਾਈ, ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ ਸੁਝਣਾ, ਸੂਝਣਾ= ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ, ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣਾ, ਦਿਸਣਾ] ਦਿੱਸਣਾਂ,ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਸਮਝ। ਯਥਾ– 'ਸੂਝ ਬੂਝ ਨ ਆਵਏ'

ਸੂਝੈ } **ਸੂਝੈ** } [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ਦਿਸੇ । ਯਥਾ– 'ਲੋਚਨ ਕਛੁ ਨ ਸੂਝੈ' ਤਥਾ–'ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ ਤ ਆਖੀ ਸੂਝੈ'

ਸੋਝੀ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ਸਮਝ, ਗਿਆਨ ਯਥਾ–'ਗੁਰਮੁਖ ਸੋਝੀ ਪਾਵਣਿਆ'

ਸੀਝਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਧ=ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸੀਝਣਾ*] ਤਰ ਗਏ, ਜਿਤ ਗਏ, ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ, ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ। ਯਥਾ–'ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੀਝਿਆ'

ਸੀਝੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸੀਝਿਆ] ੧. ਛੁਟੀਦਾ ਹੈ । ੨. ਜਿੱਤੀਦਾ ਹੈ, ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਾ ਰਣ ਤੇ ਸੀਝੀਐ ਆਤਮ ਜੀਤੈ ਕੋਇ' ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਮਨ ਜਿੱਤਨੇ ਕਰ ਛੁਟੀਦਾ ਹੈ।

ਸੂਝਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ਦਿਸਿਆ।

ਸੁਝਈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਸੋਝਾਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਸੋਝਾਈ ਸੈਨਾਹ'

ਸੁਝੀਓਸ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ਦੇਖਿਓਸੁ। ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਇਓਸੁ ।

ਸਿਝਸ } **ਸੀਝਸ** } [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੀਝਿਆ] ਕਲਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਿਝੇਗਾ ।

ਸੂਝਸ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ਦਿਸਦੀ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਅਵਰੁ ਨ ਸੂਝਸਿ ਦੂਜੀ ਕਾਰ'

ਸਿਝਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਦੇਖੋ, ਸੀਝਿਆ] ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਪਰਸਤ ਪੈਰ ਸਿਝਤ ਤੇ ਸੁਆਮੀ'

ਸੂਝਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੂਝ] ੧. ਦਿਸਦਾ, ਜਾਨ ਪੈਂਦਾ। ੨. [ਸੰਃ] ਸੋਝੀ, ਪਛਾਣ।

ਸਾਂਝ ਪਾਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਿ=ਮਿਲਾਪ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਂਝ=ਮੇਲ । ਹਿੰਦੀ, ਪਾਂਤ=ਪੰਗਤ] ਪੰਗਤ ਦਾ ਮੇਲ, ਪੰਗਤ ਦੀ ਸਾਂਝ, ਇਕੱਠੇ ਬੈਠਕੇ ਖਾਣ ਦੀ ਸਾਂਝ।
੨. ਸਾਂਝ ਪਾਤ=ਲੈਣ ਦੇਣ, ਵਰਤਣ ਵਰਤਾਉ। ਯਥਾ–'ਸਾਂਝ ਪਾਤ ਕਾਹੂ ਸਿਉ ਨਾਹੀ'

ਸਾਂਝ ਪਰੀ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਦੇਖੋ,ਸਾਂਝ] ਸੰਧਿਆ ਪਈ, ਭਾਵ ਮਰਨ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ।

ਦੇਖੋ, ਸਾਂਝ

ਸਾਂਝ ਬਿਆਲ ਦੇਖੋ ਬਿਆਲ

ਸੁੰਞੀ } **ਸੁੰਞੈ** } [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਜ] ਖਾਲੀ' ਸੱਖਣੀ। ਯਥਾ–' ਸੁੰਞੀ ਦੇਹ ਡਰਾਵਣੀ, ਤਥਾ–'ਸੁੰਞੈ ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ' ਬੁਆੜ ਤਿਲ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸੁੰਞੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਦੇਈਦੇ ਹਨ । ਤਥਾ–'ਜਿਉ ਸੁੰਞੈ ਘਰਿ ਕਾਉ'

ਸੁੰਞਿਆ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਜ] ਖਾਲੀ, ਸਖਣੇ । ਯਥਾ–'ਵਿਣ ਨਾਵੈ ਸੁੰਞਿਆ'

---

*ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸੂਤ੍ਰ ਹੈ 'ਧਜਸਜ ਝੋ ਭਵਤਿ' ਅਰਥਾਤ=ਧਜ—ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਝਝੇ ਨਾਲ, ਜੈਸੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ–ਧਜਾਨੰ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਝਾਣੰ । ਤਿਵੇਂ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਧਧਾ ਹੀ ਝਝੇ ਨਾਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁੰਞੀ ਸੁੰਞ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਜ] ਸਖਣੀ ਤੋਂ ਸਖਣੀ। ਯਥਾ—'ਮਨਮੁਖ ਸੁੰਞੀ ਸੁੰਞ'

ਸਿਞਾਣ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਗਜਾਨ (ਸਜ੍ਞਾਨ) ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਞਾਣ, ਸਿਆਣ। ਕ੍ਰਿਆ ਸਿਞਾਣਨਾ] ਯਥਾ—'ਆਨ ਅਵਰੁ ਸਿਞਾਣ ਨ ਕਰੀ'

ਸਿਞਾਣੀਐ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਖੋ, ਸਿਞਾਣ] ਪਛਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਅਗੈ ਵਸਤੁ ਸਿਞਾਣੀਐ'

ਸਞਾਪੈ / **ਸਿਞਾਪੈ** [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਖੋ, ਸਿਞਾਣ] ਜਾਣੇ, ਪਛਾਣਿਆਂ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ—'ਕਿਉ ਕਰਿ ਮਹਿਲ ਸਿਞਾਪੈ'

ਸਿਞਾਪਸਨ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਖੋ, ਸਿਞਾਣ] ਪਛਾਣੇ ਜਾਣਗੇ। ਯਥਾ—'ਅਗੈ ਗਏ ਸਿਞਾਪਸਨਿ' ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਗਏ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣਗੇ।

ਸਟ [ਸੰ਼। ਪੰਜਾਬੀ] ਚੋਟ, ਭਾਵ—ਉਪਦੇਸ਼। ਯਥਾ—'ਅੰਧਾ ਸਚਾ ਅੰਧੀ ਸਟ'

ਸਟੈ* [ਕ੍ਰਿ਼ਵਿ਼। ਹਿੰਦੀ] ੧. ਬਦਲੇ,ਵਟਾਂਦ੍ਰੇ ਯਥਾ—'ਮੈ ਤਉ ਮੋਲਿ ਮਹਗੀ ਲਈ ਜੀਅ ਸਟੈ' ਭਾਵ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਹਿੰਗੇ ਮੁਲ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿੰਦ ਦੇ ਬਦਲੇ।
੨. ਸੁਟਕੇ, ਦੇਕੇ।

ਸਾਟ* [ਸੰ਼। ਹਿੰਦੀ] ਅਦਲ ਬਦਲ। ਯਥਾ-'ਸੰਮਨ ਜਉ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਦਮ ਕਿਹੁ ਹੋਤੀ ਸਾਟ' ਹੇ ਸੰਮਨ! ਜੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵਟਾ ਸਟਾ {ਦਾਮ} ਧਨ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਧਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ) ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਕੋਈ ਕੰਗਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਨ ਸਿਰ ਕਟਾ ਦਿਤੇ।

੨. [ਸੰ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸਾਂਟਾ, ਛਟਾ, ਇਕ ਸੰਦ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਖਾ ਕਰ ਤੋਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਘਾਲਹੁ ਸਾਟ'

ਸੋਟਾ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰ=ਲਠ। ਹਿੰਦੀ, ਛੜ। ਪੰਜਾਬੀ, ਛਟੀ, ਸੋਟੀ, ਸੋਟਾ] ਲਾਠੀ। ਯਥਾ—'ਮਤੁ ਲਕਰੀ ਸੋਟਾ ਤੇਰੀ ਪਰੈ ਪੀਠਿ'

ਸਟਿਆ [ਕ੍ਰਿ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸਟ੍=ਦੇਣਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਟਣਾ] ਸਟਿਆ, ਸੁਟਿਆ, ਪਰੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ। ਯਥਾ—'ਕੁਹਥੀ ਜਾਈ ਸਟਿਆ'

ਸਠਿ [ਸੰਖ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਸ਼੍ਟਿ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਠ] ਸੱਠ, ਪੰਜਾਹ ਤੇ ਦਸ। ਯਥਾ—'ਲਉਕੀ ਅਠ ਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਈ' ਦੇਖੋ, ਸਠ ਸੰਬਤ

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਠ] ਮੂਰਖ। ਯਥਾ—'ਸਠ ਕਠੋਰ ਕੁਚੀਲ ਕੁਗਿਆਨੀ'

ਸਾਂਠਿ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਖੋ, ਸਾਂਠੇ] ਸੁਆਰਨਾ, ਗੰਢਨਾ, ਜੋੜਨਾ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕੁ ਇਕੁ ਸ੍ਰੀਧਰ ਨਾਥੁ ਜਿ ਟੂਟੇ ਲਇ ਸਾਂਠਿ'

ਸਾਂਠੇ [ਕ੍ਰਿ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧਨੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਧਨ, ਇਸਤੋਂ ਸਾਂਠਨਾ] ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਸੰਵਰ ਗਏ। ਯਥਾ—'ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਸਾਂਠੇ' ਸਭੇ ਕੰਮ ਸਿਧੇ ਹੋ ਗਏ'

ਸਠ ਸੰਬਤ [ਸੰਖ਼ ਵਾ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸਠ ਵਰਹੇ, ਤਿੰਨ ਬੀਸੀਆਂ, ਭਾਵ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ, ਵੀਹ ਸ਼ਿਵ ਦੇ, ਵੀਹ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ ਯਥਾ—'ਤੇਰੇ ਸਠਿ ਸੰਬਤ ਸਭਿ ਤੀਰਥਾ'

ਸਠੋਰਾ† [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਠ=ਮੂਰਖ] ਮੂਰਖ-

---

*ਇਹ ਪਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੀ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਵਟਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾਕੁ—ਵਟਾ ਸਟਾ ਕਰ ਲਓ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸ਼ੱਟ੍=ਦੇਣਾ।

†ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕਠ+ਆਰਨ ਤੋਂ ਕਠੋਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਸ਼ਠ ਦਾ ਸ਼ਠੋਰ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਬਨਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਓਰ ਪ੍ਰਤੇ ਅਪਨਾ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ—ਲੁੱਟ ਤੋਂ ਲੁਟੇਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਠ ਤੋਂ ਸ਼ਠੋਰ।

ਤਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਮੂਰਖ ਨੇ। ਯਥਾ–'ਜਿਉ ਮਧੁ ਮਾਖੀ ਤਿਉ ਸਠੋਰਿ ਰਸੁ ਜੋਰਿ ਜੋਰਿ ਧਨੁ ਕੀਆ' ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਧ ਮੱਖੀ ਰਸ ਜੋੜਦੀ ਹੈ,ਇਸੇ ਭਾਂਤ ਮੂਰਖ ਨੇ ਧਨ ਸੰਚਿਆ।

ਸਡ [ਸੰ:। ਅ੍ਰਬੀ, ਸੁਦਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਬ੍ਦ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਦ੍ਦ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਦ*] ਅਵਾਜ਼ ਬੁਲਾਵਾ। ਯਥਾ–'ਫਰੀਦਾ ਗੋਰ ਨਿਮਾਣੀ ਸਡੁ ਕਰੇ' ਕਬਰ ਵਿਚਾਰੀ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ,ਹੇ ਨਿਘਰੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਆ ਕਿਉਂ ਨਿਘਰਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ।

੨. ਸਡ=[ਸ਼ਬਦ, ਸਦ=ਸੱਡ] ਛੰਦ, ਕੀਰਤੀ। ਤਥਾ–'ਭੇਰੀ ਸਡੋ ਰਡ'। ਦੇਖੋ, ਰਡ

ਸਾਂਡੀ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਖ਼ੰਡ=ਸਾਹਨ। ਹਿੰਦੀ, ਸੁਾਂਡ, ਸਾਂਡਨੀ†। ਫਾਰਸੀ=ਸਾਰ=ਊਠ] ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਊਠਣੀ ਜਿਸ ਪੁਰ ਡਾਕ ਜਾਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ, ਹਥਨੀ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਰਾਜਾ ਕੇ ਘਰਿ ਸਾਂਡੀਗੋ' ਰਾਜਗ੍ਰਹ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਆਦਿ ਸੋਭਦੇ ਹਨ।

ਸੰਡਾ ਮਰਕਾ [ਸੰ:। ਸੰਸ:, ਖ਼ੰਡ, ਅਮਰ੍ਕ=ਸ਼ੁੱਕਰ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਡਾ, ਮਰਕਾ] ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸੰਡੈ ਮਰਕੈ ਕੀਈ ਪੁਕਾਰ'। ਤਥਾ–'ਸੰਡਾ ਮਰਕਾ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੇ'।

ਸਡੋ ਰਡ ਦੇਖੋ, ਰਡ

ਸੈਡਾਲੀ [ਗੁ:। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈ+ਡਾਲੀ] ਸੈਂਕੜੇ ਟਾਣ੍ਹਾਂ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਮਲਿ ਤਖਤੁ ਬੈਠਾ ਸੈਡਾਲੀ' ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਖਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਲ ਬੈਠੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਸਿਖ ਪ੍ਰਸਿਖ ਆਦਿ ਜਗਜਾਸੂ ਹਨ।

੨. ਸੈ+ਡਾਲੀ=ਉਹ ਤ੍ਰੀਕਾ। ਉਸੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੇ।

ਸਾਡੜੇ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਦ। ਦੇਸ-ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਦ। ਡ. ਦ. ਦੀ ਸ੍ਰਣਤਾ। ੜ ਪ੍ਰਤ] ਸ੍ਵਾਦ‡। ਯਥਾ–'ਕਿਤੀ ਚਖਉ ਸਾਡੜੇ' ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸ੍ਵਾਦ ਚਖੀਏ।

ਸਾਢੇ [ਸੰਖ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ+ਅਰ੍ਧ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸ+ਅੱਧੇ=ਸਾਧੇ। ਸਾਧੇ ਦਾ ਸਾਢੇ§] ਅਧ ਸਮੇਤ। ਯਥਾ–'ਗਜ ਸਾਢੇ ਤੈ ਤੈ ਧੋਤੀਆਂ' ਤਿੰਨ ਅਤੇ ਅਧ, ਭਾਵ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਦੋ ਧੋਤੀਆਂ ਹੋਣ।

ਸਾਂਢੇ / **ਸਾਂਢੈ** [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧਨੰ=੧. ਕਰਜੇ ਯਾ ਜੁਰਮਾਨੇ ਆਦਿ ਦੀ ਕਰਮ ਅਦਾ ਕਰਨੀ। ੨. ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਧਨੰ ਤੋਂ ਸਾਂਧੇ। ਸਾਂਧੇ ਦਾ ਸਾਂਢੇ] ਅਦਾ ਕਰਨਾ, ਭਰਨਾਂ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਕਰਜ ਗੁਰੁ ਬਹੁ ਸਾਂਢੈ' ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਰਜ ਬਹੁਤ ਭਰਨਾ ਹੈ।

੨. ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ, ਬਨਾਵੇ, ਸੁਆਰੇ। ਯਥਾ–'ਅਪਨਾ ਬਿਗਾਰਿ ਬਿਰਾਨਾ ਸਾਂਢੈ'।

ਸੋਢੀ [ਗੁ:। ਪੰਜਾਬੀ] §ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤ। ਯਥਾ–'ਕੁਲਿ ਸੋਢੀ ਗੁਰ ਰਾਮ ਦਾਸ ਤਨੁ ਧਰਮ ਧੁਜਾ ਅਰਜੁਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤਾ'

ਸੰਢੀਐ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਾਂਢੇ ੧.] ਭਰੀਦਾ

---

*ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ 'ਦਦੇ' ਨੂੰ 'ਡਡੇ' ਵਾਂਙੂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਿਕੁਰ ਦੁਖ ਨੂੰ ਡੁਖ, ਸਦ ਨੂੰ ਸਡ। ਸਡ ਕਰ ਆ=ਬੁਲਾਲਿਆ।

†ਸਾਂਡ ਨਾਮ ਤਾਂ ਗਾਂ ਦੇ ਨਰ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਨਰ੍ਹ ਜੋ ਔਲਾਦ ਬ੍ਰਿਧੀ ਲਈ ਰਖੇ ਜਾਣ, ਊਠ, ਘੋੜਾ, ਖੋਤਾ ਸਾਰੇ ਸਾਂਡ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਂਡਨੀ=ਤ੍ਰਿਖੀ ਊਠਨੀ ਵਾਸਤੇ ਰੂੜ੍ਹੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ।

‡ਅਕਸਰ ਬਹਾਵਲ ਪੁਰ ਵਲ–ਦ–ਨੂੰ ਡਡੇ ਨਾਲ ਵਟਾਂਦੇ ਹਨ।

§ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਕੇ ਧ ਢ ਨਾਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਕੂੰ ਸਾਂਧੇ ਦਾ ਸਾਂਢੇ। §ਸਨੌਢ ਦੇਸ ਵਾਲੇ।

ਹੈ। ਯਥਾ—'ਆਪੇ ਹੀ ਲੇਖਾ ਸੰਢੀਐ'।

ਸਣ [ਯੋਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ੍ । ਸਮ੍ ਦਾ ਮਮਾ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਅਨੁੱਸ੍ਰਾਰੀ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ ਸਣ੍, ਸਮ੍—ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ] ਸਾਥ, ਸਹਤ, ਸਮੇਤ । ਯਥਾ—'ਸਣੁ ਕੀਸਾਰਾ ਚਿਥਿਆ' ਕੀਸਾਰਾ ਸਣੇ ਬਰੀਕ ਕੀਤਾ।

ਸਾਣ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਣ] ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤਿਖੇ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਕਲੀਗਰਾਂ ਦਾ ਪੱਥਰ । ਯਥਾ—'ਸਬਦੇ ਸਾਣ ਰਖਾਈ ਲਾਇ'

ਸੈਣ [ਗੁਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯਣ* = ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈਣ = ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸੰਬੰਧੀ । ਸਾਕ = ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਸਾਕਾਂ ਲਈ ਸਮੂਚਾ ਪਦ—ਸਾਕਸੈਣ—ਵਰਤਦੇ ਹਨ] ਸਨਬੰਧੀ, ਸਾਥੀ, ਸਾਕ । ਯਥਾ—'ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਵਿਛੁੜਿਆ ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਸਜਣੁ ਸੈਣ'

੨. [ਸੰਃ।] ਸੈਣ ਇਕ ਭਗਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹੀ, ਜਨਮ ਦਾ ਇਹ ਨਾਈ ਸੀ। ਯਥਾ—'ਸੈਣੁ ਭਣੈ ਭਜੁ ਪਰਮਾਨੰਦੈ'

ਸੈਣੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੈਣ] ਸਾਥੀ, ਸਨਬੰਧੀ।

ਸੁਣੀਅਰਾਂ† [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਣਿ +ਅਰ ਪ੍ਰਤੇ] ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ ਕੰਨ। ਯਥਾ—'ਸੁਣੀਅਰ ਬਹਿ ਗਏ'(ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਖੇ) ਕੰਨ ਬੀ ਰਹਿ ਗਏ।

ਸੈਣਹ [ਸਃ ਨਾਃ । ਸੈ + ਹਨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਓਹ ਹਨ । ਯਥਾ—'ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਸੈਣਹ। ਜੇਣ ਮਧ੍ਯ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਹ' ਸੋਹਣੇ ਮੰਦਰ ਓਹੋ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਣੰਤ ਦੇਖੋ, ਬਾਲਾ

ਸੁਣਤਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਸੁਣਦਿਆਂ, ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਜੋ ਹਰਿ ਜਸੁ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣਤਿਆ'

ਸੁਣੰਤ ਬਾਲਾ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਬਾਲਾ = ਇਸਤ੍ਰੀ । ਸੁਣੰਤ, ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ] (ਨਾਮ) ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਭਾਵ ਜਗਜਾਸੂ ਜਨ । ਯਥਾ—'ਸੁਣੰਤ ਬਾਲਾ ਬਹੁਬਿਧਿ ਪ੍ਰਕਾਰਾ'

ਸਾਣਥ‡ [ਸੰਃ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਸਾਥੀ, ਮਦਦਗਾਰ । ਯਥਾ—'ਸਾਣਥ ਮੇਰੀ ਆਪਿ ਖੜਾ' ਦੇਖੋ, ਸਾਨਥ

ਸੁਣੰਦੜੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਸੁਣਦੀ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਸੋਇ ਸੁਣੰਦੜੀ'

ਸਤ }
ਸਤਿ } [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤ] ੧. ਤ੍ਰੈ ਕਾਲ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸੱਚ। ਯਥਾ—'ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਰਿਦੈ ਜਿਨਿ ਮਾਨਿਆ'

੨. ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ । ਯਥਾ—'ਬੇਣੀ ਤ ਸੰਗਮ ਸਤ ਸਤੇ' ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਦਾ ਇਕੱਠ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਹੈ ।

੩. ਸਚ । ਯਥਾ—'ਸਤਜੁਗਿ ਸਤੁ ਤੇਤਾ ਜਗੀ

੪. ਠੀਕ ।

---

*ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਆਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਯਣ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ—ਸ੍ਵਜਨ—ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਸਿਧ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਵਜਨ= ਦੂਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧੀ ।

†ਸੁਣ ਤੋਂ ਸੁਣੀਅਰ, ਜਿਕੁਰ ਫਣ ਤੋਂ ਫਣੀਅਰ ।

‡ਸੈਣ=ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸਾਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਹਦੇ ਹਨ, ਸੈਣ ਤੋਂ ਸਾਣਥ ਬਣਿਆ ਸਾਕਾ ਦਾਰੀ ਦੀ ਮਦਦ । ਅਥਵਾ ਅ਼ਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਆ਼ਨਤ (=ਮਦਦ) ਪਦ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਉਪਸਰਗ—ਸਮਾ—ਪਹਲੇ ਲਗਾ:—ਸ+ਇਆਨਤ= ਸਿਆਨਤ=ਸਾਨਥ, ਸਾਣਥ ।

੫. ਭਲਜਾਈ, ਭਾਵ ਦਾਨ। ਯਥਾ—'ਸਤੀ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਸਤੁ ਕਮਾਹਿ' (ਕਲਯੁਗ ਵਿਚ) ਦਾਨੀ ਪਾਪ ਦਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੬. ਨੇਕੀ, ਭਾਵ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ। ਯਥਾ—'ਬਿਨੁ ਸਤ ਸਤੀ ਹੋਇ ਕੈਸੇ ਨਾਰਿ'

੭. ਮੋਖ। ਯਥਾ—'ਨਾ ਸਤਿ ਮੂੰਡ ਮੁੰਡਾਈ ਕੇਸੀ' ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਮੁਨਾਵਣ ਤੇ {ਸਤ} ਮੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

੮. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਪ੍ਤ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਤ੍ਤ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਤ] ਗਿਨਤੀ ਦੇ ਸਤ, ੭। ਦੇਖੋ, ਸਤ ਸੀਕਾ

ਸਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤ੍ਵ] ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਸਰਾ ਗੁਣ, ਸਤੋ ਗੁਣ। ਇਹ ਨੇਕੀ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਆਸਰੇ ਜੀਵ ਨੇਕ, ਸਖੀ, ਸਦਾ-ਚਾਰੀ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੁਹਿਰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਟਿਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਰਜ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣ ਸਤ ਗੁਣ ਕਹੀਐ ਇਹ ਤੇਰੀ ਸਭ ਮਾਇਆ'

ਸਤੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ। ਈ ਪ੍ਰਤੇ, ਪੰਜਾਬੀ]

੧. ਸਤ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਯਥਾ—'ਇਕਨਾ ਨਾਉ ਬਖਸਿਓਨ ਅਸਥਿਰ ਹਰਿ ਸਤੀ'

੨. ਭਲਾ, ਭਾਵ ਦਾਨੀ। ਯਥਾ—'ਸਤੀ ਪਾਪ ਕਰਿ ਸਤੁ ਕਮਾਹਿ'

੩. ਭਲੀ ਤੀਵੀਂ।

੪. ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਤ੍ਰੀਮਤ ਪਤੀ ਦੇ ਮਰ ਚੁਕੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਜੀਉਂਦੀ ਸੜ ਮਰੇ ਉਸਨੂੰ ਸਤੀ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਯਥਾ—'ਸਤੀਆ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ'

੫. [ਦੇਖੋ, ਸਤ, ੮] ਸਤ, ੭। ਚਾਰ ਤੇ ਤਿੰਨ। ਦੇਖੋ, ਸਤੀ ਰੰਨੀ ਘਰੇ ਸਿਆਪਾ

ਸਤੇ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਤ, ੨] ੧. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।

੨. ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਡੂਮ ਦਾ ਨਾਮ ਸੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਬਲਵੰਡ ਦਾ ਭਾਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚੀ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹੀ। ਯਥਾ—'ਸਤੇ ਡੂਮ ਆਖੀ'

ਸਾਤ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਪ੍ਤ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਤ੍ਤ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਤ। ਹਿੰਦੀ, ਸਾਤ] ਸਤ, ੭, ਤ੍ਰੈ ਤੇ ਚਾਰ। ਯਥਾ—'ਸਾਤ ਸੂਤ ਇਨਿ ਮੁੰਡੀਏ ਖੋਏ'। ਤਥਾ—'ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸ ਕਰਉ'

ਦੇਖੋ, ਸਾਤ ਸੂਤ, ਤੇ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ

ਸਾਂਤਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਂਤ ਧਾਤੂ, ਸ਼ਮ੍= ਅਮਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ] ਠੰਢਿਆਂ ਹੋਣਾ, ਚੁਪ ਚਾਪ ਇਕ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ, ਰੌਲੇ ਘਬਰਾ ਤੋਂ ਉਲਟ।

੨. ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ।

੩. ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਅੰਦਰੋਂ ਠੰਢੇ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਰਹਿਣਾ।

੪. ਇਕ ਰਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ (ਸਥਾਈ ਭਾਵ) ਵੈਰਾਗ ਹੈ ਤੇ ਚਿਤ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਯਾ ਉਸਦੇ ਗਯਾਨ ਨਾਲ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਤਰਿ ਸਾਂਤਿ ਹੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਨਾਮ ਸਮਾਇ'

੫. ਸੁਰਤ ਦਾ ਟਿਕਾਉ।

ਸੀਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੀਤਾ ੨। ਸੀਤਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਪਰੋਤਾ ਗਿਆ। ਯਥਾ—'ਸੰਗਿ ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਨੁ ਸੀਤ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਤ] ਠੰਢ।

ਸੀਤਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਤਾ। ਹਲ ਦੀ ਸੀਂ] *ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ। ਯਥਾ—

*ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹਲ ਦੀ ਸੀਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀਤਾ ਨਿਕਲੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਉ ਸੀਤਾ ਹੋਇਆ।

'ਸੀਤਾ ਲਛਮਣ ਵਿਛੜਿ ਗਇਆ'
੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਵਨੰ। ਹਿੰਦੀ, ਸੀਨਾ] ਪੰਜਾਬੀ, ਸੀਉਣਾ। ਸੀਉਣਾ ਦਾ ਭੂਤਕਾਲ, ਸੀਤਾ] ਸੀਵਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ ਮਾਹਿ' ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਸੀਵਿਆ ਹੈ ਇਹ ਸੀਤਾ ਹੈ।
੩. [ਸ਼ੀਤਾ=ਇਕ ਰਤਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਲਖਤ ਅਰਥ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ। ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ,ਉਸਤੋਂ ਉਪਲਖਤ, ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ] ਖੂਬਸੂਰਤੀ, ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ। ਯਥਾ—'ਤਿਥੈ ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ ਮਾਹਿ' ਓਥੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਉਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਮਹਿਮਾਂ (ਤੋਂ ਵੱਧ) ਮਹਿਮਾਂ ਹੈ।

ਸੀਤੋ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੀਤਾ ੨.। ਸੀਤਾ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ]ਪਰੋਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਇਹ ਤਨ ਸੀਤੋ ਤੁਮਰੈ ਧਾਨ'
੨. [ਦੇਖੋ, ਸੀਤਾ.੩] ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਉਤੇ।

ਸੁਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪੁਤ੍ਰ। ਯਥਾ—'ਸੁਤ ਅਪਰਾਧ ਕਰਤ ਹੈ ਜੇਤੇ' ਦੇਖੋ,ਸੁਤ ਭਾਈ

ਸੂਤ / ਸੂਤਿ / ਸੂਤੁ } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸੂਤ੍ਰ=ਧਾਗਾ, ਕਾਇਦਾ] ੧. ਧਾਗਾ,ਡੋਰ, ਸੂਤ੍ਰ। ਯਥਾ—'ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ'ਦੇਖੋ, ਸੂਤਕੇ ਹਟੂਆ
੨. ਅਡ ਅਡ ਸਾਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਥਾ ਯੋਗ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੇ ਪਰਸਪਰ ਨੇੜੇ ਦੂਰੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਨਕੂਲ ਰਖਣਾ। ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਯਥਾਰਥ ਦਸ਼ਾ*। ਯਥਾ—'ਸੰਤੋਖੁ ਥਾਪਿ ਰਖਿਆ ਜਿਨਿ ਸੂਤਿ' ਸੰਤੋਖੁ ਨਾਲ ਜਿਸਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਸੂਤ ਨੂੰ ਉਲਝਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।
੩. [ਸੂਤ ਟੁਟਿਆਂ ਮਾਲਾ ਵਿਸਰਜਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਲਖਤ, ਪ੍ਰਾਣ ਯਾ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਜਿਸਦੇ ਟੁਟਿਆਂ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ] ਚੇਤਨ ਸਤਾ। ਯਥਾ—'ਸੂਤ ਖਿੰਚੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਇ' ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਵਾ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਖਿਚੇ ਜਾਣ ਤੋਂ (ਸਰੀਰ) ਢਹਿ ਕੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੪. [ਕਾਇਦਾ, ਕਾਨੂਨ] ਪਾਤਸਾਹ ਦੇ ਕਾਨੂਨ ਓਸਦੇ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਕਮ ਅਰਥ ਵਿਚ ਬੀ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ:— 'ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸੂਤਿ ਤੁਮਾਰੇ' ਅਰਥਾਤ— ਸਾਰੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੁਸਾਡੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ,ਅਥਵਾ ਏਥੇ ਤੁਸਾਡੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ।
੫. [ਸੂਤ ਤੋਂ ਜਨੇਊ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ] ਜਨੇਊ। ਯਥਾ—'ਸੂਤ ਪਾਇ ਕਰੇ ਬੁਰਿਆਈ'
੬. [ਕੰਧ ਦੀ ਸਿਧਾਈ ਰਾਜ ਲੋਕ ਇਕ ਨਾਲ ਬੱਧੇ ਸੂਤ (ਸਾਹਲ) ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਇਸਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇਕ, ਸ਼ੁਧ ਚੰਗੇ ਵਰਤਾਉ ਨੂੰ ਯਾ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੀ ਸੂਤ ਕਹਿ ਲੈਂਦੇ ਹਨ] ਨੇਕ ਵਰਤਾਉ। ਯਥਾ—'ਬਾਹਰ ਸੂਤ ਸਗਲ ਸਿਉ ਮਉਲਾ'। ਅਰਥਾਤ—ਬਾਹਰੋਂ ਸਭ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਖੇੜੇ ਵਾਲਾ ਨੇਕ ਵਰਤਾਉ ਹੈ।
ਦੇਖੋ, ਸੂਤ੍ਰਿ ਧਾਰੀ

ਸੂਤੇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸ਼ਯਨ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ,ਸਜਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੌਣਾਂ। ਹਿੰਦੀ, ਸੋਨਾ। ਭੂਤਕਾਲ, ਸੁਤਾ, ਸੂਤਾ] ਸੁਤੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ—'ਸੂਤੇ ਗਏ ਮੁਹਾਇ'

ਸੇਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਤੁ] ਪੁਲ। ਯਥਾ— 'ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਧਿਓ ਸੇਤ ਬਿਧਾਤੈ'ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਹੀ ਪੁਲ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬੱਧਾ। ਅਥਵਾ ੨. ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ {ਬਿਧਾਤੇ} ਈਸ਼ੂਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਲੰਕਾ ਜਿਤੀ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵੇਤ] ਚਿੱਟਾ, ਉੱਜਲ। ਯਥਾ—

*Harmony.

'ਹਰਿ ਕੀ ਦਰਗਹ ਸੋਭਾ ਸੇਤ' ਹਰੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਜਲ ਸੋਭਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮੇਤ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੇਤ] ਨਾਲ, ਸਾਥ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਕੀ ਦਰਗਹ ਸੋਭਾ ਸੇਤ' ਹਰੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੇਤੀ [ਯੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮੇਤ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੇਤ] ਸਾਥ, ਨਾਲ। ਯਥਾ–'ਨੇਹੁ ਲਗਾ ਰਬ ਸਤੀ'

ਸੋਤ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੁ (ਸ਼੍ਰਵਤਿ) = ਵਗਣਾ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਤਸ੍ = ਗਜਾ-ਨੇਂਦ੍ਰਜ] ਗੋਲਕਾ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਸਤੇ, ਦੋ ਨਾਸਾਂ, ਮੂੰਹ, ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਆਦਿਕ। ਯਥਾ–'ਰਾਤੀ ਊਘੈ ਦਬਿਆ ਨਵੇ ਸੋਤ ਸਭ ਢਿਲਾ' ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਗੁਟ ਹੋਇਆਂ ਨੌ ਗੋਲਕਾਂ ਸਭ ਢਿੱਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੇਖੋ, ਊਘੈ

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੁ (ਸ਼੍ਰਿਣੋਤਿ)=ਸੁਣਨਾ] ਸੁਣਨਾ। ਯਥਾ–'ਹਰਿਕੇ ਨਾਮੁ ਬਿਨੁ ਧ੍ਰਿਗੁ ਸ੍ਰੋਤ'

ਸੰਤੁ* [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤ। ਸ਼ਾਂਤ: = ਬੀਤਰਾਗ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜਿਸਨੇ ਵਿਸ਼ੇ ਜਿਤ ਲਏ ਹਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਸ੍ ਧਾਤੂ ਹੈ, ਸ਼ਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਤਜਯ ਹੈ ਸਤ੍– ਸਨ, ਸਨ੍ਤੌ, ਸਨ੍ਤ: ਯਾ ਸੰਤ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ] ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਯਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਸਿਮ੍ਰਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰਸ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਾਈਂ ਦੇ ਧਯਾਨ ਦਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇ ਜਿਸਦਾ। ਇਹ ਰੂਪ ਸੰਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦਸਿਆ ਹੈ:– ਯਥਾ–'ਜਿਨਾ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਮਨਿ ਮੰਤੁ। ਧੰਨੁ ਸਿ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ ਪੂਰਨੁ ਸੋਈ ਸੰਤੁ'

ਸੰਤੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੰਤ] ਸੰਤਾ ਨੇ। ਯਥਾ–'ਸੰਤੀ ਮੰਤ੍ਰੁ ਦੀਓ ਮੋਹਿ ਨਿਰਭਉ'

ਸਤੀਆ ਦੇਖੋ, ਸਤੀ ੩. ੪.

ਸੰਤ ਸਹਾਰ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸੰਤ] ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਹਾਈ। ਯਥਾ–'ਸੰਤ ਸਹਾਰ ਸਦਾ ਬਖਿਆਤਾ'

ਸਤ ਸੀਕਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਪ੍ਤ। ਸ਼ੀਤ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਤ+ਸੀਆਂ+ਕਾ] ਸਤ ਸੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਸਤ ਸੀਆਂ (ਸਿਆੜਾਂ) ਪਾਕੇ ਜੋ ਜਮੀਨ ਬੀਜੀ ਜਾਏ ਉਸ ਦਾ ਅੰਨ। ਇਹ ਅੰਨ ਬਹੁਤ ਸ੍ਵਾਦੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅਨਾਜੁ ਮਾਂਗਉ ਸਤ ਸੀਕਾ' ਸਤ ਸੀਆਂ ਦਾ ਅਨਾਜ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ, ਸਤ ਤੇ ਸੀਲ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਸਤਸੰਗ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ: + ਸੰਗ] ਭਲਾ ਸੰਗ, ਸਚੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸੰਗ, ਉਸ

*ਵਿਸਨੁ ਪੁਰੀ ਨਾਮੇਂ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾਂ ਨੇ ਭਾਗਵਤ ਵਿਚੋਂ ਸੰਕਲਤ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ ਨਾਮੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਿਆ। ਇਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪਦ 'ਸੰਤ' ਆਯਾ ਹੈ, ਸੰਤ ਤੇ ਸਨ੍ਤੁ ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ। ਯਥਾ—'ਸੰਤੋ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਾ ਸ਼ਾਂਤਾ' ੬੨. ਪੁਨਾ—'ਸਨ੍ਤੌ ਦਿਸ਼ੰਤਿ ਚਕ੍ਸ਼ੁ' ੬੩. ਪੁਨਾ—ਦੇਵਤਾ ਬਾਂਧਵ ਸੰਤਾ ਸੰਤ ਆਤਮਾਹ ਮੇਵ ਚ' ੬੪। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਦੇ ਰਘੁਵੰਸ਼ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ—'ਤੰ ਸੰਤ: ਸ਼੍ਰੋਤੁਮਰ੍ਹੰਤਿ ਸਦ ਸਦ੍ਵਯਕ੍ਤਿ ਹੇਤਵ:' ੧—੧੦। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਦ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ—ਨ ਯ ਈਸ਼ੰਤੇ ਜਨੁਸ਼ੋ ਅਯਾ ਨਵੰ ੧ ਤ: ਸੰਤੋ ਅਵਦਯਾ ਪੁਨਾਤਾ: [ਰਿਗ ਮੰ: ੬ ਸੂਕਤ ੬੬ ਮੰਤਰ ੪] ਹੇ ਮਨੁਸ਼ੋ (ਯੇ) ਜੋ (ਜਨੁਸ਼:) ਜਨਮੋਂ ਕੋ (ਨ) ਨਹੀਂ (ਈਸ਼ੰਤੇ) ਨਸ਼ਟ ਕਰਤੇ ਕਿੰਤੂ (ਆਯਾ) ਇਸ ਸੇ (ਅੰਤ:) ਬੀਚ ਮੇਂ (ਸੰਤ:) ਸਤ ਪੁਰਸ਼ ਹੁਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਥੀਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਪਦ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਅਪਨਾ ਪਦ ਹੈ ਕਿਸੇ ਯਵਨ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਯਾ।

ਆਦਮੀ ਦਾ ਸੰਗ ਜੋ ਝੂਠ ਤੇ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਕਢਕੇ ਸੱਤ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਗਾਵੇ। ਇਸਦਾ ਲਛਣ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ:-'ਸਤਸੰਗਤਿ ਕੈਸੀ ਜਾਣੀਐ॥ ਜਿਥੈ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀਐ'

ਸਤਸੰਗਾ [ਦੇਖੋ, ਸਤਸੰਗ] ਜਿਸਦਾ ਸੰਗ (ਮੇਲ) ਮੁਕਤੀ ਲਈ {ਸਤ} ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਹੈ। ਭਲਾ ਸੰਗ।

ਸਤਸੰਗਤ ਦੇਖੋ, ਸਤਸੰਗ

ਸੰਤੁਸਟ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਨ੍ਤੁਸ਼੍ਟ] ਪ੍ਰਸੰਨ, ਖੁਸ਼। ਯਥਾ-'ਜਿਸਨੋ ਤੂ ਸੰਤੁਸਟੁ ਕਲਮਲ ਤਿਸੁ ਖਈ'

ਸਾਤ ਸੂਤ [ਸੰ:। ਹਿੰਦ। ਦੇਖੋ,ਸਾਤ ਤੇ ਸੂਤ।] ਘਰ ਦੇ ਸੱਤੇ ਸੂਤ੍ਰ, ਘਰ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਦੀਆਂ ਸਭੇ ਵਸਤਾਂ। ਯਥਾ-'ਸਾਤ ਸੂਤ ਇਨਿ ਮੁੰਡੀਏ ਖੋਏ'

ਸੰਤ ਸਾਧ [ਗੁ: ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਧ। ਯਥਾ-'ਸੰਤ ਸਾਧ ਭਏ ਸਾਥੀ' ਤਥਾ-'ਸੰਤਨ ਸੰਤ ਸਾਧ ਮਿਲਿ ਰਹੀਐ'

ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ [ਸਿਖ: ਵਾ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਧੀਕ ਤੋਂ ਮੁਹਾਦ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
੨. ਭਾਵ ਵਿਚ ਪੰਜ ਗਯਾਨ ਇੰਦ੍ਰਜ ਤੇ ਮਨ ਤੇ ਬੁਧ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-'ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਭਰੇ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰਿ'

ਸਤ ਸਰ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖਜ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਪ੍ਤ। ਸਰ] ਸਤ ਤਲਾਉ, ਭਾਵ-੧. ਸਤ। ੨. ਸੰਤੋਖ। ੩. ਦਯਾ। ੪. ਧਰਮ। ੫. ਧੀਰਜ। ੬. ਵੈਰਾਗ। ੭. ਗਯਾਨ।
੨. [ਸੱਤਯ+ਸਰ] ਸੱਚ ਦਾ ਤਲਾਉ, ਭਾਵ ਸਤਸੰਗ। ਇਸਤੇ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਰ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਸੱਚਾ ਸਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੰਗ ਹੈ।

ਸਾਤ ਸੁਰਾ ਦੇਖੋ, ਸਰ

ਸਤਹੁ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੱਤ੍ਵ=ਸਤੋਗੁਣ। ਪੰਜਾਬੀ-ਸਤ ਤੋਂ-ਹੂੰ ਸਤੋਂ ਯਾ ਸਤਹੁੰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ] ਸੱਤ ਤੋਂ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ (ਗੁਣਾਂ) ਤੋਂ, ਸਤੋਗੁਣਾਂ ਦਾ। ਯਥਾ-'ਸਤਹੁ ਖੇਤੁ ਜਮਾਇਓ ਸਤਹੁ ਛਾਵਾਣੁ'।
੨. [ਸਤਯਾ ਤੋਂ] ਅਪਣੀ ਨਿਜ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ। ਦੇਖੋ, ਛਾਵਾਣੁ

ਸੰਤਹ ਤਨਾ [ਵਰ: ਵਾ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤ, ਦੇਖੋ, ਸੰਤ। ਤਨਯ=ਪੁਤ੍ਰ] ਸੰਤ ਹਨ ਪੁਤ੍ਰ ਜਿਸਦੇ। ਯਥਾ-'ਸਰਣ ਸਹਾਈ ਸੰਤਹ ਤਨਾ'

ਸਾਤਕ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਤ੍ਵਿਕ = ਸਤੋ-ਗੁਣ ਵਾਲੇ] ਸਤੋਗੁਣੀ। ਯਥਾ-'ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਸਾਤਕ ਡਰਪਹਿ'

ਸੂਤਕ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜਨਮ ਮਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ। ਯਥਾ-'ਜੇਕਰਿ ਸੂਤਕੁ ਮੰਨੀਐ ਸਭ ਤੈ ਸੂਤਕੁ ਹੋਇ' ਜੇਕਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸੁਧੀ ਮੰਨੀਏਂ ਤਦ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਹ ਅਸੁਧੀ ਹੈ, ਗੋਹੇ,ਲੱਕੜੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਜੀਵ ਰੋਜ਼ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਸੁਧੀ ਦਾ ਨਾਸ ਗਿਆਨ ਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਤ ਕੇ ਹਟੂਆ [ਸੰ:। ਹਿੰਦੀ] ੧. ਤਾਗੇ ਦੇ ਨਿਕੇ ਘਰ। ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ ਜਦ ਪਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਸੂਤ ਦੀ ਤਾਰ ਕਢਕੇ ਅਪਣੇ ਉਦਾਲੇ ਵਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਡਾਢੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ। ਇਹ ਹਟੂਆ ਜੇਹਾ, ਇਕ ਖੋਲ ਜਿਹਾ ਦੁਆਲੇ ਬਣਾਕੇ ਅੰਦਰ ਬੇ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਲੋਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੋਲਾਂ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕਰਦੇ

ਹਨ, ਸੋ ਕੀੜਾ ਅੰਦਰੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੂਤ ਦਾ ਖੋਲ ਲੋਕੀ ਉਬਾਲਕੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਤਾਰ ਉਧੇੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕਪੜੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜੀਕੂੰ ਇਹ ਕੀੜਾ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲਿ ਸੂਤ ਵਧਾ ਵਧਾ ਅੰਦਰੋਂ ਕਢਦਾ ਤੇ {ਹਟੂਆ} ਖੋਲ ਬਨਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਰ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ, ਤਿੰਵੇਂ ਹਰਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਰਮ ਧਰਮ ਫਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੱਲੇ ਖੇਦ ਦੇ ਸਿਵਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

੨. ਸੂਤ ਕੇ ਹਟੂਆ ਦਾ ਅਰਥ ਸੂਤ ਲਡੂ ਤੇ ਡੌਰਾ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਤ ਲਡੂ ਵਾਲਾ ਹਲਵਾਈ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੁਆਦ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਡੌਰਾ ਸੂਤ ਦਾ ਜਾਲਾ ਤਾਣਕੇ ਕੀੜੇ ਫਾਹੁੰਦਾ ਤੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਜਿਉ ਪ੍ਰੇਮ ਬਢਾਇ ਸੂਤ ਕੇ ਹਟੂਆ'

ਸਤ ਕਾ ਖੇੜਾ [ਸੰਬੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ। ਖੇਟ = ਪਿੰਡ । ਪੰਜਾਬੀ, ਖੇੜਾ] ਸਤ ਦਾ ਨਗਰ। ਦੇਖੋ, ਖੇੜਾ

ਸਤ ਕਰ [ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਵਿਭਗਤੀ । ਹਿੰਦੀ]
੧. ਸੱਚ ਕਰਕੇ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ (ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਹੈ)।
੨. ਸਤਕਾਰ ਕਰ। ਯਥਾ—'ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਛਾਦਨ ਭੋਜਨ ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮੁਖਿ ਸੰਚਹੁ'

ਸੰਤ ਕਾ ਲੀਆ ਦੇਖੋ, ਲੀਆ

ਸੰਤੋਖ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤੋਸ਼। ਤੁਸ਼ = ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ, ਧਾਤੂ ਹੈ] ਪ੍ਰਸੰਨ, ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣਾ, ਰੱਜ, ਸਬਰ। ਯਥਾ—'ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ' ਸੰਤੋਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਯਾ ਕੋਈ ਰਜਿਆ ਨਹੀਂ।
ਦੇਖੋ, ਸੰਤੋਖ ਗੁਰ ਸਰਾ
ਸੰਤੋਖ ਮੜੀ

ਸੰਤੋਖੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤੋਸ਼ਿਨ੍] ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਾ। ਜੋ ਮਿਲੇ ਉਸ ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ।

ਸੰਤੋਖੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸੰਤੋਖ। ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸੰਤੋਖਣਾ] ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੇ, ਖੁਸ਼ ਕਰੇ। ਯਥਾ—'ਕੋਮਲ ਬਾਣੀ ਸਭ ਕਉ ਸੰਤੋਖੈ' ਨਰਮ ਬੋਲਨਾ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤੋਖੀਈ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤੋਖੀ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ। ਯਥਾ—'ਸੇਵ ਕੀਤੀ ਸੰਤੋਖੀਈ ਜਿਨੀ ਸਚੋ ਸਚੁ ਧਿਆਇਆ'

ਸੰਤੋਖ ਗੁਰ ਸਰਾ [ਵਰ: ਵਾ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤੋਖ, ਗੁਰੂ, ਸਰ] ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ । ਯਥਾ—'ਤੇ ਨਾਏ ਸੰਤੋਖ ਗੁਰ ਸਰਾ'

ਸੰਤੋਖ ਮੜੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤੋਖ, ਮਠ। ਪੰਜਾਬੀ, ਮੜ੍ਹ, ਮੜ੍ਹੀ] ਸੰਤੋਖ ਰੂਪੀ ਮਠ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪੀ ਆਸ਼੍ਰਮ ਯਾ ਟਿਕਾਣਾ। ਯਥਾ—'ਭਿਖਿਆ ਨਾਮੁ ਸੰਤੋਖੁ ਮੜੀ ਸਦਾ ਸਚੁ ਹੈ ਨਾਲਿ'

ਸਤਿਗੁਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ+ਗੁਰੂ] ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜਿਸਦਾ ਸਰੂਪ 'ਸੱਤਜ' ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਸਭ ਸੱਤਜ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੀ ਸਿਖ ਸੁਣਾਈ'

ਸਤਿਗੁਰਏ [ਚਤੁਰਥੀ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰਾਂ ਤਾਈਂ। ਯਥਾ—'ਸਤਿਗੁਰਏ ਨਮਹ'

ਸੇਤਜ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵੇਦਜ = ਹਵਾੜ,

ਹੁਸੜ ਯਾ ਪਸੀਨੇ ਆਦਿ ਗਰਮ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਉਪਜਣ ਵਾਲੇ ਜੰਤੂ] ਕੀੜੇ ਮਕੌੜੇ ਜੂਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਜੀਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਯਥਾ– 'ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤਜ ਉਤਭੁਜ ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਪਾਲਕਾ'

ਸਤਜੁਗਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜਯੁਗੰ] ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜੁਗ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤ ਬੋਲਨਾ ਮੁਖ ਸੀ। ਯਥਾ– 'ਸਤਜੁਗਿ ਸਤੁ ਤੇਤਾ ਜਗੀ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾ ਚਾਰ' ਸਤਜੁਗ ਵਿਚ ਸੱਚ ਬੋਲਨਾ, ਤ੍ਰੇਤਾ ਵਿਚ ਜੱਗ ਕਰਨੇ, ਦੁਆਪਰਿ ਵਿਚ ਪੂਜਾ ਦਾ ਆਚਾਰ, ਅਗੇ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਧਰਮ 'ਨਾਮ' ਜਪਣਾ ਦਸਦੇ ਹਨ।

ਸਤਾਣੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ ਉਪਸਰਗ+ ਤਾਨ = ਵਿਸਥਾਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਤਾਣ = ਬਲ, ਤਾਕਤ] ਬਲ ਵਾਲੀ, ਤਾਕਤ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ– 'ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨਕੈ ਓਟ ਸਤਾਣੀ'

ਸੰਤਤ* [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤਤ = ਫੈਲਾਵ, ਲਗਾਤਾਰ] ਸਦੀਵਕਾਲ, ਨਿਰੰਤਰ। ਯਥਾ– 'ਸੰਤਤ ਹੀ ਸਤ ਸੰਗਤਿ ਸੰਗ' ਸਦੀਵਕਾਲ ਹੀ ਸਤਸੰਗਤ ਦਾ ਸੰਗ ਹੈ।

ਸੂਤ ਧਾਰੀ [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਮਾਲਾ, ਜੋ ਸੂਤ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਪਵਨ ਹੋਵੈ ਸੂਤ ਧਾਰੀ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਪੌਣ ਦੀ ਹੀ ਮਾਲਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਬਾਝ ਖਾਲੀ ਨਾ ਜਾਏ।

ਸੈਤਾਨ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ੈਤ਼ਾਨ। ਸ਼ਤ਼ਨ (= ਮੁਖਾਲਫ ਹੋਣਾ) ਤੋਂ] ਪਾਰਸੀ, ਯਹੂਦੀ, ਈਸਾਈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੱਤ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਾਲੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਬਨਾਏ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗੁਨਹਗਾਰ ਬਨਾਯਾ। ਸੂਫੀ ਲੋਗ ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੨. ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਬੁਰੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ, ਇੱਲਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ– ਸਾਕਤ। ਯਥਾ–'ਨਾਉ ਸੈਤਾਨ ਮਤੁ ਕਟਿ ਜਾਈ'

ਸੈਤਾਨੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੈਤਾਨ] ਮਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੰਚਲ ਹੋਵੇ, ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਸਿਰ ਖੁਥੇ ਸੈਤਾਨੀ'

੨. ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਚਲਾਕੀ, ਪਾਪ ਮਈ ਚੰਚਲਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤਨ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ੧. ਸੰਤ। ਯਥਾ–'ਸੇ ਸੰਤਨ ਹਰਿ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮੀਤ'

੨. ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਸੰਤਨ ਕਰਿ ਨਮੋ ਨਮੋ'

ਸੰਤਨਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ, ਸੰਤ] ਸੰਤਾਂ ਦੀ। ਯਥਾ–'ਦੀਨ ਲੀਨ ਪਿਆਸ ਮੀਨ ਸੰਤਨਾ ਹਰਿ ਸੰਤਨਾ' ੧. ਜਿਕੂਰ ਮੱਛੀ (ਜਲ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਹੋਈ ਪਿਆਸ ਕਰ ਦੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹਰੀ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ (ਪਿਆਸ) ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਦੀਨਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹਾਂ ਤੇ ਮੱਛੀ ਵਾਂਙ { ਸੰਤਨਾ } ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੈ।

ਸੰਤਾਨੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤ। ਆਨੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸੰਤਾਂ ਦੀ। ਯਥਾ–'ਰਾਖੀ ਆਨ ਸੰਤਾਨੀ'

ਸੈਤਾਨਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਦੇਖੋ ਸੈਤਾਨ] ਇਲਤਾਂ ਤੇ ਚਲਾਕੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ–'ਬਿਨੁ ਪੂਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਫਿਰੈ

*ਸੰਤਤਿ ਤੇ ਸੰਤਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਔਲਾਦ।

ਸੈਤਾਨਿਆ'

ਸਤਿ ਨਾਮ [ਗੁਃ ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ ਨਾਮਨ੍] ੧. ਸਤ ਇਹ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ- 'ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਕਥੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹਬਾ। ਸਤਿ-ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ'
੨. ਸੱਤਜ ਹੈ (ਅਰ) {ਨਾਮ} ਗਜਾਨ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਨਾਮ

ਸਤ ਨਿਰਤ ਦੇਖੋ, ਨਿਰਤ

ਸਤਾਨਵੇ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਨੱਵੇ ਅਤੇ ਸਤ, ੯੭ ਇਥੇ ਭਾਵ ੧੫੯੭ ਬਿਃ (ਅਰਥਾਤ ੧੫੪੦ ਈਃ ਤੋਂ ਹੈ)। ਦੇਖੋ, ਆਵੰਨ

ਸੰਤਾਪ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਗਰਮੀ, ਕਰੜੀ ਗਰਮੀ । ੨. ਪੀੜਾ, ਦੁਖ, ੩. ਕਲੇਜਾ ਸਾੜਨ ਵਾਲਾ ਦੁਖ, ਕੀਤੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਕਸ਼ਟ। ਯਥਾ-'ਤਾਪੁ ਸੰਤਾਪੁ ਮੇਰਾ ਬੈਰੁ ਗੀਓ'

ਸੰਤਾਪੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੰਤਾਪ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤਾਪਨੰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਤਾਪਣਾ] ਕਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ'

ਸਤ ਪੁਤ੍ਰਹ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ। ਪੁਤ੍ਰ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਤ੍ਰ, ਲਾਇਕ ਪੁਤ੍ਰ, ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਪੁਤ੍ਰ। ਯਥਾ-'ਅਪਜਸੰ ਮਿਟੰਤ ਸਤ ਪੁਤ੍ਰਹ' ਨਿੰਦਿਆ ਲਾਇਕ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਤ ਪੁਰਖਈਆ ਦੇਖੋ, ਪੁਰਖਈਆ

ਸਤਿ ਬਚਨ [ਗੁਃ ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ। ਵਚਨ] ਸੱਚਾ ਬਚਨ, ਯਥਾਰਥ ਬਚਨ। ਯਥਾ-'ਸਤਿ ਬਚਨ ਸਾਧੁ ਉਪਦੇਸ'
੨. ਹਾਂ ਜੀ।

ਸੇਤੰਬਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵੇਤਾਂਬਰ]
੧. ਚਿੱਟੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਾਲਾ, ਹੰਸ ਅਵਤਾਰ। ਯਥਾ-'ਸਾਮ ਕਹੈ ਸੇਤੰਬਰੁ ਸੁਆਮੀ' ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਤਜੁਗ ਵਿਚ ਹੰਸਾਵਤਾਰ ਹੈਸੀ।
੨. ਜੈਨ ਮੱਤ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਫਿਰਕਾ।

ਸਤ ਭਾਇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਜ। ਭਾਵ] ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ।

ਸੁਤ ਭਾਈ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਭਾਈ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਭਤੀਜਾ । ਯਥਾ-'ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕੋ ਬੇਲੀ ਨਾਹੀ ਪੁਤੁ ਕੁਟੰਬੁ ਸੁਤੁ ਭਾਈ'

ਸਤ ਭਾਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਯ। ਭਾਵ] ਸਤਕਾਰ, ਆਦਰ। ਯਥਾ-'ਅਗੋ ਦੇ ਸਤ ਭਾਉ ਨ ਦਿਚੈ' {ਅਗੋ ਦੇ} ਪਹਿਲਾਂ ਆਦਰ ਦਿਤਿਆਂ ਨਹੀਂ (ਆਜਾ ਤਪਾ)।

ਸਤਿ ਭੈਣ ਭਰਾਵ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸਤ (ਆਦਿ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਹੀ) ਭੈਣ ਭਰਾਵ ਹਨ। ਯਥਾ-'ਦੇ ਗੁਨਾ ਸਤਿ ਭੈਣ ਭਰਾਵ ਹੈ'

ਸੁਤ ਭਾਨ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਤ। ਭਾਨੁ] ਸੂਰਜ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ, ਧਰਮਰਾਜ। ਯਥਾ-'ਨਾਮ ਸੁਨੇ ਸੁਤ ਭਾਨ ਡਰਜਉ'

ਸਤਮ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤ੍ਰਮ]
੧. ਬਹੁਤ ਉਤਮ, ਬਹੁਤ ਸਤਕਾਰ ਜੋਗ।
੨. [ਸਤਜੰ] ਸੱਚ, ਨਿਸਚੇ।
ਯਥਾ-'ਸਾਧੂ ਸਤਮ ਜਾਣੋ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਾਰਣੰ' ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਕਿ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸਾਧੂ ਹੈ।

ਸੀਤਮ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਵਨੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੀਉਣਾ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਭੂਤ ਕਾਲ ਸੀਤਮ] ਸੀਤਾ, ਸੀਵਿਆ । [ਮੁਲਤਾਨੀ

ਪੰਜਾਬੀ] ਮੈਂ ਸੀਤਾ । ਯਥਾ–'ਤਉ ਸਹ ਚਰਣੀ ਮੈਡਾ ਹੀਅੜਾ ਸੀਤਮੁ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਤੁਲਹਾ ਬੇੜੀ'

ਸੰਤ ਮੰਤ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤ । ਮੰਤ੍ਰ:] ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ । ਯਥਾ–'ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਤ ਮੰਤ ਗਿਆਨਿ ਹਾਂ'

ਸਤਰੰ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਯਥਾਰਥ, ਸੱਚਾ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਯਥਾ–'ਸਾਧ ਸੰਗ ਸ੍ਨੇਹ ਸਤ੍ਰਿ ਸੁਖੰ ਬਸੰਤਿ ਨਾਨਕਹ' ਸਾਧ ਸੰਗ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੀ ਯਥਾਰਥ ਵਸਤੁ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਿਮਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ) ਸੁਖ ਵਿਚ ਵੱਸੀਦਾ ਹੈ ।

ਸਤਰ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਸਠ ਤੇ ਦਸ । ੭੦ । ਯਥਾ–'ਸਤਰਿ ਸੈਇ ਸਲਾਰ ਹੈ ਜਾਕੇ' ਜਿਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਤ ਹਜ਼ਾਰ ਸਰਦਾਰ ਹੈਨ ।

੨. [ਅ਼ਰਬੀ, ਸਿਤਰ=ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ।

ਦੇਖੋ, ਸਤਰ ਕਾਬਾ

ਸੁਤਾਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨੌਕਾ, ਜਹਾਜ਼ ।

ਸੂਤ੍ਰਿ ਦੇਖੋ, ਸੂਤ੍ਰਿਧਾਰੀ

ਸਤਰ ਕਾਬਾ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸਿਤਰ = ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ । ਕਅ਼ਬਾ = ਉਚਸਥਾਨ, ਮੱਕਾ] ੧. ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮੱਕਾ ਭਾਵ ਮੱਕਾ ਤਾਂ ਘਟ ਦੇ ਭੀਤਰ ਹੀ ਹੈ ।

੨. [ਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ] ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੱਤਰ । ਭਾਵ ਅਨੇਕ । ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਅਸਲ ਬਾਤ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਤਰ ਮੱਕੇ ਇਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹਨ, ਮੱਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮਨ ਠੌਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੱਤਰ ਗੰਗਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ, ਭਾਵ ਗੰਗਾ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ।

ਸੂਤ੍ਰਿ ਧਾਰੀ– [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਤ੍ਰਧਾਰ = ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ] (ਜਗਤ ਰੂਪੀ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਤਾ ਦੇ) ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ । ਯਥਾ–'ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੁਮਰੇ ਸੂਤ੍ਰਿ ਧਾਰੀ । ਸਾਰੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੁਸਾਡੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ।

੨. [ਦੇਖੋ ਸੂਤ, ੪.] ਹੁਕਮ । ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ–ਸਾਰੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੁਸਾਡੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਅਥਵਾ ਧਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਸਤੀ ਰੰਨੀ ਘਰੇ ਸਿਆਪਾ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸਤਾਂ ਰੰਨਾਂ ਦਾ ਘਰ ਵਿਚ ਸਿਆਪਾ ਹੈ । ਭਾਵ ਘਰ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਹੈ ਅਰ ਰੰਨਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜ ਗਜਾਨੇਂਦ੍ਰਜ, ਚਿੰਤਾ, ਤੇ ਕੁਮੈੜ੍ਹੀ ਹੈ ।

ਸੀਤਲਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, 'ਸ਼ੀਤਲਾ] ਇਕ ਰੋਗ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਪ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਪਰ ਇਕ ਫਿਨਸੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਛਟੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਤਾ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਇਕ ਦੇਵੀ (ਸੀਤਲਾ) ਤੇ ਇਸਦੇ ਬਾਹਨ ਖੋਤੇ ਨੂੰ ਪੂਜ ਕੇ ਇਸ ਰੋਗ ਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਸੀਤਲਾ ਤੇ ਰਾਖਿਆ ਬਿਹਾਰੀ'

ਸੀਤਲੰ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਤਲ] ਠੰਢਾ । ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਸੀਤਲੰ ਸਾਧੁ ਸ੍ਰਜਨਹ'

ਸੀਤਲਾਇਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਤਲ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਸੀਤਲਾਇਣਾ] ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਉਆ ਕਾ ਮਨੁ ਸੀਤਲਾਇਆ'

ਸੀਤਲਾਇਣਾ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸੀਤਲਾਇਆ]

ਠੰਢਾ ਹੋ ਜਾਣਾ । ਯਥਾ–'ਜਿਸ ਸਿਮਰਤ ਮਨੁ ਸੀਤਲਾਇਣਾ'

ਸੀਤਲੰਤ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਤਲ] ਠੰਢਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਸੀਤਲੰਤ ਰਿਦਯੰ, ਹਿਰਦਾ ਠੰਢਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਤਾਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਤਾਪਨੰ ! ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਤਾਪਨਾ, ਸੰਤਾਵਨਾ] ਤਪਾਂਵਦਾ ਹੈ, ਦੁਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਨ ਕਾਲੁ ਸੰਤਾਵੈ'

ਸਤਵਾਦੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਯਵਾਦਿਨ੍] ਸੱਚ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ–'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜਿਤੁ ਨਾਤੈ ਕਊਆ ਹੰਸੁ ਹੋਹੈ'

ਸੀਤੜਾ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਵਨ । ਪੰਜਾਬੀ ਸੀਉਣਾ ਤੋਂ ਸੀਤ, ੜ ਪ੍ਰਤੇ] ਸੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਸੀਤੜਾ ਮੰਨ ਮਝਾਹਿ ਪਲਕ ਨ ਥੀਵੈ ਬਾਹਰਾ' ਮਨ ਸੀਉਣਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਲਿਵ ਲੱਗਣ ਦਾ ।

ਸੁਤੜੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੌਣਾ ਤੋਂ ਸੁਤੇ+ੜ ਪ੍ਰਤੇ] ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ (ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਵਿਚ । ਯਥਾ–'ਸੁਤੜੇ ਅਸੰਖ ਮਾਇਆ ਝੂਠੀ ਕਾਰਣੇ'

ਸਥ[ਅਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਤ । ਪੰਜਾਬੀ –ਸਾਥ–ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ] ਸਾਥ, ਸੰਗ, ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹਾਲਤ । ਯਥਾ–'ਰਿਧਿ ਅਰੁ ਸਿਧਿ ਨ ਛੋਡਇ ਸਥ' ਰਿਧੀਆਂ ਅਰ ਸਿਧੀ-ਆਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ) ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛਡਦੀਆਂ । ੨. ਬਿਰਾਦਰੀ ਦਾ ਕੱਠ, ਸਭਾ । ਦੇਖੋ, ਸਥੈ

ਸਥੈ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਥ, ੨.] ਸਭਾ । ਯਥਾ–'ਅੰਧਾ ਝਗੜਾ ਅੰਧੀ ਸਥੈ'

ਸਾਥ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰ੍ਥ = ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕੱਠ] ੧. ਸਮੂਹ, ਸੰਗ, ਬਹੁਤੇ ਆਦ-ਮੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ । ਯਥਾ–'ਮੁਠੜੇ ਸੇਈ ਸਾਥੁ'
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰ੍ਥ = ਇਕੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਕੱਠ ।] ਬੋਝ ਢੋਣ ਵਾਲੇ ਊਠਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ, ਬੌਲਦਾਂ ਦਾ ਵਗ, ਖੋਤਿਆਂ ਦਾ ਲਾਣਾ । ਯਥਾ–'ਪੜਿ ਪੜਿ ਭਰੀਐ ਸਾਥੁ'
੩. [ਯੋਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਹਤ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਥ] ਸੰਗ, ਨਾਲ । ਯਥਾ–'ਸਾਥਿ ਨ ਚਾਲੈ ਬਿਨੁ ਭਜਨ ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਛਾਰੁ'
੪. [ਸੰਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੁਲਾਹੇ ਦੀਆਂ ਨਾਲਾਂ । ਯਥਾ–'ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਸਾਥ ਚਲਾਈ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰੂਪ ਤਾਣੀ ਬੁਣਨ ਵਿਚ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੋ ਨਾਲਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਹਨ ।

ਸਾਥੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰਥਿ = ਰਥਵਾਹੀ, ਤੇ ਹਮਜੋਲੀ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਥ ਤੋਂ ਸਾਥੀ ਈ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਾਥ ਵਾਲੇ ਹਮਜੋਲੀ, ਮਿਤ੍ਰ । ਯਥਾ–'ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸਗਲ ਤਰਾਈ'

ਸਾਥੇ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਾਥ, ੧. । ਸਾਥੀ] ਨਾਲ ਦੇ ਸੰਗੀ । ਯਥਾ–'ਮੁਠਾ ਆਪਿ ਮੁਹਾਏ ਸਾਥੇ'

ਸਾਥੀਅੜਾ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਾਥੀ । ਅੜਾ, ਲਾਡਮਈ* ਪ੍ਰਤੇ] ਸਾਥੀ, ਮਦਦਗਾਰ । ਯਥਾ–'ਸਾਥੀਅੜਾ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਦੂਸਰ ਨਾਹਿ ਕੋਇ'

ਸਥਈ } **ਸਾਥਈ** } [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਾਥ, ੩. । ਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਾਥੀ । ਯਥਾ–'ਤਹਿ ਰਾਖੈ ਨਾਮ ਸਾਥਈ' {ਤਹਿ} ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਥੀ ਹੋਕੇ ਰਖਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਸਥਾਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਥਾਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ

*ਜਿਕੁਰ ਮੁਖ ਤੋਂ ਮੁਖੜਾ ।

ਰੂਪ ਹੈ ਥਾਨ ਤੇ ਥਾਉਂ । ਥਾਨ ਨੂੰ—ਸੁ—ਉਪਸਰਗ ਲਗੀ ਹੈ] ੧. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਥਾਨ। ੨. ਭਾਵ ਸਤਸੰਗ। ਯਥਾ—'ਧੰਨ ਸੁਥਾਨ ਧੰਨ ਓਇ ਭਵਨਾ' ਤਥਾ—'ਬੈਸਿ ਸੁਥਾਨਿ ਕਹਾਂ ਗੁਣ ਤੇਰੇ'

ਸਾਥਰ [ਸੰਃ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਤਰਅ । ਹਿੰਦੀ ਸਾਥਰ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਥਰ = ਕਖਾਂ ਪ੍ਰਾਲੀ ਆਦਿ ਦਾ ਵਛੌਣਾ] ਭੁੰਜੇ ਕੱਖਾਂ ਪ੍ਰਾਲੀ ਦਾ ਵਛੌਣਾ (ਵਛਾਕੇ ਸੌਣਾ) ਸਫ, ਫੂੜੀ। ਯਥਾ—'ਹਮਕਉ ਸਾਥਰੁ ਉਨਕਉ ਖਾਟ'

ਸੁਥਿਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਤ੍ਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ ਥਿਰ । ਥਿਰ ਨੂੰ—ਸੁ—ਉਪਸਰਗ ਲਗੀ] ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ—'ਸੁਥਰ ਚਿਤ ਭਗਤ ਹਿਤ ਭੇਖੁ ਧਰਿਓ'

ਸਦ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਜ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ] ੧. ਸਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਨਿੱਤ । ਯਥਾ—'ਸਿੰਘ ਰੁਚੈ ਸਦ ਭੋਜਨੁ ਮਾਸ'

੨. [ਸੰਃ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੱਦੁ = ਅਵਾਜ਼] ਅਵਾਜ਼। ਯਥਾ—'ਇਕਿ ਵਣ ਖੰਡਿ ਬੈਸਹਿ ਜਾਇ ਸਦੁ ਨ ਦੇਵਹੀ'

੩. ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਇਹ ਸਦ ਪਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਬ੍ਦ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸਦ੍ਦ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਦ। ਮੁਰਾਦ ਗਾਲਬਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਹੈ।

ਸਦਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨਿੱਤ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ।

ਸਦੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸਦ ੨. ੩.] ਬੁਲਾਵੇ। ਯਥਾ—'ਸਦੇ ਉਠੀ ਜਾਹਿ'

ਸਾਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸਾਦ] ਸੁਆਦ, ਰਸ, ਮਜ਼ਾ। ਯਥਾ—'ਸਾਦ ਕਰਿ ਸਮਧਾ' ਤਥਾ—'ਜੋ ਲਗੈ ਦੂਜੈ ਸਾਦ'

ਸੂਦੁ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਦ੍ਰ] ੧. ਸ਼ੂਦਰ। ਹਿੰਦੂ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿਚ ਚੌਥੀ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ । ਯਥਾ—'ਸੂਦੁ ਸੂਦੁ ਕਰਿ ਮਾਰਿ ਉਠਾਇਓ'

੨. [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ]ਵਿਆਜ। ਯਥਾ—'ਨਿਤ ਸਉਦਾ ਸੂਦੁ ਕੀਚੈ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ' ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਤੇ ਵਜਾਜ (ਦਾ ਕੰਮ) ਕਰੀਦਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ ੨. ਸਉਦਾ ਸੂਦ— ਸੌਦਾ ਆਦਿਕ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਉਦਾ ਤੇ ਸੂਦ ਹੀ ਮੁਹਾਵਰਾ ਸੀ। ਰੁਪੈ ਕਮਾਨ ਦੇ ਦੋ ਤ੍ਰੀਕੇ ਹਨ, ਸਉਦਾ ਖਰੀਦਣ ਵੇਚਣ ਨਾਲ ਯਾ ਰੁਪੈ ਨੂੰ ਵਿਆਜ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਨਾਲ।

ਸੂਦੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਦ੍ਰ = ਨੀਚ] ਸੂਦ੍ਰਨੀ । ਯਥਾ—'ਅਧਮ ਚੰਡਾਲੀ ਭਈ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਸੂਦੀ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸਟਾਈ ਰੇ' ਪਹਿਲੇ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੂਦ੍ਰਨੀ ਤੇ ਬੀ ਅਧਮ ਚੰਡਾਲੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਹੁਣ (ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ) ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਤੋਂ ਬੀ ਸ੍ਰੇਸਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਸੰਦਾ / **ਸੰਦੀ** } [ਅਃ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ— ਸੰਬੰਧੀ—ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ] ਸੰਬੰਧ ਜਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅੱਵਜ ਹੈ। ਦਾ, ਕਾ, ਦੀ। ਯਥਾ—'ਓਹੁ ਤੇਲੀ ਸੰਦਾ ਬਲਦੁ ਕਰਿ' ਤੇਲੀ ਦਾ ਬਲਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਥਾ— 'ਕੀਰਤਿ ਕਰਮ ਕਾਰ ਨਿਜ ਸੰਦਾ'ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਦਾ ਕਰਨਾ ਇਹ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਨਿਜ ਦੀ ਕਾਰ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਮਾਨਸ ਸੰਦੀ ਆਸੁ'

ਸਦਿਅਹੁ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਬ੍ਰ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੱਦ੍ਰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਦਣਾ] ਬੁਲਾਇਓ । ਯਥਾ–'ਕੇਸੋ ਗੋਪਾਲ ਪੰਡਿਤ ਸਦਿਅਹੁ'

ਸੁਦੇਹੀ [ਸਿੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ+ਦੇਹ=ਸਰੀਰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਦੇਹੀ = ਸਰੀਰ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦੇਹ । ਯਥਾ–'ਜਿਹ ਮਿਲਿਐ ਦੇਹ ਸੁਦੇਹੀ'

ਸਦਕਾ [ਸੰ: । ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਦਕ਼ਾ] ਪੁੰਨ, ਖੈਰਾਯਤ, ਦਾਨ । ਯਥਾ–'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਸਦਕਾ'
੨. ਕੁਰਬਾਨੀ । ਬਲਿਹਾਰ ।

ਸਾਦਕ [ਗੁ: । ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਾਦਕ਼] ਸੱਚਾ । ਸਿਦਕ ਵਾਲਾ । ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਯਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ । ਦੇਖੋ, ਪੈਕਾਮਰ

ਸਿਦਕ [ਸੰ: । ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਿਦਕ਼] ਸੱਚ, ਸਚਾ ਭਰੋਸਾ । ਯਥਾ–'ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਸਾਦਕਾ'

ਸਦਕਾਰੀ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਅ਼ਰਬੀ,ਸ਼ਦਕ਼ਾ । ਰੀ ਪ੍ਰਤੇ ਪੰਜਾਬੀ] ਸਦਕੇ ਹੀ, ਪਿਛੇ ਹੀ । ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਭਾਗ ਪਰਿਓ ਹਰਿ ਪਾਛੈ ਰਾਖੁ ਸੰਤ ਸਦਕਾਰੀ'

ਸਦ ਕੇਲਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦਾ, ਕੇਲ । ੨. ਯਾ ਸਤਜ । ਕੇਲ] ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਰੂਪ । ਸਚੇ ਅਨੰਦ ਵਾਲਾ ।

ਸਦ ਜੀਵਨ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਦ ਜੀਵਨ, ਅਮਰ ਜੀਵਨ । ਯਥਾ–'ਸਦ ਜੀਵਨ ਭਲੋ ਕਹਾਂਹੀ'

ਸਾਦਨ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਦਨ = ਘਰ]
੧. ਮਹੱਲ । ਯਥਾ–'ਗਜ ਮਾਲ ਸਾਦਨ ਦਰਬਾਰ'
੨. ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ-ਸ੍ਵਾਦ-ਅਰਥ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਸੁੰਦਰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁੰਦਰ]
੧. ਸੋਹਣਾ, ਫਬਿਆ ਹੋਇਆ । ਯਥਾ–'ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਕੁਲੀਨ ਚਤੁਰ ਮੁਖਿ ਙਿਆਨੀ ਧਨਵੰਤ'
੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਸਦ'ਬਾਣੀ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗਨੀ ਵਿਚ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਕਹੈ ਸੁੰਦਰ ਸੁਣਹੁ ਸੰਤਹੁ'

ਸੋਦਰ [ਗੁ: ਸੰ: । ਪੰਜਾਬੀ,ਸੋ=ਉਹ । ਫਾਰਸੀ, ਦਰ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ] ਓਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ । ਯਥਾ–'ਸੋਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ' ਓਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕੇਹਾ ਹੈ ?

ਸਦ ਰੰਗ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦਾ । ਰੰਗ] ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਰੂਪ । ਯਥਾ–'ਸਦ ਰੰਗ ਢੋਲਾ' ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਪਿਆਰਾ ।
੨. ਇਕ ਭਟ ਕਵੀ ਦਾ ਨਾਮ । ਯਥਾ–'ਸਦ ਰੰਗਿ ਸਹਜਿ ਕਲੁ ਉਚਰੈ'

ਸਦੀਵ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸਦੈਵ] ਸਦਾ ਹੀ । ਯਥਾ–'ਸਦੀਵ ਗਨੀਵ ਸੁਹਾਵਣੇ' ਸਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਧਨ ਕਰ ਧਨੀ (ਸੰਤ) ਸੋਭਨੀਕ ਹਨ । ਦੇਖੋ, ਗਨੀਵ

ਸਦਵਾਉ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦੈਵ ਦਾ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ] ੧. ਸਦਾ ਹੀ ।
੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਪ੍ਰਗਟ । ਯਥਾ–'ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣੁ ਵਹੈ ਸਦਵਾਉ' ਭੈ ਵਿਚ ਪੌਣ ਪ੍ਰਗਟ ਵਗਦੀ ਹੈ ।
੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦ = ਸਦਾ, ਵਾਯੂ = ਵਗਣੇ ਵਾਲਾ, ਵਾ = ਗਤੌਂ, ਧਾਤੂ ਹੈ] ਸਦਾ ਗਤੀ ਵਾਲੀ ਪੌਣ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਰਦੂ ਵਾਲੇ ਤਜਾਰਤੀ ਹਵਾ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਹਵਾ ਇਕ ਰੁਖ ਨੂੰ ਗਤੀ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਜਹਾਜ਼ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਪੌਣ ਤਾਂ ਆਮ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਰ ਸਦਵਾਉ

ਖਾਸ ਪੌਣ ਹੈ, ਜੋ ਛੀ ਮਹੀਨੇ ਇਕ ਰੁਖ ਚਲਦੀ ਹੈ।

੪. ਸੈਂਕੜੇ ਬੁੱਲੇ।

ਸਦ ਵਾਰ [ਸੰਖ਼ ਵਾ਼ । ਫਾਰਸੀ, ਸਦਬਾਰ=ਸੌ ਵਾਰੀ] ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰ। ਯਥਾ—'ਦਿਉਹਾੜੀ ਸਦਵਾਰ' ਦਿਹਾੜੀ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰੀ (ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ)

ਸਦੜਾ, ਸਦੜੇ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਬ੍ਦ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੱਦ੍ਦ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਦ, ੜ, ਪ੍ਰਤੇ] ਸੱਦਾ, ਉਪਦੇਸ਼, ਅਵਾਜ਼ਾਂ। ਯਥਾ—'ਪਿਛਹੁ ਰਾਤੀ ਸਦੜਾ ਨਾਮੁ ਖਸਮ ਕਾ ਲੇਹਿ' ਤਥਾ—ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਭਾਈ ਜੇਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ' ਤਥਾ—'ਸਦੜੇ ਨਿਤਿ ਪਵੰਨਿ'

ਸੰਦੜਾ, ਸੰਦੜੈ [ਅਃ । ਦੇਖੋ, ਸੰਦਾ । ੜ, ਪ੍ਰਤੇ] ਦਾ, ਦੇ, ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ' ਤਥਾ—'ਖਾਵਣਿ ਸੰਦੜੈ ਸੂਲ' ਖਾਵਣ ਦੇ ਦੁਖ ਵਿਚ।

ਸਧਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਦ੍ਧਾ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੱਦ੍ਧਾ] ਸ਼ਰਧਾ । ਭਾਵਨਾ । ਯਥਾ—'ਸੇਜ ਸਧਾ ਸਹਜੁ ਛਾਵਾਣੁ' ਸਰਧਾ ਰੂਪ ਸੇਜਾ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਚੰਦੋਆ ਹੈ।

ਸਾਧ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ] ੧. ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਤ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇ ਮਾਰੇ ਹੋਣ ਤੇ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ।

੨, ਸਰਧਾ, ਸੱਧਰ, ਸਾਧਣ ਦੀ ਇਛਯਾ । ਯਥਾ—'ਜੇ ਤੁਹਿ ਸਾਧ ਪਿਰੰਮ ਕੀ ਸੀਸ ਕਾਟ ਕਰ ਗੋਇ'

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧਨੰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਧਣਾ] ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉ, (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਰਸਤੇ) ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ, ਸਦਗਤੀ ਕਰ । ਯਥਾ—'ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਦੁਇ ਕੁਲ ਸਾਧਿ'*

ਸਾਧਾਂ [ਸਾਧ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਦੇਖੋ, ਸਾਧ

ਸਾਧੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ ਧਾਤੂ ਹੈ । ਸਾਧਨੰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਧਣਾ। ਭੂਤ ਕਲਾ ਸਾਧੀ] ੧. ਸਿਧ ਕੀਤੀ, ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੀ। ਯਥਾ—'ਜਿਹਿ ਪਰਲੋਕ ਜਾਇ ਅਪਕੀਰਤਿ ਸੋਈ ਅਬਿਦਿਆ ਸਾਧੀ' {ਜਿਹ} ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਪਜਸ ਹੋਵੇ ਸੋਈ ਅਵਿਦਯਾ ਸਿਧ ਕੀਤੀ।

੨. [ਦੇਖੋ, ਸਾਧ। ਸਾਧ+ਈ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਾਧਾਂ ਨੇ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ। ਯਥਾ—'ਚਖਿ ਸਾਧੀ ਡਿਠਾ' ਸਾਧਾਂ ਨੇ ਚਖ ਕੇ ਡਿਠਾ ਹੈ।

ਸਾਧੂ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ । ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕੁਲੀਨ, ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ] ੧. ਸੁਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

੨. ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੰਤ, ਇੰਦ੍ਰੀ ਜਿਤ ਤੇ ਧਯਾਨ ਮਗਨ ਮਹਾਤਮਾ।

੩. ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਯਾਸੀ ਜੋ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ । ਯਥਾ—'ਮਾਧੋ ਸਾਧੂ ਜਨ ਦੇਹੁ ਮਿਲਾਇ'

ਸਾਧੇ ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੂ ਸਾਧੁ] (=ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨਾ)। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਧਨਾ] ਸਿਧ ਕੀਤੇ, ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ । ਯਥਾ—'ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਸਾਧੇ'

ਸਾਧੋ [ਸੰਬੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ] ਹੇ ਕੁਲੀਨ

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਧਨ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ:—ਸਾਧਨੇ ਯੋਗ । ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ—ਸਾਦਿ ਹੈ ਹੁਕਮ ਦਾ ਸੀਗਾ= ਤੂੰ ਸਿਧ ਕਰ।

(ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਪੁਰਸ਼ੋ ! ਹੇ ਸਾਧ ਜਨੋਂ ! ਯਥਾ–ਸਾਧੋ ਮਨ ਕਾ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਉ'

ਸਿਧ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੱਦ੍ਧ] ੧. ਸਾਧੂ, ਮਹਾਤਮਾ, ਮੁਕੱਮਲ ਸੰਤ।

੨. ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਦੇ ਆਚਾਰਜ, ਜੈਸੇ ਗੋਰਖ। ਏਹ ੮੪ ਗਿਣੀਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਇਸੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਸਾਧੂ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਧੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ, ਤੇ ਕਰਾਮਤਾਂ ਆਦਿ ਦਿਖਾ ਕੇ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਅਚੰਭਿਤ ਕਰੇ। ਯਥਾ–'ਸਿਧ ਹੋਵਾ ਸਿਧਿ ਲਾਈ'

ਸਿਧਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧ। ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸਿੱਧਾ=ਸਿਧ ਕੀਤਾ] ੧. ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਲਭ ਲਿਆ, ਅਨਭਵ ਕਰ ਲਿਆ। ਯਥਾ–'ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਕੋਟ ਗੜ ਵਿਚਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਿਧਾ'

੨. [ਸੰਃ। ਸਿਦ੍ਧਿ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁਬਚਨ] ਸਿਧੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਸਿਧਾ ਸੇਵਨਿ ਸਿਧ ਪੀਰ' ਸਿਧੀਆਂ ਲਈ ਸਿਧ ਪੀਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿਧਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧਿ]

੧. ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ। ਯਥਾ–ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਜਾਕਉ ਫੁਰੀ'

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮੁਕੱਮਲ। ਕਾਮਯਾਬ। ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਮੇਰੇ ਕਾਰਜ ਸਿਧਿ'

੩. ਮੁਕੰਮਲ ਹਾਲਤ। ਪੂਰਨ ਮੁਕਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਯਥਾ–'ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਗੁਰਿ ਮਿਲਿ ਭਈ ਸਿਧਿ' ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਹੋਈ।

੪. ਉਹ ਅਕਲ ਜੋ ਕਾਰਨ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣ ਲਵੇ। ਆਪੇ ਫੁਰਨ ਵਾਲੀ ਅਕਲ। ਯਥਾ–'ਬੁਧ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ' ਦੇਖੋ, ਸਿਧ ਕਾਜੇ, ਸਿਧਿ ਕਰਤ

ਸਿਧੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧਿ] ਸਿਧੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ, ਤਾਕਤਾਂ। ਯਥਾ–'ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ ਪਿਛੈ ਲਗੀਆ ਫਿਰਹਿ' ਦੇਖੋ, ਅਠਾਰਹ ਸਿਧੀ

ਸਿੰਧ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਧੁ] ੧. ਸਮੁੰਦ੍ਰ।

੨. ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ। ਯਥਾ–'ਸਿੰਧ ਸਮਾਇਓ ਘਟੁ ਕੇ ਮਾਹਿ' ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣਾ।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੈਂਧਵ] ਲੂਣ। ਯਥਾ–'ਜੈਸੇ ਅੰਭੁ ਕੁੰਡ ਕਰਿ ਰਾਖਿਓ ਪਰਤ ਸਿੰਧੁ ਗਲਿ ਜਾਹਾ' ਦੇਖੋ, ਅੰਭੁ

ਸੀਧ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧ] ਸਿਧਿ, ਮੁਕਤੀ। ਯਥਾ–'ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਇਆਲ ਗੋਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਜੋ ਜਪੈ ਤਿਸੁ ਸੀਧਿ'

ਸੀਧਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਧ = ਜੋ ਪਕਾਇਆ ਜਾਏ। ਹਿੰਦੀ, ਸੀਧਾ = ਉਹ ਸ਼ੈ ਜੋ ਰਸੋਈ ਵਚ ਪੱਕੇ] ਰਸਤ, ਆਟਾ। ਯਥਾ–'ਦਾਲਿ ਸੀਧਾ ਮਾਗਉ ਘੀਉ' ਦਾਲ ਆਟਾ ਤੇ ਘਿਉ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ ਦਲਨਾ (ਕਾਮ ਆਦਿ ਦਾ) ਸਿਧਿਆਂ ਕਰਨਾ (ਮਨ ਦਾ) {ਘਿਉ} ਪ੍ਰੇਮ, ਮੈਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

੨. [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ=ਠੀਕ, ਮੁਨਾਸਬ] ਸਿਧਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿੰਗ ਨ ਹੋਵੇ। ਭਾਵ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸੀਧਾ ਛੋਡਿ ਅਪੂਠਾ ਬੁਨਨਾ'।

ਸੀਧੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ

ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸੀਧਣਾ] ਮੁਕਤ ਹੋਏ।

ਸੀਧੋ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸੀਧਣਾ] ਸਿਧਾ ਹੋਣਾ। ਸਿਧ ਹੋਣਾ। ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ। 'ਯਥਾ–ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਕਵਨੁ ਕਵਨੁ ਨ ਸੀਧੋ ਮੇਰੇ ਭਾਈ'।

ਸੁਧ ਦੇਖੋ, ਸੁਧ ਕੀਚੈ

ਸੁਧਾ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਦ੍ਧ] ੧. ਪਵਿਤ੍ਰ; ੨. ਨਿਰੋਲ। ੩. ਕੇਵਲ। ੪. (ਪੰਜਾਬੀ) ਸਹਤ, ਸਮੇਤ। ਯਥਾ–'ਓਹੁ ਧਨੁ ਭਾਗ ਸੁਧਾ ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਲਧਾ' ਓਹ ਉਤਮ ਭਾਗਾਂ ਸਹਤ ਹੈ। ੫. ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਧਾ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਤ] ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਯਥਾ–'ਸਿੰਚ ਸੁਧਾਰਸ'

ਸੁਧੁ [ਗੁ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਦ੍ਧ] ੧. ਪਵਿੱਤ੍ਰ। ਯਥਾ–'ਸੁਧੁ ਨ ਹੋਈਐ ਕਾਹੂ ਜਤਨਾ' (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ) ਕਿਸੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈਦਾ।

੨. [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਧੀ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁੱਧ, ਸੋਝੀ, ਸੂਝ ਆਦਿ] ਹੋਸ਼, ਖਬਰ, ਸੋਝੀ, ਗਜਾਤ। ਯਥਾ–'ਦੂਜੈ ਮਾਇ ਬਾਪ ਕੀ ਸੁਧਿ' ਤਥਾ–'ਮੰਨੈ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ'

ਸੁਧੀ [ਗੁ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਦ੍ਧ=ਇਕਲੀ, ਨਿਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਧੀ] ੧. ਨਿਰੀ, ਨਿਰੋਲ, ਕੇਵਲ। ਯਥਾ–'ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਪਰ ਮਲੁ ਮੁਖ ਸੁਧੀ' ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਨਿਰੀ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਰਾਈ ਮਲ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੈ।

੨. [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਸੁਧਿ ੨.] ਸੋਝੀ। ਯਥਾ–'ਗੁਰਮੁਖ ਭਵਜਲੁ ਤਰੀਐ ਸਚ ਸੁਧੀ'

ਸੂਧ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਦ੍ਧ] ੧. ਸਾਫ,ਸੁਧ। ਯਥਾ–'ਮੈਲੂ ਕੀਨੋ ਸਾਬੁਨੁ ਸੂਧੁ' ਸਾਬਨ ਨੇ ਮੈਲ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸੁਧ। ਦੇਖੋ, ਮੈਲੂ,

੨. [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਸੁਧਿ ੨.] ਸੋਝੀ, ਹੋਸ਼। ਯਥਾ–'ਸੂਧ ਨ ਸਿਮਰਤ ਅੰਗ'

ਸੂਧੇ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ=ਠੀਕ] ਸਿਧੇ, ਬਿਨਾ ਵਿੰਗ ਤੋਂ। ਯਥਾ–'ਸੂਧੇ ਸੂਧੇ ਰੇਗਿ ਚਲਹੁ ਤੁਮ' ਸਿਧੇ ਸਿਧੇ ਰਾਹ ਚਲੋ ਤੁਸੀ। ਦੇਖੋ, ਰੇਗ,

ਸੋਧ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਧਨੰ=ਸਾਫ ਕਰਨਾ] ਸਾਫ ਕਰਕੇ। ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ–'ਨਿੰਦਕੁ ਸੋਧਿ ਸਾਧਿ ਬੀਚਾਰਿਆ' (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) {ਸੋਧ} ਨਿਰਨਾ ਕਰਕੇ {ਸਾਧ} ਭਲੀ ਤਰਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ (ਕਿ) ਨਿੰਦਕ (ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਪਵੇਗਾ)।

ਸੋਧੇ [ਗੁ:। ਦੇਖੋ, ਸੋਧ। ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸੋਧਨਾ] ੧. ਸੋਧੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ–'ਖਾਨ ਪਾਨ ਸੋਧੇ ਸੁਖ ਭੁੰਚਤ' (ਭਾਵ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਸਭ ਸੋਧ ਕੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਸੋ) ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਖਾਨ ਪਾਨ ਦਾ ਸੁਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਸੋਧੇ ਦਾ ਅਰਥ 'ਮੰਦਰ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਧਨ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨਾ] ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜੋ ਕਿਤੇ ਭੁਲ ਨ ਰਹਿ ਜਾਏ, ਤੇ ਠੀਕ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ। ਖੋਜੇ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਸੋਧੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ'

ਸੰਧ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਨ੍ਧ੍ਯਾ] ਸੰਧਜਾ ਪਾਠ, ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ, ਜੋ ਸਵੇਰੇ

ਦੁਪਹਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਬਰਤ ਸੰਧਿ ਸੋਚ ਚਾਰ' ਵਰਤ ਰਖਣੇ, ਸੰਗਜ਼ਾ ਕਰਨੀ, ਸੋਚ (ਆਦਿ) {ਆਚਾਰ} ਕਰਮ ਕਰਨੇ।

ਸੰਧਿ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਨ੍ਧਿ] ਮੇਲ, ਸੰਜੋਗ ਯਥਾ—'ਕੋ ਗਿਰਹੀ ਕਰਮਾਂ ਕੀ ਸੰਧਿ' ਕੋਈ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ (ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ) ਭਾਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਧੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਾਨੰ=ਤੀਰ ਖਿਚਣਾ] ਸੰਨ੍ਹੇ, ਜੋੜੇ, ਮਾਰੇ। ਯਥਾ—'ਸਰੁ ਸੰਧੇ ਆਗਾਸ ਕਉ'

ਸਾਧਿਆ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਾਨੰ = ਤੀਰ ਖਿਚਨਾ। ਪ੍ਰਾ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਧਣਾ, ਸੰਧਣਾ। ਨਵੀਨ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਨ੍ਹਣਾ] ਸੰਨ੍ਹਣਾ ਦਾ ਭੂਤਕਾਲ। ਤੀਰ ਖਿੱਚਿਆ। ਯਥਾ—'ਮੋਹ ਕੈ ਫਾਧਿ ਕਾਲ ਸਰੁ ਸਾਧਿਆ'

ਸਾਧੀਐ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧ:। ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸਾਧਣਾ] ਸਿਧ ਕਰੀਏ।

ਸੰਧਿਆ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧ੍ਯਾ]
੧. ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸੰਝ ਦੁਪਹਿਰੇ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਪੜ੍ਹਿ ਪੁਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ' ਤਥਾ—'ਨਾਨਕ ਸੰਧਿਆ ਕਰੈ ਮਨਮੁਖੀ'
੨. ਬ੍ਰਿਤੀ ਟਿਕਾਕੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ—'ਏਹਾ ਸੰਧਿਆ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਚਿਤਿ ਆਵੈ।
੩. [ਭਗਤੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਸੰਧ੍ਯਾ ਪਦ ਆਰਤੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ]
ਦੇਖੋ, ਅਧਪਤਿ
੪. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਧ੍ਯਾ]* ਸੰਝ। ਯਥਾ—'ਸੰਧਿਆ ਪ੍ਰਾਤ ਇਸ੍ਨਾਨੁ ਕਰਾਹੀ' ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. ਸੰਧ੍ਯਾ (ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ।
੫. [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਾਧਿਆ] ਸੰਨ੍ਹਿਆ। ਤੀਰ ਖਿਚਿਆ। ਯਥਾ—'ਸਰੁ ਸੰਧਿਆ ਗਾਵਾਰ'

ਸੰਧਿਆਨੀ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ ਸਾਧਿਆ] ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੇਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਖਿੱਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਰਿਦੈ ਛੁਰੀ ਸੰਧਿਆਨੀ' ਰਿਦੇ ਵਿਚ (ਈਰਖਾ, ਦ੍ਵੈਸ਼ ਰੂਪੀ] ਛੁਰੀ ਮੇਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਿਧਾਈ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ=ਸਿਦ੍ਧ:। ਪ੍ਰਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਸਿਧਾਈ] ਸਿਧੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਜਾਕੀ ਸੇਵਾ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਈ'

ਸਿਧਾਏ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸਿਧ੍= ਪਹੁੰਚਨਾ। ਹਿੰਦੀ, ਸਿਧਾਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਧਾਉਣਾ। ਸਿਧਾਰਨਾ] ਚਲੇ ਗਏ। ਯਥਾ—'ਸਹਜੇ ਆਏ ਹੁਕਮਿ ਸਿਧਾਏ'

ਸਾਧਾਇਆ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ। ਪ੍ਰਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੱਤੇ, ਆਇਆ=ਦੀ] ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ। ਯਥਾ—'ਗਹੀ ਓਟ ਸਾਧਾਇਆ'

ਸਿਧਾਇਓ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਿਧਾਏ] ਚਲੇ ਗਏ। ਯਥਾ—'ਪਿਰੁ ਪਰਦੇਸਿ ਸਿਧਾਇਓ'

*ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੰਧ੍ਯਾ, ਸਾਂਝ, ਸੰਝ, ਸੰਝਾ ਸਾਰੇ ਪਦ ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲੇ ਲਈ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਸੰਧ੍ਯਾ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੀ ਸੰਧੀ ਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਸਵੇਰ, ਚਾਹੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਸੰਧੀ ਹੋਵੇ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸੰਧਿਆ ਦੇ ਐਤਨੇ ਕੁ ਅਰਥ ਹਨ:— ੧. ਜੋੜ, ੨. ਸਵੇਰ ਤੇ ਸੰਝ ਦੀ ਉਸ਼ਾ, ੩. ਸਵੇਰਾ, ੪. ਸ਼ਾਮਾਂ ਵੇਲਾ, ਗਊ ਧੂੜ ਦਾ ਵੇਲਾ। ੫. ਯੁਗ ਮੁਢ ਦਾ ਯਾ ਦੋ ਯੁਗਾਂ ਦਾ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਸਮਾਂ, ੬. ਸਵੇਰ, ਦੁਪਹਿਰ, ਸ਼ਾਮਾਂ ਦੀ ਪਾਠ ਪੂਜਾ। ੭ ਇਕਰਾਰ। ੮. ਹਦ। ੯. ਇਕ ਫਲ ੧੦. ਇਕ ਨਦੀ ਦਾ ਨਾ, ਆਦਿ।

ਸੋਧਉ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਧਨੰ] ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰੋ । ਨਿਰਣੈ ਕਰੋ। ਵਿਚਾਰੋ। ਯਥਾ–'ਸੋਧਉ ਮੁਕਤਿ ਕਹਾ ਦੇਉ ਕੈਮੀ'

ਸੰਧਉਰਾ [ਸੰ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਨਲੀਏਰ ਜੋ ਸਤੀ ਹਥ ਵਿਚ ਪਕੜ ਕੇ ਸਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ ਜੋ ਸੂਰਮੇ ਯੁਧ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਅਬ ਤਉ ਜਰੇ ਮਰੇ ਸਿਧਿ ਪਾਈਐ ਲੀਨੋ ਹਾਥਿ ਸੰਧਉਰਾ'

ਸਿਧਾਸੀ / **ਸਿਧਾਸੁ** [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ ਸਿਧਾਏ] ਜਾਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਮਰੇਗਾ । ਯਥਾ–'ਰੰਗ ਤੁੰਗ ਗਰੀਬ ਮਸਤੁ ਸਭੁ ਲੋਕੁ ਸਿਧਾਸੀ' ਕੰਗਾਲ ਧਨੀ ਗਰੀਬ ਫਕੀਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਚਲੇ ਜਾਨਗੇ (ਦੁਨੀਆਂ ਛੱਡਕੇ) ਤਥਾ–'ਜਮ ਪੁਰਿ ਊਠਿ ਸਿਧਾਸੁ'

ਸੁਧੋਸੁ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਧਨੰ । ਪੰਜਾਬੀ ਸੋਧਣਾ] (ਉਸ ਨੇ) ਨਿਰਣੈਂ ਕੀਤਾ, (ਉਸ ਨੇ) ਸੋਧ ਲੀਤਾ, (ਉਸ ਨੇ) ਪਰਖ ਲਿਆ । ਯਥਾ–'ਜਾ ਸੁਧੋਸੁ ਤਾ ਲਹਣਾ ਟਿਕਿਓਨੁ'

ਸਾਧ ਸੰਗਿ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਾਧੁ। ਸੰਗ] ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗ। ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਦੀ ਸੁਹਬਤ । ਯਥਾ–'ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਦੇਹੁ ਨਿਵਾਸ'

ਸਾਧ ਸੰਗਾਏ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ । ਸੰਗ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤਿ, ਆਏ] ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ । ਯਥਾ– 'ਸੰਜੋਗਿ ਮਿਲਾਏ, ਸਾਧ ਸੰਗਾਏ' ਕਰਮਾ ਨੇ, ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ, ਨਾਲ ਮਿਲਾਯਾ ਹੈ ।

ਸਾਧੁ ਸੰਗਤਿ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ । ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਦੀ ਸੁਹਬਤ। ਯਥਾ–'ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਿਮਰੁ ਮਾਧੋ'

ਸਾਧ ਸੰਗਾਤ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ। ਸੰਗਤਿ:] ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ–'ਭੇਟਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਾਤ'

ਸਾਧ ਸਫਰੀਆ ਦੇਖੋ, ਸਫਰੀਆ

ਸਾਧਹੁ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੂ, ਸਾਧ੍ = ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨਾ] ਕਰ ਲੌ, ਸਵਾਰ ਲੌ, ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਲੌ । ਯਥਾ–'ਕਾਰਜ ਸਗਲੇ ਸਾਧਹੁ'

ਸਿਧੇ ਹਾਂ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧਿ] ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਤਾਕਉ ਸਗਲ ਸਿਧੇ ਹਾਂ'

ਸੁਧਹਾਧੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਧਨੰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਧਣਾ। ਸੁਧ ਹੋਣਾ ਦਾ ਪੁ: ਭੂਤ ਕਾਲ] ਸੁੱਧ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਗੁਰਮਤੀ ਸੁਧ ਹਾਧੇ' ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਸੁਧ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਸਾਧਕ / **ਸਾਧਕਾ** / **ਸਾਧਕੋ** [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧਕ] ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਯਥਾ–'ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਗੁਰੂ ਬਹੁ ਚੇਲੇ' ਤਥਾ–'ਇਕਿ ਗਿਰਹੀ ਸੇਵਕ ਸਾਧਕਾ' ਤਥਾ– 'ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕੋ'

ਸੰਧਿਕ* [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਿ = ਪਾੜ, ਉਹ ਪਾੜ ਜੋ ਚੋਰੀ ਲਈ ਪਾਯਾ ਜਾਵੇ। ਕ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸੰਨ੍ਹ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਚੋਰ । ਯਥਾ–'ਸੰਧਿਕ ਤੋਹਿ ਸਾਧ ਨਹੀਂ ਕਹੀਅਉ'

ਸੁਧ ਕੀਚੈ [ਵਰ: ਵਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸੰਧਿਕਾ = ਸ਼ਰਾਬ ਕਢਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੰਹਦੇ ਹਨ।

ਸੁਧ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ 'ਸੁਧ' ਤੇ ਕਿਧਰੇ 'ਸੁਧ ਕੀਚੈ' ਇਹ ਪਦ ਆਂਵਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸੁਧ ਜਾਂ 'ਸੁਧ ਕੀਚੈ' ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜੋਗ ਚਿਤਾਵਨੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਆਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਹਨ।

ਸਿਧਿ ਕਾਜੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦਿ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਕਾਜੇ, ਕੀਜੇ,] ਸਿਧ ਕਰ ਲਏ (ਮਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ)

ਸਿਧਿ ਕਰਤ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਦੇਖੋ, ਸਿਧਾਏ । ਸਿਧਾਉਣਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਸਿਧ ਕਰਨਾ] ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਯਥਾ— 'ਇਕ ਕੋਸਰੋ ਸਿਧਿ ਕਰਤ ਲਾਲੁ ਤਬ ਚਤੁਰ ਪਾਤਰੋ ਆਇਓ' ਇਕ ਕੋਹ ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਜਦ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤਦੋਂ ਚਾਰ ਪੜ੍ਹਕਾ ਆਂਵਦੀਆਂ ਸਨ।

ਸਾਧਖੇ [ਸੰਞ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧੁ । —ਖ— ਪੁਰਾਤਨ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਪ੍ਰਤੇ ਹੈ] ਸਾਧਾਂ ਦੀ । ਯਥਾ—'ਧੂੜੀ ਮਜਨੁ ਸਾਧਖੇ ਸਾਈ ਥੀਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ'

ਸੁਧਾਖਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਦ੍ਧ+ਅਕ੍ਸ਼ਰ]
੧. ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਖਰ । ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਬੂਝੈ ਨਾਹੀ ਏਕ ਸੁਧਾਖੁਰ'। ਤਥਾ—'ਏਕ ਸੁਧਾਖਰ ਜਾਕੈ ਹਿਰਦੇ ਵਸਿਆ ਤਿਨ ਬੇਦਹਿ ਤਤ ਪਛਾਨਿਆ'
੨. ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)।

ਸੁਧੰਗ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਧੰ । ਅਥਵਾ ਸ਼ੁਦ੍ਧਿ+ਅੰਗ] ਇਹ ਸਿਰ ਲੇਖ ਆਸਾਵਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਮਹਲੇ ੪ ਦੀ ਹੈ। ਆਸਾਵਰੀ ਵਖਰਾ ਰਾਗ ਨਹੀਂ ਲਿਖਯਾ ਤੇ ਇਹ ਰਾਗਨੀ ਸੁਧ ਹੈ, ਸੋ ਆਸਾਵਰੀ ਆਸਾ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਕਰਕੇ ਸੂਚਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਧ ਰਾਗਨੀ ਹੈ*।

ਸਿਧਗੋਸਟਿ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧ ਸੋਖਿ੍] ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਜੋ ਚਰਚਾ ਹਠ ਯੋਗ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮ੍ਰਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਉਸਦਾ ਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਛੰਦਾ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖਯਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂ ਨੂੰ ਐਸੀ ਹਾਰ ਹੋਈ ਕਿ ਯੋਗ ਮਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਦਿਨ ਦਿਨ ਘਟਦਾ ਉਠ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮ੍ਰਨ ਦਾ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਯਥਾ— 'ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਹੋਇ'

ਸਾਧ ਗੁਰ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰੂ । ਯਥਾ—'ਸੰਗਤਿ ਸੰਤ ਸਾਧ ਗੁਰ ਮੇਲਹੁ'

ਸਿਧੰਙਾਇਐ [ਵਰ: ਵਾ: । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੱਧ + ਅੰਗ + ਆਇਅ] ਸਿਧ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਜੋ ਸਰਬ ਅੰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਟੀ ਤੇ ਜੋ ਪਾਂਧੇ—ਸਿਧੰ—ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਸਰਬ ਬ੍ਯਾਪੀ ਹੈ, ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਯਾ।
੨. [ਸਿਧੰ + ਆਇਐ] ਪਟੀ ਉਤੇ ਪਾਂਧੇ ਇਹ ਅਸੀਸ ਲਿਖ ਕੇ ਅਖਰ ਪਾਕੇ ਬਚੇ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਮੁਰਾਦ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਵਿਦ੍ਯਾ ਵਿਚ ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

ਸੋਧਤ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਧਨੰ] ਵਿਚਾਰ

*ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਦੀ ਰਾਗਨੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਥੇ ਟੋਡੀ ਹੈ।

ਕਰਦਿਆਂ, ਨਿਰਣੈ ਕਰਦਿਆਂ, ਖੋਜਦਿਆਂ। ਯਥਾ–'ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੀਝਿਆ'

ਸਾਧਨ† [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਨੰ, ਧਨੀਤ੍ਰਾ= ਜੁਆਨ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਧਨ= ਇਸਤ੍ਰੀ।]
੧. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੁਆਨ ਇਸਤ੍ਰੀ । ਇਸਤ੍ਰੀ। ਯਥਾ–'ਸਾਧਨ ਦਹੀ ਬਿਲੋਵੈ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਹੀ ਮਥਦੀ ਹੈ।
੨. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਜਿੰਦ ਤਾਤਪਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਸਾਧਨ ਪਕੜੀ ਏਕ ਜਨਾ' ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪੀ ਜਿੰਦ ਪਕੜੀ ਗਈ ਅਕੇਲੀ।
੩. ਪਦ 'ਸਾਧੁ' ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਬੀ ਹੈ, ਸਾਧਨ = ਸੰਤ ਜਨ।
ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਸਾਧਨ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਉ'

ਸੋਧਨ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੋਧਨੰ] ਸੁਧੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਕੋਟਿ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨੰ ਅਨਿਕ ਸੋਧਨ ਪਵਿਤ੍ਰਤਹ'

ਸੋਧਨਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਧਨੰ] ਵਿਚਾਰਾਂ, ਨਿਰਣੈ । ਯਥਾ–'ਸੋਧਿ ਸਗਰ ਸੋਧਨਾ' ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸਿਧ ਪਦੰ [ਸੰਃ ।ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧ + ਪਦੰ]
੧. ਸਰਬ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ {ਪਦ} ਸਥਾਨ, ਈਸ਼੍ਵਰ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧਿ + ਪ੍ਰਦੰ] ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ।

ਸੁਧ ਮਤਿ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਦ੍ਧ । ਮਤਿ। ਯਾ ਸੁਧੀ, ਮਤਿ] ੧. ਚੰਗੀ ਮਤ ਯਾ ੨. ਸੋਝੀ ਤੇ ਮਤ।
ਯਥਾ–'ਸੁਧਿ ਮਤਿ ਕਰਤੈ ਹਿਰਿ ਲਈ'

ਸਿਧਜੰ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧਿ ਤੋਂ] ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਸਿਧਜੰ ਸਰਬ ਕੁਸਲਣਹ' ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿਧਜਤੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਦ੍ਧਿ: ਤੋਂ] ਸਿਰੇ (ਨਹੀਂ) ਚੜ੍ਹਦੇ, ਕਾਮਯਾਬ (ਨਹੀਂ) ਹੁੰਦੇ। ਯਥਾ–'ਅਨਿਕ ਉਪਾਵੰ ਨ ਸਿਧਜਤੇ'

ਸਧਾਰੇ [ਗੁਃ । ੧. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਧਨੰ= ਸੰਵਾਰਨਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਧਾਰਨਾ= ਸੰਵਾਰਨਾ । ੨. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ+ਆਧਾਰ]
੧. ਸਵਾਰਨ ਹਾਰੇ।
੨.ਸਹਿਤ ਆਧਾਰ ਕਰਨਹਾਰੇ। ਯਥਾ–'ਬਰਸੁ ਪਿਆਰੇ ਮਨਹਿ ਸਧਾਰੇ' ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਵਾਰਨ ਵਾਲੇ (ਸਤਗੁਰੋ ! ਸਬਦ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ) ਵਰਖਾ ਕਰੋ।

ਸਾਧਾਰ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਧਾਰੇ] ੧. ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ, ੨. ਸਹਿਤ ਆਧਾਰ ਦੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਮੰਨੈ ਪਰਵਾਣੈ ਸਾਧਾਰੁ'

ਸਿਧਾਰੇ[ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਧਾਏ] ਚਲੇ ਗਏ। ਯਥਾ--'ਉਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕੇਤ' ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਉਠ ਕਰ ਚਲੇ ਗਏ (ਭਾਵ ਮਰ ਗਏ)

ਸਾਧਾਰਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸਾਧਾਰ]
੧. ਸਵਾਰਿਆ।
੨. ਸਹਿਤ ਆਧਾਰ ਦੇ ਕੀਤਾ । ਯਥਾ–'ਗੁਰੁ ਡਿਠਾ ਤਾ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ' ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਮਨ ਟਿਕ ਗਿਆ। (ਸ + ਅਧਾਰਿਆ=ਸਹਿਤ ਆਧਾਰ ਦੇ ਹੋ ਗਿਆ)

†ਸਾ = ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਉਹ (ਇਸਤ੍ਰੀ)' ਯਾ ਲਛਮੀ, ਸੋ ਧਨ ਦੇ ਪਹਲੇ ਲਗਕੇ 'ਸਾਧਨ' ਦਾ ਅਰਥ – ਸੁਭਾਗ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਦੁਲਹਨ, ਵਹੁਟੀ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਸਾਧਨ' ਤੇ 'ਧਨ' ਦੋਵੇਂ ਪਦ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਰਤਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਸਿਧੀਰੀ ਕਰੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਧੀ+ਤੀਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ, ਸਿਧੀਰ । ਈ, ਪ੍ਰਤੇ] ਠੀਕ ਠੀਕ ਸਿਧੀ ਕਰੇ।

ਸੁ ਧਰਮੀੜਿਆ ਦੇਖੋ, ਧਰਮੀੜਿਆ

ਸਿੰਨਾ [ਸੰ: । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਜਣ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈਣ, ਇਸਦਾ ਨਿਮ੍ਰਵਾਚੀ, ਸਿੰਨਾ] ਸਬੰਧੀ, ਸਾਥੀ। ਯਥਾ--'ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਇਠ ਧਨ ਰੂਪ ਹੀਣ ਕਿਛੁ ਸਾਕੁ ਨ ਸਿੰਨਾ' ਪਿਆਰਾ ਮਿਤ੍ਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਧਨ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬੀ ਬਿਨਾ ਹੈ ਕੋਈ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਬੀ ਨਹੀਂ।

ਸੀਨਾ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ, ਸੀਨਹ] ਛਾਤੀ। ਯਥਾ--'ਸੀਤਲ ਮਨ ਸੀਨਾ ਰਾਮ'

ਸੁਨ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਵਣੰ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਉਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਣਨਾ] ਸੁਣ । ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ। ਯਥਾ--'ਸੁਨ ਮਨ ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰਿਆ' ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਮਨ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸੁਣ।

ਸੁੰਨ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਜ=ਸਖਣਾ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁੱਣ੍ਹ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁੰਨ, ਸੂਨ] ਅਫੁਰ। ਨਿਰਵਿਕਲਪ। ਯਥਾ--'ਸੁੰਨ ਸਰੋਵਰਿ ਪਾਵਹੁ ਸੁਖ'

੨. ਜੰਗਲ, ਬੀਆਬਾਨ । ਯਥਾ--'ਨਾ ਭੀਜੈ ਬਾਹਰਿ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁੰਨ'

ਸੁਨੰ, ਸੁੰਨੰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਜ=ਸਖਣਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁੱਣ੍ਹ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁੰਨ, ਸੂਨ] ਅਫੁਰ । ਨਿਰਵਿਕਲਪ । ਯਥਾ--'ਅੰਤਰਿ ਸੁੰਨੰ ਬਾਹਰਿ ਸੁੰਨੰ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੁੰਨਮਸੁੰਨੰ, ਚਉਥੈ ਸੁੰਨੈ ਜੋ ਨਰੁ ਜਾਣੈ ਤਾ ਕਉ ਪਾਪ ਨ ਪੁੰਨੰ' ਤਿੰਨ ਭੂਮਕਾ ਵਿਖੇ ਸੁੰਨ ਆਤਮਾ ਪੂਰਣ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ ਦੇ ਅਫੁਰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ ਵਿਖੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਅਰ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਾ ਲਿਪਾਯਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਅਰਥ--ਜਾਗ੍ਰਤ, ਸ੍ਵਪਨ ਸਖੋਪਤ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਚੌਥੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਨੇ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਨੰ] ਖਾਲੀ। ਸੁੰਞੇ ਯਥਾ--'ਨਾਮ ਬਿਹੂਨਿ ਸੂਨੇ ਸੇ ਮੁਖਾ'

ਸੂਨੋ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਨੰ] ਖਾਲੀ, ਸੁੰਞਾਂ। ਯਥਾ--'ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸੂਨੋ ਘਰੁ ਬਾਰੁ'

ਸੇਨ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਨਿਗ੍ਧ=ਤਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਨਾ=ਭਿਜਿਆ ਹੋਇਆ]

੧. ਸਨਿਗਧ। ਨਰਮ। ਯਥਾ--'ਹਰਿ ਕੇ ਜਨ ਉਤਮ ਜਗਿ ਕਹੀਅਹਿ ਜਿਨ ਮਿਲਿਆ ਪਾਥਰ ਸੇਨ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੇਣਾ=ਬੁਧਿ] ਸਮਝ ਵਾਲੇ, ਬੁਧੀਮਾਨ । ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਪਥਰ ਵਰਗੇ ਜੜ੍ਹ ਲੋਕ ਬੁਧੀਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੩. [ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯਣ = ਸਾਕ] ਸਾਥੀ, ਸਨਬੰਧੀ। ਯਥਾ--'ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਖ ਸੇਨ'

ਸੈਨ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਜਨ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈਨ] ੧. ਸਾਥੀ, ਮਿਤ੍ਰ। ਯਥਾ--'ਸਖਾ ਸੈਨ ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਬਿੰਦ'

੨. ਇਕ ਭਗਤ ਦਾ ਨਾਮ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਤ ਦਾ ਨਾਈ ਸੀ।

ਸੈਨਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੈਨਜੰ] ਫੌਜ। ਯਥਾ--'ਸੈਨਾ ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਸੂਰ ਅਜਿਤੰ' ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ, ਇਹ ਨ ਜਿਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ

ਫੌਜ ਹੈ।

ਸੋਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਰ੍ਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਨਾ] ਸੋਨਾ, ਸ੍ਵਰਨ। ਯਥਾ—'ਸੋਨ ਸਮਾਨਿ ਸਰੀਰੁ' ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਸਰੀਰ(ਸੋਹਣਾਂ)ਅਥਵਾ ੨. ਸੋ + ਨ + ਸਮਾਨਿ=ਉਸ ਦੇ (ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਦੇ) ਸਮਾਨ ਬੀ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਲੂਣ ਤੋਂ ਬੀ ਛੇਤੀ ਗਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸੰਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਿ] ਘਰ ਪਾੜਨਾ ਚੋਰੀ ਵਾਸਤੇ। ਚੋਰੀ। ਚੋਰੀ ਦਾ ਪਾੜ। ਯਥਾ—'ਮਾਣਕ ਮਤੀ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਉਨ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਸੰਨਿ'

ਸੰਨੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਿ] ੧. ਪਾੜ, ਚੋਰੀ ਵਾਲਾ ਪਾੜ। ਯਥਾ—'ਜਿਉ ਸੰਨੀ ਉਪਰਿ ਚੋਰ' ਤਥਾ—ਸੰਨੀ ਦੇਨਿ ਵਿਖੰਮ ਥਾਇ ਮਿਠਾ ਮਦੁ ਮਾਣੀ' ਜੋ ਔਖੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ੨. ਲੁਹਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਜੋ ਚੁਮਟੇ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਕੜ ਵਧੇਰੇ ਪੀਡੀ ਕਰਦਾ ਹੈ,ਇਸ ਨਾਲ ਅਗ ਵਿਚੋਂ ਤੱਤਾ ਲੋਹਾ ਫੜਦੇ ਹਨ ਆਦਿ। ਯਥਾ—'ਮਨ ਜਲਿਆ ਸੰਨੀ ਚਿੰਤ ਭਈ'

ਸੰਨਿਆਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ; ਸੰਨ੍ਯਾਸ] ੧. ਤਿਆਗ। ਯਥਾ—'ਤਟਿ ਤੀਰਥਿ ਨ ਛੋਡੇ ਜੋਗ ਸੰਨਿਆਸ' ੨. ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੌਥਾ। ੧. ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਯ, ੨. ਗ੍ਰਹਸਥ, ੩. ਬਾਨ ਪ੍ਰਸਥ, ੪. ਸੰਨਯਾਸ।

ਸੰਨਿਆਸੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਨ੍ਯਾਸਿਨ੍] ਤਿਆਗੀ, ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਛਡ ਤਯਾਗ ਕਰਕੇ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ। ਯਥਾ—'ਏਤੇ ਰਸ ਛੋਡਿ ਹੋਵੈ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਤਥਾ—'ਸੰਨਿਆਸੀ ਛਿਅ ਚਾਰ' ਸੰਨਯਾਸੀ {ਛਿਅ ਚਾਰ} ਦਸ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮੇ ਹਨ, ਸੋ ਦਸ ਨਾਮ ਇਹ ਹਨ:— ੧. ਤੀਰਥ ੨. ਆਸ਼੍ਰਮ ੩. ਬਨ ੪. ਆਰਨੰ ੫. ਗਿਰੀ ੬. ਪਰਬਤ ੭. ਸਾਗਰ ੮. ਸਰਸ੍ਵਤੀ ੯. ਭਾਰਤੀ ੧੦. ਪੁਰੀ।

ਸਨਾਇ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ੍ਨਾ] ਉਸਤਤ, ਮਹਿਮਾਂ। ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਅੰਤਰੁ ਸਚਾ ਮਨੁ ਸਚਾ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਨਾਇ'

ਸੁਨਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਣਨਾ ਤੋਂ] ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਨਾਮ ਨ ਸੁਨਈ ਡੋਰਾ' {ਡੋਰਾ} ਬੋਲ਼ਾ ਭਾਵ ਨਿਸਚੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਰਹਤ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ।

ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਯ। ਸਮਾਧਿ] ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ, ਨਿਰ-ਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ। ਯਥਾ—'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਅਨਹਤ ਤਹ ਨਾਦ'

ਸਨਾਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਨਾਹ] ਕਵਚ, ਉਹ ਕਪੜਾ ਲੋਹੇ ਚਾਹੇ ਰੂ ਭਰਿਆ ਰੇਸ਼ਮੀ) ਜਿਸਦੇ ਪਹਨਿਆ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਘਾਉ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਯਥਾ—'ਪਾਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਜਪਿ ਪਹਿਰ ਸਨਾਹ' ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਣਾ (ਇਹੀ) ਸੰਜੋਅ ਪਹਿਰੀ ਹੈ।

ਸੁਨਾਹਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਣਨਾ ਤੋਂ] ਸੁਣੀਏ।

ਸੈਨਾਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਚਿਨ੍। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈਨਤ। ਸੈਨਤ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸੈਨ+ ਆਹ=ਨਾਲ] ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ, ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ। ਯਥਾ—'ਸੋਝਾਈ ਸੈਨਾਹ' (ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮਰਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ ਪੁਰਸ਼) ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਸੋਝੀਆਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਮਝਾਂਵਦਾ ਹੈ (ਅਪਨੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਧਨ ਦੱਸਣ ਆਦਿ ਲਈ)

ਸਿਧੀਰੀ ਕਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਧੀ+ਤੀਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ, ਸਿਧੀਰ । ਈ, ਪ੍ਰਤੇ] ਠੀਕ ਠੀਕ ਸਿਧੀ ਕਰੇ।

ਸੁ ਧਨਮੀੜਿਆ ਦੇਖੋ, ਧਰਮੀੜਿਆ

ਸਿੰਨਾ [ਸੰਃ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯਣ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈਣ, ਇਸਦਾ ਨਿਮ੍ਰਵਾਚੀ, ਸਿੰਨਾ] ਸਬੰਧੀ, ਸਾਥੀ। ਯਥਾ--'ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਇਠ ਧਨ ਰੂਪ ਹੀਣ ਕਿਛੁ ਸਾਕੁ ਨ ਸਿੰਨਾ' ਪਿਆਰਾ ਮਿਤ੍ਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਧਨ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬੀ ਬਿਨਾ ਹੈ ਕੋਈ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਬੀ ਨਹੀਂ।

ਸੀਨਾ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸੀਨਹ] ਛਾਤੀ। ਯਥਾ--'ਸੀਤਲ ਮਨ ਸੀਨਾ ਰਾਮ'

ਸੁਨ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਵਣੰ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਉਣ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਣਨਾ] ਸੁਣ । ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ। ਯਥਾ--'ਸੁਨ ਮਨ ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰਿਆ' ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਮਨ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸੁਣ।

ਸੁੰਨ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਜ=ਸਖਣਾ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁੱਣ੍ਹ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁੰਨ, ਸੂਨ] ਅਫੁਰ। ਨਿਰਵਿਕਲਪ। ਯਥਾ--'ਸੁੰਨ ਸਰੋਵਰਿ ਪਾਵਹੁ ਸੁਖ'

੨. ਜੰਗਲ, ਬੀਆਬਾਨ । ਯਥਾ--'ਨਾ ਭੀਜੈ ਬਾਹਰਿ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁੰਨ'

ਸੁਨੰ, ਸੁੰਨੰ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਜ=ਸਖਣਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁੱਣ੍ਹ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁੰਨ, ਸੂਨ] ਅਫੁਰ । ਨਿਰਵਿਕਲਪ । ਯਥਾ--'ਅੰਤਰਿ ਸੁੰਨੰ ਬਾਹਰਿ ਸੁੰਨੰ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੁੰਨ-ਮਸੁੰਨੰ, ਚਉਥੈ ਸੁੰਨੈ ਜੋ ਨਰੁ ਜਾਣੈ ਤਾ ਕਉ ਪਾਪ ਨ ਪੁੰਨੰ' ਤਿੰਨ ਭੂਮਕਾ ਵਿਖੇ ਸੁੰਨ ਆਤਮਾ ਪੂਰਣ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ ਦੇ ਅਫੁਰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ ਵਿਖੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਅਰ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਾ ਲਿਪਾਯਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਅਰਥ--ਜਾਗ੍ਰਤ, ਸ੍ਵਪਨ ਸਖੋਪਤ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਚੋਥੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਨੇ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਸੁਨੰ] ਖਾਲੀ। ਸੁੰਞੇ ਯਥਾ--'ਨਾਮ ਬਿਹੂਨਿ ਸੂਨੇ ਸੇ ਮੁਖਾ'

ਸੂਨੋ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਸੁਨੰ] ਖਾਲੀ, ਸੁੰਞਾਂ। ਯਥਾ--'ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸੂਨੋ ਘਰੁ ਬਾਰੁ'

ਸੇਨ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਨਿਗ੍ਧ=ਤਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਨਾ=ਭਿਜਿਆ ਹੋਇਆ]

੧. ਸਨਿਗਧ। ਨਰਮ। ਯਥਾ--'ਹਰਿ ਕੇ ਜਨ ਉਤਮ ਜਗਿ ਕਹੀਅਹਿ ਜਿਨ ਮਿਲਿਆ ਪਾਥਰ ਸੇਨ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੇਣਾ=ਬੁਧਿ] ਸਮਝ ਵਾਲੇ, ਬੁਧੀਮਾਨ । ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਪਥਰ ਵਰਗੇ ਜੜ੍ਹ ਲੋਕ ਬੁਧੀਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੩. [ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯਣ = ਸਾਕ] ਸਾਥੀ, ਸਨਬੰਧੀ। ਯਥਾ--'ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਖ ਸੇਨ'

ਸੈਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਜਨ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਯਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈਨ] ੧. ਸਾਥੀ, ਮਿਤ੍ਰ। ਯਥਾ--'ਸਖਾ ਸੈਨ ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਬਿੰਦ'

੨. ਇਕ ਭਗਤ ਦਾ ਨਾਮ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਤ ਦਾ ਨਾਈ ਸੀ।

ਸੈਨਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੈਨਜੰ] ਫੌਜ। ਯਥਾ--'ਸੈਣਾ ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਸੂਰ ਅਜਿਤੰ' ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ, ਇਹ ਨ ਜਿਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ

ਫੌਜ ਹੈ।

ਸੋਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਰ੍ਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਨਾ] ਸੋਨਾ, ਸੁਰਨ। ਯਥਾ–'ਸੋਨ ਸਮਾਨਿ ਸਰੀਰੁ' ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਸਰੀਰ(ਸੋਹਣਾਂ)ਅਥਵਾ ੨. ਸੋ + ਨ + ਸਮਾਨਿ=ਉਸ ਦੇ (ਲੂਣ ਦੀ ਡਲੀ ਦੇ) ਸਮਾਨ ਬੀ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਲੂਣ ਤੋਂ ਬੀ ਛੇਤੀ ਗਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸੰਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਿ] ਘਰ ਪਾੜਨਾ ਚੋਰੀ ਵਾਸਤੇ। ਚੋਰੀ। ਚੋਰੀ ਦਾ ਪਾੜ। ਯਥਾ–'ਮਾਣਕ ਮਤੀ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਉਨ ਲਗੈ ਨਾਹੀ ਸੰਨਿ'

ਸੰਨੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਿ] ੧. ਪਾੜ, ਚੋਰੀ ਵਾਲਾ ਪਾੜ। ਯਥਾ–'ਜਿਉ ਸੰਨੀ ਉਪਰਿ ਚੋਰ' ਤਥਾ–ਸੰਨੀ ਦੇਨਿ ਵਿਖੰਮ ਥਾਇ ਮਿਠਾ ਮਦੁ ਮਾਣੀ' ਜੋ ਔਖੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ।
੨. ਲੁਹਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਜੋ ਚੁਮਟੇ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਕੜ ਵਧੇਰੇ ਪੀਡੀ ਕਰਦਾ ਹੈ,ਇਸ ਨਾਲ ਅਗ ਵਿਚੋਂ ਤੱਤਾ ਲੋਹਾ ਫੜਦੇ ਹਨ ਆਦਿ। ਯਥਾ–'ਮਨ ਜਲਿਆ ਸੰਨੀ ਚਿੰਤ ਭਈ'

ਸੰਨਿਆਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ; ਸੰਨ੍ਯਾਸ]
੧. ਤਿਆਗ। ਯਥਾ–'ਤਟਿ ਤੀਰਥਿ ਨ ਛੋਡੇ ਜੋਗ ਸੰਨਿਆਸ'
੨. ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੌਥਾ। ੧. ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਯ, ੨. ਗ੍ਰਹਸਥ, ੩. ਬਾਨ ਪ੍ਰਸਥ, ੪. ਸੰਨਜਾਸ।

ਸੰਨਿਆਸੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਨ੍ਯਾਸਿਨ੍] ਤਿਆਗੀ, ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਛਡ ਤਯਾਗ ਕਰਕੇ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ। ਯਥਾ–'ਏਤੇ ਰਸ ਛੋਡਿ ਹੋਵੈ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਤਥਾ–'ਸੰਨਿਆਸੀ ਛਿਅ ਚਾਰ' ਸੰਨਜਾਸੀ {ਛਿਅ ਚਾਰ} ਦਸ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮੇ ਹਨ, ਸੋ ਦਸ ਨਾਮ ਇਹ ਹਨ:–
੧. ਤੀਰਥ ੨. ਆਸ਼੍ਰਮ ੩. ਬਨ ੪. ਆਰਨੈ ੫. ਗਿਰੀ ੬. ਪਰਬਤ ੭. ਸਾਗਰ ੮. ਸਰਸ੍ਵਤੀ ੯. ਭਾਰਤੀ ੧੦. ਪੁਰੀ।

ਸਨਾਇ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸਨਾ] ਉਸਤਤ, ਮਹਿਮਾਂ। ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਅੰਤਰੁ ਸਚਾ ਮਨੁ ਸਚਾ ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਨਾਇ'

ਸੁਨਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਣਨਾ ਤੋਂ] ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਨਾਮ ਨ ਸੁਨਈ ਡੋਰਾ' {ਡੋਰਾ} ਬੋਲਾ ਭਾਵ ਨਿਸਚੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਰਹਤ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ।

ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਯ। ਸਮਾਧਿ] ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ, ਨਿਰ-ਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ। ਯਥਾ–'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਅਨਹਤ ਤਹ ਨਾਦ'

ਸਨਾਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਨਾਹ] ਕਵਚ, ਉਹ ਕਪੜਾ ਲੋਹੇ ਚਾਹੇ ਰੂੰ ਭਰਿਆ ਰੇਸ਼ਮੀ) ਜਿਸਦੇ ਪਹਨਿਆ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਘਾਉ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਯਥਾ–'ਪਾਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਜਪਿ ਪਹਿਰ ਸਨਾਹ' ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਣਾ (ਇਹੀ) ਸੰਜੋਅ ਪਹਿਣੀ ਹੈ।

ਸੁਨਾਹਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਣਨਾ ਤੋਂ] ਸੁਣੀਏ।

ਸੈਨਾਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਚਿਨ੍। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈਨਤ। ਸੈਨਤ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸੈਨ+ ਆਹ=ਨਾਲ] ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ, ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ। ਯਥਾ–'ਸੋਝਾਈ ਸੈਨਾਹ' (ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮਰਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ ਪੁਰਸ਼) ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਸੋਝੀਆਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਮਝਾਂਵਦਾ ਹੈ (ਅਪਨੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਧਨ ਦੱਸਣ ਆਦਿ ਲਈ)

ਸੰਨਾਹੁ } [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਨਾਹ] ਸੰਜੋਅ । ਯਥਾ—'ਰਾਮ ਕਵਚੁ ਦਾਸ ਕਾ
ਸੰਨਾਹੁ } ਸੰਨਾਹੁ' ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੂਪ ਕਵਚ ਇਹ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਸੰਜੋਅ ਹੈ । ਦੇਖੋ, ਕਵਚ

ਸੁੰਨਾਹਰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਜ ਆਹਰ*] ਅਫੁਰ ਯਾ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ । ਯਥਾ—'ਜੁਗ ਛਤੀਹ ਗੁਬਾਰੁ ਕਰਿ ਵਰਤਿਆ ਸੁੰਨਾਹਰਿ'

ਸਾਨੇਹੜੇ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਦੇਸ਼ਾ: । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸਨੇਹੇ । ੜ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਨੇਹੇ । ਯਥਾ—'ਸਾਜਨ ਦੇਸਿ ਵਿਦੇਸੀਅੜੇ ਸਾਨੇਹੜੇ ਦੇਦੀ'

ਸਨਕ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ ਸਿਵ ਸੁਕਾਦਿ'
ਦੇਖੋ, ਸਨਕਾਦਿਕ

ਸੰਨਕੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਧਾਨੰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਨ੍ਹਣਾ] ਜੋੜਕੇ, ਸ਼ਿਸਤ ਬੰਨ੍ਹਕੇ, (ਤੀਰ) ਖਿੱਚਕੇ । ਯਥਾ—'ਬਾਣ ਸਚਾਵਾ ਸੰਨਕੇ'

ਸਨਕਾਦਿਕ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਨਕ ਆਦਿਕ ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ, ੧. ਸਨਕ, ੨. ਸਨੰਦਨ, ੩. ਸਨਾਤਨ, ੪. ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ । ਯਥਾ—'ਗੋਵਿੰਦ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਨਕਾਦਿਕ ਉਧਾਰੇ'

ਸਨਾਖਤ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਨਾਖ਼ਤ] ਪਛਾਣ' ਸਿਆਣ । 'ਯਥਾ—ਸਨਾਖਤ ਕੁਦਰਤੀ' ਥੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸੁੰਨ ਗੁਫਾ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ੂਨਜ । ਗੁਹਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਗੁਫਾ] ਸੁੰਞੀ ਗੁਫਾ' ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਝਾ ਥਾਉਂ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਸਾਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸਖਣੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਦਸਮ ਦੁਆਰ । ਯਥਾ—'ਸੁੰਨ ਗੁਫਾ ਮਹਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈ'

ਸੁਨਾਗਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ । ਨਾਗਰ=ਚਤੁਰ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਚਤੁਰ । ਭਾਵ, ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ਤੋਂ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਸਿਖਰਿ ਸੁਨਾਗਰ ਨਦੀ ਚੇ ਨਾਥੰ'
ਦੇਖੋ, ਨਾਗਰ

ਸੁਨੀਜਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੁਣਨਾਂ ਦਾ ਭੂਤਕਾਲ, ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਸੁਣਿਆ । ਯਥਾ—ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ ਤਿਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸੁਨੀਜਾ'

ਸੁਨਣੈ [ਕ੍ਰਿ: । ਪੰਜਾਬੀ] ਸੁਣਨ ਲਈ । ਯਥਾ—'ਏ ਸ੍ਰਵਣਹੁ ਮੇਰਿਹੋ ਸਾਚੈ ਸੁਨਣੈ ਨੋ ਪਠਾਏ'

ਸਨਾਤ [ਗੁ: । ਅਰਬੀ, ਸ਼ਨਾਤ=ਵੈਰੀ । ਪੰਜਾਬੀ ਇਕ ਨੀਚ ਕੌਮ] ਨੀਚ ਲੋਕ, ਸਾਂਹਸੀ । ਦੇਖੋ, ਜੋਹੀ

ਸਨਾਤੀ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸਨਾਤ] ੧. ਇਕ ਨੀਚ ਜਾਤ ਹੈ, ਸਨਾਤ । ਯਥਾ—'ਜਾਤਿ ਸਨਾਤੀ ਹੋਰਿ ਹਿੰਦਵਾਣੀਆ'
੨. ਸਨਾਤੀਆਂ (ਵਿਚ) ।
ਯਥਾ—'ਵਿਚਿ ਸਨਾਤੀ ਸੇਵਕ ਹੋਇ'

ਸੁੰਨਤ [ਸੰ: । ਅਰਬੀ, ਸੁੰਨਤ=ਤ੍ਰੀਕਾ । ਉਹ ਤ੍ਰੀਕਾ ਜਿਸ ਪਰ ਪੈਗੰਬਰ ਤੇ ਇਸਹਾਬ ਨੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ †] ਖਤਨਾ ।

*ਆਹਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੁਆਸ ਦਾ ਅੰਦਰ ਖਿਚਣਾ, ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਸੁੰਨ ਦੇ ਅਤਰ ਮੁਖ ਰੁਖ, ਯਾ ਹਾਲਤ ਯਾ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੈ, ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ।

†ਸੁੰਨਤ ਦੇ ਅਰਥ 'ਖਤਨਾ' ਨਹੀ । ਪਰ ਜਦ ਪੁਛਿਆ ਜਾਏ ਖਤਨਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਦ ਜੁਾਬ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸੁੰਨਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਸਾਹਬ ਨੇ ਇਹ ਤ੍ਰੀਕਾ ਕ ਤਾ ਯਾ ਜਾਰੀ ਰਖਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੁੰਨਤ ਦਾ ਅਰਥ ਖਤਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਜ ਤਕ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਾਂਈ ਕਿ ਲੁਗਾਤ ਫੀਰੋਜ਼ੀ ਵਿਚ ਖ਼ਤਨੇ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੇ ਹਨ- ਸੁੰਨਤ ਕਰਨਾ ।

ਆਦਮੀ ਦੀ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਿਸੇ ਦੇ ਉਪਰ ਦਾ (ਪਰਦਾ) ਮਾਸ ਕੁਛਕ ਕਟਣਾ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਧਾਰਮਕ ਤ੍ਰੀਕਾ ਯਾ 'ਸੁੰਨਤ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੁੰਨਤ ਕੀਏ ਤੁਰਕੁ ਜੇ ਹੋਇਗਾ ਅਉਰਤ ਕਾ ਕਿਆ ਕਰੀਐ'

ਸਨਾਤਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਮ । ਯਥਾ—'ਸਨਾਤਨ ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ ਤਿਨ ਕਉ ਮਹਲ ਦੁਲਭਾਵਤੁ' ਦੇਖੋ, ਸਨਕਾਦਿਕ

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪੁਰਾਤਨ । ੨. ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਪਹਲਾਂ ਅਪਨੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ। ਯਥਾ—'ਅਬ ਮਨੁ ਉਲਟਿ ਸਨਾਤਨੁ ਹੂਆ'

ਸਨਾਥ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸਹਤ ਮਾਲਕ ਦੇ। ਯਥਾ—'ਤਿਨਦੇਖੇ ਹਉ ਭਇਆ ਸਨਾਥ' ਮੈਂ ਸਹਤ ਸੁਆਮੀ ਦੇ ਹੋ ਗਿਆ।

੨. ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ, ਸਫਲ।

ਸਨਾਥਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਨਾਥ]

੧. ਸੁਆਮੀ ਵਾਲਾ।

੨. ਉਹ ਸੁਖ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਜੋ ਖਸਮ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਫਲਤਾ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ—'ਤਿਨ ਸਫਲਿਓ ਜਨਮੁ ਸਨਾਥਾ' ਤਥਾ—'ਇਨ ਤੇ ਕਹਹੁ ਤੁਮ ਕਵਨ ਸਨਾਥਾ'

ਸਾਨਥ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਸਾਣਥ] ਸਹਾਇਕ, ਸਾਥੀ । ਯਥਾ—'ਲਪਟਿਓ ਦਾਸੀ ਸੰਗਿ ਸਾਨਥ' ਸਾਥੀ ਹੋਕੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਚਿਮਟ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੁਨਥਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸੁਨਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਅਕਥ ਕਥਾ ਸੁਨਥਈ' ਅਕਥ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।

ਸਨੰਦ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸਨਕ ਸਨੰਦ ਮਹੇਸ ਸਮਾਨਾ' ਦੇਖੋ, ਸਨਕਾਦਿਕ

ਸਨਬੰਧ*[ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਬੰਧ ਯਾ ਸੰਨ੍ਰਿਬਨ੍ਧ] ੧. ਸਾਕ, ਰਿਸ਼ਤਾ।

੨. ਮੇਲ, ਸੰਜੋਗ।

ਯਥਾ—'ਸਭਨਾ ਕਉ ਸਨਬੰਧੁ ਹਰਿ ਕਰਿ ਦੀਏ'

ਸਨਬੰਧੀ*[ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਬੰਧਿਨੑ] ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਮੇਲੀ, ਸਾਕ, ਨਾਤੇ ਵਾਲੇ।

ਸਨਬੰਧੇਹੀ*[ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਨਬੰਧ] ਸਾਥੀ। ਯਥਾ—'ਮਾਇਆ ਸਨਬੰਧੇਹੀ' ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਥੀ।

ਸੁੰਨਮਸੁੰਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਯੰ । ਸ਼ੂਨਯ] ਦੇਖੋ, ਸੁੰਨੰ

ਸਨਮੁਖ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਮੁਖ] ਸਾਮਣੇ ਮੂੰਹ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਆਗਜਾਕਾਰੀ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਨਮੁਖੁ ਮਨਮੁਖਿ ਵੇਮੁਖੀਆ'

ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖਯ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਨਯ। ਮੰਡਲ] ਸੁੰਞਾ ਮੰਡਲ ਭਾਵ—

੧. ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ । ਯਥਾ—'ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਕਰਿ ਪਰਗਾਸੁ' ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਬ੍ਰਿਤਿ ਨੂੰ ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ ਵਿਖੇ ਟਿਕਾ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਮਿਲੇ।

੨. ਉਹ ਜੁਗ ਜਦੋਂ ਕੁਛ ਨ ਸੀ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸਖਣਾ ਸੀ । ਯਥਾ—'ਸੁੰਨ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਕਰਿ ਪਰਗਾਸੁ' ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁੰਨੇ ਹੋਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਸੀ।

ਸਮਬੰਧ = ਸਮ+ਬੰਧ। ਸੰਨ੍ਰਿਬਨਧ = ਸਮ+ਨਿਬੰਧ।

ਸੁਨਾਰਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਰਣਕਾਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋਨਾ+ਆਰਾ] ਸੁਨਿਆਰਾ। ਯਥਾ–'ਸੋਨਾ ਰਾਢਤੇ ਹਿਰੈ ਸੁਨਾਰਾ'

ਸਪੈ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰੂਪ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਪ+ਐ] ਸਪ ਨੂੰ, ਨਾਗ ਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਈਐ'

ਸਾਪ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਪ। ਹਿੰਦੀ, ਸਾਂਪ] ੧. ਸਪ, ਨਾਗ। ਯਥਾ:–'ਸਾਪੁ ਕੁੰਚ ਛੋਡੈ ਬਿਖੁ ਨਹੀ ਛਾਡੈ'
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਪ] ਸ੍ਰਾਪ, ਬੁਰੀ ਅਸੀਸ ਯਥਾ–'ਜਰਾ ਮਰਾ ਤਾਪੁ ਸਿਰਤਿ ਸਾਪੁ ਸਭੁ ਹਰਿ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ'।

ਸੰਪੈ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਪੱਤ੍ਰਿ, ਸਮਪਦ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਪਦਾ, ਸੰਪੈ] ਸੰਪਦਾ, ਮਾਲ। ਯਥਾ–'ਨਾ ਧਨੁ ਸੰਪੈ ਨਾਲਿ' ਨਾ ਧਨ ਨਾਲ (ਜਾਵੇਗਾ) ਨਾ ਮਾਲ । ਮਾਲ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਘਰ ਬਾਰ ਮਿਲਖ ਆਦਿ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾ ਤੋਂ ਹੀ ਪੁਰਖਦੀ ਸੰਪਦਾ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਪੀਅਲ [ਗੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸ + ਪੀਲਾ] ੧. ਪੀਲਾ। ੨. ਐਸਾ ਚਿੱਟਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਾਲੀ ਨ ਰਹੇ*। ੩. ਰੂੰ ਦਾ ਗੋਹੜਾ। ਯਥਾ–'ਤੁਮ ਮਖਤੂਲ ਸੁਪੇਦ ਸਪੀਅਲ'
ਦੇਖੋ, ਮਖਤੂਲ

ਸੁਪਚ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਵਪਚ] ਚੰਡਾਲ। ਯਥਾ–'ਸੁਪਚ ਤੁਲਿ ਸਮਾਨਿ'

ਸੁਪਚਾਰੋ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ, ਸੁਪਚ] ਚੰਡਾਲ ਜਾਤੀ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ–'ਬਾਲਮੀਕ ਸੁਪਚਾਰੋ ਤਰਿਓ'

ਸੰਪਟੁ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਪੁਟ] ੧. ਡਬਾ। ੨. ਉਹ ਡਬਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਠਾਕੁਰ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਮਨੁ ਸੰਪਟੁ ਜਿਤੁ ਸਤਸਰਿ ਨਾਵਣੁ ਭਾਵਨ ਪਾਤੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਕਰੇ'

ਸਪਤ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਪ੍ਤਨ੍] ਚਾਰ ਅਤੇ ਤਿੰਨ। ਸਤ। ਯਥਾ–'ਸਪਤ ਦੀਪ ਸਪਤ ਸਾਗਰਾ'
ਦੇਖੋ, ਸਪਤਸਾਗਰਾ ਸਪਤਸਰੇ ਸਪਤ ਦੀਪ. ਸਪਤ ਪਤਾਲ ਕੀ ਬਾਣੀ

ਸਿਪੀਤੀ† [ਸੰਃ । ਅਰਬੀ, ਸਿਫ਼ਤ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਪਤ + ਈ ਸ੍ਵਾਰਥ ਪ੍ਰਤੇ] ਉਸਤਤ, ਕੀਰਤੀ। ਯਥਾ–'ਤਿਨ ਵਾਤ ਸਿਪੀਤੀ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਚ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸਿਫਤ ਹੈ।
ਦੇਖੋ, ਵਾਤ

ਸੰਪਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੰਪੱਤ੍ਰਿ] ਸੰਪਦਾ। ਧਨ। ਮਾਲ। ਯਥਾ-'ਤਿਆਗਿ ਚਲਨਾ ਸਗਲ ਸੰਪਤ ਕਾਲੁ ਸਿਰ ਪਰਿ ਜਾਨੁ' ਤਥਾ–'ਸੰਪਤ ਹਰਖੁ ਨ ਆਪਤ ਦੂਖਾ'

ਸੰਪਤਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੰਪਤ ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਸੰਪਤ ਪੱਤ੍ਰ ਫਲ ਫੁਲ ਹਨ ਜੋ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਨੂੰ–ਸੰਪਤਾ ਕਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ] ਟਹਣੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਪਤ੍ਰ ਭੁਰਿਜੇਣ ਝੜੀਅੰ ਨਹ ਜੜੀਅੰ ਪੇਡ ਸੰਪਤਾ'
ਦੇਖੋ, ਭੁਰਿਜੇਣ

ਸਪਤ ਸਾਗਰਾ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ੨. 'ਸਪਤ ਦੀਪ ਸਪਤ

---

*ਪੀਲਾ ਚਿਹਰਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਦ ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਸੁਰਖੀ ਉਡ ਜਾਏ ਤੇ ਚਿਟਾਸ ਰਹ ਜਾਏ। ਇਸੀ ਤਰਾ ਜਿਸ ਰੇਸ਼ਮ ਵਿਚ ਪਹਲੀ ਕਥਾਯ ਅਸਰ ਉਡ ਜਾਏ ਤ ਸੁਫੈਦੀ ਰਹ ਜਾਏ ਉਹ ਪੀਲਾ ਯਾ ਸਪੀਲਾ ਰੇਸ਼ਮ । ਐਸੀ ਮੁਰਾਦ ਜਾਪਦੀ ਹੈ।

†ਪਪੇ ਤੇ ਫਫੇ ਦੇ ਸ੍ਵਰਣਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹਾਕੁ ਸਫੈਦ, ਸਪੇਦ, ਤਿਵੇਂ ਸਿਫਤ, ਸਿਪਤ।

ਸਾਗਰ' ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਪਤ ਦੀਪ ਸਪਤ ਸਾਗਰਾ ਨਵ ਖੰਡ ਚਾਰ ਵੇਦ ਦਸ ਅਸਟ ਪੁਰਾਨਾ'

ਸਪਤ ਸਰੇ [ਵਿਸੇਖਣ, ਵਿਸ਼ੇਖਜ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਹਤ ਪਤੀ ਦੇ ਸਰੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਕਰਿ ਮਜਨੋ ਸਪਤ ਸਰੇ'

ਦੇਖੋ, ਸਤਸਰ

ਸਪਤਾਹਰੋ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ । ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸਪ੍ਤ] ਸਤ । ਯਥਾ–'ਬੀਸ ਸਪਤਾਹਰੋ ਬਾਸਰੋ ਸੰਗ੍ਰਹੈ' ਬੀਸ ਸਪਤਾਹਰੋ=੨੭।

ਸਪਤ ਦੀਪ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਪ੍ਤ+ਦ੍ਵੀਪ] ਸਤ ਓਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਡੇ ਟੁਕੜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਸੀ। ਜੰਬੂ ਦੀਪ. ੧, ਕੁਸ ਦੀਪ. ੨, ਪਲਖ੍ ਦੀਪ. ੩, ਸ੍ਵੇਤ ਦੀਪ. ੪, ਕ੍ਰੌਂਚ ਦੀਪ. ੫. ਪੁਸਕਰ ਦੀਪ. ੬, ਸਾਕ ਦੀਪ. ੭। ਪਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਸਪਤ ਦੀਪ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਭੂਗੋਲ ਵਿਦ੍ਯਾ ਦੇ ਵੇਤਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਏਹ ਵਡੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ:– ੨. ਏਸ਼ੀਆ, ੨. ਯੂਰਪ, ੩. ਅਫ੍ਰੀਕਾ, ੪. ਉਤ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰੀਕਾ, ੫. ਦਖਣੀ ਅਮ੍ਰੀਕਾ, ੬. ਓਸ਼ੀਨੀਆ ਤੇ ੭. ਧ੍ਰਵਾਂ ਦੇ ਲਾਗ ਬਰਫਾਂ ਹੇਠਾਂ ਪਈ ਧਰਤੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ।

ਸਪਤ ਪਾਤਾਲ ਕੀ ਬਾਣੀ [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਸਤਵੇਂ ਪਤਾਲ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਮਹੀਨ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ; ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਸਤਵੇਂ ਪਤਾਲ ਤੋਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੁਪੇਦ [ਗੁਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸਿਪੈਦ, ਸਿਫੈਦ। ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਸੁਫੈਦ ਤੇ ਸਪੈਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ] ਚਿਟੇ। ਯਥਾ–'ਤੁਮ ਮਖਤੂਲ ਸੁਪੇਦ ਸਪੀਅਲ'

ਦੇਖੋ, ਮਖਤੂਲ

ਸੁਪੇਦਾ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਿਪੇਦਹ, ਸਿਫੇਦਹ] ਚਿਟੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ । ਯਥਾ–'ਰਾਤੀ ਹੋਵਨਿ ਕਾਲੀਆਂ ਸੁਪੇਦਾ ਸੇਵੰਨ' ਭਾਵ–ਭਾਵੇਂ ਕਿਡੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜੋ ਚਿਟੇ ਹਨ ਸੋ {ਸੇਵੰਨ} ਉਸੇ ਰੰਗ ਦੇ, ਭਾਵ–ਸਦਾ ਹੀ ਚਿਟੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਿਡੀ ਅਵਿ-ਦ੍ਯਾ ਜ਼ੋਰ ਮਾਰੇ ਪਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਦੀ ਲਿਪਾਯਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੁਪੇਦੀ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਿਪੇਦੀ, ਸਿਫੇਦੀ] ਚਿਟਿਆਈ। ਯਥਾ–'ਸੁਪੇਦੀ ਸਤ ਦਾਨ' ਸਤ (ਦਾ ਜਾਨਣਾਂ ਵਾ ਸਤ ਬੋਲਣਾ) ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਾਡੀ ਚਿਟੀ (ਪੋਸ਼ਾਕ) ਹੈ।

ਸੁਪਨਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਪ੍ਨ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਪਨਾ] ਜਾਗ੍ਰਤ ਤੇ ਸੁਖੋਪਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਨੀਂਦ੍ਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਦਮੀ ਜਾਗਦਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਤੇ ਦਰਸਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਾਈ'

ਸੁਪਨੇ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਪ੍ਨ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਪਨਾ] ਸੁਫਨੇ ਵਿਚ । ਯਥਾ–'ਸੁਪਨੇ ਹੂ ਬਰੜਾਇ ਕੈ'

ਸੰਪਾਨੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਰ੍ਪਣ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ੍ਪਣ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੌਂਪਣਾ] ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ।

ਸੁਪਨੰਤਰ [ਅਧਿਕਰਣ ਕਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਪਨੰਤਰ:] ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭਾਵ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ।

ਸੁਪਨੈ ਨਿਸੀ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਪਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਪਨਾ । ਐ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਨਿਸ਼ਾ। ਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ]

ਰਾਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ। ਯਥਾ—'ਸੂਹਾ ਰੰਗੁ ਸੁਪਨੈ ਨਿਸੀ ਬਿਨੁ ਤਾਗੈ ਗਲਿ ਹਾਰੁ'

ਦੇਖੋ, ਨਿਸੀ

ਸਾਪੁਰਸਾਈ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪੌਰੁਖ। ਸਾ = ਉਹ] ੧. ਉਹ ਸੂਰਮਤਾਈ, ਉਹ ਪੁਰਖਾਰਥ।

੨. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾ = ਉਹ ਪੁਰਸਾਈ (ਫਾਰਸੀ, ਪੁਰਸਸ਼ ਤੋਂ) = ਪੁਛ] ਯਥਾ—'ਖਸਮੈ ਸਾ ਪੁਰਸਾਈ' ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਇਸ (ਪਾਪ ਦੀ) ਪੁਛ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸਨੱਧ-ਬੱਧ ਸੈਨਾਂ ਨੇ ਨਾ ਜੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹ-ਰੀਆਂ ਦੀ ਕਤਲਾਮ ਕੀਤੀ।

ਦੇਖੋ ਪੁਰਸਾਈ

ਸੰਪੂਰਣਹ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਪੂਰਣੰ] ਪੂਰਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਹਰਣ ਭਰਣ ਸੰਪੂਰਣਹ'

ਸੁਪਰਵਾਣ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਮਾਣੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁ+ਪਰਵਾਣ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰਮਾਣਨੀਕ, ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪਰਵਾਣ।

ਸੋਪਿੜ [ਸੰਃ। ਸੋ+ਪਿੜ। ਦੇਖੋ, ਪਿੜ] ਉਹ ਮਲਾਂ ਦਾ ਅਖਾੜਾ। ਉਹ ਰਣ ਮੈਦਾਨ।

ਸਫਾ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸੁਫ਼ = ਚਿਟਾਈ] ਚਿਟਾਈ, ਫੂਹੜੀ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਮੁਖ ਬੈਸਹੁ ਸਫਾ ਬਿਛਾਇ' ਗੁਰਮੁਖਤਾ ਦੀ ਚਿਟਾਈ ਵਿਛਾਕੇ ਬੈਠੋ।

ਸੂਫ [ਗੁਃ। ਅਰਬੀ ਸੂਫ = ਪਸ਼ਮ। ਪਸ਼ਮ ਦੇ ਕਪੜੇ ਜੋ ਫਕੀਰ ਪਹਨਦੇ ਸਨ] ਫਕੀਰ ਦੇ ਗਲ ਦਾ ਚੋਲਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੂਫ ਇਕ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਨੀਂਮ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੇਖੋ ਸੂਫ ਗਲ

ਸੁਫਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਮ੍ਭ=ਸੁੰਦਰ ਹੋਨਾ, ਚਮਕਨਾ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹੰਸ=ਕੋਮਲ] ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ। ਖਿੜਨਾ। ਯਥਾ—'ਅੰਗ ਸੰਗ ਉਰ-ਝਾਇ ਬਿਸਰਤੇ ਸੁਫਿਆ'

ਸੋਫੀਆ* [ਸੰਃ। ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੋਫੀਆ= ਗਿਆਨ] ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਯਥਾ—'ਸਚੁ ਮਿਲਿਆ ਤਿਨ ਸੋਫੀਆ'

ਸੂਫ ਗਲ [ਗੁਃ। ਅਰਬੀ, ਸੂਫ=ਇਕ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਪਸ਼ਮ। ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੋਫੀਆ = ਗਿਆਨ। ਸੂਫੀ ਇਕ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਪੜਾ ਓਹ ਪਹਨਦੇ ਹਨ ਸੋ ਸੂਫ] ਗਲ ਵਿਚ ਸੂਫ। ਯਥਾ—'ਕੰਨਿ ਮੁਸਲਾ ਸੂਫ ਗਲਿ'

ਸਫੁਟੰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਫੁਟੰ]

੧. ਪ੍ਰਗਟ, ਜ਼ਾਹਰਾ ਯਥਾ—'ਜੈਦੇਵ ਆਇਓ ਤਸ ਸਫੁਟੰ' ਜੈ ਦੇਵ ਆਇਆ ਹੈ {ਤ} ਤੇਰੀ {ਸ} ਸਰਨ ਪ੍ਰਗਟ।

ਅਥਵਾ ੨. [ਤਸਜ ਦਾ ਤਸ ਲਿਖਣਾ ਹੈ] ਤਿਸ ਦੀ। ਯਥਾ—'ਜੈਦੇਵ ਆਇਓ ਤਸ ਸਫੁਟੰ' ਜੈਦੇਵ ਆਇਆ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਤਿਸ ਦੀ (ਸਰਣ)

ਦੇਖੋ ਤਸ ਸਫੁਟੰ

ਸਿਫਤ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸਿਫ਼ਤ] ਉਸਤਤ। ਜੱਸ। ਯਥਾ—'ਸਚੀ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ'

ਸਿਫਤੀ
ਸਿਫਤੀਂ } [ਸੰਃ ਅਰਬੀ, ਸਿਫ਼ਤ। ਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੱਤੇ] ਸਿਫਤਾਂ ਵਿਚ। ਯਥਾ—'ਸਿਫਤੀ ਰਤਾ ਸਦੁ ਬੈਰਾਗੀ'

੨. ਸਿਫਤਾਂ। ਯਥਾ—'ਕਰਿ ਸਿਫਤੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਵਦੈ'

ਸਿਫਤ ਸਨਾਈ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸਿਫ਼ਤ=

*ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਸੂਫੀ = ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਹੈ, ਜੋ ਵੇਦਾਂਤ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਈਮਾਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਰ ਸ਼ਰਹਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਆਜ਼ਾਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਉਸਤਤ। ਸੁਨਾ=ਕੀਰਤੀ। ਸੁਨਾ ਦੇ ਅਗੇ—ਈ—ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੇ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ'ਕੀਰਤੀ ਵਾਲਾ' ਅਰਥ ਹੋ ਗਿਆ] ਉਸਤਤ ਯੋਗ (ਕੀਰਤੀ ਵਾਲੇ) ਦੀ ਸਿਫਤ।

ਸਿਫਤ ਸਲਾਹਣ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸਿਫ਼ਤ। ਸੁਲਾਹ। ਣ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ ਹੈ=ਸਲਾਹੁਣਾ] ਉਸਤਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਸਲਾਘਾ ਕਰਨੀ। (ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਤੇ ਜਸ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ—'ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਣੁ ਛਡਿ ਕੈ'

ਸਿਫਤ ਧਰਾ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਅਰਬੀ, ਸਿਫ਼ਤ। ਧਰਾ, ਹਿੰਦੀ=ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ] (ਪ੍ਰਮੇਸਰ) ਦੀ ਉਸਤਤ ਜਿਸ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੋ ਦਰਵੇਸ਼ ਜਿਸੁ ਸਿਫਤਿ ਧਰਾ'

ਸਫਰੀ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਫ਼ਰੀ]
੧. ਮੁਸਾਫਰ।
੨. ਮੰਗਤਾ ਮੁਸਾਫਰ। ਉਹ ਮੰਗਤਾ ਜੋ ਜਿਥੋਂ ਮੰਗੇ ਖਾਕੇ ਅਗੇ ਟੁਰ ਜਾਏ ਤੇ ਟੁਰਿਆ ਰਹੇ ਕਿਤੇ ਅਟਕੇ ਘਟ। ਯਥਾ—'ਦੇਵਨਹਾਰੁ ਬਿਸਾਰਿਓ ਅੰਧੁਲੇ ਜਿਉ ਸਫਰੀ ਉਦਰੁ ਭਰੈ ਬਹਿ ਹਾਟੁਲੀ'

ਦੇਖੋ ਸਫਰੀ ਦੰਫਾਨ

ਸਫਰੀਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਪਰਜਜਾ=ਆਦਰ, ਪੂਜਾ] ੧. ਆਦਰ, ਪ੍ਰਤਿਸ਼੍ਰਾ। ਯਥਾ—'ਬਿਰ ਸਾਧ ਸਫਰੀਆ' ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼੍ਰਾ ਕਰਨੀ ਸਥਿਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਹੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ, ਸਭਾ ਪਦ ਤੋਂ ਸਭਰੀਆ, ਸਭਰੀਆ ਤੋਂ ਸਫਰੀਆ] ਸਭਾ, ਸੰਗਤ।

ਸਫਰੀ ਦੰਫਾਨ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਫਰੀ=ਨਿਕੀ ਮਛੀ, ਟਿੱਚਰ। ਦੰਫਾਨ* = ਦੰਭ ਕਰਨ ਵਾਲਾ=ਮਛੀਆਂ (ਟਿੱਚਰਾਂ) ਵਾਸਤੇ ਦੰਭ ਕਰਨ ਵਾਲਾ]
੧. ਬਗਲਾ।
੨. ਕਈ ਗਜਾਨੀ—ਰਾਹੀ ਦਾ ਦੰਭ—ਤੇ—ਮਦਾਰੀ ਦਾ ਦੰਤ—ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਫਲ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ+ਫਲ] ਸਹਤ ਫਲ ਦੇ, ਸਫਲ, ਮੁਬਾਰਕ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਸੇਵਾ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਗੁਰ ਸਫਲ ਦਰਸਨ ਕੀ' ਸੇਵਾ ਕਰੋ (ਉਸ) ਹਰਿ ਗੁਰਿ (ਦੀ ਜਿਸਦਾ) ਦਰਸਨ ਸਫਲ ਹੈ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੈ।

ਸੁਫਲ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਸੁ=ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ+ਫਲ] ਸ੍ਰੇਸਟ ਫਲ। ਯਥਾ—'ਮੋਹਨ ਤੂੰ ਸੁਫਲੁ ਫਲਿਆ' ਹੇ ਮੋਹਨ ਤੂੰ ਸ੍ਰੇਸਟ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਿਆ ਹੈਂ।

ਸਬ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸ਼ਬ] ਰਾਤ। ਯਥਾ—'ਸਬ ਰੋਜ਼ ਗਸਤਮ ਦਰ ਹਵਾ' ਰਾਤ ਦਿਨ ਫਿਰਿਆ ਮੈਂ ਵਿਚ ਲਾਲਚ ਦੇ।

ਸਬਾਇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਬ੍ਬ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਬ। ਨਵੀਨ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਭ। ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ, ਆਇ] ਸਭ ਥਾਂ ਤੇ। ਯਥਾ—'ਸਾਰੰਗ ਪਾਣਿ ਸਬਾਇ' ਪਰਮੇਸਰ ਹੀ ਸਭ ਥਾਂ ਤੇ ਹੈ।

ਸਬਾਈ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਬਾਇ] ਸਾਰੀ, ਕੁਲ।

ਸਬਾਇਆ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਬਾਇ] ਸਾਰੇ। ਯਥਾ—'ਸਭ ਸੁਣਿਅਹੁ ਲੋਕ ਸਬਾਇਆ'

ਸਬਾਈਆ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਬਾਇ] ਸਾਰੀਆਂ ਦਾ। ਯਥਾ—'ਇਕੋ ਕੰਤੁ ਸਬਾਈਆ ਜਿਤੀ ਦਰਿ ਖੜੀਆਹ'

*ਦੰਭ ਦੇ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਡਿੰਭ, ਡਿੰਫ, ਡੰਫ, ਦੰਫ, ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਵਰਤੀ ਦੇ ਹਨ।

ਸਬਾਇੜੀਏ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਬਾਇ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਬ+ਆਇ+ੜੀਇ] ਹੈ ਸਭ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਈ । ਯਥਾ—'ਜੋਤਿ ਸਬਾਇੜੀਏ' ਹੈ ਸਭ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਈ ਜੋਤ'

ਸਾਬਾਸ [ਗੁ: । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਾਦਬਾਸ਼, ਦਾ ਸੰਖੇਪ, ਸ਼ਾਬਾਸ਼=ਖੁਸ਼ ਰਹੁ] ਅਸੀਸ ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਧੰਨਜ । ਯਥਾ—'ਤਿਸੁ ਕਹੀਐ ਸਾਬਾਸੁ' ਤਥਾ—'ਤਸਕਰ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਰਿਆ ਨਗਰੁ ਵੁਠਾ ਸਾਬਾਸਿ' ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਕਰ ਕਾਮਾਦੀ ਚੋਰ ਦੂਰ ਹੋਏ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨਗਰ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਭਾਵ ਸੁਭ ਗੁਣਾ ਕਰ (ਅਥਵਾ, ਖੁਸ਼ ਰਹਣ ਵਾਲਾ) ਵਸਿਆ ।

ਸਬਾਹ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਬ+ਆਹ] ੧. ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ।
੨. [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਵਾਹ] ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਜੋ ਦੇਦਾ ਰਿਜਕੁ ਸਬਾਹਿ'

ਸਬਾਹੀ......... ਦੇਖੋ, ਸੇ ਕਰਿਨ ਸਬਾਹੀ

ਸਾਬਾਹੀ [ਸੰ: । ਅਰਬੀ, ਸੁਬਾਹ, ਸੁਬਹ= ਸਵੇਰ] ਸਵੇਰੇ ਹੀ । ਯਥਾ—'ਸਾਬਾਹੀ ਸਾਲਾਹ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ਇਕ ਮਨਿ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਧਿਆਇਆ ਹੈ ਤੂੰ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਵੇਰੇ ਉਠਕੇ ਸਾਲਾਹ । ਅਥਵਾ ੨. {ਸਾਬਾਹੀ} ਨਿਯੰਤਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਆਰਾਧ ।

ਸੰਬਹੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਮ੍ਭ=ਸੁੰਦਰ ਹੋਨਾ, ਚਮਕਨਾ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਭਣਾ] ਫਬੀ ਹੋਈ । ਸਜੀ ਹੋਈ । ਯਥਾ—'ਨਾਤੀ ਧੋਤੀ ਸੰਬਹੀ'

ਸੰਬਾਹਿ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਵਾਹ] ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਦੇ ਜੀਆ ਰਿਜਕ ਸੰਬਾਹਿ' ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਜਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਬਾਹਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਵਾਹ=ਭੇਜਣਾ ਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ] ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ, ਮੁਹੱਯਾ ਕੀਤੇ । ਯਥਾ—'ਲਸਕਰ ਜੋੜੇ ਕੀਆ ਸੰਬਾਹਾ'

ਸੰਬਾਹੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸੰਬਾਹਾ] ਪਹੁੰਚਾਵੇ, ਹੈ । ਯਥਾ—'ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੇ ਠਾਕੁਰੁ'

ਸੰਬਾਹਿਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸੰਬਾਹਾ । ਇਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ, ਭੂਤਕਾਲ ਦਾ] ਪਹੁੰਚਾਇਆ । ਯਥਾ—'ਆਪੇ ਰਿਜਕ ਸੰਬਾਹਿਆ'

ਸਬਾਹ ਕੈ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਬ=ਰਾਤ । ਅਰਬੀ, ਸੁਬਾਹ=ਸਵੇਰਾ] ਰਾਤ੍ਰੀ ਦੇ ਯਥਾ— 'ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ' ਰਾਤ ਦੇ ਚੌਥੇ ਪਹਰ ਸੁਰਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਚੌਥੇ ਪਹਰ (ਰਾਤ ਦੇ ਜਦੋਂ) ਸੁਬਾਹ (ਅੰਮ੍ਰਤ ਵੇਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੁਰਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਬਾਹਿਦਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸੰਬਾਹਾ] ਪਹੁੰਚਾਂਵਦਾ ।

ਸੁਬਹਾਨ [ਗੁ: । ਅਰਬੀ, ਸੁਬਹਾਨ= ੧. ਉਸਤਤ ਯੋਗ । ੨. ਅਸਚਰਜ ਦਾ ਵਾਕਜ] ੧. ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਨਾ । ੨. ਉਸਤਤ ਯੋਗ (ਈਸ਼੍ਵਰ) । ਯਥਾ—'ਤੁਧੁ ਸਚੇ ਸੁਬਹਾਨੁ ਸਦਾ ਕਲਾਣਿਆ' ਤੈਨੂੰ ਸਚੇ ਉਸਤਤ ਯੋਗ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਲਾਹਿਆ ਹੈ । ੩. ਅਚਰਜ । ਯਥਾ—'ਸਬ ਦੁਨੀਆ ਸੁਬਹਾਨੁ'

ਸਿ ਬਾਜਣੋ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਿ+ ਬਾਜਣਾ] ੧. ਜੋ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
੨. [ਫਾਰਸੀ, ਸਿਹ=ਤਿਨ+ਬਾਜਣੋ] ਤਿੰਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ) ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਯਥਾ—

'ਮਾਂਦਲੁ ਬੇਦਿ ਸਿ ਬਾਜਣੋ ਘਣੋ ਧੜੀਐ ਜੋਇ'

ਸਾਬੂਣ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਾਬਨ, ਸ਼ਾਬੂਨ] ਸਾਬਣ। ਕਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਤੇਲ ਕਲੀ ਸਜੀ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਦੇ ਸਾਬੂਣੁ ਲਈਐ ਓਹੁ ਧੋਇ'

ਸਾਬਤ [ਗੁਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸਾਬਿਤ] ਪੂਰਾ । ਅਭੰਗ । ਦੋਸ ਰਹਤ । ਯਥਾ-'ਸਾਬਤੁ ਰਖਹਿ ਤ ਰਾਮ ਭਜੁ' ਤਥਾ-'ਸਾਬਤ ਸੂਰਤਿ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ'

ਸੰਬਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਵਤ੍ਰ] ਵਰਹਾ । ਸੰਮਤ। ਭਾਵ, ਗਿਆਨ । ਯਥਾ-'ਸੰਬਤ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ'

ਸਬਦ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਬ੍ਦ=ਅਵਾਜ਼ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਦ੍ਦ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਬਦ, ਸਦ]

੧. ਸਬਦ ਦੇ ਅਪਨੇ ਪਹਲੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ-ਆਵਾਜ਼-ਹਨ । ਵਯਾਕਰਨ ਵਾਲੇ-ਪਦ ਯਾ ਲਫਜ਼-ਨੂੰ ਸਬਦ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸਦੇ ਓਹ ਦੋ ਰੂਪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ-ਇਕ ਅਵਾਜ ਰੂਪ ਜੋ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਲਿਖ ਕੇ ਜੋ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਹੈ ਗੁਣ ਕਾ ਦਾਤਾ ਅਵਗੁਣ ਸਬਦਿ ਜਲਾਇ' ਮੇਰਾ ਰਬ ਐਸਾ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲਫਜ਼ 'ਅਵਗੁਣ' ਨੂੰ ਹੀ ਸਾੜ ਸਟਦਾ ਹੈ । ਤਥਾ-'ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤੇ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਏ' ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਆਸ ਤੇ ਅੰਦੇਸ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ 'ਹੋ ਜਾਇ (ਤੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਭਾਵ ਐਨਾਂ ਕਰੇ ਕਿ) ਹਉਮੈ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੀ ਸਾੜ ਦੇਵੇ, ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਗੁਣ ਦੇ ਆਯਾਂ ਅਵਗੁਣ ਦਾ ਪਦ ਹੀ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਸਬਦ, ਬਹੁਤਾ ਤਾਂ-ਨਾਮ-ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਸੋਈ-ਸਬਦ-ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਘੜੀਐ ਸਬਦੁ ਸਚੀ ਟਕਸਾਲਿ'। ਤਥਾ-'ਸਬਦੋ ਸੁਹਾਵਾ ਸਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣਾਇਆ' ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਸੋਹਿਲਾ ਜੋ ਸਦਾ ਸੁਹਣਾ ਹੈ, ਸਤਗੁਰੂ ਨੇ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ਤਥਾ-'ਫਿਰਿ ਮੁਕਤਿ ਪਾਏ ਲਾਗਿ ਚਰਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਏ'। ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਿਨਾ ਹੋਰ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਥਾਈ ਨਹੀਂ।

੩. ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਰ ਸੁਭ ਸਿਖਯਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਮਿਲੇ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਬੀ-ਸਬਦ-ਆਖਿਆ ਹੈ । ਯਥਾ-'ਸਬਦੇ ਹੀ ਨਾਉ ਊਪਜੈ ਸਬਦੇ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ' (ਸਤਗੁਰਾਂ ਦੇ) ਉਪਦੇਸ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਮੇਲ ਮਿਲਾਇਆ (ਕਰਦਾ ਹੈ)।

੪. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਜੋ ਮਹਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਨਾਵੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਛੇਕੜਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਾਨਕ, ਯਾ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਦ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਸਬਦ'।*

੫. ਇਸੀਤਰਾਂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਨੂੰ ਬੀ ਸਬਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ-ਸਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-'ਸਿਖਹੁ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਿਹੋ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੀ ਟੇਕ' ਹੇ ਗੁਰ ਸਿਖੋ {ਸਬਦ} ਗੁਰੂ ਕੀ

*ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਕਹੀਦਾ ਹੈ - ਇਹ ਤੁਕ ਫਲਾਣੇ ਸਬਦ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖੋ। ਇਹ ਵਾਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸਤਾ ਤੇ ਬਲਵੰਡ ਰੁੱਸ ਗਏ ਸਨ। ਤਥਾ—'ਸਬਦ ਤਰੰਗ ਪ੍ਰਗਟਤ ਦਿਨ ਆਗਰ' ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਲਹਰ (ਸਤਸੰਗ) ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਜਿਵੇਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿਚ)

੬. ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਸਿਧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਬਦ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਨਾਟੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਏਕਾਂਤ ਯਾ ਕੰਨ ਮੁੰਦਿਆਂ ਯਾ ਖੁਸ਼ਕੀ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਕੀਤਿਆਂ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਬਦ ਆਹਤ ਹੈ ਤੇ ਸਿਧ ਇਸਨੂੰ ਅਨਾਹਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸਿਧਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਅਨਾਹਤ ਸਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸਿਧ ਅਨਾਹਤ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਟੇਕ ਮੇਹਰ ਪਰ ਹੈ। ਸੋ ਸਿਧਾਂ ਦਾ ਸਬਦ ਪਦ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਨੇ ਸਬਦ ਆਦਰਸ਼—ਦਾ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਕਸਰ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਭ੍ਰਮ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਕੱਟਦੇ ਹਨ।

੭. ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਸਬਦ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ—ਨਾਮ—ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਾ ਸਬਦ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ—ਬ੍ਰਹਮ—ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਯਾ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਣ ਅਵਸਥਾ—ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਪਨੇ ਉਚਾਰੇ ਸਬਦ ਤੋਂ ਯਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਲਛਣ ਓਹ ਆਪ ਐਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਸੁ ਸਬਦ ਕਉ ਨਿਰੰਤਰਿ ਵਾਸੁ ਅਲਖੰ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਸੋਈ' ਜਿਸ ਸਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਬਦ ਯਾ ਅਨਾਹਤ ਸਬਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਸਦਾ ਲੱਛਣ ਇਹ ਆਪ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ:—ਉਸਦਾ ਵਾਸ ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ, ਉਹ ਅਲਖ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਡੀ ਤਜਾਰੀ ਸਿਮ੍ਰਨ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੇਹਰ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੮. ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਹੋਈ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਓਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਕਥਨ ਕਹਣ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ' ਹੁਕਮੁ ਨਿਰਗੁਣ ਵਿਚ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਰ ਜਗ ਰਚਨਾਂ ਵੇਲੇ ਸਬਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕਈ ਥਾਂ—ਹੁਕਮ—ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸਭੁ ਤੇਰਾ ਸਬਦੁ ਵਰਤੈ ਉਪਾਵਣ ਹਾਰਿਆ' ਹੇ ਉਤਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਾਰੇ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੯. ਅੰਕ ਅੱਠ ਵਿਚ ਦਸੇ ਕਾਰਣ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਤੇ ਸਬਦ ਹੁਕਮ ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੋ ਸਬਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਬਦ ਪਦ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ—ਯਾ—ਬ੍ਰਹਮ—ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸਭੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵਰਤਦਾ ਜੋ ਕਰੈ ਸੋ ਹੋਈ' ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੦. [ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ—ਇਕੋ ਕਵਾਉ—ਤੋਂ ਹੋਈ, ਸੋ ਸਬਦ ਤੋਂ ਉਤਪਤ ਹੋਏ ਜਗਤ ਨੂੰ

ਬੀ ਕਿਤੇ ਸਬਦੁ ਪਦ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ] ਸੋ ਸਬਦ ਦਾ ਅਰਥ–ਜਗਤ–ਬੀ ਹੈ। ਯਥਾ--'ਤੇਰਾ ਸ਼ਬਦੁ ਸਭੁ ਤੂਹੈ ਵਰਤਹਿ ਤੂ ਆਪੇ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਈ' ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤੇਰਾ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਚ) ਤੂੰ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਜੋ ਤੂੰ ਕਰੇਂ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੧. [ਧਰਮ ਦਾਤਾ ਦੀ ਆਗਯਾ ਤੋਂ ਧਰਮ ਬਿਵਸਥਾ ਬਝਦੀ ਹੈ, ਆਗਯਾ ਸਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਲਛਣਾਂ ਕਰਕੇ ਸਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਧਰਮ ਬੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ]ਧਰਮ। ਯਥਾ–'ਜੋਗ ਸਬਦੰ ਗਿਆਨ ਸਬਦੰ' ਜੋਗੀ ਦਾ (ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ) ਗਯਾਨ ਧਰਮ ਹੈ। 'ਸੂਦ੍ਰ ਸਬਦੰ ਪਰਾਕ੍ਰਿਤਹ' ਸੂਦ੍ਰ ਦਾ ਧਰਮ ਪਰਾਈ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨੀ। ਅਥਵਾ ੨. ਵੈਸ ਦਾ ਅਧਯਾਰੋਪ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ {ਪਰ}ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਗੁਜਾਰਨਾ।

੧੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰ+ਵਾਦੰ ਦਾ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਰੂਪ ਸਬਦ] ਬਹਸ, ਚਰਚਾ। ਯਥਾ–'ਸਬਦੈ ਕਾ ਨਿਬੇੜਾ ਸੁਣਿ ਤੂੰ ਅਉਧੂ' ਇਸ ਚਰਚਾ (ਗੋਸਟ) ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣ ਤੂੰ ਹੇ ਅਵਧੂਤ!

੧੩. [ਸਮੁੰਦ੍ਰ=ਸਮੁੰਦ=ਸਮੁਦ = ਸੁਬਦ, ਸਬਦ] ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਯਥਾ–'ਮਾਧਾਣਾ ਪਰਬਤੁ ਕਰਿ ਨੇਤ੍ਰਿ ਬਾਸਕੁ ਸਬਦਿ ਰਿੜਕਿਓਨੁ'

੧੪. ਬਾਣੀ ਨਾਲ, ਮੂੰਹੋਂ (ਉਚਾਰਕੇ)। ਯਥਾ–'ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਸਬਦੇ ਉਚਰੈ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਹਿਰਦੈ ਨਾਲਿ' ਵਾਹ ਵਾਹ ਪਦ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਬੀ ਉਚਾਰੇ ਤੇ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਬੀ ਕਹੈ।

ਸਬਦੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਬ੍ਦ] ਉਪਦੇਸ ਕਰਕੇ, (ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ) ਨਾਮ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ਹੇ'

ਦੇਖੋ, ਸਬਦ ੨. ੩

ਸਬਦੇ ਦੇਖੋ ਸਬਦ ੧੧

ਸੰਬਾਦੰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰ+ਵਾਦੰ] ਚਰਚਾ। ਯਥਾ–'ਸਿਵ ਸਕਤਿ ਸੰਬਾਦੰ'

ਸੁਬਿਦਿਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ। ਵਿਦ੍ਯਾ] ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਵਿਦ੍ਯਾ, ਗ੍ਯਾਨ। ਯਥਾ–'ਦ੍ਰਿੜੰਤ ਸੁ ਬਿਦਿਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ'

ਸਬਦ ਸੋਹਿਲਾ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਦੇਖੋ, ਸਬਦ। ਸੋਹਿਲਾ] ੧. {ਸਬਦ} ਨਾਮ ਰੂਪੀ {ਸੋਹਿਲਾ} ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਗੀਤ। ਯਥਾ–'ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਬਦੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣਾਇਆ' 'ਨਾਮ ਜਪੋ' ਇਹ ਸਬਦ ਦਾ ਸੋਹਿਲਾ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ।

੨. ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਜੱਸ। ਦੇਖੋ, ਸਬਦ ੯.

ਸਬਦਾਹ [ਅਧਿਕਰਣ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਬ੍ਦ। ਆਹ = ਵਿਚ, ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ]

੧. ਸਬਦਾਂ ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਸਬਦਾਹ ਮਾਹਿ ਵਖਾਣੀਐ'

੨. ਸਭ ਦਾਹ ਵਿਚ।

ਸਬਦੰਤ [ਸੰ। ਦੇਖੋ, ਸਬਦ. ੯] ਸਬਦ ਦਾ ਅੰਤ, ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਤ। ਯਥਾ--ਸਰਬ ਸਬਦੰਤ ਏਕ ਸਬਦੰ' ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ (ਜੋਗੀ, ਬ੍ਰਹਮਣ, ਖੱਤ੍ਰੀ, ਸੂਦ੍ਰਾਂ) ਦਾ ਧਰਮ (ਕੀ ਹੈ) ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ (ਜਾਣਨਾ)।

ਦੇਖੋ, ਸਬਦ ਅੰਕ ੧੧.

ਸਾਬੁਨ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਬੂਣ] ਸਾਬਣ। ਯਥਾ–'ਮੈਲੁ ਕੀਨੋ ਸਾਬੁਨ ਸੂਧੁ' ਮੈਲ ਨੂੰ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਸੁਧ ਕੀਤਾ।

ਸਬਰ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸੁ਼ਬਰ] ਝੱਲਣਾ, ਜੇਰਾ, ਸੰਤੋਖ। ਯਥਾ–'ਸਬਰ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਰੀ' ਸੰਤੋਖੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਤੋਖ ਹੈ।

ਸਬੂਰੀ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸੁ਼ਬੂਰ = ਸਬਰ ਵਾਲਾ। ਫਾਰਸੀ, ਸੁ਼ਬੂਰੀ =ਸਬਰ, ਸਹਾਰਾ] ਸੰਤੋਖ,

ਸਬਰ । ਯਥਾ—'ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਸੰਤ ਨ ਮਿਲਿਓ'

ਸਾਬਰੀ } **ਸਾਬੂਰ** } [ਗੁ: । ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਾਬਿਰ, ਈ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ੁਬੂਰ= ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ] ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ—'ਸਬਰ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਰੀ' ਤਥਾ—'ਨਾ ਸਾਬੂਰੁ ਹੋਵੈ ਫਿਰਿ ਮੰਗੈ'

ਸੇਬਰ*[ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਸਿੰਬਲ] ਸਿੰਬਲ ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਬਕਬਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਨਾਲੀਏਰ ਫਲੁ ਸੇਬਰਿ ਪਾਕਾ'

ਸਬਲ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸ+ਬਲ] ਸਹਤ ਬਲ ਦੇ, ਬਲਵਾਨ । ਯਥਾ—'ਇੰਦ੍ਰੀ ਸਬਲ ਨਿਬਲ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧਿ'
ਤਥਾ—'ਇਹ ਮਨੂਆ ਅਤਿ ਸਬਲ ਹੈ'

ਸਬਲਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ = ਬਹੁਤਾ ਬਲ। ਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਬਹੁਤੇ ਬਲ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਅੰਤਰਿ ਸਬਲਾ ਨਿਤ ਧੰਧਾ ਕਰਤ ਵਿਹਾਏ' ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਡੇ ਬਲੀ ਹਨ, ਇਸੀ ਕਾਰਣ ਨਿਤ ਧੰਧਾ ਕਰਦੇ ਹੀ ਉਮਰਾ ਗੁਜਰਦੀ ਹੈ।

ਸਿਬਾਲ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਵਾਲ । ਧਾਤੂ ਸ਼ੀ (ਸੌਣਾ, ਪਾਣੀਆਂ ਤੇ) ਵਾਲਨ੍ ਪ੍ਰਤੇ। ਸ਼ੇਵਲ, ਸ਼ੈਵਲ, ਸ਼ੇਵਾਲ] ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਵੇ ਰੰਗ ਦੀ ਅਤ ਨਿੱਕੀ ਬੂਟੀ ਜੋ ਪਾਣੀਆਂ ਤੇ ਫੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੈਲ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਯਥਾ—'ਭਖਸਿ ਸਿਬਾਲੁ ਬਸਸਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨ ਲਖਸਿ ਰੇ' ਹੇ ਡਡੂ ਤੂੰ ਜਲ ਵਿਚ ਰਹਕੇ (ਕਮਲਾਂ ਦਾ) ਰਸ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ਪਰ ਸਿਵਾਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ।
ਤਥਾ—'ਕਾਇਆ ਛੀਜੈ ਭਈ ਸਿਬਾਲ' ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਾਣੀ ਤੇ ਸਿਵਾਲ ਵਿਲੀ ਜੇਹੀ ਪਈ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੀਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨਿਤਾਣੀ, ਤਿੱਵੇ ਤੇਰੀ ਕਾਇਆਂ ਸਿਵਾਲ ਵਾਂਙੂ ਨਿਤਾਣੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਿੰਬਲ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਲਮਲ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਮਲ । ਹਿੰਦੀ, ਸੇਂਬਰ, ਸਿੰਬਲ] ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਫਿੱਕੇ ਤੇ ਫੁਲ (ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ) ਬਕ ਬਕੇ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਫਲ ਵਿਚੋਂ ਰੂੰ ਜੇਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਸਿੰਬਲ ਦੇਖਿ ਸੂਆ ਬਿਗਸਾਨਾ'

ਸਭ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਭ । ਹਿੰਦੀ, ਸਬ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ; ਸਾਭ] ਸਾਰਾ । ਯਥਾ—'ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸਕਾ ਓਹੁ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ'

ਸਭਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ + ਭਾ, ਧਾਤੂ ਚਮਕਨੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਹੈ] ੧. ਸੰਗਤ। ੨. ਸਿਧਾਂਤ । ੩. ਗਜਾਨ, ਪ੍ਰੇਮ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਸਭਾ ਏਵ ਨ ਪਾਈਐ ਨਾ ਨੇੜੈ ਨਾ ਦੂਰਿ' ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਨੇੜੇ ਨ ਦੂਰ ਰਹਣ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪਾਈਦਾ ਹੈ।

ਸਭੇ } **ਸਭੋ** } [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸਭ] ਸਾਰੇ ਹੀ। ਯਥਾ—'ਸਭੇ ਥੋਕ ਪ੍ਰਾਪਤੇ' ਤਥਾ—'ਸਭੋ ਭਜੈ ਆਸਰਾ' ਤਥਾ—'ਵਿਆਪਨੁ ਸਭੇ ਰੋਗ'

ਸਾਭ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸਭ] ਸਾਰੇ, ਸਭ । ਯਥਾ—'ਪੂਰਨ ਭਏ ਮਨੋਰਥ ਸਾਭ'

ਸਾਭਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਮਨ੍=ਸੁਲਹ ਕਰਨੀ, ਸ਼ਰਣ ਲੈਣੀ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਮ ਸਾਂਭ, ਸਾਂਭਾ] ਸ਼ਰਣ । ਯਥਾ—'ਕਹਿ

*ਪੂਰਬ ਦੇ ਕਈ ਗਿਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਿੰਬਲ ਨੂੰ ਸੇਂਬਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

ਰਵਿਦਾਸ ਪਰਉ ਤੇਰੀ ਸਾਭਾ' ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ।

ਸੁਭ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੁਭ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਭਲੀ।

ਸੇਭੀ [ਸਃ ਨਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇ+ਭੀ] ਉਹ ਭੀ। ਯਥਾ—'ਸੇ ਭੀ ਵਹਿਦੇ ਡਿਠੁ ਮੈ' ਓਹ ਭੀ ਅਸਾਂ ਵਹਿੰਦੇ ਦੇਖੇ ਹਨ।

ਸੈਭੰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਯਮ੍ = ਅਪਨੇ ਆਪ + ਭੂ=ਹੋਣਾ] ੧. ਸੁਯੰਭਵ। ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਸੇਖਣ ਹੈ, ਜੋ ਅਪਨੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੋਵੇ।

੨. [ਸ੍ਵਯਮ੍। ਭੰ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼] ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

੩. ਮਾਰੂ ਸੋਹਲੇ ਵਿਚ 'ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ' ਪਾਠ ਹੈ, ਸ੍ਵੈਯਾਂ ਵਿਚ 'ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਵਅਉ' ਪਾਠ ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ 'ਸੈਭੰ' ਹੈ, ਸੋ ਜੇ ਤਿੰਨਾ ਦਾ ਇਕ ਮੂਲ ਸਮਝ ਲਈਏ ਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ 'ਅਯੋਨੀ ਸੰਭਵ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਖ਼ਯਾਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ 'ਅਯੋਨੀ ਸੰਭਵ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਬਣਿਆਂ ਹੋਵੇ। ਯੋਨੀ ਸੰਭਵ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਬਣਿਆ, ਜੈਸਾ ਘੜਾ ਮਿਟੀ ਤੋਂ ਤੇ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਵ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ।

੪. ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਇਹ ਭੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਨੂੰ {ਭੰ} ਭੰਗ ਅਰਥਾਤ ਨਾਸ ਕਰੇ।

ਸੋਭਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸੁੰਦਰ, ਉਜਲ,

੨. ਜੱਸ, ਕੀਰਤੀ। ਯਥਾ—'ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਾਧੁ ਬਨਿਆਈ'

੩. [ਸੋਭਾ=ਜਸ। ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਉਪਲਖਤ ਅਰਥ ਮਾਯਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਯਾ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੈ] ਮਾਇਆ, ਪਦਾਰਥ। ਯਥਾ—'ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੋਭਾ ਜਾਕੈ ਰੇ ਨਾਹਿ'

ਸੁਭਾਇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਭਾਵ=ਸੁਤੇ ਹੀ। ਸੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ+ਭਾਵ। ਪੰਜਾਬੀ, ਭਾ, ਭਾਉ। ਇ ਪ੍ਰਤੇ] ੧. ਸੁਭਾਵਕ। ੨. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ। ਯਥਾ—'ਸੁਭਾਇ ਅਭਾਇ ਜੋ ਨਿਕਟਿ ਆਵੈ ਸੀਤੁ ਤਾਕਾ ਜਾਇ'

੩. ਸ਼ੁਭ+ਆਇ=ਘਰ ਆਏ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਸੁਭਾਇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਆਦਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਤੇ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਮਿਲਹਿ ਸੁਭਾਇ*'

ਸੁਭਾਈ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ। ਭਾਵ ਅਪਨੇ ਕਈ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖਯਾ ਅਰਥ ਬੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਭਲੀ ਸਿਖਯਾ ਦੇਣ ਦੀ (ਸਹਾਯਤਾ)।

੨. ਸੁਭਾਈ ਦਾ ਅਰਥ 'ਸਹਾਯਤਾ' ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸਦਾ ਮੂਲ ਖ਼ਯਾਲ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ:—ਕਿ ਸੁ = ਅਪਨਾ, ਭਾਈ = ਭਰਾ (ਬਨਾ ਲਓ) ਅਪਨਾ ਭਰਾ ਬਨਾਣਾ, ਸਹਾਈ ਹੋਣਾ ਭਾਵ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ। 'ਮੇਰੀ ਹਰਹੁ ਬਿਪਤਿ ਜਨ ਕਰਹੁ ਸੁਭਾਈ'

ਸੁਭਾਇਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਭਾਉਣਾ=ਚੰਗਾ ਲੱਗਣਾ। ਸੁ = ਚੰਗਾ] ੧. ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ।

ਸੰਭਉ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਯੰਭੂ] ੧. ਸ੍ਵਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।

੨. [ਦੇਖੋ, ਸੈਭੰ ੩.] ਯਥਾ—'ਆਪਿ ਅਤੀਤੁ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ'

ਸਭਸ
ਸਭਸੈ } [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਭ+ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸਭਸ ਤੇ ਸਭਸੈ] ਸਭ ਕਿਸੇ। ਯਥਾ—'ਤੂ ਸਭਨਾ ਕਾ ਖਸਮੁ ਹੈ'

ਤਥਾ—'ਸਭਸੈ ਨੋ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਮਾਲੇ'

---

*ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਹੈ:—'ਰੇ ਰੇ ਦਰਗਹ ਕਹੈ ਨ ਕੋਊ। ਆਉ ਬੈਠੁ ਆਦਰੁ ਸੁਭ ਦੇਊ'॥

ਤਥਾ—'ਸਭਸੈ ਦੇ ਦਾਤਾਰੁ'

ਸਭਹੂ [ਗੁ: । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ।

ਸੰਭਾਖਨੁ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰ + ਭਾਖਣ= ਬੋਲਨਾ] ਚਰਚਾ, ਕਹਣ, ਗੱਲ ਬਾਤ। ਯਥਾ—'ਜਨ ਕੀ ਟਹਲ ਸੰਭਾਖਨੁ ਜਨ ਸਿਉ'

ਸਭਾਗਾ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਭਾਗ । ਸ+ਭਾਗ] ਸਹਤ ਭਾਗਾਂ ਦੇ। ਯਥਾ—'ਧਨਿ ਧਨਿ ਉਆ ਦਿਨ ਸੰਜੋਗ ਸਭਾਗਾ'

ਸੁਭਾਗ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੌਭਾਗਜ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਭਾਗ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ, ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ।

ਸੁਭਗਤਿ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ । ਭਕ੍ਤਿ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਗਤੀ ਨੂੰ । ਯਥਾ—'ਸਾਧੂ ਹੋਇ ਸੁਭਗਤਿ ਪਛਾਨੈ ਹਰਿ ਲਏ ਖਜਾਨੇ ਪਾਈ'

ਸਭਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵਤ੍ਰ=ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਰਬੱਤ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸਭਤ] ਸਾਰੇ, ਸਰਬੱਤ ਵਿਚ। ਯਥਾ—'ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਸਭਤ ਹੈ'

ਸੁਭੰਤ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਭਨ=ਸ਼ੋਹਣਾ ਲੱਗਣਾ] ਸੋਭਦੇ ਹਨ, ਸੁਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਸੋਭਿਤ [ਗੁ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਦੇਖੋ, ਸੁਭੰਤ] ਸੋਭਾ ਵਾਲਾ।

ਸੁਭੰਤ ਤੁਯੰ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਭੰਤ] ਤੂੰ ਸੋਭਦਾ ਹੈਂ।

ਸਭ ਥਾਇ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਪੰਜਾਬੀ] ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ।

ਸਭਦੂ [ਗੁ: ਦੇਖੋ, ਸਭ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਭ+ ਦੂੰ=ਨਾਲੋਂ] ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ। ਯਥਾ—'ਸਭਦੂ ਵਡੇ ਭਾਗ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਕੇ'

ਸੋਭ ਦੁਆਰੇ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੋਭ ਦ੍ਵਾਰ] ੧. ਸੋਭਾ ਦੇ ਘਰ । ੨. ਸੋਹਣੇ ਦਰਵਾਜੇ।

ਸਭਨੀ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸਭ । ਪੰਜਾਬੀ, —ਸਭਨਾ ਨੇ—ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਸਭਨਾ ਨੇ । ਯਥਾ—'ਸਭਨੀ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰੀਆ' ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ।

ਸੁਭਾਨ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸੁਬਹਾਨ] ੧. ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ । ਉਸਤਤਿ ਯੋਗ । ਅਚਰਜ ਰੂਪ। ਯਥਾ—'ਮਨਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਨ ਪਾਈਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਸੁਭਾਨੁ' ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ {ਸੁਭਾਨ} ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ + ਭਾਨੁ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੂਰਜ। ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੂਰਜ (ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ)।

ਸਭਨਾਹ [ਗੁ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਭਨਾ = ਸਾਰਿਆਂ । ਹ=ਨੂੰ] ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਸਭਨਾ ਮਰਨਾ ਆਇਆ ਵਿਛੋੜਾ ਸਭਨਾਹ'

ਸਭਾ ਨਾਲ [ਸੰ: ਯੋ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਭ੍ਯ:= ਕਿਸੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ] ਪਾਰਖਦਾਂ ਨਾਲ। ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਸਭਾਸਦਾ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ । ਯਥਾ—'ਘਰਿ ਨਾਰਾਇਣੁ ਸਭਾ ਨਾਲਿ'

ਸੁਭਰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ+ਭਰ] ਲਬਾਲਬ, ਪਰੀ ਪੂਟਣ, ਨਕਾਨਕੀ । ਯਥਾ—'ਸੁਭਰ ਸਰਵਰ ਮੈਲ ਨ ਧੋਵੈ' ਭਾਵ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪੀ ਭਰੇ ਹੋਏ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਪਾਪਾਂ ਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਨੂੰ ਧੋਵੈ।

ਸਭਰਾਈ [ਗੁ: । ਸਭ+ਰਾਈ (ਰਾਉ ਦਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ, ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ)] ੧. ਸਭ ਉੱਤੇ ਰਾਣੀ (ਵਤ ਆਗਯਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਯਾ ਰਾਈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ)।

੨. [ਸ+ਭਰਾਈ] ਸਹਤ (ਗਜਾਨ ਵੈਰਾਗ) ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ । ਯਥਾ–'ਸਾ ਕੁਲਵੰਤੀ ਸਾ ਸਭਰਾਈ'

ਸੁਭਰ ਭਰੇ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਭਰ + ਭਰੇ, ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਲਬਾਲਬ ਭਰੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ– 'ਸੁਭਰ ਭਰੇ ਵਹੰਨਿ'

੨. [ਸੁਯੰ + ਭਰੇ] ਆਪ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਭਰਦੇ ਹੋਏ । ਯਥਾ–'ਸੁਭਰ ਭਰੇ ਨ ਹੋਵਹਿ ਊਣੇ' ਆਪ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) {ਭਰੇ} ਭਰਦੇ ਹੋਏ ਊਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਸੁਭਾਵ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵ । ਭਾਵ] ੧. ਖ਼ੋ, ਆਦਤ, ਵਾਦੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਰੌ।
੨. ਸੁਤੇ ਹੀ। ੩. [ਸੁ+ਭਾਵ] ਨੇਕ ਭਾਵ।

ਸੰਭਵਿਅਉ– ਦੇਖੋ, ਸੈਭੰ

ਸਭਵਾਉ [ਗੁਃ।ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਸਭ ਵਜਰਥ। ੨. ਵਾਉ ਦੀ ਤਰਾਂ ਨਾ ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕਾ ਸਭ ਵਾਉ'

ਸਾਮ [ਸੰਃ।ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਮਨ੍] ੧. ਸ਼ਾਮਵੇਦ। ਯਥਾ–'ਸਾਮ ਕਹੈ ਸੇਤੰਬਰ ਸੁਆਮੀ'

੨. ਸਰਣ* । ਯਥਾ–'ਥਕਿ ਆਇ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਾਮ' ਤਥਾ--'ਆਇਓ ਸਾਮ ਨਾਨਕ ਓਟ ਹਰਿ ਕੀ'

ਸਾਮੈ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਮ] ਸ਼ਰਣ। ਯਥਾ– 'ਸਾਮੈ ਤਿਹੰਡੀਆ' ਸ਼ਰਣ ਤੇਰੀ।

ਸੇਮ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਿਵੁਮ] ਤੀਜਾ, ਤੀਸਰਾ । ਯਥਾ–'ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਏਕ ਸੋ ਆਹੀ' ਉਸਦਾ ਦੂਸਰਾ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ੀ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । (ਉਹ) ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ।

ਅਥਵਾ ੨. ਪਾਰਸੀ, ਯਹੂਦੀ, ਈਸਾਈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਲੋਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਅਰ ਈਸਾਈ ਲੋਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਮੰਨਦੇ ਹਨ– ਪਿਤਾ, ਪੁੱਤ੍ਰ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਤਮਾਂ। ਅਰ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਬੀ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸ਼ਨ,ਮਹੇਸ਼ ਤ੍ਰਿਧਾਤਮਕ ਮੂਰਤੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ (ਟਾਕਰੇ) ਨਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ (ਸ਼ੈਤਾਨ) ਹੈ ਅਰ ਨਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ । ਉਹ ਸੁਧ ਚੇਤਨ ਇਕ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਸੋਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ । ਯਥਾ– 'ਸੋਮ ਸਰ ਪੋਖ ਲੈ' ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਸੂਰ ਨੂੰ ਭਾਵ ਇੜਾ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਯਮ੍] ਅਪਨੀ। ਯਥਾ–'ਸੋਮ ਪਾਕ ਅਪਰਸ ਉਦਿਆਨੀ'

ਦੇਖੋ, ਸੋਮ ਪਾਕ

ਸੌਮ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ (ਮੁਲਤਾਨੀ)] ਸੌਂ ਕੇ। ਯਥਾ–'ਚਾਰ ਗਵਾਇਆ ਸੰਮ' ਚਾਰ ਪਹਰ ਰਾਤ ਦੇ ਸੌਂਕੇ ਗੁਆ ਦਿਤੇ ਹਨ।

ਸੁੰਮ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੂ, ਸ੍ਰੂ = ਸੂਣਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਣ + ਮ–ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸੁੰਮ] ਜਿਥੋਂ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਿਕਲਕੇ ਲਗਾ ਤਾਰ ਵਹ ਤੁਰੇ । ਚਸਮਾਂ, ਸੋਮਾਂ। ਯਥਾ–'ਨਦੀਆ ਹੋਵਹਿ ਧੇਣਵਾ ਸੁੰਮ ਹੋਵਹਿ ਦੁਧੁ ਘੀਉ'

ਸਮੀਆ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ=ਪੂਰਣ । ਈਆ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਮ ਵਰਤੀ, ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ । ਦੇਸ, ਕਾਲ, ਵਸਤੂ ਦੇ

*ਸਾਮਨ੍ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਲਹ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸੇ –ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਸ਼ਰਨ ਆਉਣ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਇਆ।

ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਤ। ਯਥਾ—'ਜਾਕਾ ਮੀਤੁ ਸਾਜਨ ਹੈ ਸਮੀਆ'

ਸੰਮਿਆ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਗਿਆ]
੧. ਸੰਗਯਾ, ਅੱਲ੍ਹ, ਨਾਮ। ਯਥਾ--'ਜੋਤਿ ਹਮਾਰੀ ਸੰਮਿਆ' ਜੋਤ (ਵਾਙੂ) ਚਾਨਣਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸੰਗਯਾ ਹੈ।
੨. ਸਮਤਾ। ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।
੩. [ਸਮਯਕ੍, ਸਮਯਚਾ] ਸੱਤਯ, ਸੱਚ, ਠੀਕ, ਦਰੁਸਤ।

ਸਮਾਇ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ । ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਆ ਸਮਾਉਣਾ ਤੋਂ ਸਮਾਇ, ਸਮਾਈ, ਸਮੋਇ, ਸਮੋਈ ਆਦਿ] ਸਮਾਈ ਕਰਨੀ, ਨਿਧਯਾਸਨ। ਯਥਾ--'ਨਾਮੁ ਲੈਨਿ ਅਰੁ ਕਰਨਿ ਸਮਾਇ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪਿੱਟਣਾ ਰੋਣਾ ਛੱਡਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਤੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ।

ਸਮਾਈ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ]
੧. ਸਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਸਰਣਿ ਸਮਾਈ ਦਾਸ ਹਿਤ' ਸ਼ਰਣ ਆਇਆਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਹਿਤੂ'
੨. ਸਮਾਵਣ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਸਰਬ ਸਮਾਈ' ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਣ ਵਾਲੇ (ਹਰੀ)।

ਸਮੋਇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ੧. ਸਮਾਵੇ। ਯਥਾ—'ਜੇ ਗੁਰਿ ਗਿਆਨ ਸਮੋਇ'
੨. ਮਿਲਾਇਕੇ। ਯਥਾ—'ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ'

ਸਮੋਈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਮਿਲਾਈ, ਸਮਾਈ। ਯਥਾ—'ਜਿਨਿ ਤਨੁ ਮਨੁ ਦੀਆ ਸੁਰਤਿ ਸਮੋਈ'

ਸਮਾਇਆ* [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਵਣ ਨਾਲ। ਯਥਾ—'ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਮਾਇਆ'

ਸਮਾਇਣੁ [ਸੰਃ। ਸਿੰਧੀ ਤੇ ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਜਾਗ ਜੋ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਦਹੀਂ ਵਾਸਤੇ। ਯਥਾ—'ਦੂਧੁ ਕਰਮ ਫੁਨਿ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਇਣੁ ਹੋਇ ਨਿਰਾਸ ਜਮਾਵਹੁ' (ਦੂਧ) ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ (ਸੁਰਤ) ਗਯਾਤ ਏਹੀ ਜਾਗ ਹੈ, ਨਿਰਾਸ ਹੋਣਾ ਹੀ ਦੁਧ ਦਾ ਜਮਾਵਨਾ ਹੈ।

ਸਮਾਉ* [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ੧. ਲੀਨਤਾ, ਲਿਵਲੀਨਤਾ। ੨. ਅਨੰਦ। ਯਥਾ—'ਸਬਦੁ ਰਤਨੁ ਜਿਤੁ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ਏਹੁ ਹੋਆ ਸਮਾਉ'
੩. [ਕ੍ਰਿ] ਮੈਂ ਸਮਾ ਜਾਵਾਂ। ਯਥਾ--'ਹਰਿ ਸਾਧਹ ਸੰਗਿ ਸਮਾਉ'

ਸਮਿਓ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਯ:। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਮਾ+ਓਹ = ਉਹ ਸਮਾ] ਵੇਲਾ, ਸਮਾ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਸਮਿਓ ਰਮਿ ਗਇਓ' (ਗੁਰ) ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਉਹ (ਬੰਦਗੀ ਦਾ) ਸਮਾ ਬੀਤ ਚੱਲਿਆ ਹੈ।

ਸਮੇਉ* [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਏ। ਯਥਾ--'ਗਰਬਿ ਨਿਵਾਰਿ ਸਮੇਉ'

ਸਮਾਉਣਿਆ* [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਵਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—ਬੁਝ ਹੁਕਮੈ ਸਚਿ ਸਮਾਉਣਿਆ'

ਸਮਉਲਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ੧. ਸ + ਮੌਲਾ† = ਸੁਤੰਤ੍ਰ। ੨. ਸ + ਮਉਲਾ = ਮੌਲਾ ਵਾਲਾ‡]

---

*ਸਮਾਹਿਤ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਧਯਾਨ, ਲੀਨ ਯਾ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲੈ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇ ਹਨ।
†ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਔਲਾ ਮੌਲਾ = ਬੇ ਪ੍ਰਵਾਹ। ਅਰਬੀ, ਮੌਲਾ = ਆਜ਼ਾਦ। ਮਾਲਕ = ਵਾਹਿਗੁਰ।
‡ਅਰਬੀ, ਮੌਲਾ = ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਸ = (ਸਹਤ) ਵਾਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੇ।

੧. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ ਸੰਤ । ਯਥਾ–'ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਗੁਣੀ ਸਮਾਉਲਾ' (ਸਾਰੇ ਗਾਵੋ ਗੋਬਿੰਦ ਹਰੇ ਦੇ ਗੁਣ) (ਜਿਸ) ਗੁਣੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸੰਤ ਲੋਕ।

੨. [ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਈਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ--'ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਗੁਣੀ ਸਮਉਲਾ' (ਸਭ ਲੋਕ ਗੋਬਿੰਦ ਹਰੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੋ) (ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਣ ਗਾਉਣ (ਨਾਲ) ਗੁਣੀ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਵਿਚ ਸਮਾਈਦਾ ਹੈ।

੩. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਸਮੂੰਹ, ਸਾਰੇ।

ਸਮਾਸੀ[ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] (ਵਿਚ) ਸਮਾਵੇਗਾ । ਯਥਾ–'ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੂਪ ਸਮਾਸੀ'

ਸਮਸਰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ] ੧. ਇਕੋ ਜਿਹੀ । ਯਥਾ–'ਲੋਚਾ ਸਮਸਰਿ ਇਹੁ ਬਿਉਹਾਰਾ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇੱਕੋ ਜੇਹੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸਮਦ੍ਰਿਸਟੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ।

੨. ਬਰਾਬਰ। ਯਥਾ--'ਤੁਮ ਸਮਸਰਿ ਅਵਰ ਕੋ ਨਾਹੀ'

ਸੋਮਸਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਸੁਰ, ਭਾਵ ਇੜਾ। ਯਥਾ–'ਸੂਰਸਰੁ ਸੋਸਿਲੇ ਸੋਮਸਰੁ ਪੋਖਿ ਲੈ'

ਦੇਖੋ, ਸੋਮ

ਸਮਹੂ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ । ਹੂ (ਹੀ) ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਬਰਾਬਰ ਹੀ, ਸਮਾਨ ਹੀ।

ਸਮਾਹਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ,ਸੰਬਾਹਾ । ਸੰਬਾਹਾ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਸਮਾਹਾ] ੧. ਪਹੁਚਾਯਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਪਾਛੈ ਕਰਿਆ ਪ੍ਰਥਮੇ ਰਿਜਕੁ ਸਮਾਹਾ'

੨. [ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਂਵਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦਿ ਸਮਾਹਾ' ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ (ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ) ਸਮਾਂਵਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਹਿ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਹਿਤ = ਸਮਾਧਿ ਵਿੱਚ ਲੀਨ] ੧. ਸਮਾਧੀ, ਲੀਨਤਾ, ਅਨੰਦ। ਯਥਾ–'ਅਮੁਲ ਭਾਇ ਅਮੁਲਾ ਸਮਾਹਿ' ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੈ (ਉਸਤੋਂ ਉਪਜਿਆ) ਅਨੰਦ।

੨. ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਅਮੁਲਾ ਸਮਾਹਿ'

ਸਮਾਹੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਤਿਸਹੀ ਮਾਹਿ ਸਮਾਹੀ'

ਸਮੂਹਾ [ਅ: । ਹਿੰਦੀ, ਸ + ਮੂੰਹ, ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਮੂੰਹੋ ਮੂੰਹ, ਨਕਾ ਨਕ, ਲਬਾਲਬ। ਯਥਾ–'ਪਾਲੁ ਸਮੁਹਾ ਸਰਵਰ ਭਰਾ'

ਸਮੂਹ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਮੁਦਾਇ' ਇਕੱਠ, ਸਾਰੇ। ਯਥਾ–'ਸਗਲ ਸਮੂਹ ਲੈ ਉਧਰੇ ਨਾਨਕ'

ਸੂਮਹਿ [ਸੰ: । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ੂਮ* ਅਹਿ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ]ਕ੍ਰਿਪਣ ਨੂੰ, ਕੰਜੂਸ ਨੂੰ। ਯਥਾ–'ਸੂਮਹਿ ਧਨ ਰਾਖਨ ਕਉ ਦੀਆ'

ਸਮਾਹਿਆ / **ਸਮਾਹਿਓ** [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਹਿਤ= ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ]ਸਮਾਇਆ ਲੀਨ, ਸਮਾਏ ਹਨ।

ਯਥਾ–'ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਹਿਓ'

ਸਮਾਹਰਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰ + ਆਹਰ ਦੇਖੋ, ਸਮਾਹਿਆ] ਉੱਦਮ, ਉਤਸ਼ਾਹ। ਯਥਾ–'ਸੋ ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਵੁਠਾ ਸਚੁ ਸਮਾਹਰਾ'

ਸਮਾਹੜਾ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਉੱਪਰਲਾ ਸ਼ਬਦ–

*ਅਰਬੀ ਪਦ ਹੈ ਸ਼ੂਮ। ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਬਦ ਯਾ ਬੁਰੇ ਸ਼ਗਲ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੰਜੂਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ।

ਰ, ੜ–ਦੀ ਸੂਰਣਤਾ] ਅਨੰਦ, ਉਤਸ਼ਾਹ। ਯਥਾ–'ਭੁਇਆ ਸਮਾਹੜਾ ਹਰਿ ਰਤਨ ਵਿਸਾਹਾ ਰਾਮ' ਜਦ ਨਾਮ ਰਤਨ {ਵਿਸਾਹਾ} ਖਰੀਦਿਆ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਮਕਾ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਆਇਓ ਸਰਬ ਠਾਈ ਪ੍ਰਾਣ ਪਤੀ ਹਰਿ ਸਮਕਾ'

ਸੁਮੁਖ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ, ਸੁੰਦਰ।
੨. [ਸੁ+ਮੁਖ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੂੰਹ।
੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸਮ੍ਮੁਖ] ਸਨਮੁਖ।

ਸਮਾਗਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਗਤ=ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ] ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਸਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ–'ਮਨ ਕਾ ਜੀਉ ਪਵਨ ਪਤਿ ਦੇਹੀ ਦੇਹੀ ਮਹਿ ਦੇਉ ਸਮਾਗਾ' ਮਨ ਦਾ {ਜੀਉ} ਆਸਰਾ ਪ੍ਰਾਣ ਹਨ, ਅਰ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ {ਪਤਿ} ਸ੍ਵਾਮੀ (ਦੇਹੀ) ਜੀਵਾਤਮਾ ਹੈ ਉਹ ਦੇਹੀ ਵਿਖੇ {ਦੇਉ} ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਮਾਗੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਗਮ] ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ–'ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸਮਾਗੈ'

ਸੁਮਗ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਮਾਰ੍ਗ:] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਾਹ।

ਸਮ ਗਾਤ [ਅਃ ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ=ਤੁੱਲ। ਗਾਤ੍ਰ=ਸਰੀਰ] ਵਾਂਙੂ ਸਰੀਰ। ਯਥਾ–'ਬਿਨ-ਸਤਿ ਨਹਿ ਲਾਗੈ ਬਾਰ ਓਰੈ ਸਮਗਾਤ ਹੈ' ਓਲੇ ਵਾਂਙ ਸਰੀਰ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਨਾਸ ਹੋਂਦਿਆਂ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।

ਸਮਘਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਗ੍ਰ]
੧. ਸਮੂਹ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਅਸਥਿਰ ਸੇਵਿ ਸੁਖ ਸਮਘਾ' ਇਕ ਹਰੀ ਅਸਥਿਰ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰ ਸਮੂਹ ਸੁਖ (ਮਿਲਣਗੇ)।
੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਮ=ਸਮਾਉਣਾ, ਘਾ=ਗਾ=ਜਾਵੇਗਾ] ਸਮਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਮਾਚੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਚਰਣੰ] ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨਾ, ਭਲਜਾਈ।

ਸਮੂਚੈ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮੁਚ੍ਯ=ਇਕੱਠ। ਵੱਡਤ] ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਊਚੰਤ ਨੀਚੰ ਨਾਨਾ ਸਮੂਚੰ' (ਜੇ) ਊਚ ਹੋਊ ਤਾਂ ਨੀਵਾਂ ਹੋਣਾ ਪਊ ਜੇ {ਸਮੂਚੰ} ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਯਾ ਵੱਡਾ ਹੋਊ ਤਾਂ {ਨਾਨਾ} ਛੋਟਾ (ਹੋਣਾ ਪਊ)।

ਸਮਾਚਰੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਚਰਣੰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭੂਤ ਕਾਲ, ਸਮਾਚਰੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤੀ। ਯਥਾ–'ਐਸੀ ਬੁਧਿ ਸਮਾਚਰੀ'

ਸਮਾਚਰਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਚਰਣੰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਆਸੰਨ ਭੂਤ ਕਾਲ] ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਚਰਿਓ ਨਾਮੁ ਟੇਕ ਸੰਗਾਦਿ ਬੋਹੈ' (ਆਪ) ਗੁਰ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਫਿਰ ਨਾਮ ਦੀ ਟੇਕ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਆਦਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਮਜ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ੍ + ਅਜਜ]
੧. ਜੋ ਜਿੱਤਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ–'ਪੰਚ ਭੂਤ ਏਕ ਘਰਿ ਰਾਖਿ ਲੇ ਸਮਜ' ਅਜੇ ਪੰਜ ਭੂਤ ਇਕ ਘਰ ਵਿਖੇ ਰਖੇ ਹਨ।
੨. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਜ ਸਮ + ਜਨ] ਜਨੌਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਯਥਾ–'ਪੰਚ ਭੂਤ ਏਕ ਘਰਿ ਰਾਖਿ ਲੇ ਸਮਜ' ਪੰਜਾਂ ਭੂਤਾਂ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦ) ਨੂੰ ਇਕ ਘਰ (ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਐਉਂ) ਰਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਕੂਰ ਜਨੌਰਾਂ ਦਾ ਝੁੰਡ। ਭੂਤ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜੇ ਚੈਨ ਨਹੀਂ

ਕਠਕੇ ਬੈਠਦੇ। ਐਸੇ ਵੱਸ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭੂਤਾਂ ਨੂੰ ਐਉਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਜਨੌਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿੱਡੇ ਬਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਮਾਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਆਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਸ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਜਿਆ (ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਵ੍ਰਜਸ=ਠੀਕ। ਪੰਜਾਬੀ ਭੂਤਕਾਲ ਸਮਝਿਆ] ਸਿੱਧ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਲੈਣਾ।

ਸਮੰਜੀਐ (ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਅੰਜੂ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਤੋਂ) ੧. ਸਮਾਈ ਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਭੂ ਛੋਡਿ ਅਨ ਲਾਗੈ ਨਰਕਿ ਸਮੰਜੀਐ'
੨. (ਸਮਵ੍ਰਜਸ=ਲਾਇਕ) ਜੋਗ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ–ਨਰਕ ਪੈਣ ਦੇ ਜੋਗ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਸਮਜਯਾ (ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰ + ਅਜਜ)
੧. ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਜੈ। ਯਥਾ–'ਅਸਾਜਯੰ ਸਾਜ ਸਮਜਯਾ'
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਜਜਾ = ਇਕੱਠ] ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।
ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ:–(ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖਿੰਡੀ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਪਾਸ) ਕੱਠੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਅਸਾਜਯੰ

ਸਮਝ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ+ਉਹਜੰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਮਝ] ਵਿਚਾਰ, ਅਕਲ। ਯਥਾ–'ਸਮਝ ਨ ਪਰੀ ਬਿਖੈ ਰਸ ਰਚਿਓ'

ਸਮਝਣੰ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਝ] ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਮਝਣੰ ਬਿਰਲਾ ਜਨਹ' (ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਜਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਸਮਝਾਵਣੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਝ] ਸਮਝੌਤੀ। ਉਹ ਗੱਲ ਜੋ ਸਮਝਾਈ ਜਾਵੇ । ਯਥਾ–'ਮੁਖਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਿ ਸਮਝਾਵਣੀ'

ਸਮੇਟਿਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ।

ਸਮਾਣੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਹਿਆ] ਸਮਾਈ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਹਭ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਜਿਉ ਜਲ ਘਟਾਊ ਚੰਦ੍ਰਮਾ' ਸਾਰੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤ ਸਮਾਈ ਹੈ ਜਿਕੁਰ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਘੜਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ (ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ)।

ਸਮਾਣੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸਤਿਗੁਰਿ ਖੇਮਾ ਤਾਣਿਆ ਜੁਗ ਜੂਥ ਸਮਾਣੇ' ਸਤਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜੱਸ ਦਾ ਚੰਦੋਆ ਤਾਣਿਆ ਹੈ (ਜਿਸਦੇ ਹੇਠਾਂ) ਜੁਗਾਂ ਦੇ (ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ) {ਜੂਥ} ਦਲ ਸਮਾਏ ਹਨ।

ਸਾਮੁਣੇ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਨਮੁਖ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਮੁਹਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਹਮਣੇ] ਸਨਮੁਖ, ਅੱਗੇ । ਯਥਾ–'ਤਨੁ ਮਨੁ ਹੋਇ ਨਿਹਾਲੁ ਜਾ ਗੁਰੁ ਦੇਖਾ ਸਾਮੁਣੇ'।

ਸਮਾਣਿਯਉ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਏ ਹੋਏ । ਯਥਾ–'ਬਿਮਲ ਬੁਧਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਮਾਣਿਯਉ' ਨਿਰਮਲ ਬੁਧੀ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ ਹੋ, ਭਾਵ ਮਿਲੇ ਹੋ।

ਸਮਤ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਤਾ] ੧. ਬਰੱਬਰ ਇੱਕੋ ਜੇਹਾ। ਯਥਾ–'ਜਿਸ ਨੋ ਸਮਤ ਸਭ ਕੋਇ' ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਇੱਕੋ ਜੇਹਾ ਹੈ।
੨. ਸਮਦ੍ਰਿਸਟੀ। ਯਥਾ–'ਸਰਬ ਜੀਅ ਸਮਤ' ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ ਹੈ।

ਸਮਤਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬਰਾਬਰੀ।

ਸਮਾਤੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਮਾਏ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਸਮਾਂਵਦੇ।

ਸਮੀਤਾ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਤਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ

ਬੁਝਿ ਸਚਿ ਸਮੀਤਾ'

ਸਮੇਤਿ [ਯੋਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਹਤ, ਸਣੇ । ਯਥਾ—'ਲੂਟੀ ਲੰਕਾ ਸੀਸ ਸਮੇਤਿ'

ਸੁਮਤਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ + ਮਤਿ] ੧. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ । ਯਥਾ—'ਸੁਮਤਿ ਜਲ ਜਾਣੀ ਜੁਗਤਿ' ਜਲ (ਨਾਮੇ ਭਟ ਕੰਹਦਾ ਹੈ) ਹੇ ਗੁਰੋ {ਸੁਮਤਿ} ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੁਧੀ ਭਾਵ ਆਤਮ ਵਿਸੈਣੀ ਬੁਧੀ ਦੀ ਜੁਗਤ ਆਪ ਨੇ ਜਾਣੀ ਹੈ ।

੨. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸੋ + ਮਤਿ] ਓਹੀ ਮੱਤ, ਭਾਵ ਜੋ ਪੂਰਵੋਕਤ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਜਾਣੀ ਹੈ ।

ਸਮਤ ਸਰੇ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਤਾ । ਸਰ] ਸਮਦ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਸਰੋਵਰ । ਯਥਾ—'ਚਾਹਕ ਤਤ ਸਮਤ ਸਰੇ' ਹੇ ਗੁਰੋ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਤਤ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ।

ਸਮਤ ਸਾਰ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ । ਹਿੰਦੀ]
੧. ਸਮਤਾ ਦੀ ਬਾਜੀ ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਤਾ । ਸਾਰ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਸਾਰ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਬੁੱਧੀ । ਯਥਾ—'ਸਮਤ ਸਾਰ'

ਸਮੁੰਦ ਸਾਗਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮੁਦ੍ਰ, ਸਾਗਰ] ੧. ਸਾਗਰ ਰਾਜਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ।
੨. ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ . ਯਥਾ—'ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ'

ਸਮੁੰਦ ਸਾਗਰ ਕੀ [ਵਰਃ ਵਾਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿੰਦੀ, ਕੀ] ੧. ਜਲ ਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਤ੍ਰ ਵਿਖੇ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦ ਦੀ (ਲਹਿਰ) । ਯਥਾ—'ਆਵੈ ਲਹਿਰ ਸਮੁੰਦ ਸਾਗਰ ਕੀ'
੨. ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਦੀ ।

ਸਮਦਰਸੀ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਦਰ੍ਸਨ੍] ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸਾਰੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ—'ਸੋ ਸਮਦਰਸੀ ਤਤ ਕਾ ਬੇਤਾ'

ਸਮੁੰਦਰੇ ਪਾਰ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]
੧. ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੋਂ ਪਾਰ । ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ।
੨. [ਸੰ + ਉਦਰ=ਪੇਟ] ਪੇਟ ਤੋਂ ਪਰੇ ।

ਸਮਦਲ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ । ਦੇਸਃ, ਦਲ=ਸਮੂਹ] ੧. ਸਭ ਨੂੰ ਸਮ (ਦੇਖਣਾ) । ਯਥਾ—ਰਵਿਦਾਸ ਸਮਦਲ ਸਮਝਾਵੈ ਕੋਊ' ਰਵਿਦਾਸ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ {ਦਲ} ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਦੇਖਨਾ ਕੋਈ ਹੀ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ।
੨. [ਸਮ=ਤੁਲ । ਦਲ=ਵੰਡਣਾ] ਸਮ ਵੰਡਣਾ, ਭਾਵ ਪੂਰਾ ਤੋਲਨਾ, ਚਾਲੀ ਸੇਰੀ ਗਲ ਕਰਨੀ,ਦੁਵੱਲੀ ਧਿਆਨ ਦੇਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ।

ਸਮਧਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਿਧ੍=ਬਾਲਣ] ਲੱਕੜੀ । ਯਥਾ—'ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਮਧਾ ਜੇ ਕਰੀ ਅਨਦਿਨ ਅਗਨਿ ਜਲਾਇ ।

ਸਮਧਾ / **ਸਮਧੇ** } [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਧਾਨ= ਵਾਹਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਇੰਦ੍ਰਾ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈਣਾ ਤੇ ਲੀਨ ਰਹਣਾ] ੧. ਟਿਕਾਉ ਵਾਲੇ, ਸਮਾਧੀ ਵਾਲੇ, ਪੂਰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ । ਯਥਾ—'ਨਾਮ ਰਤੇ ਸੇਈ ਜਨ ਸਮਧੇ' ਤਥਾ—'ਏਤੜਿਆ ਵਿਚਹੁ ਸੋ ਜਨੁ ਸਮਧਾ' ਇਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਪੂਰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ।
੨. ਗਜਾਨੀ ਉੱਪਰਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਧਾ ਦਾ ਅਰਥ—ਸਮਝੇ—ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਸਮਾਧਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਚਿੱਤ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਆਤਮ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਜੁੜਨਾ] ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ

ਮਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਟਿਕਾਓ, ਆਤਮਾਂ ਯਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ* । ਯਥਾ–ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਉਪਾਧਿ ਰਹਤ'

ਸਮਾਧਉ [ਗੁ਼ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਧਿ ਤੋਂ] ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ।

ਸਮਾਧਿਹਰਾ [ਗੁ਼ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਧਿ। ਹਰਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਮਾਧਿ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ–'ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਸਮਾਧਿਹਰਾ'

ਸਮੁਧਰਿਆ [ਕ੍ਰਿ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਦ੍ਧਾਰ] ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਧਰੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਸਮੁਧਰਿਆ'

ਸਮਾਨਿ [ਕ੍ਰਿ਼ ਵਿ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬਰਾਬਰ। ਯਥਾ–'ਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਸਤ ਸਮਾਨਿ'

ਸਮਾਨਾ [ਕ੍ਰਿ਼ । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ]
੧. ਸਮਾਯਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਦਾਸ ਕਬੀਰ ਤੇਰੀ ਪਨਹਿ ਸਮਾਨਾ' ਤਥਾ–'ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ'
੨. [ਸੰ਼। ਫ਼ਾਰਸੀ, ਸਾਯਬਾਨ ਤੋਂ ਸਮਜਾਨਾ] ਚੰਦੋਆ, ਭਾਵ ਜੱਸ, ਅਕਾਸ਼। ਯਥਾ–'ਊਚ ਸਮਾਨਾ ਠਾਕੁਰ ਤੇਰੋ' ਉਚੇ ਚੰਦੋਇ (ਜੱਸ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪੀ) ਤੇਰੇ ਹਨ। ਹੇ ਠਾਕਰ !

ਸੰਮਨ [ਸੰ਼। ਫਾਰਸੀ] ਇਕ ਫ਼ਕੀਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਚਉਬੋਲੇ ਨਾਮੇਂ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ† । ਯਥਾ–'ਸੰਮਨ ਜਉ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਦਮਕ੍ਰਿਹੁ ਹੋਤੀ ਸਾਟ'
ਦੇਖੋ, ਸਾਟ

ਸੰਮਾਨੈ [ਕ੍ਰਿ਼ ਵਿ਼ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਾਨ] ਤੁਲ, ਬਰਾਬਰ । ਯਥਾ–ਕੀਤੇ ਕਰੁ ਮੇਰੈ ਸੰਮਾਨੈ'

ਸਮਾਨਿਆ [ਕ੍ਰਿ਼ । ਦੇਖੋ, ਸਮਾਇ] ਸਮਾਇਆ।

ਸਮੀਪ [ਗੁ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨੇੜੇ।

ਸਮਪਉ [ਕ੍ਰਿ਼ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਰ੍ਪਣ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੌਂਪਣਾ] ਸਮਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਯਥਾ–'ਜੀਉ ਸਮਪਉ ਆਪਣਾ'

ਸਮਪਹ [ਕ੍ਰਿ਼ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰ+ਅਪਹ]
੧. ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਾਨ ਕਰਨਾ, ਪੀਣਾ। ਯਥਾ–'ਸੈ ਸਹਸ ਸਮਪਹ' ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ (ਸ਼ਬਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ) ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੀਂਦੇ ਹਨ।
੨. [ਦੇਖੋ, ਸਮਪਉ] ਸਮਰਪਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭੇਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੋਮ ਪਾਕ [ਸੰ਼ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ]
੧. [ਸੋਮਪਾ] ਸੋਮ ਰਸ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਯਾ ਸੋਮ ਲੱਕੜੀਆਂ ਤੇ ਰਸੋਈ ਪਕਾਣ ਵਾਲਾ।
੨. ਸੋਮ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਰ ਪੱਕੇ ਹੋਏ (ਫਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਹੈ)।
੩. ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਉਸਦੀ ਕਲਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭੋਜਨ ਘਟਾਈ ਵਧਾਈ ਜਾਣਾ ਇਕ ਬ੍ਰੱਤ ਹੈ।
੪. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਯੰਪਾਕ] ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪਕਾਕੇ

---

*ਸਾਂਖ ਤੇ ਯੋਗ ਵਿਚ ਧਾਰਨਾ ਤੇ ਧਯਾਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਮਾਧਿ ਹੈ। ਸਮਾਧ ਨਿਰਬੀਜ ਤੇ ਸਬੀਜ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਰੁਕਕੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਇਸਥਤੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ, ਸਬਦ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰ ਧਯਾਨ ਦਾ ਹੋਰ ਥੋਂ ਰੁਕਕੇ ਜੁੜਨਾ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਾਧਨ ਨਾਮ ਦਾ ਜਪਣਾ, ਧਿਆਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ।

†ਦੋ ਖਯਾਲ ਹਨ: – ੧. ਚਾਰ, ਫ਼ਕੀਰ ਸਨ ਸੰਮਨ, ਮੂਸਨ, ਪਤੰਗ ਤੇ ਜਮਾਲ, ਇਨ੍ਹਾ ਦੇ ਸੰਬਾਦ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਚਉਬੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੌਹਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਭੋਜਨ ਖਾਣਾ।। ਯਥਾ—'ਸੋਮਪਾਕ ਅਪਰਸ ਉਦਿਆਨੀ' ਆਪ ਪਕਾਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ (ਹਨ) ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਛੋਹਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਬਨਬਾਸੀ (ਹਨ)।

ਸਮੀਪਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮੀਪਤਸ੍] ਨੇੜੇ। ਯਥਾ—'ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਪਇਆਲ ਸਮੀਪਤ'

ਸਮਬਿਅੰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ। ਅਵ੍ਯਯ =ਨਾ ਨਾਸ਼ ਮਾਨ, ਸਦਾ ਰਹਨ ਵਾਲਾ, ਇਕ ਰਸ, ਇਕ ਰੂਪ] ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਸਦਾ ਰਹਣ ਵਾਲਾ, ਤ੍ਰੈ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਬਦਲਣੇ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਭਵ ਭੂਤ ਭਾਵ ਸਮਬਿਅੰ ਪਰਮੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮਿਦੰ' ਵਰਤਮਾਨ, ਪਿਛੇ ਤੇ ਅੱਗੇ {ਮਿਦੰ=ਇਦੰ*} ਇਹ (ਵਾਹਗੁਰੂ) ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਪਰਮ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ।

ਸਿਮਰ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਮ੍ਰੀ=ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਪੂਜ੍ਯ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ] ਯਾਦ ਕਰ, ਚੇਤ। ਯਥਾ—'ਸਿਮਰਿ ਗੋਵਿੰਦ ਮਨਿ ਤਨਿ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ' ਯਾਦ ਕਰ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਧੁਰ ਤੋਂ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਸੁਮਾਰ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ੁਮਾਰ] ਗਿਣਤੀ।
ਦੇਖੋ, ਦਾਨ

ਸੈ ਮਿਰਿਆ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਵਿਸ਼ੇਖ੍ਯ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਮ੍ਰਿਗ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਮਯ=ਹਰਨ। ਮਯੀ= ਹਰਨੀ। ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ, ਮਿਰਿਆ] ਸੈਂਕੜੇ ਮ੍ਰਿਗ। ਯਥਾ 'ਸਕਤਾ ਸੀਹੁ ਮਾਰੇ ਸੈ ਮਿਰਿਆ' ਬਲੀ ਸ਼ੇਰ ਸੈਂਕੜੇ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰੇ।
ਦੇਖੋ, ਸਾਪੁਰਸਾਈ

ਸਿਮਰਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਯਾਦ ਕਰੋ। ਯਥਾ—'ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖ ਪਾਵਉ'

ਸਮਾਰਸਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਮਾਰਣ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਸਮਾਲਦੇ, ਯਾਦ ਕਰਦੇ। ਯਥਾ— 'ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਕਿਉ ਨ ਸਮਾਰਸਿ ਰੇ'

ਸਿਮਰਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਮਾਰਣ] ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਸੇ ਸਿਮਰਹਿ ਜਿਨ ਆਪਿ ਸਿਮਰਾਏ'

ਸਿਮਰਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਯਾਦ ਕਰੋ। ਯਥਾ—'ਤਜਹੁ ਸਿਆਨਪ ਸੁਰਿਜਨਹੁ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ'

ਸਿਮਰਣ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਯਾਦ।

ਸਮਰਣੇਨ [ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਵਿਭਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਯਾਦ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ—'ਨ ਦਨੋਤਿ ਜ ਸਮਰਣੇਨ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ {ਦਨੋਤ} ਪੀੜਾ {ਜ} ਜਿਸਦੇ {ਸਮਰਣੇਨ} ਯਾਦ ਕਰਨ ਕਰਕੇ।

ਸਿਮਰਣਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਰਣ ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਸਿਮਰਣ ਕਰਕੇ।

ਸਿਮਰਤ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ੧. ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਸੁਧ ਨ ਸਿਮਰਤ ਅੰਗ' (ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਭੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਰਹੀ।
੨. [ਕ੍ਰਿਃ] ਸਿਮਰਦੇ। ਤਥਾ—'ਸਾਸ ਸਾਸ ਸਿਮਰਤ ਪ੍ਰਭ ਰਹਤੇ'

ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਮ੍ਰਿਤਿਃ] ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਨਤੀ ਵਿਚ ੨੭ ਹਨ।
੧. ਮਨੂ। ੨. ਯਾਗਵਲਕ।

*ਸਾਰਾ ਪਾਠ ਇਉਂ ਖੁੱਲੇਗਾ—ਪਰਮੰ ਪਰਸੰਨੰ ਇਦੰ।

੩. ਬਸਿਸ੍ਰ। ੪. ਪਰਾਸਰ।
੫. ਸੰਖ। ੬. ਸਿਖਤ।
੭. ਹਾਰੀਤ ਬ੍ਯਾਸ। ੮. ਜਮ।
੯. ਦਖ। ੧੦. ਅਤ੍ਰਿ।
੧੧. ਨਾਰਦ। ੧੨. ਸੋਮ।
੧੩. ਜਮਦਗਨ। ੧੪. ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ।
੧੫. ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ੧੬. ਮਰੀਚ।
੧੭. ਪਿਤਾਮਹ। ੧੮. ਬੋਧਾਯਨ।
੧੯. ਛਾਗਲੇਯ। ੨੦. ਜਾਵਾਲ।
੨੧. ਚਯਵਨ। ੨੨. ਬਿਸ੍ਨ।
੨੩. ਸੁਕ੍ਰ। ੨੪. ਗੌਤਾ।
੨੫. ਬ੍ਰਿਧ ਦੇਵਲ। ੨੬. ਕਾਤਯਾਸਨ।
੨੭. ਦੇਵਲ। ਯਥਾ–'ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭਿ ਸਾਸਤ ਇਨ ਪੜਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ'

ਸਿਮਰੰਤ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸਿਮਰੰਤ ਸੰਤ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ' ਸਾਰੇ ਰਮੇ ਹੋਏ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਸੰਤ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿਮ੍ਰਤਬ੍ਯ [ਕ੍ਰਿਦੰਤ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਸਿਮ੍ਰਨ ਦੇ ਜੋਗ। ਯਥਾ–'ਸਦ ਸਦਾ ਸਿਮ੍ਰਤਬ੍ਯ ਸੁਆਮੀ ਸਾਸ ਸਾਸ ਗੁਣ ਬੋਲਈ'

ਸਮਰਥ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ੍ਰਥ] ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ, ਬਲੀ। ਯਥਾ–'ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ'

ਸਮਰਾਥਾ [ਗੁ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮਰ੍ਥ] ਬਲੀ।

ਸਮਰੰਥ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਮ੍ਰੀ ਧਾਤੂ ਹੈ ਸਮਰੰਤ ਦਾ,-ਤ–ਥਥੇ ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਹੈ] ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਮਰੰਥ ਗੁਨਾ'

ਸਿਮਰਨ [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਯਾਦ। ਯਥਾ–'ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੈਸੇ ਜੀਵਨੁ ਬਲਨਾ'

ਸਿਮਰਾਵੈ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਮ੍ਰੀ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਸਿਮਰਣਾ ਪੰਜਾਬੀ। ਦੇਖੋ, ਸਿਮਰ] ਯਾਦ ਕਰਾਵੇ, ਜਪਾਵੇ। ਯਥਾ–'ਨਾਮ ਸਿਮਰਾਵੈ ਸਰਨਿ ਸੂਰੇ'

ਸਮਲ* [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਭਾਰਣ, ਸੰ+ਭ੍ਰੀ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਭਾਲਨਾ, ਸਮ੍ਹਾਲਨਾ] ੧. ਸੰਭਾਲ। ੨. ਯਾਦ ਕਰ।

ਸਮਾਲ* [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਮਲ] ੧. ਸੰਭਾਲ। ੨. ਯਾਦ ਕਰ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸਮਾਲਿ ਤੂੰ ਸੋ ਦਿਨੁ ਨੇੜਾ ਆਇਓਇ'

ਸਮਾਲੇ* [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਮਲ] ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਨਿਤ ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੈ' {ਸਾਰ} ਖਬਰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਭਾਵ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤਥਾ–'ਜਿਤ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ' ਜਿਥੇ ਬੈਠਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ।

ਸਿੰਮਲ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਲਮਲ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿੰਮਲ] ਲਾਲ ਫੁਲ ਵਾਲਾ ਇਕ ਉੱਚਾ ਬ੍ਰਿਛ, ਜਿਸਦੇ ਫਲ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰੂੰ ਜੇਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਿੰਮਲ ਰੁਖ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚ'

ਸੰਮਲਿ* [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਮਲ] ੧. ਸੰਭਾਲ, ਪਰਖ, ਦੇਖ। ਯਥਾ–'ਹਉ ਸੰਮਲਿ ਥਕੀ

*ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਦਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸਮ੍ਭਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਧਾਤੂ ਹੈ ਭ੍ਰੀ = ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਨਾ। ਸੰਭਾਲਨ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰਦਾਰੀ ਤੇ ਯਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਇਸਦੇ ਦੋ ਅਰਥ– ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੋਣਾ ਵਖੋ ਵਖ ਬੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਾਂ ਉਹੁ ਕਦੇ ਨਾ ਬੋਲੈ ਕਉਰਾ'
੨. ਖਬਰਦਾਰ ਹੋ ਕੇ। ਤਥਾ—'ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਜਾਣਾ ਤਿਲ ਥੋੜੜੇ ਸੰਮਲਿ ਬੁਕੁ ਭਰੀ' ਜੇ ਜਾਣਦੀ {ਤਿਲ} ਭਾਵ ਸ੍ਵਾਸ ਥੋੜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੰਭਾਲਕੇ ਭਾਵ ਖਬਰਦਾਰ ਹੋਕੇ ਸ਼ੁਭ ਪਾਸੇ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਦੀ।

ਸੰਮਲਾ* [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਮਲ] ਸੰਭਾਲਾਂ, ਯਾਦ ਕਰਾਂ। ਯਥਾ—'ਕਿਆ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਸੰਮਲਾ'

ਸੰਮਾਲੇ* [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਲ] ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਲਸੀ* [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਸਮਲ] ਯਾਦ ਕਰੇਗਾ। ਯਥਾ—'ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਮਾਲਸੀ ਬੋਲਾ' (ਹੇ ਲਾਲੋ) ਇਨ੍ਹਾਂ {ਬੋਲਾਂ} ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਲਨਗੇ। (ਯਾਦ ਕਰਨਗੇ)।

ਸਮਲੋਚਨ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ+ਲੋਚਨ=ਅੱਖ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ] ੧. ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟ। ਯਥਾ—'ਨਾਮਾ ਭਗਤੁ ਕਬੀਰੁ ਸਦ ਗਾਵਹਿ ਸਮਲੋਚਨ' ਨਾਮਾ ਭਗਤ ਕਬੀਰ (ਜੋ) ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੇ (ਹਨ) ਸਦਾ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਲੇਨ* [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਲ] ਸਮਾਲਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਜਿ ਨਿਤ ਉਠਿ ਸਮਾਲੇਨਿ'

ਸੰਮਾਲਨ* [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਮਲ] ਸਮਾਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮੁਲਵੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰ+ਉ ਤੇ ਲਵੇ†] ਉੱਚੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਪਰਸਿਓ ਕਲੁ ਸਮੁਲਵੈ'

ਸਮਾਵੇ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੰਮਾਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਮਾਵਣਾ, ਸਮਾਉਣਾ]
੧. ਧਾਰਨ ਕਰੇ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਕਾ ਕਹਿਆ ਅੰਕਿ ਸਮਾਵੈ' ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰੇ।
੨. ਨਾਸ ਕਰੇ। ਯਥਾ—'ਤੀਨਿ ਸਮਾਵੈ ਚਉਥੈ ਵਾਸਾ' ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ ਤੇ ਚੌਥੇ ਪਦ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
੩. ਅਭੇਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—ਕਿਥਹੁ ਉਪਜੈ ਕਹ ਰਹੈ ਕਹ ਮਾਹਿ ਸਮਾਵੈ'
੪. ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋਮਵਾਰ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਦਿਨ। ਸੱਤਾਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਐਤਵਾਰ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੋਮਵਾਰ ਸਸਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਝਰੈ'

ਸਰ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਤਲਾਵ, ਸਰੋਵਰ। ਯਥਾ—'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਰ' ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਵਾਹ (ਦੇ ਆਪ) ਸਰੋਵਰ ਹੋ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੇਯ:=ਚੰਗਾ‡] ਭਲਾ, ਚੰਗਾ। ਯਥਾ—'ਸਰੁ ਅਪਸਰੁ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ' ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ ਯਾ ਸ਼੍ਰੇਯ ਤੇ ਅਸ਼੍ਰੇਯ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ।

ਦੇਖੋ, ਸਰ ਅਪਸਰ

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦ੍ਰਿਸ਼] ਤੁਲ, ਬਰਾਬਰ। ਯਥਾ—'ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰਿ ਨਾਹੀ' ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਤੁਲ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਧਰਮ) ਨਹੀਂ।
੪. [ਫਾਰਸੀ, ਸਰ] ਸਿਰ। ਭਾਵ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ। ਯਥਾ—'ਕੰਧਿ ਕੁਹਾੜਾ ਸਿਰਿ ਘੜਾ ਵਣਿਕੈ ਸਰੁ ਲੋਹਾਰੁ'

---

*ਦੇਖੋ ਫੁਟ ਨੋਟ ਪੰਨਾ ੨੧੫

†ਲਿਵਣਾ, ਲੌਂਦਾ = ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਅੱਜ ਕਲ ਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ-- "ਲਉਂ ਲਉਂ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ"।

‡ਸ਼੍ਰੇਯ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ (ਸ਼੍ਰ ਹੈ ਪ੍ਰਸ਼ਸ੍ਯ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ) = ਚੰਗਾ।

ਅਪਸਰੁ ਏਥੇ-ਅਵਸਰ-ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਪ = ਨਹੀਂ + ਸਰੁ = ਸ਼੍ਰੇਯ।

੫. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ=ਤੀਰ] ਤੀਰ। ਯਥਾ—'ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸਰ ਲਾਗੇ ਤਨੁ ਭੀਤਰਿ' ਦੇਖੋ, ਸਰ ਸਾਧਿਆ

ਸਰਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰਕ:=ਸ਼ਰਾਬ। ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁੜ ਤੋਂ ਬਣੀ ਸ਼ਰਾਬ*। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਰਅ ਯਾ ਸਰਾ] ੧. ਸ਼ਰਾਬ। ਯਥਾ—'ਸਚ ਸਰਾ ਗੁੜ ਬਾਹਰਾ' ਸੱਚ ਦੀ ਸਾਡੀ ਸ਼ਰਾਬ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਜਾਨ ਰੂਪੀ ਗੁੜ {ਬਾਹਰਾ} ਬਾਹਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦਰੁਸਤ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ, ਸੱਚ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ {ਗੁੜ} ਮਾਇਆ ਤੋਂ {ਬਾਹਿਰਾ} ਬਿਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਗੁੜ (ਭਾਵ ਮਾਇਆ) ਨਹੀਂ ਹੈ।

੨. [ਸੰਃ। ਅ੍ਰਬੀ, ਸ਼ਰਹ†=ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ] ਇੱਛਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਯਥਾ—'ਸਰਾ ਸਰੀਅਤ ਲੇ ਕਮਾਵਉ' ਸ਼ਰੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ {ਸਰਾ} ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਲੈ (ਕਰਨ ਦੀ) ਕਮਾਈ ਕਰੋ, ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਫਤੇ, ਪਾਓ। ਦੇਖੋ, ਲੇ

੩. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ] ਤਲਾਉ। ਯਥਾ—'ਸੁਣਿਐ ਸਰਾ ਗੁਣਾ ਕੇ ਗਾਹ' ਨਾਮ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਤਲਾ ਅਗਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਰ ਜੋ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਹਨ, ਗਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ—'ਸਰਾਂ ਮੇਰਾਂ ਜੰਤਾਂਹ'

ਸਰਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰਿਤ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਰਯਾ=ਨਦੀ] ੧. ਨਦੀ। ਯਥਾ—'ਹੁਕਮੈ ਥਲਿ ਸਿਰਿ ਸਰਿ ਸਰ ਵਹੈ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਥਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਦੀਆਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ।

੨. [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਤੁਲ ਸਟਰਸ਼, ਬਰਾਬਰ। ਯਥਾ—'ਹਮ ਸਤਿ ਦੀਨੁ ਦਇਆਲ ਨ ਤੁਮ ਸਰਿ'

ਸਰੀ ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ, ਸਰਨਾ‡। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧਨੰ = ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨਾ] ੧. ਆਈ, ਹੋ ਆਈ, ਬਨ ਪਈ। ਯਥਾ—'ਭਲੀ ਸਰੀ ਜਿ ਉਬਰੀ'

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰਿਤ] ਨਦੀ। ਯਥਾ—'ਸੁਰਸਰੀ ਮਿਲਤ ਨਹਿ ਹੋਇ ਆਨੰ' {ਸੁਰਸਰੀ} ਦੇਵ ਨਦੀ ਅਰਥਾਤ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਯਾ ਜਲ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਗੰਗਾ ਜਲ ਹੀ ਕਹਲਾਂਦਾ ਹੈ।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ=ਤੀਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਈ ਪ੍ਰਤੇ ਸ੍ਵਾਰਥ ਵਿਚ ਹੈ] ਤੀਰ। ਯਥਾ—'ਮਹਾਂ ਨਾਦ ਕੁਰੰਕ ਮੋਹਿਓ ਬੇਧਿ ਤੀਖਨ ਸਰੀ'

ਸਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਰੀ] ੧. ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਯਥਾ—'ਤਿਨਕੇ ਕਾਜ ਸਰੇ'

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦ੍ਰਿਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਤੁਲ। ਯਥਾ—'ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਤੁਝੈ ਸਰੇ' ਤੇਰੇ ਤੁਲ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੩. ਸਰ ਆਵੇ, ਬਣ ਆਵੇ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੇ ਸਭੈ ਸਰੇ'

੪. ਨਿਰਬਾਹ ਹੁੰਦਾ। ਯਥਾ—'ਬਿਸਰੈ ਸਰੈ ਨ ਬਿੰਦੁ'

੫. [ਸੰਃ। ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ] ਸਰੋਵਰ। ਯਥਾ—'ਚਿਤੁ ਲਾਗਾ ਸੰਤੋਖ ਸਰੇ' ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸਰੋਵਰ, ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਬਾਜੀ, ਸਤਰੰਜ

*ਸ਼ਰਾਬ ਅਰਬੀ ਪਦ ਹੈ, ਉਸਤੋਂ ਬੀ ਸਰਾ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਨਾ ਖਯਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

†ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਹ شرہ ਪਦ ਇਬ੍ਰਾਨੀ ਤੋਂ ਆਯਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇਸਦੇ ਧਾਤੂ ਅਰਥ ਹਨ, ਗਾਲਬ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਲਾਲਚ, ਹਿਰਸ ਆਦਿ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਹ ਪਦ ਉਸ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ ਜੋ شرع ਕਰਕੇ ਲਿਖੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬੀ ਜੋ شرح ਕਰਕੇ ਲਿਖੀਦਾ ਹੈ।

‡ਸਵਰਨਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਬੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੋਹਰੇ, ਚੌਂਪੜ ਦੀਆਂ ਨਰਦਾਂ। ਯਥਾ—'ਜਗੁ ਜੀਤਉ ਗੁਰਦੁਆਰਿ ਖੇਲਹਿ ਸਮਤ ਸਾਰਿ ਰਥੁ ਉਨਮਨਿ ਲਿਵ ਰਾਖਿ ਨਿਰੰਕਾਰਿ' ਗੁਰਦ੍ਵਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ ਅਰ {ਸ.ਮਤ}ਏਕਤਾ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਖੇਲਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ) ਰਥ ਨੂੰ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਹਨ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਲੋਹਾ। ਯਥਾ—'ਬਿਨ ਦੰਤਾ ਕਿਉ ਖਾਈਐ ਸਾਰੁ' ਤਥਾ—'ਮੈਨ ਕੇ ਦੰਤ ਕਿਉ ਖਾਈਐ ਸਾਰੁ'

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਤੱਤ, ਅਸਲ ਗੱਲ। ਯਥਾ— 'ਸਾਰ ਭੂਤ ਸਤਿ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਉ'

੪. ਸਮਝ*, ਸੁਰਤ, ਖਬਰ, ਖਬਰਦਾਰੀ। ਯਥਾ—'ਸਾਰਿ ਸਮਾਲਿ ਮਾਤਾ ਮੁਖਿ ਨੀਰੈ'

ਸਾਰਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਗਾ] ੧. ਪੂਰਾ, ਕੁਲ।

੨.[ਦੇਖੋ, ਸਾਰ. ੪] ਸੰਭਾਲ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਨਾਮ ਹਮਾਰੀ ਕਰਦਾ ਨਿਤ ਸਾਰਾ'

ਸਾਰੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰ] ੧. ਨਰਦ, ਬਾਜ਼ੀ। ਯਥਾ—'ਸਚੁ ਕਰਹੁ ਤੁਮ ਸਾਰੀ' ਸੱਚ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਕਰੋ। ਤਥਾ—'ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਸਾਰੀ ਕੀਤੇ ਪਾਸਾ ਢਾਲਣਿ ਆਪਿ ਲਗਾ'

੨. [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ] ਉੱਤਮ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਯਥਾ—'ਬਿਨ ਨਾਵੈ ਕੈਸੀ ਪਤਿ ਸਾਰੀ'

੩. [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਧਨੰ: ਯਾ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਵਾਰਨਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਸੰਭਾਲੀ। ਯਥਾ— 'ਅਪਨੀ ਇਤਨੀ ਕਛੂ ਨ ਸਾਰੀ'

੪. [ਸ੍ਰੀ=ਗਤੌ, ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚਾਈ। ਯਥਾ— 'ਅੰਤਰਿ ਕੀ ਗਤਿ ਤੁਧ ਪਹਿ ਸਾਰੀ†' ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਈ।

੫. [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਗਾ, ਸਾਰੀ] ਕੁਲ, ਤਮਾਮ, ਸਮੱਗ੍ਰ। ਯਥਾ— 'ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਿ ਸਾਰੀ' ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ ਤੇ ਸਰਬ (ਸ੍ਰਿਸ਼੍ਟੀ) ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਪਤੀ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਸਾਰੀ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਕੀ' ਸਰਬ (ਸ੍ਰਿਸ਼੍ਟੀ) ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਦੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਸਾਰੀ ਦਾ ਖੇਲ ਅਰਥ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਰੀ ੪.]

੧. ਪਹੁੰਚਾਵੇ। ਯਥਾ—'ਦੂਖ ਸੂਖ ਇਸ ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਤੁਝ ਹੀ ਆਗੈ ਸਾਰੇ'

੨. [ਦੇਖੋ, ਸਾਰੀ ੩] ਸਮਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਜਾ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਸਾਰੇ'

ਸਾਰੋ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਗਾ] ਪੂਰਾ, ਕੁਲ। ਯਥਾ—'ਸਾਰੋ ਦਿਨਸੁ ਮਜੂਰੀ ਕਰਤਾ' ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਰਸ੍। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਰ। ਫਾਰਸੀ, ਸਰ] ਮਸਤਕ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ। ਯਥਾ— 'ਸਿਰਿ ਕਰਵਤ ਧਰਾਏ' ਯਥਾ—'ਸਿਰ ਮਸਤਕ ਰਖਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ'

੨. ਸਿਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਯਾ ਜੀਵ। ਯਥਾ— 'ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੇ ਠਾਕੁਰੁ' ਹਰ ਸਰੀਰ ਯਾ ਹਰ ਜੀਵ ਨੂੰ।

੩. ਸਿਰਾ,ਕਿਨਾਰਾ।

ਦੇਖੋ, ਸਿਰੈ

੪. ਸਿਰ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ

*ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਵਿਚ ਸਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਤੱਤ, ਅਸਲੀਅਤ। ਤੇ ਵਿਦ੍ਯਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਬੀ ਕੰਹਦੇ ਹਨ, ਏਸੇ ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਹੈ ਪਦ— ਸਾਰਦਾ। ਸਾਰ = (ਦਾਨਾਈ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ) ਅਸਲੀਅਤ + ਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ= ਵਿਦ੍ਯਾ ਦੀ ਦੇਵੀ, ਸੁਰਸ੍ਵਤੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ-ਸਾਰ-ਪਦ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਗ੍ਯਾਨ ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘਕੇ ਖਬਰ, ਸੁਰਤ ਤੇ ਸਮਝ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

†ਸ੍ਰੀ ਧਾਤੂ ਜਾਣ ਅਰਥ ਵਿਚ ਹ, ਸਾਰਣੰ = ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ।

ਸਿਰ ਦਾ ਅਰਥ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਬੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਉਪਾਵਾ ਸਿਰਿ ਉਪਾਵ ਹੈ'

ਸਿਰਿ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਰੀ] ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਯਥਾ–'ਜਿਨਿ ਸਿਰਿ ਸਾਜੀ ਤਿਨਿ ਫੁਨਿ ਗੋਈ' ਜਿਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਜੀ ਹੈ ਉਸੇ ਨੇ ਫਿਰ ਲੈ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਿਰੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜ=ਰਚਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸਿਰਜਨਾ ਤੋਂ ਸਿਰਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਸਿਰੀ] ੧. ਰਚੀ। ਯਥਾ–'ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜਿਨਿ ਸਿਰੀ' ਤਥਾ–ਤਿਸਹਿ ਨ ਜਾਨੈ ਜਿਨਿ ਇਹ ਸਿਰੀ' ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਦੇਹ ਰਚੀ ਹੈ।

੨. ਸਿਰਬਸਿਰ, ਹਰ ਸਿਰ, ਹਰ ਜੀਵ। ਯਥਾ–'ਕਉਤਕੁ ਕਾਲੁ ਬਪੁੜਾ ਕੋਟ ਵਾਲੁ ਸੁ ਕਰਾ ਸਿਰੀ' ਜੋ {ਸਿਰੀ} ਹਰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੀ] ੧. ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ, ਖੂਬੀ, ਬੁੱਧੀ, ਜੱਸ, ਦੌਲਤ, ਮਾਯਾ। ਯਥਾ–'ਕਟਾਖੵ ਸ੍ਰੀ ਧਰ'

੨. ਆਦਰ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਵਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਜਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ'

ਸਿਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਰੀ ੧.] ਰਚੇ, ਬਨਾਏ। ਯਥਾ–'ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਸਿਰੇ ਤੈ ਅਗਨਤ' ਅਣਗਿਣਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਬਿਸ਼ਨ (ਜੈਸੇ) ਤੈਂ ਸਿਰਜੇ ਹਨ।

ਸਿਰੈ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਰਾਦੀਆ ਅਰਥ ਕਿਨਾਰਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਧੁਰ ਸਿਰ] ਸਿਰਾ, ਕਿਨਾਰਾ। ਯਥਾ–'ਤਿਸ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਛਾਡਿ ਅਨਰਾਤਾ ਕਾਹੂ ਸਿਰੈ ਨ ਲਾਵਣਾ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਜੋ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

ਸੁਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰ] ੧. ਦੇਵਤਾ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਰ] ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸਾ, ਰੇ, ਗਾ, ਮਾ, ਪਾ, ਧਾ, ਨੀ, ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ। ਦੇਖੋ, ਸੁਰਾ

ਸੁਰਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸ਼ਰਾਬ। ਯਥਾ–'ਸੁਰਾ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਨਤ ਅਵਰ ਜਲ ਰੇ, ਸ਼ਰਾਬ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਲ। ਤਥਾ–'ਭਾਂਗ ਮਾਛਲੀ ਸੁਰਾ ਪਾਨ ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਖਾਹਿ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਰ] ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਜੋ ਸਤ ਹਨ। ਦੇਖੋ, ਸੁਰ

ਯਥਾ–'ਪਾਂਚ ਬਜਿਤ੍ਰ ਕਰੇ ਸੰਤੋਖਾ ਸਾਤ ਸੁਰਾ ਲੈ ਚਾਲੋ' ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ ਪੰਜ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਜੇ ਬਨਾਵੇ ਤੇ ਸੱਤਾਂ ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਲੈ* ਵਿਚ (ਜੋ ਚੱਲਣਾ ਹੈ ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ {ਲੈ} ਲੀਨਤਾ ਵਿਚ ਵਧੇ।

੩. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰ(=ਦੇਵਤਾ) ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਹੁ ਬਚਨ] ਦੇਵਤਿਆਂ। ਯਥਾ–'ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ'

ਸੂਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸੂਰਜ। ਯਥਾ–'ਨ ਸੂਰ ਸਸਿ ਮੰਡਲੋ'

੨. ਸੂਰਜ ਨਾੜੀ, ਪਿੰਗਲਾ।

੩. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਇੜਾ। ਯਥਾ–'ਸੂਰ ਸਰ ਸੋਸਿ ਲੈ' ਤਥਾ–'ਪਛਮ ਫੇਰਿ ਚੜਾਵੈ ਸੂਰ' {ਪਛਮ} ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਰ ਦੀ ਪਉਣ ਨੂੰ ਫੇਰਕੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ {ਸੂਰ} ਇੜਾ ਵਿਚ ਅਥਵਾ {ਪਛਮ} ਸੰਸਾਰ ਵੱਲੋਂ ਫੇਰਕੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਵੇ {ਸੂਰ} ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ।

*ਲੈ ਦੋਹਰੀ ਦਾਂਖਰ ਤੇ ਸਲੇਖ ਹੈ, ਸੱਤਾਂ 'ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਲੈ' ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਲੈ (ਲਯਤਾ) ਭਾਵ ਮਨ ਦੀ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਕਰੇ।

੪. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਰ] ਸੂਰਮਾ। ਯਥਾ—'ਤਿਥੈ ਜੋਧ ਮਹਾ ਬਲ ਸੂਰ' ਤਥਾ—'ਸੂਰ ਅਜਿਤ' ਨਾ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ।

ਸੂਰਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਰਃ] ਸੂਰਮਾ। ਯਥਾ—'ਸੂਰਾ ਸੋ ਪਹਿਚਾਨੀਐ'

ਸੂਰੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਲਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਲੀ, ਤੋਂ ਸੂਲੀ ਸੂਰੀ] ੧. ਸੂਲੀ।
੨. ਸੂਲੀ ਵਾਂਙੂ ਉੱਚੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਥਾਂ, ਜਿਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਬਾਜੀਗਰ ਨੱਚਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਸੂਰੀ ਊਪਰਿ ਖੇਲਨਾ ਗਿਰੈ ਤ ਠਾਹਰ ਨਾਹਿ'

ਸੇਰ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ੇਰ] ੧. ਸ਼ੇਰ, ਸ਼ੀਂਹ, ਸਿੰਘ।
੨. ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਙੂ ਤਕੜਾ। ਯਥਾ—'ਬੁਰਿਆਈ ਹੋਇ ਸੇਰ' ਬੁਰਿਆਈ ਵੇਲੇ (ਸ਼ੇਰ ਵਾਙ) ਤਕੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਟੱਕ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇਰ] ੧੬ ਛਟਾਂਕ। ਮਣ ਦਾ ਚਾਲੀਵਾਂ ਹਿੱਸਾ। ਯਥਾ—'ਦੁਇ ਸੇਰ ਮਾਗਉ ਚੂਨਾ' ਦੋ ਸੇਰ ਆਟਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਸੋਰ [ਸੰਃ। ਫ਼ਾਰਸੀ, ਸ਼ੋਰ] ਰੌਲਾ। ਯਥਾ—'ਕੁਸਮ ਰੰਗੁ ਬਿਖ ਸੋਰ' ਬਿਖਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਙੂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਦੇਖੋ, ਬਿਖ ਸੋਰ

ਸੋਰੋ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ੋਰ। ੳ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਤੋਂ, ਗਮ ਰੌਲੇ ਤੋਂ। ਯਥਾ—'ਛੁਟਕੀ ਹਉਮੈ ਸੋਰੋ' ਇਹ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੌਲੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ।

ਸਰੀਆ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਲੜੀਆਂ। ਯਥਾ—'ਦੂਟਨਿ ਮੋਤ ਸਰੀਆ' ਮੋਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਟੁਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਰਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਰੀ ੩. ੪.]
੧. ਕਰਾਂ। ਯਥਾ—'ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਬਿਨਉ ਮੋਹਿ ਸਾਰਿਆ' ਆਪ ਬਿਨਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਜਿਸ ਪਾਸ) ਬੇਨਤੀ ਮੈਂ ਕਰਾਂ ਯਾ ਜੋ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ।
੨. ਸਮਾਲਿਆ।

ਸਾਰੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਰੀ, ੩. ੪.] ਸਮਾਲੀਐ।

ਸਿਰਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜੁ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਰਜਨਾ] ੧. ਰਚਿਆ। ਯਥਾ—'ਜਿਨਿ ਸਿਰਿਆ ਤਿਨੈ ਸਵਾਰਿਆ'
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਰਸ੍। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਸਿਰਾ=ਕਿਨਾਰਾ] ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਦਾ (ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਦਾ)। ਯਥਾ—'ਦੋਹਾ ਸਿਰਿਆ ਕਾ ਖਸਮ ਆਪ'

ਸੂਰਿਆ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਰ] ਸੂਰਮਾ, ਬਹਾਦਰ।

ਸਰੀਅਤ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ਰੀਅ਼ਤ] ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਜਹਬ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਯਾ ਬਿਵਸਥਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਨਾ, ਤੇ ਕੀ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਵਰਜਤ ਤੇ ਵਿਹਤ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ ਬਿਵਸਥਾ।

ਸਰ ਅਪਸਰ— ਦੇਖੋ, ਸਰ. ਅੰਕ ੨

ਸਰਾਇ [ਸੰਃ ਫਾਰਸੀ] ੧. ਮੁਸਾਫਰ ਖਾਨਾ।
੨. ਭਾਵ ਵਿਚ ਜਮ ਮਾਰਗ। ਯਥਾ—'ਸੁਬਹ ਨਿਵਾਜ ਸਰਾਇ ਗੁਜਾਰਉ'

ਸਰਾਈ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਰਾਇ]
੧. ਮੁਸਾਫਰ ਖਾਨੇ। ਯਥਾ—'ਤਿਨਕੇ ਘਰ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਸਰਾਈ ਸਭ ਪਵਿਤ ਹੈ'
੨. ਸਰਾਈਂ ਅਰਥਾਤ ਸਰਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਵ

ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ ਖੁਨਾਮੀ ਕਹਾਇ' ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧੀ ਕਹਾਂਵਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰਈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸਾਰੀ ੩. ੪] ਸਮਾਲਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ–'ਸਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਸਾਰਈ'

ਸਿਰਾਇ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਿਰ । ਆਇ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸਿਰ ਉੱਤੇ । ਯਥਾ–'ਨਿੰਦ ਪੋਟ ਸਿਰਾਇ' ਨਿੰਦਾ ਦੀ ਪੰਡ ਸਿਰ ਤੇ (ਚੁਕਦਾ ਹੈ)।

ਸਰਾਇਚਾ[ਸੰ । ਫਾਰਸੀ, ਸਰਾਇਚਹ] ਤੰਬੂ ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਨਾਤਾਂ ਹੋਣ। ਛੋਟੇ ਘਰ ਨੂੰ ਬੀ ਸਰਾਇਚਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੇਖੋ, ਦਿਗ ਦਿਸੇ

ਸਰਾਇਰਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਰ = ਤੀਰ + ਆਇਰਾ (=ਵਰਗਾ) ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ੧. ਸਿੱਧਾ । ਯਥਾ–'ਸਿੰਮਲ ਰੁਖ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚ' ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਸਿੱਧਾ, ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਸਰਾਇ + ਰਾ=ਸਰਾਂ ਵਰਗਾ] ਭਾਵ ਵੱਡਾ।

ਸਰਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਰੇ ੧] ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ, ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਯਥਾ–'ਮਨ ਰੇ ਸਰਿਓ ਨ ਏਕੈ ਕਾਜਾ'

ਸਰੇਉ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇਵਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸਰੇਵਨਾ ਯਾ ਸਰੇਉਨਾ ਹੈ] ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ। ਯਥਾ–'ਕਵਨ ਉਪਮਾ ਦੇਉ ਕਵਨ ਸੇਵਾ ਸਰੇਉ'

ਸਾਰਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਰੇ, ਸਾਰੀ ੩. ੪] ਪਹੁੰਚਾਵਾਂਗਾ । ਯਥਾ–'ਕੁਛ ਭੀ ਖਰਚ ਤੁਮਾਰਾ ਸਾਰਉ'

ਸਿਰਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਰਿਆ] ਰਚਿਆ।

ਸਰਸਾ / **ਸਰਸਿ** [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰਸ। ਸ+ਰਸ] ੧. ਰਸ ਵਾਲਾ, ਜਿਵੇਂ ਬਰਸਾਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਰੁਤਿ ਆਈ ਲੇ ਸਰਸਿ ਬਸੰਤ ਮਾਹਿ'

੨. ਸੁਆਦੀਕ। ਰਸਦਾਇਕ।

੩. ਸੁੰਦਰ, ਮਨਮੋਹਨ, ਅਨੰਦਮਯ, ਖੁਸ਼। ਯਥਾ–'ਨਾਮ ਸੁਣੀ ਮਨ ਸਰਸਾ'

ਸਰਸੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਰੇ] ੧. ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਯਥਾ–'ਮਨ ਸਰਸੀ ਕਾਜ'

੨. [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਰਸ] ਅਨੰਦ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਸਾਧਨ ਖਰੀ ਸਰਸੀ'

ਸਰਸੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਰਸਾ] ਖਿੜੇ, ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਯਥਾ--'ਸਰਸੇ ਪਿਤਾ ਮਾਤ ਥੀਵਿਆ' ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਰਸੇ ਹੋਏ।

ਸਰਸਿਅੜੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਸਰਸ। ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸਰਸਨਾ ਤੋਂ] ਖੁਸ਼ ਹੋਏ, ਰਸ ਵਾਲੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ–'ਸਾਜਨ ਸਰਸਿਅੜੇ ਦੁਖ ਦੁਸਮਨ ਭਾਗੇ'

ਸਰਸਉ[ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਰਸ਼ਪ ਹਿੰਦੀ, ਸਰਸੋਂ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਰ੍ਹੋਂ]ਸਰ੍ਹੋ। ਯਥਾ–'ਕਾਚੀ ਸਰਸਉ ਪੇਲਿਕੈ' ਕੱਚੀ ਸਰ੍ਹੋਂ ਪੀੜਕੇ (ਨਾ ਤੇਲ ਲੱਭਾ ਨਾ ਖ਼ਲ ਬਣੀ)।

ਸ੍ਰਿਸਟ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਸ਼੍ਰਿ] ਰਚੀ ਹੋਈ ਰਚਨਾ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਜਗਤ । ਯਥਾ–'ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇਖੈ ਆਪਿ ਉਪਾਇ' ਤਥਾ–'ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰੈ ਜੈਕਾਰ ਜੀਓ'

ਸ੍ਰਿਸਟਾ / **ਸ੍ਰਿਸਟੇ** [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ ਸ੍ਰਿਸਟ। ਆ, ਏ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਰਚਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਸ੍ਰਿਸਟੇ=ਵਾਹਿ-

ਗੁਰੂ ਦਾ। ਯਥਾ—'ਸ੍ਰਿਸਟਾ ਕਰੇ ਸੁ ਨਿਹਚਉ ਹੋਇ' ਤਥਾ—'ਸ੍ਰਿਸਟੇ ਭੇਉ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ' ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਹਾਰ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਕੁਛ ਰਚਨ ਹਾਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਿਸਚਿਤ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਰੇਸਟ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼੍ਰ] ਚੰਗੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ। ਯਥਾ—'ਭਗਤਿ ਸਰੇਸਟ ਪੂਰੀ'

ਸ੍ਰਿਸਟੀਜਾ ਹੇ [ਸੰਬੋਧਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਖ੍ਰਿ। ਧਾਤੂ ਜਨ੍=ਉਪਜਨਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਜਾ (=ਜਾਉਣ ਵਾਲੇ) + ਹੇ] ਹੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਉਤਪਤ ਕਰਣ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਦੇਹਿ ਦਾਨੁ ਸ੍ਰਿਸਟੀਜਾ ਹੇ'

ਸੂਰਸਤ— ਦੇਖੋ, ਸੂਰ ੨.

ਸਰਿ ਸੰਤੋਖ—[ਸੰਃ। ਦੇਖੋ ਸਰ ਤੇ ਸੰਤੋਖ] ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸਰੋਵਰ। ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਗਮ ਪ੍ਰਮਾਣਿ ਅਜਰੁ ਜਰਿਓ ਸਰਿ ਸੰਤੋਖ ਸਮਾਯਉ।'

ਸਰਸਨ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਰਸ] ਅਨੰਦ, ਅਨੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ। ਯਥਾ—'ਦਰਸਨ ਪਰਸਨ ਸਰਸਨ ਹਰਸਨ' ਦਰਸਨ ਨਾਲ ਭੀ {ਸਰ ਸਨ} ਅਨੰਦ ਹੈ ਤੇ (ਚਰਨ) ਪਰਸਨ ਤੇ ਭੀ {ਹਰਸਨ} ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਰਸਰੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰਸਰਿਤ] ਗੰਗਾ।

ਸੂਰ ਸਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸੂਰਜ ਦਾ ਸੁਰ, ਪਿੰਗਲਾ।
੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਇੜਾ। ਯਥਾ—'ਸੂਰ ਸਰੁ ਸੋਸਿ ਲੈ ਸੋਮਸਰੁ ਪੋਖਿ ਲੈ'

ਸਰਾਹ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸੁਲਾਹ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਲਾਹ। ਗਲ ਦੀ ਸੂਰਣਤਾ] ਸਲਾਹ ਕੇ, ਵਡਿਆਕੇ।

ਸਾਰਹ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਰੀ ੩. ੪] ਸਮ੍ਹਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਸਾਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਸਾਰਹ'

ਸਿਰਾਹੁ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਰ] ਸਿਰ ਤੋਂ। ਯਥਾ—'ਕਾਲ ਨ ਟਲੈ ਸਿਰਾਹੁ' ਸਿਰ ਤੋਂ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ।

ਸੁਰਹ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰਭਿ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰਹਿ] ਗਊ। ਯਥਾ—'ਸੁਰਹ ਕੀ ਜੈਸੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ'

ਸੁਰਹੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰਭਿ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰਹਿ] ੧. ਸੁਰਹੀ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ, ਗਊਆਂ। ਯਥਾ—'ਵੁਠੈ ਘਾਹੁ ਚਰਹਿ ਨਿਤਿ ਸੁਰਹੀ' ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਨ ਤੋਂ ਗਊਆਂ ਘਾਹ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ + ਰ੍ਹੀ=ਚੇਤਾ ਸ਼ਕਤੀ] ਬ੍ਰਿਤੀ। ਯਥਾ—'ਅਹਿਨਿਸਿ ਅਖੰਡ ਸੁਰਹੀ ਜਾਇ' ਦਿਨ ਰਾਤ (ਸੰਤਾਂ) ਦੀ ਅਸੰਪ੍ਰਗ੍ਯਾਤਿ* ਸਮਾਧਿ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਇਸਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:—ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੋ + ਰਹੀ + ਜਾਇ=ਉਹ ਅਖੰਡ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਲੇ ਕਹ ਆਏ ਹਨ, ਮਨਸਾ=ਬ੍ਰਿਤੀ।

ਸਰੀਕ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਸ਼ਰੀਕ] ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਤਿਸਹਿ ਸਰੀਕੁ ਨ ਕੋਈ'

ਸਰਕਾਰ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ] ੧. ਰਾਜ, ਰਾਜ ਸਭਾ।
੨. ਸਿਰ ਪਰ ਕਾਰ, ਭਾਵ ਹਕੂਮਤ। ਯਥਾ—'ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਦੁਸਟੁ ਆਤਮਾ ਓਹੁ ਤੇਰੀ ਸਰਕਾਰ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਤੇਰੀ ਕਾਰ= ਹਕੂਮਤ ਹੈ।
੩. ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਾਲੇ ਇਥੇ ਰਈਅਤ ਭੀ ਅਰਥ

*ਜਿਸ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਕੁਛ ਬਾਹਰ ਦਾ ਗਯਾਨ ਨਾ ਰਹੇ।

ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ 'ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ' ਕਹਣਾ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਰਈਅਤ ਕਹਣਾ ਇਕ ਦਰੁਸਤ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ।

ਸਿਰਕਾਰ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ] ਸਿਰ ਉਤੇ ਕੰਮ। ਯਥਾ–'ਲਾਲੇ ਨੋ ਸਿਰਿ ਕਾਰ ਹੈ' ਤਥਾ–'ਜਮਕੀ ਹੈ ਸਿਰਿਕਾਰਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਸਿਰ ਪੁਰ ਜਮਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਹੈ।

੨. [ਦੇਖੋ, ਸਰਕਾਰ] ਸਰਕਾਰ।

ਸਾਰਖੇ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਰ* (=ਬਰਾਬਰ)। ਸਰ ਤੋਂ ਸਾਰਖੇ (=ਵਰਗੇ) ਬਣਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ] ਵਰਗੇ, ਤੁਲ। ਯਥਾ–'ਤੇ ਘਰ ਮਰਹਟ ਸਾਰਖੇ ਭੂਤ ਬਸਹਿ ਤਿਨ ਮਾਹਿ'

ਸੁਰਖੀ [ਸੰਃ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ+ਹ੍ਰਿਖਕੰ =ਇੰਦ੍ਰੇ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁਰਖੀ] ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰਾਂ ਨਾਲ)। ਯਥਾ–'ਸੁਰਖੀ ਪਾਚਉ ਰਾਖੈ ਸਬੈ' ਪੰਜਾਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰਾਂ ਨਾਲ (ਕਾਬੂ) ਰੱਖੇ।

ਸ੍ਰੀ ਖੰਡ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੀ ਖੰਡ] ਚੰਦਨ। ਯਥਾ–'ਕਾਠਹੁ ਸ੍ਰੀ ਖੰਡ ਕੀਆ'

ਸਿਰਖੂਥੇ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਜੈਨ ਮੱਤ ਦੇ ਢੂੰਢੀਏ ਸਾਧ, ਜੋ ਜਦੋਂ ਸਾਧੂ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਖੋਹੇ ਜਾਕੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਜੋਗੀ ਕਾਪੜੀਆ ਸਿਰੁ ਖੂਥੇ'

ਸਿਰ ਖੁਰ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਰ ਤੇ ਖੁਰ] ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ। ਯਥਾ–'ਇਕਨਾ ਪੇਰਣ ਸਿਰ ਖੁਰ ਪਾਟੇ'

ਸਾਰੰਗ† / ਸਾਰਿੰਗ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰਙ੍ਗ] ੧. ਹਾਥੀ। ਯਥਾ–'ਸਾਰਿੰਗ ਜਿਉ ਪਗੁ ਧਰੈ ਠਿਮਿ ਠਿਮਿ'

੨. ਚਾਤ੍ਰਿਕ। ਯਥਾ–'ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲੁ ਦੇਹਿ ਨਾਨਕ ਸਾਰਿੰਗ ਕਉ' ਤਥਾ–'ਚਿਰੁ ਹੋਆ ਦੇਖੇ ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣੀ' ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਨੂੰ ਪਾਨੀ ਦੇਖੇ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

੩. ਚਿਤਮਿਤਾਲਾ ਹਰਨ।

੪. ਮੋਰ।

੫. ਧਨਸ਼। ਯਥਾ–'ਸਾਰਿੰਗ ਧਰ ਭਗਵਾਨ ਬੀਠੁਲਾ'

੬. ਇਕ ਰਾਗਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ। ਦਰਬਾਰੀ ਕਾਨੜਾ, ਮਧ ਮਾਧਵੀ, ਦੇਵਗਿਰੀ, ਮਲਾਰ, ਨੱਟ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਦੇਖੋ, ਸਾਰੰਗ ਪਾਣਿ

ਸੁਰਗ [ਸੰਃ। ਸ੍ਵਰਗ] ਦੇਵ ਲੋਕ, ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਲੋਕ, ਬਹਿਸ਼ਤ। ਯਥਾ–'ਸੁਰਗ ਮਛ ਪਇਆਲੇ' ਤਥਾ–'ਸੁਰਗ ਪਵਿਤ੍ਰਾ ਮਿਰਤ ਪਵਿਤ੍ਰਾ'

ਸੁਰ ਗਿਆਨ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰ=ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ ਗਜਾਨ ਹੈ ਜਿਸਦਾ] ਦਿੱਬ ਗਿਆਨਣ। ਯਥਾ–'ਤੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਭਾਨੀ ਤੁਹੀ ਸੁਰ ਗਿਆਨਿ' ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਤੂੰ ਹੱਛੀ ਲੱਗੀ ਹੈਂ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਦਿੱਬ ਗਿਆਨਣ ਹੈਂ।

ਸਰਗੁਣ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਗੁਣ] ੧. ਗੁਣਾਂ ਸਹਤ, ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ।

---

*ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ 'ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰ ਨਾਹੀ' ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਬ੍ਰੱਬਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨਹੀਂ।

†ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਬੜੇ ਅਰਥ ਹਨ। ਯਥਾ – 'ਸਾਰੰਗ ਨੇ ਸਾਰੰਗ ਗਹਯੋ ਸਾਰੰਗ ਬੋਲਿਓ ਆਇ। ਜੋ ਸਾਰੰਗ ਸਾਰੰਗ ਕਹੇ ਸਾਰੰਗ ਮੁਖ ਥੋ ਜਾਇ' ॥ ਮੋਰ ਨੇ ਸੱਪ ਫੜਿਆ, ਬੱਦਲ ਗੱਜਿਆ, ਜੇ ਮੋਰ ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ ਗਾਵੇ ਤਾਂ ਸਪ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਬਾਂ ਜਿਹਾਕੁ-ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਰਾਤ, ਰੋਸਨੀ, ਕੋਇਲ, ਬ੍ਰਿਛ, ਵਾਲ, ਕਮਲ, ਸੋਨਾ, ਸੰਖ, ਜਵਾਹਰ, ਕਾਮ ਦੇਵ, ਚੰਦਨ, ਕਪੂਰ, ਭੌਰ, ਸਾਰੰਗੀ ਸਾਜ਼, ਸ਼ਿਵ।

੨. ਉਹ ਸਰੂਪ ਜੋ ਵਜੂਦ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਪੰਚ ਭੌਤਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਚਾਹੇ ਸੂਖਮ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ'

ਸੁਰਗਿੰਦ੍ਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਰਗ। ਇੰਦ=ਇੰਦ੍ਰ] ਸ੍ਵਰਗ ਜੋ ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਬੈਕੁੰਠ ਹੈ। ਸੁਰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਇੰਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਕ ਨੂੰ ਸ੍ਵਰਗ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਉਥੋਂ ਬੀ ਰਿੜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਬਹਿਸ਼ਤ ਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭੋਗ ਭੂਮੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ੍ਵਰਗ ਹੈ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ—'ਕੋਈ ਬਾਛੈ ਭਿਸਤੁ ਕੋਈ ਸੁਰਗਿੰਦ੍ਰ' ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਹਿਸ਼ਤ ਹਿੰਦੂ ਸ੍ਵਰਗ ਮੰਗਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣ / **ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣੇ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰਙ੍ਗ =ਪ੍ਰਿਥਵੀ+ਪਾਣ (=ਜਿਸਦੇ) ਹੱਥ (ਵਿੱਚ ਹੈ)। ਦੇਖੋ, ਸਾਰਿੰਗ*]

੧. ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਯਥਾ—'ਚਾਖਿ ਅਘਾਣੇ ਸਾਰਿਗ ਪਾਣੇ ਜਿਨਕੈ ਭਾਗ ਮਥਾਨਾ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਹਨ, ਓਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਚੱਖਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਤਥਾ—'ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਭਜੁ ਸਾਰਿਗ ਪਾਨੀ' ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ {ਸਾਰਿੰਗ ਪਾਣਿ} ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭਜ।

੨. [ਸਾਰੰਗ = ਪਪੀਹਾ । ਪਾਣਿ = ਪਾਣੀ] {ਸਾਰੰਗ} ਪਪੀਹਾ (ਜਿਕੁਰ) {ਪਾਣਿ} ਪਾਣੀ (ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ) ਨੂੰ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ ਐਸੇ) ਭਜ।

ਸਿਰਜ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜ੍] ਰਚਕੇ।

ਸੂਰਜ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਰ੍ਯ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਰਜ] ਸੂਰਜ, ਦਿਨੀਅਰ। ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁੰਜ, ਜੋ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਚਾਂਨਣਾ ਤੇ ਗਰਮੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਖਗੋਲ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਬੁਧ ਮੰਗਲ ਧਰਤੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰਹਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਵਾਂਙ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੂਰਜੁ ਚੜ੍ਹਿਆ ਪਿੰਡੁ ਪੜਿਆ'

ਸੂਰੀਜੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੂਰ੍ਯ] ਸੂਰਜ ਨੂੰ। ਯਥਾ—'ਜਿਉ ਚਕਵੀ ਦੇਖਿ ਸੂਰੀਜੇ'

ਸਰਜੀਉ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ + ਜੀਵ] ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ—'ਸਰਜੀਉ ਕਾਟਹਿ ਨਿਰਜੀਉ ਪੂਜਹਿ ਅੰਤਕਾਲ ਕਉ ਭਾਰੀ' (ਜੋ ਲੋਕ) ਜਿੰਦ ਵਾਲੇ (ਬਕਰੇ ਆਦਿ ਮਾਰਕੇ) {ਨਿਰਜੀਉ} ਪਥਰਾਦਿ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਲੀ ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਭਾਰੀ (ਵਿਪਦਾ ਪਊ)।

ਸਿਰਜਿਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜ੍। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਰਜਨਾ] ਰਚਿਆ। ਯਥਾ—'ਸਚਿ ਸਿਰਜਿਉ ਸੰਸਾਰੁ ਆਪਿ'

ਸਰਜੀਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜ੍=ਰਚਨਾ] ਸਿਰਜਨਹਾਰ। ਯਥਾ—'ਸਰਜੀਤ ਸਬਾਇਆ' ਸਭ ਦਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਹੈ। ਅਥਵਾ ੨. ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ (ਹਰੇ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਿਰਜੰਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜ੍] ਰਚਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸਿਰਜੰਤ ਰਤਨ ਜਨਮ ਚਤੁਰ ਚੇਤਨਹ' ਚਤੁਰ ਤੇ ਚੇਤਨ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਰਚਦਾ ਹੈ ਰਤਨ ਵਰਗਾ (ਅਮੋਲਕ ਮਨੁਖਾ) ਜਨਮ।

ਸੁਰਜਨ / **ਸੁਰਿਜਨ** } [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰ=ਵਿਦ੍ਵਾਨ। ਜਨ = ਪੁਰਖ] ੧. ਬਹੁਤਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ, ਸੁਚੇਤ। ਯਥਾ—'ਤਜਹੁ ਸਿਆਨਪ ਸੁਰਿਜਨਹੁ

*ਸਾਰੰਗ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਰਥ ਹਨ—ਦੇਖੋ, ਸਾਰੰਗ।

ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ' ਹੇ ਬਹੁਤਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕੋ ! (ਵਿਦਯਾ ਵਾਲੇ ਜਗਯਾਸੂਓ !) ਸਿਆਣਪਾਂ (ਮਨ ਦੀਆਂ ਚੰਚਲਤਾਈਆਂ) ਛੱਡਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮ੍ਰਨ ਤੇ ਆਓ ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਜਨ] ਨੇਕ ਪੁਰਖ, ਮਿੱਤ੍ਰ, ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਯਥਾ–'ਸੁਰਜਨ ਭਾਨੀ ਤਾ ਮਨ ਮੋਹਿਆ' ਤੂੰ ਮਿੱਤ੍ਰ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਨੂੰ ਭਾ ਗਈ ਹੈਂ, ਤਦੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸਿਰਜਨਹਾਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜ=ਰਚਨਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਰਜਨ + ਹਾਰ] ਰਚਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਤੂ ਸਚਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ਅਲਖ ਸਿਰੰਦਿਆ'

ਸਰੰਜਾਮ [ਗੁਃ । ਫਾਰਸੀ] ਬਾਨ੍ਹਣੂ ਬੰਨ੍ਹਣਾ, ਉਪਾਉ' ਬੰਦੋਬਸਤ । ਯਥਾ–'ਸਰੰਜਾਮਿ ਲਾਗੁ ਭਵਜਲ ਤਰਨ ਕੈ' ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰਨ ਦੇ ਉਪਾਉ ਵਿਖੇ ਲੱਗ।

ਸਰਜਾਲ [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਤਲਾ ਦਾ ਜਾਲ। ਤਲਾ ਤੋਂ ਉਪਲਖਤ ਤਲਾ ਦੇ ਜੀਵ ਲੈਣੇ, ਜਿੱਕੁਰ ਜਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਬੰਧਿਓ ਸਰ ਜਾਲਿ' ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਮਨ ਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ ਤਲਾ ਦੇ ਜੀਵ ਜਾਲ ਵਿਖੇ।

ਸੁਰਝੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ] ਸਿੱਧੀ ਹੋਈ, ਖੁਲ੍ਹੀ। ਉਰਝਨਾ (ਉਲਝਨਾ) ਫਸ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤੇ ਸੁਰਝਨਾ (ਸੁਲਝਨਾ) ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਕੁੰਡਲਨੀ ਸੁਰਝੀ'

ਸੁਰੂਟਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰੂਢ=ਸਿਰ ਕਰਦਾ] ਸੂਰਮਾ। ਯਥਾ–'ਅਨਿਕ ਰਾਖ ਸੁਰੂਟਾ' ਕਈ ਸੂਰਮੇ ਰੱਖੇ ਸਨ।

ਸਿਰਠਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਖ੍ਰਿ] ਜੋ ਰਚੀ ਗਈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਸੰਸਾਰ । ਯਥਾ–'ਜੇਤੀ ਸਿਰਠਿ ਉਪਾਈ ਵੇਖਾ'

ਸੋਰਠ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਇਕ ਰਾਗਣੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਸਿੰਧਵੀ, ਕਾਨੜਾ, ਕਾਫੀ, ਮਲਾਰ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਮੇਘ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ।

੨. ਭਾਵਾਰਥ ਬੁਧਿ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ* । ਯਥਾ–ਸੋਰਠਿ ਤਾਮਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਜਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਢੰਢੋਲੇ'

ਸਰਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰਣ†] ਰਖਯਾ, ਬਚਾਓ।

ਸਾਰਣਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਰੀ ੩. ੪] ਪਹੁੰ-ਚਾਵਣਾ। ਯਥਾ–'ਤੁਧ ਹੀ ਆਗੈ ਸਾਰਣਾ' ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੀ (ਬੇਨਤੀ) ਪਹੁੰਚਾਵਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਰਣ ਸੂਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰਣ । ਸੂਰ] ਸ਼ਰਣ (ਆਇਆਂ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਵਾਸਤੇ) ਸੂਰਮਾ ਹਨ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਿਸੇਖਣ ਹੈ।

ਸਰੀਤਾ– ਦੇਖੋ, ਦਰਸਰੀਤਾ

ਸਰੋਤ / **ਸ੍ਰੋਤ** } [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸੁਣਨ। ਯਥਾ–'ਜਨਮਿ ਮੂਏ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਸਰੋਤਿ' ਭਗਤੀ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਜੀਵ) ਜਨਮੇ ਤੇ ਮਰੇ । ਅਥਵਾ 'ਸ੍ਰਵਣ ਭਗਤੀ' ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ।

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸ਼ਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੋਤ] ਕੰਨ। ਯਥਾ–'ਪਰ

---

*ਮਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ –ਸ੍ਰਿਧੁ (= ਬੁਧੀ) – ਤੋਂ ਸੋਰਠ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਯਾ ਸੋਰਾਖ੍ਰ ਨਾਮ ਸੂਰਤ ਨਗਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਗ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੋਰਾਖ੍ਰ ਦਾ ਸੋਰਠ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

†ਸ਼ਰਣ ਦਾ ਅਰਥ ਘਰ, ਤੇ ਰਖਯਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੀ ਹੈ।

ਨਿੰਦਾ ਨਹ ਸ੍ਰੋਤਿ ਸ੍ਰਵਣੰ' ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕੰਨੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ।

੩. [ਫਾਰਸੀ, ਸਰੋਦ=ਰਾਗ] ਰਾਗ, ਸੰਗੀਤ। ਯਥਾ—'ਓਹੁ ਬੇਧਿਓ ਸਹਜ ਸਰੋਤ' ਉਹ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆਂ ਗਿਆ ਸਹਜੇ ਹੀ ਰਾਗ ਦੇ ਸੁਣਨ (ਕਰਕੇ) ਅਥਵਾ ੨.

ਦੇਖੋ, ਸਹਬਾਨ

ਸਰੋਤੇ } **ਸ੍ਰੋਤੇ** } [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰੋਤ੍ਰਿਯਿ:=ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਜਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ] ੧. ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਜਾ ਦਾ ਜਾਣੂੰ। ਯਥਾ—'ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਮੁਗਧ ਭਏ ਸ੍ਰੋਤੇ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਮੁਖਿ ਗਾਇਆ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮੁਖੋਂ ਗਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਵਤ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਭੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਜਾ ਦੇ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

੨. [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੋਤ੍ਰਿ=ਸੁਣਨਹਾਰ] ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ—'ਅਨਿਕ ਸਰੋਤੇ ਸੁਨਹਿ ਨਿਧਾਨ'

ਸਾਰਤਾ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਇਸ਼ਾਰਤ] ਹੱਥ ਦੀ ਸੈਨਤ, ਇਸ਼ਾਰਾ। ਯਥਾ—'ਦੇਇ ਬੁਝਾਰਤ ਸਾਰਤਾ'

ਸਿਰਤ [ਸੰਃ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ੧. ਅੱਧੇ ਸਿਰ ਦਾ ਪੀੜ। ੨. ਛਿਲਦਰ। ਯਥਾ—'ਜਰਾ ਮਰਾ ਤਾਪ ਸਿਰਤ ਸਾਪ ਸਭ ਹਰਿ ਕੈ ਵਸਿ ਹੈ' ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿਰਤਸਾਪ ਸਾਰਾ ਪਦ ਹੈ, ਸ਼ਿਰਸ੍ ਤਾਪ। [ਸੰਸਃ, ਸਿਰਸ੍=ਸਿਰ। ਤਾਪ= ਪੀੜਾ*] ਸਿਰ ਦੀ ਪੀੜ।

ਸਿਰਾਤ [ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ] ਬੀਤਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—ਜਨਮ ਸਿਰਾਤ ਹੈ'

ਸੁਰਤਿ } **ਸੁਤ** } [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ†] ੧. ਗਜਾਤ, ਸੋਝੀ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ। ਯਥਾ—'ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਜੇਤੇ ਹੈ ਜੀਅ' ਜਿਤਨੇ ਜੀਵ ਹਨ, ਸਭ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਰਜਾਤ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

੨. ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ। ਯਥਾ—'ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਚੇਲਾ'

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁ + ਰਤਿ=ਪ੍ਰੀਤੀ] ਭਲੀ ਪ੍ਰੀਤ।

੪. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੁਤਿ] ਵੇਦ। ਯਥਾ—'ਸ੍ਰੁਤਿ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਗੁਨ ਗਾਵਹਿ ਕਰਤੇ' ਤਥਾ—'ਸੁਰਤਿ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਦੁਇ ਕੰਨੀ ਮੁੰਦਾ'

---

*ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰ ਅੱਖਰ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਿਰਸਤਾਪ ਦਾ ਸਿਰਤਸਾਪ, ਜਿਵੇਂ ਪੁਲਸਰਾਤ ਦਾ ਪੁਰਸਲਾਤ, ਹਿਤ ਦਾ ਤੇਹ, ਕੁਫਲ ਦਾ ਕੁਲਫ।

†ਐਸਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਦ ਸ੍ਰੁਤਿ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਇਸ ਸੁਰਤ ਪਦ ਦਾ ਮੂਲ ਹਨ।

੧. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼੍ਰੁਤਿ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਵੇਦ ਵੇਦ ਨੂੰ ਸਮੁਚੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੁਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ (ਸੁਰਤ) ਸ਼੍ਰੁਤਿ ਪਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਛੁਟ ਇਸੇ ਪਦ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਏਹ ਹਨ:—ਕੰਨ, ਸੁਣਨਾ, ਆਵਾਜ਼, ਖਬਰ, ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ, ਇਕ ਨਛੱਤ੍ਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਜੋ—ਖਬਰ—ਅਰਥ ਹੈ, ਉਹ ਅਰਥ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸੁਰਤ ਪਦ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ—ਫਲਾਣੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਆਈ-ਵਲਾਣਾ ਰੋਗੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸੁਰਤ ਲੈਣ ਗਿਆ ਸਾਂ।

੨. ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਵਸਥਾ ਲਿਖੀ ਹੈ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ:-ਯਾਦ, ਚੇਤਾ, ਇੱਛਾ, ਸਮਝ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸੁਰਤ ਪਦ ਇਸ ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਪਦ ਤੋਂ ਬਦਲਕੇ ਬਣਿਆਂ ਹੈ ਅਰ ਇਸਦੇ—ਇੱਛਾ—ਤੇ—ਸਮਝ—ਅਰਥ ਨੇ ਥੋੜਾ ਪਲਟਾ ਖਾਕੇ ਇਸਨੂੰ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿੱਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਸੋ ਸੁਰਤ ਪਦ, ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਗਜਾਤ, ਆਦਿ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨਾਂ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਅੱਜ ਤਕ ਬੋਲਦੇ ਬੀ ਹਨ, ਜਿਹਾਕੁ ਇਸਦੀ ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਟਿਕਾਣੇ, ਇਸਦੀ ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਅਜੇ ਫਿਰੀ। ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਸੁਰਤ ਢੈ ਪਈ ਸੂ, ਸੁਰਤ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੂ ਆਦਿ।

ਸੋ ਸੁਰਤ ਪਦ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ—੧. ਖਬਰ ਤੇ ੨. ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਯਾ ਹੋਸ਼, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼੍ਰੁਤਿ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਦੋਹਾਂ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਸੁਰਤਾ [ਸੰਃ ਦੇਖੋ, ਸੁਰਤ] ਗਜਾਤ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਸੋ ਸੁਰਤਾ ਸੋ ਬੈਸਨੋ' ਓਹੋ ਗਜਾਤ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਗਜਾਨੀ ਅਤੇ ਬੈਸ਼ਨਵ ਕਹੀਏ ਭਗਤ ਬੀ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ।

ਸੁਰਤੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੁਤਿ, ਸ਼੍ਰੁਤਿ= ਵੇਦ ਯਾ ਵੇਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੈਤੇ, ਈ ਲੱਗਕੇ ਬਣਿਆ। ਸੁਰਤੀ=ਸ਼੍ਰੁਤੀ ਦਾ ਪਾਠੀ। ਦੇਖੋ, ਸੁਰਤ] ੧. ਵੇਦ ਪਾਠੀ । ਯਥਾ— 'ਸਭਿ ਸੁਰਤੀ ਮਿਲਿ ਸੁਰਤਿ ਕਮਾਈ' ਸਭ {ਸ਼੍ਰੁਤੀ} ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੁਤੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਯਾ ੨. ਸਾਰੇ ਸੁਰਤ ਦੇ ਅਭਜਾਸੀਆਂ ਨੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ, ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਉਨਮਨ ਕੀਤਾ।

੨. [ਦੇਖੋ, ਸੁਰਤ] ਗਜਾਤ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਸੁਰਤੀ ਸੁਰਤਿ ਰਲਾਈਐ ਏਤ' (ਸੁਰਤੀ ਜੋ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈ) ਗਜਾਤ ਵਾਲਾ ਉਸ ਵਿਚ ਗਜਾਤ ਮਿਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਏ, ਭਾਵ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਏ। ਅਥਵਾ ੨. (ਸੁਰਤ ਦੇ ਅਭਜਾਸੀ, ਭਾਵ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਦੀ) ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਅਪਨੀ ਸੁਰਤ ਰਲਾਈਏ, ਜਿਕੂੰ ਵਾਕ ਹੈ:—'ਚਿਤਹਿ ਚਿਤੁ ਸਮਾਇ ਤ ਹੋਵੈ ਰੰਗੁ ਘਨਾ'।

੩. {ਸੁ+ਰਤੀ} ਪ੍ਰੀਤ, ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ:—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ {ਸੁਰਤ} ਪ੍ਰੀਤੀ ਰਲਾਈਏ।

ਸੁਰਤੇ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਰਤ। ਏ ਪ੍ਰੈਤੇ]
੧. ਗਜਾਤ ਵਾਲੇ, ਬੁਧੀਵਾਨ।
੨. ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਜਾਸ ਕਰਕੇ ਉਨਮਨ ਰਹਣ ਵਾਲੇ । ਯਥਾ—'ਸੁਰਤੇ ਚੁਲੀ ਗਿਆਨ ਕੀ'

ਸੂਰਤ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸੂਰਤ] ਅਕਾਰ, ਰੂਪ। ਯਥਾ—'ਸੂਰਤਿ ਦੇਖਿ ਨ ਭੂਲੁ ਗਵਾਰਾ'।

ਸੁਰਤਿਆ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੁਰਤ]
੧. ਸੁਰਤ ਦੇ ਅਭਜਾਸੀ। ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਲਾਣ ਵਾਲੇ।
੨. [ਸੁ + ਰਤਿ=ਪ੍ਰੀਤ] ਪ੍ਰੀਤ ਵਾਨ । ਯਥਾ— 'ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ' ਰਾਤ ਦੇ ਚੌਥੇ ਪਹਰ ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਰਤ ਸਾਪ ਦੇਖੋ, ਸਿਰਤ

ਸੂਰਤਣ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੌਰਯ੍ਯ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਰ+ਤਣ] ਸੂਰਬੀਰਤਾ । ਯਥਾ—'ਲਖ ਸੂਰਤਣ ਸੰਗਰਾਮ ਰਣ ਮਹਿ ਛੁਟਹਿ ਪਰਾਣ'

ਸਾਰ ਤਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰ=ਚੰਗਾ ਤਤ੍ਵ=ਸਿਧਾਂਤ, ਅਸਲ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਿਧਾਂਤ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ—'ਏਹਾ ਭਗਤਿ ਸਾਰ ਤਤੁ'

ਸੁਰਤਾਨ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸੁਲਤਾਨ= ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਹਿੰਦੀ, ਰ. ਲ ਦੀ ਸਵਰਣਤਾ ਸੁਰਤਾਨ*] ੧. ਬਾਦਸ਼ਾਹ । ਯਥਾ—'ਸੋ ਸੁਰਤਾਨੁ ਜੁ ਦੁਇ ਸਰ ਤਾਨੈ' ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਜੋ ਦੋ {ਸਰਾਂ} ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣਾਂ (ਜਾਣੇ)। ਇਕ ਤੀਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਆਉਂ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ, ਅਰ ਦੂਸਰੇ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲਾਣ ਦਾ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਰਾਜਾ, ਰਾਜ ਤੇ ਯੋਗ ਦੋਵੇਂ ਕਰੇ । ਇਸਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀ ਗਜਾਨੀ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:—
੨. [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਜੋ ਸੁਰ ਨੂੰ ਤਾਣੇ, ਸੁਰਤ

---

*ਅ਼ਰਬੀ ਪਦ ਸੁਲਤਾਨ, ਧਾਤੂ ਸਲਤ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਧਾਤੂ ਇਬਰਾਨੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚੋਂ ਆਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਧਾਤੂ ਅਰਥ ਹਨ, ਤਾਕਤ ਰਖਣੀ ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਰਤਾਨ ਲਿਖਿਆ, ਉਹ ਸੁਰ ਪਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਧਾਤੂ ਹੈ—ਖੁ = ਤਾਕਤ ਰਖਣੀ, ਦੋਹਾਂ ਧਾਤੂਆਂ ਦਾ ਇਕੋ ਅਰਥ ਹੈ। ਸੋ ਸੁਲਤਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦੋ ਤਾਕਤਾਂ ਰਖੇ, ਚਾਹੋ ਧਾਤੂ ਸਲਤ੍ ਹੈ ਅ਼ਰਬੀ ਚਾਹੋ ਸੁਰ ਹੈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪਰ ਤਾਕਤ ਧਾਰਨਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ।

ਨੂੰ ਖਿੱਚੇ, ਭਾਵ ਯੋਗੀ। ਯਥਾ—'ਸੋ ਸੁਰਤਾਨੁ ਜੁ ਦੁਇ ਸਰ ਤਾਨੈ' ਉਹ ਯੋਗੀ ਹੈ ਜੋ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਦੋ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ (ਲਹਾਉ) ਜਾਣੇ ।

੩. [ਸੰਃ । ਹਿੰਦੀ, ਸੁਰ+ਤਾਨ] ਰਾਗੀ ਜੋ ਤਾਨਾਂ ਤੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਾਤਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੋ ਸੁਰਤਾਨੁ ਜੁ ਦੁਇ ਸਰ ਤਾਨੈ' ਉਹ ਰਾਗੀ ਹੈ ਜੋ ਆਹਤ ਤੇ ਅਨਾਹਤ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੁਰ* ਗ਼ਜ਼ਾਨ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ।

ਸੁਰ ਤਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰ+ਤਰੁਃ] ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ। ਯਥਾ—'ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਸੁਰਤਰ ਚਿੰਤਾਮਨਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਬਸਿ ਜਾਕੇ' ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ) ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਤੇ ਕਾਮ ਧੇਨ ਹੈ।

ਸਾਰਥ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ + ਅਰਥ] ਅਰਥ ਸਹਤ । ਯਥਾ—'ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿ ਮਿਲ ਪ੍ਰਭੁ ਸਾਰਥਿ' ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਅਰਥ (ਉਪਲਖਤ ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਮੋਖ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ।

੨ [ਸਮਰਥ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ ਸਾਰਥ] ਸਮਰੱਥ, ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ।

ਸਾਰਦ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰਦਾ—ਸਾਰ= ਵਿਦਯਾ ਆਦਿ ਦੇ ਤੱਤ ਦੀ + ਦਾ=ਦਾਤੀ]

੧. ਸੁਰੱਸ੍ਵਤੀ, ਵਿਦਯਾ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਦੇਵੀ। ਯਥਾ—'ਨਾਰਦ ਸਾਰਦ ਕਰਹਿ ਖਵਾਸੀ' ਨਾਰਦ ਅਤੇ ਸਰਸਤੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਰਦ = ਬੀਨ, ਸਤਾਰ] ੧. ਡੰਡੀ ਬੀਨ ਦੀ। ਯਥਾ—'ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਾਰਦ ਸਾਜੀ' ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਜੁੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਏਹੋ ਬੀਨ ਦੀ ਡੰਡੀ ਬਨਾਈ ਹੈ।

ਸਾਰਦੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਰਨਾ । ਦੇਖੋ, ਸਾਰੀ ੩. ੪] ਸੰਮਾਲਦੇ । ਯਥਾ—'ਆਠ ਪਹਿਰ ਗੁਣ ਸਾਰਦੇ'

ਸਾਰੇਦੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਰ+ਲੈਂਦੀ= ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਸਾਰੇਂਦੀ, ਸਾਰੇਂਦੀ] ਸਾਰ ਲੈਂਦੀ, ਯਾਦ ਕਰਦੀ । ਯਥਾ—'ਧਨ ਬਿਨਉ ਕਰੇਦੀ ਗੁਣ ਸਾਰੇਦੀ'

ਸਿਰੰਦਾ† / **ਸਿਰੰਦੇ** [ਗੁਃ। ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਿਜੁ। ਪੰਃ —ਸਿਰਜ ਦਾ—ਰੂਪਾਂਤ੍ਰ—ਸਿਰੰਦਾ] ਸਿਰਜਨ-ਹਾਰ। ਯਥਾ—'ਧੰਨ ਸਿਰੰਦਾ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ' ਤਥਾ—'ਜਾਕਉ ਨਦਰਿ ਸਿਰੰਦੇ' ਜਿਸ ਪਰ {ਸਿਰੰਦੇ} ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਦੀ ਨਦਰ ਹੋਵੇ।

ਸੂਰ ਦਾਸ‡ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਰ ਦਾਸ਼] ਇਕ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੂਰ ਦਾਸ ਮਨੁ ਪ੍ਰਭਿ ਹਥਿ ਲੀਨੋ ਦੀਨੋ ਇਹੁ ਪਰਲੋਕ'

ਸਾਰਦੂਲ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਰ੍ਦੂਲ] ਸ਼ੇਰ ਬੱਬਰ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸ਼ੇਰ§। ਯਥਾ—'ਗਊ ਕਉ ਚਾਰੈ ਸਾਰਦੂਲੁ' ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਧ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੱਦ੍ਧਾ] ਸਰਧਾ । ਵਿਸ੍ਵਾਸ ਤੇ ਪਜਾਰ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਭਾਵ ਜਿਸ

---

*ਪਰੰਤੂ ਸੁਰ ਦੇ ਸਸ ਨੂੰ ਔਕੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

†ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਰੰਗੀ ਵਰਗਾ ਇਕ ਸਾਜ਼ ਵਜਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰੰਦਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵੇਉਂਤਿਆਂ ਦਸੀਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੰਗਾ ਤੋਂ ਸਿਰੰਦਾ ਬਣਿਆਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਦ ਉਹ ਨਹੀਂ।

‡ਇਹ ਭਗਤ ਜੀ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਹੀਨ ਸੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨੇਤ੍ਰ ਹੀਨ ਨੂੰ ਸੂਰ ਦਾਸ ਤੇ ਸੂਰਮਾ ਸਿੰਘ ਆਖਦੇ ਹਨ। §Tiger

ਵਿੱਚ ਸਤਕਾਰ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ਸਰਧ ਅਪਾਰਾ' ਤਥਾ—'ਸਰਧ ਕਉ ਸਰਧਿਆ' ਦੇਖੋ, ਸਰਧਿਆ

ਸਰਧਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੱਧਾ] ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ, ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ ਤੇ ਪਯਾਰ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਮੈ ਸਰਧਾ ਨਾਮ ਲਗਾਵੈ ਗੋ'

ਸਿਰਾਧਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਾਦ੍ਧ] ਪਿਤ੍ਰਾਂ ਨਮਿਤ ਅੰਨ ਜਲ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦਿਤੇ ਦਾਨ। ਖਾਸ ਕਰ ਭਾਦਰੋਂ ਅੱਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪਿਤ੍ਰ ਪੱਖ ਵਿਚ ਮਰ ਚੁਕਿਆਂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਅੰਨ ਖੁਆਲਣਾ ਆਦਿ। ਉਂਞ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਵਿਚ ਸਰਾਧ ਕਈ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਤ੍ਰੀਕੇ ਤੇ ਵੇਰਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ ਮੂਏ ਸਿਰਾਧ ਕਰਾਹੀ'

ਸਰਧਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਰਧਾ। ਸ਼੍ਰੱਧਾ ਪਦ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸਰਧਨਾ]

੧. ਸਰਧਾ ਕੀਤੀ। ੨. ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਸੋਧਿਆ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਅਰਧਿ ਕਉ ਅਰਧਿਆ ਸਰਧਿ ਕਉ ਸਰਧਿਆ ਸਲਲ ਕਉ ਸਲਲਿ ਸੰਮਾਨਿ ਆਇਆ' ਅਰਾਧਨੇ ਯੋਗ ਨੂੰ ਅਰਾਧਿਆ ਅਰ ਸੂਧਾ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਨੂੰ ਸੂਧਾ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਜਲ ਵਿਖੇ ਜਲ ਤਤ੍ਰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਦੇਖੋ, ਅਰਧ

ਸ੍ਰੀ ਧਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੀ ਧਰ। ਧਾਤੂ ਸ਼੍ਰਿ =ਸੇਵਾ। ਜਿਸਦੀ ਜਗਤ ਸੇਵਾ ਕਰੇ] ਜਗਤ ਦਾ ਪੂਜਯ, (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)। ਸੋਭਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਯਥਾ—'ਸ੍ਰੀ ਧਰ ਮੋਹਨ ਸਗਲ ਉਪਾਵਨ'

ਸਰਨਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰਣ] ਰਖ੍ਯਾ, ਰਾਖੀ, ਆਸਰਾ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਯਥਾ—'ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖੁ ਦਇਆਲਾ' ਰਖ੍ਯਾ ਲਈ ਆਏ ਦੀ ਰਖ ਲਵੋ, ਹੇ ਦਿਆਲ!

ਸਾਰਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰਣੰ] ਸ਼ਰਨ, ਰਖ੍ਯਾ, ਆਸਰਾ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਪਰੇ ਤੁਮ ਸਾਰਨਿ'

ਸਾਰਨਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ,ਸਾਰੀ,੩.੪] ਪਹੁਚਾਣਾ। ਯਥਾ—'ਤੁਮ ਹੀ ਆਗੈ ਸਾਰਨਾ' ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੀ (ਬੇਨਤੀ) ਪਹੁਚਾਣਾਂ (ਕਰਦੇ ਹਾਂ)।

ਸਾਰਾਨ [ਸੰਃ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰਣ] ਸ਼ਰਣ, ਰਖ੍ਯਾ। ਯਥਾ—ਸੰਤਹ ਕੀ ਸਾਰਾਨ'

ਸਿਰਾਨੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੀ=ਗਤੌ (ਜਾਣਾ) ਧਾਤੂ। ਹਿੰਦੀ, ਸਿਰਾਨਾ] ਬੀਤਦੀ, ਗੁਜਰਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਕਥਾ ਸਿਰਾਨੀ' ਕਥਾ ਗੁਜਰਦੀ ਹੈ।

ਸਿਰਾਨੋ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸ਼੍ਰੀ=ਗਤੌ (ਜਾਣਾ)। ਹਿੰਦੀ, ਸਿਰਾਨਾ]

੧. ਗੁਜਰਿਆਂ, ਬੀਤਿਆਂ। ਯਥਾ—'ਅਮਲ ਸਿਰਾਨੋ ਲੇਖਾ ਦੇਨਾ' ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਬੀਤਿਆਂ (ਭਾਵ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ) ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ।

੨. [ਹਿੰਦੀ, ਸਿਅਰਾਨਾ=ਠੰਢੇ ਹੋਣਾ] ਠੰਢੇ ਹੋ ਗਏ, ਭਾਵ ਹੋ ਚੁਕੇ।

੩. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਬਰਾਬਰ। ਯਥਾ—'ਅਮਲ ਸਿਰਾਨੋ ਲੇਖਾ ਦੇਨਾ' ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ।

ਸਰਨਾਈ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰਣ] ਸ਼ਰਨ ਪਿਆਂ, ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਸਰਨਾਈ ਉਬਰੇ'

ਸਰਨਾਗੇ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰਣਾਗਤ] ਸ਼ਰਨ ਆ ਗਏ, ਸ਼ਰਨ ਆਏ ।

ਸਰਨ ਭਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰਣ] ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ, ਰਾਖੀ ਵਿਚ । ਯਥਾ—'ਹਮ ਪਰੇ ਹਾਰਿ ਤੁਮ ਸਰਨ ਭਾ' ਅਸੀਂ ਹਾਰਕੇ ਤੁਸਾਡੀ ਰਾਖੀ ਵਿਚ ਆ ਪਏ ਹਾਂ ।

ਸੁਰ ਨਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਮਨੁੱਖ । ਯਥਾ—'ਸੁਰ ਨਰ ਤਿਨ ਕੀ ਬਾਨੀ ਗਾਵਹਿ' ਤਥਾ—'ਸੁਰ ਨਰ ਨਾਥਹ ਨਾਥ ਤੂ'

ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ (ਐਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) । ਯਥਾ—'ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ'

ਸਿਰਨਾਵਣੀ* [ਸੰਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ]
੧. ਰਿਤੂ ਕਾਲ ।
੨. ਭਾਵ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾਈ । ਯਥਾ—'ਜਿਉ ਜੋਰੂ ਸਿਰ ਨਾਵਣੀ ਆਵੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰ' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰਿਤੂ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਤਾਂ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ਕਹੀਏ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਅਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਅੱਗੇ ਲਿਖਯਾ ਹੈ) ਜੂਠੇ ਆਦਮੀ ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਹੀ ਖੁਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸਦਾ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸਰਪ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਪ] ਸੱਪ ।

ਸਰਾਪਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਪ] ਭੈੜੀ ਅਸੀਸ, ਬਦ ਦੁਆ । ਯਥਾ—'ਸੀਤਾ ਲੈ ਗਇਆ ਦਹ ਸਿਰੋ ਲਛਮਣ ਮੂਓ ਸਰਾਪਿ'

ਸਰੂਪ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰੂਪ]
੧. ਕਿਸੇ ਸ਼ੈ ਯਾ ਵਜਕਤੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਆਪਾ । ਵਜੂਦ ।
੨. [ਗੁਃ] ਵਜੂਦ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ—'ਬੋਲੈ ਗੋਰਖੁ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ' । ਬੋਲਦੇ (ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੇ) ਗੋਰਖ, (ਉਹ) ਸਚੇ ਵਜੂਦ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰਮ ਤੱਤ (ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ) ਰੂਪ ਤੇ ਰੇਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸੁਰਪਸੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਰਪਣਾ= ਰੰਗੀਣਾ । ਸੋ + ਰਪ + ਸੀ] ਉਹ ਰੰਗਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸੁਰ ਪਤਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਰਪਤਿ] ਇੰਦ੍ਰ । ਯਥਾ—'ਰਾਜ ਤੇ ਕੀਟ ਕੀਟ ਤੇ ਸੁਰਪਤਿ ਕਰਿ ਦੋਖ ਜਠਰ ਕਉ ਭਰਤੇ'

ਸਰਪਨਿ, ਸ੍ਰਪਨੀ, ਸਰਪਨੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਪੀਂ, ਸਰ੍ਪਿਨ੍] ਸੱਪਨੀ । ਭਾਵ ਵਿਚ ਮਾਯਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਪਨੀ ਪਦ ਸ੍ਰਿਪ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਤਿਲਕ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਮਾਯਾ ਬੀ ਐਸੀ ਤਰਲ ਹੈ ਕਿ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਦੂਸਰੇ ਸਰਪਨੀ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਤਿਵੇਂ ਮਾਯਾ ਵਸ ਹੋਣੇ ਤੇ ਆਤਮਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਯਥਾ—'ਸਰਪਨੀ ਤੇ ਊਪਰਿ ਨਹੀ ਬਲੀਆ' ਯਥਾ—'ਸਰਪਨਿ ਡਸਿ ਨ ਸਕੈ ਹਰਿ ਕਾ ਰਸ ਪੀਜੈ' ਤਥਾ—'ਇਉ ਸਰਪਨਿ ਕੈ ਵਸਿ ਜੀਅੜਾ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਦੋਇ' ਤਥਾ—'ਸ੍ਰਪਨੀ ਸ੍ਰਪਨੀ ਕਿਆ ਕਹਉ'

ਸੁਰਾ ਪਾਨਿ—[ਸੰਃ । ਸੰਸਃ, ਸੁਰਾ=ਸ਼ਰਾਬ+ ਪਾਨ=ਪੀਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ] ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ

*ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਅਸ਼ੁਧੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਧ ਹੋਣ ਲਈ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਿਰ ਸਮੇਤ ਨ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ—ਸਿਰਨਾਵਣੀ— ਪਦ 'ਰਿਤੂ ਕਾਲ' ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਯਥਾ–'ਭਾਗ ਮਾਛੁਲੀ ਸੁਰਾਪਾਨ ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਖਾਹਿ*।' ਅਰਥਾਤ– ਭੰਗ, ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਮੱਛੀ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਖਾਣਗੇ। ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਤਨ ਪੀੜਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਮਨੋ ਵਿਕਾਰ ਉਪਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਓਹ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਯਥਾ-'ਜਿਤ ਖਾਧੇ ਤਨ ਪੀੜੀਐ ਮਨ ਮਹਿ ਚਲੈ ਵਿਕਾਰ'। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਐਸੇ ਤ੍ਰੈ ਪਦਾਰਥ ਗਿਣ ਕੇ ਦਸੇ ਹਨ। ਪੰਡਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲਿਆ ਵਾਸਤੇ ਹੈ।

ਸਰ ਪਰ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵਥਾ] ਨਿਸਚੇ, ਜਦ ਕਦ। ਯਥਾ–'ਸਰ ਪਰ ਮੈਥੈ ਆਉਣਾ' ਨਿਸਚੇ ਮੇਰੇ ਵਿਖੇ ਆਵੇਂਗਾ। ਤਥਾ–'ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਰ ਪਰ ਨਿਸਤਰੈ' ਸਤਸੰਗੀ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਫੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ੁਰਫਾ] ਥੋੜਾ ਖਰਚ ਕਰਨਾ। ਭਾਵ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਖਰਚ ਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਰਫੈ ਸਰਫੈ ਸਦਾ ਸਦਾ ਏਵੈ ਗਈ ਵਿਹਾਇ'

ਸਰਾਫ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ੁਰਾਫ਼] ਚਾਂਦੀ, ਸੋਨਾ ਪਰਖਨ, ਵੇਚਣ, ਖਰੀਦਨ ਵਾਲਾ ਸਿਆਣਾ। ਯਥਾ–'ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਾਫ ਨਦਰਿ ਕਰ ਦੇਖੈ'

ਸਰਾਫੀ [ਗੁਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ਼ੁਰਾਫ਼ੀ] ਸਰਾਫਾਂ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਪਰਖ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਊਚੀ ਨਦਰਿ ਸਰਾਫੀ ਹੋਇ'

ਸਰਬ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਰਬ, ਸੱਭ] ਸਾਰੇ, ਸਾਰੀਆਂ। ਯਥਾ–'ਸਰਬ ਸਿਧਿ ਹਰਿ ਗਾਈਐ' ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹਰੀ ਨੂੰ ਗਾਈਏ।

ਦੇਖੋ,ਸਰਬ ਧਾਰ

ਸਰਬਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵਸ੍ਸ੍]

੧. ਸਾਰਾ ਕੁਛ, ਸਰਬੰਸ ਧਨ। ਯਥਾ–'ਸਰਬਸ ਨਾਮ ਭਗਤ ਕਉ ਦੀਨਾ' ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਬੰਸ ਧਨ ਰੂਪ ਨਾਮ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਰਬੰਸ ਧਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

੨. ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ।

ਸਰਬਗਿ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵੱਗਜ] ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ।

ਸਰਬਾਗ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵੱਗਜ] ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਹਾਰ। ਯਥਾ–'ਕਰਹੁ ਤ੍ਰਪਾਵਸੁ ਪ੍ਰਭ ਸਰਬਾਗਿ'

ਸਰਬੰਗਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵ ਅੰਗ] ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ। ਯਥਾ–ਗਣਤਿ ਨ ਆਵੈ ਸਰਬੰਗਾ'

ਸਰਬਾਗਿਓ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵੱਗਜ] ਸਰਬੱਗ, ਸਰਬ ਦਾ ਗਜਾਤਾ, ਸਭ ਕੁਛ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ।

ਸਰਬੰਗਨਾ [ਵਿਸ਼ੇਖਣ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵਵ੍ਕਖ] ਵਿਆਪਕ, ਪੂਰਨ, ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ–'ਏਕ ਰਵਿਆ ਸਰਬੰਗਨਾ'

ਸਰਬਤ [ਅਧਿਕਰਣ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵਤ੍ਰ] ਸਾਰੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ–'ਸਰਬਤ ਰਵਿਆ'

ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰ੍ਵਤ੍ਰ।

*ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਥ ਬੀ ਖਿੱਚ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:—ਭਾਗ = ਭੰਗ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ। ਮਾ = ਮਾਯਾ। ਛਲਨ ਵਾਲੀ ਵਾ ਛੁਲੀ = ਚੰਚਲ। ਸੁਰਾਪਾਨ = ਜਿਸਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ, ਯਾਂ ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਯਾ ਛਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੇ (ਸਰੂਪ ਵਿਚ) ਭੰਗ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਦੇਵਤੇ ਬੀ ਇਸਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਦੇ ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਨਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੀਰਥਾਦਿ ਸੁਭ ਕਰਮ ਰਸਾਤਲ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ, ਨਿਸਫਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਅਥਵਾ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਓਹ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ।

ਰਮਣੰ=ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ] ਉਹ ਜੋ ਸਰਬ ਥਾਈਂ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸਿਮਰੰਤ ਸੰਤ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਮਣੰ' ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਸੰਤ ਸਾਰੇ ਬਿਆਪਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ।

ਸਰਬ ਧਾਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਆਸਰਾ। ਯਥਾ—'ਸਰਬ ਧਾਰ ਸਰਬ ਕੇ ਨਾਇਕ'

ਸਰ ਬਰ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ, ਸਰ ਬਰ*] ਬ੍ਰੱਬਰੀ, ਲੜਾਈ,ਮੁਕਾਬਲਾ। ਯਥਾ—'ਰਾਵਨ ਸੇਤੀ ਸਰ ਬਰ ਹੋਈ'

ਸਰਬ ਰੀ [ਗੁਃ। ਸੰਬੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰਵ੍ਰ। ਰੀ=ਹੇ ਸਖੀ] ਹੇ ਸਖੀ ! ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ (ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਪਜਾਰ ਹੈ) ਯਥਾ—'ਸਰਬ ਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰੁ'

ਸੂਰਬੀਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਰ। ਬੀਰ] ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੋਂ ਸੂਰਮੇ। ਯਥਾ—'ਸੂਰਬੀਰ ਵਰਿਆਮ ਕਿਨੈ ਨ ਹੋੜੀਐ'

ਸੁਰ ਭੰਗ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਰ। ਭੰਗ] ਜਿਸਦੀ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਯਾ ਬੋਲਦਿਆਂ ਸੁਰ ਟੁਟੇ, ਜੋ ਠੀਕ ਗਾਉਂ ਨਾ ਸਕੇ। ਯਥਾ—'ਜਤਨ ਕਰੈ ਤਉ ਭੀ ਸੁਰ ਭੰਗ'

ਸਾਰ ਭੂਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ। ਯਥਾ—'ਸਾਰ ਭੂਤ ਸਤਿ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਉ'

ਸਰ ਭਰ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਦ੍ਰਿਸ= ਬਰਾਬਰ। ਹਿੰਦੀ, ਭਰ] ੧. ਬਰਾਬਰ। ਯਥਾ—'ਨਾਮੇ ਸਰ ਭਰਿ ਸੋਨਾ ਲੇਹੁ'

੨. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸਰ + ਭਰ = ਭਰਿਆ ਸਰ] ਭਰਿਆ ਤਲਾਉ, ਭਰਿਆ ਸਰੋਵਰ। ਯਥਾ—'ਸਰ ਭਰਿ ਸੋਖੈ ਭੀ ਭਰਿ ਪੋਖੈ'

ਸਿਰ ਭਾਰ [ਗੁਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਸਿਰ ਪਰਨੇਂ (ਡਿਗ ਪਵੇਂ)। ਯਥਾ—'ਮਤੁ ਸਿਰਿ ਆਵੈ ਭਾਰ'

ਸਰਮੁ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਰਮ] ੧. ਲੱਜਾ, ਲਾਜ। ਯਥਾ—'ਰਾਖਹੁ ਸਰਮ ਅਸਾੜੀ ਜੀਉ'

੨. ਹਿਆ। ਯਥਾ—'ਸਰਮੁ ਧਰਮੁ ਦੁਇ ਛਪਿ ਖਲੋਏ'

੩. [ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਸੰਕੋਚ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸਤੋਂ ਇਸਦਾ ਵੈਰਾਗ ਅਰਥ ਬੀ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ] ਵੈਰਾਗ। ਯਥਾ—'ਸਰਮ ਪਾਹੁ ਤਨਿ ਹੋਇ' ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਪਾਹ ਤਨ ਨੂੰ ਲੱਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਸਰਮੈ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਕੰਨੀ ਪਾਇ ਜੋਗੀ' ਵੈਰਾਗ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਕੰਨੀ ਪਾ, ਹੇ ਜੋਗੀ !

੪. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਮ=ਘਾਲ ਘਾਲਣੀ, ਤਪ ਆਦਿ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ] ਤਪੱਸਜਾ, ਉਪਾਸਨਾ ਅਨਿੰਨ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਗਤੀ। ਯਥਾ—'ਸਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ ਰੂਪ' ਸਰਮ ਖੰਡ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਦੇ ਤਪੱਸ੍ਵੀ ਜਾਣਗੇ, ਉਸ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਦੈਵੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ੨. ਗਜਾਨੀ ਇਉਂ ਬੀ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾਂਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗੁਫਤਗੂ ਰੂਪ ਵਾਲੀ (ਮਿੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਪਰ ਇਹ ਖਿੱਚ ਹੈ।

ਸ੍ਰਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸ਼੍ਰਮ੍ = ਥੱਕਣਾ,

*ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸਰਬਰ = ਬ੍ਰੱਬਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਾਰਸੀ ਸਰਬਸਰ—ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ। ਫਾਰਸੀ ਵਿਚਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਸਰਬਸਰ ਆਵੁਰਦਨ = ਸਿਰ ਚੁਕਣਾ, ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣਾ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰਾ— ਸਰ ਬਰ ਹੋਣਾ = ਲੜਾਈ ਹੋਣੀ—ਇਸੇ ਫਾਰਸੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੋਂ ਮੂਲ ਆਇਆ ਹੈ।

ਤਪ ਕਰਨਾ] ਮਿਹਨਤ, ਮੁਸ਼ੱਕਤ, ਘਾਲ, ਥਕਾਨ, ਖੇਚਲ। ਯਥਾ—'ਮਾਇਆ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰਮ ਅਤਿ ਕਰੈ'

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਬਾਕ੍ਯ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ । ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਚਰੀ ਬਾਨੀ ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਯਥਾ—'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ੍ਯ ਮਹਲਾ ੫'

ਸਿਰ ਮੁੰਡੀ [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ*] ਸਿਰ ਤੇ ਗਰਦਨ। ਯਥਾ—'ਸਿਰ ਮੁੰਡੀ ਤਲੇ ਦੇਇ' (ਕਪਾਲੀ ਆਸਨ ਵੇਲੇ) ਸਿਰ ਹੇਠਾਂ ਗਰਦਨ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਤਥਾ -'ਸਿਰ ਮੁੰਡੀ ਕਟ ਜਾਵਹਿ' ਗਰਦਨ ਤੋਂ ਸਿਰ ਕੱਟ ਜਾਵੇ।

ਸਾਰ ਮਤਿ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸੋਹਣੀ ਅਕਲ, ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ।

ਸਰਮਿੰਦਾ [ਗੁਃ । ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਹ] ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ, ਸ਼ਰਮ ਸਾਰ, ਖੱਜਲ। ਯਥਾ—'ਮਤੁ ਸਰਮਿੰਦਾ ਥੀਵਹੀ'

ਸਿਰ ਮੋਰਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਰ=ਸਿਰ । ਮੌਲਿ=ਇਕ ਸਿਰ ਤੇ ਪਹਨਣ ਦਾ ਭੂਸ਼ਨ ਜੋ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ] ਸਿਰ ਮੌਰ, ਸਿਰੋਮਣੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੇ ਉੱਚਾ। ਯਥਾ—'ਸਰਬ ਉਪਾਇ ਗੁਰੂ ਸਿਰਿ ਮੋਰੁ' ਸਾਰੇ ਜਤਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰੋਮਣ (ਯਤਨ) ਗੁਰੂ ਹਨ (ਭਗਤੀ ਸਮੇਂ)।

ਸਿਰ ਮੋਰਹ [ਗੁਃ । ਦੇਖੋ, ਸਿਰ ਮੋਰ । ਵਿਸਰਗਾਂ ਦੀ ਥਾਂ—ਹ—ਹੈ] ਸਿਰੋਮਣੀ, ਵਡੇ ਪੁਰਖ। ਯਥਾ—'ਹੇ ਲੋਭਾ ਲੰਪਟ ਸੰਗ ਸਿਰ ਮੋਰਹ' ਹੇ ਲੋਭ ਸਿਰੋਮਣੀ (ਪੁਰਸ਼) ਸਾਥ ਤੂੰ ਲੰਪਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਸਰੀਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਰੀਰ] ਦੇਹ।

ਸਰੀਰਹੁ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਸਰੀਰ । ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ ਹੁ = ਤੋਂ] ਸਰੀਰ ਤੋਂ । ਯਥਾ—'ਭਰਮ ਗਇਆ ਸਰੀਰਹੁ ਦੂਰਿ'

ਸਿਰ ਰੋਗ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਸਿਰ ਦੀ ਕੋਈ ਬੀਮਾਰੀ।

੨. ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਕੋੜ੍ਹ।

੩. ਸਿਰ ਰੋਗਾਂ ਦੇ (ਹੱਥ ਵਿਚ) । ਯਥਾ—'ਸਿਰ ਰੋਗਿ ਹਥਿ ਦੀਜੈ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ ਵਡਾ ਰੋਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੋਯਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਹੰਕਾਰ)।

ਸ੍ਰੀ ਰੰਗ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੀ ਰੰਗ] ਸੋਭਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੇ ਯਾ ਸ਼ੋਭਾ ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਯਥਾ—'ਸ੍ਰੀ ਰੰਗ ਬੈਕੁੰਠ ਕੇ ਵਾਸੀ' ਤਥਾ—'ਸ੍ਰੀ ਰੰਗੁ ਸੁਰਮਾ ਦੇਈ'

ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਗ] ਇਕ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜੋ ਸੰਧਿਆ ਵੇਲੇ ਘੜੀ ਕੁ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੇ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਰਰਿਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੁਹ੍ਰਿਦ] ਚੰਗੇ ਰਿਦੇ ਵਾਲੇ, ਮਿੱਤ੍ਰ, ਸੱਜਣ । ਯਥਾ—'ਮਿਤ੍ਰ ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਸੁਰਰਿਦ'

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ੧. ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ=ਦਸ਼ਰਥ ਦਾ ਬੇਟਾ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤ੍ਰੇਤਾ ਜੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ। ੨. ਸ੍ਰੀ = ਸੋਭਾ। ਰਾਮ (ਰਮ੍ = ਕ੍ਰੀੜਾ) = ਸਭ ਵਿਚ ਵ੍ਯਾਪਕ । ਚੰਦ੍ਰ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ] ਵ੍ਯਾਪਕ

*ਕੰਢੀ ਤੇ ਪਹਾੜ ਵਿਚ—ਮੁੰਡੀ—ਪਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

ਚੰਦ੍ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਾਨ] ਸੋਭਾ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਾਨ ਵਜਾਪਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) । ਯਥਾ–'ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਜਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ' ਤੂੰ ਉਹ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ ਹੈਂ, ਜਿਸਦਾ ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਰੇਖ, ਭਾਵ ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈਂ।

ਸਰੇਵੀ* [ਕ੍ਰਿ:। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਸੇਵਾਂ। ਯਥਾ–'ਸਦਾ ਸਰੇਵੀ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਈ' ਸਦਾ ਸੇਵਾਂ ਤੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਧਿਆਵਾਂ।

ਸਿਰਾਵੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਹਿੰਦੀ, ਸਿਰਾਨਾ = ਠੰਢਾ ਹੋਣਾ ਯਾ ਤੋਰਨਾ] ਤੋਰੇ, ਬਿਤਾਵੇ।

ਸਰੇਵਿਆ* [ਕ੍ਰਿ:। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਸੇਵਿਆ, ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਸ੍ਰਵਹਿ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੂ, ਸ਼੍ਰੀ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰਵਣੰ = ਵਗਣਾ] ਵਗਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਨਵੇ ਛਿਦ੍ ਸ੍ਰਵਹਿ ਅਪਵਿਤ੍ਰ' ਨੌ ਗੋਲਕਾਂ (ਸਰੀਰ ਦੇ) ਨੌਂ ਹੀ ਛੇਕ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਵਗਦੇ ਹਨ।

ਸਰੇਵਹੁ* [ਕ੍ਰਿ:। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਸੇਵੋ। ਯਥਾ–'ਤਿਸੈ ਸਰੇਵਹੁ ਪ੍ਰਾਣੀਹੋ ਜਿਸਦੈ ਨਾਉ ਪਲੈ'

ਸ੍ਰਵਣਾ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਵਣੰ = ਵਗਣਾ] ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ (ਦੁਧ) ਵਗੇ, ਸੋ ਥਣ । ਯਥਾ–'ਬਿਨੁ ਸ੍ਰਵਣਾ ਖੀਰੁ ਪਿਲਾਇਆ' ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਜੋ ਬਿਨਾ ਥਣਾਂ ਦੇ ਦੁਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ= ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਥਣਾਂ ਬਿਨਾ ਅਨੰਦ ਦਾਇਕ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਕਿੰਚਤ ਕਾਲ ਅਨੰਦ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਅਸਥਾਨ

ਸ੍ਰਵਣਿ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਵਣੰ]
੧. ਕੰਨ । ਯਥਾ–'ਸ੍ਰਵਣ ਸੋਇ ਸੁਣਿ ਨਿੰਦ ਵੀਚਾਰ'
੨ ਸੁਣਨਾ।

ਸਰੇਵਣੇ* [ਕ੍ਰਿ: । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਸੇਵਨਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ । ਯਥਾ- 'ਗੁਰਕੇ ਚਰਨ ਸਰੇਵਣੇ'

ਸਰੇਵਤ* [ਕ੍ਰਿ:। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਸੇਵਦਿਆਂ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਚਰਣ ਸਰੇਵਤ ਦੁਖੁ ਗਇਆ'

ਸ੍ਰਵਨਾ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਵਣੰ=ਕੰਨ] ਕੰਨ। ਯਥਾ–'ਬਿਨੁ ਸ੍ਰਵਨਾ ਕਹਾ ਕੋ ਸੁਨਤਾ' ।

ਸਰਵਨੂ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਵਣ=ਕੰਨ]ਕੰਨ ਯਥਾ–'ਨੈਨੂ ਨਕਟੂ ਸਰਵਨੂ ਰਸਪਤਿ' ਨੇਤ੍ਰ, ਨੱਕ, ਕੰਨ ਤੇ ਜਿਹਬਾ। ਏਥੇ {ਪਤਿ} ਦਾ ਅਰਥ ਤ੍ਵਚਾ {ਖਲੜੀ) ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਬਣੇਗਾ–ਨੇਤ੍ਰ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਜੀਭ ਤੇ ਤ੍ਵਚਾ।

ਸਰਵਰ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰੋਵਰ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤਲਾ, ਵੱਡਾ ਤਲਾ। ਯਥਾ–'ਹੰਸਾ ਸਰਵਰੁ ਕਾਲੁ ਸਰੀਰ' ਤਥਾ–'ਗੁਰ ਸਰਵਰ ਸਚੀ ਪਾਲ'

ਸਰੋਵਰ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਤਲਾਉ । ਯਥਾ–'ਰਾਮ ਦਾਸਿ ਸਰੋਵਰ ਨਾਤੇ'

ਸਰਵਰੜੇ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਰੋਵਰ । ੜਾ† ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਤਲਾਉ । ਉਪ-ਲਖਤ ਸਮੁੰਦਰ । ਯਥਾ–'ਤਿਤੁ ਸਰਵਰੜੈ ਭਈਲੇ ਨਿਵਾਸਾ ਪਾਣੀ ਪਾਵਕੁ ਤਿਨਹਿ ਕੀਆ' ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ) ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਆਦਿ ਬਨਾ-ਇਆ ਹੈ, ਅਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ–'ਪੰਕਜੁ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀ ਚਾਲੈ' ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕ ਮੋਹ

*ਸੇਵਾ ਪਦ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ–ਸੇਵਨਾ ਤੇ ਸ੍ਰੇਵਨਾ–ਹੈਸੀ। ਸੇਵਾ, ਸੇਵਨਾ ਅਜ ਕਲ ਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
†ਜਿਹਾ ਮੁਖ ਤੋਂ ਮੁਖੜਾ।

ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਡੁਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ । ਅਥਵਾ ੨. ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਵਕ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਜਲ (ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਰ ਭਗਵਤ {ਪੰਕਜ} ਚਰਨ ਕਮਲ ਵਿਚ ਐਸੇ ਫਸੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

ਸਲ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਲ੍ = ਜਾਣਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੱਲਣਾ=ਵਿੰਨ੍ਹਣਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਲ:=ਪੀੜ] ੧. ਪੀੜਾ । ਯਥਾ–'ਸਲ ਬਿਸਲ ਆਣ ਤੋਖੀਲੇ ਹਰੀ' ਪੀੜਾ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲਿਆਕੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ ।

ਦੇਖੋ, ਸਲ ਬਿਸਲ

ਸਾਲ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰ । ਰ੍ਰਲ ਦੀ ਸ੍ਵਰਣਤਾ] ੧. ਸੁਧ, ਉੱਤਮ । ਯਥਾ–'ਮਨ ਮੋਤੀ ਸਾਲ ਹੈ'
੨. [ਹਿੰਦੀ*] ਚਾਵਲ ।

ਦੇਖੋ, ਸਾਲ ਰਸੋਈ

ਸਾਲਾ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਲਾ] ਅਸਥਾਨ, ਥਾਉਂ । ਯਥਾ–'ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲਾ'

ਸਾਲੀ [ਸੰਃ । ਹਿੰਦੀ*] ਚਾਵਲ । ਯਥਾ–'ਕੋ ਸਾਲ ਜਿਵਾਹੇ ਸਾਲੀ'

ਦੇਖੋ, ਕੋਸਾਲ

ਸਿਲ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਲ] ੧. ਪੱਥਰ । ਯਥਾ–'ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੰ' ਪੱਥਰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਗਲਿਆਂ (ਵਾਂਙ ਝੂਠੀਆਂ) ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਮਾਸ ਦੀ ਬੋਟੀ ਯਾ ਮਾਸ ਦਾ ਪਰਦਾ । ਯਥਾ–'ਤਿਹ ਸਿਲ ਊਪਰਿ ਖਿੜਕੀ ਅਉਰ' ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਇਕ ਲੰਬੀ ਹੱਡੀ (ਕੰਗੋੜ ਦੀ) ਸਿਰ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਉੱਪਰ ਇਕ ਮਾਸ ਦੇ ਪਰਦੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸਿਲਾ ਹੈ ।

ਸੀਲ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਲ] ਉੱਤਮ ਸੁਭਾਵ, ਉੱਤਮ ਆਚਰਨ । ਯਥਾ–'ਸੀਲ ਸੰਜਮੁ ਸੁਚ ਭੰਨੀ'

ਸੂਲ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਲ=ਕੋਈ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਹਥਯਾਰ] ਸੂਲੀ ਇਕ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸੀਖ, ਜਿਸ ਪਰ ਦੋਸੀਆਂ ਨੂੰ ਟੰਗਕੇ ਮਾਰਦੇ ਸਨ । ਯਥਾ–'ਜਿਉ ਤਸਕਰ ਉਪਰਿ ਸੂਲ'
੨. [ਸੰਸਃ, ਸ਼ੂਲ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੂਲ] ਪੀੜ ।

ਸੂਲਾ [ਸੰਃ । ਫਾਰਸੀ, ਅਸੂਲ, ਅਸੂਲ= ਜੜ੍ਹ] ਮੁੱਢ ।

ਦੇਖੋ, ਬੈਸਾ

ਸੂਲਾਂ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਲ: = ਪੀੜ] ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਪੀੜ । ਯਥਾ–'ਸੂਲਾਂ ਸੇਤੀ ਰਾਤਿ'

ਸੇਲ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਲ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇਲਾ। ਹਿੰਦੀ, ਸੇਲ] ਨੇਜ਼ਾ, ਬਰਛਾ ।

ਦੇਖੋ, ਉਸਾਸ

ਸੈਲ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੈਲ] ੧. ਪਹਾੜ, ਪਰਬਤ । ਯਥਾ–'ਓਅੰਕਾਰਿ ਸੈਲ ਜੁਗ ਭਏ' ਤਥਾ–'ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤੁ ਉਪਾਏ'
੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਪਹਾੜ ਉਪਲਖਤ, ਭਾਰੀ । ਯਥਾ-'ਪੰਚ ਸੈਲ ਸੁਖੁ ਮਾਨੇ' (ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਧੀਰਜ) ਪੰਜ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਸੁਖ ਮੰਨੇ ।
੩. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਪਹਾੜ ਉਪਲਖਤ, ਕਰੜੇ ।

*ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਲੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸ਼ਾਲੀ = ਝੋਨੇ ਅਰਥਾਤ 'ਅਣਕੱਢੇ ਚਾਵਲਾਂ' ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਯਥਾ—'ਸੈਲ ਲੋਇ ਜਿਨਿ ਉਧਰਿਆ' ਕਰੜੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਧਾਰ ਦਿਤੇ ਹਨ।
੪. [ਫਾਰਸੀ, ਸੈਰ ਦਾ—ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤਮਾਨ ਰੂਪ—ਸੈਲ] ਵਿਚਰਨਾ । ਯਥਾ—'ਮਹਾ ਪੁਨੀਤ ਭਏ ਸੁਖ ਸੈਲੁ' ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਏ, ਸਦਾ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸੂਲੀਆ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੂਲ = ਤ੍ਰਿਖੀ ਪੀੜ] ੧. ਪੀੜਾਂ। ਯਥਾ—'ਜੇ ਮਨ ਜਾਣਹਿ ਸੂਲੀਆ ਕਾਹੇ ਮਿਠਾ ਖਾਇ' ਜੇਕਰ ਮਨ ਜਾਣੇ (ਕਿ ਮਿਠੇ ਖਾਣ ਨਾਲ) ਪੀੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਮਿੱਠਾ ਖਾਵੇ ?
੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਸੇਉਂਕਾਂ।
ਜਿਹਾਕੁ ਮਿੱਠਾ ਖਾਣ ਤੋਂ ਸੇਉਂਕਾਂ ਆਦਿ ਦੁਖਦ ਕ੍ਰਿਮ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਇਥੇ ਮਿੱਠਾ ਉਪਲਖਤ ਵਿਖਜ ਸੁਖ ਲੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਰ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਖ ਵਿਖਜ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਸੋ ਸੂਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਦਸੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. ਇਹ ਭਾਵ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਰਤ ਛੱਡਕੇ ਚੋਰ ਲੋਕ ਗੁਲਛਰੇ ਉਡਾਉਣ ਹਿਤ ਚੋਰੀਆਂ ਤੇ ਧਾੜੇ ਮਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਤ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਤਿੰਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੈ;

ਸਿਲ ਓੜ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸਿਲ. ੨ । ਓੜ] ਮਾਸ ਦੀ ਬੋਟੀ ਦੇ ਓਲ੍ਹੇ । ਯਥਾ—'ਪਸਚਮ ਦੁਆਰੇ ਕੀ ਸਿਲ ਓੜ' ਦੇਖੋ ਸਿਲ

ਸਾਲਾਹ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸ੍ਹਲਾਹ਼] ਉਸਤਤੀ । ਯਥਾ—'ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ'

ਸਾਲਾਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸੁ਼ਲਾਹ਼ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸਾਲਾਹੁਣਾ ਤੋਂ] ਵਡਿਆਈ ਕਰ। ਯਥਾ—'ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹਿ' ਸਲਾਹੁਣੇ ਯੋਗ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰ।

ਸਾਲਾਹੀ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸੁ਼ਲਾਹ਼ । ਈ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਉਸਤਤ ਯੋਗ (ਪਰਮੇਸਰ)। ਯਥਾ—'ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹਿ'
੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਲਾਹੀਂ] ਉਸਤਤ ਕਰਾਂ। ਯਥਾ—'ਕਿਤ ਮੁਖ ਤੁਧੁ ਸਾਲਾਹੀ'

ਸੀਲਹ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਲ] ਜੱਤ । ਯਥਾ—'ਭਗਤ ਸੀਲਹ ਸਰਿ ਲੜਿਅਉ'

ਸੀਲਹਾ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਲ=ਨੇਕੀ+ ਹਾ=ਤਜਾਗ] ਸੀਲ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਸੁ਼ਲਹੀ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸੁ਼ਲਹੀ਼ ਖ਼ਾਂ] ਇਕ ਪਠਾਨ ਮਨਸਬਦਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਯਥਾ—'ਸੁ਼ਲਹੀ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਰਾਖੁ'

ਸੋਲਹ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧੬, ਦਸ ਤੇ ਛੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ । ਯਥਾ—'ਸੋਲਹ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਫਲਿਆ'

ਸੋਲਹੇ [ਸੰਃ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੈਨ। ਕਈ ਸੋਲਹੇ ੧੫. ੧੭. ੨੧. ਪਦਾਂ ਦੇ ਬੀ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਗਜਾ ਸਭ ਦੀ ਸੋਲਹੇ ਹੈ। ਉਂਞ ਚਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਲਿਹਾਂ ਦੀ ਚਿਤ੍ਰ ਕਲਾ ਛੰਦ ਵਾਂਙੂ ਹੈ ਜੋ ੬੧ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤ੍ਰੈ ਪੰਕਤੀਆਂ ੧੬ ਦੀਆਂ ਤੇ ਅਖੀਰਲੀ ੧੩ ਦੀ* ।

ਸਲਾਹੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸੁ਼ਲਾਹ਼ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸਲਾਹੁਣਾ ਤੋਂ] ਉਸਤਤ ਕਰੀਏ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦਾ ਸਲਾਹੀਐ'

ਸਾਲਾਹਿਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸਲਾਹੀਐ] ਉਸ਼-ਤਤ ਕਰੋ । ਯਥਾ—'ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਸਚੁ ਸਭ

*ਦੇਖੋ, ਬਾਣੀ ਬਿਉਰਾ

ਊਪਰਿ ਹਰਿ ਧਨੀ'

ਸਲੋਕ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਲੋਕਜ*] ੧. ਚਾਰ ਮੁਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਸਾਧ ਕੇ ਬਚਨ' ਸਾਲੋਕ ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬੀ ਸਾਧ ਦੇ ਬਚਨ ਉੱਤਮ ਹਨ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਲੋਕ] ਛੰਦ, ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਰਚੀ ਰਚਨਾ। ਯਥਾ—'ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਸਾਧ ਕੇ ਬਚਨ'

੩. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਨੁਸ਼ਟਭ ਵਜਨ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਐਸੇ ਵਜਨ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਦੋਹੇ ਯਾ ਦੋਹੇ ਦੇ ਕ੍ਲੀਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਜੈਸੇ ਨਾਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ।

ਸਾਲਕ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸਾਲਿਕ] ੧. ਰਾਹੀ।

੨. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਸੰਤ। ਯਥਾ—'ਪੀਰ ਪੈਕਾਮਰ ਸਾਲਕ ਸਾਦਕ ਸੁਹਦੇ ਅਉਰੁ ਸਹੀਦ।

੩. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] (ਮਿਤ੍ਰਤਾਈ ਦੇ) ਤ੍ਰੀਕੇ ਵਾਲਾ (ਮਿਤ੍ਰ)। ਭਾਵ ਸੱਚਾ (ਮਿੱਤ੍ਰ)। ਯਥਾ—'ਸਾਲਕ† ਮਿਤ ਨ ਰਹਿਓ ਕੋਈ'

ਸਿਲਕ, ਸਿਲਕਾ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ] ਰੱਸੀਆਂ, ਫਾਹੀਆਂ। ਯਥਾ—'ਤਿਨਿ ਗਲਿ ਸਿਲਕਾ ਪਾਈਆ' ਤਥਾ—ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਾਇਆ ਸਿਲਕ ਕਾਟੀ'

ਸੂਲਾਕ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸੱਲਾਖ = ਖੱਲ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੱਲਾਖੀ = ਖੱਲ ਉਤਾਰਨੀ] ੧. ਦੁੱਖ, ਕਸ਼ਟ।

੨. [ਪੰਜਾਬੀ] ਉਹ ਦੁਖ ਜੋ ਪਰਤਾਵੇ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਤਰਾਂ ਚਾਂਦੀ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਤਪਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਦੁਖ। ਯਥਾ—'ਬਹੁਰਿ ਸੂਲਾਕ ਨ ਹੋਈ'

ਸੰਗਲਨ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ + ਲਗ੍ਨ= ਸੰਯੁਕਤ] ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਯਥਾ—'ਊਚ ਨੀਚ ਬਿਕਾਰ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਸੰਗਲਨ ਸਭ ਸੁਖ ਛਤ੍ਰ'

ਸਾਲਗਰਾਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਾਲਗ੍ਰਾਮ] ੧. ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਰੜਾ ਲੀਕਦਾਰ ਪੱਥਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ ਥਾਵੇਂ ਪੂਜਨੀਜ ਸਮਝਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਗੰਡਕ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਲਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਬਿਪ ਪੂਜਿ ਮਨਾਵਹੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ' (ਤੁਸੀਂ ਜੋ) ਸਾਲਿਗਰਾਮ ਬਾਮਣ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਮਨਾਉਂਦੇ ਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ (ਗਲੇ ਪਹਨਕੇ) ਪੁੰਨ ਸਮਝਦੇ ਹੋ? (ਅਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ) ਇਹ ਸਭ ਕਲਰ ਹੈ, ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਿੱਲ ਨਾਲ ਡਿੱਗ ਪਏਗੀ ਤੁਸੀਂ ਜਨਮ ਨਾ ਗੁਆਓ ਤੇ ਕਰੋ ਇਹ—'ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਬੇੜਾ ਬਾਂਧਹੁ ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਦਇਆਲਾ' ਅਥਵਾ ੨. [ਸਾਲ = ਸਮਾਨ + ਗ੍ਰਾਮ = ਸਮੂਹ‡]

---

*ਚਾਰ ਮੁਕਤੀਆਂ ਇਹ ਹਨ:—੧. ਸਾਲੋਕ, ੨. ਸਮੀਪ, ੩. ਸਾਯੁਜ, ੪. ਸਾਰੂਪ, ਅਰਥਾਤ ੧. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ, ੨. ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ, ੩. ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ੪. ਉਸਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ।

†ਸਾਲਕ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਫ਼ਕੀਰ ਹੈ, ਜੋ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖੱਟਕੇ ਖਾਣ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਬੀ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਪਾ ਸਕੇ। ਸੋ ਐਸਾ 'ਫ਼ਕੀਰ' ਤੇ ਪੂਰਾ 'ਮਿਤ੍ਰ' ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

‡ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਵਿਧਿ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਗਦਾ ਹੈ:—

ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ [ਸ਼ਾਲ = ਉਸਤਤ ਕਰਨੀ + ਅਚ ਪ੍ਰਤੇ। ਗ੍ਰਾਮ = ਸਮੂਹ, ਵਿਆਪਕ] (ਵਿਆਪਕ) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਜੱਸ ਕਰਨਾ।

(ਦੇਖੋ ਫੁਟ ਨੋਟ ਅਗਲਾ ਸਫਾ ੨੩੮)

ਸਲੁੰਞ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ + ਲੰਞ੍ਜ = ਪੈਰ, ਪੱਲਾ] ੧. ਪੱਲਾ । ਯਥਾ–'ਜਮ ਪਕੜੇ ਕਾਲ ਸਲੁੰਞ'
੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਜੂੜਾ।
੩. [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ । ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ:–ਕਾਲੇ ਜਮ ਪਕੜਕੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ ।

ਸਾਲਣੇ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਲਵਣ । ਹਿੰਦੀ, ਸਾ + ਲਣ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸ + ਲੂਣਾ । ਉਹ ਖਾਣੇ ਦੀ ਸ਼ੈ ਜੋ ਲੂਣ ਪਾਕੇ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ] ਰੋਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਛੋਲੇ, ਭੇਂ, ਕਚਾਲੂ, ਖੁੰਬਾਂ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲੂਣ ਮਸਾਲੇ ਪਾਕੇ ਬਣੇ ਖਾਣੇਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਲਣੇ ਵਿਚ ਮਾਸ ਮੱਛੀ ਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਾਲਣੇ ਸਵਾਰਦੀ'

ਸਲਾਤ ਦੇਖੋ, <u>ਪੁਰਸਲਾਤ</u>

ਸਲਿਤਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਲਿਤ] ਨਦੀ। ਯਥਾ–'ਗੰਗਾ ਕੇ ਸੰਗਿ ਸਲਿਤਾ ਬਿਗਰੀ'

ਸੁਲਤਾਨ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸੁਲਤਾਨ] ਪਾਤ-ਸ਼ਾਹ, ਹੁਕਮਰਾਨ ਰਾਜਾ। ਯਥਾ–'ਸੁਲਤਾਨੁ ਹੋਵਾ ਮੇਲਿ ਲਸਕਰ' ।

ਸਲੋਨੀ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਸਲੋਨੜੀਏ] ਸੁੰਦਰ। ਯਥਾ–'ਨੈਨ ਸਲੋਨੀ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ'

ਸਲੋਨੜੀਏ [ਸੰਬੋਃ। ਦੇਖੋ, ਸਾਲਣੇ। ਹਿੰਦੀ, ਜਰਾਕੁ ਸ਼ਾਮ ਰੰਗ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਕਸ਼ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਹੋਣ ਐਸੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸਲੋਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਇਹ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਉਂਞ ਸਲੋਨੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਲੂਣ ਵਾਲੀ= ਸੁਆਦਦਾਰ] ਹੇ ਸੁੰਦਰ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀ! ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀ ਜਰਾਜਾਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀ।

ਸਲਬਿਸਲ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਸਲਬ=ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ, ਨਫੀ ਕਰਨਾ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਲ= ਪੀੜਾ] ੧. ਜੋ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰੇ। ਯਥਾ– 'ਸਲਬਿਸਲ ਆਣਿ ਤੋਖੀਲੇ ਹਰੀ' ਪੀੜਾ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਲਿਆਕੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ।
੨. [ਪੰਜਾਬੀ, ਸਲ=ਪੀੜਾ। ਬਿ + ਸਲ=ਪੀੜਾ ਬਿਨਾ] ਜੋ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ।

ਸਲਾਮ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਸਲਾਮ=ਧੌਣ ਨਿਵਾਣੀ] ੧. ਅਸੀਰਬਾਦ–ਅਸੀਸ । ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਵੇਲੇ ਏਹ ਲਫਜ਼–ਸਲਾਮ–ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
੨. ਝੁਕਣਾ। ਯਥਾ–'ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ' (ਨਾਲੇ) ਝੁਕਣ (ਤੇ ਨਾਲੇ) ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਲਨ

[ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਬਿਪ [ਵਿ (ਵਾ=ਗਤੀ +ਇਨ੍' ਉਣਾਦੀ + ਡਿਤ)=ਗੱਤੀ+ਪ=ਪੌਣ]ਯੋਗਾਭਜਾਸ।

ਪੂਜਿ [ਪੁਜਜਤਿ] ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ।

ਮਨਾਵਹੁ [ਮਨ੍=ਗਿਆਨ+ਅਵਹ=ਪ੍ਰਾਪਤੀ] ਗਿਆਨਪ੍ਰਾਪਤੀ।

ਸੁਕ੍ਰਿਤ [ਸੁਕ੍ਰਿਤ=ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ] ਚੰਗੇ ਕੰਮ।

ਤੁਲਸੀ [ਤੁਲ + ਸੀ। ਜੋ ਤੁੱਲਤਾ ਨੂੰ ਸਿਟ ਦੇਵੇ] ਜਿਸਦੇ ਤੁੱਲ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ।

ਮਾਲਾ [ਮਾ = ਧਨ + ਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ] ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਜੱਸ, ਯੋਗਾਭਜਾਸ, ਪੂਜਾ, ਗਿਆਨ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

(ਵਾਲਾ ਨੌਕਰ) ਮੂਢੋਂ ਭੁਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੇਲ ਮਸੇਲ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ] ੧. ਸਲੇਮਸ਼ਾਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।
੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਨਿਆਣਾ ਪਾਕੇ (ਗਊ ਚੋਈ)।

ਸਲਾਮਤ [ਗੁਃ । ਅਰਬੀ] ੧. ਜੀਉਂਦੇ ਹੋਣਾ, ਜੋ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ। ਯਥਾ–'ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੂੰ ਸਦਾ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈਂ।
੨. ਜੀਵਨ ਸਮੇਂ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਹੁੰਦਿਆਂ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕਿ ਸਲਾਮਤਿ ਥੀਵਦੈ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਅਪਨੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਤਿਲਕ ਦਿਤਾ)।
੩. ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ=ਸੁਖੀ ਸਾਂਦੀ। ਯਥਾ–'ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਮਿਲਿ ਘਰਿ ਆਏ'

ਸਲਜ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੱਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਚਰਨ ਸਿਖਜਤ ਤੇ ਭੱਟ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸ ਸਚੁ ਸਲ੍ਯ ਭਣਿ'

ਸਲਾਰ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸਾਲਾਰ] ਸਰਦਾਰ। ਯਥਾ–'ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਵ ਸਲਾਰ' ਤਥਾ–'ਸਤਰਿ ਸੈਇ ਸਲਾਰ ਹੈ ਜਾਕੇ'

ਸਾਲ ਰਸੋਈ [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਲ= ਚਾਵਲ, ਰਸੋਈ] ੧. ਚਾਵਲਾਂ ਦੀ ਰਸੋਈ। ਯਥਾ–'ਊਚੇ ਮੰਦਰ ਸਾਲ ਰਸੋਈ'
੨. ਰਸੋਈ ਸ਼ਾਲਾ।
੩. ਸੁੰਦਰ ਰਸੋਈ।

ਸਲਲ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਲਿਲ] ਜਲ। ਯਥਾ–'ਫਿਰਿ ਸਲਲੈ ਸਲਲ ਸਮਾਇਦਾ'

ਸੈਲ ਲੋਇ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖਜ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਲਾ=ਪੱਥਰ । ਸ਼ੈਲ=ਪਥਰੇਲਾ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਲੋਇ=ਲੋਕ] ਪੱਥਰੇਲੇ ਲੋਕ, ਭਾਵ ਕਰੜੇ ਲੋਕ । ਯਥਾ–'ਸੈਲ ਲੋਇ ਜਿਨਿ ਉਧਰਿਆ' ਕਰੜੇ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਧਾਰ ਦਿਤੇ ਹਨ।

ਸਲਵੈ [ਕ੍ਰਿ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਲ = ਜਾਣਾ] ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਆਘੂ

ਸੀਲਵੰਤ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ੀਲਵਤ੍] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਚਰਨ ਵਾਲੀ, ਨੇਕ। ਯਥਾ–'ਸੀਲਵੰਤਿ ਸਾ ਸੁਘੜ ਬਿਚਖਣ'

ਸਾਵੀਂ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ । ਅਰਬੀ, ਸਵਾ=ਬ੍ਰਾਬਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਵੀਂ] ਬਰਾਬਰ। ਯਥਾ–'ਖੰਭ ਵਿਕਾਂਦੜੇ ਜੇ ਲਹਾਂ ਘਿੰਨਾ ਸਾਵੀਂ ਤੋਲਿ' ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਖੰਭ ਜੇ ਵਿਕਦੇ ਦੇਖਾਂ ਤਾਂ ਅਪਨੇ ਤੋਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੈਂ ਲੈ ਲਵਾਂ। ਆਪਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਹੰਤਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਖੰਭ

ਸਿਵ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, (ਧਾਤ, ਸ਼ੀਂ + ਵਨ ਪ੍ਰਤੇ, ਉਣਾਦੀ ਗਣ) ਸ਼ਿਵ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ,ਸਿਵ= ਸ਼ਿਵਜੀ, ਕਲਜਾਨ] ੧. ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ। ਯਥਾ–'ਸਿਵ ਸਿਵ ਕਰਤ ਸਗਲ ਕਰ ਜੋਰਹ' ਹੇ ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ! ਹੇ ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਭ ਹੱਥ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਤਥਾ–'ਅਨਦਿਨ ਨਾਚੈ ਸਕਤਿ ਨਿਵਾਰੈ ਸਿਵ ਘਰਿ ਨੀਦ ਨ ਹੋਈ' ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੱਚੇ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰੇ {ਸਕਤਿ} ਤਮੋਗੁਣ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰੇ, ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ਭਾਵ ਗਜਾਨ) ਜਿਸ ਵਿਚ {ਨੀਂਦ} ਅਵਿਦਜਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।
੨. ਹਿੰਦੂ ਤ੍ਰਿਧਾ ਮੂਰਤੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸਨੂ, ਸ਼ਿਵ ਵਿਚੋਂ ਤੀਸਰਾ ਦੇਵਤਾ ਜੋ ਸੰਘਾਰ ਕਰਤਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਮਹਾਂਦੇਵ। ਯਥਾ -'ਸਿਵ ਸਿਵ ਕਰਤੇ ਜੋ ਨਰੁ ਧਿਆਵੈ'
੩. ਪਰਮਾਤਮਾ। ਯਥਾ–'ਜੁਗਤਿ ਸਿਵ ਰਹਤਾ।' ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੪. ਸਿਵ ਤੋਂ ਚੇਤਨ ਤੇ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਮੁਰਾਦ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੫. ਸਤੋਗੁਣ। ਯਥਾ—'ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਕਾ ਮੇਲ' ਸਤੋਗੁਣ, {ਸਕਤਿ} ਤਮੋਗੁਣ(ਤੇ ਅਧਯਾਹਾਰ ਕਰਕੇ ਰਜੋ ਗੁਣ) ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤਮਕ ਸੰਸਾਰ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਸਿਵ ਕੇ ਆਗੈ ਸਕਤਿ ਨਿਵਾਵੈ' ਸਤੋ ਗੁਣ ਦੇ ਬਲ ਕਰ ਤਮੋ ਗੁਣ ਨੂੰ ਜਿੱਤੇ। ਅਥਵਾ ੨. ਆਤਮਾ ਹੀ ਮੁਖ ਜਾਣਕੇ ਮਾਯਾ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰੇ। ਤਥਾ—'ਸਿਵਕੈ ਬਾਣ ਸਿਰ ਕਾਟਿਓ' ਭਾਵ ਸਤੋਗੁਣ ਦੇ ਬਾਣ ਨਾਲ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟਿਆ।

ਦੇਖੋ, ਸਿਵ ਕੀ ਪੁਰੀ

ਸਿਵਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ । ਦੇਖੋ, ਸਿਵ]

੧. ਕਲਯਾਨ ਸਰੂਪ।

੨. ਸ਼ਿਵਜੀ।

੩. ਸਿਵਾ=ਪਾਰਬਤੀ। ਯਥਾ—'ਸਿਵਾ ਸਕਤਿ ਸੰਬਾਦੰ' ਸਿਵ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸੰਬਾਦ। ਅਥਵਾ ੨. ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਝਗੜੇ। ਅਥਵਾ ੩. ਸਿਵਾ=ਪਾਰਬਤੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤਿ= ਲੱਛਮੀ ਦੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸੰਬਾਦ। ਅਥਵਾ ੪. ਸਿਵ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸੰਬਾਦ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਤੰਤ੍ਰ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ। ਅਥਵਾ ੫. ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਰਾਮਾਇਣ।

ਸਿਵੈ— ਦੇਖੋ, ਸਿਵੈ ਘਰ

ਸੀਵ / **ਸੀਵਾ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਮਾ] ਹੱਦ। ਯਥਾ—'ਸਾਢੇ ਤੀਨਿ ਹਾਥ ਤੇਰੀ ਸੀਵਾ, ਤੇਰੀ ਹੱਦ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕਬਰ ਲਈ ਜਾਂ ਸਾੜਨ ਲਈ ਇੰਨੀ ਕੁ ਜਮੀਨ ਹੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਕਿਸੈ ਕੈ ਸੀਵ ਬੰਨੈ ਰੋਲੁ ਨਾਹੀ' (ਹਰਿ ਧਨ ਦੇ) ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਦਾ ਕੋਈ ਰੌਲਾ ਨਹੀਂ?

ਸੇਵ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ] ਸੇਵਾ, ਸੇਵਾ ਕਰ, ਟਹਲ ਕਰ।

੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਵਾ] ਸੇਵਾ, ਟਹਲ।

ਸੇਵਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਸ਼ੇਬ੍ਰੀ=ਸੇਵਨੇ (ਕ੍ਰ=ਪ੍ਰਤੇ)= ਟਹਲ ਕਰਨੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਸੇਵਨਾ, ਸ੍ਰੇਵਨਾ। ਸੰਗਯਾ, ਸੇਵਾ ਆਦਿ] ਟਹਲ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਹੈ'

ਸੇਵੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ] ਟਹਲ ਕਰਾਂ। ਯਥਾ—'ਸੇਵੀ ਸਾਹਿਬ ਅਪਨਾ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਚਉ ਕੋਇ'

ਸੇਵਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ] ਸੇਵਨ ਕੀਤਾ, ਟਹਲ ਕੀਤੀ, ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ। ਯਥਾ—'ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ'

ਸਵਾਈ* / **ਸਵਾਇਆ** } [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਇਕ ਤੇ ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। '੧' ਇਸਤੋਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਵਾਧਾ, ਬਹੁਤਾ, ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ। ਯਥਾ— 'ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ ਨਾਨਕ ਹੋਤ ਨ ਘਾਟਿ'

ਦੇਖੋ, ਮਰਗ

ਸੀਵਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ' ਸੀਵਨੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੀਉਣਾ] ਸੀਂਵਦਾ ਹਾਂ। ਯਥਾ—'ਰਾਗਨਿ ਰਾਂਗਉ ਸੀਵਨਿ ਸੀਵਉ'

ਸੇਵਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ] ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ। ਯਥਾ—ਸੇਵਤ ਸੇਵਿ ਸੇਵਿ ਸਾਧ ਸੇਵਉ'

---

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਬੀਜ ਗਣਤ (Algebra) ਵਿਖੇ ਸੁ: = ਧਨ ਯਾ ਜਮਾ (plu) ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ—ਸਵਾ ਯਾ ਸਵਾਇਆ—ਪਦ ਵਾਧੇ ਤੇ ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾ ਅਚਰਜ ਨਹੀਂ।

ਦੇਖੋ ਸੇਵਤ

ਸੇਵਿਓ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ] ਸੇਵਨ ਕੀਤਾ, ਟਹਲ ਕੀਤੀ । ਯਥਾ—'ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਤੀਰਥਿ ਸੇਵਿਓ'

ਸ੍ਰਸਤ ਬਿਵਸਥਾ [ਵਿਸੇਖਣ ਵਿਸੇਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਸਤਿ ਵਜਵਸਥਾ] ੧. ਚੰਗੀ ਅਵਸਥਾ, ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ, ਭਾਵ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ (ਜੋ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ਯਥਾ—'ਸ੍ਰਸਤਿ ਬਿਵਸਥਾ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਮਧੰਤ ਪ੍ਰਭ ਜਾਪਣ' ਭਾਵ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ {ਮਧ} ਜਵਾਨੀ ਤੇ {ਅੰਤ} ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਾਪ ਹੀ ਮਿਲੇ।

੨. ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ਅਵਸਥਾ (ਹਾਲਤ) । ਯਥਾ- 'ਸ੍ਰਸਤਿ ਬਿਵਸਥਾ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਮਧੰਤ ਪ੍ਰਭ ਜਾਪਣ' ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ਬਿਵਸਥਾ ਤਾਂ ਹਰਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਅਰ {ਮਧਜੰਤ} ਅਤਿ ਸੌਂਦ੍ਰਜਤਾ ਵਾਲੀ (ਬਿਵਸਥਾ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਪਣਾ ਹੈ।

ਦੇਖੋ, ਮਧਜੰਤ

ਸ੍ਰਸਤ੍ਰ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਰਸਤ੍ਰ । ਸ+ਸਥ] ਸੁਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ, ਨਰੋਏ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਿਆਂ । ਯਥਾ—'ਸਰੀਰ ਸ੍ਰਸਥ ਖੀਣ ਸਮਏ' ਸਰੀਰ ਦੇ ਸੁਖ ਅਤੇ ਦੁਖ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ।

ਸੋਵਹਿ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਯਨੰ । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸੈਂਣਾ, ਸਵਣਾ ਤੋਂ ਸਉਂਦਾ] ਸੌਂਦਾ ਹੈਂ । ਯਥਾ—'ਕਿਆ ਸੋਵਹਿ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ'

ਸਾਵਕਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਕੀਯ= ਅਪਣਾ । ਜੇ ਮਰਦ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਹੁਟੀਆਂ ਵਿਆਹਤਾ ਹਨ ਤਾਂ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਸ੍ਵਕੀਯਾ ਹਨ, ਤੇ ਵਹੁਟੀਆਂ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਸ੍ਵਕੀਯਾ ਕਹਿੰਦੀਆਂ, ਸੌਕਣ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣ ਗਿਆ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਇਕ ਤ੍ਰੀਮਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਪਦ ਬਣਿਆ=ਸਾਉਕਾ, ਸਾਵਕਾ]

੧. ਮਤ੍ਰੇਆ । ਯਥਾ—'ਬਾਪ ਸਾਵਕਾ ਕਰੈ ਲਰਾਈ' ਮਤ੍ਰੇਆ ਪਿਤਾ (ਸਦਾ) ਲੜਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ । ਸਾਵਕ=ਜਣਿਆ ਹੋਯਾ] ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ । ਯਥਾ—'ਬਾਪ ਸਾਵਕਾ ਕਰੈ ਲਰਾਈ' {ਬਾਪ=ਬਪ} ਸਰੀਰ ਜੋ ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਤਮਾ ਵਾਂਗ ਅਨਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਇਹ ਪਾਲਨਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ (ਇਸ ਨਾਲ) ਲੜਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸੇਵਕ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਵਕ:] ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਸੇਵਕ ਸਾਜਿ [ਵਰ: ਵਾ: । ਦੇਖੋ, ਸੇਵਕ । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਜ, ਸਾਜਨਾ ਤੋਂ] ਸੇਵਕ ਭਾਵ ਸਾਜਕੇ । ਯਥਾ—'ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਸੇਵਕ ਸਾਜਿ'

ਸੇਵਕਾਣੁ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੇਵਕ:] ਸੇਵਕ, ਸੇਵਕ ਜਨ । ਯਥਾ—'ਜੋ ਹਰਿ ਜਨੁ ਨੀਚੁ ਜਾਤਿ ਸੇਵਕਾਣੁ'

ਸਿਵ ਕੀ ਪੁਰੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਵ । ਪੁਰੀ। ਹਿੰਦੀ, ਕੀ] ੧. ਕਲਜਾਨ ਸਰੂਪ ਪੁਰੀ, ਸੁਧ ਬੁਧੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ।

੨. ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦਾ ਭਾਵ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ—'ਸਿਵ ਕੀ ਪੁਰੀ ਬਸੈ ਬੁਧਿ ਸਾਰ'

ਸ੍ਵਾਂਗ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵ । ਅੰਗ] ਨਕਲੀ ਰੂਪ, ਬਨਾਵਟੀ ਰੂਪ । ਯਥਾ—'ਬਾਜੀਗਰ ਸ੍ਵਾਂਗੁ ਸਕੇਲਾ'

ਸ੍ਵਾਂਗੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸ੍ਵਾਂਗ। ਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਸ੍ਵਾਂਗ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਸ੍ਵਾਂਗੀ ਸਿਉ ਜੋ ਮਨੁ ਰੀਝਾਵੈ'

ਸਿਵੈ ਘਰ [ਸੰਃ। ਮਿਸ਼੍ਰਤ] ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ—'ਏਹਾ ਸਕਤਿ ਸਿਵੈ ਘਰਿ ਆਵੈ' (ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ) ਮਾਇਆ ਸ਼ਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਘਰ ਵਿਚ ਲੈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ। ਚਾਕਰੀ]
੧. ਟਹਲ ਸੇਵਾ।
੨. ਸੇਵਾ+ਚਾਉ+ਕਰ+ਕਰੀ+ਹੈ—ਬੀ ਅਰਥ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਏਹਾ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ'

ਸਵੀਜੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਵਹਿ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੌਣਾਂ ਤੋਂ] ਸਵੀਂਏ, ਸੋਈਏ।

ਸੁਵਜਗ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ,ਸੁ+ਵਜੇਗੀ] ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੇਖੋ, ਵਜਗ

ਸਵਣਾ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਵਹਿ। ਪੰਜਾਬੀ] ਸਉਂਣਾ। ਯਥਾ—'ਕਿਆ ਸਵਣਾ ਕਿਆ ਜਾਗਣਾ'

ਸਾਵਣ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼੍ਰਾਵਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਵਣ, ਸਉਣ] ੧. ਸਾਵਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਪਹਲਾ ਮਹੀਨਾ।
੨, ਭਾਵ ਵਿਚ, ਮਨੁਖਾ ਦੇਹ।
੩. ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ ਦਾ ਰਸ। ਯਥਾ—'ਭੈਨੇ ਸਾਵਣ ਆਇਆ' ਤਥਾ—'ਨਾਨਕ ਸਾਵਣ ਜੇ ਵਸੈ' ਜੇ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਰਖਾ ਹੋਵੇ ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਬੱਦਲ ਵਤ ਉਪਦੇਸ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਨ (ਤਾਂ ਨਾਗਾਂ ਮਿਰਗਾਂ ਮੱਛੀਆਂ ਵਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇ)।

ਸੇਵਤ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ] ਸੇਵਾ ਯੋਗ। ਯਥਾ—'ਸੇਵਤ ਸੇਵਿ ਸੇਵਿ ਸਾਧ ਸੇਵਉ ਸਦਾ ਕਰਉ ਕਿਰਤਾਏ' {ਸੇਵਤ} (ਰਾਜਾ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ) ਸੇਵਤ ਜੋ ਦੇਵਤੇ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੇਵਜ (ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਹਨ) ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੇਵ (ਜੋ) ਸਾਧ (ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂ) ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕਿਰਤ (ਬੀ) ਸਦਾ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਅਥਵਾ ੨. ਸੇਵਤ ਜੋ ਸਾਧੂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨ ਤਨ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ।
ਤਥਾ—'ਸੇਵਤ ਸੇਵਤ ਸਦਾ ਸੇਵਿ ਤੇਰੇ ਸੰਗ ਬਸਤੁ ਹੈ ਕਾਲੁ'

ਸਵਦ [ਕ੍ਰਿਃ। ਫਾਰਸੀ, ਸ਼ੱਵਦ*] ਹੋਵੇਗਾ, ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਚੂੰ ਸਵਦ ਤਕਬੀਰ' ਜਦ ਮੌਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ)। ਦੇਖੋ, ਤਕਬੀਰ

ਸ੍ਵਾਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਦ] ਸੁਆਦ, ਰਸ। ਯਥਾ—'ਸ੍ਵਾਦ ਸਨਾਹ ਟੋਪੁ ਮਮਤਾ ਕੋ ਕੁਬੁਧਿ ਕਮਾਨ ਚਢਾਈ'

ਸੇਵਦਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ] ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ।

ਸ੍ਵਾਦਤ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਦਿਤ=ਚੱਖਿਆ] ਸ੍ਵਾਦ ਵੱਸ ਹੋਕੇ, ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਪਿਛੇ,ਸਵਾਦਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋਕੇ। ਯਥਾ—'ਸ੍ਵਾਦਤ ਜੀਅ ਸੰਘਾਰੈ'

ਸੇਵਦਾਰ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇਵਾ। ਦਾਰ, ਫਾਰਸੀ ਪ੍ਰਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੇ ਲਾਇਆ] ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਪੂਜਾ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸੇਵਦਾਰ'

ਸਿਵ ਦੇਵ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਸ਼ਿਵ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ। ੨. ਸ਼ਿਵ ਦੇਵਤਾ। ਯਥਾ—'ਕਰਣ ਪਲਾਹ ਕਰਹਿ ਸਿਵ ਦੇਵ'

*ਸ਼ੱਵਦ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭਵਿਖਤ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵੰਧਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਵਹਿ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਸਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸੁਖ ਸਵੰਧਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਪਿਰੁ ਪਾਇਆ ਗੁਣ ਤਾਸੁ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿਰੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸੋਹਾਗਣੀਆਂ ਸੁਖ ਵਿੱਚ ਸਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਵੰਨਿ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਵਹਿ। ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ]
੧. ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਲਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਸੁਤੜੇ ਸੁਖੀ ਸਵੰਨਿ ਜੋ ਰਤੇ ਸਹ ਆਪਣੈ
੨. ਸੌਂਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਛੇਜਾ।

ਸੀਵਨਿ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸੀਵਨੰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੀਵਣਾ, ਸੀਊਣਾ]
੧. ਸੀਉਂਣ, ਸਿਲਾਈ। ਯਥਾ–'ਰਾਂਗਨਿ ਰਾਂਗਉ ਸੀਵਨਿ ਸੀਵਉ' ਰੰਗਣ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਸਿਲਾਈ ਸੀਵਾਂ।
੨. ਸੀਵ+ਨਿ=ਨਹੀਂ ਸੀਉਂਦਾ।

ਸੇਵੰਨਿ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੇ + ਵੰਨ] ਉਸੇ ਰੰਗ ਦੇ। ਯਥਾ–'ਸੁਪੇਦਾ ਸੇਵੰਨ'

ਸੋਵਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਸੋਵਹਿ। ਪੰਜਾਬੀ] ਸਉਣਾ। ਯਥਾ–'ਇਕ ਦਿਨ ਸੋਵਨੁ ਹੋਇਗੋ'

ਸੁਵਿੰਨਾ / **ਸੋਵਿੰਨਾ** } [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁ + ਵੰਨ+ਆ= ਸੁਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ] ੧. ਸੁੰਦਰ।
੨. ਸੌ ਵੰਨੀ* ਦਾ। ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਭਾਵ ਅਤਿ ਸੁਧ। ਕੁੰਦਨ। ਯਥਾ–'ਮਨੁ ਰਾਮਿ ਕਸਵਟੀ ਲਾਇਆ ਕੰਚਨੁ ਸੋਵਿੰਨਾ' ਮਨ ਰਾਮ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਪੁਰ ਲਗਾਕੇ ਕੁੰਦਨ ਸੋਨਾ ਹੋਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿਵ ਨਗਰੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਵ। ਨਗਰੀ] ੧. ਕਲਜਾਨ ਰੂਪ ਨਗਰੀ ਭਾਵ ਸਤਸੰਗ। ੨. ਭਾਵ ਦਸਮ ਦੁਆਰ। ਯਥਾ– 'ਸਿਵ ਨਗਰੀ ਮਹਿ ਆਸਣ ਅਉਧੂ' ਹੇ {ਅਉਧੂ} ਜੋਗੀ ! ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਇਸਥਤੀ ਕਰ।

ਸਵੰਨਵੀ [ਗੁਃ। ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ,ਸ+ਵੰਨ+ਵੀ] ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ। ਯਥਾ–'ਫਰੀਦਾ ਭੰਨੀ ਘੜੀ ਸਵੰਨਵੀ ਟੁਟੀ ਨਾਗਰ ਲਜੁ'
ਦੇਖੋ, ਨਾਗਰ

ਸੁਵੰਨੜੀ [ਗੁਃ। ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸੁ ਵੰਨ ੜੀ] ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਭਾਵ ਅਰੋਗ।

ਸਿਵ ਪੁਰੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਿਵ+ਪੁਰੀ]
੧. ਕਾਂਸ਼ੀ, ਬਨਾਰਸ।
੨. ਸ਼ਿਵ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਰਹਣ ਦਾ ਸ੍ਵਰਗ। ਯਥਾ– 'ਸਿਵ ਪੁਰੀ ਕਾ ਹੋਇਗਾ ਕਾਲਾ' ਤਥਾ–'ਸਿਵ ਪੁਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਨਿਹਚਲੁ ਕੋ ਥਾਉ ਨਾਹਿ'

ਸ੍ਵਾਮੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ੍ਵਾਮਨੑ] ਮਾਲਕ, ਧਨੀ। ਯਥਾ–'ਬਿਸ੍ਵ ਕਾ ਦੀਪਕੁ ਸ੍ਵਾਮੀ' ਭਾਵਾਰਥ ਸੂਰਜ।

ਸਵਰਾ [ਗੁਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਸ+ਵਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਲਾੜਾ]
੧. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਤੀ। ਯਥਾ–'ਜਿਨਿ ਪਿਰੁ ਰਾਵਿਅੜਾ ਸਚੁ ਸਵਰਾ'
੨. [ਸ=ਚੰਗਾ। ਵਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ] ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।

ਸਵਾਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਸਵਾਰ ਦਿਤੇ। ਯਥਾ–'ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਮਰੇ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ'
੨. [ਗੁਃ। ਹਿੰਦੀ] ਸਜਾਏ ਹੋਏ, ਸਜੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ–'ਸੋਹਨਿ ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ'

ਸਵੇਰਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ+ਵੇਲਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਵੇਰਾ] ੧. ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਵੇਲਾ, ਪ੍ਰਭਾਤ,

*ਵੰਨਿ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅੱਗ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸੋਨਾ ਤਾਉ ਵਿਚੋਂ ਸੁਧ ਨਿਕਲੇ ਅੱਸਲੀ ਸੁਧ ਹੈ। ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀ ਯਾ ਸੌ ਵੰਨੀ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਅੱਗ ਦਾ ਤਾਉ ਸਹਕੇ ਸੁਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਭਾਵ ਖਾਲਸ ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਬਹ।
੨. ਛੇਤੀ, ਇਸ ਸਮੇਂ। ਯਥਾ–'ਓਇ ਭੀ ਲਾਗੇ ਕਾਢੁ ਸਵੇਰਾ'

ਸਿਵਰਿ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਮ੍ਰਿ=ਯਾਦ ਲਕ੍ਰਟ ਪ੍ਰਤੇ। ਪੰਜਾਬੀ, ਸਿਮਰ । ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ–ਸਿਵਰ] ਸਿਮਰਨ ਕਰ, ਸਿਮਰ। ਯਥਾ–'ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਸਿਵਰਿ ਸਾਚਾ' ਉਸ ਸੱਚੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਤੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਰ। ਤਥਾ–'ਸਿਵਰਿਹੁ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰੋ'

ਸਿਵਰਿਆ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸਿਵਰ] ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ–'ਕਿਉ ਸਿਮਰੀ ਸਿਵਰਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ'

ਸਿਵਰਿਹੁ–ਦੇਖੋ, ਸਿਵਰ।

ਸ੍ਵਾਰਥੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਾਰਥਿ:]
੧. ਰਥਵਾਹੀ। ਯਥਾ–'ਬਿਸ੍ਵ ਕਾ ਦੀਪਕੁ ਸ੍ਵਾਮੀ ਤਾਚੇ ਰੇ ਸ੍ਵਾਰਥੀ' {ਬਿਸ੍ਵ ਕਾ ਦੀਪਕ ਸ੍ਵਾਮੀ} ਸੂਰਜ ਤਿਸਦਾ ਰਥਵਾਹੀ।
੨. ਦੇਖੋ, ਸੁਆਰਥ ਤੇ ਸੁਆਰਥੀ।

ਸਵਲੀ* [ਗੁ: । ਪੰਜਾਬੀ] ਸਸਤੀ,ਨਫੇਵੰਦੀ, ਸੋਹਣੀ। ਯਥਾ–'ਹਰਿ ਲਦੇ ਖੇਪ ਸਵਲੀ'

ਸਾਵਲ [ਗੁ: । ਪੰਜਾਬੀ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਜਾ-ਮਲ=ਸਲੋਨਾ, ਸਾਂਵਲਾ] ੧. ਕਾਲਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਣਾ ਕੋਝਾ ਕਹਣਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਵਲ ਤੇ ਸਾਵਲਾ ਕਹਣਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਹਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਤਾ ਕੁ ਚਮਕਦਾਰ ਸਜਾਹੀ ਵਾਲੀ ਭਾਹ, ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਨਕਸ਼, ਲੰਮੀ ਪਤਲੀ ਡੀਲ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੁਰਾਦ 'ਸੁੰਦਰ' ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਬਨਾਵਹਿ ਬੇਣੁ ਸੁਨਤ ਸਭੁ ਮੋਹੈਗਾ'
੨. ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ। ਦੇਖੋ, ਸਾਵਲੇ ਬਰਨਾ

ਸੇਵੀਲੇ [ਕ੍ਰਿ: । ਦੇਖੋ, ਸੇਵਾ । ਸੇਵਨ ਤੋਂ] ਸੇਵੀਏ। ਯਥਾ–'ਸੇਵੀਲੇ ਗੋਪਾਲ ਗਾਇ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ'

ਸਾਵਲੇ ਬਰਨਾ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਸਾਵਲ] ਸਲੋਨੇ ਰੰਗ ਵਾਲੇ, ਸੁੰਦਰ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ।

ਸੇਵੜੀ [ਸੰ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੇਵ+ੜੀ ਪ੍ਰਤੇ]
੧. ਸੇਵਾ। ਯਥਾ–'ਮੈ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਦਯੈ ਸੇਵੜੀ'
੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਸੇਵਕਣੀ।

ਸਾੜਾ [ਸੰ: ਨਾ: ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਡਾ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਸਾਡਾ, ਅਸਾਡਾ । ਯਥਾ–'ਸਤਵੰਤਾ ਸਾੜਾ' ਸੱਤ ਸਰੂਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਜਦ ਸਾਡਾ ਹੋਇਆ ਅਥਵਾ ਸਤ ਰੂਪ {ਸਾੜਾ} ਬਸਤ੍ਰ (ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ)।

ਸਾੜੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾੜਨਾ] ਜਲਾਈ। ਯਥਾ–'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਾ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਸਾੜੀ'

ਹ

ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨ ਮਾਲਾ (ਪੈਂਤੀ ਦਾ) ਪੰਜਵਾਂ ਅੱਖਰ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਵਜੇਂਜਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ه ਤੇ ح ਦੋ ਅੱਖਰ ਇਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਤਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ح ਲਈ ਅਸਾਂ–ਹ–ਦੇ ਪੈਰ ਬਿੰਦੀ ਲਾਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ–ਹ਼।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਯਾ ਅੰਤ

---

*ਸ + ਵੇਲੀ=ਜੋ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਖਰੀਦੀ ਜਾਏ, ਜੈਸੇ ਫਸਲ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕਣਕ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਸਸਤੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਰਤਾਉ ਤੋਂ ਸਵੱਲੀ ਦਾ ਆਮ ਅਰਥ ਸਸਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਈ ਜਗਾ 'ਹ' ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਪਹਲੇ ਅਕਸਰ ਅਨੁਸ੍ਵਾਰ (ੰ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਉਚਾਰਨ ਘੱਘੇ ਦੇ ਕ਼ਰੀਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਇਸਨੂੰ 'ਘਘਾ' ਹੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਪਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ 'ਘ' ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੈਸੇ 'ਸੰਹਾਰ'='ਸੰਘਾਰ'। 'ਸਿੰਹ'='ਸਿੰਘ'।

ਕਈ ਵੇਰ ਲੰਹਦੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ—ਹ—ਸਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸਭ ਦੀ ਥਾਂ ਹਭ; ਸੰਦਾ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਪਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਬੀ ਆਏ ਹਨ।

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਸਰਗਾਂ (:) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ—ਹ—ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਯਥਾ—'ਜੇਣ ਮਧ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਹ'। ਕਿਤੇ ਵਿਸਰਗਾਂ ਅਪਣੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੀ ਹਨ ਯਥਾ—'ਸਰਬ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿੜੰਤਣਃ'।

ਲੰਹਦੇ ਵਿੱਚ ਈੜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਵੇਰ ਹਾਹਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾਕਿ—ਇਕ=ਹਿਕ ਯਥਾ—'ਹਿਕੁ ਸੇਵੀ ਹਿਕੁ ਸੰਮਲਾ'

ਹ—ਤੇ—ਯ—ਮਿਲਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਝੱਝਾ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਗੁਹਜ ਨੂੰ ਗੁੱਝ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਗੁੱਝਾ ਪਦ—ਝ—ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਹਾ [ਅਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾ] ੧. ਦੁਖ ਯਾ ਪੀੜਾ ਸਮੇਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਦ—ਹਾਇ, ਓਹ, ਸ਼ੋਕ ਹੈ।

ਦੇਖੋ, ਹਾ ਹਾ ਤੇ ਹਾ ਹਾ ਹੂ ਹੂ

੨. ਦੇਖੋ, ਸੀਲਹਾ।

ਹਾਂ* [ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਤਾਕੀਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਖਬਰਦਾਰ। ਦੇਖੋ, ਹਾਂਕਿ

੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਵਰਤਮਾਨ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਉੱਤਮ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ, (ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ) ਹਾਂ। ਯਥਾ—'ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਸੁ ਚਿਤਿ ਧਰਿ ਹਾਂ'

ਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਵਰਤਮਾਨ ਕ੍ਰਿਯਾ ਦਾ ਇਕ ਚਿੰਨ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਬੋਲਹਿ ਸਾਚ ਮਿਥਿਆ ਨਹੀ ਰਾਈ' ਸੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

੨. ਤਾਕੀਦ ਸੂਚਕ ਅਵਜ ਹੈ, ਠੀਕ। ਯਥਾ—'ਕਬਹਿ ਨ ਘਾਲੈ ਸੀਧਾ ਪਾਉ'

ਹੀ [ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਤਾਕੀਦ ਸੂਚਕ ਅਵਜ, ਠੀਕ। ਯਥਾ—'ਕਬ ਹੀ ਰਾਜਾ ਕਬ ਮੰਗਨਹਾਰ'

ਹੁ [ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਵਰਤੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ—ਹੁ—ਲਾਈਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ—'ਬੋਲਹੁ† ਭਈਆ ਰਾਮ ਨਾਮ'

੨. ਤਾਕੀਦ ਸੂਚਕ ਅਵਜ। ਯਥਾ—'ਭਰਮੁ ਭੇਦੁ ਭਉ ਕਬਹੁ ਨ ਛੂਟਸਿ'

੩. ਨਾਲੋਂ। ਯਥਾ—'ਮਨੂਰਹੁ ਕੰਚਨ ਹੋਆ'

ਹੂ ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਤਾਕੀਦ ਸੂਚਕ ਅਵਜ, ਤਾਂ। ਯਥਾ—'ਕਬਹੂ ਜੀਅੜਾ'

੨. ਤੋਂ। ਯਥਾ—'ਜਹ ਭੰਡਾਰੀ ਹੂ ਗੁਣ ਨਿਕਲੈ'

੩. ਨਾਲੋਂ। ਯਥਾ—'ਸੁਖੀ ਹੂ ਸੁਖ ਸਾਰ'

ਹੂੰ [ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨ ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ 'ਹਾਂ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਹੂੰ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ 'ਮੈਂ ਹੂੰ', ਇਸਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ] ੧. ਹੂੰਪਨਾ, ਅਹੰਕਾਰ। ਯਥਾ—'ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂ ਹੂਆ ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ'

੨. [ਅਃ। ਹਿੰਦੀ] ਨਿਸਚੇ ਵਾਚਕ ਹੈ।

*ਸੰਬੋਧਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਬੀ—ਹਾਂ— ਬੋਲਦ ਹਨ।

†ਅਜ ਕਲ ਇਸ—ਹੁ—ਦੀ ਥਾਂ ਨਿਰਾ ਹੋੜਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੈਸੇ—ਹੋਵੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਵਾਜ ਬਦਲ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ--ਬੀ--ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੂੰ ਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਕਬਹੂੰ ਨ ਪਾਰ ਉਤਾਰਿ ਚਰਾਇਹੁ'

ਹੇ [ਅ਼। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਨਿਸਚੇ ਅਰਥ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਯਥਾ--'ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਖੰਡਲ ਖੰਡਾ ਹੇ' ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਨਿਸਚੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੨. [ਸੰਬੋ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੇ] ਨਿਰਾ ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ, ਵਾਜ ਮਾਰਨ, ਪੁਕਾਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ--'ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ ਹੇ ਗੁਪਾਲ'

੩. [ਕ੍ਰਿ਼। 'ਹੈ' ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸਰੂਪ 'ਹੇ'] ਹੈ। ਯਥਾ–'ਭਾਣੈ ਹਉ ਜਿਸੁ ਭਗਤਾਂ ਲਾਇ ਨਾਨਕ ਵਿਰਲੇ ਹੇ' ਤਥਾ–'ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਖੰਡਲ ਖੰਡਾ ਹੇ' ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ 'ਹੇ' ਦਾ ਅਰਥ ਬੀ 'ਹੈ' ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੪. ਕਈ ਵੇਰ ਪਾਦ ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਬੀ ਐਸੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ।

ਹੈ [ਕ੍ਰਿ਼। ਹੋਣਾ ਧਾਤੂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲਕ ਕ੍ਰਿਯਾ] ੧. ਹੈ। ਯਥਾ–'ਹੈ ਹੋਸੀ ਸੋਈ'

੨. ਦੇਖੋ, ਹੈ ਹੈ।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਤ, ਹਯ] ਘੋੜਾ। ਯਥਾ–'ਫੁਰਮਾਨੀ ਹੈ ਕਾਰ ਖਸਮਿ ਪਠਾਇਆ, ਫੁਰਮਾਨ ਬਰਦਾਰੀ ਦੀ ਕਾਰ ਦਾ ਘੋੜਾ ਖਸਮ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਹੈ ਇਸ ਪਰ ਅਰੂੜ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲੇ। ਤਥਾ– 'ਕਬੀਰ ਹੈ ਗੈ ਬਾਹਨ' ਦੇਖੋ, ਹੈ ਹਾਹਾ

ਹੋ–ਦੇਖੋ, ਹੋਹੋ, ਹੋ ਜੀ।

ਹੌਂ [ਸੰ਼ ਨਾ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹਮ੍। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੌਂ] ਮੈਂ। ਯਥਾ–'ਹੰਭੀ ਵੰਞਾ ਸਾਹੁਰੈ' ਮੈਂ ਭੀ {ਸਾਹੁਰੇ} ਪਰਲੋਕ ਜਾਵਾਂਗੀ।

ਹੀਆ [ਸੰ਼। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰਿਦਯ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਅਯ*] ਹਿਰਦਾ।

ਹੋਆ [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਹੋਣਾ ਦਾ ਸਮਾਨ ਭੂਤ ਕਾਲ] ੧. ਹੋਇਆ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾਯਨ=ਵਰਹਾ। ਪੁ਼ ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਆ] ਬਰਸ, ਵਰਹਾ। ਯਥਾ–'ਥਿਤੀ ਵਾਰੀ ਮਾਹੁ ਹੋਆ' ਥਿਤ ਵਾਰ ਮਹੀਨਾ ਅਤੇ ਬਰਖ (ਅਗੇ ਲਿਖਯਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਖੇ ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਥਿਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ)।

ਹਿਆਇ* [ਸੰ਼। ਦੇਖੋ, ਹੀਆ] ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ। ਯਥਾ–'ਹਿਆਇ ਕਮਾਇ' ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਮਾਵੇ। ਤਥਾ–'ਬਿਨ ਜਿਹਵਾ ਜੋ ਜਪੈ ਹਿਆਇ'

ਹਿਆਉ* [ਸੰ਼। ਦੇਖੋ, ਹੀਆ] ਦਿਲ, ਮਨ। ਯਥਾ–'ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀਦਾ' ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਣਾ ਨਹੀਂ (ਚਾਹੀਦਾ)। ਤਥਾ-'ਹਿਆਉ ਮਹਿਜਾ ਠੰਡੜਾ'

ਹਿਆਲੀਐ* [ਕ੍ਰਿ਼। ਦੇਖੋ, ਹੀਆ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿਆ + ਲਿਐ] ੧. ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ।

੨. [ਕ੍ਰਿ਼। ਹਿੰਦੀ, ਹੇਰਨਾ ਤੋਂ ਹਿਆਰੀਐ] ਦੇਖੀਏ। ਯਥਾ–'ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਾਮ ਹਿਆਲੀਐ'

੩. [ਹਿ=ਨਿਸਚੇ + ਆ = ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ+ਲੀਏ =ਲੀਨ] ਪੂਰਨ।

ਹੀਅੜੇ* [ਸੰ਼। ਦੇਖੋ, ਹੀਆ] ਪੰਜਾਬੀ ਹਿਆ+ੜਾ] ਹਿਰਦੇ। ਯਥਾ–'ਨਾ ਝੂਰੁ ਹੀਅੜੇ ਸਚੁ ਚਉ'

*ਇਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹਨ, ਹਿਯ, ਹਿਯਾ, ਹੀਯਾ, ਹਿਯਾਇ, ਹੀਅੜਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਯ ਦੇ ਥਾਂ—ਅ—ੲ—ੳ— ਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਸ ਹੀਅ, ਹੀਉ।

ਹਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਹੋਣਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਕ੍ਰਿਃ। ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਹੈ।
੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਨ੍=ਮਾਰਨਾ] ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਕਾਲੁ ਹਈ'

ਹਾਇ [ਬਿਃ ਬੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾ] ਸੋਗ ਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਦੁਖ ਪੀੜਾ ਵੇਲੇ ਬੋਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਦ। ਯਥਾ—'ਕਰਦੇ ਹਾਇ ਹਾਇ'

ਹਾਈ* [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਹਈ] ੧. ਹੈ। ਯਥਾ—'ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਹਾਈ' ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈਂ। ੨. [ਸੰਃ] ਭਾਈ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ:—ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਭਾਈ। ੩. ਸਨ 'ਗੁਰ ਗੁਰ ਹਾਈ' (ਜੋ ਗਜਾਨੀ ਧਜਾਨੀ) ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਨ।

ਹੁਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਹੋਈ। ਯਥਾ—'ਭਈ ਕਲਿਆਣ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੁਈ ਹੈ ਉਬਰੇ ਬਾਲ ਗੁਪਾਲ'

ਹੂਏ [ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ] ਹੋਏ। ਯਥਾ—'ਮੂਏ ਹੂਏ ਜਉ ਮੁਕਤਿ ਦੇਹੁਗੇ'

ਹੇਇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੈ—ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ] ਹੈ। ਯਥਾ—'ਚਿੰਤਾ ਤਿਸਹੀ ਹੇਇ'

ਹੋਇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਹੋਕੇ। ਯਥਾ—'ਹੋਇ ਨਿਮਾਣੀ ਢਹਿ ਪਈ'

ਹੋਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਹੋਈ, ਭਈ। ਯਥਾ—'ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ' ਮੈਂ ਢੂੰਢਦੀ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਗਈ।

ਹਇਆ† [ਕ੍ਰਿਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਹਿ=ਚਲਨਾ +ਅਚ੍ ਪ੍ਰਤੇ] ਹਤ ਹੋਇਆ, ਮਰ ਗਿਆ। ਯਥਾ—'ਬੋਲੈ ਝੂਠੁ ਕਮਾਵੈ ਅਵਰਾ ਤ੍ਰਿਸਨ ਨ ਬੂਝੈ ਬਹੁਤੁ ਹਇਆ'
੨. ਹੈ ਹੈ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ:—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਬਹੁਤੀ ਹੈ ਹੈ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਹਇਓ† [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ,ਹਿ=ਚਲਨਾ ਅਥਵਾ ਹਨ੍ਿ = ਮਾਰਨਾ] ਮਾਰਿਆ। ਯਥਾ—'ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਕਾਲ ਹਇਓ' ਫਿਰ ਫਿਰ ਕਾਲ ਹੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਹੋਇਬੋ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੋਵੇ। ਯਥਾ—'ਸੁਧ ਕਵਨ ਪਰ ਹੋਇਬੋ'

ਹਉ [ਸੰਃ ਨਾਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹੰ] ਮੈਂ। ਯਥਾ—'ਹਉ ਸੰਚਉ ਹਉ ਖਾਟਤਾ' ਤਥਾ—'ਮੈ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਹਉ ਨਹੀ'
ਦੇਖੋ, ਹਉ ਰੋਗ

ਹੀਉ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹੀਆ] ਹਿਰਦਾ। ਯਥਾ—'ਹੀਉ ਅਰਪਿ ਦੇਨ' ਯਥਾ—'ਨਿਸਿ ਕੁਰੰਕ ਜੈਸੇ ਨਾਦ ਸੁਣਿ ਸ੍ਰਵਣੀ ਹੀਉ ਡਿਵੈ' ਜਿੱਕੁਰ ਰਾਤ ਨੂੰ {ਕੁਰੰਕ} ਹਰਣ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਰਾਗ ਸੁਣਕੇ ਦਿਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਮਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਹੋਊ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਣਾ ਦਾ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ] ਹੋਵੇਗਾ।

ਹਉਮੈ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹੰ-ਮਤਿ = ਰੂਹਾਨੀ ਅਗਜਾਨ] ਮੈਂ ਪਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਜੋ ਅੰਦਰ ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਵੇ। -ਮੈਂ- ਜਦ -ਮੈਂ ਨਹੀਂ- ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਾ ਨਿਵਾਰਦੀ ਹੈ। -ਮੈਂ-ਜਦ -ਹਉਂ- ਵੱਲ ਝੁਕਦੀ -ਹਉਂ ਹਉ- ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਆਪਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦੀ

*ਲਹਿੰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਯਾ ਹੈਸੀ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਹਾਈ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ—ਉਹ ਮੇਰਾ ਮਿਤ੍ਰ ਹਾਈ। ਇਸ—ਗੁਰ ਹਾਈ—ਵਿਚ ਹਾਈ ਪਦ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਲਫ਼ਜ਼ high ਸਮਝਕੇ ਉੱਚਾ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਖਿੱਚ ਹੈ।

†ਅਚਰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹਨਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ—ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹੋ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦਾ ਟੁਰਿਆ ਆਯਾ ਹੋਵੇ।

ਹੈ, ਇਸ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੋਹ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਫਸਦੀ ਹੈ, ਇਹ -ਹਉਮੈ- ਹੈ, ਅਹੰਕਾਰ, ਅਭਿਮਾਨ। ਯਥਾ—'ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਹੈ' ਤਥਾ—'ਅੰਤਰਿ ਹਉਮ ਕੰਡਾ ਹੇ'

ਹਉਰਾ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੌਲਾ] ਹਲਕਾ, ਹੌਲਾ, ਤੋਲ ਤੇ ਕਦਰ ਵਿਚ ਘੱਟ, ਮੁਰਾਦ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਭਇਓ ਲੋਭ ਸੰਗ ਹਉਰਾ'

ਹਉ ਰੋਗ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਦੇਖੋ, ਹਉ] ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਰੋਗ।

ਹਉਲ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਹੌਲ] ਸੰਹਮ, ਧੜਕਾ, ਭੈ, ਡਰ। ਯਥਾ—'ਨਿਤ ਹਉਲੇ ਹਉਲ ਮਰਾਹੀ' ਨਿੱਤ ਡਰ ਹੀ ਡਰ ਵਿੱਚ ਮਰਦੇ ਹਨ।

ਹਉਲੀ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਹਲਕੀ, ਤੋਲ ਵਿੱਚ ਘੱਟ, ਤੁੱਛ। ਯਥਾ—'ਮਨਮਤਿ ਹਉਲੀ ਬੋਲੇ ਬੋਲ'

ਦੇਖੋ, ਹਉਰਾ

ਹਸ, [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਸ੍ = ਹੱਸਣਾ] ਹੱਸ ਹੱਸਕੇ, ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ। ਯਥਾ—'ਕੋ ਹਸਿ ਹਸਿ ਪਾਵਨੁ'

ਹਿੰਸਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਘਾਤ। ਯਥਾ—'ਹਿੰਸਾ ਤਉ ਮਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛੂਟੀ ਜੀਅ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਪਾਲੀ'

ਹੰਸ / **ਹੰਸਾ** [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਨ੍ ਧਾਤੂ, ਉਣਾਦੀ ਗਣ, ਪ੍ਰਤੇ, ਸ। ਅਥਵਾ ਸ੍ਵਨ=ਬੋਲਣਾ, ਧਾਤੂ] ੧. ਹੰਸ, ਰਾਜ ਹੰਸ। ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਜੀਵ ਜੋ ਵੱਡੀ ਬਤਖ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਵਡੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਲੰਮੀ ਗਿਚੀ ਝਿੱਲੀਦਾਰ ਪੈਰ ਤੇ ਬਹੁਤੀ ਵੇਰ ਬਰਫ ਵਰਗੇ ਖੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਕਸਰ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੈਲਾਸ ਦੇ ਪਾਸ ਇਕ ਝੀਲ ਹੈ। ਕਵੀ ਜਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਹਾਰ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਤੇ ਚੁੰਝ ਪਾ ਕੇ ਦੁਧ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਤ੍ਤਜਾ ਵਾਲਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਸੂਛ ਤੇ ਉੱਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਹੰਸ ਉਡਰਿ ਕੋਧ੍ਰੈ ਪਇਆ' ਹੰਸ ਉੱਡਕੇ ਕੋਧ੍ਰੇ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਯਥਾ—'ਹੰਸਾ ਸਰਵਰੁ ਕਾਲੁ ਸਰੀਰ ਰਾਮ ਰਸਾਇਣ ਪੀਉ ਰੇ ਕਬੀਰ' ਹੇ ਕਬੀਰ ! ਰਾਮ ਰਸਾਇਣ ਪੀਓ ! ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹੰਸ (ਮਾਨ) ਸਰੋਵਰ (ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਲ (ਨੇ ਝੱਪਣਾ ਹੈ, ਉਸਤੋਂ ਪਹਲਾਂ ਰਾਮ ਰਸ ਪੀ)।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬ੍ਰਹਮਾ। ਯਥਾ—'ਤਾਚੇ ਹੰਸਾ ਸਗਲੇ ਜਨਾ' ਉਸ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰ ਉਸ ਤੋਂ ਸਭ ਲੋਕ ਹੋਏ।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜੀਵਾਤਮਾ, ਜੀਵ। ਯਥਾ-'ਨਿਰਮਲ ਹੰਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰਿ ਹਰਿ ਸਰਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ' ਭਾਵ, ਉਹ {ਹੰਸ} ਜੀਵ ਜੋ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਜਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਰੀ ਰੂਪ ਸਰ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਅਰ ਨਿਰਮਲ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਣੁ ਛਡਿ ਕੈ ਕਰੰਗੀ ਲਗਾ ਹੰਸੁ' ਹੰਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੀਵ।

੪. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਾਣ। ਯਤ੍ਰਾ—'ਉਡੈ ਨ ਹੰਸਾ ਪੜੈ ਨ ਕੰਧ' ਨਾ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲੇ, ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਬਿਨ {ਕੰਧ} ਸਰੀਰ ਮਰੇ।

੫. [ਹੰਸ ਵਾਂਙ ਤੱਤ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ] ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ, ਸੰਤ। ਯਥਾ--'ਸਰਵਰ ਮਹਿ ਹੰਸੁ ਹੰਸ ਮਹਿ

ਸਾਗਰੁ' ਇਸ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਵਿਖੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਅਰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਸਾਗਰ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਹਨ।

੬. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਉੱਤਮ ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ। ਤਥਾ--'ਹੰਸ ਸਿ ਹੰਸਾ ਬਗ ਸਿ ਬਗਾ' (ਜੋ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਹੇ ਹੀ) ਬਗਲੇ ਤੋਂ ਬਗਲੇ ਭਾਵ ਪਾਪੀ ਸਨ, ਹੰਸਾ ਤੋਂ ਹੰਸ ਭਾਵ ਉੱਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤਥਾ--'ਹੰਸ ਹੰਸਾ ਬਗ ਬਗਾ ਲਹੈ ਮਨ ਕੀ ਜਾਲਾ' (ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਜੋ) ਬਗਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਗਲੇ ਸਨ, ਓਹ ਹੰਸਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਅਧਿਕ ਹੰਸ (ਉੱਤਮ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਨ ਦਾ ਜਾਲਾ ਲਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੭. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਨ੍ ਧਾਤੂ ਤੋ] ਜੋ ਮੋਹਨੂੰ ਮਾਰੇ, ਭਾਵ ਬੀਤ ਰਾਗ ਮਹਾਤਮਾ, ਸੰਤ।

੮. [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੰਸ ਪਦ ਹਨ੍=ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਧਾਤੂ ਬਣਦਾ ਹੈ] ਹਿੰਸਾ ਕਰ, ਮਾਰ ਦੇਹ। ਯਥਾ--'ਹੰਸੁ ਹੇਤ ਆਸਾ ਅਸਮਾਨੁ' {ਹੇਤ} ਮੋਹ ਅਰ ਆਸਾ ਜੋ ਅਕਾਸ ਵਾਂਙੂ ਪੂਰਤ ਹੈਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਕਰ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ।

੯. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਇਕ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ--ਹੰ+ਸਾ। ਅਕਸਰ ਇਸਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ--ਸ + ਅਹੰ, ਅਹੰ+ਸਃ=ਓਹ ਮੈਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਓਹ ਹਾਂ। ਪਰ ਸੋ ऽ ਹਮ੍ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਅਰਥ ਹੈ:--ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਆਪ। ਯਥਾ-- 'ਸੋਹੰ ਹੰਸਾ'

ਹੁਸੀਆਰ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਹੁਸ਼ਜ਼ਾਰ] ਸਾਵ-ਧਾਨ, ਚੌਕਸ। ਯਥਾ--'ਦੁਨੀਆ ਹੁਸੀਆਰ ਬੇਦਾਰ ਜਾਗਤ ਮੁਸੀਅਤ ਹਉਰੇ ਭਾਈ' ਹੇ ਭਾਈ! ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ (ਲੋਗੋ) ਸਾਵਧਾਨ ਤੇ ਖਬਰਦਾਰ ਹੋਵੋ! ਜਾਗਦੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਲੁਟੀਜ ਰਹੇ ਹੋ!

ਹਿੰਸਕ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਜੀਵ ਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਹਸਣਿ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਖੂਹ]

੧. ਬਿਨ ਪਾਣੀ ਖੂਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਰਸੀ ਲੋਕ ਮੁਰਦੇ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਗਿਧ ਚੀਲ੍ਹਾਂ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਨਾਂ ਮੁਰਦੇ ਸਾੜਦੇ ਹਨ ਨਾ ਦੱਬਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ--'ਇਕਿ ਭੀ ਫਿਰਿ ਹਸਣਿ ਪਾਹਿ' ਭਾਵ ਕੋਈ ਤਾਂ ਸਾੜਦੇ (ਹਿੰਦੂ), ਕੋਈ ਦੱਬਦੇ(ਮੁਸਲਮਾਨ,ਕ੍ਰਿਸ੍ਰਾਨ), ਕੋਈ ਕੁਤਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸਿਟਦੇ (ਯੂਨਾਨੀ ਪੁਰਾਤਣ), ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਵਿਚ (ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹਿੰਦੂ), ਕੋਈ ਖੂਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਟਦੇ (ਪਾਰਸੀ) ਹਨ।

੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ) ਹਸਣਾ। ਯਥਾ--'ਇਕਿ ਭੀ ਫਿਰਿ ਹਸਣਿ ਪਾਹਿ' ਇਕ ਫੇਰ ਹੱਸਣਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਕਲਕੱਤੇ ਆਦਿ ਕਈ ਥਾਈਂ 'ਹਰੀ ਬੋਲ' ਜਿਸ ਮਰਨਾਊ ਬੀਮਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕਈ ਫੇਰ ਬਚ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਸਤੀ ਵਖਰੀ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਮਤੇ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁਟੇ ਜਾਕੇ ਫੇਰ ਹਸਣ ਦਾ ਸਮਾ ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਹਸਤ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਸ੍ਤ] ੧. ਹਥ। ਦੇਖੋ, ਹਸਤ ਅਲੰਬਨ, ਹਸਤ ਊਚ, ਹਸਤ ਕਮਲ

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਸ੍ਤਿਨ੍] ਹਾਥੀ। ਦੇਖੋ, ਹਸਤ ਚਿੜਾਈ, ਬਸਤਾ

੩. [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਸਿਤ] ਹਸਦਾ ਹੋਯਾ।

ਯਥਾ—'ਹਸਤ ਖੇਲਤ ਤੇਰੇ ਦਹੁਰੇ ਆਇਆ'

ਹਸਤਾ [ਗੁਃ। ਦੇਖੋ, ਹਸਤ ੩.] ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ, ਹੱਸਦਾ।

ਹਸਤੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਦੇਖੋ, ਹਸਤ ੨.] ਹਾਥੀ। ਯਥਾ—'ਹਸਤੀ ਸਿਰਿ ਜਿਉ ਅੰਕੁਸ ਹੈ ਅਹਰਣਿ ਜਿਉ ਸਿਰੁ ਦੇਇ'

ਹਸਤੋ ਦੇਖੋ, ਹਸ ਤੋਜਾਇ

ਹਸਤ ਅਲੰਬਨ [ਖਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਦੇਖੋ, ਹਸਤ। ਆਲੰਬਨੰ=ਆਸਰਾ] ਹੱਥ ਦਾ ਆਸਰਾ। ਯਥਾ—'ਹਸਤ ਅਲੰਬਨੁ ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਭੁ'

ਹਸਤ ਊਚ [ਬਹੂ ਬ੍ਰੀਹਿ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਸੁ = ਹਥ ਨੂੰ + ਊਚ = ਉੱਚਿਆਂ ਰਖੇ ਜੇਹੜੀ] ਗੁਪਤੀ ਇਕ ਤਰਾਂ ਦੀ ਗੁਥੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਲਾ ਫੇਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਹਸਤ ਊਚ ਪ੍ਰੇਮ ਧਾਰਣੀ' ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਗੁਪਤੀ ਹੈ।

ਹਸਤ ਕਮਲ [ਵਿਸ਼ੇਖ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ॥ਸੰਸਕ੍ਰਤ] ਕਮਲ (ਵਰਗੇ ਕੋਮਲ) ਹੱਥ। ਯਥਾ—'ਹਸਤ ਕਮਲ ਲੜਿ ਲੀਨੋ ਲਾਇ'

ਹਸਤਿ ਚਿੜਾਈ* [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਸਤੀ = ਹਾਥੀ (ਸੈਨਾ)। ਚਿੜਾਈ = ਭੂਏ ਕੀਤੀ, ਮਸਤ ਕੀਤੀ]

੧. ਹਾਥੀਆਂ (ਦੀ ਸੈਨਾ) ਮਸਤ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ। ਯਥਾ—'ਓਨੀ ਤੁਪਕ ਤਾਣਿ ਚਲਾਈ ਓਨੀ ਹਸਤਿ ਚਿੜਾਈ' ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਤੁਪਕ ਚਲਾਈ ਤੇ ਮਾਰੇ ਤਾਣਕੇ (ਤੀਰ) ਤੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਹਾਥੀ ਸੈਨਾਂ ਚਿੜਾਕੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਦਲ ਸਿੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਯਾ ਹਾਥੀ ਸੈਨਾ ਚੜ੍ਹਾਈ।

੨. (ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਬੀ) ਹਾਥੀਆਂ ਪਰ (ਤੋਪਾਂ) ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ†। ਦੇਖੋ, ਪਰਹਾ

ਹਸਤੋ ਜਾਇ [ਵਰਃ ਵਾਃ। ਹਿੰਦੀ] ਹੱਸਦਾ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ—'ਹਸਤੋ ਜਾਇ ਸੁ ਰੋਵਤੁ ਆਵੈ'

ਹਾਸਲ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਹਾਸਿ਼ਲ]

੧. ਪੈਦਾ ਵਾਰ।

੨. ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਯਥਾ—'ਹੁਕਮੁ ਹਾਸਲੁ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਨਾਨਕਾ ਸਭ ਵਾਉ'

੩. ਮਸੂਲ, ਮਾਮਲਾ। ਯਥਾ—'ਹੁਕਮੁ ਹਾਸਲੁ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਨਾਨਕਾ ਸਭ ਵਾਉ' (ਅਜਿਹਾ) ਹੁਕਮ (ਕਰਾਂ ਕਿ ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੀ) ਮਾਮਲਾ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ (ਵਾਉ) ਵਿਅਰਥ ਹਨ।

ਹਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੈ—ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਣ ਰੂਪ] ਹੈ। ਯਥਾ—'ਤੂ ਭੰਨਣ ਘੜਣ ਸੱਮਰਥੁ ਦਾਤਾਰੁ ਹਹਿ'

ਹਾਹਾ } **ਹਾਂਹਾਂ** } [ਬਿਃ ਬੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾ=ਹਾਇ]

੧. ਹਾਇ! ਹਾਇ!! ਯਥਾ—'ਹਾਹਾ ਪ੍ਰਭ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ' ਯਥਾ—'ਹਾਂ ਹਾਂ ਲਪਟਿਓ ਰੇ ਮੂੜੇ'

੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਹੋਇਆ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਣ ਰੂਪ]

---

*ਇਤਹਾਸ ਕਾਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਰ ਨੇ ਤੋਪਾਂ ਬੀੜ ਕੇ ਮੋਰਚਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਬ੍ਰਾਹੀਮ ਲੋਦੀ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਪਠਾਣ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਕ ਲੱਖ ਫੌਜ ਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਜੰਗੀ ਹਾਥੀ ਲੈ ਕੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆ ਡਟਿਆ। ਬਾਬਰ ਨੇ ਪਹਲਾਂ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਤੰਗ ਕੀਤਾ, ਫ਼ੇਰ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਵੈਰੀ ਉਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ, ਫੇਰ ਘੇਰਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਪੈਰ ਉਖਾੜ ਦਿਤੇ। ਹੁਣ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਸਾਫ ਇਹ ਹੋਏ ਕਿ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਤੁਪਕ ਚਲਾਈ ਫੇਰ ਤਾਣ (ਮੁਰਾਦ ਤੀਰ ਤੋਂ ਹੈ) ਕੇ ਚਲਾਏ ਤੀਰ ਤੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਅੱਗੇ ਕੀਤੇ। ਕਈ ਗਜਾਨੀ ਜੋ 'ਹਸਤਿ ਚਿੜਾਈ' ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਮੁਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਚਰ ਗਈਆਂ। ਅਸੁਧ ਹੈ। ਪਾਠ ਹੈ—ਹਸਤਿ = ਹਾਥੀ ਚਿੜ੍ਹਾਈ = ਭੂਏ ਕਰਨਾ। ਦੂਸਰੇ ਲੱਖ ਆਦਮੀ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਕੱਠੀ ਕਿਵੇਂ ਚਰ ਗਈ? ਤੁਪਕ ਪਸ਼ਤੋ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

†ਇਹ ਅਰਥ ਬੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਤੋਪਾਂ ਹਾਥੀ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਤੋਪਾਂ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ।

ਹੋਇਆ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਹਾ ਹਾ ਮਨ ਚਰਨ ਰੇਣ' ਦੇਖੋ, ਹਾਹਾ ਹੂਹੂ

ਹੂਹ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਵੇ=ਅਵਾਜ਼, ਰੂ ਪ੍ਰਤੇ। ਪੰਜਾਬੀ, 'ਹੂਹ' ਰੌਲਾ ਪੈਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ] ਰੌਲਾ। ਯਥਾ—ਬਿਨਸੀ ਹਉਮੈ ਹੂਹ'

ਹੈ ਹੈ [ਕ੍ਰਿ:। ਪੰਜਾਬੀ] ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੋਕ ਸਮੇਂ ਪਿੱਟਣੇ ਦੀ ਆਵਾਜ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹਾਇ ਹਾਇ ਹੈ । ਪਰ 'ਹੈ ਹੈ' ਕ੍ਰਿਯਾ ਵਾਚੀ ਪਦ ਬੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ 'ਹੈ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ 'ਹੈ ਹੈ' ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ' ਤੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਐਸਾ ਉੱਤਮ ਪਦ 'ਹੈ ਹੈ' ਕਹਕੇ ਪਿੱਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ 'ਹੈ' ਤਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ' ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ 'ਉਹ ਹੈ'। ਤਾਂ ਇਹ 'ਹੈ ਹੈ' ਕਹਣਾ ਨਾਮ ਤੁਲ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ, ਪਿੱਟਣ ਤੇ ਸਿਰ ਨਾ ਖੋਹਣ।

ਹੋਹਿ [ਕ੍ਰਿ: । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਹੋਵੇ, ਹੁੰਦੇ। ਯਥਾ—'ਹੋਹਿ ਆਨੰਦ ਸਗਲ ਭਾਗ' ਤਥਾ—'ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਹੋਹਿ ਨ ਅਵਰੀ' ਤੇਰੇ (ਜਿਹੇ) ਗੁਣ ਹੋਰਨਾਂ (ਵਿੱਚ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਹੋਹਾ [ਕ੍ਰਿ:। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਹੋਆ, ਹੋਇਆ। ਯਥਾ—'ਮਨੂਰਹੁ ਕੰਚਨ ਹੋਹਾ'

ਹੋਹੁ [ਕ੍ਰਿ: । ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ] ਹੋ, ਹੋਵੇ। ਯਥਾ-'ਹੋਹੁ ਸਾਵਧਾਨ ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਸਿਉ'

ਹੋਹੇ [ਸੰ:। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਗੱਡੀ ਬਹਲ ਦੇ ਹਿਲੋਰੇ, ਹੋਹੇ, ਧੱਕੇ।
੨. ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੀਆਂ ਲਹਰਾਂ ਦੇ ਧੱਕੇ। ਯਥਾ—'ਜੈਸੇ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰਿ ਹੋਹੇ'

ਹੋ ਹੋ [ਸੰਬੋ: । ਪੰਜਾਬੀ ।] ਹੇ ਭਾਈ, ਹੇ ਭਾਈ ! ਯਥਾ—'ਧੁਰਿ ਹੋ ਹੋ ਲਿਖੇ ਲਿਲਾਰੋ' ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੋ ਮੱਥੇ ਤੇ ਧੁਰੋਂ ਲੇਖ ਹੈ।

ਹੋਹਿਆ [ਸੰ: । ਪੰਜਾਬੀ] ਧੱਕੇ । ਹੋਹੇ ਦਾ ਬਹੁਬਚਨ। ਯਥਾ—'ਮਾਇਆ ਹੋਹਿਆ'

ਹੈ ਹਾਹਾ [ਬਿ: ਬੋ: । ਪੰਜਾਬੀ] ਹਾੜੇ, ਇਹ ਭੀ ਲਵਾਂ, ਇਹ ਭੀ ਲਵਾਂ ਦੇ ਤਰਲੇ ! ਯਥਾ—'ਰੇ ਮਨ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਹੈ ਹਾਹਾ'

ਹਾਹਾ ਹੂਹੂ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾਹਾ=ਗੰਧ੍ਰਬ ਧਾਤੂ, ਹਾ। ਹੂਹੂ ਗੰਧ੍ਰਬ, ਹ੍ਵੇ ਧਾਤੂ] ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੰਧ੍ਰਬ। ਯਥਾ—'ਹਾ ਹਾ ਹੂ ਹੂ ਗੰਧ੍ਰਬ ਅਪਸਰਾ ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ ਰਸ ਗਾਵਨੀ ਨੀਕੀ'

ਹਕ [ਸੰ:। ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਕ਼] ੧. ਸੱਚ।
੨. ਕਾਨੂਨ ਤੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ। ਯਥਾ—'ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ ਬਖੋਰਹੁ ਖਾਣਾ' ਹਕ ਦਾ ਤੇ ਵਿਹਤ ਖਾਣਾ ਖਾਵੇ। ਤਥਾ—'ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ' ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਲੈਕੇ ਖਾਣਾ ਇਉਂ ਨਿੰਦਤ ਹੈ ਜਿੱਕੁਰ ਸੂਰ ਤੇ ਗਊ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਵਰਤਣੇ ਨਿੰਦਤ ਹਨ।
੨. ਸੱਤਜ ਵਸਤੂ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ । ਯਥਾ—'ਹਕੁ ਸਚੁ ਖਾਲਕੁ ਖਲਕ ਮਿਆਨੇ' ਸੱਚਾ {ਹਕ} ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਖਲ਼ਕਤ ਦਾ ਕਰਤਾ ਖਲ਼ਕਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ।
੩. ਅਸਲ, ਯੋਗ, ਠੀਕ । ਯਥਾ—'ਮਰਣ ਮੁਣਸਾ ਸੂਰਿਆ ਹਕ ਹੈ' ਬਾਜ਼ੇ ਹੱਕ ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਧਰਮ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਕਾ [ਅ: । ਨਿਸਚੇ ਵਾਚਕ । ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਕ਼ਾ] ਸੱਚ ਮੁੱਚ, ਸਹੁੰ ਹੈ ਰੱਬ ਦੀ, ਠੀਕ। ਯਥਾ—'ਹਕਾ ਕਬੀਰ ਕਰੀਮ ਤੂੰ'

ਹਾਕ [ਗੁ: ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਕ਼ = ਲਾਇਕ]
੧. ਸੰਤ। ਯਥਾ—'ਸੋਈ ਸਚ ਹਾਕ' ਉਹੋ ਸੱਚੇ

ਸੰਤ ਹਨ।
੨. [ਸੰਬੋ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹੇ।
੩. [ਅ੍ਰਬੀ, ਹ੍ਕ਼ ਤੋਂ] ਸੱਚ । ਯਥਾ—'ਦਿਲਾ ਕਾ ਮਾਲਕ ਕਰੇ ਹਾਕ'
੪. ਰਜ਼ਾਨੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਾਂਕਿ [ਸੰਬੋ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਹੇ। ਯਥਾ—'ਹਾਂਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਲਿ'
੨. [ਅ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਂ, ਕਿ] ਤਾਕੀਦ ਅਰਥ ਵਿਚ, ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ, ਜ਼ਰੂਰ । ਯਥਾ—'ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਿ ਬਲਿ' (ਹੇ ਈਸ਼੍ਵਰ) ਜ਼ਰੂਰ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਹਿਕ [ਸੰਖ: ਵਾ: । ਲੰ: ਪੰਜਾਬੀ] ਇਕ ਯਥਾ—'ਹਿਕੁ ਸੇਵੀ ਹਿਕੁ ਸੰਮਲਾ'

ਹੇਕੋ [ਸੰਖ ਵਾ: । ਦੇਖੋ, ਹਿਕ] ਇੱਕੋ ਹੀ। ਯਥਾ—'ਹੇਕੋ ਪਾਧਰੁ ਹੀਤ' ਇਕੋ ਹਿਰਦਾ ਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ।

ਦੇਖੋ, ਹੀਤ

ਹਿਕਸੁ [ਸੰਖ: ਵਾ: । ਲੰ: ਪੰਜਾਬੀ] ਇਕੋ ਹੀ। ਯਥਾ—'ਹਿਕਸੁ ਕੰਤੈ ਬਾਹਰੀ' ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ।

ਹਕੁ ਹੁਕਮੁ [ਗੁ: । ਅ੍ਰਬੀ, ਹ੍ਕ਼ । ਹੁ੍ਕਮ] ਸੱਚਾ ਹੁਕਮ, ਸੱਚੀ ਆਗਜ਼ਾ । ਯਥਾ—'ਹਕੁ ਹੁਕਮੁ ਸਚੁ ਖੁਦਾਇਆ'

ਹਕੀਕਤ [ਸੰ: । ਅ੍ਰਬੀ, ਹ੍ਕ਼ੀਕ਼ਤ] ਸਚਾਈ, ਅਸਲੀਅਤ, ਯਥਾਰਥ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਯਥਾ—ਮਿਲਹੁ ਹਕੀਕਤ ਜਿਤੁ ਫਿਰਿ ਨ ਮਰਾ'

ਹਿਕਦੂ [ਗੁ: । ਲੰ: ਪੰਜਾਬੀ] ਇਕ ਤੋਂ।

ਦੇਖੋ, ਹਿਕਦੂੰ ਹਿਕ ਚਾੜ੍ਹੇ

ਹਾਕਦੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਕ=ਅਵਾਜ਼। ਦੀ=ਦਿਤੀ] ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ । ਯਥਾ—'ਜਰਾ ਹਾਕਦੀ ਸਭ ਮਤਿ ਥਾਕੀ' ਜਦ ਬੁਢੇਪੇ ਨੇ {ਹਾਕ ਦੀ} ਅਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਬੁਧਿ ਥੱਕ ਗਈ।

ਹਿਕਦੂੰ ਹਿਕ ਚਾੜ੍ਹੇ [ਗੁ: । ਦੇਖੋ, ਹਿਕਦੂ] ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਅਧਕ।

ਹਕੀਨਾ [ਗੁ: । ਅ੍ਰਬੀ, ਹ੍ਕ਼ । ਈਨਾ* ਪ੍ਰਤੇ] ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸੰਬੰਧੀ,ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ। ਯਥਾ—ਰੰਗ ਤਮਾਸੇ ਮਾਣਿ ਹਕੀਨਾ' ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਮਾਣ, ਭਾਵ ਖੁਦਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਮਾਨਣਾ ਹੈ।

ਹੁਕਮ [ਸੰ: ਅਰਬੀ, ਹੁ੍ਕਮ] ੧. ਆਗਜ਼ਾ।
੨. ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਮਨਾਈ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ—ਹੁਕਮੁ ਕਰਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ'
੩. ਉਹ ਮਰਜੀ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਦੇਸ ਕਾਲ ਰਹਤ ਸਰੂਪ ਵਾਂਙੂ ਦੇਸ ਕਾਲ ਰਹਤ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜੋ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਦੇਸ ਕਾਲ ਰਹਤ ਦੀ ਅਦੇਸ ਅਕਾਲਕ ਚੇਤਨ ਸੱਤਜਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ਓਥੋਂ ਦੀ ਅਪਨੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਕਮ, ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਙੂ—ਅਕਹ—ਆਖਿਆ ਹੈ—'ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ'। ਇਹ ਹੁਕਮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਦਾ ਉਹ ਰੰਗ ਹੈ ਜਿਸਤੋਂ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਆਦਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ 'ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ' ਇਹ ਹੁਕਮ ਉਸਦੀ—ਇੱਛਾ, ਕਾਨੂਨ, ਸ਼ਬਦ—ਕਈ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਟੀਕਾ

*ਨਰ ਤੋਂ ਨਰੀਨਾ, ਦੇਰ ਤੋਂ ਦੇਰੀਨਾ ਰੂਪ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਅ੍ਰਬੀ ਰੂਪ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਹ੍ਕ਼ਾਨੀ ਤੇ ਹ੍ਕ਼ਾਨੀਆ = ਹਕ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਾਲੀ ਇੱਛਾ, ਕਾਨੂਨ, ਸ਼ਬਦ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਦਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ।

ਦੇਖੋ, ਹੁਕਮੇ ਚਰਣਾ

ਹੁਕਮੀ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਹੁ਼ਕਮ] ੧. ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ, ਆਗਜ਼ਾ ਤੋਂ।
ਯਥਾ–'ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ' ਹੁਕਮ ਤੋਂ {ਆਕਾਰ} ਸਰੀਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
੨. ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਹੁਕਮੇ [ਦੇਖੋ, ਹੁ਼ਕਮ] ਹੁਕਮ ਨਾਲ।

ਹੁਕਾਮੀ [ਅਧਿਃ। ਅ਼ਰਬੀ ਹੁਕਮ ਤੋਂ] ਹੁਕਮ ਵਿਚ। ਯਥਾ–'ਬਿਚਰਦੇ ਫਿਰਹਿ ਸੰਸਾਰ ਮਹਿ ਹਰਿ ਜੀ ਹੁਕਾਮੀ'

ਹੁਕਮਾਉ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਹੁ਼ਕਮ। ਪੰਜਾਬੀ। ਪ੍ਰਤੇ, ਆਉ = ਨਾਲ] ਹੁੱਕਮ ਨਾਲ। ਯਥਾ–'ਹਉ ਆਪਹੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣਦਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਸਭੁ ਹੁਕਮਾਉ ਜੀਉ'

ਹੁਕਮੇ ਚਰਣਾ [ਕ੍ਰਿਃ ਵਿਃ। ਮਿਸ੍ਰਤ, ਅ਼ਰਬੀ, ਹੁ਼ਕਮ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਚਰ੍ਣ] ਹੁਕਮ ਦੇ ਪੈਰ, ਭਾਵ ਹੁਕਮ ਦਾ ਆਸਰਾ। ਯਥਾ–'ਗਗਨੁ ਰਹਾਇਆ ਹੁਕਮੇ ਚਰਣਾ'

ਹਿਕਮਤ [ਸੰਃ। ਅਰਬੀ, ਹਿਕਮਤ] ਚਾਤੁਰੀ, ਦਾਨਾਈ। ਯਥਾ–'ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ'

ਹਿਕਮਤੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹਿਕਮਤ] ਚਤੁ-ਰਾਈਆਂ ਨਾਲ, ਅਕਲਾਂ ਨਾਲ।

ਹਕਾਰਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਕ੍ਾਰ:] ਸੱਦਾ, ਬੁਲਾਵਾ। ਯਥਾ–'ਆਇਆ ਹਕਾਰਾ ਚਲਣਵਾਰਾ'

ਹਾਕਾਰੜਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹਕਾਰਾ] ਸੱਦਾ, ਬੁਲਾਵਾ। ਯਥਾ–'ਲਿਖਿਅੜਾ ਲੇਖੁ ਨ ਮੇਟੀਐ ਦਰਿ ਹਾਕਾਰੜਾ ਆਇਆ ਹੈ'

ਹੇਕੜੋ [ਗੁਃ। ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਇਕੱਲਾ, ਕੇਵਲ ਇਕ। ਯਥਾ–'ਸਰਵਰ ਪੰਖੀ ਹੇਕੜੋ ਫਾਹੀ ਵਾਲ ਪਚਾਸ'

ਹੀਂਗੁ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿੰਗ] ਹਿੰਗ, ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਡਾਢੀ ਤੇਜ਼ ਬੂ ਵਾਲੀ ਗੋਂਦ, ਜੋ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਨੀਏ ਲੋਕ ਇਸ ਨਾਲ ਦਾਲ ਤੜਕਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਬਾਣੀਏ ਕੇ ਘਰ ਹੀਂਗੁ ਆਛੈ'

ਦੇਖੋ ਹਿੰਙੁ

ਹੀਗੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੀਂਗਣਾ] ਖੋਤੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, ਹੀਂਗਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਨਿਤ ਉਠਿ ਹਾਸੈ ਹੀਗੈ ਮਰੈ' ਖੋਤੇ ਵਤ ਜੀਵ ਨਿੱਤ ਉੱਠਕੇ (ਵਿਖਜਾਂ) ਵਿੱਚ ਆਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਹੋਗ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਵੇਗਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਹੋਵੇਗਾ।

ਹੰਘਈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਡੌਮ ਭਾਸ਼ਾ] ਸਕਦਾ। ਯਥਾ–'ਕੰਨ ਕੋਈ ਕਢਿ ਨ ਹੰਘਈ' ਮੋਢਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ। ਭਾਵ ਦਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ।

ਹਿੰਙੁ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿੰਗ] ਹਿੰਗ। ਇਕ ਤੇਜ਼ ਬੂ ਵਾਲੀ ਗੋਂਦ। ਜੋ ਅਪਨੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਮਾੜੀ ਬੋ ਕਰਕੇ ਕਸਤੂਰੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਬੋਲੀਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਫਰੀਦਾ ਰਹੀ ਸੁ ਬੇੜੀ ਹਿੰਙੁ ਦੀ ਗਈ ਕਥੂਰੀ ਗੰਧੁ' (ਜੀਵ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਪ ਤਪ ਆਦਿਕ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ) ਹਿੰਗ ਨਾਲ ਵੇੜੀ ਰਹੀ (ਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ) ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਚਲੀ ਗਈ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਈ)। ਦੇਖੋ ਹੀਂਗੁ

ਹੇਚ–ਦੇਖੋ, ਹੇਚ ਨ ਦਾਨੀ।

ਹੇਚ ਨ ਦਾਨੀ [ਕਰਃ ਵਾਃ। ਫ਼ਾਰਸੀ] ਤੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ (ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਫਾਨੀ ਹੈ, ਹੇ ਦਿਲ !)।

ਹਛੇ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਛ੍ਹ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੱਛਾ । ਹਿੰਦੀ, ਅੱਛਾ] ਸੁੱਧ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਖੁਦਾਇ ਕਾ ਦਿਲੁ ਹਛੇ ਮੁਖਿ ਲੇਹੁ'

ਹੋਛਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਤੁਚ੍ਛ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਉਚ੍ਛ। ਹਿੰਦੀ, ਓਛਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਛਾ] ਨਿਕੰਮਾ, ਨੀਵਾਂ, ਛੁਦ੍ਰ। ਯਥਾ—'ਹੋਛਾ ਮਦੁ ਚਾਖਿ ਹੋਏ ਤੁਮ ਬਾਵਰ'

ਹਛਨਾਈ [ਗੁਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹੱਛੀ+ਨਈ] ਚੰਗੀ ਤੇ ਨਵੀਂ, ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ।

ਹਜ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਜ = ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਮੱਕੇ ਜਾਣਾਂ] ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮੱਕੇ ਦੀ ਖਾਸ ਵਕਤ ਤੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਯਾਤ੍ਰਾ। ਯਥਾ—'ਹਜ ਹਮਾਰੀ ਗੋਮਤੀ ਤੀਰ' ਤਥਾ—'ਹਜ ਕਾਬੇ ਹਉ ਜਾਇਥਾ'

ਹਾਜੀ [ਸੰਃ ਅਰਬੀ] (ਮੱਕੇ ਦਾ) ਹੱਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯਾ ਹੱਜ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਯਾ । ਯਥਾ—'ਜੋ ਦਿਲੁ ਸੋਧੈ ਸੋਈ ਹਾਜੀ'

ਹੋ ਜੀ [ਸੰਬੋਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਅਦਬ ਦੀ ਅਵਾਜ਼—ਹਾਂ ਜੀ ! ਯਥਾ—'ਤੂ ਕਨੁ ਰੇ ॥ ਮੈ ਜੀ ॥ ਨਾਮਾ ॥ ਹੋ ਜੀ' ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਰੇ ? (ਉੱਤ੍ਰ) ਜੀ (ਮਹਾਰਾਜ)ਮੈਂ ਨਾਮਾਂ, ਹਾਂ ਜੀ !

ਹੁਜਤ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ੁਜਤ=ਚਤੁਰਾਈ, ਯੁਕਤੀ। ਐਸੀ ਦਲੀਲ ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਯੋਜਨ ਵਾਦੀ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣਾ ਹੋਵੇ* ।] ਚੁੱਚਰ ਯਥਾ—'ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਚੀ ਹੁਜਤਿ ਦੂਰਿ'

ਹਜਾਰ [ਸੰਖਃ ਵਾਃ। ਫਾਰਸੀ, ਹਜ਼ਾਰ] ਦਸ ਸੈਂਕੜ। ਯਥਾ—'ਚੰਦੀ ਹਜਾਰ ਆਲਮ ਏਕ ਲਖਾਨਾ' ਕਈ ਹਜਾਰ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਇਕ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਹਜੂਰ [ਗੁਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਦ਼ਰ] ਸਨਮੁਖ, ਸਾਹਮਣੇ । ਯਥਾ—'ਹੈ ਹਜੂਰਿ ਕਤ ਦੂਰਿ ਬਤਾਵਹੁ'

ਹਾਜਰ [ਗੁਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਾਦਿ਼ਰ] ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ, ਸਾਹਮਣੇ । ਯਥਾ- 'ਹਾਜਰ ਹਜੂਰ ਖੁਦਾਇ' ਦੇਖੋ ਹਜੂਰ ਹਾਜਰ

ਹੁਜਰਾ [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ੁਜਰਾ] ਕੋਠਾ। ਯਥਾ—'ਬੰਦਗੀ ਅਲਹ ਆਲਾ ਹੁਜਰਾ' ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵੱਡਾ ਕੋਠਾ ਹੈ।

ਹਜੂਰੀਐ [ਗੁਃ । ਆਰਬੀ, ਹਦ੍ਰ । ਐ ਪੰਜਾਬੀ, ਪ੍ਰਤੇ] ਪ੍ਰਤੱਖ, ਸਾਹਮਣੇ।

ਹਜੂਰ ਹਾਜਰ [ਗੁਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਹਦ੍ਰ। ਹ਼ਾਦ੍ਰ] ਸਨਮੁਖ (ਹੈ),ਸਾਹਮਣੇ (ਹੋਕੇ) । ਯਥਾ—'ਹੈ ਹਜੂਰਿ ਹਾਜਰੁ ਅਰਦਾਸਿ' (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਸਨਮੁਖ ਹੈ { ਹਾਜਰ } ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ।

ਹੰਝ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੰਸ†] ੧. ਬਗਲਾ। ਯਥਾ—'ਕੇਲ ਕਰੇਂਦੇ ਹੰਝ ਨੋ ਅਚਿੰਤੇ ਬਾਜ ਪਏ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੰਸ । ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਹੰਝ] ਹੰਸ। ਯਥਾ—'ਆਇ ਉਲਥੇ ਹੰਝ'

---

*ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੁਜਤ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕੇਵਲ 'ਚੁਚਰ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।

†ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੰਸ, ਬਤਖ ਆਦਿ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਪਾਣੀ ਪਰ ਰਹਣ ਵਾਲਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਫਰਕ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਹੰਸ ਕਹ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ—ਹੰਝ— ਪਦ ਹੰਸ, ਬਗਲਾ, ਬਤਖ ਆਦ ਲਈ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਟ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਟ੍ਰ = ਮੰਡੀ]
੧. ਦੁਕਾਨ। ਯਥਾ–'ਹਾਣਿ ਹਟੁ ਕਰਿ ਆਰਜਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਵਥੁ' ਉਮਰ ਨੂੰ {ਹਾਣ} ਖੀਣ ਭਾਵ ਨਾਸ ਹੁੰਦੀ ਜਾਣਨਾ ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਕਰ ਤੇ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਇਹ ਵਸਤੂ (ਦੁਕਾਨ) ਵਿੱਚ ਪਾ।
੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਹੱਟਣਾ] ਰੁਕ।
੩. ਹੱਟ, ਭਾਵ ਲੋਕ । ਯਥਾ–'ਦਸ ਚਾਰਿ ਹਟ ਤੁਧੁ ਸਾਜਿਆ' ਭਾਵ ੧੪ ਲੋਕ ਤੈਂਨੇ ਸਾਜੇ।

ਹਾਟਿ / ਹਾਟੁ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ । ਦੇਖੋ, ਹਟ]
੧. ਹੱਟ, ਦੁਕਾਨ, ਭਾਵ ਹਿਰਦਾ। ਯਥਾ–'ਹਾਟੁ ਪਟਣੁ ਘਰੁ ਗੁਰੂ ਦਿਖਾਇਆ' {ਪਟਣ} ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ {ਹਾਟੁ} (ਜੋ) ਹਿਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿੱਚ) ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ।
੨. [ਪੰਜਾਬੀ ਹਟਾਉਣਾਂ ਤੋਂ] ਮੋੜਕੇ। ਤਥਾ– 'ਮ੍ਰਿਗ ਪਕਰੇ ਘਰਿ ਆਣੇ ਹਾਟਿ'
ਦੇਖੋ ਹਟ ਹਾਟ

ਹਾਟੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਟਣਾਂ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ] ਹਟੇ। ਯਥਾ–'ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੇ'

ਹੁਟੈ / ਹੁਟਾਇ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੁੱਟਣਾ] ਥੱਕੇ, ਹੁਟ ਜਾਵੇ । ਮੁਕ ਜਾਵੇ। ਯਥਾ– 'ਜਮ ਮਗ ਨ ਹੁਟੈ' ਤਥਾ–'ਮੀਚ ਹੁਟੇ ਜਮ ਤੇ ਛੁਟੈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਪਰਵੇਸੁ' ਮੌਤ ਥੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਮ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ਤਥਾ–'ਮਨ ਚਾਊ ਨ ਹੁਟੈ' ਦੇਖੋ, ਦਿੰਤ ਤਥਾ–'ਪ੍ਰੀਤ ਪੁਬਲੀ ਨ ਹੁਟਇ'

ਹੂਟੇ / ਹੂਟੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹੁੱਟਣਾ] ਥਕੇ, ਹਟੇ, ਦੂਰ ਹੋਏ । ਯਥਾ–'ਤੇ ਗੁਰ ਤੇ ਹੂਟੇ' ਤਥਾ–'ਬਿਖੈ ਬਿਆਧਿ ਤਬ ਹੂਟੇ'

ਹਟੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਹਟੇ, ਫਿਰੇ। ਯਥਾ–'ਕਿਉ ਏਦੂ ਬੋਲਹੁ ਹਟੀਐ' (ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇਣੀ ਹੈ) ਇਸ ਬੋਲ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਹਟਣ।
੨. [ਦੇਖੋ, ਹਟ] ਹੱਟੀ, ਮੰਡੀ, ਥਾਉਂ ਭਾਵ ਸਤ ਸੰਗਤ । ਯੜਾ–'ਮਲਿ ਤਖਤੁ ਬੈਠਾ ਗੁਰ ਹਟੀਐ' ਸਤ ਸੰਗ (ਰੂਪੀ ਹੱਟੀ) ਵਿਚ ਗੁਰਿਆਈ ਤਖਤ ਨੂੰ ਮੱਲ ਕੇ ਬੈਠੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ)।

ਹਟੂਆ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਨਿੱਕੀ ਹੱਟੀ, ਨਿੱਕਾ ਘਰ, ਖੋਲ । ਯਥਾ–'ਜਿਉ ਪ੍ਰੇਮ ਬਢਾਇ ਸੂਤ ਕੇ ਹਟੂਆ' ਦੇਖੋ, ਸੂਤ ਕੇ ਹਟੂਆ

ਹਾਟਿਓ [ਸੰਃ । ਹਿੰਦੀ, ਹਾਟ + ਓ] ਹੱਟੀ, ਉਹ ਹੱਟੀ । ਯਥਾ–'ਝੂਠੈ ਬਨਜਿ ਉਠ ਹੀ ਗਈ ਹਾਟਿਓ' ਝੂਠੈ ਵਣਜ ਦੀ ਉਹ ਹੱਟੀ ਹੀ ਉਠ ਗਈ।

ਹੁਟਿਓ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹੁੱਟਣਾ ਤੋਂ] ਥੱਕ ਗਿਆ, ਰਹ ਗਿਆ। ਯਥਾ–'ਸਰੀਰ ਸਭ ਹੁਟਿਓ'

ਹਟ ਹਾਟ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਹਟ ਹਟਕੇ, ਭਾਵ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ।
੨. [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਟ੍ਰ=ਮੰਡੀ । ਧਾਤੂ, ਹਟ=ਚਮਕਨਾ, ਟ ਪ੍ਰਤੇ] ਹੱਟੀ । ਪ੍ਰਕਾਸ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਭਾਵ ਸਤਸੰਗ।
੩. [ਸੰਃ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਹਟ ਦਾ {ਹਾਟ} ਡੱਬਾ। ਸਰੀਰ ਹੱਟੀ ਹੈ, ਹਿਰਦਾ ਡੱਬਾ ਹੈ।

ਹਟਤਾਰ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਟ੍ਰ=ਦੁਕਾਨ । ਹਿੰਦੀ, ਤਾਲਾ=ਜੰਦਰਾ] ਹੜਤਾਲ। ਹੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਮਾਰਨਾ । ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹੱਟਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ,

ਇਹ ਸ਼ੋਕ ਨਿਰਾਸਤਾ ਆਦਿ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਜਮਹ ਕੀਓ ਹਟਤਾਰ'

ਹਟ ਨਾਲੇ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹਟ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੱਟ+ਨਾਲ=ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੱਟਾਂ ਹੋਣ ਜਿਥੇ] ਬਾਜ਼ਾਰ, ਮੰਡੀ। ਯਥਾ- 'ਦੁਇ ਦੀਵੇ ਚਉਦਹ ਹਟਨਾਲੇ' ਦੋ ਦੀਵੇ (ਸੂਰਜ ਚੰਦ) ਅਰ ਚੌਦਾਂ (ਲੋਕ) ਬਜਾਰ। ਵਾ ਦੋ ਨੇਤ੍ਰ ਦੀਵੇ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਣ, ਪੰਜ ਤੱਤ, ਚਾਰ ਅੰਤਹਕਰਨ, ਇਹ ਚੌਦਾਂ ਬਜ਼ਾਰ ਹਨ। ਤਥਾ—'ਅੰਦਰਿ ਕੋਟ ਛਜੇ ਹਟ ਨਾਲੇ' ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੇ ਰੂਪ ਬਜ਼ਾਰ ਹਨ। ਤਥਾ—'ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ ਅੰਦਰਿ ਹਟ ਨਾਲੇ'

ਹਾਟੀ ਬਾਟੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹਟ। ਬਾਟ]
੧. ਹੱਟਾਂ ਅਰ ਰਸਤੇ।
੨. ਯੋਗ ਮਾਰੰਗ ਵਿੱਚ ਚੌਸਠ ਹਾਟ ਤੇ ਬਹੱਤ੍ਰ {ਬਾਟ} ਕੋਠੜੀਆਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਹਾਟੀ ਬਾਟੀ ਰਹਹਿ ਨਿਰਾਲੇ' ਹੱਟਾਂ ਅਰ ਰਸਤੇ, ਭਾਵ ਘਰ ਅਰ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਵਖਰੇ ਹੈਨ।

ਹਾਟਲੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਟ੍=ਹਾਟੀ। ਲੀ = ਸਮੇਤ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਟਲੀ]
੧. ਸਰਾਇ।
੨. ਦੁਕਾਨ। ਉਹ ਦੁਕਾਨ ਜਿਥੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਵਿਕੇ*। ਯਥਾ—'ਜਿਉ ਸਫਰੀ ਉਦਰੁ ਭਰੈ ਬਹਿ ਹਾਟਲੀ' ਦੇਖੋ, ਸਫਰੀ

ਹਟਵਾਣੀ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹਟ। ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ, ਵਾਣੀ = ਵਾਲਾ] ਦੁਕਾਨ ਦਾਰ, ਹੱਟੀ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਹਟਵਾਣੀ ਧਨਮਾਲ ਹਾਟੁ ਕੀਤੁ'

ਹਠ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਧਾਤੂ, ਹਠ੍ = ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ + ਅਚ ਪ੍ਰਤੇ] ੧. ਜ਼ਿਦ, ਅੜੀ। ਯਥਾ—'ਹਠ ਕਰਿ ਮਰੈ ਨ ਲੇਖ ਪਾਵੈ'
੨. ਹਠ ਯੋਗ। ਯਥਾ—'ਹਠ ਨ ਪਤੀਜੈ'
੩. [ਡੌਮ ਭਾਸ਼ਾ] ਦਿਲ। ਯਥਾ—'ਹਠ ਮੰਝਾਊ ਮਾ ਪਿਰੀ' ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਰਿਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਹੇਠੀ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਾਤੂ, ਹਠ੍ = ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ] ਜ਼ਿਦੀ, ਹਠ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਨਾਨਾ ਹਠੀ ਅਨੇਕਾ'

ਹਾਠਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਠ] ੧. ਜ਼ਿਦਾਂ। ਯਥਾ—'ਹਾਠਾ ਦੋਵੈ ਕੀਤੀਓ'
੨. [ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਤਰਫਾਂ, ਲਾਂਭਾਂ।

ਹਾਠੀਸਾ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਠ। ਪੰਜਾਬੀ—ਜੈਸੀਆਂ—ਦਾ ਸੰਖੇਪ—ਈਸਾ] ਹਠ ਜੈਸੀਆਂ, ਹਠ ਵਾਲੀਆਂ ਫਜ਼ੂਲ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਯੁਕਤੀ ਹੀਨ ਹੋਣ। ਯਥਾ—'ਕੂੜੇ ਮੂਰਖ ਕੀ ਹਾਠੀਸਾ'

ਹਾਠੀਲਾ [ਗੁਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਠ। ਪੰਜਾਬੀ ਲਾ=ਵਾਲਾ=ਸੰਯੁਕਤ] ਹਠ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਤਿਆਗਿ ਮਾਨੁ ਹਾਠੀਲਾ'

ਹਡਾ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹਾਡ] ਹਡੀਆਂ। ਯਥਾ—'ਹਡਾ ਕੂ ਕੜਕਾਇ' ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਭੰਨਕੇ।

ਹਾਡ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰਡ੍ਹ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੱਡ ਤੇ ਹਡੀ। ਹਿੰਦੀ, ਹਾਡ] ਹੱਡੀਆਂ। ਯਥਾ—'ਹਾਡ ਜਲੇ ਜੈਸੇ ਲਕਰੀ ਕਾ ਤੂਲਾ' ਹਡੀਆਂ ਐਸੇ ਜਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਕੁਰ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦਾ ਬੋਝਾ (ਜਲਦਾ ਹੈ)।

ਹਾਂਡੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾਂਡੀ] ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਾਲ ਸਲੂਣਾ ਰਿੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਕੁੰਭਾਰ ਕੈ ਘਰਿ ਹਾਂਡੀ ਆਛੈ' ਦੇਖੋ, ਸਾਂਡੀ ਗੋ
੨. ਹਾਂਡੀ ਅੱਗ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਰਸੋਈ ਪਕਾਣ ਵਾਲਾ

*ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ। ਪੱਛਮੀਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪਦ hotel

ਬਰਤਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਾਠ ਦੀ ਹਾਂਡੀ ਪਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅੱਗ ਪਰ ਛੇਤੀ ਸੜ ਜਾਏਗੀ । ਯਥਾ–'ਕਾਇਆ ਹਾਂਡੀ ਕਾਠ ਕੀ'

ਹੀਡ [ਸੰਃ । ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਹ੍ਰਿਦੇ ਤੋਂ ਹੀਡ ।] ਹਿਰਦੇ। ਯਥਾ–'ਹੇਕੈ ਪਾਧਰ ਹੀਡ' ਰਿਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਹ ਇਕ ਰਸਤਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ)।

੨. [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰਿਖ੍ਰ] ਜੋ ਚੰਗਾ ਲਗੇ, ਪਿਆਰਾ। ਦੇਖੋ, ਭੋਲਤਣਿ

ਹੋਡ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ] ਸ਼ਰਤ ਬੰਨ੍ਹਣੀ, ਜ਼ਿਦ । ਯਥਾ–'ਬਦਹੁ ਕੀ ਨ ਹੋਡ ਮਾਧਉ ਮੋ ਸਿਉ' ਹੇ ਮਾਧੋ ! ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?

ਹੋਡੀ [ਗੁਃ । ਹਿੰਦੀ] ਜ਼ਿਦੀਆ । ਯਥਾ– 'ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਇਹੁ ਮੂਰਖੁ ਹੋਡੀ'

ਹਿੰਡੋਲ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿੰਦੋਲ]
੧. ਪੰਘੂੜਾ।
੨. ਛੇਆਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, ਜੋ ਸਵੇਰੇ ਗਾਵੀਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਪੁਨਿ ਆਇਉ ਹਿੰਡੋਲੁ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਬਸੰਤ ਹਿੰਡੋਲ ਆਯਾ ਹੈ, ਹੋਰਨਾਂ ਮੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇਸਦੀ ਰੁਤ ਬਸੰਤ ਹੈ।

ਹੀਡੋਲੀ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿੰਦੋਲ । ਹਿ + ਦਲ + ਘਵ] ਡੋਲੇ, ਪਾਲਕੀਆਂ । ਯਥਾ–'ਹੀਡੋਲੀ ਚੜਿ ਆਈਆ' ਪਾਲਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆਉਦੀਆਂ ਸਨ (ਬੇਗਮਾਂ)।

ਹਾਂਢੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਹੰਢਿ] ਫਿਰੇ। ਯਥਾ– 'ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਹਾਂਢੇ'

ਹੰਢਿ [ਕ੍ਰਿਃ । ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਹੰਢਣਾ= ੧. ਘਸਣਾ, ੨. ਘਟਣਾ, ੩. ਥੱਕਣਾ, ੩. ਫਿਰਨਾ, ੪. ਵਰਤਨਾ, ੬. ਭੋਗਣਾ] ਫਿਰਨਾ। ਯਥਾ–'ਛੈਆ ਨਿਤ ਦੇਖਹੁ ਜਗਿ ਹੰਢਿ' ਦੇਖੋ, ਛਿਆ ਨਿਤ
ਤਥਾ–'ਸਭੁ ਜਗੁ ਡਿਠਾ ਹੰਢਿ' ਫਿਰਕੇ ਡਿੱਠਾ ਤਥਾ–'ਹੰਢੈ ਉੰਨ ਕਤਾਇਦਾ' ਉੰਨ ਕਤਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਅਰ ਰੇਸ਼ਮ ਪਹਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਹੰਢੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਹੰਢਿ] ਛਿਜਣਾ, ਖੀਨ ਹੋਣਾ, ਚੱਲਣਾ, ਤੱਗਣਾ । ਯਥਾ–'ਹੋਇ ਪੁਰਾਣਾ ਕਪੜੁ ਪਾਟੈ ਸੂਈ ਧਾਗਾ ਗੰਢੈ। ਮਾਹ ਪਖੁ ਕਿਹੁ ਚਲੈ ਨਾਹੀ ਘੜੀ ਮੁਹਤੁ ਕਿਛੁ ਹੰਢੈ'

ਹੰਢੀਐ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਹੰਢਿ] ੧. ਵਰਤੀਏ। ਯਥਾ–'ਕਾਇਤੁ ਗਾਰਬਿ ਹੰਢੀਐ'
੨. ਘਟਣਾ, ਨਾਸ ਹੋਣਾ, ਥੱਕਣਾ । ਯਥਾ– 'ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹੰਢਾਇ'

ਹੰਢਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਹੰਢਿ] ਭੋਗਦਾ। ਯਥਾ– 'ਹੰਢਹਿ ਜੀਅ ਕਮਾਂਦੇ' ਜੀਵ ਆਪਣਾ ਕਰਮ ਆਪ ਭੋਗਦੇ ਹਨ।

ਹਾਣਿ / **ਹਾਣੁ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾਨਿ] ੧. ਨਾਸ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ–'ਹਾਣਿ ਲਾਏ ਹਾਣੁ' ਜੋ ਵਿਖੇ {ਹਾਣਿ} ਹਾਨੀ ਕਰਨੇ ਹਾਰੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ {ਹਾਣ} ਹਾਨੀ ਲਗਾਵੇ। ਤਥਾ–'ਹਾਣੁ ਹਟੁ ਕਰਿ ਆਰਜਾ' ਉਮਰ ਨੂੰ ਨਾਸ ਹੁੰਦਾ ਜਾਣਨਾ ਇਹ ਹਟ ਕਰ।
੨. [ਹਾਣਿ=ਹਾਣੀ] ਸਾਥੀ, ਹਮ ਉਮਰ । ਤੁਕ ਉਪਰਲੀ ਦਾ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ ਕਿ ਅਪਨੇ ਚੇਤਨ (ਆਤਮਾ) ਨੂੰ ਚੇਤਨ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨਾਲ ਲਾਵੇ ।
੩, [ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਣਿ] ਉਮਰ।
ਦੇਖੋ, ਨਵਹਾਣਿ

ਹੀਣੋ ਦੇਖੋ, ਹੀਣਉ।

ਹੁਣ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਪੰਜਾਬੀ] ਇਸ ਵੇਲੇ। ਯਥਾ—'ਹੁਣਿ ਸੁਣੀਐ ਕਿਆ ਰੂਆਇਆ'

ਹੋਣੀ [ਗੁ: । ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਾ ਹੋਣੀ ਸੀ।
੨. ਹੋਈ ਹਾਂ । ਯਥਾ—'ਜਲਤੇ ਸੀਤਲ ਹੋਣੀ' ਸੜਨ ਤੋਂ ਠੰਢੀ ਹੋਈ ਹਾਂ।

ਹੀਣਉ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੀਨ । ਹਾ= ਤਜਾਗਨੇ, ਕ੍ਰ ਪ੍ਰਤੇ] ੧. ਅਤਿ ਨਿਮ੍ਰ, ਗਰੀਬ । ਯਥਾ—'ਹੀਣਉ ਨੀਚੁ ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਸਾਚੁ ਨ ਛੋਡਉ ਭਾਈ'
੨. ਸੱਖਣਾ।

ਹੀਣਸ੍ਰ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੀਨ ਤੋਂ] ਰਹਤ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀਣਸ੍ਹ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ' ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਰਹਤ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ।

ਹਾਣਤ [ਭਾ: । ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾਨਿ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਣਤ] ਘਾਟਾ, ਨਯੂਨਤਾ । ਯਥਾ—'ਸਹਸਾ ਮੂਲਿ ਨ ਹੋਵਈ ਹਾਣਤ ਕਦੇ ਨ ਹੋਇ'

ਹਾਣ ਲਾਏ ਦੇਖੋ, ਹਾਣ

ਹਣਵੰਤੁ
ਹਣਵੰਤਰ } [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਨੁਮਤ੍] ਹਨੁਮਤ, ਹਣਵੰਤ, ਹਣਵੰਤਰ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨੂਮਾਨ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਸੈਨਾਪਤ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਗਾਲਬਨ ਦੱਖਣ ਦੇ ਅਸਲੀ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ । ਰਾਮ ਉਪਾਸ਼ਕ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਂਦਰ ਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਮੁਖੀ ਦਸਦੇ ਹੈਨ, ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਬੀ ਸੀ। ਯਥਾ—'ਹਣਵੰਤੁ ਜਾਗੈ ਧਹਿ ਲੰਕੂਰੁ'

ਹਤ*
ਹਤੰ } [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਮਾਰਕੇ । ਯਥਾ—'ਹਤ ਤਿਆਗੀ ਹਉਮੈ ਹੰਤਨਾ' ਦੇਖੋ, ਹੰਤਨਾ

ਤਥਾ—'ਹਤੰ ਪੰਚ ਸਤ੍ਰੇਣ ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਬਾਣੇ ਪ੍ਰਹਾਰਣਹ' ਪੰਜ ਕਾਮਾਦੀ ਸ਼ੱਤ੍ਰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਣ ਮਾਰਕੇ ਮਾਰ ਲਏ ਹੈਨ।

ਹਤੇ* [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਤ] ਮਾਰੇ, ਭਾਵ ਸ੍ਰਾਪੇ ਹੋਏ। ਯਥਾ—'ਸੰਤ ਕੇ ਹਤੇ ਕਉ ਰਖੈ ਨ ਕੋਇ'

ਹਾਤ* [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਤ] ਨਾਸ ਰੂਪ। ਯਥਾ—'ਬਿਨ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਹਾਤ'

ਹਾਤੇ* [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਤ] ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਤਾ—'ਸਭ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤੁਮਾਰੀ ਹਾਤੇ' (ਆਪਦੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਨਾਲ ਸਭ ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਕਾਮਾਦਿ)।

ਹਿਤੰ† [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਪ੍ਰੇਮ। ਯਥਾ—ਸਬਦੰ ਰਤੰ ਹਿਤੰ ਮਇਆ' ਦੇਖੋ ਕ੍ਰਿਤੁਆ

ਹੀਤ † [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹਿਤ] ਪ੍ਰੇਮ। ਯਥਾ—'ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਭੂਲੋ ਅਵਰੈ ਹੀਤ' ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ (ਨਾਮ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਹੀਤੁ ਚੀਤੁ ਦੇ ਲੇ ਲੇ ਪਾਰੀ' ਚਿਤ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਰ (ਮਾਇਆ) ਪਾਲੀ ਭਾਵ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ।

ਹੇਤ† [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤ] ੧. ਪ੍ਰੇਮ। ਯਥਾ—'ਜਿਨ ਸਿਉ ਲਗਾ ਹੇਤ'
੨. ਵਾਸਤੇ। ਯਥਾ—'ਸੰਤ ਹੇਤਿ ਪ੍ਰਭਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਧਾਰੇ'

---

*ਇਹ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਦੇਸ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੇ—ਹਤ—ਤੋਂ ਹੀ ਬਣੇ ਤੇ ਵਰਤੀਂਦੇ ਹਨ।

†ਇਹ ਸਾਰੇ ਰੂਪ—ਹਿਤ—ਤੋਂ ਹੀ ਬਣੇ ਹਨ। ਹਿਤ ਤੇ ਹੇਤ ਦੋਵੇਂ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਅਜੇ ਬੀ ਹਨ, ਹੀਤ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਹੇਤੰ* [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤੰ] ਪ੍ਰੇਮ । ਯਥਾ– 'ਅਨਿਤ੍ਰ ਹੇਤੰ ਅਹੰ ਬੰਧੰ ਭਰਮ ਮਾਇਆ ਮਲਨੰ ਬਿਕਾਰੰ' ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਅਨਿਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੇ ਅਹੰਤਾ ਦਾ ਬਧਾ ਮਲੀਨ ਬਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਹੋਤ [ਕ੍ਰਿ: । ਹਿੰਦੀ, ਹੋਤਾ, ਹੋਤ] ੧. ਹੁੰਦਾ । ਯਥਾ–'ਨਹੀ ਹੋਤ ਕਛੁ ਦੋਊ ਬਾਰਾ'
੨. ਹੋਨਾ ਸੀ । ਯਥਾ–'ਹਾਹਾ ਹੋਤ ਹੋਇ ਨਹੀ ਜਾਨਾ'(ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ) ਹੋਣਾ ਸੀ, ਹੋ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ।

ਹੰਤ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਤ] ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ–'ਦੋਖ ਸਭੇ ਹੀ ਹੰਤ'

ਹੰਤਾ† [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਨਨੰ] ਸ਼ਿਕਾਰੀ । ਯਥਾ–'ਜੇ ਹੰਤਾ ਮਿਰਗਾਹਿ'

ਹਤਿਆ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਤ] ਮਾਰਨਾ, ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ । ਯਥਾ–'ਅਸੰਖ ਗਲ ਵਢਿ ਹਤਿਆ ਕਮਾਹਿ'

ਹਤਿਆਰਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਤਜਾਕਾਰ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਤਜਾਰਾ] ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਹਤਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । ਯਥਾ–'ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਮਹਾ ਹਤਿਆਰਾ'

ਹੋਤਾਇਆ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੁਤਾਸਨ । ਹੁਤ=ਅਹੂਤੀ, ਅਸ਼ਨ=ਖੁਰਾਕ]
੧. ਅੱਗ । ਯਥਾ–'ਸੀਤਲ ਹੋਤਾਇਆ' ਅੱਗ ਠੰਢੀ ਹੋਈ ।
੨. [ਹੋਣਾਂ ਤੋਂ ਹੋਤਾ, ਹੋਤਾ ਤੋਂ ਹੋਤ ।] ਹੋਗਿਆ । ਹੋਤਾ + ਆਇਆ ਬੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਹਿਤਕਾਰ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤਕਾਰਿਨ੍ = ਹਿਤਕਾਰੀ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿਤਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹਿਤਕਾਰ = ਪਜਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸਹਤ] 'ਹਿਤਕਾਰੀ ਤੋਂ ਹਿਤਕਾਰ = ਪਜਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸਹਤ] ਹਿਤ ਪੂਰਬਕ, ਪਿਆਰ ਸਹਤ । ਯਥਾ–'ਰਾਜਨ ਰਾਮ ਰਵੈ ਹਿਤਕਾਰਿ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਸਹਤ ਕਹੇ ।

ਹਿਤਕਾਰੀ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤ+ਕਾਰਿਨ੍] ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

ਹੀਤੁ† ਚੀਤ [ਖ: ਤ: ਪੁ: ਸ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤ ਚਿਤ] ਚਿਤ ਦਾ ਪਿਆਰ । ਯਥਾ–'ਹੀਤੁ ਚੀਤੁ ਦੇ ਲੇ ਲੇ ਪਾਰੀ'

ਹਤ ਤਿਆਗੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਤ । ਤਜਾਗ] ਮਾਰ ਛਡੀ । ਯਥਾ–'ਹਤ ਤਿਆਗੀ ਹਉਮੈ ਹੰਤਨਾ' ।

ਹਿਤਾਨੀ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤ+ ਜਾਣੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਆਨੀ, ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ ਜਾਣੀ । ਯਥਾ–'ਯਹ ਮੀਠੀ ਜੀਅ ਮਾਹਿ ਹਿਤਾਨੀ'

ਹਿਤਨੋ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤ] ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਹੰਤਨਾ [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੰਤੁ = ਮੌਤ + ਨਾ =ਪੁਰਖ]
੧. ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ । ਯਥਾ–'ਹਤ ਤਿਆਗੀ ਹਉਮੈ ਹੰਤਨਾ' ਮਾਰਕੇ ਛੱਡੀ ਹੈ ਹਉਮੈ ਜੋ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
੨. [ਅਹੰ + ਤਨ] ਤਨ ਦੀ ਹਉਮੈ । ਯਥਾ– 'ਹਤ ਤਿਆਗੀ ਹਉਮੈ ਹੰਤਨਾ' {ਹਤ} ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਹਉਮੈ, ਯਾ ਤਿਆਗ ਦਿਤੀ ਤਨ ਦੀ ਹਉਮੈ (ਇਤਜਨ੍ਰਯ:) ।

---

*ਦੇਖੋ, ਸਫਾ ੨੫੮ ਸਤਰ......'†' ਨਿਸ਼ਾਨ ।
†ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, hunter, ਹੰਟਰ = ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸੰਸ੍ਕ੍ਰਿਤ, ਹੰਤ੍ਰੀ = ਮਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ।

ਹਿਤੰ ਮਇਆ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤੰ] ਦਇਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ । ਯਥਾ—'ਸਬਦੰ ਰਤੰ ਹਿਤੰ ਮਇਆ'

ਹਿਤਜੰਤ [ਵਿਸ਼ੇਖ ਵਿਸ਼ੇਖਣ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤ । ਅੰਤ] ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ। ਯਥਾ—'ਹਿਤਜੰਤ ਮਾਇਆ' ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ।

ਹਿਤਾਵੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਤ + ਆਵ ਪੰਜਾਬੀ] ਪਿਆਰੀ ਲਗੇ। ਯਥਾ—'ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਆਗਿਆ ਆਤਮ ਹਿਤਾਵੈ' ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਗਯਾ {ਆਤਮ} ਮਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੇ।

ਹਥ
ਹਥਿ } [ਸੰਃ। ਸੰਸ਼ਕ੍ਰਿਤ, ਹਸ੍ਤ*। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਹਤਤ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹੱਥ । ਹਿੰਦੀ, ਹਾਥ] ੧. ਹੱਥ। ੨. ਹੱਥ ਵਿੱਚ। ਦੇਖੋ, ਹਥਿ ਵਾਰ, ਹਥ ਫਲਘਾ

ਹਥੀ [ਕ੍ਰਿਃ।ਵਿਃ । ਦੇਖੋ, ਹਥ] ੧. ਹੱਥਾਂ (ਦੇ ਪੈਣ) ਨਾਲ। ੨. ਹਥਕੜੀ । ਯਥਾ—'ਹਥੀ ਪਉਦੀ ਕਾਹੇ ਰੋਵੈ' ਹੱਥਾਂ ਦੇ (ਯਾ ਹਥਕੜੀ) ਪੈਣ ਨਾਲ ਕਾਹਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਮਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਚੜ੍ਹਕੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦਾ ਕੀ ਗੁਣ ਹੈ।

੩. [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹਥ । ਹਥੀ = ਦਸਤੀ] ਆਸਰਾ । ਯਥਾ—'ਹਥੀ ਦਿਤੀ ਪ੍ਰਭਿ ਦੇਵਣ ਹਾਰੈ'

ਹਾਥ [ਸੰਃ। ਦੇਖੋ, ਹਥ] ਹੱਥ। ਯਥਾ—'ਹਾਥਿ ਕਲੰਮ ਅਗੰਮ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖਾਵਤੀ' {ਅਗੰਮ} ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਕਲਮ ਹੈ ਤੇ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਮੱਥੇ ਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਹਾਥਿ ਤ ਡੋਰ ਮੁਖਿ ਖਾਇਓ ਤੰਬੋਰ' ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤਾਂ (ਬਾਜਾਂ ਦੀ) ਡੋਰ ਫੜੀ ਹੈ ਅਰ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਪਾਨ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ੨. ਹੱਥ {ਤਡੋਰ} ਪਸਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਪਾਨ ਲਿਆਓ।

੨. ਬਾਹ। ਯਥਾ—'ਹਾਥ ਹੋਵੈ ਅਸਗਾਹੁ' ਡੂੰਘਾ (ਸਮੁੰਦਰ) ਹਾਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਥੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਸ੍ਤਿਨ੍ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਹੱਤਿਤ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਥੀ] ੧. ਹਾਥੀ। ਯਥਾ—'ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਢੁ ਦੇ ਹਾਥੀ' ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਹਾਥੀ ਵਾਂਙੂ ਕਢੋ।

੨. ਹੱਥ ਨਾਲ। ਯਥਾ—'ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਢੁ ਦੇ ਹਾਥੀ' ਹੱਥ ਦੇ ਕਰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਕਢੋ ।

ਹਥਿਆਰ [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹੱਥ+ਆਰ=ਜੋ ਹਥ ਨਾਲ ਵਰਤਜਾ ਜਾਵੇ] ੧. ਔਜ਼ਾਰ ਜੋ ਕਾਰੀਗਰ ਅਪਨੇ ਕੰਮ ਸਾਰਨ ਲਈ ਵਰ-ਤਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ—'ਅਹਰਣਿ ਮਤਿ ਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ' ਬੁਧੀ ਅਹਰਣਿ ਕਰੇ ਤੇ ਗਿਆਨ ਹਥਿਆਰ ਕਰੇ।

੨. ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਜੋ ਜੋਧੇ ਇਕ ਦੂਸ੍ਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਹਥੋ ਹਥਿ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਹਥ] ਹੱਥ ਹੱਥ ਵਿਚ । ਯਥਾ—'ਹਥੋ ਹਥਿ ਨਚਾਈਐ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਜਿਉ ਜਸੁਦਾ ਘਰਿ ਕਾਨੁ' ਜਿਕੁਰ ਜਸੋਧਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕ੍ਰਿਸਨ ਨਚਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਹੇ (ਵਣਜਾਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ) ਬੱਚਾ (ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ) ਹੱਥੋ ਹੱਥ ਨਚਾਯਾ (ਭਾਵ ਖਿਡਾਯਾ ਤੇ ਲਡਿਆਯਾ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਥ ਫਲਘਾ [ਸੰਃ। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ੧. ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹਥਕੜੀ । ਯਥਾ—'ਫਿਰਿ ਪਛਤਾਨੇ ਹਥਿ ਫਲਘਾ' ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹਥਕੜੀ ਲਗੀ ਤੇ ਫਿਰ ਪਛਤਾਏ।

੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ] (ਜਦ) ਹਥਾਂ ਤੇ ਫਲ {ਘਾ} ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ (ਤਦ ਪਛਤਾਵੇਂਗਾ)। ਵੇਖੋ ਫਲ ਘਾ

ਹਾਥਾਲਾ [ਸੰਃ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਥ+ਵਾਲਾ=

*ਫਾਰਸੀ, ਦਸ੍ਤ।

ਜਿਸਦਾ ਥਾਹ ਲਭ ਪਵੇ] ਹਾਥ ਅਰਥਾਤ ਥਾਹ ਵਾਲਾ। ਯਥਾ–'ਸਾਗਰੁ ਗੁਣੀ ਅਥਾਹੁ ਕਿਨਿ ਹਾਥਾਲਾ ਦੇਖੀਐ'।

ਹਥਿ ਵਾਰਿ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ] ਹਥੀ ਵਾੜ। ਯਥਾ–'ਲੂਣੇ ਖੇਤ ਹਥਿ ਵਾਰਿ ਕਰੇ'

ਦੇਖੋ ਵਾਰ

ਹਿੰਦੂ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਸਿੰਧੂ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਬਨਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਦਰਯਾ ਸਿੰਧ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਇਸਤੋਂ ਪਾਰ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ]

੧. ਹਿੰਦ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਸੀ।

੨. ਹਿੰਦੂ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੁਰਾਤਣ ਆਰਜ ਕੁਲ ਦੇ ਹਨ, ਵੇਦ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੁਲਾਂ ਦੇ ਪਹਲੇ ਲੋਕ ਬੀ ਰਲ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਪੱਛਮ ਵਲੋਂ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਯਾ ਹੋਰ ਓਪਰੇ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਆਏ ਤੇ ਏਥੋਂ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਜੋ ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ*। ਯਥਾ–'ਹਿੰਦੂ ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹਨਿ ਦਰਸਨਿ ਰੂਪਿ ਅਪਾਰੁ'

ਹੁੰਦਾ [ਸੰ:। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਣਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ=ਉਹ ਸ਼ੈ ਜੋ ਮੌਜੂਦ ਹੈ] ਹੋਂਦੀ ਵਸਤ। ਮੌਜੂਦ ਸ਼ੈ। ਯਥਾ–'ਜੇ ਮੈ ਹੋਦਾ ਵਾਰਿਆ' ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਹੋਂਦੀ ਵਸਤੁ ਵਰਜਦਾ।

ਹੋਂਦੀ [ਸੰ: ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਣਾਂ ਤੋਂ] ਹੋਣ ਵਾਲੀ। ਜੋ ਸਚ ਮੁਚ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਹੋਦੀ ਕਉ ਅਣਹੋਦੀ ਹਿਰੈ' ਹੋਂਦੀ (ਮੌਤ) ਨੂੰ ਅਣਹੋਂਦੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਹੰਦਾ [ਅ:। ਡੋਮ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਦਾ †] ਵਾਲਾ, ਦਾ। ਯਥਾ–'ਨਾਨਕ ਹੰਦਾ ਛਤ੍ਰ ਸਿਰਿ' ਅਰਥਾਤ ਨਾਨਕ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਸਿਰ (ਤੇ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ)।

ਹਦੀਸਾ [ਸੰ:। ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਦੀਸ=ਨਵੀਂ ਗਲ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕ, ਕਰਨੀ ਯਾ ਆਗਯਾ] ਪੈਗੰਬਰ ਬਾਣੀ। ਕੁਰਾਨ ਤੋਂ ਉਤਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੁਸਤਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦੀ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਨਾਪਾਕੁ ਪਾਕੁ ਕਰਿ ਹਦੂਰਿ ਹਦੀਸਾ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤਿ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ' ਅਪਵਿਤ੍ਰ(ਜੋ ਮਨ ਹੈ ਉਸਨੂੰ) ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ, (ਇਹ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ) ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਹਦੀਸ ਹੈ, ਸੂਰਤ ਦਾ ਸਾਬਤ ਰਖਣਾ ਇਹੀ ਦਸਤਾਰ (ਪਗ ਹੈ) ਸਿਰ ਉਤੇ। ਇਥੋਂ ਭਾਵ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ [ਸੰ:। ਦੇਖੋ, ਹਿੰਦੂ] ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵੱਸਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ, ਭਾਰਥਖੰਡ। ਰਾਸ ਕੁਮਾਰੀ ਤੋਂ ਹਿਮਾਲਾ ਤੇ ਖੈਬਰ ਤੋਂ ਬਰਮਾ ਤੱਕ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੁ ਡਰਾਇਆ'।

ਹਦੂਰ‡ [ਗੁ:। ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਦੂਰ] ਸਨਮੁਖ, ਸਮੀਪ।

ਹਾਦਰਾ ਹਦੂਰਿ [ਗੁ:। ਅ਼ਰਬੀ, ਹਾਦ਼ਰਾ

*ਹਿੰਦੂ ਪਦ ਦੀ ਵਿਯਾਖਯਾ ਹਿੰਦੂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਹਿੰਦ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਫਾਰਸੀ ਲੇਖਕ ਬੀ ਹਿੰਦ ਵਾਸੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਾਰਸੀ ਲੁਗ਼ਾਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਲਾਮ ਕਾਲਾ ਤੇ ਚੋਰ ਬੀ ਹਨ।

†ਸੰਦਾ ਦਾ ਹੰਦਾ, ਜਿਕੁਰ ਸਤੇ ਦਾ ਹਤੇ। ਸਤ ਦਾ ਹਤ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਬੀ ਕਈ ਵੇਰ ਸਸੇ ਨੂੰ ਹਾਹੇ ਨਾਲ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਸੰਦਾ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ

‡ਅ਼ਰਬੀ ਦੇ ਦੁਆਦ ਅਖਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਧ 'ਜ਼' ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਦ ਤੇ ਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਧੁਆਦ 'ਦ਼' ਬੀ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਦੂਰ] ਪ੍ਰਗਟ, ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ । ਯਥਾ– 'ਗਾਂਵੈ ਕੋ ਵੇਖੈ ਹਾਦਰਾ ਹਦੂਰਿ' ਹਾਜਰ ਨਾਜਰ ਵੇਖਕੇ ਕੌਣ ਗਾਉਂ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ ੨. ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਗਾਉਂ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹਦਰਥ* [ਸੰਃ । ਅ਼ਰਬੀ, ਹਦ਼ਰਤ= ਦਰਗਾਹ] ਦਰਗਾਹ । ਯਥਾ–'ਤੈ ਤਾ ਹਦਰਥਿ ਪਾਇਓ ਮਾਨੁ' ਤੂੰ ਤਾਂ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਮਾਣ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਹਾਧੋ–ਦੇਖੋ, ਸੁਧ ਹਾਧੋ।

ਹਨ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਹੈਨ, ਹੈ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ । ਯਥਾ–'ਜੋ ਹਨ ਪਾਪ ਬਿਦਾਰਨ ਕਉ' ਜੋ ਪਾਪ ਹੈਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਹਾਨਿ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਨੁਕਸਾਨ, ਨਾਸ, ਘਾਟਾ ।

ਹੀਨ [ਅਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਰਹਤ । ਯਥਾ- 'ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੀਨ ਉਦਿਆਨ ਥਾਨੁ'

ਹੈਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਹਨ। ਹੈ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ। ਯਥਾ–'ਹੈਨ ਵਿਰਲੇ ਨਾਹੀ ਘਣੇ'

ਹੋਨ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ ।] ਹੋਵਨ, ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–'ਹੋਨ ਨਜੀਕਿ ਖੁਦਾਇ ਦੈ'

ਹੋਨੀ [ਕ੍ਰਿਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਹੋਵੇਗਾ, ਹੋਣ ਵਾਲਾ ।

ਹੋਨਿ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਹਨ] 'ਹੈ' ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ। ਯਥਾ–'ਸੇ ਫਲ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਨੀ ਤੇ ਗੁਣ ਮੈ ਤਨਿ ਹੰਨਿ'
ਯਥਾ–'ਸੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਅਜੋਨੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਨੀ'

ਹਨਛੇ [ਗੁਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਛੇ ਦਾ ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰੂਪ] ਅੱਛੇ, ਹੱਛੇ। ਯਥਾ–'ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲ ਵਿਖ ਮਲੁ ਭਰਿਆ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਪ੍ਰਭ ਹਨਛੇ'

ਹੀਨਤ [ਸੰਬੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੀਨ] ਰਹਤ, ਵਿਹੂਣਾ । ਯਥਾ– 'ਆਚਾਰ ਬਿਧਿ ਹੀਨਤ'

ਹਨੂਮਾਨ [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਨੁਮਤ੍ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਨੂਮਾਨ] ਹਨੂਮਾਨ । ਯਥਾ– 'ਹਨੂਮਾਨ ਸਰਿ ਗਰੁੜ ਸਮਾਨਾ' ਹਨੂਮਾਨ ਦੇ ਸਦ੍ਰਿਸ (ਭਗਤਾਂ) ਤੇ ਗਰੁੜ ਦੇ ਤੁਲ (ਸੂਰਮੇ) ।

ਹੀਨੜੀ [ਗੁਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੀਨ । ੜੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਕਮੀਨੀ, ਨੀਵੀਂ । ਯਥਾ–'ਹੀਨੜੀ ਜਾਤਿ ਮੇਰੀ ਜਾਦਮ ਰਾਇਆ'

ਹੰਬੈ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ, ਬਾਂਗਰ] ੧. ਹੈ ਯਥਾ–'ਬਿਨ ਭੈ ਅਨਭਉ ਹੋਇ ਵਣਾ ਹੰਬੈ'
੨. ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਵਣਾ ਹੰਬੈ

ਹਭ† [ਗੁਃ । ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਸਭ । ਯਥਾ– 'ਹਭਿ ਰਸ ਛਾਰ' ਤਥਾ–'ਸੋਹੰਦੜੋ ਹਭ ਠਾਇ'

ਹਭੇ† [ਗੁਃ । ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ] ਸੱਭੇ। ਯਥਾ– 'ਹਭੇ ਟੋਲ ਸੁਹਾਵਣੇ' ਯਥਾ–'ਹਭ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਜਿਉ ਜਲ ਘਟਾਊ ਚੰਦ੍ਰਮਾ'

ਹੰਭੀ [ਸਃ ਨਾਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹੰ । ਭੀ, ਪੰਜਾਬੀ । ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਹੰਭੀ] ਮੈਂ ਬੀ। ਯਥਾ–'ਹੰਭੀ ਵੰਵਾ ਡੁਮਣੀ' ਮੈਂ ਬੀ ਦੁਚਿਤੀ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂਗੀ।
ਦੇਖੋ, ਝੀਣੀ

*ਦੇਖੋ, ਸਫਾ ੨੬੧ ਸਤ੍ਰ, ੩੨. ਦਾ '‡' ਨਿਸ਼ਾਨ। †ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੨੬੧, ਸਤ੍ਰ ੩੦ ਨਿਸ਼ਾਨ†।

ਹਭੀਆ [ਸਃ ਨਃ। ਲੰਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਸਭ ਤੋਂ ਹਭ ਤੇ ਹਭ ਤੋਂ ਹਭੀਆਂ] ਸਭਨਾਂ। ਯਥਾ–'ਵਸਹਿ ਹਭੀਆ ਨਾਲਿ'

ਹਮ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਹਮਹ] ੧. ਸਾਰੇ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਜੇਰ ਜਿਮੀ ਦੁਨੀਆ ਪੀਰਾ ਮਸਾਇਕਾ ਰਾਇਆ' ਰਾਜੇ, ਤਪਸ੍ਵੀ, ਪੀਰ, ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰ ਸਾਰੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹੇਠ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਣਗੇ।
੨. [ਫਾਰਸੀ, ਹਮਹ] ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਗੁਰ ਕੀਨੀ ਗੰਗਾਤਾ' ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗੰਗਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ।
੩. ਭੀ।
੪. ਇਕੋ ਜਹੇ। ਦੇਖੋ, ਹਮ ਸਹਰੀ
੫. [ਹਿੰਦੀ] ਅਸੀਂ। ਮੈਂ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ।
ਦੇਖੋ, ਹਮ ਸਰਿ, ਹਮ ਤੁਮ

ਹਮਾ [ਸੰਃ। ਫਾਰਸੀ, ਹਮਹ=ਸਾਰੇ। ਹਿੰਦੀ, ਤੁਮ, ਤੁਮਾ] ੧. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ 'ਹਮਾ ਤੁਮਾ' ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਣ।
੨. ਅਹੰਤਾ। ਯਥਾ-'ਹਮਾ ਤੁਮਾ ਮੇਲੁ'
ਦੇਖੋ, ਹਮਾ ਤੁਮਾ

ਹਮੂ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਹਮਹ=ਸਭ। ਉ, ਪੰਜਾਬੀ, ਪ੍ਰਤੇ] ਸਭੇ। ਯਥਾ–'ਹਮੂ ਜੰਜਾਲਾ' ਸਭ ਫਾਹੀ (ਰੂਪ) ਹਨ।

ਹਾਮਾ [ਸੰਃ। ਅ਼ਰਬੀ, ਹ਼ਿਮਾਯਤ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਹਾਮਾ ਤੇ ਹਾਮੀ। ਅ਼ਰਬੀ ਵਿਚ ਹਾਮੀ ਹਿਮਾਯਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ] ਸਹਾਇਤਾ, ਮਦਦ। ਜ਼ਾਮਨੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਵਾਸਤੇ ਅਪਨਾ ਜ਼ਿੰਮਾਂ ਦੇਕੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨੀ। ਯਥਾ–'ਚੋਰ ਕੀ ਹਾਮਾ ਭਰੇ ਨ ਕੋਇ' ਤਥਾ–'ਗੁਰ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ'

ਹਿਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਬਰਫ, ਯਖ਼।

ਹੋਮ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਹਵਨ, ਅੱਗ ਵਿਚ ਅਹੂਤੀ ਪਾਵਣੀ। ਅੱਗ ਵਿਚ ਅਹੂਤੀ ਪਾਕੇ ਬਲੀ ਦੇਣੀ। ਯਥਾ–'ਗੈਡਾ ਮਾਰਿ ਹੋਮ ਜਗੁ ਕੀਏ'

ਹੁੰਮਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੁਤਵਹ=ਅਗਨੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਹੁਅਵਹ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਹੁਵਹ। ਨਵ: ਪੰਜਾਬੀ, ਹੁੰਮ, ਹੁੰਮਸ] ਘਬਰਾ ਵਾਲਾ ਵਟ। ਉਹ ਗਰਮੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਾ ਲੱਗੇ ਤੇ ਪਸੀਨਾਂ ਛੁਟੇ ਤੇ ਜੀ ਘਬਰਾਵੇ। ਭਾਵ ਕਰੜੇ ਘਬਰਾ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਯਥਾ–'ਬਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ'।

ਹਮ ਸਹਰੀ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਹਮ=ਉਹੋ, ਇਕੋ+ਸ਼ਹਰ] ੧. ਇਕ ਸ਼ਹਰੀ, ਵਤਨੀ। ਯਥਾ–'ਜੋ ਹਮ ਸਹਰੀ ਸੋ ਮੀਤ ਸਮਾਰਾ'
੨. [ਹਿੰਦੀ, ਹਮ=ਸਾਡਾ+ਸਹਰੀ] ਜੋ ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਰ ਦਾ ਹੈ, ਵਤਨੀ।

ਹਮ ਸਰਿ [ਸੰਃ ਅਃ। ਹਿੰਦੀ, ਹਮ। ਸਰ ਸੰਖੇਪ ਹੈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ–ਸਦ੍ਰਿਸ–ਦਾ] ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ। ਯਥਾ–'ਹਮ ਸਰਿ ਦੀਨੁ ਦਇਆਲੁ ਨ ਤੁਮ ਸਰਿ'।

ਹਿਮਕਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿਮ=ਬਰਫ ਪੰਜਾਬੀ, ਕਰ=ਕਰਨ ਵਾਲੀ] ਬਰਫ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਰੁਤ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਰਬਤ ਬਰਫਾਂ ਨਾਲ ਕੱਜੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਮਾਘ ਤੇ ਫਗਣ। ਯਥਾ–'ਹਿਮਕਰ ਰੁਤਿ ਮਨਿ ਭਾਵਤੀ ਮਾਘੁ ਫਗਣੁ ਗੁਣਵੰਤ ਜੀਉ।
ਦੇਖੋ ਸਿਸੀਅਰ

ਹੋਮਾ ਗਉ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਵਨ

ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋਮ+ਗਉ=ਗਾ] ਮੈਂ ਹੋਮ ਕਰਾਂਗਾ।

ਹਮਚੁ [ਅ: । ਫਾਰਸੀ,ਹਮਚੋ] ਭੀ, ਵਰਗਾ। ਯਥਾ—'ਹਮਚੁ ਬਖੀਲ ਗਾਫਿਲ' ਭੀ(ਸਾਡੇ) ਵਰਗਾ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਭੁਲੱਕੜ।

ਹਮ ਚਿਨੀ [ਅ: । ਫਾਰਸੀ, ਹਮਚੁਨੀਂ] ਐਹੋ ਜਿਹਾ। ਯਥਾ—'ਹਮ ਚਿਨੀ ਪਾਤਿਸਾਹ ਸਾਵਲੇ ਬਰਨਾ'

ਹਮੂ ਜੰਜਾਲਾ [ਗੁ: । ਫਾਰਸੀ, ਹਮ=ਸਭ+ ਜੰਜਾਲ, ਪੰਜਾਬੀ] ਸਭ ਫਾਹੀ (ਰੂਪ ਹੈ)।

ਹੋਮਤ [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਵਨ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਮ। ਹੋਮ ਤੋਂ ਹੋਮਨਾ ਕ੍ਰਿਯਾ। ਹੋਮਨਾ ਤੋਂ ਹੋਮਤ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ] ਹੋਮ ਕਰੇ। ਯਥਾ— 'ਅਗਨਿ ਮਾਹਿ ਹੋਮਤ ਪਰਾਨ'

ਹਮ ਤੁਮ [ਸੰ: ਨਾ: । ਹਿੰਦੀ] ੧. ਸਾਡੇ ਤੁਹਾਡੇ। ਯਥਾ—'ਹਮ ਤੁਮ ਬੀਚੁ ਭਇਓ ਨਹੀ ਕੋਈ'

੨. [ਸੰ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਹੰਮ੍ । ਤ੍ਵੰ] ਅਹੰਤਾ, ਤੁਮਤਾ, ਮੈਂ ਪਨਾ, ਤੂੰ ਪਨਾ। ਯਥਾ—'ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਤੁਮ ਗੁਰਿ ਖੋਈ ਹੈ ਅੰਭੈ ਅੰਭੁ ਮਿਲੋਗਨੀ' (ਗੁਰ) ਨਾਨਕ (ਜੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹੰਤਾ ਤੁਮਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਬਿਧਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਵਿੱਚ ਇਕਰ ਸਮਾਇ) ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਵਿੱਚ ਜਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਮਾ ਤੁਮਾ [ਸੰ: । ਦੇਖੋ, ਹਮਾ । ਦੇਖੋ, ਹਮ ਤੁਮ ੨.] ਅਹੰ, ਤ੍ਵੰ। ਮੈਂ ਪਨਾ ਤੇ ਤੂੰ ਪਨਾ। ਦੇਖੋ ਹਮਾ

ਹਮਰਾ [ਸ:ਨਾ: । ਦੇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰਬੀ] ਸਾਡਾ। ਯਥਾ—'ਹਮਰਾ ਕੋ ਨਹੀ'
ਤਥਾ—'ਹਮਰਾ ਝਗੜਾ ਰਹਾ ਨ ਕੋਊ'

ਹਮਾਰਾ [ਸੰਬ:। ਫਾਰਸੀ,ਹਮਹ=ਸਭ+ਰਾ=ਨੂੰ]
੧. ਸਭ ਨੂੰ। ਦੇਖੋ, ਆਸਵਸੇ
੨. [ਸੰਬ: । ਹਿੰਦੀ] ਸਾਡਾ।

ਹਯਾਤੀ [ਸੰ: । ਅਰਬੀ, ਹੈਅਤ=ਸੂਰਤ] ੧. ਸੂਰਤ ਕਰਕੇ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ 'ਸੇਖ ਹਯਾਤੀ ਜਗਿ ਨ ਕੋਈ ਥਿਰੁ ਰਹਿਆ' ਹੇ ਸੇਖ! ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

੨. [ਅਰਬੀ, ਹਯਾਤ=ਜੀਵਨ] ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਰਕੇ, ਜੀਵਣ ਕਰਕੇ। ਯਥਾ—'ਸੇਖ ਹਯਾਤੀ ਜਗਿ ਨ ਕੋਈ ਥਿਰੁ ਰਹਿਆ' ਹੇ ਸ਼ੇਖ! ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵਣ ਕਰਕੇ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਹਰ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਦੇਖੋ, ਹਰਿ

੨. [ਸੰ: । ਸੰਪ੍ਰਦਾ] ਚੰਦਨ। ਦੇਖੋ, ਹਿਰੰਡ ਪਲਾਸ

੩. [ਫਾਰਸੀ,ਹਰ] ਕੋਈ, ਸਭ, ਪ੍ਰਤਿ। ਯਥਾ— 'ਬੰਦੇ ਖੋਜ ਦਿਲ ਹਰ ਰੋਜ' ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਖੋਜ ਹੇ ਬੰਦੇ!

ਹਰਾ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾਰਿਣ=ਮ੍ਰਿਗ ਦਾ। ਪੰਜਾਬੀ—ਹਰਣ+ਦਾ—ਦਾ ਸੰਖੇਪ]
੧. ਹਰਨ ਦਾ ਚਮੜਾ, ਮ੍ਰਿਗਾਣ। ਯਥਾ— 'ਕੁਸਮ ਪਾਟ ਘਿਉ ਪਾਕ ਹਰਾ'

੨. [ਗੁ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿਤ = ਸਾਵਾ] ਸਜਰਾ, ਤਾਜ਼ਾ।

੩. [ਕ੍ਰਿ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰੀ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਨਾ]
੧. ਦੂਰ ਕੀਤਾ।
੨. ਦੂਰ ਹੋਗਿਆ। ਯਥਾ—'ਸਗਲਾ ਦੁਖ ਹਰਾ' ਸਾਰਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ।

੪. ਵਾਲਾ। ਦੇਖੋ, ਸਮਾਧਿ ਹਰਾ

ਹਰਿ [ਸੰ: । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਧਾਤੂ ਹ੍ਰੀ = ਹਰ

ਲੈਣਾ, ਉਣਾਦਿ ਗਣ, ਈ ਪ੍ਰਤੇ*]

੧. ਪਾਪ ਹਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ । ਯਥਾ— 'ਹਰਿ ਰੰਗ ਮਾਣੇ ਰੰਗ ਕੀ' ਹਰੀ ਦੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਅਥਵਾ ੨. ਜਦ ਹਰੀ ਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣੇ ਤਦ ਹੋਰ ਰੰਗ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਕੀ ਹਨ, ਭਾਵ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ।

ਦੇਖੋ, ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ, ਹਰਿ ਦਾਸ, ਹਰਿ ਦਰਸਨ, ਹਰਿ ਦਰਸਾਵੜਾ

੨. ਇੰਦ੍ਰ। ਯਥਾ—'ਹਰਿ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਦੀਅਉ' ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਤਖਤ ਦਿੱਤਾ।

ਹਰੀ† [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇਖੋ, ਹਰਿ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿ:] ੧. ਦੂਰ ਕੀਤੀ। ਯਥਾ—'ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲ ਹਰੀ'

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਤਿ=ਸਾਵਾ, ਹਰਾ] ਸਬਜ। ਯਥਾ—'ਹਰੀ ਨਾਹੀ ਨਹ ਡਡਰੀ'।

੩. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿ:] ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ । ਯਥਾ— ਹਮਾਰੈ ਏਕੈ ਹਰੀ ਹਰੀ'

ਹਰੇ [ਸੰਃ ਦੇਖੋ, ਹਰਿਆ] ੧. ਸਬਜ। ਸੁਰਜੀਤ। ਯਥਾ—'ਸੂਕੇ ਹਰੇ ਕੀਏ ਖਿਨ ਮਾਹਿ'

੨. ਪਰਮੇਸਰ। ਯਥਾ—'ਸਾਧੂ ਹਰਿ ਹਰੇ ਗੁਨ ਗਾਓ' ਹਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਗੁਣਾ ਨੂੰ ਗਾਓ।

ਹਾਰ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ੧. ਜਿਤ ਨ ਹੋਣੀ। ਸ਼ਿਕਸਤ। ਘਾਟੇ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ । ਯਥਾ— 'ਹਾਰ ਜੂਆਰ ਜੂਆ ਬਿਧੇ' ਜੁਆਰੀਏ ਨੂੰ ਜੂਏ ਵਿਚ ਹਾਰ ਦੀ ਬਿਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ,ਹਾਰ=ਮੋਤੀ ਮਾਲਾ। ਯਥਾ—'ਬਿਨ ਤਾਗੇ ਗਲਿ ਹਾਰ'।

੩. [ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਵਾਲਾ । ਯਥਾ—'ਰਾਮ ਭਗਤ ਕੇ ਪਾਨੀ ਹਾਰ' ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੇ ਭਗਤ ਦੇ ਪਾਨੀ (ਭਰਨ) ਵਾਲੇ ਹਨ । ਭਾਵ—ਦਾਸ ਹਨ (ਕਾਮਾਦੀ)

ਹਾਰਾ [ਅਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਵਾਲਾ। ਯਥਾ— 'ਸਦਣਹਾਰਾ ਸਿਮਰੀਐ' ਸਦਣ ਵਾਲੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੀਏ।

੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਰਨਾ ਤੋਂ] ਥੱਕ ਗਿਆ। ਯਥਾ—'ਕਰਤ ਪਾਪ ਅਬ ਹਾਰਾ'।

ਹਾਰੀ [ਸੰਃ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾਲਿਕ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਾਲੀ। ਦੇਸਃ ਹਾਰੀ] ੧. ਹਾਲੀ। ਯਥਾ— 'ਜਿਨਿ ਦੀਏ ਭ੍ਰਾਤ ਪੁਤ ਹਾਰੀ' ਜਿਸ ਨੇ ਭ੍ਰਾਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹਾਲੀ ਦਿਤੇ ਹਨ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਾਰ=ਲੈਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਪਾਂਡੀ, ਕੁਲੀ]‡ਸੇਵਕ । ਚਾਕਰ।

ਹਿਰੈ§ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰੀ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਨਾ, ਹਿਰਨਾ] ਚੁਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ— 'ਸੋਨਾ ਗਢਤੇ ਹਿਰੈ ਸੁਨਾਰਾ'।

ਹੀਰ / **ਹੀਰਾ** [ਸੰਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹੀਰ] ੧. ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਹੈ ਤੇ ਅਤ ਕਰੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ ਚੀਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਰ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੀਰ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਰਤਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਗਿਣਦੇ ਹਨ । ਅਮੋਲਕਤਾਈ ਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾਈ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਈ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ—'ਮਨਿ ਤਨਿ ਹਿਰਦੈ ਰਵਿ

---

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਇੰਨੇ ਅਰਥ ਹਨ:—ਵਿਸ਼ਨੂ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਯਮ, ਪੌਣ, ਇੰਦ੍ਰ, ਚੰਦ, ਸੂਰਜ, ਸ਼ੇਰ, ਕਿਰਨ ਘੋੜਾ, ਤੋਤਾ, ਬਾਂਦਰ, ਸੱਪ,ਡੱਡੂ, ਸ਼ਿਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਅੱਗ, ਕੋਇਲ, ਬੱਤਕ, ਮੋਰ, ਸਾਵਾ, ਸੁਨਹਰੀ।

†ਇਹ ਪਦ ਹ੍ਰੀ = ਹਰਨੇ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ।

‡ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਹਾਰੀ = ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

§ਹ੍ਰੀ = ਹਰਨਾ

ਰਹਿਆ ਹਰਿ ਹੀਰਾ ਹੀਰ' ਤਥਾ—'ਹੀਰਾ ਨਾਮੁ ਜਵੇਹਰ ਲਾਲੁ ॥ ਮਨੁ ਮੋਤੀ ਹੈ ਤਿਸਕਾ ਮਾਲੁ' ਹੀਰਾ, ਜਵਾਹਰ, ਲਾਲ, ਮਨੀਆ, ਮੋਤੀ ਆਦ ਧਨ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਨਾਮ ਹੈ ਉਸੇ ਦਾ ਮਾਲ ਹਨ । ਅਥਵਾ ੨. ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਮੋਤੀ ਵਤ ਸੁਧ ਹੈ, ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਹੀਰਾ ਜ੍ਵਾਹਰ ਤੇ ਲਾਲ ਉਸੇ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ। ਤਥਾ—'ਹਰਿ ਹੀਰਾ ਹੀਰ' ਹਰੀ ਹੀਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ (ਅਸਲੀ) ਹੀਰਾ ਹੈ।

੨. [ਸੰਪ੍ਰਦਾ, ਹੀਅਰਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ] ਹਿਰਦਾ।

ਹੂਰ [ਸੰਃ । ਅਰਬੀ, ਹੂਰ*] ਅਪੱਛਰਾਂ, ਸ੍ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦ੍ਰੀਆਂ। ਯਥਾ—'ਹੂਰ ਨੂਰ ਮੁਸ਼ਕ ਖੁਦਾਇਆ' ਹੂਰਾਂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਅਰ ਮੁਸ਼ਕ ਲਾਉਣਾ ਇਹੀ ਹੈ ਜੋ ਖੁਦਾ ਦਾ ਨੂਰ ਚਮਕਿਆ ਹੈ।

ਹੇਰਾ [ਸੰਃ। ਹਿੰਦੀ, ਹੇਰਨਾ† = ਪਿਛਾ ਕਰਨਾ] ਸ਼ਿਕਾਰ, ਮਾਸ। ਯਥਾ—'ਹੇਰਾ ਰੋਟੀ ਕਾਰਨੇ ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ'

੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਹਿੰਦੀ, ਹੇਰਨਾ] ਦੇਖਿਆ। ਯਥਾ—'ਨੈਨਹੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੇਰਾ'

ਹੇਰੂ [ਸੰਃ । ਹਿੰਦੀ, ਹੇਰਨਾ‡ = ਤੱਕਣਾ]

੧. ਸੱਲੂ, ਤੱਕੂ । ਯਥਾ—'ਜਮ ਰਾਜੇ ਕੇ ਹੇਰੂ ਆਏ'

੨. [ਹਿੰਦੀ‡ ਹੇਰਨਾ=ਪਿਛਾ ਕਰਨਾ] ਸ਼ਿਕਾਰੀ। ਯਥਾ—'ਤਸਕਰ ਹੇਰੂ ਆਇ ਲੁਕਾਨੇ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਕੜਿ ਬੰਧਿ ਪਈਆ'

ਹੋਰ [ਯੋਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਪਰ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਵਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅਰ । ਹੋਰ] ਹੋਰ। ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਛ ਵੱਧ। ਦੂਸ੍ਰਾ। ਯਥਾ—'ਹੋਰ ਮੁਚ ਗਰੂਰ'

ਹੋਰੀ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹੋੜਨਾ । ਹੋੜੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸਰੂਪ] ਵਰਜੀ, ਹੋੜੀ। ਯਥਾ—'ਰਹੈ ਨ ਹੋਰੀ' ਵਰਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਹੋਰੇ [ਕ੍ਰਿਃ । ਦੇਖੋ, ਹੋਰੀ] ੧. ਵਰਜਨਾ । ਯਥਾ—'ਮਨ ਹੋਰੇ' ਤਥਾ—'ਭਰਮ ਹੀ ਤੇ ਹੋਰੇ'

੨. [ਦੇਖੋ, ਹੋਰ] ਹੋਰ, ਦੂਸਰਾ । ਯਥਾ—'ਹੋਰੇ ਗਲਾ' ਹੋਰਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ।

ਹਰਿਆ [ਗੁਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿਤ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿਅ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਿਆ]

੧. ਸਾਵਾ । ਯਥਾ—'ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟ ਰਹਿਓ ਰੀ'

੨. ਸੁਰਜੀਤ, ਜੀਉਂਦਾ। ਤਰੋ ਤਾਜ਼ਾ। ਯਥਾ—'ਤਨੁ ਮਨੁ ਥੀਵੈ ਹਰਿਆ।

ਹਰੀਆ§ [ਸੰਃ । ਦੇਖੋ, ਹਰਿ] ੧. ਹਰੀ, ਪਰਮੇਸਰ। ਯਥਾ—'ਨਿਰਗੁਣ ਹਰੀਆ'

੨. [ਅਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਵਾਲਾ । ਯਥਾ—'ਦੂਖ ਬਿਡਾਰਨ ਹਰੀਆ' ਦੁਖ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਹਾਰਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਥੱਕ ਗਿਆ ਯਥਾ—'ਭ੍ਰਮਤ ਬਹੁ ਹਾਰਿਆ'

੨. [ਅਃ । ਪੰਜਾਬੀ] ਵਾਲਾ । 'ਹਾਰ' ਦ ਹਾਰਿਆ। ਯਥਾ—'ਸਿਰਜਣ ਹਾਰਿਆ'

ਹਿਰਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰੀ । ਪੰਜਾਬੀ,

---

*ਅ੍ਰਰਬੀ ਵਿਚ ਹਰ ਪਦ ਬਹੁ ਵਰਨਹੈ, ਹੌਰ ਦਾ। ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਹੂਰ ਪਦੰ ਇਕ ਵਚਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੂਰਾਂ ਹੈ। ਹੂਰ ਦੇ ਲੱਛਣ ਇਹੋ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਗੋਰਾ ਹੋਵੇ, ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਫੇਦੀ ਬਹੁਤ ਚਿਟੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਖਾਂ ਦੀ ਕਾਲੋਂ ਤੇ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਗੂੜ੍ਹੀ ਕਾਲੀ ਹੋਵੇ।

†ਇਤਿ ਟਾਂਪਸਨ ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ੇ। ‡ਸੰਸਃ, ਨਿਭਾਲਨੰ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਨਿਹਾਲਿਆ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਹਾਲਨਾ. ਹਿੰਦੀ, ਨਿਹਾਰਨਾ ਦਾ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਨਾਂ ਡਿਗਕੇ ਹੇਰਨਾ (= ਦੇਖਣਾ) ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

‡ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਐੜੇ ਸੰਗੀਤ ਯਾ ਪਿੰਗਲ ਦੇ ਨੁਕਤੇ:ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਹਰਨਾ, ਹਿਰਨਾ] ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਯਥਾ—'ਦੂਖ ਦਰਦ ਭਰਮ ਹਿਰਿਆ'

ਹੁਰੀਆ [ਸੰ:। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ*] ੧. ਛਾਲਾਂ। ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਸੱਟ ਮਾਰਨੀ। ਯਥਾ—'ਪਗਾ ਬਿਨੁ ਹੁਰੀਆ ਮਾਰਤਾ' ਮਨ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਹੀ (ਦੂਰ ਦੂਰ) ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿਆਇਓ / **ਹਰਿਆਉ** [ਗੁ:। ਪੰਜਾਬੀ] ਹਰਿਆਲ ਪਸੂ, ਬੇਮੁਹਾਰ ਪਸੂ, ਜੋ ਹਰਾ ਖੇਤ ਦੇਖ ਮੂੰਹ ਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾ ਪਵੇ। ਯਥਾ—ਜੈਸੇ ਪਸੁ ਹਰਿਆਉ ਤੈਸਾ ਸੰਸਾਰੁ ਸਭ' ਦੇਖੋ, ਗਾਵਰ

ਹਰਿਆਰਾ [ਗੁ:। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਿਆ+ ਆਰਾ। ਦੇਖੋ, ਹਰਿਆ] ਹਰਿਆਵਲ ਵਾਲਾ' ਜਿਥੇ ਹਰਾ ਹਰਾ ਘਾਹ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ—'ਕਬੀਰ ਹਰਨਾ ਦੂਬਲਾ ਇਹੁ ਹਰੀਆਰਾ ਤਾਲੁ' ਹਰਨ ਲਿੱਸਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਲਾ ਹਰੇ (ਘਾਹ) ਵਾਲਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਰੂਪ ਘਾਹ ਵਾਲਾ ਤਲਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਰਣ ਜੀਵ ਹੈ। (ਅਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਲੱਖਾਂ ਪਰਤਾਵੇ ਰੂਪ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹਨ, ਸਿਰ ਪੁਰ ਕਾਲ ਗੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬਚੇ ਕਿਕੁਰ ?

ਹਰੀਆਵਲਾ [ਗੁ: । ਹਰਾ+ਆਵਲ= ਸਾਵਾ ਪਨ ਜਿਥੇ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਾਂਙ ਦਿਸੇ। ਦੇਖੋ, ਹਰਿਆ] ਹਰਿਆ, ਸਰ ਸਬਜ਼, ਹਰਾ ਭਰਾ, ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਸਹਤ। ਯਥਾ—'ਮੈ ਘਰ ਬਨ ਹਰੀਆਵਲਾ'

ਹਰੂਏ [ਗੁ:। ਪੂਰਬੀ ਬੋਲੀ] ਹਲਕੇ, ਹੌਲੇ, ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਰੂਪ ਬੋਝ ਤੋਂ ਰਹਤ। ਯਥਾ— 'ਹਰੂਏ ਹਰੂਏ ਤਿਰਿ ਗਏ ਡੂਬੇ ਜਿਨ ਸਿਰ ਭਾਰ'

ਹਿਰਾਏ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਹਰਿ] ਲਿਆਂਵਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੰਗਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ)। ਯਥਾ— 'ਕਾਨ ਫਰਾਏ ਹਿਰਾਏ ਟੂਕਾ' ਕੰਨ ਪੜਵਾਕੇ ਟੁੱਕਰ ਮੰਗਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਉ ਦੇਖੋ, ਹਰਹੁ

ਹਰਿਓ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰੀ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਨਾ] ਠੱਗ ਲਿਆ ਹੈ।

ਹਾਰਿਓ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਹਾਰ] ਹਾਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਥੱਕ ਗਿਆ ਹੈ, ।

ਹੇਰਉ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਹੇਰੂ] ਦੇਖੋ। ਯਥਾ—'ਹੇਰਉ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਗਲ ਕੈ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਭਗਵਾਨੁ'

ਹੇਰਿਓ [ਕ੍ਰਿ:। ਦੇਖੋ, ਹੇਰੂ] ਦੇਖਿਓ।

ਹੇਰਿਓ [ਕ੍ਰਿ: ਵਿ:। ਦੇਖੋ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਭਾਵ ਉਲਟੀ ਤਰਾਂ। ਯਥਾ—'ਹੇਰਿਓ ਗੰਗ ਵਹਾਈਐ' ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਵਹਾਈ।

ਹਰਸਨ [ਕ੍ਰਿ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਖਣ। ਹ੍ਰਿਖ੍, ਧਾਤੂ=ਆਨੰਦ ਦੇਣਾ] ਅਨੰਦ ਹੋਏ, ਖਿੜੇ । ਯਥਾ—'ਦਰਸਨ ਪਰਸਨ ਸਰਸਨ ਹਰਸਨ' ਦਰਸਨ ਕਰਕੇ ਸਰਸਨ ਹੋਏ (ਖਿੜੇ), ਅਰ ਪਰਸਨ ਕਰਕੇ ਆਨੰਦ ਹੋਏ।

ਹਰਿ ਸਰਿ [ਸੰ:। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿ=ਈਸ੍ਵਰ+ ਸਰਿ=ਤਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਧਾਤੂ, ਇਨ ਪ੍ਰਤੇ। ੧. ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਤੱਲਾ। ਭਾਵ ਸਰੂਪ। ੨. ਸਾਧ ਸੰਗਤ†। ਇਹ ਅਰਥ ਗੁਰ ਪਰਮਾਣ

*—ਹੁਰ— ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉਸ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੰਛੀ ਦੇ ਪੈਰ ਟੇਕ, ਖੰਭ ਖਿਲਾਰਕੇ ਪਹਲਾ ਫਟਕਾਰਾ ਉਡਾਰੀ ਦਾ ਮਾਰਨ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਕੋਈ ਛੁਟ ਕਰਕੇ ਦੌੜ ਜਾਵੇ ਤਦ ਇਸੇ ਉਪਰਲੇ ਆਸ਼ੇ ਤੋਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ., ਗੁਰੂ ਤ੍ਰਰਕੇ ਨੱਸ ਗਿਆ। ਹੁਰ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ।

†ਕਈ ਲੋਕ ਹਰ ਸਰ ਦਾ ਅਰਥ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਚੋਰੀ ਛਪੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਫੁਲ ਪਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਲੋਕ ਜੋ ਹਰ ਸਰ ਦਾ ਅਰਥ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮਸਤਕ ਦੀ ਅਸਥੀ ਪੀਹ ਕੇ ਚੌਂਕੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਂਦੇ ਸਨ।

ਨਾਲ ਠੀਕ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਕਰਿ ਮਜਨੁ ਹਰਿ ਸਰੇ ਸੰਤ ਧੂੜੀ ਨਿਤ ਨਾਪੈ ਰਾਮ' ਕਰ ਇਸਨਾਨ ਹਰਿ ਸਰਿ ਵਿਚ। ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਅਗਲੀ ਅਧੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿ 'ਸੰਤ ਧੂੜੀ ਨਿਤ ਨਾਪੈ ਰਾਮ' ਅਰਥਾਤ ਹਰਿ ਸਰਿ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਤਲਾ) ਦਾ ਇਸਨਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਈਏ।

੩. ਹਿੰਦੂ ਮਤਾਨੁਸਾਰ ਗੰਗਾ*।

੪. ਕਈ ਗਜਾਨੀ ਸਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਗੰਗਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਿਆਰੀ ਕਰਕੇ 'ਸਰਿ' ਪਦ ਜਰੂਰੀ ਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ + ਇਨੁ = ਸਰਿ, ਪੁਲਿੰਗ ਤੇ ਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਦੋਵੇਂ ਹੈ)।

੫. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਖ = ਆਨੰਦ+ਰਿ= ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਧਾਤੂ ਰਾ=ਦਾਨੇ, ਕਿ ਪ੍ਰਤੇ] ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ। ਭਾਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ।

੬. ਹਰਿਸਰਿ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਕੋਈ ਦਰਯਾ ਕੋਈ ਨਦੀ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਕਿਸੇ ਤਲਾ ਵਿਚ।

ਹਰਿਹਾਂ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ੧. ਹੇ ਭਾਈ।

੨. ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਾਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਰ ਫੁਨਹੇ ਦੇ ਛੰਤ ਉਸੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੁਨਾਏ ਗਏ ਸਨ।

੩. 'ਹਰਿਹਾਂ' ਛੰਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਟੇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ ਜਿਸਤਰਾਂ ਸ੍ਵੈਯਾਂ ਵਿਚ 'ਹਾਂ ਕਿ' ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਹੁ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰੀ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਨਾ ਤੋਂ ਹਰਹੁ] ਦੂਰ ਕਰੋ। ਯਥਾ—'ਮੇਰੀ ਹਰਹੁ ਬਿਪਤਿ ਜਨ ਕਰਹੁ ਸੁਭਾਈ'

ਹਿਰਹਿ [ਕ੍ਰਿਃ ਹਿੰਦੀ, ਹੇਰਹਿ। ਦੇਖੋ, ਹੇਰੂ] ੧. ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ—'ਕੋਟਿਕ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਬਹੁ ਹਿਰਹਿ' ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਪਾਪ ਤੇ ਪੁੰਨ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

੨. [ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰੀ ਧਾਤੂ] ਖੁਹੰਦੇ ਹਨ, ਚੁਰਾਉਂਦੇ ਹਨ:– ਯਥਾ—'ਕਰੈ ਸੋਮਪਾਕ ਹਿਰਹਿ ਪਰ ਦਰਬਾ'

ਹਰਿਹਟ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ ਘਟ੍ਟ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਰ ਹੱਟ। ਪੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਹਟ ਨਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰੱਟ] ਹਰਟ। ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਦਾ ਜੰਤਰ। ਯਥਾ—'ਕਰ ਹਰਿਹਟ ਮਾਲ ਟਿੰਡ ਪਰੋਵਹੁ ਤਿਸੁ ਭੀਤਰਿ ਮਨੁ ਜੋਵਹੁ'

ਹਰਕਾਇਆ [ਗੁਃ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਲਕਾਇਆ†] ਜਿਸਨੂੰ ਹਲਕ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੁਤਿਆਂ ਦਾ ਰੋਗ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹ ਸੁਦਾਈ ਹੋਏ ਭਜਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਟਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਸੇ ਰੋਗ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਸ ਕੁਸਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟਾਂਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਇਸਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਡਾਢੇ ਘਬਰਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਆਦਿ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹਰਖ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰ੍ਖ] ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ। ਯਥਾ—'ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੇ ਅਤੀਤਾ'

ਹਿਰਖਰਿਆ [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹ੍ਰੀ=ਗੁਆਚਣਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਖਰਨਾ=ਨਾਸ ਹੋਨਾ] ਛਣ ਗਿਆ, ਖਰ ਗਿਆ।

ਹਰ ਗੋਵਿੰਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ] ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਛੇਵੀਂ ਥਾਂ ਗੁਰਗਾਦੀ ਤੇ ਜੋ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਥਾ—'ਹਰ ਗੋਵਿੰਦ ਪ੍ਰਭਿ

*ਮੁਕਤੀ ਇਛਾ ਕਰਕੇ ਫੁਲ ਗੰਗਾ ਪਾਉਣੇ, ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਅਪਣੀ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਰੁਧ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਰਿ ਸਰਿ ਦਾ ਅਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਕਰਨਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੋਸੀ।

†ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਹ ਪਦ ਅ਼ਰਬੀ—ਹਲਕ—ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਤਬਾਹ ਹੋਣਾ, ਮਰਨਾ।

ਰਾਖਿਆ'

ਹਰੀ ਚੰਦ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿ ਸ਼੍ਚੰਦ੍ਰ] ਸੂਰਜ ਬੰਸੀ ਕੁਲ ਦੇ ੨੮ ਵੇਂ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚ ਬੋਲਨ ਤੇ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉੱਘਾ ਸੀ।
ਯਥਾ-'ਹਰੀ ਚੰਦੁ ਦਾਨੁ ਕਰੈ ਜਸੁ ਲੇਵੈ'

ਹਰ ਚੰਦਉਰੀ | **ਹਰਚੰਦੌਰੜੀ** } [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿਸ਼ਚੰਦ੍ਰ ਪੁਰ, ਸੂਰਜ ਬੰਸੀ ਕੁਲ ਦਾ ੨੮ਵਾਂ ਰਾਜਾ ਹਰੀਸਚੰਦ੍ਰ ਜੋ ਸਤਵਾਦੀ ਤੇ ਸਖੀ ਸੀ, ਉਹ ਸੂਰਗ ਤੋਂ ਡਿਗਦਾ ਨਗਰੀ ਸਮੇਤ ਅਕਾਸ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਿਆ] ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਭ੍ਰਮ ਮਾਤ੍ਰ ਨਗਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਗੰਧ੍ਰਬ ਨਗਰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਨਗਰੀ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ; ਇਹ ਭ੍ਰਮ ਕਦੀ ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬ੍ਰਿਛਾ ਵਿਚ ਬੀ ਭਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਵੇਰੇ ਵਾ ਸੰਝ ਨੂੰ ਆਕਾਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿਸੇ ਵਿਚ ਬੀ ਬਝ ਜਾਂਦਾ ਸੈ। ਭਾਵ ਭ੍ਰਮ ਮਾਤ੍ਰ। ਯਥਾ-'ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ ਦੇਖਿ ਮੂਠਾ ਕੂੜ ਸੇਜਾ ਰਾਵਿਆ'

ਹਰੀਜੈ [ਕ੍ਰਿਃ। ਦੇਖੋ, ਹਰਿਆ] ਹਰੇ ਹੋਣਗੇ। ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਣਗੇ। ਯਥਾ-'ਭਰਮਿ ਸੂਕੇ ਬਹੁ ਉਭਿ ਸੁਕ ਕਹੀਅਹਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਹਰੀਜੈ' ਦੇਖੋ, ਉਭ ਸੁਕ

ਹਰ ਜਨੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿ ਜਨ। ਈਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੇ] ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਨੇ। ਯਥਾ-'ਇਹ ਬੀਚਾਰੀ ਹਰਿ ਜਨੀ'

ਹਰ ਜਾਨੈ [ਖ਼ਃ ਤਃ ਪੁਃ ਸਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿ ਜਨ] ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ। ਯਥਾ-'ਚਰਨੀ ਆਇ ਪਵੈ ਹਰਿ ਜਾਨੈ'

ਹਿਰੰਡ ਪਲਾਸ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਏਰੰਡ। ਪਲਾਸ਼] ਹਿਰੰਡ ਤੇ ਛਿਛਰਾ। ਦੋਵੇਂ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ ਜੋ ਮਾਮੂਲੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਿਰੰਡ ਦੇ ਬੀਆਂ ਦਾ ਤੇਲ ਕਢਦੇ ਹਨ, ਛਿਛਰੇ ਦੇ ਪੱਤੇ ਹਲਵਾਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਛਿਛਰੇ ਨੂੰ ਢਾਕ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-'ਹਿਰੰਡ ਪਲਾਸ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਬੁਹੀਆ' ਹਿਰੰਡ ਤੇ ਛਿਛਰਾ {ਹਰ} ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਮਹਕ ਗਏ।

ਹਾਰ ਡੋਰ [ਸੰਃ। ਪੰਜਾਬੀ] ਹਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੀ ਹੋਈ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਡੋਰ। ਯਥਾ-'ਹਾਰ ਡੋਰ ਰਸ ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ'

ਹਰਣਾ [ਸੰਬੋਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿਣ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਨ, ਹਰਣ] ੧. ਮ੍ਰਿਗ। ਹਰਨ। ਯਥਾ-'ਤੂ ਸੁਣਿ ਹਰਣਾ ਕਾਲਿਆ ਕੀ ਵਾੜੀਐ ਰਾਤਾ ਰਾਮ' ਹੇ ਕਾਲੇ ਹਰਨ* (ਭਾਵ ਬੇਪਰਵਾਹ ਇਨਸਾਨ) ਕਿਆ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਾੜੀ ਵਿਚ ਰਤਾ ਹੈਂ।
੨. [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿਣ=ਮ੍ਰਿਗ। ਪੰਜਾਬੀ, ਹਰਨ ਤੋਂ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ-ਹਰਣਾ] ਮ੍ਰਿਗਾਣ। ਯਥਾ-'ਕੇਸਰ ਕੁਸਮ ਮਿਰਗ ਮੈ ਹਰਣਾ' ਕੇਸਰ ਫੁਲ {ਮਿਰਗ ਮੈ} ਕਸਤੂਰੀ ਤੇ ਮ੍ਰਿਗਾਣ।

ਹਰਣੀ [ਸੰਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿਣੀ] ੧. ਹਰਣ ਦੀ ਮਾਦੀਨ, ਮਿਰਗਾਣੀ। ਯਥਾ-'ਹਰਣੀ ਹੋਵਾ ਬਨਿ ਬਸਾ'
੨. [ਕ੍ਰਿਃ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਰਿ] ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਯਥਾ-'ਅਨਾਥਹ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸਰਬ ਦੋਖ ਭੈ ਹਰਣੀ'

ਹੈਰਾਣ [ਗੁਃ। ਫਾਰਸੀ, ਹੈਰਾਨ] ਅਸਚਰਜ। ਯਥਾ-'ਹੋਇ ਰਹੈ ਹੈਰਾਣ'

*ਕਾਲਾ ਹਰਨ ਇਕ ਵਡੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਹਰਨ ਹੈ, ਹੀਰਾ ਹਰਨ ਬੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।